

idő: V. ÉVFOLYAM. 1—2. FÜZET.

1916. JANUÁR—FEBRUÁR.

St. 11. 528

IRODALOM- TÖRTÉNET.

(90)

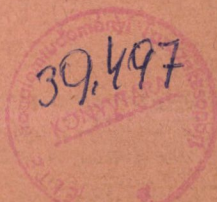
A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
HAVI FOLYÓIRATA.

MEGINDITOTTA PINTÉR JENŐ.

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI:

BAROS GYULA.

DR. PERÉNYI JÓZSEF
Gimnáziumi tanár

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST. 1916.

Meghívó.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1916 jan. 8-án a M. Tud. Akadémia heti üléstermében **felolvasó ülést** tart. Tárgyai:

Négyesy László: A pataki névtelen neve.

Vargha Damján: A megkerült pozsonyi codex.

A felolvasó ülést **választmányi ülés** követi. Tárgysora: folyó ügyek.

Kéki Lajos
jegyző.

TARTALOM.

	Lap
Hegedüs István: Kendi Anna históriája	1
Vértessy Jenő: Gibbon, mint szépíróink forrása	16

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Trencsényi Károly: Csokonai Dorottya-jának kiadásaihoz	31
Vajticzky Emánuel: Hádi képek Vörösmarty Zalán futásában	37

IRODALOM.

Révész Imre: Dévay Biró Mátyás tanításai.

Ism. Harsányi István	39
<i>Voinovich Géza:</i> Madách Imre és az Ember Tragédiája.	

Ism. Morvay Győző	41
FOLYÓIRATOK SZEMLEJE	46

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. — Magyar írók élete és munkái	73
A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke	74

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését *dr. Kéki Lajos* jegyzőnél bejelenti. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16. sz. II. 4.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések *dr. Ágner Lajos* pénztárhoz intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek *dr. Baros Gyula* ideiglenes szerkesztő címére küldendők. (Budapest, X. ker., Család-u. 17.)

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

MEGINDITOTTA PINTÉR JENŐ.

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI

BAROS GYULA.

14 11.528

DR. PERÉNYI JÓZSEF
főgimnáziumi tanár

===== ÖTÖDIK ÉVFOLYAM. =====
KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
===== BUDAPEST. 1916. =====

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1911-ben alakult. Célja a magyar irodalomtörténet művelése. A Társaság felolvasásokat rendez, gyűléseket tart, kutatásokat támogat s havi folyóiratot ad ki. Tagja lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, aki tagsági díj fejében évi tíz koronát, vagy alapítványképen egyszersmindenkorra kétszáz koronát fizet le. Ennek fejében minden tag megkapja a Társaság folyóiratát és résztvehet a Társaság ülésein.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, július és augusztus kivételével havonként egyszer jelenik meg. Egy-egy füzet terjedelme átlag négy ív. A rendes tagok évi tíz korona tagsági díj fejében kapják. Iskolák, könyvtárak, társaskörök évi tizenöt korona előfizetési árért rendelhetik meg.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tisztikara 1916-ben: Elnök : Beöthy Zolt. Alelnökök : Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén. Titkár : Horváth János. Szerkesztő : Pintér Jenő.* Jegyző : Kéký Lajos. Pénztáros : Ágner Lajos.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tiszteleti tagjai : Szilády Áron, id. Szinnyei József †.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság alapító tagjai : Baros Gyula dr., Baumgartner Alajos, Battlay Géza dr., Beöthy Zolt dr., Békefi Reming dr., Hajdu Tibor dr., Hatvany Lajos báró, dr., Heinrich Gusztáv dr., Hornic Károly báró, dr., Horváth János dr., Lichtenegger Győző, Óvári Ferenc dr., Pintér Jenő dr., Pintér Sándor †, Rada István dr., Radó Antal dr., Radvánszky Kálmán báró, Révai Mór, Riedl Frigyes dr., Székely István dr., Tisza Istvánné grófné, özv. Tisza Kálmánné †, Vargha Dajmán dr., Zlinszky Aladár.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság választmányának tagjai 1916-ban : Alexander Bernát, Alszegehy Zolt, Angyal Dávid, Babits Mihály, Badics Ferenc, Bajza József, Balassa József, Baros Gyula, Bayer József, Bánóczy József, Békefi Remig, Binder Jenő, Bleyer Jakab, Borbély István, Császár Elemér, Császár Ernő, Csűrös Ferenc, Czapáry László, Czeizel János, Elek Oszkár, Endrődi Sándor, Erdélyi Pál, Ferenczy József, Ferenczi Zoltán, Gagyhy Dénes, Gálos Rezső, Gárdonyi Géza, Gragger Róbert, Greksa Kázmér, Gulyás István, Gulyás Pál, Gyöngyösy László, Gyulai Ágost, Hajnóczy Iván, Harsányi István, Hegedűs István, Horváth Cyrill, Horváth Ferenc, Imre Lajos, Imre Sándor, Jakab Ödön, Jénosi Béla, Kapossy Lucián, Kardos Albert, Karl Lajos, Kelemen Béla, Király György, Kiss Ernő, Körös Endre, Kristóf György, Kürti Menyhért, Lehr Albert, Lengyel Miklós, Loósz István, Miklós Elemér, Miklós Ferenc, Nagy József, Németh Károly, Paizs Dezső, Pap Károly, Papp Ferenc, Paulovits István, Perényi József, Radó Antal, Riedl Frigyes, Schöppin Aladár, Sebestyén Gyula, Szily Kálmán, Szinger Kornél, Szinnyei Ferenc, Tolnai Vilmos, Tócs Gusztáv, Tordai Ányos, Vadász Norbert, Vargha Damján, Varjú Elemér, Váczy János, Várdai Béla, Vende Ernő, Veress Samu, Versényi György, Vértessy Jenő †, Viszota Gyula, Voinovich Géza, Wallentinyi Samu, Weber Artur, Werner Adolf, Zlinszky Aladár, Zolnai Béla, Zsigmond Ferenc.

* Mialatt katonai szolgálatot teljesített, — a választmány megbízásából — a folyóiratot (1914. dec. 5. óta) Baros Gyula szerkesztette.

TARTALOM.

Tanulmányok. Értekezések.

	Lap
Császár Elemér: Vértessy Jenő	273
Dézi Lajos: A háború és a magyar irodalomtörténet	161
Harsányi István: Felvinczi György «Igen szép historiá»-ja	353
Hegedűs István: Kendi Anna históriája	1
Kéký Lajos: Titkári jelentés	180
Négyesy László: A Pataki Névtelen és Dobó Jakab	81
Perényi József: Aranka György Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társasága	363
Tolnai Vilmos: Arany Képmutogatójának személyes vonatkozásai	167
Várdai Béla: Vargha Gyula költészete	87
Velledits Lajos: Szentmiklóssy Alajos «Bökversek» című munkája	281
Vértessy Jenő: Gibbon, mint szépíróink forrása	16
Zsigmond Ferenc: A magyar irodalomtörténetírás munkája 1915-ben	185

Kisebb közlemények.

Benedek Marcell: A francia Fehér Anna	204
Eckhardt Sándor: Ariosto nálunk a XVIII. században	287
Elek Oszkár: Arany János «Képmutogató»-járól	291
Harsányi István: Adatok Apollonius históriájának bibliográfiájához	202
Szendrey Zsigmond: Egy adat Arany János életéből	203
Tolnai Vilmos: Arany Szondi két apródjához	107
Tolnai Vilmos: Arany «Szibinyáni Jank»-jának forrásaihoz	288
Tolnai Vilmos: Zrínyi 1852-i és 1853-i kiadásáról	377
Trencsény Károly: Csokonai Dorottýájának kiadásaihoz	31
Vajticzky Emánuel: Hadi képek Vörösmarty Zalán futásában	31
Wallentinyi Dezső: Ismeretlen jezsuita-dráma	378
Zolnai Béla: «A kis leány baja»	105
Zsigmond Ferenc: Kemény Zsigmond: Jókai Manlius Sinister c. drámájáról	379

Irodalom.

A Gyöngyösy Irodalmi Társaság Évkönyve III. k. 1912—1915. Velezdi Mihály	384
Friedrich István: Gróf Széchenyi István élete. II. ¹ Imre Sándor	208
Heltai Gáspár: Háló. Kiadta Trócsányi Zoltán. Gálos Rezső	109
Magyar Shakespeare-Tár VIII. k. B. Gy.	386
Patay Pál: D. dr. Székács József. Szemkő Aladár	294
Pitroff Pál: A győri sajtó története. Pintér Jenő	

¹ Az I. kötet ismertetését l. folyóiratunk: 1915. évf. 180. l.

	<i>Lap</i>
Rákosi Jenő: A magyarságért. <i>Szász Károly</i>	210
Révész Imre: Dévay Bíró Mátyás tanításai. <i>Harsányi István</i>	39
Révész Imre: Bod Péter mint történétíró. <i>Madzsar Imre</i>	382
Schiller István: Bogáthi Fazekas Miklós élete és vallásos tárgyú költészete. <i>Császár Ernő</i>	110
Sebestyén Gyula: A magyar rovásírás hiteles emlékei. <i>Trócsányi Zoltán</i>	
Valter Vilmos: A magyar népdal kezdőképe. <i>Morvay Győző</i>	383
Vnuskó Berta: Jókai Mór drámai munkássága. <i>Benedek Marcell</i>	111
Voinovich Géza: Madách Imre és az Ember Tragédiája <i>Morvay Győző</i>	41
Zolnai Béla: Mikes Törökországi Leveleinek keletkezéséhez. <i>Király György</i>	206

Kisebb könyvismertetések.

(A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzékéből).

Az Élet könyvei. <i>Bibliotheca vitae. V. M.</i>	349
Baranyay József: A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története. <i>Baranyai Zoltán</i>	265
Benedek Marcell: A magyar nemzet története a költők dalaiban. <i>Baros Gyula</i>	430
Dalmady Sándor: A Műbarátok Köre-irodalmi és művészeti egyesület-huszonöt éves története (1890—1914). <i>B. Z.</i>	155
Éljen! Háborús versek. 1914—1915. Gyűjtötte dr. Stockinger Gyula. <i>B. Gy.</i>	350
Évkönyv. Kiadja az Izr. Magyar Irodalmi Társulat. 1916. <i>V. M.</i>	434
Euripides drámái. II. k. <i>V. M.</i>	433
Harsányi István: A Pataki Névtelen neve. <i>N. L.</i>	264
Hollaender Rózsi: Déry Juliánna (1864—1899) <i>Szentirmai G.</i>	268
Id. Görgey István: Görgey Artur ifjúsága és fejlődése a forradalomig <i>V. M.</i>	433
Karl Lajos: Magyarország a spanyol nemzeti és a francia klasszikus drámában. <i>Z. B.</i>	432
Kis-Erős Ferenc: A magyar nyelv. <i>Velledits Lajos</i>	154
Komáromi Kalendárium 1916-ra. <i>V. M.</i>	74
Magyar irodalomtörténeti tárgyú cikkek az 1914/5. évi középiskolai értesítőben. <i>Ágner Lajos</i>	75
Márki Sándor: Háborús beszédek. <i>A. L.</i>	155
Petrik Géza: Magyar könyvészet 1901—1910. <i>Gerecze Margit</i>	267
Prém Loránd: Kövér Lajos élete és drámaírói pályája. <i>Császár Ernő</i>	266
Steinhofér Károly: A könyv története. II. r. T. V.	433
Szegedy Rezső: Adalékok a kaj-nyelvjárás hungarizmusainak történetéhez. <i>Gesztesi Gyula</i>	156
Takáts Sándor: Rajzok a török világból. <i>Velledits Lajos</i>	428
Toroczkoí Wiegand Ede: Öreg csillagok. <i>B. Z.</i>	284
Vajda Gyula: A háború költészete. <i>B. Gy.</i>	266
Zuber Marianne: A hazai németnyelvű folyóiratok története 1810-ig. <i>Kádár Jolán</i>	430

28197

Folyóiratok Szemléje.

(Munkatársak: *Ágner Lajos, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Edelstein Bertalan, Gragger Róbert, Leffler Béla, Oberle Károly, Pais Dezső, Perényi József, Pintér Jenő, Zolnai Béla.*)

	Lap
A Budapesti Városi Könyvtár Értesítője	113
A Cél	46, 113, 216, 299, 388
A Gyűjtő	216
A Hét	46, 113, 216, 299
A Nap	46, 114, 216, 299
A Pécs-Baranyamegyei Múzeum-Egyesület Értesítője	300
A Társaság	142, 217, 300
A Tett	114, 117, 301
Az Érdekes Újság	46, 116
Az Est	47, 116, 220, 301, 388
Az Újság	47, 117, 221, 302, 389
Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez	48, 114, 305, 391
Akadémiai Értesítő	48, 114, 218, 305, 391
Alkotmány	49, 114, 219, 307, 391
Allgemeine Rundschau	306
Arbeiter-Zeitung	306
Athenæum	50, 116
Berliner Tageblatt	50, 121, 223, 308
Budapest	121
Budapesti Hírlap	51, 122, 223, 309, 392
Budapesti Szemle	51, 123, 224, 309, 392
Corvina	213, 402
Das Interessante Blatt	313
Das Literarische Echo	125, 229, 313
Debreczeni Protestáns Lap	229, 313, 403
Dél	56
Délmagyarországi Közlöny	314
Der Panther	314
Deutsche Kultur In Der Welt	314
Deutsche Literaturzeitung	126, 314
Deutsche Revue	56
Deutsche Rundschau	56, 314
Die Deutsche Bühne	315
Die Schaubühne	229
Die Woche	315
Die Zeit	56, 266
Dunántúli Protestáns Lap	56, 126, 315, 403
Egri Egyházmegyei Közlöny	315, 403
Egyenlőség	56, 126, 229, 315
Egyetemes Philologiai Közlöny	57, 126, 230, 316, 403
Egyetemi Lapok	57
Egyházi Közlöny	57, 128, 231, 317
Élet	57, 231, 317, 404

	<i>Lap</i>
Erdély	128
Erdélyi Múzeum	128
Esti Ujság	58, 130, 232, 319
Földrajzi Közlemények	233
Frankfurter Zeitung	319, 405
Fremden Blatt	319
Germania	405
Germanisch-Romanische Monatschrift	233
Hadtörténelmi Közlemények	405
Illustriertes Wiener Extrablatt	320
Irodalom És Zene	131
Irodalomtörténeti Közlemények	78, 234, 320, 405
Jahrbuch Der Deutschen Shakespeare-Gesellschaft	237
Juventus	131, 237, 322
Kalazantinum	61
Katholikus Nevelés	131, 237, 322
Katholikus Szemle	61, 131, 237, 322
Kelet	63
Kelet Népe	238
Képes Ujság	131
Keresztény Magvető	63, 131, 238, 408
Kolozsvári Hirlap	131
Kolozsvári Szemle	323
Kolozsvári Ujság	238
Korrespondenzblatt Des Vereins Für Siebenbürgische Landeskunde	132, 238, 408
Könyvtári Szemle	238, 324, 409
Kritika	409
Külügy-Hadügy	63, 432
La Bibliofilia	132
La Revue De Hollande	132
Literarisches Zentralblatt	132, 239, 324
Magyar Figyelő	63, 132, 239, 324, 409
Magyar Hirlap	63, 133, 239, 325
Magyar Iparművészet	325
Magyar Izrael	64, 240
Magyar Könyvszemle	133, 325
Magyar Középiskola	64, 134, 326, 411
Magyar Kultúra	64, 134, 240, 326, 411, 327
Magyar Nyelv	64, 134, 241, 327
Magyar Nyelvőr	66, 135, 241, 412
Magyar Pädagogia	66, 241, 329
Magyar Zsidó Szemle	135, 242, 413
Magyarország	66, 135, 242, 328, 413
Mozihét	136
Mozi-Világ	243
Mult És Jövő	66, 136, 243, 329, 413
Múzeumi És Könyvtári Értesítő	136, 413

	<i>Lap</i>
Nemzeti Nőnevelés	136, 243
Népművelés	67, 137, 243, 413
Népszava	67, 136, 244
Néptanítók Lapja	67, 136, 244, 329, 414
Neue Freie Presse	137, 329
Neue Zürcher Zeitung	137, 244, 330
Neues Pester Journal	245, 330, 414
Neues Wiener Tagblatt	331
Nyelvtudományi Közlemények	67, 414
Nyolcórai Ujság	246
Nyugat	67, 137, 246, 331, 414
Ország-Világ	68, 138, 297, 333
Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny	68, 138, 333
Österreich-Ungarns Zukunft	247
Österreichische Rundschau	138, 247, 333
Ösvény	138, 415
Pester Lloyd	68, 138, 247, 334, 416
Pesti Hírlap	68, 139, 248, 334, 417
Pesti Napló	69, 139, 249, 334
Polgáriskolai Közlöny	140, 335
Posener Tageblatt	335
Potsdamer Zeitung	416
Protestáns Egyházi És Iskolai Lap	69, 250, 335, 417
Protestáns Szemle	70, 250, 335
Religio	70, 251, 335
Sárospataki Hírlap	418
Sárospataki Református Lapok	70, 140, 251, 335, 418
Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt	336
Sitzungsberichte Der Königl. Preuss-Akademie Der Wissenschaften	251
Slovenské Pohľady	140
Soproni Napló	140
Szabolcsvármegye	336
Századok	70, 141, 252
Szent Család	252
Szilágyság	252
Színházi Élet	141, 336
Természettudományi Közlöny	71
The Continental Times	418
Theater Courier	252
Theologiai Szaklap	71, 336, 419
Tiszántúl	252
Tolnai Világlapja	71, 142, 254, 336
Tornaügy	253
Történeti Szemle	71, 336, 419
Transsilvania	419
Új Idők	71, 142, 253, 337, 419
Új Nemzedék	71, 142, 253, 336
Ukránia	254, 338

	<i>Lap</i>
Ungarische Rundschau	143, 419
Uránia	71, 143, 254, 338, 421
Vasárnapi Ujság	72, 144, 255
Világ	72, 144, 255, 339, 421
Vossische Zeitung	340
Wiener Bilder	340
Zeitschrift Des Vereins Für Völkerkunde	340
Zsidó Szemle	72, 256

Figyelő.

Társasági ügyek	73, 146, 147, 257, 341
Magyar írók élete és munkái	74
A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke	74, 154, 264, 349, 428
Új könyvek és füzetek	80, 157, 269, 352
Madarász Flóris dr. † <i>Tordai Ányos</i>	148
A Kisfaludy-Társaság új tagjai és jutalomtételei	150
Egy «történelmi» vígjáték. Sz. F.	151
Egy osztrák író a magyar népdalról. <i>Bleyer Jakab</i>	152
Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken az 1915—16. isk.	
év II. felében	153
Irodalomtörténeti pályázat	153
Kérelem Tompa Mihály levelei ügyében. <i>Wallentinyi Dezső</i>	153, 428
A Magyar Irodalomtörténeti Társaság IV. rendes közgyűlése	258
A Magyar Irodalomtörténeti Társaság zárószámadásai az 1915. év végén	260
Költségtervezet 1916-ra	261
Dobóczki Pál dr. † Z.	261
Magyar irodalomtörténet és középiskola. —r. —s.	262
Vértesy Jenő †	342
A M. T. Akadémia új tagjai és jutalmazottjai	341
A M. T. Akadémia új pályatételei	343
A Szent István-Akadémia. (a.)	343
Pathelin mester Debrecenben. Dr. <i>Gulyás Pál</i>	345
Magyar szerzők svéd színpadon (I—II.) <i>Leffler Béla</i>	345, 424
Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken az 1916—1917. isk.	
év I. felében	422
A berlini új tanszék. R. Fr.	422
Három lap a magyar líráról. <i>Gargger Róbert</i>	423
Helyreigazítások	438
Név- és tárgymutató	439

Az Irodalomtörténet dolgozótársai 1916-ban: Ágner Lajos, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Benedek Marcell, Bleyer Jakab, Császár Elemér, Császár Ernő, Dézsi Lajos, Eckhardt Sándor, Edelstein Bertalan, Elek Oszkár, Gálos Rezső, Gerecse Margit, Gesztesi Gyula, Gragger Róbert, Gulyás Pál, Harsányi István, Hegedűs István, Imre Sándor, Kádár Jolán, Kéký Lajos, Király György, Leffler Béla, Madzsar Imre, Morvay Győző, Négyesy László, Oberle Károly, Pais Dezső, Perényi József, Pintér Jenő, Riedl Frigyes, Szász Károly, Szemkő Aladár, Szendrey Zsigmond, Szentirmai Gizella, Szinnyei Ferenc, Tolnai Vilmos, Tordai Ányos, Trencsényi Károly, Trócsányi Zoltán, Vajtíczky Emánuel, Várdai Béla, Vargha Damján, Velezdi Mihály, Velledits Lajos, Vértesy Jenő †, Wallentinyi Dezső, Zolnai Béla, Zsigmond Ferenc. Összesen: 49.

SCHESÆUS KERESZTÉLY: KENDI ANNA HISTÓRIÁJA.

(Latin szerelmi elegia 1557-ből.)

Az első magyarországi latin elegiát, a tatárjárás korából felhangzó panaszdal volt szerencsém a M. Irodalomtörténeti Társaságban bemutatni. Most pedig egy megrázó tragikus történetről szóló elegiát mutatok be, mely megelőzte a magyar szerelmi költészet mesterének Balassa Bálintnak lírikus panaszait és a pataki névtelennek *Euryalus és Lucretiáját*, mellyel tárgyra nézve csodálatosképen összhangzik, amennyiben mindkettő egy férjes nő szerelmi tragédiáját tartalmazza.

Ez elegiát Schesæus Keresztély medgyesi lelkész, a *Ruinæ Pannonicae* költője írta és pedig ifjú korában, közvetlenül a Kendi Anna gyászos kivégzése után és később beszőtte a *Ruinæ Pannonicae* c. eposznak VI-ik énekébe, hogy ezzel a Vergilius-utánczó költő szerelmi epizódot fűzzön bele a szétdarabolt Magyarország romlását, hősi küzdelmek szakadatlan sorát tartalmazó eposzba. Mert most már határozottan eposznak nevezhetem Schesæus 12 énekre terjedő *Ruinæ Pannonicae*-jét.

A Magyar Tudományos Akadémiában f. év május 5-én tartott felolvasásomban behatóan foglalkoztam a R. P. szerkezetének kérdésével és azt hiszem bebizonyítottam, hogy az a kézirati anyag, melyet lemásoltattam az Erdélyi Múzeum Kemény József gyűjteményéből egybevettem a Nemzeti Múzeum Miles-kéziratában található szöveggel, sőt pontosan a marosvásárhelyi könyvtárban található Schesæus-kézirat anyagának tartalmával is: a *Ruinæ Pannonicae* 1571-iki wittenbergai kiadásának első négy énekével és a *De Bello Pannonico Solymannis Imperatoris Turcorum ultimo* etc. három könyvre osztott, de külön címek alá fogott külön költeményeket tartalmazó epikus anyagával együtt egy 12 énekre, az Aeneisnak megfelelő énekszámra terjedő époszt alkot. Ez eposz VI. énekének tárgyát az 1557., 1558. és 1559. erdélyi események képezik. Az argumentum egy mondata így hangzik: *Praeterea historia Annae Kendiae*. Utána

közvetlenül következnek: *Adhaec tristis trium illustrium virorum Francisci et Antonii Kendiorum fratrum et Francisci Bebekii casus, reginae Isabellae iussu (ob affectatati regni suspicionem) clam per insidias misere et crudeliter trucidatorum*. E két tragédia: a Kendi Anna és az összeesküvéssel vádolt és orozva lekoncolt két Kendi és Bebek tragikus esete közt összefüggés van és így már e tekintetből is a *Ruinae Pannonicae* eposzának kiegészítő része a Kendi Anna históriája. Hogy az elegia kiegészítő és a kézirati anyagból valószínűen Miles Mátyás által kihagyott rész, azt az alábbiakban remélem bebizonyítani. Először azonban hálás köszönetemet fejezem ki *Szekfű Gyula* jeles történetbúvárnak, ki *Schesaeus-kézirat a Nemzeti Múzeumban* c. alatt a *Magyar Könyvszemle* 1906-ik évfolyamában írt cikkében éles szemmel észrevette, hogy a Kendi Anna elegiája, mint egy Dido-epizód illik bele a Schesæus eposzába és fájjalja az elegia elveszését, melyet stílszerűen szőtt volna bele az inkább politikai és harcos elemeket tartalmazó költeménybe egy a Dido-féle epizódhoz hasonló részletet. Hálás vagyok neki, mert az elveszett elegia kutatására adott impulzust. Egy szerencsés véletlen megsegített: Audaces Fortuna iuvat. Egyik kedves tanítványom Schesæusszal foglalkozván, tudomásomra hozta, hogy a brassói Honterus-gimnázium könyvtárában lehet ily költemény. Sikerült e költemény megszerzése. Fogadja ez alkalommal is hálás köszönetem nyilvánítását dr. Netoliczka Oszkár tanár úr, a Honterus-könyvtár igazgatója, ki nagylelkűen kegyes volt az én kérésemre e költemény másolatát számomra elkészíttetni és azt rendelkezésemre bocsátani. Magát a latin eredetit egy Schesæus-kiadás számára tartom fenn, hű fordítását pedig jelen alkalommal olvasom föl. De előbb kell szólnom arról a kapcsolatról, mely az elegiát a *Ruinae Pannonicae*val összeköti.

Szóljon maga Schesæus. A VI. 376—382. így hangzik:

«Szörnyű kegyetlen bünt fog mostan zengeni lantom,
Törbe miként ejté Venusz egy nagy, egy ősi családnak
Fényes sarját, mint hoza szégyent tiszta nevére;
Mert széttépte a szende szemérem szent kötélékít
És e miatt a fejét vesztette bitón a szegény nő.
S hogy más versben írák meg a sorsát, azt ne csodálják,
Mert a botor szerelem tárgyához illik a más hang,
És szerető szíveket meghatja jobban az ének,
Mit hajdanta írék még egykoron ifjú koromban,
Úgyis a lelkeknek még tetszik a változatosság,
Sárga aranyhoz ezüst s ragyogó gyöngy illik eképen.»

E tizenegy sor szemmel látható prologus, mert indokolja: miért szövi be ide a Kendi Annáról ifjú korában más versben, és pedig

elegikus versben írott históriát. A renaissance-költő a szerelmi történethez az elegiai pár sort tartá illőnek. Már Propertius megmondá (I, 911. s.): «Plus in amore valet Mimnermi versus Homero». Az ifjú kor megemlézése rávezet e költemény keletkezése korának pontos megállapítására.

Ez csak 1557-ben vagy 1558-ban, Schesæusnak Wittenbergából visszatérése idején történhetett, tehát mikor a Kendi Anna tragikus esete közbeszéd tárgya volt, az aktualitás érdekével birt. Ugyanis Tinódiból be lehet bizonyítani, hogy a Kendi Anna tragédiája körülbelül ez időben történhetett.

Tinódi Sebestyén: *Enyingi Török János vitézsége* c. históriás énekében így szól:

«Elbucsuzva méne kincsös Erdélbe,
Jó Hunyad várába lako helébe,
Szép mátkáját hozza nagy örömebe.
Atyja meghala azon esztendőbe.

Rágondola Török János dolgára,
Irnak vala ezör hatodfél-százban,
Vala huszonegy esztendő korában,
Áll János királynak udvarában.» (R. M. K. [1881] 178. l.)

Csodálatos pontossággal jelöli meg Tinódi Török János házasságát. 21 éves volt 1650-ben. Ekkor vivé mátkáját Dévába, melynek várura volt. Ha a Kendi Annának Török János feleségének tragikus végét 1657-re tesszük: teljesen összevágna az adatok. Ugyanis a mi költeményünkben, mikor Kendi Anna esdekléssel fordul férjéhez: hivatkozik három szép gyermekére. Midőn férje hajthatatlan marad és megadja a jelt a kivégzésre, Anna az asszonyoktól mégegyszer azt izeni, hogy a három gyermek eredete tiszta, mocsoktalan. Az asszony eltévelyedését tehát körülbelül 1557-re tehetjük, Schesæus is kiemeli két helyen is, hogy Török János még alig hogy átlépte a pelyhes állú ifjúkort. Tinódi adatával, hogy 21 éves volt, ez adat is talál.

Hogy pedig e korábban írt elegiát épen a megfelelő helyen az epikus elbeszélés folyamatába bekapcsolhatta a költő, annak döntő bizonyítékát szolgáltatja a R. P. ugyanez énekének 383. és köv. soraiban elbeszélte Kendi—Bebek-féle összeesküvés története. Ime a szoros kapcsolat:

Ex scelere hoc gravis post longa malorum
Atque aerumnarum series auctore secuta est
Dæmone;

Tehát mintegy ebből a vétékből következett a bajoknak és szenvedéseknek új sora. De még egy más szállal is odafűzi a Kendi Anna elegiáját az epikus elbeszélés folyamatához.

Ugyanis ugyanez ének 481. és köv. soraiban elmondja, hogy Balassa Menyhért (a hirhedt Balassa!) a Kendiekre és Bebekre gyanakvó királyné lelkét folyton ingerelte és a bosszú vágyát szította. És miért? Mi köze, mi érdeke volt az összeesküvésben? Szóruszóra megtaláljuk az indítékot; *eius erat vinclo sociato iugali Filia Törökio, miserae post fata prioris Coniugio*. Tehát Balassa Menyhért keze dolgozott itt is ez összeesküvésben. Török János Kendi Anna kivégeztetése után Balassa Menyhért leányát vette el és így Balassa mint após gyűlölte a Kendi-családot. De még pregnansabb kifejezését is megtaláljuk a valódi indítéknak.

Duo iunctis viribus æquis
Ac animis, socer et gener, timuisse priorem
Cæperunt socerum

Tehát a kivégzés miatt fölbőszített Kendi-családtól félték, tegyük hozzá, a Kendi-vagyonra vágytak és innét az összeesküvés titkos szítása, előidézése és a Kendiek és Bebek lekoncoltatása.

Erre is találunk célzást a Kendi Anna históriájában; mert Anna búcsúszavában fölemlíti, hogy édesatyja, ha megtudta volna, mit művelt a leányával, magánál a királynál közbejárt volna leánya megmentésének érdekében. Eszerint a Kendi Anna felett kimondott ítélet régi törvények alapján, a környékbeli nemesek által történt és az ítéletet királyi szentesítés nélkül végre is hajtották. S érdekes Anna kívánsága, hogy ha már halnia kell, régi hun szokás szerint haljon meg férje keze által.

Ami a költemény szerkezetét, esztétikai érdekességét és e révén értékét is illeti, erről röviden szólhatok. A bevezetés, a befejezés szónoki intelem a szerelem végzetes hatalma ellen. A cselekvény előadása egyszerű, a közvetlen megihatottság érzik rajta. A szerelmi viszony rajza mindenkor a papi lélek szemérmes és erkölcsös hangjára vall. A szerelmes pár levél váltása Ovidius Heroidájkának kazuisztikáját tükrözi vissza. Anna és Szalánczi elítéltetését a védelem, a mentegetés költői színezése nélkül adja elő. Anna védelme és Török János válasza Ovidius retorikájának hű kinyomata. Költői megihatottság lengi át Anna esdeklését, az asszonyokhoz intézett búcsúját és töredelmes imáját. Szalánczi szörnyű kivégzését hidegen tárgyalja, hogy aztán ismét a tanulságot vonja le a költemény utolsó két sorában. A szerkezet egyszerű elmondása elég arra, hogy az elegia költői becsét magasabbra ne fokozzuk, de azért az egész együtt kerek szer-

kezetet alkot és minden esetre figyelemreméltó. Hiányzik belőle a széppróza egyik jeles darabjának, a *Szép Magelonának* érdekes meséje, párbeszédeinek finomabb árnyalata, könnyed, majdnem pongyola bája; hiába keressük benne az *Euryalus és Lucretia* Boccaccio-szerű szabadságát, érzéki hevét, kigondolt érdekfeszítő részleteit, a házasságtörés vidám, játszi humorát, frivol játékát, melyeket az Aeneas Sylvius *De duobus amantibus historiája* tükröztet vissza, mely a pataki Névtelennél,¹ kivált a befejezésben szélesül ki hasznos tanítássá, a szerelem démoni hatalma elleni prédikációvá, holott a közbeszótt tanulságokat a mi névtelenünk híven átveszi az eredetiből, melyet nyomon követ. Érdekesnek tartom a bevezetés és befejezés hasonló menetét párhuzamba állítani.

«Sok erős férfiak, bölcsek és királyok szerelem miatt vesztek,
Ifjak, szép leányok sok mérges nyilai miatt megemésztettek;
Országok pusztultak, városok és várak mind földre törettek.»

Mondja a pataki Névtelen.

«Régi pogány korból sok példa tanítja s a Szent könyv,
Hogy aki bűnt követ el, meglakol érte nagyon.
Bálvány-tisztelet és a sok bűn meg a rút látor élet
Nemzetet, várost szörnyű veszélybe sodor.

Itt a XVI. sz. vallásos felfogása vitte bele a szövegbe a «bálvány-tisztelet»-et. Aeneas Sylvius egyenesen a mesén kezd.

Ezután három versszak jön a mi Névtelenünknél, melyekben Párisról, Sámsonról és Salamon királyról hoz föl példát a szerelem megrontó hatalmának jellemzésére.

Schesæus Gomorrha és Troia pusztulását hozza föl.

A pataki Névtelen ezután rátér Euryalus és Lucretia történetére:

«De most kiváltképen két ifiú személynek szerencséjét éneklek,
Kikbe mérges voltát igen megmutatja a kegyetlen szerelem.

Schesæusnál:

«Régi időkbe' se kell példákért messze kutatnom,
A mi korunk maga is intve csak arra tanít,
Hogy mi veszélyes két szerető szív kósza szerelme.

És azután kitűzi a költő a maga feladatát:

«Egy csak a céloom, a gondom is egy: rajzolni a Sátán
Lángot szítva miként csábít a bűnre vakon,

¹ Szilády Áron kiadását használtam, mely mint Balassa költeményét közli 1879-iki kiadásának 171—234. lapján.

Mert kit a kék űz, kerget, eszét elveszti azonnal,
Bűnbe rohan, nem fél; bár fenyegetse veszély.»

Ez az alaphang. És mégis a költemény legvégén, a humán költő Venusza áll előttünk, mint aki törbe ejt és veszélybe sodor. Intelme így hangzik:

«Rajta okolj, légy mindig okos szerelemben, oh ifjú,
Bűnhődés a latort biztosan éri utol.
Látás, kézszorítás, csevegés, csók, édes enyelgés
Társi Venusznak ezek: tőlük o fuss s menekülsz.»

Érdekes az Aeneas Sylvius eredeti regényének ¹ utolsó mondatát idézni:

Habes amoris exitum, Mariane mi amantissime, non ficti, neque felicis; quem, qui legerint, *periculum ex aliis faciant*, quod sibi ex usu fiat; nec *amatorium poculum bibere studeant*, quod longe plus aloēs habet, quam mellis.

Bezzeg nem elégszik meg ennyivel a magyar *Euryalus* és *Lucretia*, mely 1462—1503, tehát 41 verssort szentel a tanulságnak.

A költő itt is az ifjakhoz fordul:

«Ifjak én feleim, ifjaknak hasznokért ezeket összeszedtem,
Kik után ballagni mindenkoron szokott a kegyetlen szerelem:
Hogy attól megtudják magokat őrizni, csak azon igyekeztem.»

Most jön az epilogus. Leírja Venust. Leírja gyermek voltát, vak-ságát, két szárnyát, kezében égő fáklyáját, meztelenségét, nyilait, cselvetéseit: mindez allegorizálja a szerelem veszedelmes hatalmát. Ellene egyetlen orvosszer a munkásság, mert ő a «hivalkodókat» a «tunyákat» keresi.

¹ Elismerést érdemel Dévay József kiadása, mely mint «*editio critica princeps*» jelent meg kézirat gyanánt Budapesten 1903-ban: *Aeneae Sylvie Piccolomini: De duobus amantibus Historia* c. alatt,¹ melyhez egy tudós bevezetés és egy bámulatos szorgalommal írt függelék van csatolva. A Függetlenség címe: *Aeneae Sylvi «De duobus amantibus» Cento ex variis*. Nem kevesebb mint 1200 klasszikus helyből 370 cento-verset állított egybe. E függelék külön 1901-ben jelent meg és ezután jött a kritikai kiadás. E függeléket stupenda diligentiával szerkeszté meg tudós szerzőnk. A kritikai kiadás jegyzeteiben is megtaláljuk az utalásokat, melyeket szerző a maga példányában még újabb írott jegyzetekkel egészít ki. Szerző a maga példányát a Nemzeti Múzeum könyvtárának ajándékozta. Dévay megemlékezik a bevezetés külön fejezetében a pataki Névtelen magyar költeményére vonatkozó irodalmi kérdéstről, melyet eldöntetlennek tekint.

Az intelem így végződik:

Utolsó tanácsom, hogy az kitől lehet, *megója magát attól*.

Tehát szó szerint megtaláljuk a mi költeményünk záró szavait: «tőlük o fuss s menekülsz» = «hos fuge, tutus eris».

Tehát a szerelem ellen bizonyos középkori vezeklő moral hangján beszél és óvja az ifjakat a szerelem kíséretében járó *Visus, colloquium, tactus, iocus, oscula, lusus* társaságától.

Schesæus a prédikátorok hangján szól: ettől nem menekszik még Balassa Bálint sem, érzéki hévtől áradó, eleven képzelmet tükröző, és szárnyaló kifejezésekben bővelkedő lírájában sem.

Elég ennyi bevezetésül. Ha esztétikai érték tekintetében még csak meg sem közelíti a XVI. század nagy lírikusát, kinek minden sora egy gazdag egyéniség belső tüztől lángol: a *Kendi Anna históriája* felette becses költői maradványa marad a XVI. századnak, mert első latin elegia e korból és talán az első szerelmi költemény is, mert hiszen 1557-ben keletkezett.

De szóljon most magáért maga a költemény, melyet irodalomtörténeti érdekességére való tekintetből adtam vissza műfordításban.

Kendi Anna históriája,

ki nagyságos Török János neje volt és halálra ítéltetett házasságtörés miatt, melyet elkövetett ifjabb Szalánczi Jánossal az Erdélyben fekvő Hunyad-vár kasznárával az Ur 1552. vagy 1557. esztendejében. Irta tisztelendő Schesaeus Keresztély, medgyesi lelkész.

- Régi pogány korból sok példa tanítja s a Szent könyv,
 Hogy aki bűnt követ el, meglakol érte nagyon.
 Bálvány-tisztelet és sok bűn meg a rút lator élet
 Nemzetet és várost szörnyű veszélybe sodor.
5. Ősi világba' Venusz legelébb hozza vést eme földre,
 Bűnbe Gomorrha esett s kénkövű lángba veszett
 Trójának s Priamosnak eképp hozza végveszedelmet
 Szép Páris és Helena bűnbe' fogant heve is.
 Régi időkbe' se kell példákért messze kutatnom,
10. A mi korunk maga is intve csak arra tanít,
 Hogy mi veszélyes két szerető szív kósza szerelme,
 Akiket a törvény nem zaboláz, sem az ész.
 Érdekes új esetet hadd zengjek el énekes ajkkal,
 Mely mi felénk történt, a mi korunkba' minap.
15. És mivel ily bűnt két nemes ágnak sarja merészelt,
 Fényes példa leszen messze jövőre is az.
 Nem vonz örvöngő szeretőknek vad dühe, vétke,

- S bűnhődésük sem nyujt nekem enyhületet ;
 Sőt fájó szívvel siratom gyász sorsukat inkább,
 20. Hogy ily büszke család sarja bukott el eképp.
 Egy csak a célom, a gondom is egy : rajzolni, a Sátán
 Lángot szítva miként csábít a bűnre vakon,
 Mert kit a kék tűz, kerget, esztét elveszti azonnal,
 Bűnbe rohan, nem fél ; bár fenyegetse veszély.

★

25. Hunyad vára vagyon Hátszegnek bércecs ölében,
 Hunyadi nagy neve is ettől a vártul eredt.
 Eztet a természet meg az emberi kéz oly erőssé
 Tették, hogy helyt áll bármilyen ostromon' is.
 Hunyadi bírta elébb, majd Mátyás, az, ki király lett
 30. S Pannoniára örök fényt hozza büszke neve.
 Majd mi korunkba' Török János lesz itt ki parancsol,
 Ő, ki tanácsban bölcs, és csatásorba' vitéz,
 Ő, ki megüzte gyakorta a bösz törököt kelevézzel
 S ellene vérében mosta gyakorta kezét.
 35. És a midőn már pelyhesedett az álla, fölébred
 Férfi szívében a vágy és a sovár szerelem . . .
 Szerte körül néz, szép hajadont keresett ki magának,
 Ki hozzá méltó hitvese lenne neki.
 Nem vala egy hajadon sem alakra, se' nemre kiválóbb,
 40. Mint a minő a nemes Kendi leánya vala.
 Nem ragyogóbb fen az égnek ezer szép csillaga közt a
 Cynthia fénye, midőn szép tele arca mosolyg ;
 Mert valahányszor szentegyházba ha ment s vele mentek
 Társai, szűz lányok, köztük elől mene ő.
 45. És színházba' ki látta a nézők nagy tömegében,
 Hitte, hogy istennő szállt le az Olymprul alá.
 Hajh, de mit ér a szépség, ha hiányzik a szende szemérem,
 Kit nem fékez erény, bajba sodorja a báj.
 Anna előbb, amidőn egyesült férjével, urával,
 50. Ennek igaz lángján lángra gyuladt maga is.
 Asszonyi csábja urára kiáradt bűvös erővel,
 Lágy ölelésre ha csak volt helye és ideje,
 Ugy hogy férfiruhát szeretett voln' öltetni, csak hogy
 Hadba kísérje el őt, s ott neki társa legyen.
 55. Ámde alig futa meg Phœbus pár évet az égen,
 A szerető hitves lángja hamar lelohadt
 Nem tudom, örvöngés vagy az ördög rút csele, csábja
 Ejtette meg, de megint új tűz emésztí szívé.
 Vonzza egy ifjú, érte hevül már, hajtja a lelkét
 60. Egy vágy, egy gondolat: birni óhajtja csak őt.
 A Török-udvarban kedveltek egy ifju leventét.

- Rája a ház gondját bizza a háznak ura.
 Ámde azonban a tegzes Amor nyila érte az ifjút
 S szép úrnője iránt titkon epedve hevül,
65. Térdre borulva előtte, imádvá kíséri a léptét,
 Hű csatlósa gyanánt, ellesi ajkin a szót.
 Végre sovár vágytól lángolva legyőzve megejti
 És ki urasszonya volt, rabja gyanánt lesz övé.
 Nem fedi sűrű homály se szerelmük', látja a napfény,
70. Mit titkon gondolt, azt el is éri a vágy.
 Hősöket is, kiket annyi veszély nem birt leigázni,
 Könnyeden győzi le és ejti meg asszonyi csáb.
 Mostan azonban az úr elküldi parancscsal az ifjút
 Egy szomszéd faluba, hol neki birtoka volt.
75. Künn a tanyán a buzát, gabonát behordta a nép már,
 Cséplés-szórásra, hogy neki gondja legyen.
 Égeti hó vágy, lángzó szívét hajh! hűtnie kellett,
 Túrni türelmetlen, hajtja mohó szerelem.
 Néha izen neki, hogy táplálja csalóka reménység,
80. Visszamehetne, ha tán ráveszi erre urát
 Majd meg így ír: «Szerelemnek a láza halálra emészt már
 Ha hamar nem látlak: én a halottja leszek».
 Egyszer egy ily levelet szerkeszt, melyet egy buta szolga
 Utján küldött el és a levélben ez állt:
85. «Anna, ha élsz, örülök, drágább mint életem, élted,
 Nélküled énnekem itt semmi se nyújt örömet.
 Bárhova mék, te kísérsz, lelkemben a képed örökké
 Testbe' ha nem lehetek, lelkem az ott vagyon, ott
 Hejh! hányszor sóhajt te feléd, óhajtoz a lelkem, »
90. Hogy tőled sorsom messzire elszakított.
 Mert tőled távol hosszabb csakis egy nap egy évnél,
 Míg közeledben a perc oh mihamar tova tűn!
 Kérlek az égre, szerelmünk szent emlékre kérlek,
 S ha szerelemnél is volna nagyobb valami,
95. Tedd, hogy hozzád visszajöhessenek, véled is éljek,
 Nem táplálva hamar sorvad el a szerelem.
 Az csak a vágyam, a drága reményem o lelkem, oh üdvöm,
 Hogy' gondod legyek én, minden időbe' csak én.»
 És e szavakkal adá levelét egy bamba parasztnak:
100. «Add ezt úrnőmnek, senki se lássa meg azt.
 És te ne szólj, ne felcélj, ha akárki kérdene téged.
 Légy hű, légy óvatos és a parancsra ügyelj!»
 És a paraszt e parancscsal azonnal elindul a várba,
 Majd hogy az úrnőnek adja csak át a levelét.
105. Ime azonba' Török vendégeinek csapatával
 Vigan szembe jön ép játszi tivornya után.
 Meglátják a parasztot amint bukácsol a tarlón,

- Majd meg egy elrejtett hid fele tart szaporán.
 Megrezzenti szegényt a leventék fegyvere, fénye,
110. Félve, osonva keres félreeső fedelet.
 Ám megkérdi az úr: hova tart és hogy mi az ujság,
 Hogy mibe jár, mit akar, hogy mi a dolga e helyt.
 És a paraszt föltárja azonnal a titkot e szókkal:
 «Úrnőmnnek hozom im, csak neki e levelet.»
115. És föltépi az úr tüstént a levél borítékát
 S átolvassa mohón, hogy a levélbe' mi van.
 Nagy csoda, hogy keserű köny nem csordult ki szeméből
 S hogy keze sem reszket és ki se hull a levél.
 Még örömet színlel, fájdalmát rejti szívében.
120. Boszura gondol már, alkalom erre ha nyíl'.
 Cselre tanít be titokba' legott egy vén, öreg asszonyt,
 Hogy mit az ifjú kíván, izenetet vigyen ez.
 S fölszerel egy kocsit is, rá tétet szép piros ernyőt,
 S annak elébe hamar négy paripát befogat.
125. És levelet szerkeszt, a szerelmes ifjuhoz írja,
 Hogy bizzék jobban, abban amit megizent.
 «Meg sem mondhatom én, leveled mily drága, mily édes
 Volt, amelyet küldtél s mely a kezembe jutott.
 Rája ha néztem, sűrű sohaj szállt föl kebelemből,
130. Sűrű köny áztatta végig a szót, a betűt.
 S hogy pótolja ez árva levél gyönyörét szerelemnek,
 Csókot adék neki is, hajh, a te csókod adám
 Nélküled örülként oh de hányszor! Szerte bolyongtam,
 Nem leltem nyugtot, nem örömet se sehol.
135. Hogy ha a nap fölkelte ágyamból már kora reggel,
 Hogy ha meg este fogad engem unott nyoszolyám:
 Csak téged várlak, csak utánad vágyik a keblem;
 Mert egyedül te vagy az élvezetem, gyönyöröm,
 Jöjj el, o kedves, jöjj el oh édes, jöjj, de ne késél,
140. Hív a hú szerelem, árt csak a késedelem.
 Amit e röpke levélbe' megírni nem vala módom
 Szól arról ez öreg asszony, e régi hívünk.
 Boldogan élj, de valóba' te boldog is úgy leszel akkor
 Hogy ha tiéd lehetek, hogy ha ölelsz te megint.»
145. Nyugtalanul forgatta szívében a drága parancsot
 Az ifjú s kész volt jönni sietve legott.
 És az anyó szaporázva a szót unszolta csak egyre:
 Jöjjön csak mielőbb, percre se' késve, haza.
 Otthon biztonságba' lehet, mert távol az úr most.
150. Szentül állítja, rá meg is esküszik ő.
 És hisz az ifju, akit szerelemnek a mámora bódít,
 Bármilyen lehetlent is elhisz a vak szerelem

- Nyomba' felül, robog is hamar a kocsi, mintha repülne,
Hejh! de mi lomha a test, lelke elébb vala ott.
155. Ámde mihelyt haza ér a szerelmes ifju a várba,
Látja, hogy ott minden ellene fordula már.
Megdermed, haja szála föláll, elnémül az ajka,
Fél, remeg, oly súlylyal nyomja a bűn tudata.
Elfogató is a vár ura őt és láncra verette,
160. Míg szörnyű bűninek szörnyű jutalma leend.
Anna, mi történt, még nem is érti, de őt is azonnal
Bűnváddal sujtják, társa gyanánt viszik el.
Ő, kit elébb lányok koszorúja övezte, ahol járt,
Most a sötét börtön mélyiben egymaga ül.
165. Ő, ki nyakán ragyogó gyöngysort hordoz vala ékül,
Szégyenszemre kemény láncra veretve ma rab.
Ő, ki ízes falatot s falernumit élvezte eddig,
Most tengődve csakis közkenyeren s vizen él.
Hejh, a szerencse milyen forgandó, fölvisz, aládob,
170. Koldus lesz hamar az, dús aki volt az imént.
Épen azért a csalóka szerencse kegyébe' ne bizzál,
Törbe, veszélybe sodor játszi kedélye hamar.
Eljött végre a nap — kikerülni lehetetlen a sorsot —
A fiatal párnak vesznie, hálnia kell.
175. Már a vidékről egybehívák a bírákat azonban
El-megítélni a bűnt, sujtni a vétkeket.
Börtönből a bíráknak elibe idézik az Annát.
Hitvесе volt maga, ki ellene vádat emel:
Cserbehagyá férjét, eldobta a férje szerelmét,
180. Más férfit szeretett, hűtelen, esküszegő;
És széttépve a női szemérem szent kötelékit,
Hitvesi hűségen ejt csunya foltot eképp.
Van tanu rá, van írás is, amely bizonyítja a vétkét
Köztudomásra jutott, nincs, ki tagadja tovább.
185. Nosza a bűnöst hadd sujtolja jutalma bűnének,
Mit rá új törvény mér meg az ősi szokás.
- *   *   *   *   *
- Halva a törvény vasszigorát megdöbbene Anna,
Tudva hogy ellene hány vétkez a föld kerekén.
Megkisérti elébb tagadással mosni le vétkét,
190. H'jába, miként a nap oly tiszta, világos e bűn.
Végre kegyelmet kér a bűnös nő, esdve eképen
Sír, zokog és vezekel szörnyű bírája előtt:
«Bár ne születtem volna so'sem eme földi világra,
Haltam volna anyám méhiben én meg elébb.

¹ A kéziratban jelezve van: desunt aliqua (valami hiányzik).

195. Vagy mikor a dajkám legelőször, fürdete langyos
 Vizbe, miért is nem törte ki gyöngye nyakam?
 Jaj, hogy az ősi család fényére veték csunya szennyet,
 Én magam im' a világ csufja, szemétje levék!
 Ime utódja magam leszek én az achiv Helenának,
200. Aki miatt egykor porba omolt Ilion.
 Rólam fog majd szólni az ének, zengni a költő
 És rólam dudoráz egykor a szánto-vető.
 És a fonó lány dalt rólam zeng éjnek a csöndjén,
 Fönmarad, élni fog így dalban örökre nevem.
205. Ámde mivel sorsom' nem enyhíti semmi panaszszó,
 Térdre borulva eléd, im könyörögni fogok:
 Édes uram, könyörülj meg rajtam, szánj te meg engem,
 Halld meg, o halld nyomorult nődek esengő szavát!
 Sujt az igazság kardja reám, o te fogd föl, o fogd föl!
210. Oh te, én éltem ura, énnkem életet adj!
 Vak hév bűnbe sodort nem is egyszer, kéjnek a csábja
 Elragadott, az erény nem zabolázta szívem.
 Ki ne hibáznék? Ninesen oly ember senki a földön,
 S mindenben boldog senki, de senki se volt.
215. Hogy ha egy arkangyal lebukott az ætheri fényből,
 Ment a bukástól a menybeli lakba' se volt.
 Vestává ki tehet? ki vagyok csak gyöngye egy asszony.
 Kéjt, örömet kínál, ifjú virágzó korom.
 Engem atyám házába' gyönyörre, örömmre neveltek,
220. Tört a Sátán is azért vet vala lábam elé,
 Lásd, hisz az égi parancs is tégedet arra tanít csak,
 Szívből a vétkesnek, hogy te bocsánatot adj.
 Hány évet tölténk el együtt egyet értve mi ketten!
 Hogy botoltam, azért bűnbe nem estem el én.
225. Három szép sarjadra tekints, eme drága családra,
 Háromszor lett már hitvesed édes anya.
 Gondold, meg, hogy ezekre fog egykoron esni a székelyen,
 Ők szenvednek majd az anya vétke miatt
 A nagy egekre könyörgve esengek, halld meg e kérést:
230. Oh te én éltem ura, énnkem életet adj! »
 Így hangzék el a nő panaszos szava, végzi beszédét,
 Férje-urától most várja epedve a szót.
 Nem rendül meg ez, ott áll, büszkén arccal az égnek,
 Zordonan ily választ ad neki jéghidegen:
235. «H'jába okoltad drága szülőid, mondva, a szenyért,
 Mely a nevedre tapad, őket is érheti vád.
 Hogy ha te rólad az utca beszél, ha gyalázza az élted'
 És hirhedt neved él és soha el nem enyész,
 Engemet az nem bánt, gondom sincs énnkem arra,

240. Elnyeri kiki a bért, mint vete, úgy aratand.
Mondod, tévedtél s tévedni emberi végzet
Ember nap-nap után téved a föld kerekén.
Ámde a bűnösnek gonoszok példája se mentség,
Szentebb a törvény és szava is súlyosabb.
245. Bárha virágzál s ifju örökre való vala bájad,
Hogy tuda ily bűnös lángra hevülni szived ?
Boldogan élhettél hű, jó urad oldala mellett,
Mondsza csak esküszegőn mért keresél te Parist ?
Én követem csak az isteni törvény égi parancsát,
250. Mely aki szörnyűt vét sujtja kegyetlenül azt.
És ha élém te a mult boldogságát földidézed,
Rólad még súlyosabb lesz az ítéletem így.
Ritkán tér jobb útra, ki egyszer is esküszegő volt.
Aki galád vala már, mindig is az marad az.
255. És ne te ints, hogy én gondoljak gyermekeimmel,
Gyámjuk is én leszek és atyjuk is én maradok.
Az fáj legjobban s gyűlöletre is épen az indít,
Hogy te silányabbnak dobtad oda szivedet.
Tudja, ki ismer, hirli bevallja a csacska beszéd is,
260. Hogy bizony énhozzám senki se' mérheti őt.
Szebb vagyok én és szemrevalóbb, ha tekinted alakját,
Ifju korát ha veszed, nem vagyok én korosabb
Rangra, vagyonra külömb nem volt soha nálam ez ifjú,
Őseim' s kincseimet hogy ha te mérlegeled
265. Ő a homályban nőtt fel, akit te élém helyezél most,
Senki a környékben még nem is ismeri őt.
Jól tudod azt, én hány törököt vágtam le vitézül,
Küzdve honért hányszor áza a vértül e kéz.
Hát Paris ? Aljas kéjre vadászott, csábíta asszonyt
270. És orozva lesett más nyoszolyája után.
Fenve a pallos, menj te alá most, föld leguruljon,
Irgalmazzon az ég, mentse meg üdvöd' az Úr !
Vesztőhelyre viszik, ráadják mátkaruháját,
Mit völegénye adott drága kelengye gyanánt.
275. Akkor adá, amidőn övezé még szűzi szemérem
És a menyasszonyi báj bűve körülragyogá.
Anna az asszonyi néphez amíg szól még bucsuzóra,
Minden tagja remeg s arcin a könye pereg :
«Most hogy az élet drága javát végkép hagyom itten
280. S rútul a vesztőhelyen oltja ki éltem' a bárd,
Töleték azt izenem férjemnek, légy tanum Isten,
Légy tanu Krisztusom is, szent igaz ez a beszéd :
Gyermekeket én csak tőle szülék és senki se mástól,
S mind három gyermek őneki sarja csupán.

285. Ő csak az atyjuk, mint atya hát szeresse is őket,
Csontjuk a csontja bizony, húsuk, a vérük övé.
És ti meg asszonyok és ti leányok is, intsen a példám :
Birja csak egy szivetek', birja csak egy kezetek'.
Az, mi velem történt, holnap tán titeket érhet,
290. Sors zsákmánya vagyunk ; játszik a sors mivelünk. »
Most a pribék jött, szörnyű török, zord homloka képe,
Arcán vad harag ül és szeme tüzkő forog.
Ott a kezében fenve a pallos, kész a csapásra,
Kész elmetezni már a puha, drága nyakat.
295. Anna mikor meglátja, remegve, halott halovány lett,
Fölzokog és arcán könnypatak omlik alá.
«Hogy ha megérdemlém a halált, mert szörnyű a vétkem
S méltán bűnhődöm, ezt is elismerem én ;
Ámde ha férjem jobbkeze sujtna le, volna dicsőség,
300. Hunnoknál ez volt ősi jog, ősi szokás.
Vagy ha rokon vér lenne, ki engem vinne bitóra,
Éles pallossal oltsa ki életemet ő.
Oh mi gyalázat ! férj, se' rokon nem vállal el engem,
Mintha volnék egy senki mihaszna bitang.
305. Ily rútul nem esett el még nő, még a pogány sem
Nem hozza ily szegyént még soha semmi halál !
Itt e pribék haza tér majd s otthon a vad törököknek
Bűnöm- s vesztémről még rege szóba' mesél.
Igy száll majd az egész földön nevem ajkrol ajakra,
310. Bűnt hirdetve, amely jobb ha titokba' marad.
Hogyha atyám tudná, megválna arannyal ezüsttel,
Nem kimélve vagyont — van neki garmadaszám.
S föl a királynak elébe sietve panasszal azonnal,
Kérve királyi kegyét : mentse meg életemet».
315. Igy szólt és fátylát levevén, azt messze dobá el
S fűrtjeit is szépen elsimitá a fején.
Térdre borul le a földre, lehajtja nyakát, de elébb még
Kebőlől feltör, fölzokog ez a fohász :
«Meghalok immár, néked ajánlom, a lelkem' o Krisztus ;
320. Most hozzád szólok : légy te az út, te a rév.
Szent véreddel mosd le a vétkeket és könyörülj meg
Adj nyugodalmat te, trónod elé te bocsáss ! »
Elhala ajkin a szó, de a hóhér bárdja lesujtott.
Átmetszé a nyakát, szép feje porba lehull.
325. Rögtön el is temeték, az egész nép részt veszzen abban,
Sirja felett kő áll, rajta fölírva vagyton :
«Itten nyugszik e helyben egy ősi családnak a sarja,
Aki tilos szerelem áldozatául esett.
Messzi jövődönnek lesz az ő példája tanulság,

330. Hogy a tilos szerelem mérge halál oka lesz.»
 Volt ám gondja a hű szolgálk éber seregének,
 Hogy ne mehessen el ép bőrrel a durva pribék,
 Őneki kelle megásni szegény Annának a sírját,
 Hol a halott nyugtot végre örökre talál.
335. Szorgosan ás, nem tudja, magának ássa a sírját,
 Őnvesztére siet a botor esztelenül.
 Hirtelen ott a nyakát átvágják és feje gördül,
 Sirba el őt temetik, ott fedik el tetemét.
 Másnak vermet eként ás és maga hull a verembe,
340. Mint mese szól, a rigó jár vala épen ekép.
 Zengjem-e el röviden, mint halt meg a bűnbe' ki társ volt?
 Őt is elítélték: hálnia kell iszonyún.
 Őt a pribék egy ló farkára kötötte keményen
 S árkon, bokron is át hajtja a tűz-paripát.
345. És amidőn szörnyet hala, végre kiadva a lelkét,
 Éles kardjával vágta le ifjú fejét.
 És négy részre, darabra metélték nyomban a testét.
 Így temeték és így zenge felőle a nép:
 «Itt fölakasztva e fán függ egy gonosz és lator ifjú,
350. Aki kakuk módon másnak a fészkére járt.
 Mint mikor élt még, szerte csaponga a lelke, a vágya,
 Most a halál testét szétdarabolta akép.
 Hogyha elég nem volt soha éltiben őneki egy nő,
 Méltó, hogy ne legyen egy a halála neki.
355. Rajta okulj, légy mindig okos szerelemben oh ifjú,
 Bűnhődés a latort biztosan éri utól.
 Látás, kézzszorítás, csevegés, csók, édes enyelgés
 Társi Venusznak ezek: tőlük o fuss s menekülsz.»

HEGEDÜS ISTVÁN.

GIBBON, MINT SZÉPÍRÓINK FORRÁSA.

I.

E tanulmány gyakorlati példában akarja bemutatni a történetírással a szépirodalom egymáshoz való viszonyát, melyről már több ízben volt alkalmam szólni s mely nem más, mint az élet és a költészet egymáshoz való viszonyának egy változata. Mert hiszen minden költő, aki történelmi tárgyat vesz tollára, annyi kapcsolatban áll a valóval, amennyit megtudott érteni elmúlt idők tanúságaiból. Történelmi tudás, történelmi érzék és a megérzéskítés plasztikai tehetsége mind különböző dolog. Kétségtelen, hogy Schiller történelmi tudása, akinek jelentékeny működése van a történetírás terén is, nagyobb volt, mint Victor Hugóé, aki forrásul használt eredeti krónikát, komoly földolgozott munkát és ponyvairodalmat válogatás nélkül.¹ Történelmi érzéke megvolt mind a kettőnek, mert az illető korok hangulatát jól vissza tudták adni műveikben; azonban a megérzéskítés Hugónak sokkalta inkább hatalmában volt, mint a jénai professzornak. Kiemelhetjük a *Wallenstein táborát*, de még ez se bír a Hugo rendkívüli jellemzőségével és élénkségével. Az idealizálásra hajlandó írók kezében színét veszti az eleven történelmi anyag. A francia romantika a helyrajzi színezettel határozottan kedvezett a történelmi érzék fejlődésének s itt közeledett a művészi realitás felé. Korunk reális irodalma pedig néha valóságos tudóssá teszi a költőt, hogy ne említsünk többet Flaubert *Salammbójának* bámulatos Karthago-rekonstrukciójánál és Hauptmann *Florian Geyerénél*, melynek nyelve is az egykorú emlékek aranyából, ércéből és rozsdájából van megkálapálva.

A valóságos történet kellő stilizálással rendszerint jellemzőbb, sőt szebb, mint a képzelet összes káprázatos játéka. Tasso megírta az első kereszties hadjárat történetét loyageposzban, amelyből igazán hiányzik a kereszties hadak korának minden misztikus szépsége. Két-

¹ Berret Paul: Le moyen âge dans la Légende des Siècles et les sources de Victor Hugo. (Paris, 1911.)

ségtelen, hogy Tasso nagy a maga gyöngéd leírásaiban, mint aminők a tündérkert érzéki szépségeinek stanzái. De csataképei nem középkori harcok, hanem Vergiliusból kiírt utánzatok. Rinaldo Ariosto Ruggierójának a párja, csak hogy ez sokkalta inkább a helyén volt. Hagyján, de igazán kár, hogy mit csinált Tankrédből, akit a történelemből kapott s akit szerinte :

gyötör hiában —

Való szerelme s éltét megveti. (Arany)

Ez igazán a korabeli udvarok lovagja, az epekedő szerelmes, a kor epikájának hőse, akiről az idealizálás letörül minden egyéni szint. Igaz, hogy megsebesülten az a kívánsága, vigyék Jeruzsálembe, hogy legalább ott haljon meg, de ez vall egyedül a zárandokra benne s e hely is élettelen.

Megvallom, ha az első keresztes had csodás rajongásának, hősi voltának és vakbuzgó kegyetlenségének teljes költészetét akarom élvezni, De Wittné krónikás könyvét lapozgatom.¹ Ez a legszerencsésebben választott forma a történetírás s a szépirodalom között. Egykorú krónikákból van művészi módon összeróva s az író semmit se tett hozzá a magáéból. Ebben megtalálni a keresztes hadak Achillesét, a normandiai Tankrédot, a lovagok virágát. Ime, hogyan írja le, amikor megpillantja a Szentvárost, zárandokútja célját: «Tankréd egyedül van: az Olajfák hegyéről széjjel tekint a városon, amelytől most csak a Josaphat völgye választja el. Ekkor látja a népet idestova futkosni az utcákon, a tornyokat megrakva fegyveres néppel, a lovagokat remegve a türelmetlen harci vágytól; látja a férfiakat fegyvert ragadni, a nőket könnyezni, a papokat könyörgéssel fordulni az éghez; a közútakat mindenütt kiáltás, zaj s lőnyerítés tölti be. Ámulva látja az Úr templomának kupoláját magasan kiemelkedve a házak közül, látja Salamon templomát, melynek hossza rendkívüli s látja a templom roppant területét, mely mintegy második várossá teszi a város közepén. Igen sokszor a Golgota felé fordítja tekintetét s ama templom felé, hol az Úrnak teste nyugszik; ez a nézőtől legtávolabb eső pont, de minthogy legmagasabb, a szem minden felől megláthatja. Azután mélyen sóhajtozik, majd a földre hever; ki szeretné adni a lelkét, ha abban a pillanatban érinthetné ajkával a Golgotát, amelynek csúcsa szemei előtt van». (XXIV. fej.) Ennél mi sem lehet egyszerűbb, igazabb és fenségesebb. S a Tasso Szent Mihály arkangyal látomásánál is mennyiben közvetlenebb és misztikusabb a Stabulon látomása e könyvben. (XXV. f.)

¹ Magyarra is lefordítva: A keresztes hadak története. Budapest, 1884.

Kétségtelen, hogy szerencsésebbek azok az írók, akik nem sajnálták a fáradságot s az eredeti forrásokból merítették. De jól választott földolgozás is megteszi, sőt néha meg is könnyíti a költő munkáját, kivált, ha ellenmondó források összeegyeztetésétől kíméli meg. Ilyen földolgozott munka a Gibboné a római birodalom hanyatlásáról és bukásáról.¹

E szinte gigászi munka messze túlélte korát. A maga nemében úttörő volt, mikor az eseményeken kívül figyelt a történelem szellemére s történetfilozófiát alkotott össze a leírt dolgokból. Bizonyos angol moralizálás és rideg igazságosság párosul a szerző egyéni gúnyos, kissé cinikus modorával, de kétségkívül nagy szellem, akinek véleménye mindig érdekelt. A munkának némi modern szellemet ad a rengeteg forrástanulmány. Tanulmányai körébe vonta a megmaradt emlékeket, képeket, érmekeket is. Nem az ő hibája, hogy azóta óriási új anyag került elő, melyet nem ismerhetett. Filozófiai iránya mellett is sokszor krónikaszerűen részletes. Irodalmi becse sem kevés. Plasztikusan épít meg egy-egy egész kort (Nagy Konstantin vagy még inkább I. Justinian uralkodása). Drámaírói készséggel rajzol meg egy-egy érdekes alakot (Julianus Apostata vagy a keleti fejedelmek nagyszerű jellemképei: Nusirván, Timur-Lenk, II. Mohamed). Költői érzéssel írja le egy-egy nép eredetét s valóságos folyamháza növekedését (A népvándorlás, a keleti népek). Festői ecsettel színezi ki egy-egy drámai eseményt (Konstantinápoly eleste). Érthető, hogy sok író került varázsa alá, aki lapozgatott benne s akik képzeletének Gibbon adott szárnyat.

A magyar írók forrásairól igen sok fölöslegeset elmondtak, messzi elbolyongván olyan hatások után, amelyek nagyon is kétségesek. Vakmerő könnyelműséggel oldották meg azt a lelki folyamatot, mely az írók agyában olvasmányaikat és élményeiket alakítja át. Óvatosan csak azt szedjük ki Gibbon munkájából, aminek forrás-voltát a földolgozás kétségtelenné teszi. Négy íróknál állapítottuk ezt meg teljes biztonsággal s ezek: Teleki László, Szigligeti, Madách és Jókai.

II.

Teleki László *Kegyencének* forrását Gibbon XXXV. és XXXVI. fejezetében találjuk meg. A történet s a jellemek fölfogása teljesen egyezik vele s amiben eltér tőle vagy amit hozzáad, az is teljesen megokolt a költő fölfogása és lélektana alapján.

¹ The history of the decline and fall of the roman empire.

Tárgya ismeretes: a kegyenc Petronius Maximus szenátor, akinek feleségét megkívánja a császár s e bűnös kívánság teszi a megsértett férjet Valentinianus megrontójává, míg végül rettentő bosszújában lelkiileg Maximus is tönkremegy.

Gibbon is mint magánbosszút fogja föl Maximus összeesküvését a császár ellen. Teleki sorról-sorra követi forrását Maximus jellemzésében is, akit Gibbon, mint érdemes, erényes, családias érzésű, bölcselkedni szerető embert rajzol, aki azonban külső tekintélyére és asztalára is sokat ad. Elmondja továbbá a végzetes kockázást, ahol a császár hamis játékkal elnyervén a szenátor gyűrűjét, magához hozatta a mit sem sejtő hitvest. Mindezeket együtt beszéli el Valentinianus uralkodásának többi eseményeivel, Aëtius patricius bukásával s a császár tivornyaival; majd elmondja a férj bosszúját s hogy kényszerítette az özvegyiségre jutott Maximus magához a császár özvegyét, Eudoxiát; elmondja Maximus rövid uralkodását, mely rá nézve csak teherre, bánattá és dicstelen pusztulássá vált.

Teleki eljárásában két szempont érdemel figyelmet. Az egyik az igazi nagyszabású költők jellemző tulajdona, akik össze nem tartozó dolgokat is egygőz tudnak olvasztani s elevenére tapintó költői érzéssel tudják előtérbe állítani ezt s a háttérbe amaszt; valamint kiegészíteni költői egésszé, amit a történelem csak töredékes részletül adott. Teleki Maximust egyszerre nagyszabásúvá tette azzal, hogy a császárrel együtt az egész birodalmat megroppantja s Aëtius tragédiáját belé tudta helyezni a kompozícióba, úgyhogy a cselekvény egységét meg ne zavarja. Mindjárt a dráma elején hatalmas perspektívát tár föl: bemutatja a büszke, győzelmes patriciust s a léha fejedelmet, amint gyermekeik eljegyzését ünneplik. Aëtius ellen Maximus ingerli a császárt, hogy elveszítse egyetlen erélyes támaszát. Gibbonban olvasta az író, hogy Maximus később feleségül vette Eudoxiát. Ennek is keretet adott: a császárné valamikor szerette Maximust. Nem került el az író figyelmét az sem, hogy fiát, Palladiust, a császár leányával jegyezte el. Ezt meg kiemelte a háttérből s szerelmi viszonyt szövet a két fiatallal, mely epizód a sötét tragédia egyetlen líraibb helye.

Gibbon csak fölemlíti, hogy Fulgentius kvesztor a Maximus barátja volt. Teleki a névhez megformálja a jellemet: igazi jó barátot, igaz hazafit. Az eunuch Heracliust (kinek nevét Heraclesre változtatta) épen úgy kiemelte s az udvari intrikus mesteri jellemképét alkotta belőle. Valentinianus gyilkosairól Gibbon csak annyit említ, hogy Aëtius volt hívei s barbár származásúak voltak, Teleki történelmi névvel díszíti föl őket: Orestes és Vigilius ezek, kikről szintén Gibbonban olvashatott. Így használ föl a történelmi érzékkel bíró

költő pusztá neveket s mellékeseményeket, mint ahogy ennek még tökéletesebb példáját Aranyánál látjuk.

A másik szempont a kor divatos romantikájából ered. A történelemben is a bosszú tragédiája folyik le, de Teleki valami hihetetlen, emberfölötti bosszúvá fejlesztette ki. A történelemben Julia meggyalázva kerül haza; Telekinél ártatlanul, de úgy, hogy a férj ne higgye el ártatlanságát s vesse oda újból a császár karjaiba, hogy teljesen kegyeibe jusson. Nála nem elég, hogy a császár özvegyét erőszakkal kényszerítse esküvőre; itt fölhasználja Maximus a régi szerelem emlékeit, hogy még férje életében tegye galád képmutatással szeretőjévé.

Gibbon említi, hogy Valentinianus Aëtius meggyilkolása után kérdést intézett egyik hívéhez tette föl s ez a következő választ adta: «... csak azt tudom, hogy úgy cselekedtél, mint az az ember, aki bal kezével saját jobbát vágta le». Ez ott, mint igazi őszinte ember válasza fordul elő. Érdekes, hogy Teleki ezt is sötéten fogta föl s e szavakat Maximus ajkára adja a legkegyetlenebb gúnyképen.

Hogy Teleki Gibbon használta föl, azt már Hoffmann Frigyes tárgyalta,¹ aki közölte Gibbon idevonatkozó részleteit, bár Teleki eljárását aztán nem figyelte meg behatóbban. S nem említi föl a XXXV. fejezet befejező szakaszát. Itt a történetíró összefoglalván az eseményeket, a legsötétebb képet festi a birodalomról, melyen a bukás előjelei mutatkoznak, kívül a barbárok betörése, belől az erkölcsök romlása: «a szabadság, erény és becsület veszte». E sötét hangulat ömlik el Teleki egész tragédiáján s ezt fejezi ki Maximus néhány hatalmas szóval, melyeket Valentinianushoz intéz, mielőtt végezne vele: «Valóban, mit itt szemlélünk, nemcsak egy ember megbukása, hanem egész nagy birodalmunk közelgő semmivé létének előjele».

Igy öntötte drámába Teleki a tragikus eseményt a történetíró filozófiájával együtt.

III.

Szigligeti négy görög-római tárgyú drámát írt: a *Diocletiant*, a *Világ urát*, az *Andronikot* s a *Valeriát*, melyek közül főképen a két középsőn világosan meglátszik Gibbon tanulmányozása. S bizvást hozzátehetjük, hogy e két drámájában sokkalta érezhetőbb a történelmi levegő, mint talán a többiben összevéve. A jó forrás megtalálása szükséges dolog s Szigligeti, akinek annyi reális érzéke volt,

¹ Teleki Kegycéről (Egyetemes Phil. Közlöny 1879).

bőven mert is a jó forrásból. S az íróra nézve is vonhatunk le tanúságot; Szigligeti gondosan dolgozott, legalább azokon a munkáin, amelyeket szeretett. A termékeny író könnyen mesterember számba vesszük, aki gyártja a műveit. Pedig a nehézkezü munkás csakúgy lehet mesterember, ahogy az éjjel-nappal munkában álló művész. Rubens annyi vásznat festett tele ragyogó színeivel, amennyi két-három emberéltre elegendő volna.¹

Gibbonra, mint a *Világ ura* forrására, Péterfy Jenő mutatott rá;² megjegyezte, hogy innen vette az író az alakok körrajzait, mert Gibbon is drámai módon csoportosítja őket; azonban a dolgot részletesebben nem tárgyalta.

Szigligeti eljárása rokon a Telekiével, amennyiben összeszedett minden tárgyára vonatkozó anyagot s a mellékszemélyeknek és epizódoknak is megtalálta a kellő történeti alapját. Adatai összeszedésénél gondosabbnak és aprólékosabbnak látszik, mint Teleki. Gibbon művének XIV., XVII. és XVIII. fejezetéből szedte össze a szükséges mozaik-kockákat, különös figyelemmel a korfestésre. De Teleki meglevenítő ereje nagyobb volt kevesebb adattal is.

A *Világ ura* tárgya Nagy Konstantin római császár családi tragédiája. Gibbon előadja, hogy az öregedő császár derék és vitéz fiát, Krispust, hirtelenül kivégeztette. Fölbujtójának Krispus mostoháját, Faustát tartották, ki a császárt egy Phædra-féle históriával ingerelte fia ellen. Azonban rövid idő múlva Fausta is áldozatul esett, mert férje rajtakapta, hogy egy rabszolgával folytat bűnös viszonyt. Fia halálát a császár keservesen megsiratta s a hagyomány szerint emlékoszlopot állíttatott neki. Ezen a magában véve is tragikus történeten Szigligeti némi, szerencsés változtatást tett. Lélektani motivumait nem a romantika rémségei szerint változtatta meg, mint Teleki, hanem

¹ Leggyöngébb e darabok között a *Diocletian*, melyen látszik, hogy Gibbonból vette az anyagot (XXXIX—XL.), de a história szellemébe nem tudott behatolni. Nem Diocletianus a hős, a ki teljesen passiv személy s hijával van Gibbon Diocletianusa kiválóságának, hanem Valeria, Diocletianus leánya. Gibbon azt írja róla, hogy sorsa igazi tragédiára való anyag. Ez kapta meg Szigligetit: megírta a tragédiát. Forrásából vette Valeria boldogtalan házasságát, viselkedését új kérőjével, Maximinusszal szemben, száműzését, bujdosását és halálát. Mégse lett belőle tragédia, csak érzékeny-játék, halvány színekkel festve. Írói céljaihoz képest szelídíti Licinius alakját és sötétíti a Konstantinét. A kereszténység és pogányság küzdelméből semmit sem látunk e darabban. De a mivel itt adós maradt, a korrajzot annál pompásabban festette meg másik tragédiájában, a *Világ urában*.

² Összegyűjtött munkái III. k.

emberibbé és drámaibbá tette. Útmutatást itt is forrása adott. Gibbon több ízben leírja Konstantin mérhetetlen féltékenységét minden vetélytársa ellen s mennyivel drámaibbá vált a tárgy, mikor saját fiában is új vetélytársat lát, aki nevére árnyat borít. Így Fausta vádját csak ürügyül használja föl. S a császárné se lesz olyan visszataszító, mikor Krispuson nem visszautasított szerelmét akarja megbosszulni, hanem fiai elől akarja az akadályt elhárítani Szigligeti két formában alkotta meg a drámát.¹ Az elsőben még megvan a Fausta kedvese: egy cirkuszi kocsis, aki egykor arab fejedelem volt; a második ezt is megváltoztatta finom tapintattal: a kocsis itt Fausta fia első, titkos házasságából.

Ellenben a császár jellemzésében teljesen simult a történetíróhoz. Gibbon mesterien rajzolja Konstantint és korát. Konstantin minden jelentősége mellett se igazi nagy ember: fiatal korában nagyon is ravasz és számító, öreg korában nagyon is hiú és gyöngé. Szigligeti nagy ügyességgel próbálja ezt jelezni s a II. felvonásban az öregedő Konstantin mintegy tükörképben szemléli ifjúságát: hogyan használta föl a nép hitét és babonáját népszerűségének elősegítésére. Az egész nagy és zivataros mult átviharzik a drámán, ahogy a históriában olvasta az író: az első csaták, a megölt vetélytársak, a diadalmas hódítások s az új hit elterjedése. Észrevette Gibbonban, hogy az öreg Konstantin szerette cicomázni magát s babérkoszorús érmekeket veretett magának. A katonák kocsmajelenetében pedig a perzsa s a scytha hadjáratok reminiscenciái bukkanak föl.

Hosszasan áttanulmányozta a kort s az udvartartást is s igyekezett szemléltetni a kereszténnyé váló udvart a régi római szokásokkal együtt, a tisztviselők hosszas rangsorát, a keleti eunuch-intézmény behozatalát. A császár ajtaján aranypáncélos testőrök állanak őrt, előszobájában a fehér és bíborszegélyű tógás nagyok reszketve várnak, míg a császárné hálótermébe heréltek vezetik be azt, akinek ott lennie nem szabad. Történelmi Bizánc alapítása, ahogy az I. felvonásban elbeszélik, történelmi Porphyrius költő esdeklő és elutasított költeménye visszahívásáért s végül történelmiekről Krispus elfogatásának és kivégzésének mellékkörülményei. Helena, Lactantius Gibbonból léptek elő a drámába. A hadsereg hangulatát akarván jellemezni Szigligeti, ügyesen léptette föl Vetraniót, aki később Konstantin halála után csakugyan föl is lázadt s a vitéz veteránt Gibbon épen olyan

¹ Az első kidolgozás kézirata a Magyar Nemz. Múzeumban. L. «Szigligeti kéziratai a M. N. Múzeum könyvtárában» c. dolgozatomat (Magyar Könyvszemle 1914).

hamar ellágyuló embernek festi, mint Szigligeti. Talán az első kidolgozás arab törzsfőjét is Gibbonból kölcsönözte. Legalább Gibbon említi (L. fej.), hogy az araboknál a paripák családfája milyen fontos volt s Szigligeti ezt a jellemző vonást bele tudta a dialogba szúrni.

Épen ilyen hasznát vette Szigligeti Gibbon művének (XLVIII. fej.) *Andronik* c. tragédiájánál. A drámának szinpadon nem volt sikere s Szigligeti nem is adta ki, bár legjobb munkái közé tartozik s nagy színi hatással is van megszerkesztve. Két kézírata tanuskodik az író gondos tanulmányáról.¹ Az egyikben jegyzetek olvashatók a személyek jelleméről s több történelmi epizód, a másokban a jelmezekre nézve ad utasításokat. Mindezeket Gibbonból írta ki. A történetíró plasztikus és részletes jellemzést nyújt a rettenetes bitorlóról, kora egyik legvitézebb, legdélcegebb és leggonoszabb férfiaról. Leírja pártütését Mánuel császár ellen, szerelmi kalandjait, trónrajutását s az iszonyú népítéletet, mely méltán sújtotta. Az alak szinte III. Richárdra emlékeztet s Szigligeti figyelmét érthetőleg fölkellette. Annyival inkább, mert maga Gibbon valóságos drámai jelenetet csoportosít, mint mikor Andronikos Mánuel előtt a nyakába akasztott láncsal megalázza magát vagy mikor Mánuel sírjára taposva forralja bosszúterveit (ez utóbbi jelenet azonban csak az egykoriak naiv képzeletén alapul, amit Gibbon csaknem hasonló naivsággal cáfol is). Csak párbeszédes formát kellett adni neki. Még egyénibbé tette az alakot a történetíró ama följegyzése, hogy Andronikos szóban és írásban szeretett bibliai kifejezéseket vegyíteni szavaiba, kivált Dávid zsoltáiraiból és Szent Pál leveleiből. Szigligeti ezt is ügyesen értékesítette. A többi szereplőnek is megkapta legalább a körvonalaait, mint Mária császárnénak, Theodora jeruzsálemi királynénak s a fiatal Alexios császárnak.

Szigligeti két változtatást tett csupán: nála Andronikos szerelmes Mánuel özvegyébe s meg is nyeri a kezét — ez mindenesetre fokozza a drámai érdeklődést; másodszor mellőzte Andronikos alávaló szavait az ifjú császár holtteste előtt — ez pedig tapintatára vall, mert a sötét színek úgys túltságban vannak. Bizánc fojtó, nehéz levegőjét belefuvalni drámájába tanulmányai után Szigligeti könnyen képes volt.

Valeria c. tragédiájában már nincs meg az az élénk korrajz, bár a bizánci udvar itt is jellemzően van beállítva. Gibbon hatása itt már nem vehető észre, bár kétségtelen, hogy Szigligeti elolvasta az idevonatkozó részt: II. Justinianus bukását, Bardanes Philippikos rövid uralkodását, akinek testén át Artemios hágott a trónra. (XLVIII. fej.)

¹ Kéziratai a M. N. Múzeumban. L. i. dolgozatomat. A dráma jelenleg sajtó alatt a Kisfaludy-Társaság Nemz. Könyvtárában.

Justinianus újból érdekesen jellemzett tirannusa a bizánci históriának, de Szigligeti — talán szándékosan — meghalványította Gibbon erős színeit. A három jó barát mesészerű története az expozícióban, a szerelem és féltékenység, melyek a tragédia uralkodó motívumai, Valeria nemes alakja, szóval mindaz, ami a darabban fontos, hiányzik Gibbonból. Hogy használt-e más forrásmunkát az író vagy saját leleményeivel töltötte meg a kevés történelmi anyagot, ez idő szerint el nem dönthető.¹

IV.

Madách természetesen egészen másképen használta föl Gibbon munkáját korszakos művében, ahol a világtörténelem egyes korait stilizált képekben mutatta be. Az *ember tragédiája* pesszimizmusába az igazi keresztény szellem hoz egyetlen reménysugárt. Madách maga elfogulatlan, de hívő keresztény volt. A római jelenésben hatalmasan mutatja be az új hit fölemelő erejét. Ez megfelel a történelmi igazságnak, épen úgy, mint a rákövetkező jelenetben a kereszténység kinövésének és babonájának rajza. Ez a Tankréd-jelenés, a 7. szín mutatja Gibbon hatását.

Gibbon könyve a katolikus körökben erős visszatetszést keltett kifejezett protestáns érzéseivel. Elismeri a keresztény hit tisztaságát, de nem tud igazán lelkesedni érte s hol haraggal, hol gúnyosan rója föl a fanatizmus kegyetlenségeit és visszáságait. Madách tehát erre vonatkozólag bőven talált anyagot benne. Tegyük még hozzá, hogy könyvtárában meg is volt Gibbon munkája Sporschill német fordításában.²

A kort természetesen néhány jellemző jelenetben, nagy vonásokkal festi: bemutatja a keresztesek kicsapongásaitól rettegő görögöket, a hitcikkelyek fölött civódó s egymást gyilkoló vallási szektákat, a bűnbocsánatot áruló barátot s a kolostor rideg elzárkózottságát. Mindezeket Gibbon jellemzően írja le, de végre ezeket vehette volna a költő más történelmi olvasmányaiából is.

Hajlandó vagyok Gibbon hatásának tulajdonítani azt is, hogy Ádámot épen Tankréd képében lépteti föl, mert a keresztes háborúk első hőseül Gibbon is őt emeli ki, főként, mint a korabeli lovagság valóságos tükörét és ékességét, aki lovagibb, mint a jámbor Bouillon

¹ Az expozíció föltűnő hasonlóságot mutat Abdul-Kazem s az asszaszinok megalapítójának, Hasszán Szebbahnak történetével (l. Keleti gyöngyök. Omer Chejjam költeményei. Ford. Erödi Béla. Pest, 1871. Bevezetés), de ez valószínűen csak véletlen egyezés.

² Szücsi József: Madách Imre könyvtára. (Magyar Könyvszemle 1915.)

Godofréd, önzetlenebb, mint a ravasz Bohemund és nemesebb, mint a szenvedélyes Rajmond. Ami Ádám személyén kívül a Tankréd egyéni jellemét illeti, az körülbelül megegyezik Gibbon rajzával. Szó sincs róla, Tankrédról is olvashatott végre Madách máshol is. Azonban a bűnbocsánatot áruló barát beszéde már csaknem szóról-szóra megtalálható Gibbon LVIII. fejezetében, ahol a búcsúkról szól.

E helyen a többi között ez olvasható: «A görögök találták ki az efajta törvénykezést; vezeklő-könyveiket a latin egyház lefordította vagy utánozta... A bűnök és büntetések eme veszedelmes becslésében a szerzetesek tapasztalata és éles érzéke előre látott minden esetet és megjegyzett minden különbséget; bűnök voltak felsorolva, melyekre az ártatlanság soha sem vetemedhetett és mások, melyeket a józan ész el sem képzelhetett; a paráznság és házasságtörés, a hamis eskü s a templomkifosztás, a rablás s a gyilkosság közönséges büntette bizonyos lakolással volt kiengesztelhető, mely különböző körülmények között negyven naptól hét esztendeig is meghosszabbodott... a törvénytelenység és vétek emez idejében középszerű bűnös is könnyen fejére vonhatta háromezer év súlyát. Tehetetlenségében az átváltoztatás vagyis a búcsú jött segítségére; egy vezeklő esztendő a gazdagok részére huszonhat ezüst solidira, körülbelül négy font sterlingre lett becsülve, a szegények részére három solidira azaz kilenc shillingre... A polgári jog egyik alapelve, hogy aki erszényéből fizetni képtelen, saját testével tartozik s a megkorbácsolás szokását, mint jótékony, noha fájdalmas kárpótlást ajánlották. Egy rajongó számítása szerint egy vezeklő-esztendőt háromezer korbácsütésre becsült»...

Madách pedig így beszélteti a könyvével üzérkedő barátot:

Vegyétek a vezeklésnek tanát
Kalauzúl minden kétségetekben,
Ez megtanít: a gyilkos, a parázna,
S templomrabló, a hamis tanú
Hány évig fog szenvedni a pokolban.
És megtanít, egy évi büntetést
Hogy a gazdag megválthat husz s néhány
Mig a szegény három solidival.
S ki már fizetni épen képtelen,
Néhány ezer korbácsütéssel is.

E részlet bizonyossága után valószínű, hogy a költő a nagy vonásokhoz is Gibbonban találta a megfelelő árnyalatokat.

V.

Jókai ismét más viszonyban áll forrásaival. Ragyogó fantáziája, mely annyi fényes lapot iratott vele, sokszor valósággal veszedelmére volt: elragadta, nem tudott parancsolni neki. Szerette a történeti tárgyakat s kétségtelenül nagy történeti tudása is volt. Ha híven követte a forrását, lelket adott a krónikás holt betűjének s mialatt elevenné teremtette az elmúlt alakokat, élettel és levegővel töltötte ki a látóhatárt. E nembeli műveiben igazán nagy, mint pl. az *Erdély aranykorában* vagy a *Török világ Magyarországonban*. Máskor azonban csak belepillantott a történetkönyvbe s képzelete messzire elnyargalt s csak foszlányokat ragadott magával a valóság világából s lázálmodokat vetett papírra. Máskor meg csak hangulatkeltőnek használta a történelmet s a mesét maga alkotta hozzá.

A Kelet világát nagyon szerette. Csak olvasmányain keresztül ismerte, de teljesen magáévá tette ezt a világot. Ahogy a *Délvirágok* c. kötetében mondja: «Én nem tehetek róla, ha gondolataim mindig visszavisznek keletre, ahonnan támad a fény és minden, ami fényes, — ahonnan támad a nap is».¹ Úgy látszik, Gibbon nagy munkájában is a Keletre vonatkozó részek kapták meg képzeletét, ezek nyomán írta több művét. Gibbon jó kalauz volt. Fölkereste a forrás eredetét, amelyből régi népek eredtek, adott hozzá földrajzi és néprajzi leírást, mitológiát, mondát és történelmet kritikával földolgozva, de szabad zsákmányul valamennyit az író számára. És Jókai ott volt a legnagyobb, ahol híven lépkedett a történetíró nyomába. Ezek a novellák mind fiatalabb éveiből valók, az 50–60-as esztendőök termékei. Túlnyomóan keleti tárgyúak, a nap hazájából s az író ama korából, amikor a nap még nem ért delelőre s a fák és virágok harmatsöppekben fürödnek.

A *Kelet királynéja* c. históriai novella szinte pontról-pontra követi Gibbont (X. XI. fej.). Hősnője Zenobia, Palmyra királynője. Ahol Gibbon forrásaiból beszédeket idéz, Jókai szó szerint átveszi. Így Sapor király dölőfös feleletét a palmyrai Odenath levelére, valamint Zenobia szavait, melyekkel megadta magát Aurelianusnak. Teljesen a történetíró szerint rajzolja Odenath és Zenobia házasságát, vadász-szenvedélyüket, Odenath meggyilkolását, Zenobia bosszúját, valamint Palmyra ostromát és vesztét. Gibbon megemlíti Zenobia fiáról, Herodesről, hogy szelid és nőies természete volt; Jókai ez egy jellemvonásból egész hangulatos epizódot dolgozott ki. A novella az elpusztult Palmyra leírásával végződik, mely ismét a forrás nyomán

¹ Kelet királynéja.

készült, kiszínezve s a költő nyelvével fölvirágozva. E mondat: «... egy tágas templom cirkuszában lakik nagy nyomorúan negyven család, kik nádból épített viskókat ragasztottak a templom oldalához» — szó szerint megvan Gibbonban.

Gibbon művének XXVI. fejezetében olvasott Jókai a húnok eredetéről. Amit a történetíró ott gazdag utánajárással összeszedett, azt Jókai néhány plasztikus és költői túlzással tele mondatban elmondja a *Tsong-Nu* című elbeszélésben (szintén a *Délvirágokban*). A nagy romantikus teljesen elemében van a ködbe vesző népek festésénél. Gibbon nyomán elmondja, hogy hatoltak el egészen Kínáig, hogy alázták meg Kai-Ti császárt s kényszerítették adófizetésre. Érdekes a költő viszonya forrásához. Olvasta benne, hogy évek múltával a kínaiak megelégtették a hún zsarolást, lerázták az igát s a sok apró sárgaképű harcos visszanyomta az Attila őseit s egy magas hegyre oszlopot állítottak azzal a fölírással, hogy a kínai sereg hétszáz mérföldnyire hatolt be a húnok birodalmába. Hát eddig követte forrását Jókai, de itt megmozdult benne a nemzeti büszkeség s kiegészítette a történetet, hogy a húnok csak becsalták a kínai császárt, itt azonban teljesen megsemmisítették s odaírták a diadalmi oszlopra: «Idáig jött és itt veszett el minden seregével»!

1852-ben írta egyik legszebb romantikus elbeszélését, *A varchonitákat* (drámának is földolgozta *Dalma* cím alatt, de mint ilyen kevésbé sikerült). Az elbeszélés a költő leleménye, de a hangulatos bevezetést Gibbon XLII. fejezetéből alkotta meg. Itt is egy nép eredetéről van szó, a törökről. Ahogy átirja Gibbont, kezdve a földrajzi résztől, a mesés Kaf-hegyről, az aranyhegyről, a föld övéről szinte a Genesis könyvének fenséges nagy arányaira emlékeztet. Gibbon említi, hogy a Romulus-mondához hasonló monda élt köztük a gyermeket szoptató nőtény farkasról, anélkül, hogy a rómaiaktól kölcsönözték volna. Csaknem szó szerint veszi át Jókai. A történetíró nyomán mondja el, hogy szabadították föl magukat a törökök a tatár igából Bertezena vezérlete alatt (az eseményt már maga színezi ki) s a nép vallását, szokásait szintén Gibbon után beszéli el. Itt aztán újra változtat forrásán. Gibbon elmondja, hogyan keveredtek harcba a törökök az ogurokkal vagy varchonitákkal, kiket az avarokkal tévesztettek össze. Jókainak nagyon tetszett a törökök epikai szélességgel elmondott eredete s mivel az avarral úgyis rokon nép, úgy meséli el, hogy eredetük közös volt, csak később szakadtak avar és török népre. Szóval megirigyelte a törököktől az ősi dicsőséget s az avarokkal — kik a magyarok elődei voltak — osztotta meg. A fejezet végén előfordul az avarok követsége I. Justinianus császárhoz s épen úgy föl említi a császár hajlott korát, mikor megfizeti a vakmerő barbárokat,

mint Gibbon. Szóval az egész befejező fejezetet, mely olyan hangulatos perspektívát nyújt, Jókai Gibbonnak köszönhet.

Gibbonból (XII. fejezet) merítette Jókai *Carinus* c. római tárgyú elbeszélését is. A mesét voltaképen maga alkotta: az öreg Mesembrius szenátor, kinek egyik leánya a császár szeretője, a másik kereszténnyé lesz s Manlius Sinister, az egyik leány vőlegénye, képzeleti alakok. A történelem annyit jegyzett föl, hogy Carinus leverte az ellene fölkelő Diocletianust, de egy tribunus, kinek feleségét elcsábította, leszúrta a győztes imperatort. E tribunus a Jókai Manlius. Néhány részlete azonban teljesen Gibbon nyomán készült. Így ismét csaknem szó szerint veszi át, hogyan fogadta Carus, Carinus apja, a római követséget. Alkonyatkor érkezett a fényes követség s a római császárt ott találta a gyepen, amint szalonnát és nyers babot vacsorázott s csak durva bíbor palástja különböztette meg katonáitól. A kép olyan plasztikus, amilyen jellemző az ezt követő párbeszéd; nem csoda, ha Jókai élt vele. Gibbon hatását mutatja Carinus tobzódó udvarának leírása, ahol a rútarcú császár költőkkel dicsőítteti szépségét, a Carinus cirkuszi játékaival s a Numerianus és Aper halálának története. Az egészet aztán megírta a költő drámában is *Manlius Sinister* címmel.

Mint említettük Jókait leginkább vonzották a keleti tárgyak. Valószínűen *Shirin* c. elbeszélése is Gibbon olvasásakor (XLVI. fej.) jutott az eszébe, Shirin és Ferhád szerelme közmondásos a keleti költészetben, mellyel Jókai ismerős volt. De Gibbonnál is előfordul Kosru Parviz sáh rajongó szerelme a szépséges görög leány iránt (Gibbon Sirának nevezi), valamint a perzsa fejedelem pompakedvelése, kéjkertjeinek, kastélyainak színes leírása. Jókai innen vehette az eszmét, aztán kikerekítette fantasztikus mesévé, a szerelem csodájává, melyet igazi keleti színpompával írt meg, de messze ellökte a reális valóságot talpa alól.

A mohamedán történetből Jókai két tárgyat talált Gibbonban, melyek a *Milyenek a férfiak?* c. kötetében (egyáltalában nem jellemző cím) jelentek meg. E két novella Jókai realisabb elbeszélései közé való, amelyek valószerűségüket forrásuknak köszönhetik, melyet híven követett. A *hittagadó* a szíriai Jónás, akihez nem akarják kedvesét, Eudociát, hozzáadni s ezért meg akar szökni vele. Szökéskor érik rajta az ostromló muzulmánok: a lány megmenekül, a férfi foglyul esik. Tudva, hogy kedvesét kolostorba kényszerítik, kétségbeesésében áruló és renegát lesz. Damaskust be is veszik az arabok, de szabad elvonulást engednek a keresztényeknek. Jónás üldözőbe veszi kedvesét, de ez tört dőf szívébe, mikor az erőszakos szerelmeztől másképen nem bír menekülni (Gibbon: LI. fejezet).

Jókai semmit se tett hozzá. A párbeszédekéből többet szóról-szóra

átvett. Így, mikor Jónást elfogják, odakiált kedvesének: «A madár fogoly már!» Híven követi Damaskus ostromának leírását, Tamást a bátor ifjászt is forrása nyomán írja le, aki lelövi Abán vezért. Abán ifjú felesége oldala mellett harcol, szavai férje elestekor szintén történelmieket. Gibbon is élénken jellemzi az ostromló arab vezéreket: a bőszt Kaledet, az «Isten kardját», a méltóságos Abu-Obeidaht s a mindenre kész Derárt. Jókait átveszi a vezérek vitatkozását, mikor Abu-Obeidah kényszeríti Kaledet, hogy kegyelmezzon a meghódítottaknak. Az elbeszélés romantikája a valóságé, az írónak nem kellett megtoldania. Azért olyan szép.

A másik: *A kardvas és a villám*, Timur-Lenk és Bajazid szultán háborúja, mely alatt az angorai csatában a «kardvas» összetörte a «villámot» (Gibbon: LXV. fej.). Itt már több a Jókait saját leleménye. Írói módszerről az ő szeszélyes képzelete mellett nem lehet beszélni. Timur-Lenk hódításaiból ki-kikapott egy-egy részt, amely megtetszett neki. És a művész megértésével kereste ki a legfontosabbat belőle: a tatár kán jellemét. A keleti ember gondolkozása más; Timur-Lenk bizonyosan nagy ember a maga nemében minden kegyetlensége mellett is. Városokat pusztít el, emberi koponyákból gúlákat rak a harcmezőn s a mellett igazságosságra törekszik, kedveli a papokat és költőket s gondja van rá, hogy a történetírók mit mondjának róla. A hatalom igazi keleti önhittsége kell hozzá, hogy ez a jellem ne legyen képmutató, pedig nem az.¹ Jókainak bámulatosan sikerült ezt megalkotnia, pedig a történetíró s a költő módszere más. Gibbon mindezt elmondja, egymás mellé helyezett párhuzamokkal és ellentétekkel; Jókait drámailag mutatja be rövid jelenetekben.

Gibbon hosszasan foglalkozik azzal a hagyománnyal, hogy a győztes tatár a török szultánt vasketreben tartotta s hordotta magával. Az ellenmondó források között nem tud igazságot tenni. Jókait a költő módszere szerint megteszi. [Hogy Timur-Lenk nagyságán ne essék csorba, csak Bajazid szökési kísérlete után bánik ilyen pogányul vele s bevégzi az elbeszélést Timur-Lenk történetírójának, Shacheddinnek (Gibbonnál Shefereddin) szavaival: «És midőn Timur Dsihangir ellenségét legyőzte és elfogá: úgy bánt vele, mint testvérrel; asztalához ülteté, barátjának nevezte, fejedelmileg kitünteté s midőn az idők rendi szerint Bajazid szultán megtért az ő atyáihoz, mint királyt temetteté el s fejedelmi sírboltot emeltetett hamvai fölé».

¹ Hogy a keleti uralkodó eszményképe milyen más, jellemzően fejtegeti Gibbon Nusirván jellemzésében (LXII. fej.). S hogy e fölfogás a jelenben se változott meg, elég, ha Vámbéry Árminra hivatkozunk (Nyu-gat kulturája Keleten. Budapest, 1906).

Gibbon hatása ezeken kívül még a *Dekameron* két elbeszélésében ismerhető föl. Az egyik a *Violanta*. Guiscard Róbert görög rableánya Jókai leleménye. Azonban az elbeszélés történeti háttére, a hatalmas normann fejedelem jellemzése, a görögök politikája, Durazzo bevétele mind olvashatók Gibbon munkájának LVI. fejezetében.

A másiknak a címe *Egy tekintet*, amelyet az író «maureszk»-nek nevez s mely nem más, mint prózában írt ballada refraine-nel, költői és bizarr munka Roderick királyról, aki alatt elfoglalták a mórok Spanyolországot, mert Julián gróf elárulta a keresztényeket elcsábított leánya miatt. A lány neve Gibbonnál Kava (LI. fej.), Jókainak nem volt elég dallamos e név: Almerizának nevezte el. E két elbeszélésnél, kivált az utóbbinál látszik, hogy itt a költő már csak belepillantott a történelemkönyvbe s a továbbiakban képzeletére bízta magát.

Annyi új nép fölbukkanásában, régiek elbukásában, annyi érdekes alakban és történetben, amennyi Gibbon hatalmas könyvében olvasható, igazán sok a romantika, nem csoda, ha vonzotta Jókait.

Sőt e hatást még tovább is nyomozhatjuk, ha Jókai *Magyar nemzet történetét* vizsgáljuk. Attila király történeténél, a törökök első hódításainál világosan fölfedezhető Gibbon hatása; a történetíró hatott a költőre, mikor történetet akart írni ő maga is. Tulajdonképen akkor is inkább szépirodalmi munkát alkotott. A kiváló íróknak pedig mindig megvan az a jó tulajdonuk is, hogy más kiváló íróknak gondolatokat, eszméket sugalnak.

VÉRTESY JENŐ.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Csokonai Dorottya-jának kiadásaihoz.

Az Irodalomtörténet múlt évi utolsó számában (1915, 315. l.) a Dorottya kiadásairól írt közleményt olvasva, megnéztem az én 1804-i kiadású példányomat, s benne már megtaláltam az 1808-i kiadás változatait. Az én könyvemben ugyanis a 126. laphoz még egy, *számozatlan* levél járul melynek első lapján *Igazítani valók* vannak. A húsz sajtóhiba-igazításán kívül, közöttte ez olvasható:

19. lap. 12 sor. Ez egy barátom pótolékja. olv.

Vagy a'vén Coccéjus' minden Typicája,

— — 22. sor. Ezt a' sort így jobbjtsd:

A' ki az időnek e' két pontja közt él,
Az a' férjfi képtől hóldvilágon sem fél.

Megjegyzem, hogy a könyvben csak az itt aláhúzott részek dűltbetűsők: a szókezdő *s = /* (sor, sem); a «férjfi» és a «hóldvilágon» szók nem nagybetűvel kezdődnek.

(Zombor.)

TRENCSENY KÁROLY.

Hadi képek Vörösmarty Zalán futásában.

I. Erdélyi János, Vörösmartynak szigorú bírálója már 1854-ben azt állította, hogy Zalán futása nem egyéb katonai és hadleíró elbeszélésnél.¹ Mindenütt kitetszik az — mondja Erdélyi — hogy Zalán futása főlegesen katonai mű; főérdek a had, főfigyelem a hadra, katonákra, nemcsak a jellemekben, ami azáltal válik lényegessé, hogy az emberi vagy természeti ember mellőztetik, hanem még a leírásokban is.» (Pályák és Pálmák 239. l.) Milyen másképp hangzik azonban Salamon Ferencnek, nagy történetírónknak e tárgyról mondott ítélete. Ő is hallja az époszokban a «hare mennydörgését», de a részletek reális szemlélődésén felülemelkedik az

¹ Megjelent az Irodalmi Őr 1845. évf.-ban. L. Pályák és pálmák. Írta: Erdélyi János. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, Franklin, 1886. 146–294. l.

eszmék birodalmába. Salamon Vörösmartyról írt nekrológiájában ¹ a költő époszaira gondolva, így nyilatkozik: «Művei harcok- és diadalmas vezéreknek a legnagyobbszerű képesarnoka. E képesarnok az unokára nézve a szép és nagy iránti lelkesedés legnagyobb iskolája lesz.»

Vörösmarty élete óta a második nemzedék, az unokák mi vagyunk. Zalán futásának hadi képei ma nemcsak a megjósolt lelkesedés forrásai-ként hatnak, hanem aktuális értékűek is. A képzetek tartalma elveszíti absztrakt erejét, a jelen események hatása alatt a hadi képek a valóság látszatát keltik fel bennünk. Azok a taktikai magyarázatok, melyeket Vörösmarty két nagy csatájához, a bodrogihoz és az alpárihoz ad, érdekesekek, új életet és értéket nyernek, a csapatharcok mellett ép oly lebilincselők a párviadatok leírása, a csatákban történő párbeszéddek, vezérek parancsai, az önfeláldozások és végül a fegyverek rajzai; mindezek a maguk egészében Vörösmarty Zalán futásának harci képét és e harci képek elemzése pedig azoknak poétikai, esztétikai és taktikai értékét határozzák meg.² Nem lesz értéktelen a hadi szokások, a fegyverek és ütközetek rajzát egybevetni a magyar vezérek korának hadi képével, amire, mint tudjuk, Vörösmartynak főforrása Anonymus volt. E tekintetben haszonnal forgattam Kerékgyártó Árpád: A műveltség fejlődése Magyarországon (I. kötet, 889—1301. Bpest, Kilián, 1880) c. könyvét; az esztétikai és poétikai bírálatoknál pedig útmutatóim Gyulai Pál könyvében kívül Kemény Zsigmond és Erdélyi János tanulmányai és Riedl Frigyesnek Vörösmarty életéről és műveiről tartott egyetemi előadásai voltak.

II. Az első ének adja meg hatalmas invocatiójával az egész mű hangulatát. «Régi dicsőségünkrol» fog szólni a «hadi dal», a költő «biztos erőt érez» magában arra, hogy megírja a «halálos harcok fergetegét».

Ebben és a következő második énekben csak előkészületeket találunk az első főcsatára, a bodrogira, tehát magát a háborút és annak közvetlen leírását nem szemlélhetjük, csak háborús milieu-ket, jellemző bemutatásokat és harci szokásokat találunk, de jellemzők, a hadi képek megértéséhez és elbírálásához szükségesek ezek is.

Zalán alpári udvarában «bágyadt lépéssel inognak

Harc veszedelméből sebbel jött csonka vitézek.» — E képnek nincs meg a közvetlen magyarázata, bizonyára ezek a sebesültek a szomszéd népekből valók, akiket legyőzött már Árpád. Hogy a magyarok Zalánnal tudatják «diadalmi örömeiket», az, taktikának is elég jó, hadd féljenek, csüggedjenek jó előre; különben ez a bejelentés a magyar hadvezetőség ösztönességét is jellemzi.

Az egész alpári udvarral és az idegen segítségben bízkodó Zalánnal erős ellentétben van a zagyvai tábor és a csak önmagában bízó fejedelem,

¹ Irodalmi tanulmányok. Írta Salamon Ferenc. II. k. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, Franklin, 1889. 296—307. l.

² Zalán futásának aktuális értékét szépen fejtegeti Török Konstant (A székesfehérvári ciszt. rend. főgim. 1900—1901. ért.) V. emlékezete c. értekezésében.

Árpád. Itt a költő egyik gyengeségével, a hosszadalmas felsorolással és a külsőségek kultuszával van dolgunk.¹ De a mi szempontunkból érdekesek e felsorolások is. Felvethető ugyanis az a kérdés, hogy az Árpád előtt felvonuló csapatok hogyan vettek részt Zalán csatájában, hogyan szerepelnek később, hű-e a bemutatás?!

A hősök vezére, a honfoglaló Árpád, ki intésével kormányozza hadait. Az ő bemutatása a következő plasztikus képben történik:

« . . . Árpád pedig áll a magasban
Egy kis domb tetején. Vala ékes párdúca vállán,
Rendítő buzogány jobbájában, s oldala mellett
Ósei harcaiból maradott nagy kardja világolt;
És könnyű süveg áll a fején s toll reszketé ormán,
Mint Ügeké, szép apjáé, nagy termete; könnyen
Mozdul a súlyos fegyverrel; karjai, válla,
Mint a Mátrátető és bércei, izmos, erősek.»

Az első két csapat vezére (hadnagya) két testvér, Kadosa és Zoárd. Zoárdról elmondja a költő, amit Leo császár taktikájából tudunk² a magyarok harcmodoráról, hogy

«A hadat üzőnek kártévő, mert iszonyú gyors
Megfordultában s a győzött porba teríti.»

Apjukat, a széparcú Hüleket, a Tanais partján³ temették el a magyarok és vitézi sírját fegyvereivel jelölték meg:

« . . . Kardja fejénél,
Lábainál réz pajzsa hever s dárdái körül.»

A következő vezérek Kund és fia, a haragos Csörsz voltak, majd Bojta és az öreg Und, kinek «markában vasbalta pörög». De Zalán üzenetére Árpád előhívatta többi vezéreit is, Tarcalt, a zászlós Bulcsút és apját, Bogácsot, a kacagányos Etét, Borsot és Edömért, Tast és két fiát, Hábort és Lehelt. A 15 vezért így jellemzi végül a költő:

¹ Nagyon sok a detail, gyors egymásutánban nagyon különböző dolgokról van szó, mindig másról-másról, úgy, hogy rendkívül figyelniünk kell, hogy az egész menetet összefüggésében meg tudjuk érteni. Nagyon sok benne a külsőség is; a külsőségeknek valóságos kultusza van benne. Íme az elaprózásra egy példa. A második énekben egymásután jellemzi a költő a görög és bolgár főembereket, vezéreket, mindegyikről mond egy pár szót, de minden 5—10 sorban másról van szó. S ez így tart jó sokáig. Ez nem célszerű szerkesztésmód a költő részéről, hogy olyan sok alakot mutat be egyszerre. (Vörösmarty Mihály élete és művei. Dr. Riedl Frigyes előadásai alapján jegyezte Csoma Kálmán. Bpest, 1905. 56—57. l.)

² Ellenségeiket nem annyira kézzel és erővel, mint csellel, meglepetésekkel és a szükségletek elzárásával igyekezzenek legyőzni. Leginkább szeretik a távrolról csatázást, az ellenség cselbeejtését, bekerítését, a színlelt hátrálásokat és visszafordulásokat. (Kerékgyártó i. m. 51. l.)

³ «A felhozott példákbl az láttuk, hogy a főemberek hamvai vizek mellett temették el.» (Kerékgyártó i. m. 67. l.)

«Mindezek a harcnak szeretői s tudói valának:
Jaj neked, Alpár, jaj harcban nem bátor uradnak!
Látni fogod komoly arcainak viadalmi haragját
S fegyveröket, melyet megrontásodra emelnek.»

A második ének a bolgár és görög vitézek bemutatásával kezdődik. A bolgárok legnagyobb hőse Viddin, utána Izacs és végül a fattyú Csorna, mindegyik egy dandár vezére. Alvezérek Kabár, Rucsuk, Tarnov és Lemők. A költő elítéli bennük, hogy zsoldért árulják erejüket, de elismeri vitézségüket is. A görög sereg fővezére Philo; alvezérek Philemon, Hiero, Neander, Odüsseos és Lüsippos; Theophil, Schedios, Heliodoros, Kallimachos, Milo, Krantor; Antipater és a spártai Hermes.

III. A *bodrogi csata* (harmadik ének) nem tartozik szorosan Zalán futásának a főcselekményéhez, nem Árpád és nem is Zalán csatája, de Árpád népéé és Zalán segédcapataié. A fattyú Csorna eszelte ki a támadást és megnyerte eszméjének vezértársait: Viddint, Izácsot és Antipatert. Taktikailag helyes és érthető, hogy a bolgár sereg meg akarja semmisíteni az Árpádhoz igyekvő csapatokat, hogy így meggyöngítse a fősereget. A bolgárok kezdik a csatát. Lovas csata ez, főfegyver a nyíl és dárda. Az ércpajzs és az ércsisak tartja fel a suhogó nyilakat és a kemény gerelyeket. A magyarok részéről Tarcál és nyílas serege tör elsőnek előre. Maga Tarcál egy erősebb nyílvezetővel vállán találja Kabárt, ki «látja kezét fénylő karjával leesen»; megsebesült, tehát ki kell állania a harcból. Egy ellenséges vezérrel kevesebb van. Az ifjú Hábor szívós gerelyét ¹ magának, Viddinnek irányítja, sisakját le is veri és felbőszíti a szörnyű erejű vezért. Nem is áll ellen neki senki, csak a zászlós *Bulcsú*, aki, bár számos sebből vérzik, mégis büszkén kiáltja oda:

«Hozd bár a szélvész erejét ordítva kezedben,
Nem veszed e zászlót. Míglen markomban az isten
Mennyköve meg nem üti, magasan fog az állani s merően!»

A háború zaja azonban szétsodorja, elválasztja a két vezért.

Másfelől Csorna harcol dühösen és barbár szokásként az elejtett Csaba «testét kezdé tipratni lovával». Tarcál észreveszi ezt és ellene fordítja nyilait. Csornának leesik sisakja, lova is elhull, még nagyobb lesz haragja. Összecsap Tarcállal, fejét veszi szörnyű csapásaival. Ennek testét is meg akarja tiporni, de hű népe megmenti a holttestet a gyaláztatól.

Tas, a magyarok legfőbb vezére csak mértékkel vesz részt még a csatában, más, fontosabb dolga is van.

«Mint egy lesben ülő keselyű, áll hátrább gyakortább,
Jegyzi az ütközetek folyamatját és hadat intéz,
A gyengülőket szava, karja előbbre segíti,
Vagy fódözöl van, ha ki megfáradna hadával.»

¹ Később nagy kopjáját; tehát e fogalmak között a költő nem tesz különbséget sehol.

Most az ellenség közül Izács tör elő, ennek is egyik hős magyar, Edömér áldozatául esik. Antipater pedig a völgy mélyében Bors népét szorítja. Itt is összecsap a két vezér. Bors súlyos buzogányával megsebesíti a görög vezért, de neje megmenti őt, segítségére rohan, szétválasztja a küzdőket. Az idegen, de érzéseiben magyar Laborczán keresi a csatában a halált, mert áldozatul ígérte magát Ármánynak. Csornával is szembe száll, lova kidől alóla, gyalog veszi fel a harcot, veszte már-már bizonyos, de Bogács megmenti. Laborczán azonban tovább rohan, Antipater nejét támadja meg, páncélját felszakítja, megismeri benne a szép nőt, a szerelem már elfeledteti vele fogadását, de késő, az előtörő Antipater leteríti. Holttestét Bogács menti meg és megható szavakkal búcsúzik el tőle.

Legádázabb és leghősiesebb Und fiának, Etének csatája. Csornát csak Ármány menti meg előle. Izács az ő kardjának csapásai alatt esik el. Most Viddinre kerül a sor. Körülveszik mindenfelől a hőst. Izács bosszúálló népe, a feleszmélt Csorna és Viddin mind reárohan. Hábor rohan segítségére, felfogja Viddin csapásait és maga esik el annak súlya alatt. Életével mentette meg Etét. Ete tovább küzd, vasdárdájával nem szúr többé, két kézre kapja és úgy sujt vele. Iderontanak a többi vezérek is, a fia halála miatt elkeseredett Tas, Lehel és Bors és a szívos ellenséget viasszorítják. Leglassabban hátrál Viddin, de menni kell néki is a vitéz magyarok rohama elől. Vége a csatának

« . . . és csendes leszen a szép bodrogi tájék.
De zeng a rohanó magyarok mentében az ének.
Fújja Lehel cifrás kürtét diadalmas ajakkal,
És az egész tájék reszketve felelgeti hangját.»

Mivel Zalán futásának történeti forrása egyedül Anonymus volt és pedig az ő *Gesta Hungarorum* 38. és 39. fejezetei, e fejezetekben pedig a bodrogi csatáról nincs szó, csak az alpáriról; az egész bodrogi csata leírását a költő művének kell tulajdonítunk. *Rónai Horváth Jenő*¹ katonailag elfogadhatónak tartja az Anonymus által leírt honfoglalást. Mi pedig hűnek és egy előcsatához méltónak és jellemzőnek találjuk a bodrogi közti ütközetet. A bemutatott hősök elszántak, vitézek, összetartók, a honszerzés gondolatától áthatottak; elesett társaikat megsíratják, vitézi voltakhoz méltóan testüket a meggyalázástól megmentik, a kivívt diadalnak örvendenek és új erőt merítenek a nagyobb, a döntő diadalhoz. Ennek a hadi képeit tárja fel az alpári ütközet.

IV. Az *alpári ütközet* (a hetedik, nyolcadik és tizedek ének). A hetedik ének az alpári csata hadi taktikáját adja elő, a nyolcadik és tizedik az egyes párviadalkat, minket tehát főleg a hetedik érdekel. Az alpári csata általános kerete tehát a következő volt:

Az ellenség három csapatból állott: görögökből, bolgárokból és Zalán kis népéből. Zalán alvezérei Preheszka, Omilyák és Krallin voltak. A magyar sereg «hevesedve várta csatája jelét». Megtörtént ez is. Bulesú

¹ Magyar Hadi Krónika 14. l.

magasra emelte a hímes nemzeti zászlót, Lehel megfújta kürtjét és megindult támadásra az egész tábor. *Előbb az előcsapat csatája zajlik le.*¹

A csatát a nyílások és kopjások könnyű csapata kezdi; ezek ritkás sorokban állanak fel, nehogy az ellenség lövészcsoportja sokat pusztítson köztük. Ebben a csatában Krallin átlövi Bojta karját, kit Csopor ápolás végett kivezet a csatából. Zoárd leteríti Milót és Leót. A hős spártai Hermes Zoárdra tör, pajzsát meg is dobja, de nem sebesíti meg.

Árpád «négyhegyű dandárral tör előre». Ennek a derékhadnak bal-szárnyát Kund és Csörsz vezette, jobbszárnyát Und, középen volt Lehel, Bogács és Bulcsú, utánuk következett a sorban a vezér, Árpád, mellette Tas, akiről és csapatjáról a következő érdekes taktikai megjegyzést teszi a költő:

«Független lévén, hogy elötrhessen azonnal,
Vagy pedig a fáradt hadakat kebelébe fogadja.»

A költő a vezérek bemutatása után visszatér az előcsapat csatájának hadi képeihez. Dárdásaink és íjasaink igen jó lövők voltak;

« . . . kártalan egy nyíl
Sem szállott, nem esett egy kopja is emberötletlen.»

Az ellenség közül elesik Lamias és Runov vezér, sok százan pedig megsebesülnek. Ossavidéki Philo, ki, úgy látszik, Zalán fővezére volt, észreveszi a nagy pusztulást, elrendeli tehát, hogy be kell keríteni az előcsapatot.

Spártai Hermes és Ilerke, a vezérségben Izács utódja, sietve akarják teljesíteni a parancsot, de Zoárd vezér és a megsebesült Bojtának csapata észreveszik a szándékot és villámgyorsan visszahúzódnak a bal-szárnyhoz, Kund és Csörsz csapataihoz. Kund levágja a csatában Ilerke kezét; Karmel, Ilerke öccse, Csörszöt támadja meg, de ez tekintetével megfutamítja és a szaladót keresztüldöfi. Spártai Hermes elkeseredetten küzd; elesik mellőle Neander, Bellerophon, ő még tartja magát. Ott küzd már az előcsapat csatájában Bulcsú is, Bogács is. Hermesnek vissza kell vonulnia. Philo pedig más tervet eszel ki.²

¹ «Statimque Lelu filius Tosu tuba cecinit, et Bulsuu filius Bogar (Bogat helyett) elevato vexillo in prima acie contra Greco pugnaturi venire ceperunt.» (Béla király névtelen jegyzőjének könyve: A magyarok viselt dolgairol. A kézirat olvasását közli Fejérfataki László. Bpest, M. Tud. Akad. 1892. 39. fejezet, 16a l.)

² Pauler Gyula: A magyar nemzet története Szent Istvánig (Bpest, M. Tud. Akad. 1900. 18—19. l.) c. munkájában a költő leírásával sok tekintetben hasonló jellemzését látjuk az ő magyarok *előcsapatainak harcáról*. A nevezett hely így hangzik: «Mikor az apró, barna nyirthajú, majdnem tar legények kiálltak, vállukon volt a dzsida, kezükben az íj s felváltva használták, amint a szükség kívánta. Az ellenséget körül-rajongva, legelőször arra törekedtek, hogy — amint most ágyúval, puskával — nyílzáppal megrendítsék s ha már megzavarodott, dzsidával, borzasztó «haj! haj!» kiáltással rárohantak, hogy megbontsák, szétverjék és

Megbízta Philo Orontest és Sthenelost, hogy vigyék hírül Theophilnak és Antipaternek, a szárnyak vezéreinek, hogy kerítsék be a magyarokat. Maga a derékhaddal látszólag lassan hátrálni fog, hogy annál erősebben törjön majd előre a bekerített magyarokra.

Orontes és Theophil teljesítették a parancsot, lassan kiterjedt nagy messziségbe a görögök tábora, lassan befelé kanyarodtak a szárnyak, már-már sikerült a körülzárás. Ámde Árpád még idejében észreveszi a hadicselt. Kadosához vágat és megparancsolja, hogy vág tasson minél gyorsabban csapatával együtt a gyűrűn kívülre és majd ő maga belülről, Kadosa kívülről fogja leverni az ujjongó ellenséget. Ugyanezt a parancsot adta Árpád Zoárdnak és Bojta csapatának is. Tasnak pedig ezt az üzenetet küldi:

*Gyors paripájú Lebő, menj Tashoz vissza sietve
S mond neki, hogy hátát hátunknak vesse hadával,
S kész legyen a kerülő ellenség rendire csapni*.

De még ezzel az ellenintézkedéssel sem elégedett meg Árpád. Kundot és Csörszöt oldalt állította, hogy itt is szemben harcoljanak az ellenséggel, a másik oldal felől pedig Undot és csapatát helyezte el.¹ Még Zoárd és Kadosa gyors eliramlása is hasznunkra vált, mielőtt az ellenség ennek a futamodásnak igazi célját megértette volna, mert sokan utánuk eredtek, üldözték őket, elszakadtak a főseregtől

* . . . s így amit okos gond
Jól rendelt, gonoszul történt kárára Philónak*.

Orontes is az üldözők között volt, de félelmetes volt az üldözött magyarság, mert

*Most üzöttekből üzőkké lettek. Erősen
Kezdé nyalka Zoárd őket csapdosni, s szünetlen
A hadtörzsökhez téríté*.

Zoárd végül leveri Orontest, de életének megkegyelmez; mire az odaérkező Tas üti le. Theophil pedig Kadosa seregét vette üzőbe, de Schedios visszatartotta, mindketten Tas és Und csapatait támadják meg. Theophilit Und öli meg, Schedios Kadosával csap össze. Ekkor vegyül a harcba Viddin.

Árpád sem maradhat tétlen tovább, a görögökre tör. Megöli Heliodorost, Neandert és Alkest. Mikor Alkest, az óriást elejtette, így szólt népéhez:

elgázolják. Csapataikat tehát nem valami állandó, szokott taktikai formációban, hanem a szükséghez képest állították fel, egyes osztályokban akkép, hogy mindig voltak csapatok, melyek felváltva előre nyargaltak, ha nyílait kilőtték, helyt engedtek a következőknek s így az ellenséget szakadatlanul lődözték; ha nekik iramodott, kitértek, de futás közben is hátrafelé nyílaztak és voltak csapatok, melyek tartalékban vagy lesben tömött sorokban készen álltak itt Tas csapata) s a megrendült vagy támadásra, üldözésre előre törtek, megbomlott ellenségre vetették magukat.*

¹ Most érthető igazából, hogy miért «négyhegyű dandár» volt Árpád csapata.

«Rajta tehát! ki-ki bátrabban forgassa csapását.
 Ellensége habár eget ér is büszke fejével,
 S lábaival poklokra tapod, nekimenni ne féljen:
 Vére vagy, melyet fényes kardjával elonthat.
 S csontból áll, melyet súlyos buzogánya letörhet;
Bátorság teszi, nemcsak erő, a harci hatalmat».

E szavak jelzik a magyarok vitézségi fölényét, e szavak szelleme uralja az alpári csatatert. A nyolcadik és tizedik ének e kezdetnek méltó és dicső befejezése. A bekerítés nem sikerült. Kadosa és Schedios párviadala eldöntetlen marad, mert Schedios áruló lovásza Kadosa helyett saját urát nyilazza le. Midőn végre Hadur legyőzi Ármányt, a magyar vezérek, Kund, Csörsz, Tas, Zoárd és Und egymásután leverik az ellenséges vezéreket, ezzel visszaszorítják csapatjaikat. A legfélelmetesebbet, Viddint, maga Árpád győzi le. Vezérek harcán mult itt már leginkább a végső eredmény, a végső dicsőség, mert

«Bámúl a sokaság környül és szünteti harcát», mikor Árpád és Viddin összeesap. Philó gyáván fut el a győztes vezér elől, de Árpád dárdája utólérte épp akkor, midőn a Tiszán át akart menekülni. A menekülők legnagyobb része a folyóban lelte halálát. Zalán is fut a vesztett csata helyéről és a honalapító ezt dörög utána:

«Alpárnak fejedelme; megállj, hova futsz el előlem?
 Hol van büszke szavad, melyet követiddel üzentél?
 Vagy fuss bár; de tudom többé nem látod ezentúl
 Alpárod mezejét, se fűvét nem rágja le marhád.
 Bajnokaim s az erős fiak anyjai, díszleni temett
 Hajnal ölü hölgyek fognak telepedni meződön:
Rajta tenyészend e nemzet s országokat állít».

V. Az alpári csata jelentőségét az utolsó sorok árulják el a legtisztábban: ez a csata a honalapítás nagy munkájának a betetőzése volt. Az ellenfél is erős volt, sőt vitéz is, de a magyar még erősebb és még vitézebb. Legnagyobb fölényük mégis a taktikában, a gyönyörűen megnyilatkozó együttműködésben volt. Lényeges volt ugyan a vezérek harca is, mégis ezt megelőzte és ezt követte nyomban a tömegharc és a magyarok tömegharcaiban mindenütt határozott taktikát, számítást és beosztást látunk. Ha nagy hibának rojják fel a költőnek, hogy a főhős, Árpád, keveset vesz részt a cselekményben, csak külsőleg van belealkalmazva a cselekvény menetébe (l. Riedl i. m. 59. l.), hogy egy nagy hős absztrakt eszméjévé válik (Gyulai i. m. 139. l.), ez a hiba erősen kisebbedik, ha az alpári csata hadi képei-nek szemüvegén át nézzük. Ezt a csatát Árpád rendezi, ennek a csatának legnehezebb küzdelmét ő vívja meg, Zalánnak megfútását ő okozza, a honalapítás nagy munkáját az ő vitézsége koronázza meg. Hadi szempontból a vezér alakjának méltó rajzát látjuk e csatában, ha a szív érzelmeinek és ábrándoknak rajza nem is domborodhatott ki jobban a fegyverek zörgeése között.

VAJTCZKY EMÁNUEL.

IRODALOM.

Dévay Bíró Mátyás tanításai. *Tanulmány a magyar protestáns teológiai gondolkozás kezdeteiből.* Irta: Révész Imre, a kolozsvári ref. teol. fakultás ny. r. tanára. Kolozsvár, 1915. 4-r. 197 l.

Ez a mű, mint címe is mutatja, nem épen irodalomtörténeti munkának készült, de mert Dévayval, a magyarság első nagy, vérbeli reformátorával foglalkozik, igen megérdemli, hogy foglalkozzunk vele.

Szerző e műve megírásának körülményeire rámutató rövid Előszó után a Bevezetésben célul tűzi ki, hogy rávilágítson Dévaynak a magyar prot. egyház, kegyesség, teológia történetében elfoglalt helyzetére, kivívott jelentőségére. Ezt szerző a nagyatyjától, Révész Imrétől, a Dévayról szóló monografia kitünő szerzőjétől hangsúlyozott két elvnek — a hazai források kimerítő ismerete s a szigorú «ad fontes» elv a külföldről vett hatások megállapításánál — következetes alkalmazásával iparkodik végrehajtani. Munkája négy fejezetből áll. Az elsőben (Tájékoztató) összefoglalja a D. műveinek irodalomtörténetére és teol. gondolkodásának fejlődésére vonatkozó eddigi kutatások eredményét, a szükséghez képest néhol pusztán előadó módszerrel, néhol pedig bírálatosan. A II. fejezetben D. vallási gondolkodásáról ad rendszeres képet műveinek részletes átkutatása alapján. A III. legterjedelmesebb és legfontosabb fejezetben (40—154. l.) D. iratainak összehasonlító ismertetését adja. Fölsorolja s megelemzi azokat a forrásokat, amelyek alapján D. irodalmi függése nyomról-nyomra kimutatható. Ez elemzéssel szerzőnk célja egyfelől az, hogy megmutassa a reformátor gondolatainak a saját írásai sorozatán keresztül való egybefüggését, folytonosságát; másfelől az, hogy a D. irataival kapcsolatban álló s azokat részben kiegészítő és megvilágosító más iratok (Szegedi *Censurae*ja, a Faber-féle jkv.) magyarázó tanulságait is felhasználja; végül pedig az, hogy megállapítsa, mely nagy külföldi reformátorok írásai és gondolatai lebegtek leginkább a D. szeme előtt munkáinak megírásakor. Sorra veszi D. munkáit (1. A Disputatio. 2. Az Apologia. 3. Az Expositio Examinis. 4. Az Orthographia Ungarica vallási vonatkozásai. 5. A magyar nyelvű Catechismus. 6. D. magyar nyelvű egyházi éneke). Az összehasonlító egybevetést szerzőnk két hasábon eszközli. A baloldalin fölsorolja az általa fölismert forrásokat s az egybevetéshez szükséges más szövegeket, jobbfelől pedig a D. műveinek parallel helyeit. Az Orth. Ung. egyes részeinek (gyermekimádságok, asztaláldások) forrá-

sára nem utal, mert azt (Luther 1529-ben megjelent catechismusa) már nagyatyja kimutatta; hasonlókép mellőzi D. templomi éneke forrásainak részletezését, mert ez ének nem egyéb, mint D. legfőbb vallási gondolatainak versbeszedése. A IV. fejezet D. tanirányát tárgyalja történeti megvilágításban, vagyis arról szól, hogy mikép helyezhető el az ősprótestáns teologia fejlődéstörténetében a D. taniránya egészében és részleteiben.

Szerzőnk megállapítása szerint D. a hit és élet legfőbb kérdéseiben, a reformátori tanfogalmak leglényegesebbjeiben Luther és Melanchton hű követője. A tanbeli fogalmazásokban Melanchton hatása nála az uralkodó. De nem szolgai másolója mesterének; több pontban szerencsésen érvényesíti vele szemben önállóságát, még pedig épen az eredeti lutheri gondolat és érdek javára (165. l.). D., szerzőnk szerint, 1530—1540 között, amikor ismeretes munkáit írta, egészbenvéve Luther—Melanchton követő. De megállapítja szerzőnk azt is, hogy D. egy kevésbé lényeges, de ő rá nézve (Dévaira t. i.) sajátképen mégis igen fontos kérdésben kimutathatóan a német-svájci reformátorok (Zwingli, Judæ Leó) nyomán halad. A párhuzamos helyek mutatják, hogy nemcsak elfogadja s sokszor szó szerint való egyezéssel felhasználja a Zwingli—Judæ-féle tanítást, hanem még jobban egyszerűsíti is. Ha D. vallásos világnézetének elméleti alapköveit szinte kivétel nélkül Luthertől és Melachtontól kapta is: e világnézet gyakorlati oldalának kifejesztésében a Zwingli hatásának is sokat köszönhet (170. l.). E hatások mellett, szerzőnk szerint, egészen másodrendűeknek mutatkoznak azok, amelyeket a magyar catechismusát író D. a francia-svájci reformációnak később világtörténelmi jelentőségre emelkedett vezérétől, Kálvintól vett. (A paralelek Kálvin Institutiójának legelső, 1536-iki kiadásából valók.) Az uri imádság doxológiáját már fölveszi és magyarázza Kálvin példájára, de a tíz parancsolat magyarázatánál a Luther-féléhez ragaszkodik. A Kálvintól eredő többi hatás D.-nál, szerzőnk szerint, már nem is annyira teológiai, mint inkább irodalmi értékű. Feleletet ad szerzőnk arra a kérdésre is, hogy milyen irányban változott meg D. teol. gondolkozása 1538 után. Szerinte D. a már 1536—7-ben megkedvelt, felhasznált Kálvin működését és írásait továbbra is (bizonyára növekvő) figyelemmel kísérte. Nagy valószínűséggel tekinthető D. Magyarországon a kálvini úrvacsora-tan úttörőjének s így a magyarországi kálvinizmus úrvacsora-tan kezdetei mindjárt a legelső vérbeli magyar reformátor hazai működésének végső korszakával esnek egybe s legalább egy évtizeddel előbbre tehetők az eddig fölvetett és fölvehetett időpontnál: a XVI. sz. ötödik tizedének második felénél (178. l.). A kép, melyet szerzőnk D. vallási gondolkodásáról s teol. felfogásáról rajzol, kétségtelenül eklektikus.

Szerzőnk könyve hosszas, komoly és lelkiismeretes tanulmányozás eredménye. Amit a nagyapa tervezett — hogy közvetlen magukból a külföldi reformátorok D. előtti műveiből és az ő saját műveinek kimerítő ismeretéből, gyökeres vizsgálat után állapítsa meg D. hittani álláspontját — de el nem végezhetett, azt az unoka nemes ambícióval, teljes hozzáértéssel, éles ítélőképeséggel és mélyreható alapossággal végezte el.

Forráskritikai vizsgálódása annyival inkább is nehéz feladat volt, mert D. az ő műveiben nem hivatkozik forrásokra. Ezek föl kutatása s a parallel helyek kiszemelése, megállapítása kitartó, fáradtságos munka eredménye. A parallel helyek áttekintése arról győz meg bennünket, hogy D. forrásait önállósággal olvasta (a párhuzamok bizonyossága szerint több helyen csak a gondolatok pusztá érintkezése állapítható meg); külföldi nagy mintaképeinek rágyakorolt hatása kétségtelen s egyben természetes is. A saját lelkén szűri át a hatásokat. Csak azt veszi át s dolgozza föl lelke kohójában, ami az ő független ítéletű lelkét kielégíti, aminek igazságáról meg is van győződve. Vakon egyiket sem követi. Szerzőnk derék forráskritikai munkája beiktatja D.-t a prot. teológia- és dogmatörténeti fejlődés egyetemes áramába. Az irodalomtörténet is csak így, a filológia, az irodalomtörténeti kritika elvégzése után alkothat tiszta képet D. írói egyéniségéről. E könyv érdeme az, hogy általa, mint becses forráskritikai elemzés alapján, D. képe az irodalomtörténet számára is bizvást megalkotható lesz. Az a kép, melyet róla eddig főleg, szerző nagyatyjának monografiája és Szilády Áronnak az azóta talált új adatokat is értékesítő »Jegyzetei« alapján alkotott az irodalomtörténet: hittudományi reformátori álláspontját illetőleg módosulni fog.

Értékes tanulmányával szerzőnk nagy szolgálatot tett az irodalomtörténetnek is, amely D. nagy jelentőségét, első magyar nyelvű kátéja, ugyancsak első magyar grammatikai irodalmi munkácskája (Orthographia ¹) s templomi éneke alapján már eddig is igaz érdeme szerint teljes elismeréssel méltatta.

Megemlítjük még, hogy szerző e forráskritikai tanulmányát az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1913. évi nov. 26-iki ülésén mutatta be s hogy Bevezetése és I—II. fejezete a Theologiai Szaklap 1914. évi 1—2. számában jelent meg.

HARSÁNYI ISTVÁN.

Voinovich Géza: Madách Imre És Az Ember Tragédiája.

Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, Franklin-Társulat. 1914. 594. l. Ára 8 korona.

A Faust-költemények állandó becsét az a körülmény növeli, hogy minden kor maga-szerint magyarázza. A költő úgy alkotta és a világnézetek többféleségét úgy szólaltatja meg benne, hogy mintegy tükröt mutat a

¹ Az Orthographiának az a kézirat másolata, a melyből Kazinczy Ferenc e munkácskát kiadta (Magy régiségek és ritkaságok. 129. s köv. l.) a sárospataki ref. főiskola könyvtárában őrzetik. [Kézirattár, 4. sz.] Címlapján Kazinczy sajátkező kézírásával e sorok olvashatók: »*Ragályi Tamás barátom írta-ki a' Gróf Széchenyi Ferencz Excell.' Pesten felállított, 's a' Hazának ajándékozott. Bibliothecájából számomra és az én kívánságomra. Kazinczy Ferencz, Ér-Semjén, Jún. 6d. 1805.*«. E másolatnak a Melich Jánostól kiadott facsimilével s a Kazinczy-kiadással való egybevetésekor arról győződtem meg, hogy Ragályi bizony nem »diplomatiai hűséggel« másolta le a »*Krakai Abéczé*«-t s hogy Kazinczy sem »minden változtatás nélkül adta Olvasóinak«.

mindenkorbéli embernek, hogy magát benne meglássa. És azért kell kívánni, hogy minden ember meg is lássa magát benne, föltalálja benne gondolkodását, cselekvését, ennek rugóit, nézeteit és önalkotta törvényeit. Ez az eszmébőség és sokféleség avatja Faust-költeménnyé.

Igy vagyunk Az Ember Tragédiájával is, sőt vele még inkább, mivel Madách az emberiség sorsából és jövő fejlődéséből azokat a korszakokat emelte ki, melyekben nemcsak a régibb vagy jövőbeli, hanem mind a maga, mind korának kimagasló bölcséleti fölfogásait szövegeztette meg. Másképen vélekedik és ítél Faustról Schiller, másképen Vischer, Fischer, Hettner és Nietzsche, másképen gondolkodik Az Ember Tragédiájáról Arany, Szász, Erdélyi, Greguss, Gyulai, Palágyi, Beöthy, Riedl és Voinovich, de azért benne mindegyik megtalálja világnézetét és bölcséleti fölfogását. Valóban ez a sokirányú megvilágítás, a bírálók tudásának nagysága és milyensége vezet a mű bővebb és mélyebb megértéséhez. Ez ítéletek és magyarázatok sokfélesége ki nem zárja, hogy Voinovich alapos, a tragédia keletkezésének és megalkotásának megdönthetetlen megvilágítása, a sok fontos részletre kiterjedő fejtegetése után újabb magyarázó tanulmány újabb bölcséleti szempontból tekintse a költemény értelmét és jelentőségét. Ez is! igazolja ennek a magyar Faust-költeménynék kimeríthetetlenlenségét. Amit azonban Voinovich a tragédia keletkezéséről, Madách költészetének egy műbe való hajtásáról, irodalomtörténeti vonatkozásairól és alapeszméjéről megállapít, nemcsak kutatásának eredményességét mutatja, hanem az eredmény igaz voltát is jelenti.

Műve két főrésztre osztható. Egyike az I—IV, másodika V—VIII. fejezet. Az első Az Ember Tragédiája nyomait keresi Madách életében és költői műveiben, a másik meg a művel magával foglalkozik bővebben. A könyv voltaképpen nem egyéb mint a tragédiának jó és eléggé kimerítő magyarázata. A nagy mű alaphangját erősíti Madách lélekrajzának hangulataival és egyéb költeményeinek hangjával. És ezt másképpen csinálni nem lehet, midőn világos előadásából látjuk, mint hajt ki Az Ember Tragédiája Madách költészetének humuszából, midőn azt is látjuk, hogy Madách egyéb műveiben olvasható helyzetek, hangulatok, gondolatkörök egyenesen átkerülnek a Tragédiába s majdnem szóról-szóra megismétlődnek, mert a tárgy vagy a cselekvés hasonlósága hasonló vagy éppen azonos körülményeket teremtett elő.

Voinovich munkája az első, amely ebből a szempontból Madách életét, egész költészetét kimerítően fejtegeti és jellemzi. Rendelkezésre állott a Madách Aladár halála után a Magyar Nemzeti Múzeumtól megvásárolt költői hagyatéka, mely azelőtt sokféle okból nehezen hozzáférhető volt. Ezenkívül Voinovich objektíve szemlélhette ezt a hagyatékot, amit a költőhöz vagy családjához közelállok akár barátok, akár ellenfelek voltak, kevésbé tehettek meg. A költő korabeli bámulói vagy ócsárlói alig élnek, a közömbösek közül is sokan nincsenek már s ezzel az újabb magyarázót mi sem feszélyezhette, mert a mű igazán «mentes minden földi salaktól» önmagáért van és hat, érthetőségét és méltatását nem befolyásolja sem személyi, sem érdekbéli tekintet.

Voinovich kiváló könyvének első olvasáskor is meglep gondos szerkesztésével, az adatok föltétlen megbízhatóságával és ezeknek többszörös újságával. Hogy a kisebb költemények korbeli meghatározásánál itt-ott merész vállalkozásba bocsátkozik és hogy a Madách verseinek majdnem évbeli biztonságát állapítja meg, művének jelességét le nem rontja. Mindenesetre kockázatos oly költeménygyűjteménynél, melyben az egyes versek keletkezésének vagy megírásának sem éve, sem helye kétséget kizáróan nincs megállapítva. Az emberi életnek hullámzatos hangulat-változása és a hangulatok azonossága, még nem elég ok, hogy egyes gondolatokat, érzületeket egy bizonyos életadathoz, egy tényhez, egy lelki állapothoz, vagy épen egy cselekvéshez hozzáláncoljunk. Ámde Voinovich ezt az eljárást oly valószínűséggel és virtuozitással hajtja végre s úgy tárja ki elibénk, hogy megállapítását készpénznek vesszük. Igazolásképen azonban hangsúlyozandó, hogy valójában nem annyira az életrajzra, mint inkább a következetes lélekrajzra törekedett, amelynek jellemző eszközeivel gazdagon el van látva. Madách lelkének nyilvánulatait pedig kizárólag műveiből olvashatta ki, nem a cselekvés- és eseménysovány életből. Ez a lélekrajz pedig irodalmunknak mindig értékes fejezete fog maradni. Első sorban művészi alkotás, ha nem is pragmatikusan tudományos, ha nem is a kimondottan szükséges életrajzhűség vagy pontosság lebegett szeme előtt. Madách lelkének hű képét alkotta meg. Ezzel szemben Madách életének egyes jelenségei háttérbe szorulnak, nehogy a jól kigondolt lelki képet zavarja, nehogy a költészetének ellentmondó néhány életrajzi adat diszharmoniót hozzon ebbe az egységes lélekfestésbe. Ezzel nem azt óhajtom hangoztatni, hogy a könyvben leírt Madách életrajz nem tökéletes, hanem csak azt, hogy nem teljes. Voinovich célja Az Ember Tragédiája megoldása és e mű hatása, szuggesztíója alatt formálódik ki az életrajz és Madách költészete. Már a könyv címe is tanúsítja, hogy nem kizárólag az életrajzon, hanem főképen a tragédián fekszik a súlypont. Ezért is keresi magyarázatát Madách önkölcsönzéseinek, aki ismételtén ugyanazt szövegezte meg, ezért illeszti bele fiktív értelmű költeményeinek vonatkozásait egyes lelki evolúcióiba, így nyer értelmet Szontágh Pál szerepe. Fráter Erzsike hirtelen beledobása Madách lelkivilágába, ezért mellőzi mindazokat az életadatokat, melyek a tragédia megteremtésére be nem folytak, vagy kurtán mint állomástjelző cégtáblákat függeszti bele előadásának keretébe. És ezzel is az egész mű Madách lelki életének és költői munkásságának nagy keretű grandiózus képévé lesz. Róla is elmondható, amit ő Madáchról mond: «Majdnem azt mondhatni, megírta költeményeiben egész benső életrajzát, ábrándjait és csalódásait, mindent amit érzett és gondolt, föltárta világnézetének töredékeit, amint élményei nyomán kialakultak s melyeket Az Ember Tragédiájában egységes képben foglalt össze». (127. o.)

A tragédia magyarázatánál Voinovich iparkodik a filozófiai magaslaton maradni és az alapeszmét bölcséletileg kifejteni. És ez a helyes út. Eredménye történetbölcselet, melyet szerinte Madách Hegelből merített. Meríthette volna tanulmányaiból is, de meríthette Széchenyi Istvánnak

irataiból is, melyek akkor közkeletűvé tettek ilyen fölfogást. A haladás, a fejlődés evolúciója nálunk a negyvenes években a politikában és tudományban jelszóvá vált és Madách a történeti fejlődés bölcselétének minden megnyilatkozását hirlapokban és tudományos folyóiratokban olvashatta. Ami pedig Hegel filozófiáját illeti, az akkor nemcsak Németországban volt uralkodó, hanem egyetemünkön is kiváló jogtudósok és filozófusok voltak hívei és Madách már egyetemi tanulmányai idejében barátkozhatott meg ideális fölfogásával. Később havi folyóirataink bölcséleti cikkei ebbeli tudását még jobban elmélyítették. Ezáltal lett ez a történeti bölcsélet a tragédia tengelyévé és innen ered Madáchnak a pontos részletek iránt (Miltiades, Tankréd, Danton) tanúsított kevés érzéke. Őt inkább az általánosítás, a tipizálás vonzotta és a képzeletében megformált típus-hoz alkalmazta egyes alakjait. Nem Held und Corvin világgtörténelme vezette, mint azt Kármán Mór gondolta, hanem a magasabb történeti fölfogás, melyet Hegeltől tanult el. Érdekes volna Hegel egyéb erkölcsi, teleológiai (nem teológiai) és esztétikai alapelvei alapján a tragédiát megmagyarázni és csakhamar kitűnne, hogy mily sok alkalommal találkozónak Hegel eszmetanával, eszmei fölfogásával. Ámde a tragédiát merőben a történetbölcsélet alapján megítélni sikertelen fáradozás volna. Ezt Voinovich sem teszi, hanem arra törekszik, hogy Madáchnak vallásos eszméit is kellő világításba helyezze. Itt azonban erősebb fölkészültséget várhattunk volna, még pedig annál is inkább, mivel ebből a szempontból sebeztetett meg a tragédia külföldi bírálatainak egyik legalaposabbikában: Overmansében a legerősebben. Nevezetesen ez is abba a hibába esik, hogy egyedül a tragédia végső mondatát veszi az alapeszmének, mint azt elég tévesen nálunk többen teszik, pedig ez a «Mondottam ember, . . .» csakis utra való, az alapeszme az egész utolsó szín tenorjában fekszik. Overmannsal szemben Voinovich kifejthette volna, hogy Az Ember Tragédiája kizárólag keresztény költemény, akár Dantéé, Miltoné, Klopstocké és nem pogány, se nem atheista, illetve materialista. A mű keresztény felfogás gyümölcse, és ezt nemcsak egyes részletek, nemcsak a keret biblikus elrendezése, hanem Lucifer és Ádám egész eszmei tartalma igazolja. Ebből az irányból a költemény már több teológustól részesült támadásban, ami ellen ily nagy munkában, amilyen Voinoviché, meg lehetett volna védeni. Talán ehhez tartozik a Sátán-eszme bő fejtegetése, melyet Roskoff alapján kissé nagy terjedelemben ad, de nem annyira vallásos, mint inkább esztétikai tekintetből.

Örömmel állapítható meg egyes, a nevezetesebb bírálóknál is, mint Gyulainál, Erdélyinél és Alexandernél is föltalálható tévedésekkel szemben a helyes álláspont leszögezése. Ilyen az alapeszme bő és alapos fejtegetése, ilyen Lucifer védelme a mala fides ellenében, ilyen Lucifer rosszhiszeműsége, ilyen a tragédiának mint az Ördög komédiájának föltüntetése ellen való tárgyilagos és érdemszerű megvédése. Ide tartozik az álomnak mint Lucifer eszközének bővebb taglalása is. Ámde csodálatos, hogy egyedül Ádám álmát látja meg, míg Éváét el nem ismeri, jóllehet a költő hol burkoltan, hol elég világosan szóval is kimondatja, hogy Éva tud álom-

mivoltáról. Tud erről álmában és ébredésében is. Erre vonatkozó nézetemet már nagy munkámban kifejtettem. Igazán csodálatosnak tartom, hogy a 381. oldalon mily merészen és mereven állítja föl a tételt: «Lélektani képtelenség, hogy két személy egyet álmodják, hát még oly közös álmot, melyben mindketten együtt szerepelnek, folyvást egyformán változó alakokban». Nem tekintve azt, hogy a költő szabadsága még ily képtelenséget is tudna alakítani, hiányos lélektani ismeret kockáztathatja meg ezt a tételt. A szuggesztív álmok és állapotok története nemcsak két személy, hanem egész tömegek nagyjában közös álmáról tud, tehát a tudomány elismeri ennek lehetőségét, még pedig az álmok tárgyának egyformaságában, ha nem is teljes azonosságában. Különben ez a tétel megérdemelne külön tárgyalást, még pedig a legvilágosabb és kézzelfogható esetek példatárából vont bizonyításokkal. Szűkkörű bíráló erre bővebben ki nem térhet.

Érdekes és érdemes munka a tragédia rokonainak, a Faust-költeményeknek szembeállítására és ebben összehasonlításai azt hiszem, végre nyugvóponton hozták a költő eredetiségének oly sokat vajdó kérdését is.

Van a könyvnek becses Függeléke, melyben Aranyának két kiadatlan levele foglaltatik, továbbá Szász Károlynak a kutatóktól többszörösen lekicsinyelt megjegyzései. Lám Madách nem kicsinyelte őket és eszerint javította művét, amint nem kicsinyelte Aranyának «Kolumbus tojásait» sem. Ma azonban megállapíthatjuk, hogy mind Aranyának, mind Szász Károlynak megjegyzései, hogyha a Madách adta maradandó becsű anyagot nem másították is meg, ezt voltaképen alig érintik, mégis a tragédia formai megjelenésén, annak költői nyelvén és magyarosságán lényegileg is igen sokat lendítettek.

Különben ez utóbbi dolgok már az irodalomtörténeti búvárlathoz tartoznak. Az «Irodalom» zárófejezetben az olvasó és érdeklődő, a kutató és a tudós a Madách-irodalmat majdnem teljességében fogja megtalálni.

MORVAY Győző.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Cél. 1915. évf. 6. sz. — *Móricz Pál: Nótahangok a tengerentúlról.* Böszörményi Géza, amerikai magyar farmer magyar dalokat írt, régi magyar népdalokat angolra fordítva kiadott «Popular Hungarian Melodies in American verses and words» c. gyűjteményes művében a magyar-angol szövegek mellett az eredeti dallamok hangjegyeivel. Két eredeti költeményét mutatványul közli a szerző.

A Hét. 1915. évf. 37. sz. — *Halasi Andor: Lyon Lea.* Bródy Sándor ilyeimű drámájának ismertetése.

U. i. 38. sz. — *N. n.: Falu Tamás: Padok zenéje* c. verskötetének ismertetése.

U. i. 39. sz. — *N. n.: Az új rektor* címen Beöthy Zsoltról ír s közli fényképét.

U. i. 40. sz. — *N. n.: Lovik Károly mécenásai.* Alkalmi cikk.

U. i. 42. sz. — *l. l.: Palika.* Gábor Andor drámájának ismertetése. «A Palika egy helybeli lelkes tréfálkozóznak idegen síkokon való kísérlete».

U. i. 43. sz. — *Vajda Gyula: A háború költészete* c. gyűjteményének és Szombati Szabó István: *A halál parkja* c. verskötetének ismertetése.

A Nap. 1915. évf. 294. sz. — *L. Gy.: Palika.* Gábor Andor új drámájának ismertetése.

U. i. 301. sz. — *N. n.: Gabányi Árpád meghalt.* Nekrolog és rövid életrajz. (V. ö. *Az Est.* 298. sz. — *Az Ujság.* 296. sz.)

Az Érdekes Ujság. 1915. évf. 37. sz. — *N. n.: Szép Ernőről.* A fiatal író hadbavonulása alkalmából írt rövid cikk; egyben Sz. E. arcképének közlése.

U. i. 38. sz. — *N. n.: Írók mint karrikaturisták.* Rövid illusztrált cikk a jelzett tárgyról.

U. i. 40. sz. — *Krudy Gyula: Egy régi bál.* Egy szatmári Kuriafogadóbeli bál novellisztikus leírása. «Petőfi van itt! — hallatszott végig a nagy szálán az emberek suttogása és a legirigyeltebb és a legboldogabb nő ebben a percben Szendrey Julia volt... Ekkor határozta el, hogy feleségül megy a költőhöz.» — Két fényképfelvétel Bányai Elemér temetéséről.

U. i. 41. sz. — Közli Szekula Jenő író arcképét.

U. i. 43. sz. — Közli az É. U. háborús novellapályázata nyerteseinek, Pogány Józsefnek, Rudi Rudolfnak és Fodor Lászlónak arcképét.

Az Est. 1915. évf. 264. sz. — *Bányai Elemér temetése*. Napihír. (L. a többi lapban is.)

U. i. 267. sz. — *Molnár Ferenc: Huszárnóták* címen közli és ismerteti a Huszár Aladár főhadnagytól kapott háborús nótákat.

U. i. 269. sz. — Hír arról, hogy a Petőfi-társaság törölte tagjai sorából Goga Oktaviánt, a román Petőfi-fordítót, mert magyarellenes egyesületet (Actiune Nationala) alapított.

U. i. 270. sz. — *N. n.: Gr. Sternberg ólákut ír a magyar honvédek hősiességéről*. Hír arról, hogy S. a magyar honvédek dicsőítésére több verset írt. Ezek közül közli: A pilicai győzelem címűnek magyar fordítását.

U. i. 285. sz. — Hír arról, hogy a drezdai Albert-színházban 1915 okt. 8-án előadták Molnár Ferenc *Liliom-ját*.

U. i. 298. sz. — *Gabányi Árpád meghalt*. (1855. VIII. 18—1915. X. 23.). Napihír arról, hogy a Nemzeti Színház egykori jeles színésze, aki színdarabjaival több ízben akadémiai pályadíjat is nyert: 1915 okt. 23-án, a budapesti új Szent János-kórházban, hosszas betegeskedés után elhunyt. (L. a többi napilapban is.)

U. i. 306. sz. — *Timár Liza Kopenhágában* címen közli, hogy a kopenhágai udvari színházban 1915 nov. 8-án előadták Bródy Sándor darabját.

Az Ujság. 1915. évf. 264. sz. — *-án: Szomory Emilnek, Havasi gypár című, háborús vonatkozású könyvét* ismerteti.

U. i. 271. sz. — *N. n.: Barta Lajos novellái*. Könyvismertetés.

U. i. 279. sz. — A Tudomány, Irodalom rovatban a *Kisfaludy-Társaság üléséről* szóló napihírszerű cikkből, a Társaság könyvkiadó bizottságának arról a határozatáról értesülünk, hogy Baksay Sándor meg nem jelent munkáit, elbeszéléseit, költeményeit, műfordításait két kötetben megjelenteti és a kiadást Kéki Lajos fogja szerkeszteni. — *A Kisfaludy-Társaság jutalomtetelei*. (L. folyóiratunk: 1914. évf. 285. 1.)

U. i. 282. sz. — *Quintus: Az Ember Tragédiájához*. (Pótlás.) Időszerű vonatkozású költemény; olyanformán írva, mintha Madách művének egyik jelenete volna. — *N. n.: Régi érdemes hirlapíró halála*. Napihír Farkas Albert haláláról. Farkasok útja c. költői elbeszéléssel 1861-ben pályázott a Nádasdy-díjra s első helyen nyert dícsértet. Nápolyi Johanna c. négyfelvonásos drámáját előadták a Nemzeti Színházban. Versei tele voltak mély bölcséleti tartalommal. Műfordításai is vannak.

U. i. 285. sz. — (—).: *Magyar írók élete és munkái*. A Magyar Tudományos Akadémia elhatározta, hogy a «Magyar Írók Élete És Munkái» című nagyszabású életrajzi vállalatot, melyet az Akadémia megbízásából néhai Szinnyi József készített, tovább folytatja s a folytatás elkészítésével Gulyás Pál dr. egyetemi magántanár, nemzeti múzeumi könyvtárőrt bízta meg. A M. T. Akadémia főtítkári hivatala felkéri az írókat, hogy életrajzi

adataikat és irodalmi működésük jegyzékét közvetlenül a szerkesztő címére (Budapest, VIII., Magyar Nemzeti Múzeum) beküldeni szíveskedjenek.

U. i. 287. sz. — *Kármán Mór meghalt.* (1843. XII. 25—1915. X. 14.) Rövid nekrológ és életrajzi adatok. (L. a többi napilapban is.)

U. i. 288. sz. — A Tudomány, Irodalom rovatban: felhívás a nagy közönséghez a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára háborús gyűjteményének gyarapítása ügyében.

U. i. 293. sz. — *Gyászünnepegy Baksay Sándor emlékére.* Napihir. A budapesti Kálvin-téri ref. templomban tartott gyászünnepegyen Kálmán Gyula külsősomogyi esperes méltatta Baksay egyházi, irodalmi és szónoki érdemeit.

U. i. 295. sz. — *A Tetemrehívás filmen.* Hír arról, hogy egy, a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatójának, Janovics Jenőnek vezetése alatt működő vállalat filmre vitte Arany János szép balladáját, a Tetemrehívást. A főlvételek színhelye Vajdahunyad vára és környéke. (Bemutatták a budapesti Apollo-színházban, 1915 okt. 30-án.)

U. i. 296. sz. — *Gabányi Árpád meghalt.* Napihir a jeles színész és író elhunytáról. (V. ö. Az Est. 1915. 298. sz. is.)

U. i. 303. sz. — *Lyon Lea.* Regényes színjáték. Írta Bródy Sándor. Filmre átültették és rendezték: Pásztori Mihály és Kondor Sándor. Prologus Emőd Tamástól; előadta Molnár Aranka. Bemutató előadása 1915 nov. 1-én a Mozgóképek-Otthonban.

U. i. 289. sz. — *Hol legyen Jókai szobra?* Csobod Imre, szőlőssvédardói áll. isk. igazgató azt javasolja, hogy Jókai szobrát Budán, a Gellérthegy alatt állítsák fel. — *Keszler József: Palika* címen ismerteti Gábor Andor drámáját. «Az író azt akarta demonstrálni, hogy ebben a gyarló világban az igazság csak üres szó, a sivár önzés a rend. Hogy művésziesen oldotta meg a maga elé kitűzött feladatot, az egészen bizonyos.» — *Pereszlényi Pál: Kossuth Lajos iparpolitikai jegyzetei* címen Kossuth L. most felfedezett, ismeretlen kéziratát ismerteti.

Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez. 1915. évf. 2. sz. — *Dongó Gy. Géza: Kazinczy Ferenc levelei vármegyénk archivumában.* Kazinczynak 1788. XI. 17-ről, Kassáról kelt, iskolaügyben írt levele Szirmay László alispánhoz. — *Csomor Lajos: A sárospataki kollegium bajai 1724—25-ben.* (I.) «A tanárok közti egyetértés hiánya elsősorban a diákok fegyelmezetlenségében teremtette meg rossz gyümölesét!... már az 1724. év előtt három évvel találtattak azon nemes kollegiumban, sok emberséges külső és belső emberek becsületi ellen emanált pasquilusok!»

Akadémiai Értesítő. 1915. évf. 8—9. sz. — *Ferenczi Zoltán: Petőfinek egy ismeretlen költeménytöredékét közli.* A költőnek nevéhez írt verstöredéke tizennégy sor terjedelmű s tartalmában némi rokonságot mutat az 1848 november első felében keletkezett «Hogy volna kedvem» kezdetű költeménnyel. — *Rexa Dezső: Faust a magyar színpadon.* Kivonat szerzőnek a M. T. Akadémiában 1915 május 3-án tartott előadásából. A magyar-

országi első Faust-előadásnak azt az 1729-diki pozsonyi előadást kell tekintenünk, melynek emlékezetét Károlyi Sándor tartotta fenn naplójában. («1729 március 13-án volt egy comœdia méltóságos hercegnél s primásnál, Doctor Faustus producaltatván.») Hogy ez az előadás milyen nyelvű volt, ma kideríthetetlen; valamint az is, hogy kik játszották. Valószínű, hogy iskolai dráma volt s a pozsonyi jezsuita atyák adták elő. Szerző ezután a későbbi Faust-előadásokat ismerteti.

U. i. 10. sz. — *Enődy László: Kazinczy Ferenc estéje.* Hangulatos megemlékezés a nagy író utolsó napjairól. A cikk szerint a családi hagyomány 1831 aug. 23-dikát tartja Kazinczy halála napjának (ellentétben a síremlék felíratával, melyen aug. 22 szerepel). — *Rera Dezső: Vörösmarty stipendiuma.* A cikkből megtudjuk, hogy a Szózat költőjének atyja annak idején hiába folyamodott — szegénységére hivatkozva — fia számára ösztöndíjért. — *Viszota Gyula: Tóth Kálmán akadémiai tagsága.* Tóth Kálmánt a M. T. Akadémia 1861 december 20-diki nagygyűlése választotta meg levelezőtagnak; az ország katonai kormányzója, gróf Pálffy Mór, azonban csak 1864 január 22-én hagyta jóvá a választást. A költő székfoglaló előadásul «A drámai nyelvről» írt tankölteményét olvasta fel 1864 nov. 12-én. — *Hellebrant Árpád* Bugát Pálnak Toldy Ferenchez intézett huszonkét levelét közli az 1830. I. 16. és 1852. III. 20. közti időből. — *Beöthy Zolt* beszéde *Baksay Sándor ravatalánál.* Kunszentmiklóson, 1915 jún. 20. Baksay — úgymond — Homérnak olyan nyelven lett magyar tolmácsává, mely költészetünk örök büszkesége marad. Eredeti elbeszélő munkáiban a magyar néplelket és sugalmait tolmácsolta. Keresetlen, de annál erősebb páatoszában magyar népünknek a bibliától áthatott lelke szól; humorában pedig sajátos, eredeti felfogása... a kötődő nyájasságnak s a gondolkodás és érzés komolyságának a szeretet tüzeiben összeolvadt humora. (E beszéd később megjelent a Dunántúli Protestáns Lap 1915. évf. 43. számában is.)

Alkotmány. 1915. évf. 247. sz. — *a.: Lyon Lea.* Bródy Sándor darabjának ismertetése.

U. i. 263. sz. — *ktm.: Beszéljünk még a Lyon Leáról* címen az Egyenlőség c. hetilappal polemizál.

U. i. 268. sz. — *Harsányi Lajos: Karácson Imre emléke.* A győri Karácson-emlékmű leleplezése alkalmából írott emléksorok a Konstantinápolyban, 1911 május 2-án, levéltári kutatásai közben elhalt történetíróról. Az ünnepély leírása a következő számban.

U. i. 270. sz. — *Bányai temetésének epilógusa.* Zuboly temetésén a szabadkőművesek nem vettek részt, mert az Újságírók Egyesülete Prohászka püspököt kérte föl az elbúcsúztatásra. Ezért a Martinovics-páholy külön gyászünnepélyt rendezett.

U. i. 273. sz. — *Dr. Karácson Imre műfordításai.* Karácson az újabb török irodalom néhány jelesebb alkotását lefordította és Keletről címen kötetben is kiadta. Ezek közül — a cikk — egy költeményt és egy mesét közöl.

U. i. 275. sz. — *my.: A magyar nyelv.* Időszerű, rövid elmélkedés a *rodalomtörténet.*

nyelvünk érvényesülését, fejlődését befolyásoló múlt és jelenbeli mozzanatokról.

U. t. 277. sz. — *Komlóssy Ferenc*. Rövid életrajz.

U. i. 280. sz. — (t. b.): *Széchenyi tragikumai*. Friedreich István Széchenyi életrajza II. kötetének ismertetése és bírálata.

U. i. 281. sz. — *Pázmány Péter élete*. Novák Lajosnak, a Szent István-Társulat népiratkái között megjelent és Fraknoi nyomán írott füzetét ismerteti.

U. i. 282. sz. — Közli, hogy *Bider Ede* lengyelre fordította Kiss Menyhértnek A censtochói legenda c. költeményét a Nova Reforma c. lengyel lapban.

U. i. 287. sz. — m. gy.: *A negyvenéves népszínház*. A Népszínház Rákóczi-úti épületét közadakozásból Fellner Nándor építette. 1875 okt. 15-én tartották a megnyitó előadást benne. A népszínmű akkor élte virágkorát. Legkedveltebbek voltak Csepreghy, Szigligeti és Tóth Ede népszínművein kívül Dobsa Lajos, Kövér Lajos, Szigeti József darabjai. A legnagyobb sikerek Rákosi Jenő, Evva Lajos, Porzsólf Kálmán igazgatása idejére esnek, akik kiváló színészeket gyűjtöttek maguk köré. Leghíresebbek: Blaha Lujza, Rákosi Szidi, Hegyi Aranka, Pálmai Ilka, Kopácsy Juliska, Kassai Vidor, Solymossy Elek, Szirmay Imre, Vidor Pál, Tamássy József. A magyar népszínmű virágzásának kora rövid volt. Ennek nemcsak a főváros egyre idegenebb lelkű közönsége az oka. Már Gyulai is csak átmenetnek tartotta a népszínművet a magyar dráma fejlődésében. Közelebb hozta a színpadot az élethez, lehetetlenné tette száználmas külföldi bohózatok vendégszereplését, de csak bevezetés lehetett a magyar bohózatokhoz és önálló magyar operetthez. A János vitéz sikere igazolni látszik ezt, de a Gárdonyi «Bor»-án kívül több egyéb jelenség is cáfolat arra, hogy a magyar bohózat kifejlődhessék. A jubileum alkalmából nem ünnepelték a népszínmű múltját. Ma a Nemzeti Színház művészei játszanak ideiglenesen benne.

U. i. 292. sz. — *A székelyudvarhelyi kódex*. Vargha Damjának a Nyelvtudományi Társaságban tartott előadását ismerteti.

U. i. 289. sz. — N. n.: *Széchenyi-Lánchid*. Hír arról, hogy az új Lánchidat Széchenyi Istvánról nevezik el. — m. gy.: *Palika* címen Gábor Andor új drámáját ismerteti. «Nem tragédia, nem erkölcsi tanulság, nem irodalom; a Nemzeti Színháznak, ennek a tradíciójának fogva komoly tekintélynek legsúlyosabb tévedése: «a Palika».

U. i. 293. sz. — S. E.: *Az esztétika története*. A Révhegyi Rózsi fordította (Jánosi Béla tanulmányával kiegészített) Knight William-féle esztétika-történet ismertetése.

U. i. 302. sz. — *Legenulás idők*. Szendrey József verskötetének rövid ismertetése.

Athenæum. 1915. évf. 3. sz. — *Sebestyén Károly*: *Madách és az Ember Tragédiája*. Jegyzetek Voinovich Géza könyvéhez.

Berliner Tageblatt. 1915. évf. 538. sz. — Az «Ungarische Rundschau»

nyomán ismerteti a magyar Shakespeare-évkönyvet. «Néhány dolgozatot tartalmaz — úgymond — melyek a német kutatás számára is nagyon érdekesek.»

Budapesti Hírlap. 1915. évf. 247. sz. — V. M.: *Lyon Lea*. Bródy Sándor darabjának ismertetése.

U. i. 265. sz. — N. n.: *Tudósok és a háború* címen Hatvany Lajos bárónak a Nyugat 1915. évf. 15. számában megjelent (Harcoló betűk c.) cikkével polemizál.

U. i. 286. sz. — *Dunántúli: Levelek*. Megjegyzések Ady Endre és Gyóni Géza költészetről (Ady Endrének két fiatal fővárosi tanulóhoz írt levele kapcsán).

U. i. 288. sz. — *Dunántúli: Levelek*. Közli Mórincz Zsigmondnak a Világ 1915. évf. 287. számában megjelent, Ady Endréhez intézett levelét.

U. i. 289. sz. — Sz.: *Patika*. Gábor Andor ily című új drámájának ismertetése. «A komoly dráma, ha szabad (G. A.) mai kísérlete után itélünk, nem fog sikerülni neki.»

U. i. 292. sz. — *Dunántúlinak* két — Babits Mihály és Mariay Ödön ellen írt — levelét közli.

U. i. 299. sz. — Sebők Zsigmond Színfoltok című könyvének ismeretése.

U. i. 301. sz. — *Fráter Aladár: Arany János új köntösben* címen a Tetemrehívás c. ballada filmreviteléről ír.

Budapesti Szemle. 1915. évf. 9. sz. — *Kéki Lajos: Baksay Sándor* (1832—1915.) Baksay írói munkássága a legnemesebb értelemben vett «Heimatkunst». Az otthon költészete, annak a világnak színes, meleg rajza, mely legszűkebb környezeteül körülvette az író. Ősei sorából négyszáz esztendő alatt egy sem volt Magyarország határain kívül — ő sem; egyik sem beszélt anyanyelvén kívül más élőnyelvet — ő sem; ellenben deákul mindegyik kitűnően tudott, miként ő is. Atyja tanította írni-olvasni s ennek emlékeül írásaiban is folyton vissza-visszatér a fiát tanítgató atyja képe. Deákiskolába Csurgóra kerül. Tanárai közül hálásan emlegeti Kacsóh Lajost, ki egyaránt nagy érdeklődést tudott kelteni tanítványában a botanika s a klasszikusok iránt. A szabadságharc alatt odahaza művelte magát. Főként sok történeti és enciklopédikus munkát tanult át, aminek nyomai sűrűn felbukkannak írásaiban. Összes költőink közül Arany és Baksay mutatják a biblia és a klasszikusok legmélyebb hatását. Baksay erős magyarosága szülőföldjében gyökerezik. Kedves ormánsági magyarjai közül, amint a pályakezdéshez jutott, végképpen kiragadta sorsa. Halasra kerül. Itt hét évig (1855—1862) tanárkodik s itt írja első műveit: két költői beszélyt. Egyik (*Mihály pap*, 1858) Sztárai Mihályról szól, a másik (Modok Péter, 1861) halasi monda az erőszakos templomfoglalások korából. Ebbe a korba tér majd vissza legszebb elbeszélésének anyagáért is. Halasról kezd irogatni a Házi Kincstárba is, hol mindjárt első elbeszélésével (Egy kopott naplóból, 1861) magára vonja Aranyra a figyelmét. Irodalmi mun-

kásságát megakasztja csanádi lelkeszkedése, honnan négy év mulva Kun-szentmiklós hívja el papjául. Itt élte le boldog nyugalomban egész életét. 1872-ben jelent meg *Patak banya* című elbeszélése, mellyel szép sikert aratott. E siker ellenére is később csak keveset írt. Egyházi méltósága egyre határozottabban vonta el az irodalomtól, úgy hogy másfél évtized óta nem is jelent meg tőle nagyobb hatású szépirodalmi dolgozat. Életének nemcsak eseményei, hanem emlékei is nyomot hagytak elbeszéléseiben. A *csudálatos történet* Ákháb Endrénéjében, a *Nagymama karácsonjának* Nádszál papnéjában Kacsóh Lajosnak, első kedves tanárának özvegyét, Nyikos Katalint rajzolja. A *Pusztai találkozás* templomépítésében a luzsoki templom építésének emlékei csillannak föl, melyben ő is káplánkodott. Különböztetve az elbeszélés hőse sorsának alakítása Baksaynak — Dömötör Jánossal való — megható baráti viszonyához fűződik. Költőnk lelkét az egyszerű élet szépségei foglalkoztatják legmélyebben. Főként három körből választja tárgyait: a magyar kálvinista papság, a diákélet s a népélet köréből. A magyar irodalmata a kálvinista parochiák életének rajzával gazdagította elsősorban, mint új tárgykörrel, de legtöbb művészi értékük kétségtelenül népi alakjainak van. Az egyházi élet köréből egész sereg eredeti alakot vezet élénk (Pusztai találkozás). Másik kedvelt tárgyköre a diákélet rajza. Nála Debrecen a világ középpontja s öreg kollegiuma minden szellemi jó forrása. (A csudálatos történet, Ispáró, Tifagómen, Tipiomen.) Harmadik tárgyköre a népélet; még pedig a magyar nép egy szűkebb körének, az ormánság népének élete, melyhez meleg szeretet fűzi. Igen erős érzéke van a néprajzi érdekességek iránt. Az ormánsági népnek legköltőibb s leggazdagabb rajzát «Jáhel»-ben s a «Patak banya»-ban nyújtja. «Jáhel a legszebben rajzolt parasztlány irodalmunkban.» Általában alig lehetne Aranyon kívül más írónkat említeni, aki annyira ismerne a magyar parasztot s annyira nem fölszínes, hanem a néplelek mélyén szántó vonásokkal igyekeznék bemutatni, mint írónk. Baksay kitűnő megfigyelő s erős érzéke és vonzalma van a zsánerszerű iránt. Három elbeszélésében (Tümpöri Balázs, Jobb kezem, Babett) élénk s számunkra már szinte történeti érdekességű képet kapunk az elnyomatás korából. A múltba is visszavisszaszállt Baksay képzelete. Történeti elbeszélései munkásságának kevésbé sikerült felét teszik. Van érzéke ezekben is a jellemzetes iránt, de a legtöbbször elhumorizálja a korrajzot. (A király futása.) «Dáma» című munkája a mohácsi vész korabeli magyarság sötét körképe. A kálvinizmus zordon ótestamentumi szelleme hatja át legjobb elbeszélését a «Patak banya»-t, egyetlen történeti novellánkat, melynek hőse a nép sorából való. Erős konfliktust helyez egy parasztasszony egyszerű lelkébe, hitéhez ragaszkodó hűsége és anyai érzése között. Sok érdekes vonást tárnak fel előttünk a múlt századeleji dunántúli köznemesség világából «Horváth Ádám életéből» írt kis történetei. Elbeszélésein kívül fordításai, néprajzi és papi dolgozatai egészítik ki Baksay írói munkásságát. Még pályája elejére esik koszorúzott Lucanus-fordítása, mely után már deres fővel az Iliászt adta ki. A rimes alexandrinusokban készült fordítás filológus körök részéről visszautasító fogadtatásban részesült. A kifogások legnagyobb része a dolog

természetében rejlő s ellenükre is e fordítás határozott nyeresége irodalmunknak. Néprajzi kisebb dolgozataiban nagy enciklopédikus ismerettel pontos megfigyelés, színes előadás s a magyar nép bensőséges szeretete társul. Papi dolgozatai közül az a három beszéde válik ki, melyekben országos nagy gyásznak ad hangot: az Erzsébet királynéről, Rudolf királyfi-ról, Kossuth Lajosról mondtak. Baksay világfelfogásának tengelye derűs, boldog optimizmusa, az életnek nemes, szép felfogása. Nagyon szereti a gyermekeket; nincs elbeszélése, melyben ne szerepeltetné őket. Diákjainak tűz az eszük, de nagy kópék. Felnőttjei is majd kiesattannak az egészségtől, telve vannak életkedvvel és kedélyességgel. Igazán álnok emberei nincsenek, bár a legtöbbjükben van egy kis ártatlan ravaszság. Férfiainál kevésbbé vidámlelkűek asszonyai. Optimizmusa Jókaihoz kapcsolja s egy pár hőse is az ő hatását mutatja. (Pl. Bán Balázs «A király futása»-ban egészen Jókaiszerű hős.) Abban is hasonlóságot mutat Jókai-val, hogy elbeszéléseibe sokat belevisz alanyiságából. Alakjait kétségtelenül idealizálja, de a részletek realitása folytán mégis valószerűekké tudja tenni. Amint a lélek elemzését nem találjuk meg nála, úgy lelki fejlődést is hiába keressünk alakjaiban. Jelessége elsősorban nem is a jellemzésben, hanem előadásában van. Két tényező nyomja rá bélyegét: papi pályája s kitűnő adomázó tehetsége. Sok nála a tanító célzású részlet, az egyszerű, józan életbölcsestre oktató történet. A papra utal bibliás stílusa. Alakjainak nemcsak beszédmódjuk, de képzetkörük is egyházas színű. Anekdotázó képessége nyomot hagy elbeszélései koncepcióján is; legtöbbjük egy-egy ötletből sarjad ki s szélesedik elbeszéléssé; olykor a belső valószínűség is az ötletnek esik áldozatául. Az adomát kedvelő hajlamából következik a mulatságosnak sokszor a kelletténél erősebb kiemelése. Anekdotázó tehetségevel függ össze előadásának frissége, fordulatossága és élénksége. Alig van elbeszélése, melyet elbeszélő hangon kezdene. Emellett előadása közvetlen, szinte családias színezetű; úgy beszél hozzánk, mintha rokon beszélne rokonoknak közös ismerősökről. Amennyire növeli közvetlenségét keresetlensége, ép oly ártalmára van szerkezetének. (A «Dámá»-ban terjedelmes helyrajzi értekezésket nyerünk a mohácsi csata színteréről. Szerkezeteiben sok a pongyolaság és egyenetlenség, formáiban sok a szélység és különködés. Jelessége sohasem az elbeszélés egészében, inkább a részletekben és a háttér élénk megrajzolásában van. Epizódalakjai sikerültebbek, mint főhősei; humora is inkább ezeken csillog. A magyar természetnek megfelelően ment minden szentimentalizmustól, s mégis vannak igen szép, meleg részletei, melyeket mély elegikus és patetikus érzés áraszt el. Sűrű módja Baksaynál a komikus hatás keltésének komoly költői idézetek, szólamok tréfás használata, paródikus föllengés, tréfás nagytítások stb. Nyelve a legtisztább, legtösgyökeresebb s legegényibb színű költői nyelvek közé tartozik. Egyaránt hatalmában van a népnyelv s az archaizálás. Ebben a tekintetben ő közelíti meg leginkább Aranyt. Egészében a magyar léleknek egyik legépebb s legrokonszenvesebb kifejezője. — *lyg* — : Katona Lajos irodalmi tanulmányait ismerteti. (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1914. évf. 112. l.)

U. i. 10. sz. — *Takáts Sándor: Zrínyi Miklós ismeretlen levelei. (I.)*

A cikk Zrínyi Miklósnak több ismeretlen levelét mutatja be a kortársak olyan kiadatlan leveleivel együtt, melyeket irodalmunk eddig föl nem használhatott. E levelek bizalmas családi levelek, melyek írójukat a maga közvetlenségében mutatják be s megerősítik mindazt a magasztos erkölcsi tulajdonságot, amit eddig Zrínyi művei alapján ki lehetett hüvelyezniünk. Szerző az előkerült adatok alapján Széchy Károly Zrínyi-életrajzának több tévedésére mutat rá. Megtudjuk a cikkből, hogy a korán árvaságra jutott költő és öccse atyjuk halála után Batthyány Ferenc özvegyének, a protestáns Lobkovitz Poppel Évának keze alá kerültek s hosszabb ideig az ő várában nevelkedtek, valószínű, hogy a német nyelvet is az ő udvarában tanulták meg. Poppel Éva egész haláláig anyai szeretettel csüggött a két fiún, kik legelső leveleiket ő hozzá intézik. E diákkori levelek — szerzőre — azt a benyomást teszik, hogy azok járnak helyes nyomon, akik a költő születését 1618-ra teszik. «Mivel Zrínyi Miklós 1639-ben már megkérte Draskovich leányának a kezét, Zrínyi szerelmes verseinek eddigi kronológiai meghatározása magától megdőlt. Mert hiszen Kanyaró és Széchy azt hitték, hogy Zrínyi csak 1645-ben ismerkedett meg Draskovich Máriával.» Odább ezt olvassuk: «politikai okok tették szükségessé a harmincéves háborúban való részvételt. De hogy Zrínyi Miklós nem valami nagy lelkesedéssel ment oda, az bizonyos.» Az ismertetett levelek egyebeken kívül főképpen Zrínyi és Batthyány Ádám viszonyát illetőleg tanulságosak. — *Ferenczi Zoltán: A százéves Waverley* címen Scott Walter regényének jelentőségét méltatja. Scott az igazi költő eljárásával az egyéni életet a nagy történelmi folyamat részesévé teszi, mely tehát a történelemmel együtt foly s szorosan, vagyis adatszerűleg nem, csak szelleménél s alkalmazkodásánál fogva történelmi. Ezáltal vált Shakespeare és Goethe nyomán a történelmi regény megalkotójává; ezzel tett elhatározó befolyást a magyar regény megteremtésére nálunk Gaal József, de kivált Jósika Miklós által. Nálunk az irodalomban az első Bajza volt, aki Scott hatására, érdemeire fölhívta a figyelmet s aki regényt próbált írni Scott modorában, de ez töredék maradt (*Kálmor*). A romantikus valótlanságok és túlzások, de már Scott hatása is, együtt hatottak Gaal Józsefre, kinek *Szirmay Ilona* című történelmi regénye 1836-ban, csak kevéssel előbb jelent meg, mint Jósika *Abafi*a. Gaal okosan követi Scott első művének példáját, hogy a közelmúltból merít, de bár felhasználja mestere több eszközét, Gaal nem mélyedt el eléggé a korba s jellemző ereje is kevés, előadása meglehetősen száraz és sok helyt fárasztó. Nagyobb szerencsével lépett fel Jósika, kiről az, hogy Scott követője, már kortársai előtt is köztudomású volt. Az a mód, amint Jósika előkészült a regényírásra, nagyon emlékeztet a Scottéra. Ő is mint ifjú és később mint katona, rengeteget olvasott, de válogatás nélkül. Azonban Jósika e nagy olvasási kedvében nem volt oly egyirányú és alapos, mint Scott. Emellett nem is ment oly alapos írói és költői iskolán át mint példaképe. Ha Scottnak is felróják későbbi műveiben a nyelvbeli pontatlanságokat, ezek Jósikánál egyenesen ríktók és elidegenítők; s bár az erkölcsi hatás Jósikának is fő írói célja, ebben is messze áll Scott erkölcsi

nemes tisztaságától és egyszerű természetességétől. *Abafi* leginkább *Wawerley* hatására mutat. A mesecalkotás és az alakok beállításának módszere azonos a Scottéval. Magáról a történelmi regény alaptermészetéről is Jósika utóbb körülbelül ugyanazokat mondja, mint Scott; csakhogy önkényességei, anakronizmusai sokkal számosabbak, mint általában számosabbak a könnyedségtől és kevesebb ismeretből eredő hibák. De azért Jósika első regényének s a többinek is érdemei nem mindennapiak; ezért hatásuk természetes volt. Nagy előnye, hogy tudott elbeszélni, mesét alkotni s ezt figyelmet lekötő módon fejleszteni. Emellett volt érzéke a realitás iránt. Az előadáson egészben véve van üdeség és báj, a cselekvényben elevenség, drámaiság és történelmi színezet. Hatott olvasóira kedves női jellemeivel; elősegítette regényalakjai nemes érzelmei által a társadalmi finomabb érintkezést, mely ugyan nem nélkülözte a modorosságot, de mindenesetre haladás volt. — d.: *Vargha Gyula költeményei*. Valódi költő szól e kötetből hozzánk. Fiatal szívének történetét mintegy kialakíthatjuk első dalaiból. Lelkének gazdagsága tovább táplálja költészetét a szerelmi inspiráció elmúltával is. Már szerelmi vallomását jövődjéhez hitvallásával kapcsolta egybe s így hevíti át vallásos érzése szeretetreméltó családi költészetét is. A vallásos érzésű bölesnek ihletével korholja korunkat, melynek újra szüksége van a «megváltó égi szeretet felragyogására.» (*Jövel, Megváltó!*) Vallásos költészetének legszebb terméke *A gyermek Jézus eltűnése* című bibliai történet, melyet Lukács evangéliuma inspirált. Több oly költemény van e kötetben, melyet a részvét sugallt (*A gyermek. Téli a nyaralóban*). Szimbolikus mélység van a vándor rigó tragédiájában (*Egy vándor rigóra*). A részvét e költészetével benső kapcsolatban van az a panteisztikus érzés, mely egységbe fűzi a költő lelkét a természettel (*Téli alkonyat. Tengeren. Menekülés*). Költőnk szereti az egyszerűt, a népiest, a naiv közvetlenséget. Gyermekemlékeiből vett közleményei, mint az *Öreg méhes*, a *Téli dal*, *Gyermekemlék*, *Első haragom*, különösen kedvesek. Vérében vannak a népdal formái, azokon többször szól a maga nevében, de igen jó népdalokat is ír. *A vén sirás* kitűnő genre. Egyszerűsége s természetessége mellett is költőnk lelkében van bizonyos elégületlenség s fájdalmas bonyodalmaság. Költeményei nagy részén melankolia vonul végig. Két kiváló költeményben képzeletének különös érzékenységét jellemzi a hangok és színek iránt (*A hangok. A fény*). Ifjú korában termékenyebb volt költészete, mint élete nyarán és őszén. E változást magyarázza a *Barátomhoz* című költői levelében. A *Római elegiá*ban szárnyaló nyelven és az örök városnak méltó egyetemességgel szólaltatja meg belső tusáját. Talán legszebben tárja fel lelke fájó titkát a *Rendezgetve* és *Későn született dalok* című költeményekben. Van egy hőse a költő érzésének, mely teljesen kialakult, melyből alig maradt valami némán szívébe zárt kísértetnek és ez: hazafiassága. Hazafias költészete igen gazdag a motivumok, a fajok különféleségében. (*A lebontott kastély. A kávi temetőben. Magyar föld. Pusztuló gazda*.) Történeti képei s elbeszélései nem egyenlő értékűek. A képek jobbak, mint az elbeszélések. Elbeszélő költeményeinek közös hibája, hogy a motivumok széjjelhúznak, nem találkoznak egy erősen megalkotott központban (*Czeg-*

lédi István. Türi doktor. Csabor úr. Bezéredi). A történeti költemények közt a legkiválóbb *Tinódi halála*. Az ilyen történeti képek alkotásában költőnket segíti erős érzéke a lírai kompozíció iránt. Hazafias költeményei között ez az érzék a legszebben nyilvánul *A Dunaparton* című költeményben. Hazafias lírája oly erősen pesszimizisztikus, mint talán Kölcsey óta egy magyar költőé sem. Költőnk pesszimizmusa abban is rokon a Kölcseyével, hogy küzdelemre szólít fel a sors ellen is. Hazafias lírája a nemrég lezajlott pártviszályokra vonatkozik. A *Magyar ember dala* című 1883-ból való költeményében — mintegy a jövőt sejtve — a magyar parasztot dicsőíti. Alkalmi költeményei is hazafias lírájához tartoznak. Költőnk helyzete irodalmunkban kiemelkedő. Híve maradt a régi hagyományoknak, bár hatott reá több idegen irány is. Lelkében azonban az idegen hatás átalakult s gyarapította a nemzeti és egyéni tartalmat oly művészettel, aminőhöz foghatót csak kevés kortársában találunk. — *r-r.*: *Két új elbeszélés-kötet* címen Berzellyné Gajáry Böskének, Mardocheus és Gajáry Istvánnak, Az utolsó Drághfy és egyéb történetek című szépirodalmi munkáját ismerteteti és bírálja.

Dél. 1915. évf. 13—16. sz. — *Bányai Elemér sirjánál*. Tudósítás arról a kegyeletos ünnepről, amelyet a szabadkőművesek rendeztek 1915 szept. 26-án Bányai Elemér sirjánál. Közli Jászi Oszkár búcsúbeszédét.

Deutsche Revue. 1915. évf. 9. sz. — *Raimund Friedrich Kainull: Die Deutschen in Ungarn*. Szerző vázolja a Magyarországon élő németség multját és jelenét. A németek már Nagy Károly idejében virágzó kultúrárt alapítottak Pannoniában. A német városoknak értékes régi könyvtáraik vannak. A könyvnyomtatást németek kezdik el (Hess András). A magyar nyelvre és irodalomra a német kutatás és költészet nyomatékos befolyással volt.

Deutsche Rundschau. 1915. 42. évf. 1. sz. — *δρψς* ismerteti Moór Elemérnek A Toldi-monda és német kapcsolatai c. értekezését. (E mű ismertetését l. folyóiratunk 1915. évf. 319. l.)

Die Zeit. 1915. évf. 4676. sz. — *Arpad: Lustig-traurige Zensurgeschichte*. Tárca a magyarországi, 1867 előtti cenzuráról.

Dunántúli Protestáns Lap. 1915. évf. 36. sz. — *Thury Elele*: Révész Imrének, Dévai Biró Mátyás tanításai című munkáját ismerteti. (L. folyóiratunk: 1916. évf. 39. l.)

U. i. 37. sz. — *Kapossy Lucian*: Vértesy Gyulának A vér és egyéb történetek című szépirodalmi munkáját ismerteti és bírálja.

U. i. 43. sz. — *Beöthy Zsolt: Baksay Sándor ravatalánál*. Kunszentmiklóson, 1915 június 20-án tartott gyászbeszéd. (Előbb az Akadémiai Értesítő 1915. évf. 10. számában jelent meg.)

Egyenlőség. 1915. évf. 29. sz. — Fabó Bertalan dr. „Irodalom” címen a „haditudósítókka lett világhírűek” vádjá ellen fordul.

U. i. 32. sz. — *f. gy.* ismerteti Franyó Zoltánnak A kárpáti harcok-ról c. könyvét.

U. i. 40. sz. — *Fodor Gyula* Pogány Józsefnek «Lemberg» c. könyvét ismerteti.

U. i. 41. sz. — *N. n.*: Glosszák a hétről címen válaszol ifj. Gonda Bélának a Magyar Kulturában, «A magyar írók és s háború» c. cikkére és cáfolja feltevéseit.

U. i. 43. sz. — *Venetianer Lajos*: *Szabolcsi Miksa*. Nekrológ.

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1915. évf. 8. sz. — *Wagner József*: *A Wagner-operák magyar fordításáról.* (III.) A Tannhäuser, a Lohengrin s a Der Ring der Nibelungen című operák magyar fordításának ismertetése és bírálata, — *Trócsányi Zoltán*: Horger Antalnak, A nyelvtudomány alapelvei című munkáját (Ismertette folyóiratunk: 1915. évf. 155. l.), — *Fest Sándor*: a Heinrich Gusztáv szerkesztésében megjelenő Álhakespearei drámák I—IV. füzetét, — *Verő Leo*: Stäckel Pálnak, Bolyai Farkas és Bolyai János geometriai vizsgálatai című műve Rados Ignáctól való magyar fordítását, — *Heinrich Gusztáv*: Bruno Altauernek, Dietrich von Bern in der neueren Literatur (Breslauer Beiträge XXX. 1912.) című dolgozatát, — *Váczy János*: Tóth Lászlónak, Pálma Károly Ferenc élete és munkái, — továbbá U. Szabó Gyulának, Trencsényi Csák Máté a magyar drámai és epikus költészetben, — *Viszota Gyula*: Zoltvány Irénnek, Szülőföldi és környezeti elemek Kisfaludy Károly költészetében, — *Papp Ferenc*: Agárdi Lászlónak, Kemény Zsigmond és az olvasók című értekezését ismerteti és bírálja. (Utóbbi három mű ismertetését l. folyóiratunk: 1915. évf. 63. és 60. l.). — *Vértessy Jenő*: *Baksay Sándor.* (1832—1915.) Nekrológ. — *Ferenczi Zoltán*: *Ki volt Dardanus?* A «Dardanus» álnév alatt 1844 dec. 11-én az Életképekben (1844 II. 24. sz. 783. l.) «Sajóvölgye, nov. 29-én» c. úti levél szerzője: Pompéry János volt. — *Marót Károly*: *A bábúcsel Tompa «Árokházi Lőrincz»-ében.* Vagy csakugyan a nép száján élő adoma volt Tompa forrása, azonban valami, egyelőre ismeretlen változatban, vagy pedig a költő egyenesen a háborús gyakorlatból költőitette e közönséges és népszerű hadicselt. — *Pfeiffer Izák* adatot közöl a Visio Philiberti forrásához.

Egyetemi Lapok. 28. évf. 13. sz. — Közli Beöthy Zsoltnak, mint a budapesti egyetem új rektorának arcképét.

Egyházi Közlöny. 1915. évf. 36. sz. — Vaszary Kolos. Vezéreikk.

U. i. 38. sz. — Gerely József. (1871—1915.) Életrajz és méltatás.

U. i. 39. sz. — Gerely József temetése. Közli Prohászka Ottokár sírbeszédét is.

U. i. 41. sz. — *N. n.*: *Komlóssy Ferenc dr.* (1853—1915.) Rövid megemlékezés és életrajz.

Élet. 1915. évf. 31. sz. — *a. j.*: *Az én rózsáim* címen Lampérth Gézá-

nak az Élet kiadásában megjelent könyvét ismerteti. «L. G. a magyar szépeken új színeket talált, új változatos és friss ritmust. Bensőségesebb volt átérzése, mélyebb, őszintébb melankóliája, tisztább, szélesebb mezőkre kiterjedő a látása. Forradalmi volt a maga idejében, de ízig-vérig magyar, konzervatív és tisztaitéletű.»

U. i. 37. sz. — a. j.: *Az én rózsáim*. Lampérth Géza fejlődését mutatja be összegyűjtött prózai munkáinak megjelenése alkalmából. — *Kőjja: Lyon Lea*. Bródy Sándor szindarabjáról írt elítélő kritika.

U. i. 39. sz. — *Szilnyai Zoltán: Írók és irodalom* «Íróból, közönségből egyaránt hiányzik az a meggyőződés, hogy az egyéni tehetség sokoldalú csapongása helyett a szellemi erőknél egyirányú és elmélyülő működésére van szükség.» — a. j.: *Gerely József* Nekrológ. — *Szén: Sáfár István: Eszter* c. művét ismerteti.

U. i. 40. sz. — *N. n.: Göndörhajú zsidólányok* címen polemizál Szász Zoltánnal. (V. ö. Pesti Hírlap 1915. évf. 268. sz.) — *m.: Aage Madelung* Hadi Naplóm c. feltűnést keltő könyvét ismerteti. «A könyv gyönyörű apoteozisunkat írta meg.»

U. i. 42. sz. — *Andor József: Kulturánk válsága*. «Az irodalom legújabb forradalma a magyar irodalom tisztas hagyományaitól elszakadt.»

U. i. 43. sz. — *Anka János: A háború költője* Gyóni Géza költészetét ismertetve, ezeket írja: «a háborúnak csak Gyóni adott igazi költői értéket.»

U. i. 44. sz. — *Szén: Pásztor Józsefnek A muszka vendég* c. háborús novellás kötetét ismerteti.

Esti Ujság. 1915. évf. 109. sz. — *N. n.: Szabadka és a przemysli versek*. Hir arról, hogy Szabadka város Gyóni Géza verseiből 500 példányt vásárolt.

U. i. 240. sz. — *t. gy.: Pulika* címen Gábor Andornak először a Nemzeti Színházban 1915 okt. 15-én előadott darabját ismerteti.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1915. évf. 4. sz. — *Vértesy Jenő: Kisfaludy Károly drámaköltészete*. Az ifjabb Kisfaludy munkásságának legnagyobb része színművekből áll. Belső ösztön hajtotta elsősorban színművek írására, mert a külső ösztönzések meglehetősen hiányoztak. Az irodalom szerete öröklött vonás nála. Bátyja a maga korának legünnepelebb költője volt. Kettőjük költői egyénisége éppen olyan ellentétes, mint jellemük és sorsuk. Kisfaludy Károly úttörő s féllábával még a régi drámairók talaján áll, akik a drámában csak hazafias históriát akartak adni s fogalmuk se volt a dráma belső formájáról. *A tatárok, Ilka, Szécsi Mária, Zách Klára, Kemény Simon*: kísérletek, amelyek csak az irodalomtörténetírónak érdekesek. A *Stibor vajda* több figyelemreméltó szempontot nyújt Kisfaludy drámairói képességeit illetőleg mind a tárgyválasztásban, mind a jellemzésben s a drámái küzdelem formájában. Az összeütközés magán viseli Schiller hatását: kis részben a Tell Vilmosét s nagy részben az Ármány és Szerelmét. A jellemzésben is halad a költő, bár sok kezdetlegesség van

benne. Az alakoknak csak egy-két jellemvonásuk van. Shakespeare hatása is felülrik. Beczkó az első magyar romantikus bohóc. Tisztultabb fölfogást tükröz vissza az író *Iréne* c. szomorújátéka. Bolyaitól vette a tárgyat, de Bolyai nincs rá hatással. (V. ö. ezzel szemben Stephanie József: Kiszaludy K. és Bolyai F. Bp. 1908.) A darab stílusa németes: Schiller pátosza, Körner áradozása érzik ki belőle. A jó gondolatot Kiszaludy nem bírta jól keresztülvinni. A műnek nincs történeti levegője. Nyelve nem szűkölködik képekben, hasonlatokban, de a színek mind szétfolynak s a nyelvnek nincs plasztikája. Az irodalom nagy kárára *Csák Máté* c. darabja töredék maradt. A vígjátékiró Kiszaludy más, mint a drámaíró. Emmez romantikus volt, amaz teljességgel nem. Kómikai tehetségének két formáját talán legjobban szembeállítva két versében szemléltetjük: *A kísértetben* és *A sástollban*. A vígjátékokat könnyen és kedvvel írta, összesen tizennégyet s azok közül tíz egyfelvonásosat. Sehol sem áll annyira német hatás alatt, mint *A pártütők* c. darabjában, melyben Clauren «Der Giftmord» c. víg elbeszélését utánozta. Két kis történelmi vígjátékát, «A pártütők» naiv félreértését s «A betegek» jellemkomikumát kivéve, valamennyi vígjátékának szerelmi cselszövényt az alapja. Többször él a föl nem ismerés ősrégi motívumával. Hat darabjában szerepel az álöltözet. Történetei egyszerűek, alakjai átlátszók, de a lefolyás élénk s a vígjátéki point csattanó. «A pártütők»-ben Kiszaludy nagyon közel áll a régi commedia dell'arte-hoz, talán önkénytelenebbül, mint maga is gondolná. Kotzebuet, Molièret, Shakespearet többször említi, Goldonit soha, pedig kétségtelenül hatott rá. A commedia dell'arte-ra emlékeztetnek a nevek is, melyek előre sejtetik az illető kiletét. A fejlődő vígjáték a fiatal emberek közé új típust teremtet: a bonvivant-t. Van Kiszaludynak is egy bonvivantja s ez Morlay Mór a *Leányörzéből*. A társadalom némi durvasága okozta, hogy a pártában maradt leány komikus. A jelen megváltozott társadalmá lassan kiküszöböli e típust; Kiszaludyék még kacagnak rajta. Molière hatása alatt készült a: *Nem mehet ki a szobából* s *A betegek* c. vígjáték. Utóbbi egyik legügyesebb dolga, melybe élményeit is belevitte. Utolsó éveiben írta leghosszabb vígjátékát a *Csalódásokat*, mely magasan kiemelkedik a többi közül. Szereplői közül Mokány: Kiszaludy legsikerültebb alakja. A Mátyás-darabokban: — *Barátság és nagylelkűség*, *Szilágyi szabadulása*, *Mátyás deák*, *Hűség próbája* — még nincs egyöntetűség. Közülök az első legköltségesebb színműve az írónak, a harmadik pedig esztendőig a magyar színpad egyik legnépszerűbb darabja volt. Kiszaludy fölfogása optimisztikus. Ő a magyar vígjáték, a magyar víg elbeszélés voltaképpen megalapítója. Borúsabb hangulatai csak a melankólia s a tiszta megilletődés. Nincs ennek az életnek mélysége, nincs e költészetnek filozófiája, de van annál több kedélye. — Szegedy Rezső: *Zrínyi Miklós és a szigeti veszelelem a horvát költészetben*. (II. és bef. közl.) A horvát műköltészetben az első alkotás, mely a szigeti ostromot feldolgozza, Karnarutič Barnabás zárai költőnek négy énekes kis eposza, melynek első kiadása 18 évvel a megénekelt esemény után jelent meg. Művét a költő a szigeti hős fiának, Györgynek ajánlotta; második kiadását Fodoróczy Péter rendezte sajtó alá (1661?) és Zrínyi

Miklósnak, a magyar költőnek ajánlotta. Zrínyi és hősei Karnarutič eposzában már nem magyarok, hanem tisztán horvátok, buzgó katolikusok s a reformáció ellenségei. Zrínyi Miklós a költő, ki kétségtelenül ismerte Karnarutič kis eposzát, bármily lelkes katolikus volt, ily határozottan nem fordult a protestantizmus ellen. Hívebben követi e tekintetben Karnarutičot költőnk öccse, Zrínyi Péter, ki bátyjának művét horvát nyelven átdolgozta s ezen átdolgozásban kifejezésre juttatta horvát büszkeségét és az anti-reformációért való lelkesedését. Szerző ezután részletesen és komoly tudományos elmélyedéssel — egészen napjainkig — ismertette a tárgyára vonatkozó összes költői alkotásokat, befejezésül rámutat arra, hogy miképpen változott Zrínyi Miklós képe a horvát költészetben aszerint, amiut más és más eszmék foglalkoztatták a horvátságot. A népköltészet «magyar bán»-jából lett az antireformáció korában az antireformációért lelkesedő büszke horvát, az illyrizmus idején a magyarságtól idegenkedő és a délszláv törzsek egyesüléséért lelkesedő illyr, végül a legújabb korban tévutakon járó magyarón, ki nemzete érdekeinek csak ártott. «A jelenség egyik és legfontosabb oka — úgymond — a horvátság lelki megalkotottságában keresendő... Költői lélek ez;... sok Zrínyiászt alkotott, s változatos a kép, melyet századok folyamán Sziget hős védőjéről a horvát költészet nyújtott — de nem igaz.» — *Dézsi Lajos: Régi magyar verseskönyvek ismertetése.* IV. Mihály deák kódexe. A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában 17. Quart. Hung. jelzet alatt őriztetik az a XVII. századbeli verses könyv, amely e néven ismeretes. Nagyobb részét Mihály deák írta össze, innen nevezték el a kódexet. Első ismertetése Nagy Sándortól való. Ez azonban nem pontos, mert például a Batizi-féle «Isak patriarka házasságát» egészen kifelejtette. Az ismertetést folytatta Erdélyi Pál. A kézirat 286 lapra terjed s több kéz írása. Negyvenhárom darabjából a legtöbb (19) a bibliai epika körébe tartozik, 9 vallásos ének, 4 oktató-feddő ének, 3 magyar históriás, 1 világhistóriás ének, 1 egyháztörténeti elbeszélő költemény, 1 széphistória, 4 vegyes prózai mű (eredeti és fordítás) és 1 latin verses oktatóköltemény töredéke. Legnevezetesebb prózai darabja a *Mikházy Szécsi János Retlenetes dolga*, a különben is szegényes magyar visio-irodalomnak sok másolatban elterjedt s népszerűvé vált képviselője. Ez a legrégebbi másolat. (Szerző ezt betűhíven közli.) — *Harsányi István és Gulyás József* folytatják *Petrőczy Kata Szilónia verseinek* közlését (III. és bef. közl.) A XXXVI. számú vers után a kiadók ezt jegyzik meg: «Innen kezdve a kézirat végéig a Thaly-féle másolati példányban Thaly folytatta a másolást... Thaly a szöveggel nagyon önkényesen bánt... kénytelenek... tehát a hátralevő kilenc verset Toldy másolatából közölni. A Thaly-készítette másolat eltérései annyira magukon viselik a tudatos modernizálás bélyegét, hogy még változati értékük sincs...» — *Papp Ferenc: B. Kemény Zsigmond levelei Pustakamaráson.* (III. és bef. közl.) A levelek közül ötöt anyjához, kettőt Zeyk Károlyhoz, egyet Kribl József szabóhoz írt Kemény. Ezekén kívül a költő anyjának fiához írt egyik levelét is közli Papp F. — *Kristóf György Kazinczynak Sipos Pálhoz írt* (1814. VIII. 6. és 1815. I. 21-én kelt) két eddig ismeretlen levelét közli

Lészay Dániel egykori szászvárosi orvos másolatgyűjteményéből. — *Tolnai Vilmos Hat kortesnótát* közöl a *Kubinszky-Pecsorics-világból*. — *Alszegehy Zolt* az «Actio curiosa»-nak a M. T. Akadémia kéziratárában levő eddig ismeretlen kéziratáról írva, annak a föltevésnek ad kifejezést, hogy az Actio curiosa szerzője talán: Chernel István volt. — *Császár Elemér Bessenyei Györgynek Teleki József gróf ellen írt gúnyversét* közli. — *Noszlopy Tivadar* Csokonainak egy búcsúdalát s egy ismeretlen levelét közli. — A könyvismertetések sorában *Zorányi Jenő*: Révész Imrénék, Dévai Biró Mátyás tanításai, — *Császár Elemér*: Friedreich Istvánnak, Gróf Széchenyi István élete (I.), — *Berze Nagy János*: Moor Elemérnek, A Toldi-monda és német kapcsolatai, — *Weber Arthur*: Szinnyei Ferencnek, Jósika Miklós című munkáját ismerteti és bírálja. (Utóbbi három mű ismertetését l. folyóiratunk: 1915. évf. 183., 319., 185. l.) — A tartalmas füzet közleményeinek sorát a Hellebrant Árpádtól egybeállított Repertorium zárja be.

Kalazantinum. 1915. évf. 10. sz. — *Nagy Lajos*: *Vészek sirálya*. Gyóni Géza: Lengyel mezőkön, tábortűz mellett című verskötetének ismertetése.

Katholikus Szemle. 1915. évf. 8. sz. — *N. n.*: *Vaszary Kolos* bibornok. (1832. II. 12—1915. IX. 3.). Nekrológ. — *Várdai Béla*: *Tarczai György*. Tarczai György, családi nevén Divald Kornél, a nyilvánosság előtt «Az eperjesi muzsikusz c. hosszabb novellájával lépett fel először (1895.); bár előbb készült az a regénye, mely egy pár év múlva folytatásokban jelent meg a Vasutasok Családi Lapjában s amelynek színhelye szintén Eperjes és környéke. Első könyve a «Hétszer özveg» című novellagyűjtemény volt (1896). Történeteit Eperjes, Bártfa, Kassa véres és színes multjából meríti. Érdeme bennük: 1. az erős szerkezet; 2. hogy a jól kikovácsolt történetek szomszédjában a valóság erejével rajzolja a múlt idők mindennapi életét. Vidám, csevegő tárcák gyűjteménye a következő kötet a «Cigányélet» (1897), az egyetlen ilyenmű összes művei között. A török hódoltság alatti Budához fűződő történeteket mesél a «Török világ Budán» (1898) c. munkájában. Ezzel egy évben jelent meg tőle a budai vár német korához fűződő rajzokból is egy kötet — Ferenczi József rajzaival — a «Német világ Budán». Ez mintha sebtében készült volna. Erőteljesebb költészet lüktet jeles művében a «Dönk vitéz Rómában» (1908) c. történeti novellában. Meséje Lajos király Rómában időzéséhez fűződik; hőse a történelem Szeredaija. A katolikus világelfogású író is kitetszik e műből, bár katolicizmusa nem merül ki a Madonna-kultusz megpendítésével (amit még protestans íróink sem tudnak kikerülni. L. Mikszáth: A játszó pajtás, A fekete város). Udvary Géza rajzaival jelent meg 1904-ben tőle a «Szent Margit legendás könyve». E mű is bizonyosság rá, hogy Budapest táji szépségeit természetesen rendszerint a tárgy-kíváncs, régies, színtadó mozzanatokkal — legújabb szépirodalmunkban senki sem ábrázolta tán annyi oldalról s oly ihletten, mint éppen Tarczai. Egyebekben szereti novelláit reális keretekbe foglalni, hű lokáltónusokkal övezni («A zengő hegy»,

«A templom színeváltozása», «Esték a torony tetején», «Az egetverő hegy», «A kincskeresők»). Hőseiül gyakran régi művészetünk mestereit, művészeit (honiakat és idegenből ideszakadtakat) veszi. Múzsájának dús kincseskamráját jelenti a «Budai históriák» két kötete. Itt találjuk Tarczai legkitünőbb alkotását: «A muzsikus barát legendáját», mely a törököknek a budai hegyvidéken való portyázásából veszi tárgyát (a vár elfoglalása után), s a budai Paulinus Szent Lőrinc-kolostor a színhelye. E gyűjtemény másik jeles darabja «A királyné madonnája», mely franciára fordítva is szép hatást ért el. Az előadás sugárzó derűje uralkodik «Masolino» című kétkötetes regényén. Képzőművészeti szemléleteket méltón felhasználó költői érzéke e műben több oly helyet irat meg, melyek egyenesen újdonságszámba mennek a magyar költészetben. Elevenség, festői színgazdagság, mélységes reflexiók, a reneszánsz alapvető hangulatai egymással váltakozva teszik e művet oly hatásossá, a történeti regény minden jelességével felruházták. Az érettség minden színében játszó műveket nyújt az «Öt novella» című kötet, melynek három első elbeszélése (Magyarok Luteciában, Zsigmond király franciái, a sienai farsang). Zsigmond királyunk köré csoportosuló eseményeket nyújt. Zsigmond Tarczai költészetének kedvenc, nagy szeretettel kidolgozott alakja. «A jeruzsálemi özvegy» című történeti novellája jó példája annak, mint tudja a cselekvénnyel szerves kapcsolatba hozni a különleges — művészettörténetből vett — motivumait. Legújabb kötete a «Magyar legendák» anyaga három csoportba különül. Az első legendák teszik; a másodikban nagy történeti alakok szerepelnek; a harmadik részben kisemberek történeti háttérű históriáit kapjuk. Közöttük — az előadás vidám, pezsgő menete tekintetében — legsikerültebb «A három vándorló legény» című. Végeredményképpen megállapítható, hogy Tarczai vérbeli elbeszélő, feltűnő témagazdagsággal. A fősúlyt a meseszöveget érdekességére veti. Meséi nemcsak érdekesek, de általában jól komponáltak is. Ezzel nem mindig áll arányban nála a jellemzés kellő elmélyítése. Szinte kizárólagosan történeti elbeszélő s ebben van az egyik magyarázata népszerűsége bizonyos határoltságának. Népszerűségének egyéb akadályai, hogy «a mindig decens, egészséges, nemes erkölcsi világfelfogású Tarczai... műveibe, költőiségüknek is nagy javára, katolicizmusát is be-beviszi, miért nálunk hamar kijár a partikularizmus vádjá.» Stílusa egészében és nagyjában a Jókai-félével rokon. Tarczai stílje tud tárgyával összhangzásban, monumentális súlyos is, boszorkányosan könnyed fordulású is lenni, de ha mint egészet nézzük, egyes helyein bizonyos nehézkessége is szembetűnik. — *Turi Béla*: Friedreich Istvánnak, Gróf Széchenyi István élete című kétkötetes munkáját (v. ö. folyóiratunk: 1915. évf. 183. l.), — *Várdai Béla*: Vargha Gyula költeményeit ismerteti és bírálja.

U. i. 9. sz. — *Lovas Elemér*: *Árpádházi Boldog Margit születése és halála üleje*. Szerző megállapítása szerint «Margitnak 1242 nov. közepe után és 1243 jan. közepe előtt kellett születnie» s valószínűleg 1270 jan. 18-án halt meg. — *Karácsonyi János* szerint az a *csodálatos gyónás*, melyről Thuróczy János krónikájában, meg Temesvári Pelbárt beszédeiben is szó van, az eddigi adatok szerint valószínűleg az 1392 év június havában tör-

tént. — *b. g.*: *A magyar folyóiratok szemléje*. Egyebek közt közli Zsigmond Ferenc: Baksay Sándorról írt (folyóiratunk 1915. évf. 7—8. számában megjelent) cikkének kivonatát. — *Várdai Béla* a Knight W.-féle esztétika-történet Huszti Józsefnétől származó magyar fordítását, meg Bárd Miklós költeményeit ismerteti és bírálja. Bárd Miklós költészetének élvezetét — úgy mond — zavarja a zeneiségben s a kompozícióban való fogyatékoság. Legszébbek: *Végeztem* és *Alkony* című versei. Világfelfogása egészében melankólikus. Bacsó Pál című hosszabb költői elbeszélése bizarr és elhibázott alkotás.

Kelet. 1915. évf. 8. sz. — Bányai Elemér temetése. Alkalmi cikk.

Keresztény Magvető. 1915. évf. 5. sz. — *Borbély István: Heltai Gáspár költeményei*. Szabó Károly a R. M. K. I. köt. 15. lapján Heltai művéül említi a Kolozsváron 1553-ban megjelent «Vigasztaló könyvecské»-t. E mű fordítás. Szerző megállapítja, hogy nem Heltai fordította; «következésképpen az ő költeményeiről többé szó sem lehet.» — *Kelemen Lajos: Heltai Gáspár egy könyvéről*. Szerző 1906-ban Abosfalván, br. Apor István könyvtárában egy olyan kötetre akadt (Divi Ambrosii... omnia opera. Parisiis 1539. 2. r. 558. l.), mely táblája tanúsága szerint egykor Heltai Gáspáré volt. A cikkhez csatolt jegyzet szerint szerző egy másik XVII. századi latin műhöz kötve érdekes XVII. századi magyar verseket s köztük egy Lupul vajdáról szóló, eddig ismeretlen rövid históriás éneket talált.

Külügy-Hadügy. 1915. évf. 18. sz. — *Földes Artur: A magyar nyelv olisszéja* címen a magyar nyelv és stílus fejlődéséről ír Bessenyei kora óta napjainkig.

Magyar Figyelő. 1915. évf. 13. sz. — *Lampérth Géza: Baksay Sándor*. A meleghangú nekrológ különösen a nagyvárasiaknak ajánlja a Gyalog-ösvényt és Szederindákat, hogy a magyar népet megismerjék. — *Pakots József: Petőfi harci költeményei*. Kardos Albert kis füzetbe gyűjtötte össze P. legszebb harci költeményeit. Petőfi géniusának hódítását jellemzi, hogy magasrangú tisztek e költemények német, szerb, román fordításait kérték a Petőfi-Társaságtól, hogy az idegen nemzetiségű katonák között szétoszszák.

U. i. 12. sz. — *Zilahy Lajos: Gyűjtsük a katonanótákat*. Kórházban üdülő katonák néhány nótáját jegyezte le. Bakanóták gyűjtésére biztat, mert ez «valamelyest kötelesség is a jövő időkhöz mindent felölelő krónikája számára».

U. i. 19. sz. — *Napiparancs*. Hevesi Józsefnek egy verses napiparancsát igazítja helyre, melyben Pétervárra küldi katonáinkat a Világosnál zsákmányolt zászlókért. — *Zilahy Lajos: Danolnak a katonák*. Bakanótákat közöl.

Magyar Hírlap. 1915. évf. 266. sz. — *Lakatos László: A zsúló cigány*. Anyos Laci nótáit magasztalva, azt írja, hogy a «balatoni szőlők közt, ha

valami nagyon magyart akar a paraszt, az ő (t. i. Ányos Laci) dalára nyílik szája», s Volhíniában hőiesen harcoló fiaink is az ő magyar nótáit dalolják mostanában.

U. i. 271. sz. — V. c.: *Lovik Károly árvái*. Alkalmi cikk.

U. i. 287. sz. — *Lakatos László: Palika*. Gábor Andor drámájának ismertetése.

U. i. 300. és 301. sz. — *Lyon Lea filmen*. Közlemény arról, hogy Bródy Sándor e darabját filmre alkalmazva előadják a Mozgóképtothonban. (V. ö. Az Ujság 302. sz. — Világ 302. sz. — Magyarország 303. sz. — Budapesti Hírlap 302. sz. — Pesti Hírlap 302. sz.)

U. i. 302. sz. — (n.): *A Tetemrehívás bemutatója* címen Arany filmre vitt balladája első előadását ismerteti.

Magyar Izrael 1915. évf. 3—4. sz. — *Steinherz Jakab: A háború a bibliában* címen csoportosítja a bibliának a háborúra vonatkozó adatait.

Magyar Középiskola. 1915. évf. 7—8. sz. — *Bartha József*: Moór Elemérnek, a Toldi-monda és német kapcsolatai c. munkáját ismerteti és bírálja. (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1914. évf. 319. l.) — *Szölgvény Ferenc: Vaszary Kolos emlékének*. — *Sörös Pongrác: Vaszary Kolos*. Nekrológ.

Magyar Kultúra 1915. évf. 17. sz. — *Magyar Ferenc* Vargha Gyulának a Kisfaludy-Társaság kiadásában megjelent költeményeit ismerteti és méltatja. A Kisfaludy-Társaságnak — úgymond — szerencsés gondolata volt, hogy ezt a rejtőző, a népszerűséget nem ostromló poétát jobban megakarja ismertetni a közönséggel. Költészetének egyik legnemesebb eleme az a mélységes hazafias érzés, amely a legváltozatosabb alakban talál hangot verseiben. Szerelni lírája is tiszta és nemes. Mesterkéletlen, szép formái, zengzetes magyarsága őszintén azok közül a jó tulajdonságok közül valók, amelyek mostanság nem voltak divatosak.

U. i. 18. sz. — *Walter János*: A pannonhalmi főapátsági főiskola 1914 5. évi évkönyvét, — *Deák Viktor* pedig Bródy Sándornak, Lyon Lea című új darabját ismerteti.

U. i. 19. sz. — *Ifj. Gondla Béla: A magyar írók és a háború*. Megjegyzések irodalmi állapotainkról. — *B. K.: Szabalkörművek a temetőben*. Bányai Elemér temetésével kapcsolatos reflexiók. — *B. K.: Ének a «göndörhajú zsúlólányokról»*. Észrevételek Szász Zoltánnak a Pesti Hírlapban megjelent cikkére.

U. i. 20. sz. — —s—s: *Palika*. Elítélő bírálat Gábor Andornak a Nemzeti Színházban előadott «Palika» c. darabjáról.

Magyar Nyelv. 1915. évf. 7. sz. — *Simai Ödön: Faludi hatása Sándor Istvánra*. (IV.) Az ékesen szóló Faludi mellett a XVIII. század utolsó tizedeiben még egy vezére támad a lassan gyülekező magyar írói gárdának Molnár Jánosban. Faludiban erőteljes egyéni stílus ütközik ki, Molnár nyelvének lényege a saját korának írói és népies forrásából merítő köznek

sajátságait tükrözi vissza. A Pásztor-Ember című munkája, melynek keletkezéséhez a Nemes Ember és Udvari Ember szolgált legközvetlenebb indító okul bibliai történeteknek, meg állat- és növényországi tuduivalóknak, végül egyszerű észjáráshoz szabott imádságoknak bőven részletező gyűjteménye. Alig is van benne a címen és Béköszöntésen kívül, ami Faludira emlékeztet. Jobban vág a moralista stílushoz Leveleinek (1776.), a nevelésről szóló első magyar könyvek egyikének előadásmódja. A dunántúli népnyelv szókinésének alaposabb kiaknázása és az irodalomba bevitele Falud, törekvésének már továbbfejlődése Molnárnál, kinek ezenkívül a természet tudományi műnyelv törvényes magyarosítása is a legfőbb érdeme. Molnár irodalmi szereplése tartalmilag használ többet a nemzet haladásának, Faludi pályája inkább ízlését finomítja. Simai Kristófot közmondásainak, képeinek, népies hasonlatainak nagy tömege fűzi ez iskolához. Dugonics már valósággal duskál az alacsony népieskedésben, ezért parasztos az előadásmódja. Hogy nincs magyar író, aki annyi közmondást alkalmaz műveiben, aki annyi népies szólásmódot szúr párbeszédeibe, mint Dugonics, az ismeretes dolog. Ő az első sorban pap Faludival és a főképpen tudós Molnárral szemben túlságosan is népies magyar író. — *Szücsi József: A színpad nyelve és a «Kritikai Lapok».* A rendszeres magyar színi kritika kezdeményezői gr. Csáky Tivadar, Hazucha és Garay voltak. Eléggé meg nem alapozott kritikáik ellen harcot indított Bajza a Kritikai Lapokban (VII. 31—162. l.) közzétett Dramaturgiai és logikai leckéiben. Ugyanitt tesz kísérletet Bajza a színpadi nyelv szabályozására is. Elvei nem eredetiek, Goethe: Regeln für Schauspieler (1803.) c. kis munkájára vihetők vissza.

U. i. 8. sz. — *Melich János: A Gyulafehérvári Glosszák egy helyéről.* A «Nemzetini nepuech vadulatia» kifejezésben a Nemzetini a. m. nemzette. — *Simai Ödön: Faludi hatása Sándor Istvánra.* (V.) A Faludi megteremtette irodalmi iskolának utolsó föllobbanását jelzi Sándor István pályájának kezdete és Révai Miklós eredményekben messzeható, de rövid életű munkásságának utolsó két évtizede. Sándor a Nemes Ember, Nemes Asszony írásmódján tanul magyarul. A «Svédi grófné» magyarját úgy kell tekintenünk, mint próbálgatását egy még tótos érzékkel gondolkodó és beszélő, de lelkes felvidéki magyarnak. A Rabenernek Szatiráiban sikerült — talán a gúnyosan vágó tartalom meg Révai kezének segítségével — majdnem hibátlan magyarsággal együtt stílbeli Faludi-szerűséget is elérnie; Sándornak azonban sohasem sikerült nyelvünknek képekben feltáruul szépségét, átvitelekben mélyen járó erejét csajátítani. Bessenyei élvezhetetlennek találja az érzelgős regénynek (Svédi grófné) könnyen folyó hangja helyén a komor papi színezetet. Azok között, akiknek prózájában Faludinak még el nem mosódott hagyományai könnyen felismerhetők, a nagy Révai az utolsó, akit e stílbeli kapcsolatokon kívül egyéb kötelek is fűznek ehhez az iskolához. Révai a Faludi stílusát akarja bevinni a Magyar Hirmondóba. Hogy a magyar hírlapi nyelvben állandóvá nem lett ez az írásmód, annak oka Révainak a szerkesztőségtől való megválása. Ennek az erkölcsi irányban indult hírlapi nyelvnek minden nyoma elvész Szatsvaynak sokszor céltudatos humorra hajló világi tolla alatt. De Révainál is érzik későbbi

műveiben a moralista stílusnak némi megcsappanása. A Nemes Ember ritmikusságára emlékeztetnek Révainál a melléknévi kapcsolatok, valamint összetételeiből is Faludi nyomában járás érzik ki. Igeneves szerkezetekkel is igyekszik tömöríteni írásmódját. Az elevenítő jelzők (mosolygó örök, gögös pompa stb.) Révainál is megszorodnak. Általában Révai Miklós hív megőrzője, utánczója annak a stílusnak, mely vele együtt megszűnt a magyar szépprózának komoly jellegű előadásmódja lenni. — *Erdélyi Lajos* helyreigazítja Alszeghy Zsoltnek a Felvintzi György Comico tragédiája «émettem» szavához fűzött magyarázatát. A jelzett szó értelme = ébren. — *Melich János* megrója Hatvani Jánosnak, A Kazinczy-kódex nyelvjárása című dolgozatát. (Tudományos műnyelvét kifogásolja.)

Magyar Nyelvőr. 1915. évf. 7. sz. — *Dékány Kálmán: Nyelvtörténeti adatok.* Székely István Krónikájának régi magyar szavait ismerteti. — *Prohászka János* Dugonics András Etelkájának Prónai Antaltól sajtó alá rendezett iskolai kiadását, — a Reichard Piroskától kiadott Telamon történetiáját (Bp. 1909.) és Vasáry Dánielnek, Péczeli Király Imre élete és énekei című dolgozatát (Bp. 1907.) ismerteti és bírálja.

U. i. 8. sz. — *Ifj. Székely Károly: Szarvas Gábor nyelvhelyességi elvei.* (Halálának huszadik évfordulójára, 1915. okt. 12.) A címben írt tétel megvilágítása: Szarvas Gábor, műveiből vett idézetek alapján. — *Rubinyi Mózes: Új nyelvtudományi kézikönyv.* Kis-Erős Ferenc: A magyar nyelv rendszeresen megvizsgálva a nyelvfilozófia, a finn-ugor összehasonlító, a magyar történeti nyelvtan és a magyar nyelvjárástan alapjairól (Kalocsa, 1915. 603. l. Ára 10 kor.) c. munkájának rövid méltányoló ismertetése.

Magyar Pædagogia. 1915. évf. 9. sz. — *i. s.* ismerteti Szelényi Ödön: *Genersich János* (1761—1823.) c. füzetét. — *Gyulai Ágost: A háború költészete* címen ismerteti Vajda Gyula ilyen című gyűjteményét.

Magyarország. 1915. évf. 184. sz. — *Zuboly* címen Kunfi Zsigmond visszaemlékezéseit közli. — *Kacziány Géza: Amerika Cézárja.* Méray-Horváth Károly regényének ismertetése.

U. i. 273. sz. — *Kacziány Géza: Görgei Artur.* Történelmi tanulmány.

U. i. 278. sz. — Hírt közöl arról, hogy a székesfőváros tanácsa felkérte a Jókai-szoborbizottságot, hogy keressen a szobornak megfelelő helyet, mert a Reviczky-tér nem megfelelő.

U. i. 282. sz. — *P. Abraham Ernő: Katonánóták* címen háborús dalokat közöl. — *Kacziány Géza: Görgei Artur.* Történelmi tanulmány. (Folyt.)

U. i. 289. sz. — *Kacziány Géza: Görgei Artur.* Történelmi tanulmány. (Folyt.) — *h. f.: Palika* címen Gábor Andor drámáját ismerteti. — *Móricz Pál: Magyar tárogatósök* címen ír.

Múlt És Jövő. 1915. évf. 10. sz. — *Lakatos László: A császár Lembergben.* Fessler Ignác és II. József császár találkozásának novellisztikus leírása. (A szereplők beszélgetése közben Martinovics Ignác is szóba kerül.)

Népművelés. 1915. évf. 4. sz. — *Keleti: Pedagógia a szépirodalomban.* Bessenyei Philosophusának egyik jelenetéhez fűz megjegyzéseket. — *K.: A háború és a kultúra kérdése irodalmunkban.* Gyulai Ágostnak a Magyar Pedagógiában megjelent tanulmányából összefoglalja egyes szerzők nézeteit.

U. i. 7—8. sz. — *Havadi Barnabás: A magyar filozófiáról.* Wundt a *Die Nationen und ihre Philosophie* c. könyvében elemzi, hogy minő sajátosságokkal nyilatkozik meg az egyes népek jelleme, de magyar filozófiáról nem beszél. Eredeti filozofáláshoz nem is volt eddig ösztönzésünk. Heterogén elemekből képződő társadalmunk forrongása okozza, hogy főleg a társadalmi élet fejlődése izgatja a művelt magyart, különösen a magyar zsidóságot. A magyar filozófiának most észlelhető kialakulásában még sok az idegen után való kapkodás és a magunk esze szerint való gondolkodásra még neveltetünk kell. Ebben nagy hivatás vár iskoláinkra, de iskolapolitikusaink közül csak Eötvös József akart eredeti dolgokat próbálni. Az ő eszméihez kell visszatérni. — *A háború és az irodalom.* Gyulai Ágostnak a Budapesti Szemlében megjelent tanulmányát ismerteti. — *Havadi Barnabás: 'Böhm Károly élete és munkássága.* Könyvismertetés.

U. i. 9. sz. — *K.: Baksay Sándor.* Kéki Lajosnak a Budapesti Szemlében megjelent cikkét ismerteti.

Népszava. 1915. évf. 352. sz. — *Rm.: Gábor Andor: Palika* c. új drámáját ismerteti, «G. A. emberei jól mozognak a színpadon. Egy-két jelenet, szólás, egy-két figura talán fölösleges, de jól megrajzoltak azok, akik oda-
valók.»

Néptanítók Lapja. 1915. évf. 36. sz. — *N. n.: Vaszary Kolos.* Nekrológ.

Nyelvtudományi Közlemények. 1915. évf. 1. sz. — *Szinnyei József: A Halotti Beszéd olvasásához* címen az o betű hangértékéről megállapítja, hogy a-nak olvasandó; a huzoa a. m. «hazává».

Nyugat. 1915. évf. 18. sz. — *Hatvany Lajos: Bródy, a színműíró.* Bródy jó szándékkal, tiszta nekibuzdulással írta meg a *Királyidilleket*, mégis a közönségnek volt igaza, amidőn ezeket az érdekes lélektani kérdéseket foszegető, párbeszédes elbeszéléseket nem akarta a színpadon megtűnni. Ezek után egy regényéből dolgozta át a *Hőfehérkét*. A közönség és kritika ítélete erről így hangzott: regényíró, nem született színpadi ember. Utána készült a *Dada*. Szeszélyes darabmű, félig triviális, félig költői. E darab után Bródynak nemcsak színpadi, hanem általában szépirodalmi munkássága is sok évig szünetelt. A *Tamitónőben* a Dada ellentétét mutatta be. Sikere átsapott Pestről a külföldre. Majd a *Medikust* írta meg s a medikusok hűvösen fogadták. A *Timár Lizán* francia hatáskeresés nyomai látszanak. A Timár Liza-féle színpadi művekből való a legújabb Bródy-dráma, a *Lyon Lea* is.

U. i. 19. sz. — *Franyó Zoltán: Aage Madelung hadinaplóját* ismer-
teti. — *Hatvany Lajos: Délibáb-u. 7.* címen kritikát ír Hajó Sándor vígjáté-

káról. «Megírta — úgymond — az első, igazi, magyar vígjátékot. A „Délibáb-utca 7.” a komédiaírásnak abból a legjobb fajtájából való, amelynek Molière az ősapja.» — *Zolnai Béla: Déry Juliannáról*, a magyar származású német írónőről közöl cikket.

U. i. 21. sz. — *Schöpfung Aladár: Szívek tolmácsa* Az irodalom a műveltek irodalma akar lenni, a népet senki sem tanítja meg arra, hogy érzését kifejezze szerettei iránt. Mindig elszomorodik, ha paraszt katona levelét olvassa. — *Fenyő Miksa: Lengyel mezőkön, tábornász mellett* címen Gyóni Géza verseit bírálja. — *Tóth Árpád Szombati Szabó Istvánnak: A halál parkja* c. verskötetét ismerteti. — *Kosztolányi Desső: Gabányi* címen a nemrég elhunyt színész-író méltatja. — *Fenyő Miksa: Palika*. Gábor Andor ily című drámájának ismertetése. «Azok a drámai jelenetek, amelyek felé Gábor Andor az egyes felvonások cselekményét fejleszti, önmagukban omolnak össze.»

Ország Világ. 1915. évf. 38. sz. — *N. n.: Nehéz idők*. Felszeghy Dezső verskötetének ismertetése.

U. i. 44. sz. — Közli Kisfaludy Károly, Deák Ferenc, Vörösmarty Mihály, Garay János síremlékének fényképét. — *Miha* ismerteti Kovácsnay Erzsébet verseit.

U. i. 36. sz. — Közli Eötvös Károly és Hevesi József arcképét s ismerteti Hevesi József Vér c. verskötetét.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 1915. évf. 3—4. sz. — *Szöts Gyula: Vajda Gyulának, A háború költészete* című — a tanulóifjúságnak szánt — szemelvény-gyűjteményét ismerteti.

Pester Lloyd. 1915. évf. 168. sz. — *Der Alte vom Berge: Madách und der Weltkrieg*. A világháború egyes jelenségeire alkalmazott idézetek Az Ember Tragédiájából.

U. i. 287. sz. — Alexander Bernát nekrológot ír Kármán Mórról.

U. i. 289. sz. — *Alexander Bernát* bírálja Gábor Andor «Palika» c. darabját. «A fiatalok hibája, de a nem-dramatikusoké is, hogy nem biznak az első motívumban, melyet alakítanak és hogy a sikert biztosítsák, egy másodikat, néha harmadikat is ojtanak belé. Ettől aztán mind elsatnyul...»

Pesti Hírlap. 1915. évf. 247. sz. — *Sz. Z.: Lyon Lea*. Bródy Sándor színdarabjának ismertetése.

U. i. 261. sz. — *N. n.: Gyöngyvirágkisasszony* címen Bajtay Mihály operettjéről ír. (V. ö. Pesti Napló 1915. évf. 262. sz. — Alkotmány 1915. évf. 261. sz.)

U. i. 268. sz. — *Szász Zoltán: Göndörhajú zsidólányok* címen arról ír, hogy a magyar nóta újabban szívesen szól a zsidólányról és zsidóasszonyról. (V. ö. Élet, 1915. évf. 40. sz.)

U. i. 280. sz. — *A debreceni színház jubileuma*. Alkalmi cikk arról, hogy 1915 okt. 7-én volt a debreceni színház megnyitásának 50-ik évfor-

dulója. Az ünnepélyen Csóka Samu h. polgármester emlékbeszéde után Kovács Lajos szavalt el Oláh Gábor alkalmi prológját.

U. i. 289. sz. — *Porzsolt Kálmán*: *Palika* címen ismerteti Gábor Andor új drámáját. «G. A. abból a téma-körből vette drámája anyagát, melyet legtalálókban társadalmi személtádának lehetne nevezni.»

U. i. 294. sz. — *Szász Zoltán*: *A költők és a háború*. Azzal foglalkozik, hogy miért nincs a világháborúnak méltó költője.

U. i. 299. sz. — *Zsolt*: *Magyar könyvek*. Védelembe veszi a magyar könyveket a külföldi beözönlés ellen.

U. i. 305. sz. — *Halottak napja* címen közli Földes Béla emlékbeszédét Kossuth Lajos sírjánál.

Pesti Napló. 1915. évf. 248. sz. — *Szini Gyula*: *A Lyon Lea bemutatója*. Bródy Sándor darabjának ismertetése.

U. i. 273. sz. — *Lovik Károly árvái*. Alkalmi cikk.

U. i. 276. sz. — *Lakatos László*: *Lovik Károly árvái*. A Lovik-örökösök érdekében írt cikk.

U. i. 283. sz. — *Főváros és irodalom* «A főváros az utolsó 10 évben igen keveset, azelőtt éppen semmit sem tett a magyar irodalomért.» — *N. n.*: *Jókai művei filmen*. Arról értesít, hogy a Nordisk filmgyár elkészítette a Szegény Gazdagok filmét.

U. i. 286. sz. — *Lakatos László*: *A koszorúért*. Krudy Gyula írói méltatása Torma Cecillel szemben (vonatkozással a fővárosi Ferenc József irodalmi díjra).

U. i. 288. sz. — *D. A.*: *A Népszínház jubileuma*. A régi Népszínház 50 éves jubileumi évfordulója 1915. okt. 15. volt.

U. i. 290. sz. *N. n.*: *Simon Julit a filmen* címen arról ír, hogy Mérei Adolf Kiss József ez ismert költeményét átdolgozta filmre. — *Cs. A.*: *Magyar napilap Berlinben* címen arról ad hírt, hogy a berlini Magyar Egyesület magyarnyelvű napilapot ad ki. — *Szini Gyula*: *Palika* címen ismerteti Gábor Andor drámáját. Alapjában elhibázott darabnak tartja a „Paliká”-t. «Palika szemét moral-insanityben szenvedő apja nyitja föl.» — *B. L.*: *Könyvek közt*. «Még mindig az erős és markáns formájú és könnyen felfogható írások számíthatnak csak népszerűsége.» — *Móricz Pál*: *Magyar bohémek*. Tiszamenti író és művészemberekről szóló tárcaszerű cikk.

U. i. 301. sz. — *Arany János*: *Tetemrehívás c. balladája filmen*. Közlemény arról, hogy Arany fenti balladája filmre alkalmazva előadatott az Apolló mozgószínházban. (V. ö. Az Ujság 303. sz.)

U. i. 304. sz. — *Radó István*: *Lyon Lea* címen ismerteti Bródy Sándor filmre vitt darabját.

Protestáns Egyházi És Iskolai Lap. 1915. évf. 40. sz. — *Apróságok dr. Baksay Sándor püspök életéből*. Baksay Sándor Vargha Gyulához intézett (1895. XII. 30. — 1896. II. 19. — 1901. XII. 26. — 1904. VIII. 21. — 1908. I. 10. — 1909. XII. 20. — 1910. III. 22. — 1912. XII. 29-én kelt) nyolc levelének közlése. Az 1910 márc. 22-én kelt levélhez Baksay mellé-

kelte Szász Károlynak 1863 jún. 16-án kelt «Búcsúzás» című versét, melyet a költő akkor írt, mikor a kunszentmiklósi papságtól megvált.

Protestáns Szemle. 1915. évf. 7. sz. — *Vásárhelyi József: Vázlatok Baksay Sándor írói arcképehez.* Baksay írói természetét könnyű számbavenni: kevés kötetre rúg az egész. Tárgyválasztása nem változatos. Falusi magyarja kálvinista magyar. Bármily elmélyedéssel rajzolja is írónk a maga kedves magyar kálvinista fajtáját, elfogultnak még sem mondható. Ép úgy meglátja fajának hibáit, mint erőseit. Baksay valóban népies író. Innen van szűklátókörűsége, mely olykor valami előkelő dilettantizmus látszatát kelti: a maga gyönyörűségére irogató literary gentleman dilettantizmusa ez. Baksay Sándor a magyar próza történetében azt a helyet foglalja el, amely Arany Jánost a magyar verselesben megilleti. Prózájára a stílus két aranykönyve: Homeros és a Biblia hatottak leginkább. Írói munkásságának koronája: a Dáma című «történeti körképe.» Tehetségének egyik legerősebb oldala: a humor. Rendkívül plasztikus ez a humor. Ebből következik jellemrajzoló ereje. Tehetsége alkalmasabb az epizódokra, mint a nagy koncepciókra.

U. i. 8. sz. — *ri.*: Patay Pálnak, Székács Józsefről írt doktori értekezését ismerteti és bírálja.

Religio. 1915. évf. 6. sz. — *Mátrai Győző* behatóan ismerteti Haiczl Kálmánnak A garamszentbenedeki apátság története c. művét.

U. i. 7. sz. — *Hadzsega Gyula: Pázmány az orthodoxokról.* Összeállítja Pázmány munkáiból a görögkeletiekkel polemizáló helyeket.

Sárospataki Református Lapok. 1915. évf. 40. sz. — *Rádai Ráday Pál* címen ismerteti *Gorzó Gellért* ily című könyvét. (E mű ismertetését L. folyóiratunk 1915. évf. 318. l.)

Századok. 1915. évf. 7—8. sz. — *Müller Frigyes: A nagyobb Gellért-legenda keletkezései és forrásai.* Madzsar Imre a Századok 1913. évi szeptemberi füzetében «éles bírálatban részesítette» szerzőnek ugyancsak a Századok 1913. évi májusi és júniusi füzetében megjelent «A nagyobb Gellértlegenda és forrásai» című értekezését. Jelen cikk az említett bírálat kifogásaira válaszolva ezzel végződik: «Megelégszem azon nyugodt lelkiismerettel, hogy az új nézőpont ellen, mely alá a Gellértlegenda keletkezését állítottam, a kritika egyetlenegy tényeken alapuló érvet sem tudott felhozni.» (V. ö. e tárgyra vonatkozólag még folyóiratszémleket. Irodalomtörténet. 1913. évf. 492., 546. l.) — *Závodszy Levente: Márki Sándornak, Dózsa György, — Csánki Dénes: Szendrei Jánosnak és Szentiványi Gyulának, Magyar képzőművészet lexikona, — Keller Imre: Császár Mihálynak, Az Academia Istropolitana, Mátyás király pozsonyi egyeteme, — Weber Artur: Gragger Róbertnek, Geschichte der deutschen Literatur in Ungarn* című munkáját ismerteti és bírálja. (Utóbbi mű ismertetését L. folyóiratunk 1915. évf. 155. l.) — *N. n.: Vaszary Kolos.* Rövid nekrológ. —

A Folyóiratszemlében folyóiratunk szeptember—októberi száma három cikkének említése.

Természettudományi Közlöny. 1915. évf. 13., 14. sz. — *Id. Entz G.: Megemlékezés Bugát Pálról.*

Theologiai Szaklap. 1915. évf. 3—4. sz. — *Kovács Sándor: Baksay Sándor. Nekrológ.* — *Zoványi Jenő* ismerteti Révész Imre: Dévai Biró Mátyás tanításai c. könyvét. (L. folyóiratunk: 1916. évf. 39. l.)

Tolnai Világlap. 1915. évf. 23. sz. — *Közli Gabányi Árpád fényképét.*

Történeti Szemle. 1915. évf. 4. sz. — *Weber Arthur. Kurucgúnyoló német költemény 1705-ből* címen a Nemzeti Múzeum kéziratárából egy német paskvillt közöl, mely 1705-ben Sopron ostroma alkalmával keletkezett. (Encomia Rakoczianorum a Soproniensibus procusa sub titulo: Der Schelmen Diebs-Rebellen schönes Lob.)

Uj Idők. 1915. évf. 45. sz. — *N. n.: Voinovich Gézának, Madách Imre és Az ember tragédiája c. tanulmányát,* — továbbá Falu Tamásnak Padok zenéje c. verskötetét ismerteti.

U. i. 40. sz. — Két felvétel Bányai Elemér temetéséről.

U. i. 41. sz. — *Közli Gerely József, elhunyt író arcképét s felvételeket Bródy Sándor Lyon Lea c. darabjából.*

U. i. 42. sz. — *Dulolnak a katonák* címen, Zilahy Lajos gyűjtése nyomán, háborús katonadalokat közöl. — *Lengyel Menyhért: Új regényünk.* Csathó Kálmán: A varjú a toronyórán c. regényének ismertetése.

Uj Nemzedék. 1915. évf. 41. sz. — *M. I.: Magyar háborús irodalom.* Panaszkodik, hogy publicisztikai irodalmunk alig foglalkozik a háborúnak speciális magyar kérdéseivel. «Megdöbentő, hogy a magyar közgondolkodás vezető elméit ilyen kevésbé érintették és termékenyítették meg a mi külön nemzeti gondjaink. Úgy látszik, a háború szörnyű megrázkódtatásai és tanulságai se változtatták meg azt a magyar felfogást, hogy minek az a sok beszéd és az a sok irkálás, majd megtudjuk a németektől vagy az osztrákoktól azt is, hogy mi is hát a mi véleményünk a háborúról.»

Uránia. 1915. évf. 10. sz. — *ly: Madách Imre és Az ember tragédiája* címen Voinovich Géza könyvét ismerteti és bírálja. «E remekműnek — úgymond — minden tekintetben méltó magyarázója akadt Voinovichban, akiben filozófiai mélység és irodalmi ismeret, választékos ízlés és nyelv-művészet a legszerencsésebb összhangban egyesülnek.» — *Kardos Lajos: Petőfi kapitánya.* Szerző Riedl Szende «Kalauz»-ának 1864. évfolyamából közli Remellay Gusztávnak Petőfi egykori kapitányának, Illits Györgyre vonatkozó följegyzését. (Ferenzi Zoltán Petőfi életrajzában nincs megemlítve a költő századparancsnokának neve.)

Vasárnapi Ujság. 1915. évf. 33. sz. — *N. n.*: Az «*Abafi*» tanítványa. Tesla Miklós, a horvátországi származású jeles elektrotechnikus az amerikai Scientific American c. folyóiratban, visszaemlékezései során azt is közli velünk, hogy «hét vagy nyolc éves lehetett, mikor olvasta a Jósika Abafi c. regényét szerb fordításban. Wallace Ben Hurjához hasonló tanulság van e regényben.» Az irodalom erkölcsi nevelő hatásának jeles példája Teslának e vallomása.

U. i. 39. sz. — Fénykép Bányai Elemér temetéséről.

U. i. 40. sz. — *Schöpplin Aladár: Beöthy Zsolt.* Abból az alkalomból, hogy a jeles tudós és író a budapesti egyetem rektora lett, szerző egyebek közt így ír róla: «Beöthynél nagyobb része nem volt senkinek sem a művelt magyar társadalom irodalmi és kulturális közvéleménye alakításában és tartalommal való megtöltésében.»

U. i. 41. sz. — *N. n.*: *Zrínyi Miklós a hadviselésről.* Zr. hadtudományi munkáit ismerteti.

Világ. 1915. évf. 247. sz. — *Kosztolányi Dezső* Barta Lajosnak Egy-szerű szívek c. novellás kötetét ismerteti.

U. i. 269. sz. — *A Martinovics-páholy Bányai Elemér sirjánál.* Jászi Oszkár beszéde B. E. sirjánál.

U. i. 272. sz. — *N. n.*: *A hálás utókor* címen Lovik Károly özvegye és árvái érdekében ír.

U. i. 273. sz. — *Déri Imre: A háborús könyvpiac.* Alkalmi tárca.

U. i. 285. sz. — Hír arról, hogy Kiss József anyjának sírját megtalálták a rimaszombati temetőben.

U. i. 289. sz. — Ady Endre levelét közli Móricz Zsigmondhoz «Dunántúli»-nak, a Budapesti Hírlapban megjelent támadása alkalmából. — *Kosztolányi Dezső: Palika* címen Gábor Andor új darabját ismerteti. «A dráma aránytalan, bőbeszédű, kissé zsúfolt és kissé kigondolt társadalmi színművé vált.» — *Jászi Oszkár: Az elnémult felekezet* címen Rákosi Jenővel polemizál s védelmébe veszi a «nyugatosokat.» «Nem némult el a felekezet. Egy egész csomó dal hangzott fel e tájról, a háború felfordulásai által inspirált kedélyhangulatok kifejezéseként, köztük 4–5 olyan is, mely mellett a jövő irodalomtörténésze meghatott lélekkel fog megállani.»

U. i. 291. sz. — *Magyar Lajos: A háború költője.* A doberdói fensíkon harcoló Szathmáry Nagy Ferenc háborús verseit közli és ismerteti. — *Mariay Ödön: Tiszántúli levele Dunántúlinak.* «Dunántúli»-nak a Budapesti Hírlapban Adyt és felekezetét támadó cikkével polemizál.

Zsidó Szemle. 1915. évf. 8–9. sz. — *Julaeus: «Fekete foltok a Fehér Könyvben»* címen Bródy Sándor könyvéről ír.

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1915 október 23-án *választmányi ülést* tartott.

Beöthy Zsolt elnöklete alatt jelen voltak: Alszeghy Zsolt, Ágner Lajos, Baros Gyula, Császáz Elemér, Gragger Róbert, Hegedüs István, Négyesy László, Német Károly, Pais Dezső, Radó Antal, Szász Károly, Szinnyei Ferenc, Tolnai Vilmos, Versényi György, Vértesy Jenő, Zlinszky Aladár, Zolnai Béla vál. tagok. Jegyző: Kéki Lajos.

1. Elnök a gyűlést megnyitja. Jegyző jelenti, hogy választmányunk nagynevű tagja, Baksay Sándor a nyár folyamán elhalt s temetésén az elnök úr képviselte Társaságunkat is. A választmány mély megilletődéssel, őszinte gyásszal veszi tudomásul a jelentést s gyászának jegyzőkönyvileg is kifejezést ad.

Jegyző jelenti továbbá, hogy tagjaink sorából hősi halált haltak Dobóczky Pál, Filipecz Ferenc és Isoz de Chateaux Emil s elhalt Berki Miklós. A választmány büszke fájdalommal őrzi hős tagtársaink dicső emléket s fájdalmas tudomásul veszi a jegyző jelentését.

2. Jegyző jelenti, hogy dr. Battlay Géza, ügyvéd (Budapest) alapító-tagjaink sorába lépett. Örvendetes tudomásul van s a választmány őszinte köszönetet mond az alapítványért az új alapító-tagnak.

3. Jegyző jelentése alapján a Társaság rendes tagjául választottak: dr. Horváth Cyrill, egyet. m. tanár, főreálisk. igazgató (aj. Baros Gyula), Bereczky László, kir. járásbíró, Ökörmező; Kádár Titusz, bencés tanár, Kőszeg, Krusché Emil, bölcészethallgató, Budapest (aj. a jegyző) s Kirchner Gyula, tanárjelölt, Berzéte (aj. Ágner Lajos).

4. Jegyző jelenti, hogy 2000 kor. államsegélyt fölvelt s átszolgáltatta a pénztárosnak. A választmány hálás köszönetet mond Szász Károly al-elnök úrnak kérésünk szíves támogatásáért.

5. Pénztáros jelentést tesz a Társaság vagyoni állapotáról. Eszerint bevétel 9899-06 K; kiadás 7877-25 K; pénztári maradvány 2021-81K. Tudomásul van. Egyszersmind fölhatalmazást kér a pénztáros, hogy utolsó hadikölcsön-jegyzésünk óta befolyt 500 kor. alapítványi összeget hadikölcsönbe fektethesse be. A választmány a legnagyobb készséggel adja hozzájárulását.

6. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Versényi György és Vértesy Jenő vál. tagokat kéri föl s az ülést bezárja.

A választmányi ülést felolvasó ülés előzte meg. Tárgysora a következő volt:

1. Hegedüs István: *Kendi Anna históriája.*
2. Pittrof Pál: *Degré Alajos és egy ismeretlen drámája.*

Magyar írók élete és munkái. A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy a «Magyar írók élete és munkái» című nagyszabású életrajzi vállalatot, melyet az Akadémia megbízásából néhai Szinnyi József nemzeti múzeumi igazgató készített s melynek megjelenése egy negyed századot vett igénybe, tovább folytatja s a folytatás elkészítésével dr. Gulyás Pál egyetemi magántanár, nemzeti múzeumi könyvtárórt bízta meg. A kiegészítő sorozat első sorban a szépirodalom, hirlapirodalom élő munkásait s a tudományos és gyakorlati élet tollforgató, irodalmilag is működő egyéneit fogja felölelni, akik még vagy egyáltalán nem kerültek a Szinnyi-féle lexikonba, vagy akiknek e vállalatban megjelent életrajza kiegészítésre szorul. E feladat minél tökéletesebb megoldása első sorban az írók saját közreműködésétől függvén, a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatala felkéri nemzetünk minden irodalmi téren is működő tagját, hogy életrajzi adatait és irodalmi működésének jegyzékét közvetlenül a szerkesztő címére (Budapest, VIII., Magyar Nemzeti Múzeum) beküldeni szíveskedjék. Az önéletrajznak ki kell terjeszkednie az író születése pontos idejétől és helyétől kezdve minden fontosabb külső eseményre, közéleti tevékenységének minden főbb mozzanatára és esetleg azokra a belső élményekre is, melyek irodalmi működésére hatással voltak. Az irodalmi munkásságot illetőleg fel kell sorolni, hogy mely hírlapokba, mely években, minő minőségben (pl. belső munkatárs) s minő tárgyakról (pl. vezércikkek) írtak; a bel- és külföldi tudományos és szakfolyóiratokban közölt főbb cikkek címe az egyes folyóiratok címei alatt évről-évre sorolandó fel, s ugyancsak évről-évre sorolandó fel az önálló kötet vagy füzet alakjában megjelent eredeti és fordított, magyar vagy idegen nyelvű művek címe, a megjelenés helye és éve fel tüntetésével (pl. Budapest, 1908.). Végül a szerzőnek egyes folyóiratokban vagy lapokban használt álnevei- és betűjegyeinek felsorolása.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Komáromi Kalendárium. Magyar- és erdélyországi új és ó kalendárium, Krisztus urunk születése utáni 1916. szökő esztendőre, mely 366 napból áll. *211-ik évfolyam.* Komárom. Jócai-könyvnyomda r. t. kiadása. Ára 50 fillér.

A dr. Baranyay Józseftől szerkesztett és Faragó Sándor képeivel díszített naptárban a következő érdekes cikkek olvashatók: Beöthy Zsolt: A komáromi kalendárium (Előszó.). — Zilahy Lajos: Meghalt a hadnagy úr (Vers.). — Takáts Sándor: A komáromi péntekösök (azokat nevezték így, akikre a büntetést pénteken mérték ki). — *Alapi Gyula*: Ki volt az «Aranyember»? Jócai e regényhőst a valóságban Domonkos Jánosnak hívták; dúsgazdag komáromi gabonakereskedő volt s 1833-ban, 63 éves

korában halt meg Komáromban. Háza a mai Jókai-u. 22. sz. a. volt. — Zilahy Lajos: Katonatemetés (Vers.). — Zulawski Andor: A komáromi 12. gyalogezred története. — Tuba Károly: Levéltörödék (Vers.). — Kiss Gyula: Fogy az ezüstgomb. — Tomanóczy József: Háborús széljegyzetek. — Kádár Imre: Két levél (Vers.). — Baranyay József: A nagy-megyeri boszorkányok. Végül megemlítjük, hogy e kiadvány tiszta jövődelmét a naptár kiadótulajdonosa a komárommegyei rokkant katonák és a komáromi Vöröskereszt-egylet javára fordítja.

V. M.

Magyar irodalomtörténeti tárgyú cikkek az 1914 5. évi középiskolai érte-sítőkben. Az első háborús esztendőben kevesebb a programmértékezések száma, mint az előző években. Az értesítők tartalmuk tekintetében általában a háború hatása alatt állanak. Az irodalommal foglalkozó tanulmányok is többnyire a háborús vonatkozásokat keresik, de azért akadnak egyéb tárgyuak is. Régi irodalmunkkal foglalkozik

Horváth Cyrill: Három középkori versezet c. értekezése. (A budapesti VIII. ker. főreálisk. é. 1915. 1—14. l.) Szerző megállapítja, hogy a «Mátyást mostan választotta» kezdetű dal szerzője: Benczédi Székely István. Az «Ó dicsőséges szent jobb kéz» kezdetű dalra vonatkozólag Harsányi István véleményét tartja helyesnek, mely szerint (Bartalis-sal szemben) az állítólag 1484-ből való ének nem alkalmas arra, hogy a középkori magyar verses emlékek közé soroztassék; mert: a) a forrásokban semmi nyoma, hogy 1484-ben Nürnbergben Szent István király jobbját dicsőítő éneket nyomtattak volna. b) Bartalis soha senkinek sem mutatta meg a tőle említett régi nyomtatványt, sőt a maga igazolása helyett teljességgel hallgatásba burkolózott. c) Az ének nemcsak a régi kéziratok gyűjteményekben nem fordul elő, de a Cantus Catholici kiadásaiban is merőben ismeretlen. — A Keszthelyi-kódex mai 437—438. és 451. lapján «Qui habitat in auditorio altissimi» c. a. a 90/91. zsoltárnak verses parafrázisa olvasható. Az ismert szövegnek kezdősorai a következők: «Az ky Wethy Seghedelmet». Toldy F. a versezetet mint középkori fordítást közölte; Szilády Áron annak a nézetnek adott kifejezést, hogy a mű későbbi korból ered. Volf György, úgy látszik, elfogadta Szilády véleményét. Boros Alán és Vargha Damján megjegyzései azonban mintha nem állnának meg. A verses zsoltár kétségkívül utólag járult a kódexhez. Az is bizonyos, hogy a versezet helyel-közzel eltérő szöveggel megvan Bornemissza Énekes könyvében, de meg-van a váradi prot. énekeskönyvben és a Szegedi Gergelyében is, ennél-fogva protestáns eredete nem tartozik a lehetetlenségek közé. A verses dolgozatnak a karaktere tagadhatatlanul protestáns. A szabad fordítások, parafrázis divatát a protestantizmus honosítja meg irodalmunkban. — A *Zsoltár* c. ének is protestáns termék. A betoldások is a héber zsoltár szövegének modern, teológiai magyarázatai. A betoldott szólások egytől-egyig a protestantizmus ismert jelszavai. A Keszthelyi-kódex verses zsol-tárát, tehát csakis protestáns ember írhatta. Verselése miatt sem kellett volna a középkori emlékek közé sorozni, hanem a Szegedy Gergelyek és

Huszár Gálok idejébe, melynek nemcsak szellemét, hanem technikáját is beszédes módon tükrözteti.

Vékony István: Koháry István gróf élete c. dolgozatában (A kecskeméti r. k. főgimn. é. 1915. 1—72. l.) tekintettel volt a kecskeméti kegyesrendi társasház és gimnázium alapítására is. Hősét ama mozgalmas korbá beállítva méltatja, amelynek egyik szereplő alakja volt. Hogy politikai meggyőződését és pártállását kellőképen megvilágítsa, nevezetesebb mozzanataiban azokat a harcokat és küzdelmeket is érinti, amelyekkel élete szoros kapcsolatban van. Külön fejezetet szentel Koháry egyéniségének s őt, mint a kecskeméti kegyesrendi társasház és gimnázium alapítóját is jellemzi. A szükséges anyagot a Koháryról és koráról szóló irodalmon kívül a rendi és a kecskeméti házi levéltár adatai szolgáltatták. A tanulmány főbb fejezetei a következők: I. Koháry István élete születésétől Fülek elestéig. II. Rabságától haláláig. III. Jelleme. Koháry és a kegyes tanítórend, a társasház és iskola alapítása. Függelékben a kecskeméti rendház alapítólevelének másolata is olvasható.

Sörös Pongrácz: Guzmics Izidor az 1832—36-iki országgyűlésen. (A pannonhalmi főapátsági főiskola é. 1915. 90—107. l.) Az értekezés Guzmicsot, az országgyűlésen mint a pannonhalmi főapátsági szentszék függetlenségének erélyes védelmezőjét mutatja be. — *Strommer Viktor: Guzmics Izidor, mint teológus.* (U. o. 161—228. l.) A múlt évi értesítőben megkezdett tanulmány folytatása.

H. Fekete Péter: Arany János bécsi útja. (Nagyszalontai közs. polg. leányisk. é. 1915. 3—8. l.) 1913 nyarán Szabó Károly, derecskei jegyző Nagyszalonta községnek ajándékozott egy kis füzetet. E füzetke Arany bécsi utazásával ismertet meg bennünket. Arany 1843 aug. 19-én indult el Szalontáról Derecskére. Bécsi útját oda-vissza kocsin és gőzhajón tette meg; aug. 23-án Pestre érkezik. Itt négy napig időzött két útítársával, kik közül az egyik Váry ügyvéd volt. 26-án váltják meg a gőzhajóra a jegyet Pozsonyig s 27-én reggel indulnak Pestről. Ez az út egy egész napot vett igénybe. Pozsonyban két napot töltenek. 30-án már Bécsben vannak. Pestről az út 39 frt 60 krajcárba került. Bécsben nem egészen öt napot töltenek, közben kimennek Schönbrunnba is. Szeptember 3-án indulnak hajón haza Bécsből. Szept. 8-án Arany már családja körében volt. Miért járt Arany Pesten és Bécsben? Erre vonatkozólag Ercsey Sándor, Arany sógora és életírója tájékoztathat bennünket, aki azt mondja, hogy Szalontán a 40-es években is voltak ú. n. kolompások, akik a városra erőszakolt földesúr, hg. Eszterházy és a város közt folyó perben s annak sürgetésében vezető szerepet vittek s ecélből Pestre, sőt Bécsbe is fölutazgattak s az ily sürgetésekben néha a városi jegyzőnek is részt kellett vennie. Nagyon valószínű tehát, hogy Arany utazása is e perrel függött össze.

Osváth Gedeon: Petőfi és az aszódi gimnázium. (Az aszódi gimnázium é. 1915. 1—22. l.) Petőfi Aszódra indult el tüneményes pályafutására. A nagy költő az aszódi iskola falai közt ébredt első szerelmi öntudatra. Ennek emlékét őrzi a másfél százados gimnázium falán elhelyezett márványemlék-

tábla felirata (Csengey Gusztávtól). Petőfi emléke kötelezte az aszódiakat, hogy a Petőfi nevet, mint a gimnázium gazdag örökségét hivatalosan is birtokba vegyék. Itt kezdett verseket csinálni, itt lett először szerelmes, itt akart először színész lenni. Petőfi lelke három éven át az aszódi gimnázium falai közt telik meg gazdag tartalommal. Szépen fejtegette ezt Gyulai Pál is az 1875 május 26-án tartott gimnáziumi ünnepélyen.

Kovács Antal: Petőfi, a filozófus. (A nagykanizsai r. k. főgimn. é. 1915. 1—22. l.) Petőfi dalaiban filozófál, filozófiai dalokat ír. Petőfi filozófiai dalai saját egyéniségének tükrözői lévén, kizárólag a maga eszméit szólaltatja meg. Lelki hangulata: a pesszimizmus. A lángész öntudata él lelkében, de a kortársak nem hajlandók lángesze alkotásaiért a költői dicsőség koszorúját homlokára fonni, hogy ezzel boldoggá tegyék. Másodsorban viszonzatlan szerelme (Mednyánszky Berta!) borítja kedélyére a világgyűlölet sötét fátylát. Harmadsorban az a csalódás sötétítette el kedélyének látóhatárát, mely barátai részéről érte. Végre negyedsorban keserűvé tették lelkét azok a sorscsapások, melyek szülőit is, magát is anyagilag sujtották. Petőfi tehát a világfájdalmat nem mint mástól eltanult életfelfogást énekli meg, hanem mint tényleg átélt valóságot. A magány lett lelkének legjobb barátja Szalkszentmártonban s itt jöttek létre keble sötét hangulatából azok a fényes filozófiai dalok, melyek *Felhők* c. alatt hirdetik írójuk igazi bölcselkedő természetét. *A világ és én* c. költeményből teljes erővel tör ki lelkéből az emberek utálat. Minthogy az embert aljasnak látja, fájdalomosan kérdi önmagától: *Miért vagyok én a világon?* Egyáltalán mi az ember a világon? Mi az élet? Mi a világ s mi az élet célja? Petőfi filozófiája ebben a magasan szárnyaló költeményben csak a kérdések feltevéséig ért el, de a választ azokra nem adta meg. A lelketlen világ nem érdemli meg, hogy éljen, megérett a pusztulásra; a földnek egy bujdosó üstökös által való elpusztítása az ő elméjében is fölmerült. Más véget is jósol a világnak, t. i. a megdermedést. (Ugyanerre a sorsra juttatja Madách a földet az *Ember Tragédiája* 14. színében.) Sőt egy egész Schoppenhauer-izű magyarázattal a világot csak álomnak, látszatnak mondja. Petőfi utálta a világot, míg keble a csapásoktól sajgott, de visszatért nyomban világszeretete, amint a kedélyi nyomorúság megszűnt. Kedélyi pesszimizmusa lassanként politikai optimizmussá változik át, mely arra sarkalja őt, hogy magát áldozatul igérje oda a szabadságért. Fölveti a kérdést, hogy a szerelmen kívül mi teszi még széppé is, meg keserűvé is az életet? A barátság. A barátság az ő szemében olyan elenyésző, illanó, mint a füst! A hír, a dicsőség boldogít, de a valódi hírességnek legigazibb mértéke az idő. Van-e remény arra, hogy az ember itt a földön boldog legyen? «Míg az ember boldog nem volt, addig meg nem halhat» — mondja a Bolond Istókban. Mi lesz a halál után a test és lélek viszonyával? «Halhatatlan a lélek, hiszem, de más világba nem megy át, csak itt lenni a földön marad, a földön él és vándorol.» Petőfi lelkét tehát az egész emberiség közkincséhez tartozó gondolatok is foglalkoztatták s amit ezekről, mint átérzett meggyőződést magában kialakított, nem habozott azt dalokba foglalni. Ezáltal a világirodalom filozófusköltői közé emelkedett.

Kemechey L. Jókai — a világháborúról. (A munkácsi főgimn. é. 1915. 38—40. l.) E dolgozat szerint Jókai A jövő század regénye c. művében lelki szemei előtt elvonulni látta a népek mai tusáját.

Véznér Károly: Háború és irodalom c. (A szegedi kegyesrendi főgimnázium Értesítője 1915. 77—87.) értekezésében megállapítja, hogy a háború nem jelentheti az irodalom halálát. Kétségtelen, hogy a háború teremt irodalmat, még pedig újat, mely magán viseli az idők nagy rázkódtatásait. Érthetetlen, hogy nálunk miért lett oly halálos csend a költészet berkeiben. A katonanóták nem újak; vagy régi versek új színnel való áthúzásai, vagy pedig kesergő dalok. Gyóni Géza przemysli verseiből Balassa Bálint lelkes költészete érzik. Szomorú tény, hogy az utóbbi időkben a hazafias költők nemes nemzetsége kipusztult. Most elnémultak a műzsák, mert nem voltak, nincsenek igazi tehetségek. Ez az egyik ok; a másik, hogy a béke kényelmes nyugalmban új emberek jelentek meg az irodalomban, akiknek forradalmi hitvallásuk volt s fel akarták áldozni az irodalom szent múltját a bizonytalan jövőért. Az irodalom új harcosai Párisból jöttek, s a kozmopolitizmust tették bálványukká. Nemcsak a lírai költészet, de a szépirodalom egyéb ágai, pl. a dráma is a naturalizmus vérkultuszában tobzódik. Általános volt a meggyőződés, hogy csak tisztító vihar tudná letördelni az irodalom otromba hajtatásait. A vihar megérkezett. Elnémultak a költők... Milyen lesz a jövő irodalma? Ezt ma még nem lehet biztosan megállapítani. De konstatálni lehet, hogy a magyarság minden erőnye diadalmasan fölragyogott a nagy háború idején. Megismertük önmagunkat s élesebben domborodik ki faji voltunk, magyarságunk. Nem rajongunk többé idegen hatásokért. Az irodalom a való élet hű tükre kell hogy legyen, anélkül, hogy a naturalizmus csupasz szókimondásába merülne. A háború gazdagítani fogja irodalmunk tartalmát is. A nyugatosok üres formalizmusban tetszelegtek maguknak.

Horváth György: Széljegyzetek háborús költészetünkről (A keszthelyi r. k. főgimn. é. 1915. 1—32. l.) címen a világháború költői nyomainak sajátosságaira akar futó pillantást vetni. Melyik műformája virágzik a költészetnek? A líra. Költőink még meg sem pengették lantjukat; a nép egyszerű fia előszedi a régi nótalomtárból a katonadalokat, átídomítja, alkalmazza a jelenhez. Csakhamar önálló énekesek is akadnak. Kivétel nélkül a katonaletről, s hadi eseményekről dalolnak. Lelkesedés, idegengyűlölet s hagyományos királyhűség hullámszokorai soraikban. Szinte kasztokra különül a baka, a huszár, a honvéd a költői Rajtában és Előrében. Máskor meg a hazai hangok az egyetemessel kapcsolódnak, mint a »Beizentem a varsói bírónak« c. dalban. Olykor a humor is felesendül dalaikban, mint a »Háborúba járok Szerbiába« kezdetű dalban. Lángoló faj- és hazaszeretet, királyhűség, tisztelő, vezérek imádása, szülőhelyi büszkeség, szenvedélyes, elbizakodó, gúnyos gyűlölet tombol az érzések világában. Szerető édes anyja, babája is gyakran jut eszébe a dalolóknak. (»Sírhat eleget az az édes anya«, »Édes anyám jöjjön el Galiciába«). A szerelmi dalok hol jókedvűen, hol szinte kacérkodó hangon szólnak; majd vigasztaló ajakkal, de sokszor kesergőn énekelnek rózsájukról. (»Tizes honvéd add ide a babádat«, »Sátorkaróm ki

van verve».) Ez a népköltészet igazi faji költészet, a magyarság nagy lelkesedése, a nép fiának őszinte megnyilatkozása. A műköltészetben azonban alig akad hang, mely kifejezné a magyarság lelkét. Egyebek közt Kosztolányi Dezsőnek kedves verse emelkedik ki «Öcsém» címmel, az öccséről, ki a szerb hegyeken Ferenc József bakája. Babits Mihály: *Miatyánkja* is nagy feltűnést keltett. Szépirodalmi lapjaink és napi újságjaink verseinek jellemvonása: az alkalmiság. A többi költők közt talán *Koboz* dalol legrajongóbban. Szabolcska Mihály egyénisége a pátosz hangján szólal meg («Ének a csatatéren»), Jakab Ödön is adózott egy-két lelkes dallal a háborúnak. Kiss József énekei szintén figyelemreméltók. («*Sírályok az északi tengeren*».) Farkas Imre, Lampérth Géza, Váradi Antal, Móra Ferenc és Ábrányi is írtak háborús vonatkozású verseket. Igazi katonaköltőink: Szepesy László és Gyóni (Áchim) Géza. Egész háborús költészetünk leg szebb termékeit Gyóni a körülzárt Przemyslből írta: «Lengyel mezőkön, tábortűz mellett.» Egy pár mélyérzésű, szép költemény olvasható e füzetben. Szepesy Lászlónak két kötete is jelent meg: «Virágos vonattól a vöröskeresztesig» és «Katonaversek» címen. Nem oly feltűnőek, mint a Gyónié, de van egy pár hangulatos verse; s különösen sikerültek a népies hangúak. («Bakagyerek a kórházban haldokol», «Temetnek egy bakát».) A háborús lírai termelés tehát meglehetősen gazdag, de van benne elég középszerű, sőt selejtes alkotás is. A széppróza és dráma terén nincs oly gazdagság, mint a lírában; ami van, az is inkább újságceikk költői mázzal befuttatva. Krúdy Gyula: A 42-esek és Ujhelyi Nándor: 1914. c. regénye volna a háború szülőtte. A drámában íróink alkalmi darabokat produkáltak, mint pl. Heltai Jenő és Pásztor Árpád. Megemlíthető még Lampérth Géza háborús színjátéka: a Rendületlenül és Karinthy—Emőd: Vándorkatonája.

Vezér Mór: Háborús költészetünkről. (A pécsi főreálisk. ért. 1915. 1—36. l.) A magyar háborús költészet (a Szabács viadalától Petőfi Sándorig) ismertetése.

Egyéb cikkek: *Császár Elemér: Badics Ferenc.* (A budapesti gyakorló főgimn. ért. 1915. 28—48. l.) Igazgatói működésének méltatása és tudományos munkásságának ismertetése. — *Reil Lajos:* — az önképzőkör rovatban — *Gyóni Géza.* (A békéscsabai ág. ev. főgimn. ért. 1915. 77—78. l.) A «Lengyel mezőkön, tábortűz mellett» c. sokat emlegetett háborús verskötet szerzőjéről. Költészetének méltatása. — *Zoltvány Irén: Harc nemzeti nyelvünk tisztaságáért.* (A pannonthalmi főapátsági főiskola ért. 1915. 1—20. l.) A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1915 márc. 19-iki közgyűlésén fölolvastott érdekes tanulmány, mely összevontan folyóiratunkban (1915. évf. 71—79. l.) is megjelent. — *Nekrológok:* Kiss Ernő: Barabás Ábel. (A kolozsvári unit. főgimn. ért. 1915. 69—84. l.) — Szabó Ernő: Gereze Péter. (A budapesti VI. ker. főreálisk. ért. 1915. 1—8. l. — N. n.: Kulcsár Gyula. (A zalaegerszegi főgimn. ért. 1915. 1—10. l.) — Saskó Sámuel: Nemes Béla. (Szarvasi ág. ev. főgimn. ért. 1915.) — Lóky Béla: Pintér Pál. (A debreceni r. k. főgimn. ért. 1915. 1—8. l.) — Divényi Gyula: Spitzkó Lajos. (A váci r. k. főgimn. ért. 1915. 1—12. l.) —

Huber Imre : Varju János. (A kolozsvári r. k. főgimn. ért. 1915. 1—4. l.) — Petzkó Ernő : N. Szabó Gyula. (A debreceni ref. főgimn. ért. 1915. 1—8. l.) — Szijártó Miklós : Szabó Péter. (A budapesti gyak. főgimn. ért. 1915. 49—59. l.) — N. n. : Baksay Sándor. (A kecskeméti, kunszentmiklósi és nagykovácsi ref. főgimn. ért. 1915.)

ÁGNER LAJCS.

Új füzetek és könyvek. *Vajtichy Emánuel : A háború és a nevelés.* Előszóval ellátta Kőrösi Henrik, a Néptanítók Lapja szerkesztője. Budapest. 1915. 94. l. (Kókai Lajos bizománya.) Ára 2 kor. 50 fillér.

Novák Lajos : Pázmány Péter. 1570—1637. Budapest, 1915. 48. l. A Szent István-Társulat kiadása. (Népiratkák: 298. sz.) Ára 24 fillér.

Vörösváry Ferenc : Inter arma. A Szabad Lyceum, az Erzsébet Népkadémia és az Országos Közegészségügyi Egyesület által 1914/5-ben Budapesten rendezett háborús tárgyú előadások gyűjteménye. Budapest, 1915. 256 l. (Franklin-nyomda.) A három egyesület kiadása.

Hevesi József : Vér. Költemények. 1914—5. Budapest, 1915. 69 l. (Ráthkiadás.) Ára 3 kor.

Wischnowsky Ignác : A jasonkai zsidófiú és kis történetek a háborúból. Budapest, 1915. 93 l. (Singer és Wolfner bizománya.) Ára 2 kor.

Takáts Sándor, Eckhart Ferenc, Szekfű Gyula : A budai basák magyar nyelvű levelezése. I. 1553—1589. Esz Szejjid Mehemmed Feridun Bej alapítványából kiadja a M. T. Akadémia. Budapest, 1915. VI+546 l. Franklin-nyomda.) Ára 12 kor.

A Világháború Naplója. IV. Az 1914 november—decemberi események. Budapest, 1915. 100 l. Lampel-kiadás. (Magyar Könyvtár: 777—778. sz.) Ára 60 fillér.

Molnár Viktor : A vöröskereszt. A genfi egyezmény ismertetése. Harmadik, átdolgozott kiadás. Budapest, 1915. 88 l. Lampel-kiadás. (Magyar Könyvtár 791—792. sz.) Ára 60 fillér.

Twain Mark : Az 1.000.000 fontos bankó és más novellák. Ford. Bálint Lajos, Budapest. 1915. 368 l. Athenæum-kiadás. Ára 1 kor. 90 fillér.

Kerné Nyári Mária : A nő és a háború. Budapest. 1915. 81. l. Grillkiadás. Ára 2 kor.

Kristóf György : Két új verskötet. (Gyóni Géza és Vargha Gyula költeményeiről. (Különlönyomat a »Sárospataki Ref. Lapok«-ból. Sárospatak, 1915. 16 l. Ref. főiskolai nyomda. (Ismeretétét l. folyóiratunk: 1915. évf. 342. l.)

Schiller István : Bogáthi Fazekas Miklós. Élete és vallásos tárgyú költészete. Bölcsészettudományi értekezés. Budapest, 1915. 64 l. (Athenæum-nyomda.) A szerző kiadása.

Szomory Emil : Havasi gyopár és egyéb levelek az olasz hadiszíntérről. Budapest. 1915. 77 l. Athenæum-kiadás. Ára 60 fill. (Modern-Könyvtár 468—470. sz.)

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TISZTIKARA ÉS VÁLASZTMÁNYA.

Elnök: Beöthy Zsolt.

Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén.

Titkár: Horváth János. *Jegyző:* Kéki Lajos.

Szerkesztő: Pintér Jenő. *Pénztáros:* Ágner Lajos.

Tiszteleti tagok: Szilády Áron, † id. Szinnyi József.

Választmányi tagok:

Alexander Parnát	Ferenczy József	Kelemen Béla	Sebestyén Gyula
Alszeghy Zsolt	Ferenczi Zoltán	Király György	Szily Kálmán
Angyal Dávid	Gagyhy Dénes	Kiss Ernő	Szinger Kornél
Babits Mihály	Gálos Rezső	Kőrös Endre	Szinnyi Ferenc
Badies Ferenc	Gárdonyi Géza	Kristóf György	Tolnai Vilmos
Bajza József	Gragger Róbert	Kürti Menyhért	Toncs Gusztáv
Baksay Sándor †	Greksa Kázmér	Lehr Albert	Tordai Ányos
Balassa József	Gulyás István	Lengyel Miklós	Vadász Norbert
Baros Gyula	Gulyás Pál	Loósz István	Vargha Damján
Bayer József	Gyöngyösy László	Madarász Flóris †	Varju Elemér
Bánóczy József	Gyulai Ágost	Miklós Elemér	Váczy János
Békefi Remig	Hajnóczy Iván	Miklós Ferenc	Várdai Béla
Binder Jenő	Harsányi István	Nagy József	Vende Ernő
Bleyer Jakab	Hegedüs István	Német Károly	Veress Samu
Borbély István	Horváth Ferenc	Pais Dezső	Versényi György
Császár Elemér	Imre Lajos	Pap Károly	Vértessy Jenő
Császár Ernő	Imre Sándor	Papp Ferenc	Viszota Gyula
Csűrös Ferenc	Jakab Ödön	Paulovits István	Voinovich Géza
Czapáry László	Jánosi Béla	Perényi József	Wallentinyi Samu
Czeizel János	Kapossy Lucian	Radó Antal	Weber Arthur
Elek Oszkár	Kardos Albert	Riedl Frigyes	Werner Adolf
Endrődi Sándor	Karl Lajos	Schöppin Aladár	Zlinszky Aladár
Erdélyi Pál			Zolnai Béla

HIVATALOS NYUGTÁZÁS

az 1915 okt. hó 1-től 1915 dec. hó 1-ig befizetett díjakról:

Tagsági díjat fizettek: Vincze J., R. Vozáry Gy. (1915: 5-56 K), Harsányi L., Heinrich J., Gulyás P., Hegedüs I. (1914: 10 K), Sik S., Radvanszky J.-né, Stelczer L., gr. Szapáryné Mária (1913: 10 K), Riger B., Badics F. (1914/15: 10 K), Hellebrant A., Gragger R., Szántó Zs., Párkányi N., Berzeviczy A., Dósa I., Mátray J., Tarnamérai Tóth Gy., Theiss F. (1914/15: 20 K), Böhm D., Asbóthné F. S., Madsar G., Szentesy-Tóth K., Szegedi Kiss I., Pótz E., Csefkó Gy., Pokoly J. (1914: 10 K), Kiss A., Kovács G., Varjas E. (1914: 10 K), Sasváry J.-né, Bereczik Á., Magyary-Kossa Gy., Várady I. (1915: 5-04), Mórocz E. (1914/15: 20 K), Bán Á. (1914—16: 25 K), Pásthly J., Csoma J., Szádeczky B. (1914: 10 K), Egri Papp J., Vozáry E., Csuday J., Czapáry L., Balázs F., Orbán J., Lobmayer N., Perepatics I. (1915/16: 20 K), Fehér M. (1914/15: 10 K), Dobos G., Galambos D. (1914/15: 10 K), Leffler B. (5 K), Novák B., Gulyás I. (1914: 10 K), Jánossy B., Sz. Tóth J., Konsza S., Pásztor M., Velledics L. (1914/15: 20 K), Erebrucker A. (5 K), Novotny A. (25 K), Márkus Gy. (1915: 6 K), Erdélyi P., Vidóczy A., Csipak L., (1914: 10 K), Bernáth M. A., Márki S., Berecký L., Nemeskey G., Nádaí P., Kelemen B., Molec B., Nagy L., Szenészi Gy. (6 K), Fejes Gy. (1913: 10 K), Abafy B., Székács B., Tolnay A., Klebersberg K., Paiss D., Torday Á., Jung B., Farkas L., Darkó J., Tettamenti B. (1914/15: 10 K), R. Kiss I. (1914: 10 K), Vértessy D., Kónya L., Rubinyi M., Szász B., Zombory J., Rajka L., Kelecsényi R., Ebergényi M. (5 K), Vámos E. (20 K), Trencsényi K., Gerecze A. (1914: 10 K), Leyrer M., Haraszi Gy., (1914: 10 K), Csűrös F. (1914: 10 K), Hartványi Z., Novotha A. (1916: 10 K), Gedai J. (1914: 10 K), Kádár L., Kirchner Gy. (4 K), Szalay I. (1914/15: 20 K), Korpás F., Katona B., Járósy A., Wähler R., Bánóczy J., Alszegehy Zs. (2 K), Baranyay Z. (2 K), Császár E. (1915/16: 20 K), Elek O. (1915/16: 16 K), Kiss E. (1914: 5 K), Oberle K. (5 K), Váczy J. (11 K), Weber A. (1915/16: 9 K), Zolnai B. (1916: 2 K). Összesen: 1243 K 60 f.

Előfizetési díjat fizettek: Kolozsvári ref. theol. ifj. Egylet (7-50 K), Dévái főreálisk. ig., Brádi áll. polg. fiúisk. ig., Székesfehérvári főreáliskola ig., Blancez J., Vasvármegyei Kultúregyesület (30 K), Sárospataki főiskola könyvtára, Nagy-kikindai főgimn. ig., Rozsnyói rk. főgimn. önk. k., (1915: 10 K), Besztercebányai f. keresk. isk. ig., Debreczeni f. leányisk. ig. (1915: 10 K), Körömcz-bányai főreálisk. ig. (1915: 10 K), Rózsnyói rk. főgimn. ig. (10 K), Fiumei áll. főgimn. ig. (20 K), Budapesti VIII. főreálisk. ifj. könyvtára, Kilián F. (60 K), Kőszegi Domokosok int. ig., Fogarasi főgimn. ig., Budapesti VIII. főreálisk. önk. k., Kármán Zs., Paksi áll. polg. isk. ig. Összesen 397 K 50 f.

Mindösszesen befolyt: 1641 K 10 f.

Felkérem a Társaság azon t. tagjait, akik tagdíjaikkal még hátralékban vannak, hogy a hátralékot mielőbb címemre juttatni szíveskedjenek. Alapszabályaink 7. §-a értelmében a tagdíj az év első negyedében fizetendő be.

Dr. Ágner Lajos,

a M. Irodalomtörténeti Társaság pénztárosa,
Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz. II. em. 7. a.

Tisztelettel kérjük mindazokat, kik érdeklődnek tudományszakunk iránt, hogy szíveskedjenek belépni a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak sorába. A tagsági díj egész évre 10 korona. A belépési nyilatkozat egy levelezőlapon is megküldhető dr. Kéki Lajos jegyzőnek. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16 sz. II. 4.)

Társaságunk eddigi tagjait különösen is kérjük új tagok és előfizetők ajánlására. Tagjaink és előfizetőink számának gyarapodásával Társaságunk működési körét és folyóiratunk terjedelmét is megnöveljük.

IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

MEGINDITOTTA PINTÉR JENŐ.

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI:

BAROS GYULA.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
===== BUDAPEST. 1916. =====

Meghívó.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1916 március hó 4-én, szombaton délután fél 6 órakor tartja a M. Tud. Akadémia kistermében

IV. évi közgyűlését

a következő tárgysorral:

1. *Elnöki megnyitó, Dézsi Lajostól.* — 2. *Titkári jelentés.* — 3. *Arany Képmutogató-jának személyi elemei.* Előadás *Tolnai Vilmostól.* — 4. A pénztárvizsgáló bizottság jelentése. — 5. A választmány kiegészítése. (Új választás alá kerül a választmány egyharmada.)

A közgyűlés előtt 5 órakor választmányi ülés.

Kéki Lajos
jegyző.

TARTALOM.

	Lap
Négyesy László: A Pataki Névtelen és Dobó Jakab	81
Várdai Béla: Vargha Gyula költészete	87

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Zolnai Béla: «A kis leány baja»	105
Tolnai Vilmos: Arany: Szondi két apródjához	107

IRODALOM.

<i>Heltai Gáspár:</i> Háló. Kiadta Trócsányi Zoltán.	
Ism. Gálos Rezső	109
<i>Schiller István:</i> Bogáthi Fazekas Miklós élete és vallásos tárgyú költészete.	
Ism. Császár Ernő	110
<i>Vnuto Berta:</i> Jókai Mór drámai munkássága.	
Ism. Benedek Marcell	111
FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE	113

FIGYELŐ.

Társasági ügyek I—II. — *Tordai Anyos:* Madarász Flóris. † — A Kisfaludy Társaság új tagjai és jutalomtételei. — *Sz. F.:* Egy történelmi vígjáték. — *Bleyer Jakab:* Egy osztrák író a magyar népdalról. — Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken. — Irodalomtörténeti pályázat. — *Wallentinyi Dezső:* Kérelem Tompa Mihály levelei ügyében — 146
A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke — 154

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését *dr. Kéki Lajos* jegyzőnél bejelenti. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16. sz. II. 4.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések *dr. Ágner Lajos* pénztárhoz intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek *dr. Baros Gyula* ideiglenes szerkesztő címére küldendők. (Budapest, X. ker., Család-u. 17.)

A PATAKI NÉVTELEN ÉS DOBÓ JAKAB.

— Egy feltevés története. —

Aeneas Sylvius *De duobus amantibus* című prózában írt novellája XVI. századbeli verses magyar átdolgozásának keresett szerzőjére nézve a következő módszeres meggondolás lehet irányadó.

A Lucretiát olyan énekszerző írhatta:

1. aki 1577-ben, Sárospatakon, az úr gombos kertében, tehát a várúr kertjében dolgozhatott;

2. aki fiatal ember volt, s koránál és világi állapotánál fogva afféle erotikus költemény szerzésére kedvet érezhetett és ebben feszélyezve nem volt;

3. aki humanista témákat dolgozott fel;

4. akinek valamely műve és a Lucretia közt esetleg külön egyezés is akad;

5. aki Balassival összeköttetésben lehetett, ha nem ő volt.

V. ö. az 1592. kolozsvári (címlapos) kiadás végét:

Mikoron irnánac más fel ezer vtán hetuen hét eſz- | tendőben, Aeneas Syluius irafsából ſzerzéc ez éneket | versekben, Bodrogh vize mellet Patac varofsában, | az wr gombos kertében.

És a végétől számított 14. és 13. vsz.-ban:

... Nem azoknac irtam ... | à kiket ebből régen kifárafztot | az reſt és tūnya vénfég.

Iffiac en feleim iffiaknac hafznokért ezeket őſgue | ſzettem.

Nekem szemembe tűnt Dobó Jakab, az a dalszerző fiatal levante, akit a Radvánszky-kódex a Balassi XLVI. énekének feliratában megnevez: «Az Dobó Jakab éneke,¹ az «Már szintén az idő vala kinyilásban» ellen szerzett ének.» Ebből a feljegyzésből régen tudták Balassi költészetének ismerői, hogy Dobó Jakab szintén költött dalo-

¹ Itt a kiadásban (72. l.) pont van, ezt vesszøre emendálom. A pont félreértésre adhat s már adott is okot; a XLVI. ének nem vendégvers a Balassi versei közt (nem a Dobó J.-é), hanem a Balassi Julia-dalainak egyike. Szilády is Balassiéneknek tekinti.

kat. Különben unokatestvére volt Ferencnek és Krisztinának, fia volt Dobó Domokosnak, az egi hős testvéröccsének.

Ő rá alkalmazva a fenti kritériumokat, így állt a kérdés :

1. Dobó Jakab nemcsak unokatestvére volt Ferencnek, a pataki vár urának, tehát a várban nemcsak vendégül szerepelhetett, hanem részbirtokosa is volt a várnak; az 1573-ban kiállított inscriptionális levél az ő nevére is szól a Sulyok Sáráé, Dobó Ferencé és Krisztináé mellett; sőt Ferenc az anyjával szemben azt vitatta, hogy Jakabot, mint a Domokos ágának képviselőjét felerész illeti a várban, míg őket hármukat, mint István ágának tagjait a másik felerész (vagyis anyjának nem negyed-, hanem hatodrészhöz van joga).¹ 1577 áprilisban Ferenc kizárta ugyan anyját és hugát Patakából, de Jakab vele maradt. Ő tehát 1577-ben otthon volt Patakban és az úr gombos kertjében annyit tartózkodhatott, amennyit csak tetszett.²

2. Dobó Jakabról már Sziládynak a XLVI. énekhez tartozó jegyzetéből tudhattuk, hogy egy nemzedék volt Ferenczel, Krisztinával és Balassi Bálinttal. Fiatal ember volt tehát. Sőt fiatalon is halt el. Szamosközy szerint ifjúsága első virágjában elpusztult; szerencsétlen lovaglás közben nyakát szegte. A Ferencet ért családi csapásokat elbeszélve így folytatja az író : *et Jacobus Francisci patruelis, Dominici filius, Ungaricae iuventutis princeps, qui alter bonorum heres erat, in primo aetatis flore interiit.*³ Minthogy e szakasz után Szamosközy 1580-iki eseményt beszél el (a nádudvari csatát), Szilády a Jakab halálát 1580 tájára tette. Azóta megtudtuk, hogy Jakab a Krisztina és Bálint házasságkötésekor még élt, de az 1585 jún. 1. kelt kir. parancs már mint *olim*-ot és *decedente interim antefato olim Jacob Dobo*-t említi.⁴ 1585 február és május közt halt meg. 1577-ben tehát élt.

¹ Orsz. levéltár. Dobó levéltár, 1. csomó.

² Hogy ez a Gomboskert nem symbolikus kifejezés, azt nem a Magyar Nyelv 1910. évi hozzászólásaiból tudtuk meg legelőbb, hanem a Szilády Árontól az Irod. Közlem. 1893. évf. 208. lapján közölt oklevélből, a Balassi B. hatalmaskodásának az udvarhoz intézett leírásából. Harsányi István stb. hozzászólása azt tisztázta, hogy a kert a várhoz tartozott. A név eredetére nézve Mészöly G. gombvirágos kertre gondolt; még előbb Dézsi Lajos, Örczy-kert-féle eredetet gyanított, vagyis hogy a kert régibb tulajdonosa valami Gombos nevű család lehetett; Takáts Sándor véleménye szerint pedig a rózsafák, köszméték és ribiszkék mellett volt gombos karókról nyerhette nevét a kert. (Bp. Szemle 1915 aug. 169. l.)

³ Monum. Hung. Hist. II. Scriptores, XXI. 208. l.

⁴ EPhK. 1896. 852. l. Irod. Közlem. 1900. 336. l. Még februári levélben Balassi a *Dobókat* említi. L. Takáts S. Bp. Hirl. 1908. 288. sz.

De nem volt-e igen fiatal? Aki 1585-ben mint «*adolescens*» «*in primo ætatis flore*» hal meg, írhat-e nyolc évvel korábban Lucretiát? Ezen a ponton merültek fel kétségek kutatásaim közben. Az, hogy 1577-ben, épen a kritikus évben a pozsonyi káptalan előtt ügyvédekett vall (40-et), nem bizonyít nagykorúsága mellett, mivel Werbőczy szerint az ügyvédvalláshoz nem teljes korúság, hanem csak törvényes korúság kellett, ami akkor 12 év volt. De egyelőre megnyugtató Szirmay Antalnak egy hivatkozása,¹ mely szerint Dobó Ferenc és Jakab 1575-ben és 1580-ban mint Perényi Zsófia (István leánya) gyámjai felmentvényt kapnak. E hivatkozásnak hinnem kellett, mivel az itt együtt említett nevek csakugyan összetartoznak és Szirmay ezt nem álmodhatta meg, csak oklevélből vehette. Eszerint Jakab legalább 1580-ban már nagykorú lett volna. Mivel pedig az 1578 ápr. 25-én Pozsonyban a királyi bizottság előtt és rábeszélésére Ferenc és anyja közt nagy nehezen létrejött «*amicabilis compositio*»-ban Ferenc Jakab nevében is kötelezettségeket vállalt — cuius tutorem agit —: ebből szorosabb kormeghatározás is ígérkezett, hogy t. i. Jakab 1578 és 1580 közt lett nagykorú, tehát 1577-ben 22 éves lehetett. Alkalmas kor, hogy egy úrfi Lucretiát írjon. Hogy Dobó Jakab nem lehetett tucatember, s talán épen szellemi tekintetben sem, azt a humanista történetíró dicsérete: «*Ungaricæ iuventutis princeps*», eléggé igazolja. Versének is lehetett bizonyos valutája, ha Balassi arra méltatja, hogy ellendalt ír reá és 4 énekében idézi dallamát.

3. Dobó Jakab éneke az első során kívül elveszett, de hogy mi volt a tartalma, azt megtudhatjuk az ellendalból. Balassi XLVI. éneke azt mondja:

Bezzeg nagy bolondság volt a balgatagban,
Cupidót ki írta *gyermek* ábrázatban,
Mert nem gyermek, a ki bir mindent világban.

Vaknak sem mondhatni, mert nem találná oly biztosan mérges nyílával a sziveket; *szárnya* sem lehet, mert elrepült volna szívémből s nem rakná benne a tüzet; nem is *mezítelen*, ki mindeneket foszt. Dobó Jakab énekének a főpontjai tehát ezek voltak: minő elmés művész volt az, aki Cupidót 1. gyermeknek, 2. vaknak, 3. szárnyasnak, 4. mezítelennek ábrázolta. Hogy az a keret is benne volt (a művész elmés voltának dicsérete), bizonyítja Balassi énekének utolsó versszaka:

Ez egynehány versben feleltem meg annak,
A ki alította nem kis okosságnak,
Cupidóra gyermek-személt hogy írtanak.

¹ Notitia ... comit. Ugochensis. Pestini 1805. 144. l.

Ez, amint van, mindenestül humanista téma. A mintát Propertius szolgáltatta III. 3. (II. 12.) elegiájával; ez visszamutat az alexandriai költészetre (Moschos I. eidyll., Meleagros stb.). Az Eros-, Amor- (Cupido-) motivumnak és a szerelem attribútumainak a görög és római költészetben és képzőművészetben való történetét e helyen mellőzöm (ha feltevésem bevált volna, azt is közölném), utalok Furtwängler cikkére Roscherben. Épúgy mellőzöm a Cupidó-leírások, Cupido-történetek és attribútumok szemléljét az újlatin költőknél. (V. ö. Burmann-Santenius Propertius-kiadását, Utrecht, 1780., 287. l. Eckhardt Sándor jeles értekezését: Balassi irodalmi mintái, Bp. 1913.) Az ismertető jegyeket variálják; a többségnél megmarad a gyermekjelleg, a szárny, a nyíl, a fáklya; ezek mellett föl-fölmerül a vakság és a meztelenség; általában e két utóbbi inkább a humanista költőknél van hangsúlyozva, alighanem plasztikai ábrázolások hatására. Balassi Angerianusból fordítja Dobó Jakab énekének cáfolatát, de természetesen a pontok megfelelnek Dobó Jakab éneke tartalmának.

4. A Pataki Névtelen az Aeneas Sylvius elbeszélését megtoldotta egy allegorikus elmélkedéssel a szerelemről (Sziládynál az 1465. sor-tól végig). Leírja az ifjagnak, az ő feleinek, a szerelmet, hogy óvakodni tudjanak tőle, ha kerülgeti őket:

Gyermec a szerelem meztelen iryác nincz ő neki | Izakála, Szeme vak őnéki hailandó kéz iya vállán va- | gyon két Izárnya, Oldalan tegzében foc mérges nyi- | lai, kezében éghő fáklya.

Iryác gyermek képben mert...

És azután egyenként megokolja a jegyeket 4 strófán keresztül.

Ez az egyezés döntő jelentőségűnek tetszett.

5. A Dobók Balassával sokszoros összeköttetésben voltak. Jakabnak anyja Balassa-lány volt, Szklabonyai Balassa Fruzsina, Bálintnak másodunokatestvére. Ha tehát szükséges Sziládyval feltennünk, hogy Balassinak 1578-ig ismernie kellett a Lucretiát, Dobó Jakab szerzősége ennek a feltételnek is megfelelt.

Közben értesültem arról is, hogy előttem több évvel Takáts Sándor, a XVI. század életének egyik legjártasabb ismerője, szintén Dobó Jakabra gondolt.

Ennyi ok alapján elég tetszetősnek véltem föltevésemet, s azért a M. Irod. Társaság jan. 8-iki ülésére «A Pataki Névtelen neve» címmel jelentettem be előadásomat. Hiszen, ha van egy énekszerző, akiről par excellence tudjuk, hogy épen a kérdéses nyáron Patakon lakhatott és az urasági kertben dolgozhatott, egy vitézlő úrfi, akinek egy éneke pontról pontra összevág a Lucretia történetének a Pataki Névtelentől eredő kitoldásával, s aki Balassának is személyes ismerőse

és két részről is rokona: akkor a föltevést nemcsak meg lehetett, hanem meg kellett kockáztatni.

A levéltári kutatást azonban tovább folytattam, részint Dobó Jakab személyére nézve, részint abból a célból, hogy az alsó korhatárt kétségtelenül megállapítsam. Ez a feladat nem hagyott nyugodni.

Technikai okokból számos más pro és contra nyom után (épen előadásom napján délelőtt) került kezembe az Orsz. Levéltár kitűnő indexeiből és elenchusaiból már előbb tudomásomra jutott revisionális «super illegitima ætate Jacob Dobo», még abból az időből, mikor István élt és a Jakab gyámja volt. Ez a feszült várakozással kutatott korlevél csakugyan eldöntötte a kérdést. A korlevél nem eredeti példányban, hanem két rendbeli átirásban maradt fenn, két keresetbe foglalva, melyeket István 1568-ban indított.¹ Mérey Mihály nádori helytartó tanúsítja benne 1568 Jubilate vasárnap hetében, hogy felkérték az eléje vezetett nemes Dobó Jakab, néhai Ruskai Dobó Domokos zsenge korú fia korának megállapítására; ő tehát amennyiben szemmel megítélhette és elméjében megbecsülhette, ezt a fiút hat évesnek és egy hónaposnak találta; erről kiadja a leletet. A két oklevél írása rossz; de olvasásában (az évszámmra nézve) nem tévedhetek. Az okirat tartalmi hiteléhez sem férhet szó. Hat éves gyermek korának megítélésében nem lehet tévedni öt-hat évet. Mérey Mihály nádori helytartó hivatalos nyilatkozata hitelt követel. Nehogy pedig bárki a többi körülmény találkozásának megvesztegető hatása alatt mégis kétségbevonja ez oklevél érvényét, megjegyzem, hogy még más úton is valószínűtlenné tudom már tenni Jakabnak 1560 előtti születését. Az ő anyja előtt atyjának Bajoni Kata volt a felesége, ez Erdélyben Déván halt meg pestisben, 1554 szeptemberben, alig fél éves kis fia után 6 nappal, fiatalon. Domokos, mint erdélyi vicevajda (1553—56) még Erdélybe vitte feleségül Szklabonyai Balassi Fruzsínát. Ő 1556—1558 a konstantinápolyi Héttoronyban ült; feleségét és Anna nevű leányát Dobó Istvánnal és nejével Sulyok Sárával és Ferenc fiával együtt szintén elfogták 1556 novemberében Perényi Gábor és társai. Az erről szóló oklevélben csak Anna van említve, Jakab nincs; de a házasság, ha Domokos megtartotta a gyászévet, alig is volt több egy évesnél. István Domokost 1558-ban váltotta ki, Jakab tehát 1559 előtt nem születhetett, akkor pedig már szintén «elkelt» attól, hogy a Lucretiát 1577-ben írhasa. A korlevél hitele megtámadhatatlan, Dobó Jakab 1562-ben született, a Lucretia keltekor tizenöt éves volt.

¹ Orsz. levéltár. DL. 24,059. sz. és NRA. 462. N. 30. Az oklevél latin szövegének közlését fenntartom máskorra.

A nyomozás eredményei tehát a következők:

1. Az a föltevés, mintha a Lucretiát Dobó Jakab írta volna, egyszersmindenkorra lekerül napirendről. Ebben a kérdésben eddig ez a legnagyobb bizonyosság, noha ellenkezője néhány hétig a legnagyobb valószínűségnek látszott. Más kutatónak tehát nem lesz szükséges ezt a vak eret kergetnie.

2. A Lucretia szerzője Dobó Ferenc udvarában keresendő. (Egy úrfi vendége, aki pl. azon a nyáron nála vadászott? Egy az ő udvarában hadinevelés végett tartózkodó fiatal levente? Jogtanácsosa, illetőleg titkára, mintegy Gyöngyösinek a szolgálat nemében és a verselő kedyben előde? Jakab tanítója?) Balassi Bálint szerzősége meg van ingatva, de végleg megdőntve eddig nincs: 1577-ben hosszabb időt töltött Magyarországon (júl. és szept. Liptóújvár, nov. Zólyom), Dobó Ferencel még levelezett (l. Irod. Közlem. 1899. 386., 390., 392., 393. l.); a mostani vizsgálat teszi végleg valószínűtlenné az ő szerzőségét, a fenti módszeres hálózat 3. és 4. pontjának végiggondolása szolgálatja a döntő érvet: a XLVI. ének éles hangja ellene mond annak, hogy Balassi valaha olyan tartalmú költeményt írt volna, aminőt ez a dal cáfol, — Balassi nem szólja le önmagát.

3. Bárá Dobó Jakab azonban, mint a főrangú lírikusok egyik korai jelensége figyelmet kíván. Ismerjük egy énekének tárgyát, tartalmának főbb pontjait és rokonságát, ismerjük első sorát, külső formáját, függését a Lucretia énekétől, viszont bizonyos hatását Balassira (Balassi átveszi a formáját: 3 sorú monorim alexandrin strófa, de cáfolja tartalmát). Új adataim is vannak Dobó Jakabra és a pataki várnak a Dobó-család pszichológiájában való szerepére nézve, ami a Balassi életrajzra nézve is fontos, valamint az utolsó Dobók genealógiájára nézve, de ezeket most elhagyom. Talán ez a közlemény serkenteni fog másokat az esetleg útjukba eső adalékok közzétételére.

Reám nézve alanyilag az a tanulság is származott, hogy nem lehetünk a történeti és filológiai munkában elég szerények, midőn tényeket következtetésekkel kell helyettesítenünk. Viszont csak megerősödött bizalmam a módszerben, mert a módszernek szigorú és következetes végrehajtása vitt arra, hogy ne állapodjam meg a kutatásoknak azon a pontján, amikor a föltevés tetszetőssége erre csábított, hanem a legutolsó rést is biztosítva akarjam látni. Így megmenekültem attól, hogy az irodalomtörténetbe talán évtizedekre egy hibás föltevést juttassak belé.

NÉGYESY LÁSZLÓ.

VARGHA GYULA KÖLTÉSZETE.

I. *Életrajzi adatok.* Született Káván, Pest vármegyében, 1853 november 4-én, dunántúli eredetű nemesi családból. Szülei: görzsönyi Vargha János ügyvéd és zsarolyáni Márton Sára. Atyjának sok verse maradt kéziratban, köztük szerelmi dalok is, melyeket a családi kegyelet őriz. Anyai ágon másodunokatestvére Abonyi Lajos regényíróknak. Középiskolai tanulmányait a budapesti ref. főgimnáziumban, a főiskolait pedig a budapesti tud. egyetemen végezte, hol 1877-ben avatták a jog- és államtudományok doktorává. Már mint joghallgató belépett a közp. statisztikai hivatalba, melynek 1892-ben aligazgatója, 1901-ben pedig igazgatója lett. 1914-től kereskedelemügyi államtitkár és Kassa város országgyűlési képviselője. A Kisfaludy-Társaság 1883-ban választotta rendes tagjává, majd másodtitkárrá, 1900-ban pedig titkárrá. A M. Tud. Akadémiának 1892 óta levelező, 1907-től rendes tagja.

II. *Művei.* Nagyarányú közgazdasági és statisztikai munkásságát megelőzve e helyen, csupán a szépirodalmira terjeszkedünk ki ezekben: 1. *Dalok.* Bpest, 1881. 2. *Csiszár Márton.* Elbeszélés. Bpest, évsz. nélk. (Jó Könyvek 21. sz.) 3. *Gyermekelet.* Kleinmichel J. rajzaihoz írt versek (Szász Károlylyal). U. o. évsz. nélk. 4. *Jó gyermekek könyve.* U. o. évsz. nélk. 5. *Schiller költeményei.* Ford. u. o. 1890. (Szász Károlylyal és Váró Ferencel). 6. *Nóták a magyar nép számára.* U. o. évsz. nélk. (Históriák, nóták 1. sz.) 7. *Trefás rigmusok.* U. o. évsz. nélk. (Históriák, nóták, 31. sz.) 8. *Bodoglár.* U. o. 1886. (Magyar Mesemondó, 10. sz.) 9. *A boszuló kard.* Regényes dalmű öt felvonásban. A Kisfaludy-Társaság pályázatán jutalmat nyert mű. U. o. 1897. 10. *Műfordítások.* V. Hugo, Sainte-Beuve, Barbier, Gautier, Musset, Leconte de Lisle, Sully Prudhomme, Heredia, Gayda költeményeiből. (A Kisfaludy-Társaságnak *Anthologia a XIX. század francia lyrájából*, u. o. 1903. I—II. c. kiadványában). 11. *Költeményei* (1870—1914). Kiadja a Kisfaludy-Társaság. U. o. 1915. — Versei legnagyobbbrészt a Budapesti Szemlében (melynek 1875 óta munkatársa) s a Vasárnapi Újságban jelentek meg, továbbá a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban, melyek azonkívül titkári jelentéseit, bírálatait, Abonyi Lajos felett tartott emlékbeszédet (a 34. kötetben) és Vörösmarty mint lírikus c. tanulmányát (a 35. kötetben) is közölték.

III. *Irodalom.* A *Dalokat* ism. Hon, 1881. 8. sz. és a Budapesti Szemle, 1882, 29. köt. 488—491. l. (—z— jelzésű cikk). — *d.*: Vargha Gyula költeményei. Budapesti Szemle, 1915 október. — Pesti Hírlap, 1879. 29. sz., 1911. 86. sz. — A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új F. XVIII. 55., 56. l. — Hein-

rich G. és Lévy József: A Kisfaludy-Társasághoz benyújtott bíráló jelentések V. Gy. Schiller-fordításairól. Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új F. 1837—88. Bp. 1888. 40—42. l. — Protestáns Szemle 1893. 393. l. — Vasárnapi Ujság 1894. 35. sz. (arcképpel), 1901. 18. sz. (arck.) — Schöpflin Aladár: Irodalom, Vasárnapi Ujság 1915 márc. 28., 13. sz. — Budapesti Hírlap 1905, 59. sz., 1915, 50. sz. — Rákosi Jenő: Vargha Gyula versei. Budapesti Hírlap, 1915 ápr. 4. — Ország-Világ, 1901, 18. sz. arck. — Kampis János: Vargha Gyula. Ország-Világ, 1915, 20. sz. (arck.) — Alexander Bernát: In reiner Höhenluft (V. Gy. költeményei). Pester Lloyd 1915 júl. 22. — V. Gy. költeményei. A Hét. 1915. 21. sz. — Dr. Nagy József: V. Gy. költeményei. Uránia, 1915 szept. — Marco: V. Gy. versei. Új nemzedék. 1915. 15. sz. — Magyar Ferenc: V. Gy. költeményei. Magyar Kultúra. 1915. 17. sz. — Dr. Kristóf György: Két új verskötet: I. Lengyel mezőkön (Gyóni Géza). II. Vargha Gyula költeményei. Különnyomat a Sárospataki Ref. Lapok 1915. évfolyamából. — Várdai Béla dr.: V. Gy. költeményei. Katholikus Szemle, 1915 október. — Dr. Vargha Zoltán: Vargha Gyula. A görzsönyi Vargha-család története. — Szinnyei: Magyar írók XIV. 888—890. — Ferenczi Zoltán: A magyar irod. tört. 1900-ig. Műveltség könyvtára 435. 558. l. és arckép. — Kiszlingstein könyvészete. — M. Könyvészet 1903, 1905. — Petrik: M. Könyvészet, 1886—1900.

Megjegyzés. Jelen dolgozat innen következő teljes alakjában már 1914. év augusztusában készen volt. A fent közölt bibliografiai adatokért dr. Vargha Zoltánnak tartozom köszönettel.

Mint az igazi költőknek minden időkbén, úgy mai líránk legértékesebb képviselőinek is megvan az ő sajátos, másokétól határozottan különböző hangnemük. Hogy csak a legkiemelkedőbbekre utaljunk: a legerőteljesebb férfiasággal a Kozma Andor lantja zeng; legszilajabb, legrapszodikusabb dalai az Endrődi Sándor múzsjának vannak; legédesebb olvadékonysággal a Szabolicska Mihályé szól. És az a lant, amelyről a legtöbb szomorúsággal, s nyilván legmélyebből kelnek a hangok, a Vargha Gyuláé. Ilyen az alapjelleme annak a most megjelent hatalmas kötetének,¹ mely 32 íven negyvenöt évnek (1870—1914), vagyis egész eddigi költői pályájának termékeit nyújtja, csupán néhány nagyobb terjedelmű műve (így *A búzás papné*, *Császár Márton*, *Bodoglár* című népies költői elbeszélések és *A boszuló kard* című dalmű-szöveg), továbbá kiváló műfordításai híjján. Bár a kötetnek magasba lendülő s ott mindvégig biztosan megmaradó színvonala szigorú kiválasztásra engedne következtetni, ez mégsem történt. Maga említi, hogy a gyermekkori verseket nem számítva, alig hagyott el valamit. 30—40 verset, melyet ki akart hagyni, utólag mégis fölvelt,

¹ Vargha Gyula Költeményei. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, Franklin-Társulat, 1915. VI+526 lap. Ára füzve 4 K, vászonkötésben 6 K.

mert látta, hogy mennyire különböző az ízlés, s másoknak olyan versei is tetszenek, melyekről maga nem sokat tartott. Így hát a kiválasztás nem a papíron, hanem még benn a lélekben, a kifejezésre kínáló daltárgyak közt ment végbe. 1881-ben adott ki egy verskötetet *Dalok* címmel, mely a címnek pontosan megfelelően (ahogy ezt Gyulai Pál szokta tanácsolni) csupán dalokat nyújtott. E kötetnek Lévy József volt akkor a legkiválóbb méltatója (Budapesti Szemle 1881). Egyéb ifjúkori költeményei, köztük több akkoriban kezdett s csak idők jártával befejezett, a mostani kötetben jelennek meg először összegyűjtve. Közben, vagyis 34 év óta, eredeti műveiből nem jelent meg gyűjtemény, s e példátlanul szerény várákozásából, melynek a Kisfaludy-Társaság többszöri sürgetése vetett véget, magyarázható aztán, hogy most, főképp a *Budapesti Szemle* és a *Vasárnapi Ujság* hasábjairól verskötetekünk rendes terjedelmét ennyire meghaladó gyűjtemény állott elő. E kötet tehát valósággal egy teljes költői oeuvre-rel állít szembe, egész írói jellemkép bontakozik ki benne, gazdagon az erőteljes és értékes vonásokban, s ez kit ne érdekelné, főként mai líránk körében, melynek inkább megvannak az eklektikus versificatorai, másfelől a furcsaságokban tévelygő különcei, mint dús, eredeti érzelemvilágot sajátos hangon feltáró igazi egyéniségei.

Vargha Gyula költészetében két korszak mutatkozik. Az elsőben, mely a nyolcvanas évek végéig tart, a dalszerű hang uralkodik, még a megrázó motívumok közlésénél is. A másodikban kialakul és állandó hangnemmépen érvényesül patetikus, mondjuk: ódai stílje, mely drága, himes takaróul borúl ez érett korszakának még kisebb témáira is, mégis stílszerűtlenség nélkül, következve azon szempontokból, melyekből tekinti, lelkivilágába beállítja őket. Amott lantjának inkább csak egy-egy húrja szól még egyszerre, s jobban a zengés mélysége, mint a valamennyi húrból egyszerre kicsalt harmónia gyönyörködtet. Itt kialakultak már fenségesen összezengő hangjai, s ezekben tárja föl nemcsak lelke mélységeit, de nem fokozza vissza a régi egyszerűsége őket többé akkor sem, midőn lelkén, egyre ritkábban, könnyedebb témákat ringat. Áthidalást jelentő momentumok hiszen akadnak a két részben; nagyjában mégis ilyenféle jellemképpel állanak egymással szemközt, vagyis inkább: egymás fölött. Amit költészetének melanholikus, komor alapjellemeről mondtunk, ezen nem szabad se holmi Bajza-féle szentimentalizmust, se Vajda János-féle végletességet értenünk. Ama bizonyos lírikus túllendítések mellett sem tetszik se férfatlannak, sem egészségtelennek; az a körülmény pedig, hogy művészi kialakultságban, azokat a lávaömlésszerű formátlanságokat mindenkor magosan lebírvá áll elénk, főbizonyosága annak, hogy nemcsak nemes és mély, de gyökeresen egészséges és erőteljes költőlélekkel is van

dolgunk. A mi másnak, gyöngébb léleknek elborító áradat volna, az számára engedelmes anyag, melyet művészkeze mindenkor biztosan formál.

I.

Az első korszak művei túlnyomó részben szerelmi költemények és a *Dalok* című kötet útmutatása szerint több ciklusra oszlanak, melyeket a jelen kötetben költőnk már nem jelöl meg, úgy hogy nem lesz érdektelen felosztásukra rámutatni. Az első szerelem dalai a *Nap-nap után* című verssel végződnek. A második és harmadik szerelmét megéneklők elvegyültek egy közös ciklusba a költő lelkében, amint ezt a *Szívem mint elhagyott kút* című vers nyilván utólagosan oly szépen magyarázza. Kitűnően választott képben állítja ez elénk azt a sajátos lelkiállapotot, melynél a szív viaskodik még a büszkén eltemetni próbált nagy érzés feltörő emlékeivel, mikor már jelentkezik a következő:

S két bájos lányka képe,
Mint két arany veder,
Merül csengő vizébe
Folyvást le, fel.

Ez a vers záloga szemünkben a kötet minden későbbi finomságainak. E második, tulajdonképp tehát kettős ciklusnak határköve az *Epilóg* című versike. Az első ciklus verseit valami megdöbbenően komor hang jellemzi. Az első szerelemre hiába gyúlt szív jajong bennük a ráhullt dermesztő dér alatt. A csalódott Madách dalolt valamikor ilyenféleképen, újabb irodalmunkban pedig bizonyára egyik lírikusunk se kezdte ily sötét, kétségbeesett hangokon pályáját. Legalább címük szerint álljanak itt közülük a *Szülő, barát, a Folyam partján*, a *Rosz álom*, az *Életem* és *Az őszi esső*, mely könnyedséget mélységgel oly sikerülten vegyít s tán egész irodalmunkban legméltóbb rokona Goethe *Ein gleiches* című világhírű kis remekének. E kör hangja a *Sötét órában* címűben tetőzik, melyben az örök megsemmisülést kéri nemcsak teste-lelke számára, hanem hátrahagyottai emlékezetében is:

Ne is legyen emlékezet,
Mint arról, ki nem létezett;
Még a saját szülőanyám
Se emlékezzék soha rám.

Testem, lelkem, hírem, nevem
Enyésszen el oly teljesen,
A semmiségbe visszafolyva,
Mintha sohase lettem volna.

E szerelem emlékét zokogja vissza évtizedek múlva fojtott, elegikus hangokon a *Késő találkozás*; s az egykori eszményre emlékeztető jelenség az olasz ég alatt adta nyilván a motivumot a közelmúlt években egyik legfenségesebb művéhez, a *Római elegiához*. Költői világának elkomorodását bizonyára e boldogtalan szerelme magyarázza nem csekély mértékben, bár motivumai, a kötet több helyéből kitetszőleg, még régebbre, a gyermekkor bizonyos méla emlékeihez is visszanyúlhatnak.

A következő, kettős ciklus hangjai már könnyedebbek, inkább csak költői udvarlások néhol, kevésbbé a szenvedély tüze, mint inkább az elmésség fénye tetszik meg rajtuk, mely utóbbinak olykor tán heinei eredete is van (*Oly szép . . .*). Hiába, a szívnek vannak hangjai, melyek egyszerűek, mint a halál. Az utolsó, költőnket a családi élet boldogságához elvezető szerelemnek dalai közül legmegragadóbbaknak, legmélyebbeknek, legköltőiebbeknek azokat érezzük, melyekben az új, eddig nem hallathatott hang szólal meg: a közelgő boldogságnak ujjongó hangokon üdvözlése. Szóval a boldogság felé haladásának egy-egy állomását jelölő, a jegybenjárás idejéből való versek. Ide tartoznak a *Szívem megdobbant*, *Aquincum*, *Hiszek a jószágos* és főképp a hangjával és erős, kerek lírai kompozíciójával egyaránt kiemelkedő *Egy év után* című vers. A családi élet örömeit zengi már a *Déli álom* (igen finom befejezéssel), melynek a későbbi időkből a *Gyermekszobában*, *Karácsony estéjén* és a *Távolban hitvesemnek*, a méltó folytatásai. A költői alkotásban talált gyönyörűség és a kötelességteljesítés megnyugtató tudata mellett e családi boldogság öntöztette, költészetének tanúsága szerint, gyógyító balzsammal költőnknek az élet egyéb tapasztalásaitól pesszimizmusba kergetett szívét.

De vessünk egy futó tekintetet az első időszak egyéb témáira is. Bennük is mutatkoznak már, igen természetesen, egyéniségének azon vonásai, költészetének azon erényei, melyeket aztán kifejlődve is viszont fogunk látni. A szüleitől lelkébe írt nemes vonásokért mond hálát az *Anyámhoz* s az *Édes apám*, az utóbbi sikerült genre-vonásokkal, mikhez vonzódása egyik forrása különben költészetének. A költők «amat nemus, fugit urbem»-jét a megvalósítás lehetetlenségébe való fatalista belenyugvással énekli meg a *Hiú sóvárgás*. Végzete nem enged már vissza, falu lakójának, amint

A síró patak se fordul
Vissza kútfejéhez.

Pedig, mint évtizedek múlva is újra megénekli, szívének nincs örömére ez a *Terjedő város*:

A nagy palotáért,
 Mely dölyfösen itt kél, nem adnám a fészket,
 Hol lombfakadáskor
 Vadrózsanyiláskor
 Egy bohó szerelmes rigó füttyürészett.

A vallásos érzés nem tölti el ugyan annyira, hogy lelke derült harmóniáját eredményezhetné, de azért a nehéz órákban szinte görcsös fogódzásokkal ragaszkodik hozzá (*Anyámhoz*). E tekintetben világfölfogása majd jelentékenyen tovább épül.

Lelkét gyötri a fájdalom az ifjúság, a szépség elmulásán, mellyel oly tehetetlenül áll szemben a gyarló ember. Ezen való szomorúságának nagy fekete hullámai csapdosnak az *Elfeledt sírban*, mely Mussetnek hasonló tárgyú remeke (*Sur trois marches de marbre rose*) után is szívet megtöltően hatásos. Szeretétét, részvétét szívesen terjeszti ki az állatvilág megható, vonzó eseteire. Így készült gyermekemlékeiből az *Első haragom*, s a természet nagy gaminjának, a verébnek sorsán mélázó *Téli dal*, ez embertársainak is szóló végsorokkal:

Éhező vagy, ez elég:
 Vedd a falatom felét!

Szívesen öltözteti érzéseit népdalokba. Finom, változatos motívumok költőien, s a ritmus népköltészeti erejével jutnak bennük kifejezésre. Közülök a *Károg a holló a jegenyén*, a reménytelen szerelemnek ez igaz hangja, országosan ismért és kedvelt ma is, bár akik dalolják, aligha tudják, ki szerezte. A sorozatba állított *Népdalok* legszebbje tán a XI. számú, melyet a hajnali szántását végző paraszt dalol. A sorozat élére helyezettek, melyekben a régi nemzeti erényeket köti a magyarság szívére, régi költészetünk *Adhortatióinak* szerencsés újraköltései. Egész nemzeti jellemkép a különálló *Magyar ember dala*, melynek vége ép úgy, mint ama népdalsorozatban a katonának álló magyar legény ajkára adott IX. számú népdalé is, most fenségesen teljesedésbe ment jóshangja költőnknek: nagy lendülésű szakokban a magyar ember harci készségét fejezi ki e honi föld megvédésére az orosz betörés ellen. Azt kellene hinnünk, hogy a jelen idők hatása alatt másított befejezések ezek, ha nem tudnók, hogy költőnk amazt 1883-ban (Farkas-Raskó-díjat is nyert vele), az utóbbit 1885-ben (megjelent a Méhner-féle ponyvairódműi füzetek elsejében) megírta már, s most egy sor változtatás nélkül közli őket. Amaz még csak kétségbeesett, fogytig való küzdelmet jósol, melynek végén azért

Az ellent tengerré dagadt
 Vérünknek ária fojtja meg.

Az utóbbi azonban már a fényes diadalról biztosít éjszak vad kozákján :

Magyar fiúk sikra mind kiállnak,
S megmutatjuk az egész világnak :
Ki a magyart bántani akarja,
Megveri az Űristen haragja.

A természetbe való benső átolvadásig menő természetérzék is mutatkozik néhány versében, főleg a *Fekszem a rét zöld bársonyán* címűben, mely egyik legkiválóbbja az ifjúkori verseknek.

Leíró költeményekhez ez időben még inkább a vidám, humoros részletekkel kínáló képeket, jeleneteket veszi tárgyul. Ilyenek a *Csösz-kunyhó szüretkor*, a szilaj táncdal ritmusában perdülő *Cigányfarsang*. A komor, monumentális hatású rajzokra majd csak a pálya második felében tér át. De már itt is kiváló e nemben *A lebontott kastély*. Leírásai finomságának példázására hadd álljanak itt a *Tavaszi kép* e sorai :

A fensíkon dús gabnaföldek,
A búza sássa egyre zöldebb.
Emitt a szántó szántogat,
S amint a vas forgatja, fúrja,
Tavaszi szél hamvasra fűjja
A porhanyó friss hantokat.

Egyéniségének a konvencionális mulatozások elől elhúzódo nemes zárkózottságáról őszinte, költői hangokon tesz tanúságot a *Bálban* című költemény, mely éppen nem méltatlan arra, hogy Gyulai Pálnak némiképp rokon *Bálteremben* című remekével együtt említettessék. A báltermekből hát legalább ez a két haszna megvan költészetünknek. Műzsájának általán már ekkor sajátja az a tartózkodó szomorúság, mely egyfelől fájdalmainak csak egy részét, nyilván a kisebbiket, engedi csak a világ elé, másrészt nem tartja lantjához méltónak a meztelen erotikát, s ha nagy ritkán érinti is a szerelemnek a testi-séggel érintkező momentumait, ezt mindig mocsoktalan tisztasággal teszi. *A lebontott kastély*nek e helye kellő fogalmat adhat róla :

E puszta négy fal volt a háló,
Titokzatos csönddel tele,
A boldogan valóra váló
Sejtelmes vágyak szent helye.
Itt állt az ágy, a testet öltő
Álmok tanúja, s oldalán
Halk-csöndesen ringott a bölcső
A szép anyának lágy dalán.

Mai modernünk, hogy egyebet ne is említsünk, bizonyára kihagyta volna a leírásból a szentebbik rekvizitumot, — a böcsőt.

Versformái, már kezdettől, mindig épen zengenek; ritmusukat akár az erőteljességbe, akár a szilaj, rohanó hangfutamokba mindenkor biztos kézzel viszi át. Bár ritmusának, ezt kitöltő stíljének főként a magyar népköltészetben s népnemzeti műköltészetünkön táplálkozott jellege van, azért a Vörösmarty búbajos iskolája is megtetszik rajta, s ezzel való rokonsága később még nyilvánvalóbbá lesz. A reflexiók az érzésekkel mindig jól elvegyülnek, de viszont még általán több a heves, lüktető érzés előadásában, mint a kép, a szemléletesség. Ez nem képei értékére, hanem csak a számukra vonatkozik úgy általában. Ám elvégre, a ragadó szilaj folyónak megvan a megkapó nagy hatása akkor is, ha nem nyargal mindenütt festői vidéken, virággal dúsan hímzett partok között. E dúsabb festőiségét költészetének az érett évek fogják majd meghozni. Most ezekre térünk.

II.

A kilencvenes évektől számíthatjuk költészetének kifejlett korszakát, melyet túlnyomóan az ódaköltő hatalmas, súlyos művészete tölt ki. E körben, már témáik szerint is, a hazafias költemények vonják fel elsősorban figyelmünket. Egy részük hazafias, irodalmi és kulturális ünnepekhez fűződik, s általán az egész magyar hazafias ódaköltészet legkitűnőbb termékeihez tartoznak. Ilynemű költészetünk általános jellemétől felette előnyösen különbözteti meg őket, hogy sokkal érzelmesebbek, s kevésbé szónokiasak, mint az efféle művek nálunk lenni szoktak. Nem annyira méltatások, bár e részben is tökéletesek, mint inkább megindultan a jelenhez szólások. Az elmélkedő, jellemző részek, biztos fővonásokra szorítkozva, mindenkor dús érzelmi folyamatokba olvadnak, rendesen abba a legfőbbbe, mely Vargha Gyula hazafias költészetének valósággal vezérdallama: aggódásába a haza sorsáért, létéért, fiainak áldatlan testvérharcai miatt. A király és nemzet közti egyetértést Vörösmarty óta senki sem énekelte meg szebben, mint az *Óda az 1867. évi koronázás emlékére*. Felszárnyal, egészen Isten trónjáig, hogy ott e nemzetért imádkozzék, az *Ezer év*, miközben mesteri érdekességgel tekinti át történetünket, és amit a méltó folytatás érdekében szívünkre köt:

Keressük azt egymásban, ami jó,
Irtsuk saját magunkban a hibát.

Az országháza az új tündérpalotánál is fényesebbnek kívánja nemzetünk jövőjét, de az épület pompája nem fedheti el szeme elől

a kor betegségeit és megremeg szíve hazája sorsáért. Összes ünnepi ódái közül legszorosabban kapcsolódik a jelenhez, úgy hogy még a szokott méltató részek helyét is az érte való aggodás foglalja le: a *Széchenyi*-óda. A *Vörösmarty*-óda is, e legnagyobb nyelvgeniusunk és költészetének méltó magasztalásán át, a nemzethez intézett egyet-értésre való felhívásban csúcsosodik ki, hogy a költőkirály jósolta jobb kor bekövetkezzék, hisz

Oh véreim, egymást gyűlölve
Szeretni a hont sem lehet!

A *Toldy Ferencet* méltató ódát is megrendítő hangokkal fejezteti be vele a hazáért való aggodás:

Elesuklik dalom.
Borús szemmel látom napunk lehunyását.
Mint őszi kód, lelkemre ül a kétség,
Nézek, de csak sötétség van, sötétség.

Legbensőbb, legközvetlenebb hangja ünneplő ódái közül a *Gyulai Pál emlékeztetésének* van. A baráti gyász, az elhunyt értékétől való áthatottság rendkívül egyénítő erővel zengetik lantját e markáns alakról, ki mint költő és kritikus hitvalló hévvel hirdette

Az örök eszményt, a szépet s igazt,
S nemzeti bélyegünk becsét, szerelmét.

Hazafias költészetének csúcspontját azonban az alkalmosságától függetlenül alkotott ódája, *A Dunaparton*, jelenti, mely azon néhány legkitünőbb hazafias ódánk egyike, melyeknek élére Kozma Andor a br. Eötvös József *Bucsját* helyezte. Más ódáinkkal szemben különleges erénye megragadó festőisége. A hatalmas gondolatok, megrendítő érzések mellett megfesti méltóan az elébe táruló gigászi képet is, melyet végül fenséges hanghullámok öntenek el: a tornyoknak az esti Angelusra megszólaló harangszava. De a költő nemzetéért vívódó lelkének úgy tetszik, hogy nem is a rendes imaszó már ez, hanem egy nagy halott megsiratása. Nem mondja ki, de megértjük, hogy a hazát érti rajta. Ily fönséges befejezés bizonyára kevés magyar versnek jutott.

Régi költészetünkben Tinódinak voltak legmeghatóbb hangjai (a legkölteibbek is egyúttal egész hagyatékában) nemzetéhez az egyet-értés sürgetésére. A régi énekesnek e legértékesebb motívumát senki sem keltette lantján oly költői erővel újra, mint Vargha Gyula.¹

¹ Tinódinak költőnk előtt való rokonszenvenességét két balladája is eléggé igazolja. A *szalkai diadal*hoz Tinóditól vette az anyagot; a *Tinódi halálá-*ban pedig, a haldokló szájába adva, költészetének összes megkapó vonásait együtt pendíti meg.

De csüggedve látja, hogy óvása hiába, a testvérviszály egyre tovább pusztít:

    Mult szenvedés megváltani
     Nem tudja ezt a nemzetet,
     Míg magyar él, velünk marad
     A gyűlölet, viszály, harag.

Érzi a Cassandra-kínokat óvó szavának hiábavalóságán és csüggedve énekli a *Menekülésben*:

    Örvénynek előttünk tátongani mélyét
     Hasztalanul látja látó két szemed,
     Bátortalan ajkad erőtlen ígését
     Ki hallja, ki érti, ki fogadja meg?

Hazafias költészetének csüggedt, a kétségbeesésig elmenő hangjaiban azzal a Kölceynkkel rokon, kiről megiratott, hogy hazája során kétségbeesve szállt sirjába. A *Zrínyi második énekének* hangjai szólnak meg újra a Vargha Gyula lantján a *Honkeresésben*, melyet így végez:

    Hiába, mindhiába,
     Eljő az elkerülhetetlen,
     És én szeretném zúgó fejemet
     A földbe fúrni mélyen,
     Csakhogy ne halljam
     A végzet mind közelb dübörgő
     Vaslába súlyos, tompa dobbanását,
     Mely eltiporja ezt a nemzetet.

A Kölcey csüggedtségével való közösségről már címében is tanúságot tesz a *Zrínyi utolsó éneke*, melyhez harmadik hollókép, a *Sötét árnyék* című telepszik, tán mindközt a legfeketébb. Első hangjai mindjárt ezek:

    Közelg a végzet; hallom zúgni szárnyát,
     A romlás réme ül azon.
     Lelkemben én, hazám, bukásod árnyát
     Már negyven éve hordozom.

Képelete már látja is a nagy komor ravatalt, melyre könyörtelesen néz alá a csillagmiriád (*Szüleim halálára*). Ama három költemény a pesszimizmus legnagyobb fokát jelenti az újabb magyar hazafias lírában. Báró Eötvös József igéi: «Dalom nehéz koromnak jajsza» ma egyetlen költőnkre sem illenek oly teljes mértékben, mint Vargha Gyulára. Költészete e vonatkozásában XVI. századi jeremiád-költőinkkel is rokon, kiknek hangját, stíljét az ótestamentomi költészet ihlette

meg. Költőnknek főkép a jelen század nemzeti válságaitól meggyötört lelkéből fakadtak e versek, de mint az utóbbi idézet mutatja, előzményeik vannak évtizedek ijesztő tapasztalásaiban, melyeket tán nemzetmegvigyázó állomásán, mint az ország statisztikai intézetének munkása, majd vezetője gyűjthetett szíve gyötremére; afféléket, amikért aztán ily sorok jöttek a költő tolla alá is:

E föld már csak félig tulajdonod,
Munkával vissza kell hódítanod. (*Határkőnél.*)

Most, hogy a jelen élet-halálküzdőlemben e nemzet életképességének oly dicsőséges bizonyosságai tündöklének előttünk, e hangnak túlzottságát még inkább megállapíthatjuk. Mellénk áll ebben maga költőnk is, kötetének 1915 januárjában kelt előszavában; a legnagyobb veszedelem benne is a legnagyobb hitet szőlította életre. Amit Alfred de Vigny *Cinq Mars*jában Corneille-el mondat Miltonnak a francia nemzetről, annak a nemzetekre egyetemesen vonatkozó igazsága minket illetően immár döntő cselekedetekben bebizonyult. A két nagy költő ott áll IV. Henrik párisi szobra előtt, a sajnáparti éjszakában. Milton kortársuk, Richelieu, felett törve pálcát, hozzáteszi: «Részvétellel vagyok az ön nemzete iránt.» Mire Corneille így siet tiltakozni: «Ne sajnálja azt! Egy ember elmúlik, de egy nép megújul. Az enyém. Uram, meg van áldva halhatatlan energiával, melyet semmi ki nem olthat. Képzetele majd még gyakran tévutakra fogja vezetni, de magasabb eredetű bölcsesége mindig csak azon fogja végezni, hogy kavarodásait rendbehozza.» Vagy ahogy a legújabb pápai szózat még tömörebben hirdeti: «a nemzetek nem halandók.» Bár vigasztalta volna költőnket is ily életfelfogás az elmúlt nehéz esztendőkből. De így se érje vád; az őszinte nagy fájdalmak még akkor is tiszteletreméltók, ha nem találnak oly költői remékekben kifejezést, mint nála. Hazafias költészetének hangkörét kiegészítik a harag szilaj ostorcsapásai a szájhős-hazafiságra (*Felajdulás*), a legszentebb hagyatékokat gonoszul kiforgatókra (*Petőfi*). Itt a legjobb helye felemlítenünk a *Tersatót*, egyikét legszebb hazafias elegiáinknak. A várrom multját-jelenét egyaránt mesterin ábrázoló rajzán szívbekapó lírikumkép húzódik végig a régi magyar hadidicsőség visszakívánása.

Említettük már, hogy a patetikus, ódai hang nemcsak hazafias költészetének sajátja, hanem uralkodik pályája egész második felében. Nincs mai költészetünkben senki, aki e hangnemet annyira egyénisége kifejezőjeül vette volna, oly általánosságban használná, mint Vargha Gyula. Még kisebb témái megéneklésén is megérezzük a vele való kapcsolatot, mint ahogy az ódon várkastély idillikus zugain is észre-

vesszünk mindig valami mozzanatot, mely ezeket az egésznek fenségéhez csatolja. E pátoz nem retorikus alapjellemű, ennél több benne az érzés; nem is a lírai áradozás a lényege, mert ennél súlyosabb, kevésbé csapongó. Dramatikus erejűnek érezzük mindenkéféltől, s mintha egy hatalmas dráma monológföredékei volnának vers vers után. Hazafias költészete mellett leghatalmasabban kedélyi ódáiban nyilvánul. Mert most ezek léptek a dalok helyébe. Hármak közülük szükségesnek látunk külön kiemelni. A *fény* címűben lelkének színekkel, képekkel teltettségén érzett zengi, ditirambikus erővel. Jeles előfutára ennek az évekkal előbb szerzett *Hangok* című, melyben a külvilágnak lelkében összefogott hangjain tart gyönyörűséggel szemlét. A két esztétikai érzéknek, a látásnak és hallásnak legszebb, himnikus magasztalásai ezek költészetünkben. A *Tengeren* című e korszak melancholiájának ép oly tökéletes kifejezése, mint az elsőben a *Sötét órában* című vers volt, de megteljesedve ezúttal a kifejezés oly festőiségével is, mely akkor még nem állott rendelkezésére. Egész Parnasszusa magasságát méri aztán a *Római elegia*. Goethe római elegiái tudvalevőleg pogány színezetű erotikus életörömének kifejezői. Vargha Gyula lelkére Rómában is a szomorúságok hullámai borulnak. Az örök városban feltűnik előtte egy arc, hasonló ahhoz, mely ifjúkora legnagyobb kínját okozta. Így a multba ragadva, megcsinálja a leszámolást lefolyt életével. Környezve a halhatatlan műalkotások tömegétől, szívébe vág a fájdalom a tétlen elszállt sok szép időn, élete annyi eredménytelenségén. De megvigasztalja a költői alkotásban mindig talált öröme, ha ebből nem származtak is világraszóló alkotások, hisz elvégre

... mindegy az önmagát újító végtelennek,
Míg percként ezredév tűn ezredév után:
Akár a porba' lenn nádszállal ír a gyermek,
Akár Mózesz farag márványból a titán.

A *Dunaparton* című ódája mellett ez a költemény az ő mesteri befejezéseinek is legkitűnőbb példája.

Érett szakának művészete jelentékenyen megteljesedett, az első időszakhoz képest, festőiség tekintetében. Ez legdúsabban azon költeményeiben érvényesül, ahol egy kép van előtérbe állítva, az érzés pedig, közvetlen hangjait visszafojtva, megvonul mögötte, amiből a költeménynek valami szimbolisztikus búbája következik. Ilyenek pl. a böcklini kép erejével ható *Haláltánc*, s a saját elmúlásához közolgést egy utazás formájában oly mélységesen sejtető *Téli alkonyat*. Szóvá kell tennünk a *Későn született dalok* című versét is, mint fokmérőjét annak, hogy a legnagyobb lelki finomságokat, mondhatnók a költő-

léleknek oly titkait, melyek tudatosakká se válnak, nem is jelentkeznek a sekélyes lantpengető számára, mint tudja művészi kifejezése birtokába venni. E vers alapgondolatát valami misztikus fátyollal téríti le, melyet egy idevetett magyarázat gyors mozdulatával nem volna illő felrántani; áttetszősége amúgy is megvan. A nyugatosok ígértek efféle verseket nekünk. Hogy ők valami új bűvös lámpával világosságot derítenek majd a költői lélek legtitokzatosabb, eddig subconsciousens jelenségeire. Vargha Gyulának e verse mintha záloga volna annak, hogy azt a programot is a régi, szent utakon igaz hittel továbbhaladók fogják megoldani, mert messzire elvezetnek még azok a régi utak!

E második korszakának tekintsük még át eszmevilágát, helyünkre való tekintettel természetesen a teljesség igénye nélkül. Málábús témák többnyire és járván ez úgy megárnnyékozott világban, nem egyszer úgy tetszik, mintha költőnk lelkében inkább csak a fájdalomnak volnának bentfakadt patakjai, de hiányzanának az örömnék, a vidámságnak saját forrásai. És mintha ez utóbbi nyilvánulások inkább csak borús lelkébe kívülről esett fénysugarak volnának, melyeket beléje vetettek a családi élet derűs képei, valamely kedves genrekép, táji szépség vagy bohókás eset, de nem a lélek saját tüzei. E hasonlat mindenestre túlzó, de azért a jelenséghez nem stílszerűtlen.

Ily hangulatai erőteljes vezérhangjául tekinthetjük a *Csüggedést*, melyhez kiváló zeneiséggel csatlakozik az *Őszi érzés*. Mély nyilvánulás, igazi lélek-föltárás a *Pályám végén*, végezetül készülődéssel ama túlvilág felé, ahol már várják a kortársaknál előtte kedvesebbek — az öregek. Szívesen időzik azokkal, akik másszor voltak, annál inkább, mert manapság a halottak elfeledése igen gyorsan megy, úgyszólván már a temetés alatt kezdődik (*Egy református lelkész temetésére*). Öregedésében sorsát a kivágásra jelölt fa példázza előtte, mely pedig még egyik ágán fel-fel a hegyéig telisden-teli virággal. A lelkére nehezedő fájdalomokat többször az elvesztegetett ifjú évekre gondolás támasztja. Ezért szól így az ifjúsághoz (*Határkőnél*):

Boldog! Siratnod nem kell még neked
Az elpazarlott drága éveket.

Többször meglátogatják s költői kifejezést követelnek a gyermekkor emlékei (*Örökségem*), szülőföldének, a hegy-völgyes Cserhátnak képe (*En szülőföldem*) s még ezeknél is mélyebben, illetve lelkét: az elhunyt szülők (*Látogatás, Szülőim sirjánál*), mind-mind beleilleszkedve abba az általános borús hangulatba. A természet nemcsak mint lelke szenvedéseinek enyhítője kedves előtte (*Menekülés*); hanem együtt érez vele akkor is, mikor az szenved (*Esővárás*). Gazdai gond-

jaiban is földéhez ragaszkodásának gyökeres kifejezése a *Pusztuló gazda*.

De dalforrásul maradnak a kifejlett költő számára is, mint már ifjúkorában voltak, az altruizmusát, részvétét felköltő életjelenségek, a természetben s az embervilágban egyaránt. Megindítja a tél hidegén gyötrődő madár sorsa (*Télen a nyaralóban, Pacsirtához*), az első tavaszi napsugaraknak áldozatul esett méhek (*Csalárd tavasz*), az ugyanily módon pusztuló ibolya (*Korán nyílt ibolyára*). Egyik-másik felé mint hangulatainak, vagy éppen életsorsának jelképezőjéhez különös rokonszenven fordul. Így az örökös remegésben élő nyárfához (*Nyárfa alatt*), vagy az életrobotot jelentő *Vén komfortáblis* lóhoz, melynek küzködéses vaksága éjtszakáján tán szabad csikókorából kelnek tündérképek. Az assisi szent Ferencével valami rokonszeretettel szól a *Költőző fecskékhez*; oda is küldi őket a szent sírjához, rójják le ott dalban a hálaadót annak, aki legjobban szerette őket. Csak amit az emberek közt tapasztaltak, arról hallgassanak előtte, mert vérköny fakadna szent porából. Tárgyköre nemességére igen jellemzők a megénekelt ember-sorsok is: az életigát testvérkéiért lankadatlanul vonó diákleányé (*Az árva*), a kitaszított *Öreg szülée*, az életalkonyon magára maradt *Vén sirásóé*, az apai vérbűnért szenvedő nyomorult utódé (*A gyermek*) stb.

Hol önálló költeményekben, hol más motivumokkal, mint a szilajabbak megcsendesítője, a vallásos érzés is gyakran kifejezésre jut költészetében. E körülmény eléggé igazolja, hogy pesszimizmusa, mely sötét óráiban az örök megsemmisülést kívánja osztályrészeül, inkább a kedélyhangulat eredménye nála, mint a világfelfogásé. Többször kitör haragja, felháborodása a kor hitetlenségén, de azért a vallásosság még nem nyilvánul benne a lelkének teljes harmóniáját biztosító hatalomképen, inkább csak a megnyugvás után való epekedéssel hajlik feléje. Kifejezi hitét, hogy Isten a minden problémák megoldója, de csüggedez, mikor e megoldásokat emberi szemmel még nem látja sehol. Töprengéseinek nem egyszer tárgya a halál után (*Be a nagy éjszakába, Memento*), s kétkedéseit éppen altruizmusa táplálja. Mert hogyan várhasson örök életet, külön sorsot, mint testvérei: a virág, madár (*Meddő kétség*)? Túlsúlyban mégis mintha az erős hit hangjai volnának. Az ihlet szenvedéseikért majd meglesz a fizetség ott túl (*Biztatás*); ne aggodalmaskodjunk túlságosan, Isten keze majd elvezet (*Év kezdetén*); de viszont kéréseinkkel ne is zaklassuk túlságosan az Eget, mikor valójában nem tudhatjuk, mivel áld, mivel ver (*Intés*). Krisztus első imádóinak, a pásztoroknak és napkeleti bölcseknek áhítatát dicsőíti *A szent éj*, kikkel szemben ma napnyugati bölcsek állanak, az isteni gyermek megtagadói. Fohászkodik, hogy a krisztusi

szeretet járja át meg át a világot, legyen váltságára inségében (*Jövel Megváltó*).

A kötet kevésszámú elbeszélő versei közt is van két vallásos tárgyú. A *gyermek Jézus eltűnése* főképp a gyermekéért egész a rémképekig zaklatott anyai szív remegéseit ábrázolja nagy erővel; *Czegledi István* a prédikátornak hitében való állhatatosságát s a mellette kitartó hitvesi hűséget magasztalja. Egyébként mintha hosszadalmasabbak volnának, mint a hatás koncentrálása megkívánná. E tekintetben általában sikerültebbek balladás költeményei. Mindjárt a bennük alkalmazott ritmusnak valami szilaj vágatása is megkapja az olvasót. Mintha a költőt ritmikus útján a környező mai élet unalmasságán, eseménytelenségén érzett elkeseredése sodorná előre. De ily előadás mellett is inkább erős lírai visszhanggal kísért epikumok, mint a megjelenítés, elmélyítés teljességéig eljutó drámák. A *Túri doktort* és a *Balogh Ádámot* tennők első helyre közülük. Amaz erős úr-paraszt szerelmi tragédia; ez megragadó aposztrofálása egy tüneményes életpályának.

Mindezekben természetesen igen hézagosan méltattuk e költészetet, csak témáit tekintve is. Ez főképp a kötetnek második felére áll, az érettkor műveire. Itt a súlyos, nagybecsű versek nyomon követik egymást, mind méltán igényelve majd későbbi tanulmányozójuktól a részletes méltatást. Végigtekintve rajtuk, meg kell állapítanunk, hogy Arany óta nem jelent meg ily egységesen magas színvonalú költeménykötet irodalmunkban, nem még egy, mely a belső kiválasztásnak ily szigorúságával hirdetné, hogy a költészetben nincs helye a középszerűségnek. A minőséget szem előtt tartónak e termés nem is fog kevésnek látszani, főképp, ha tekintetbe veszi költőnknek nagy műfordítói munkásságát is. Az okokat egyébiránt, amiért ritkábban nyúl a lant-hoz, elmondja *Barátomhoz* című költői levelében. Meddő, sivár a kor, költője nem tud ihletet nyerni tőle. A materialista, lélektagadó idők inkább elröppentik ihletét, s ami belőle megmarad, annak kifejezésében sokat gátolja az egész embert kívánó kötelesség. Mindegy, Vargha Gyula így is egy motivumaiban, hangnemében erősen egyéni, magának mindenkor külön, kiváló helyet igénylő költői lelket fejezett ki művészzel és siessünk hozzátenni: mindenkor mesterkéletlen őszinteséggel. A rávonatkozó irodalomtörténeti megállapítások legnevezetesebbje bizonyára az lesz, hogy Arany utáni irodalmunknak ő a legnagyobb ódaköltője.

A hír lidércfényét ne üzd te,
Verseidet hajítsd a tűzbe,
Ha saját korodnak se kellesz:
Nélküled a jövő is el-lesz —

sóhajt fel humorral *Versei rendezésekor*; amivel szemben az a valóság áll, hogy e költészet szívéhez szól kora legjobbjainak, s a jövő számára ez lesz a mai magyar lírának egyik legbecsesebb hagyatéka. Felszínes lelkeknek nem való, mint ahogy a nagy gálya nem köthet ki sekély vízben. Sokkal több a szomorú hangja is, semhogy kedvükre lehetne azoknak, akik a költészetben csupán szórakozást keresnek. Hozzá inkább mély, finomságokban gazdag, mint változatos. Elődei közül leginkább a Vörösmarty lírájával tartjuk rokonnak, s nem véletlen szerintünk, hogy Vargha Gyula egyetlen esztétikai tanulmányát éppen Vörösmarty lírájáról írta. Vörösmartyval való rokonságára vall érzéseinek patetikus heve, magát egyes érzelemrohamoknak olykor szinte nekiszilajodottan átengedése, hangjának érces zeneisége. Ez utóbbit az értelmi és zenei hangsúly tökéletes egyeztetése biztosítja nála mindig. Csak a stíljét érezzük a Vörösmartyénak merészen metaforikus jellegével szemben elsősorban színmagyarnak, mindent inkább a maga nevéen erőteljesen megnevezőnek, szóval jobban nép-nemzeti költőinkével rokonnak. Ez utóbbi irány már családi hagyománykép várakozott reá, anyai ágon Abonyi Lajossal való rokonságánál fogva. Úgyis mondhatnók, hogy a Vörösmartyas hévnek az Arany-szerű plaszticitással való teljesen eredeti elvegyüléséből, amire ő az egyetlen példa egész irodalmunkban, állott elő az ő jellegzetes, most minden másokétól úgy különhangzó költészete. Szóltunk már festőisége kifejlődéséről. Itt csak még hozzá kell tennünk, hogy ennek forrása a költészetében elejétől nyilvánuló erős természetérzék, mely természeti képeinek mindenkori szemléletességében és igazságában érvényesül. Tudjuk, hogy ebből a szempontból Petőfi és Arany költészete jelenti a csúcspontot. Már Tompának természeti képeit, a természetre hivatkozásait szerintünk egyrészt igen is szétmossa lírizmusa, másrészt (s ez a főbaj) annyira valószínűtlenné teszi gyakran a beléjük kalandozó képzelete, hogy a természetnek költészetében való ábrázolása hűségét, igazságát illetőleg nem lehetünk oly kedvező véleménnyel, mint ez nálunk eléggé általános. Tompa abban a legelső, hogy ő csatolt a legtöbb beleérzést a természethez, mint erre Kéki Lajos is helyesen rámutatott. Vargha Gyula akár lelki állapotok kifejezésére vesz képet, hasonlatot a természetből, akár képet fest (rendesen alföldit), melyet aztán érzése színez vagy mögöttes mint csendes kórus húzódik meg, ezt mindenkor oly igazsággal teszi, annyira nem vét soha hazug vagy csak részben is hibás vonásokkal a szent természet, e nagy szerelme, ellen, hogy az ő természetérzékét körülbelül azzal kell méltatnunk, mint az Aranyét. Költészetének ezen szempontból közelebből vizsgálása egyike lesz a hálás szempontoknak a vele majd foglalkozó esszéíró számára.

Költészetének nagy érdeme, amivel hivatva van a mai magyar líra zagyva jelenségeinek eloszlatása körül a legjótékonyabb hatást gyakorolni, hogy költészete amilyen mély, ép olyan fenekéig kristálytiszta is mindig. Bármily fájdalom jajong is verseiben, azok mindenkor kikristályosodott művészi alkotások, semmi sincs bennük abból a zavaros, seprős lírai kaotikumból, abból a zürből, melybe bizonyos mai lírikusaink mintha szándékosan igyekeznének líránkat elmeríteni. Csupa kiforrottság; tiszta bor mindig a serlegben, bármily magasra szökjenek is gyöngyei. Keblének mélyei a hullámverések idején is tiszták maradnak a szemnek, s mindig láttatják, hogy a gondolat mérőónja bennük meddig ér le. Innen erednek mindenkor erős kompozíciói is. Azzal, hogy szomorúságait tökéletes művészi fölénnnyel juttatja mindig kifejezésre, ebben bírja az ő nehéz árnyékoktól annyi-szor megfeküdt költői birodalma verőfényét, egészségességét.

Kötetét a sorshoz intézett szemrehányásképpen végzi az *Átomvaló* című költemény. Az élet nemhogy megvalósította volna illúzióit, hanem kifosztotta azokból. Úgy véljük, e számadás a hazafinak szomorú tapasztalataiban, aggódásaiban és bánkódásában találja legfőbb magyarázatát. Különben hisszük, hogy Vargha Gyula költészete, ha elérte is zenitjét, még nem futotta meg azért fejlődése fokait, nem merítette ki témáit, sőt még nem is találta meg minden hangját. E fejlődésnek irányát arrafelé óhajtjuk, sejtjük, hogy költészete az öröm hangjait, a derűs színeket majd sokkal nagyobb mértékben vegye birtokába. Bizonyos jelek már rá is vallanak erre, mintha maga is észrevenné magán, hogy szíve feléjük hajol. Mikor például így dalol a *Tarlóvirágban*:

... talán, hogy őszi napom bágyad,
Öreg szívem az örömré lágyabb?
Hasonló lett síma tó vizéhez,
Mely egy ráhullt szirmot is megérez.

De hogy ez teljességében bekövetkezzék, ahhoz — elismerjük — kevésbé neki, mint inkább bánata okozójának, ennek a magyar világnak kell egész erkölcsi értékében igen megváltoznia. Az örömré e hangjai felé még csak nem is e nemzetnek már dübörgő léptekkel közelgő nagy diadala fogja irányítani költészetét, bár hisszük, hogy a nagy örömnemzetnek aligha lesz méltóbb éneke nála, mert hiszen rendesen az a lélek kívánja meg legjobban a röplést, melyről a jó sors az aggódásnak legnagyobb súlyait szedte le. Ám a fényes diadal a nemzetnek csupán létkérdését fogja igenlően megoldani. De hogy mikép fog tovább élni, fejlődni, boldogulni, az a nagy küzdelem erkölcsi következményeitől, ezeknek a magyar lét minden rétegét megnemesítő

érvényesülésétől függ. Vargha Gyula szellemében fejezve ki magunkat : mindenekelőtt a vizsálynak kell elvéreznie a csatákon. Ennek bekövetkezése fogja csak a tövist szívéből kihúzni és költészetét az öröm, a vidámság hangjai felé vezérelni.

Még csak egy érdekes körülményre mutatunk rá. Egész költészetéből jóformán hiányzik a szatirikus hang. Ő sokkal érzelmesebb lírikus ennél. A haza ellen vétkezők számára is csak esengő hangjai vannak, legfeljebb a keserű félreállásé.

Mindezekből, úgy hisszük, előtűnik valahogy költészetének kiváló erkölcsi értéke is. A költészet egy tekintetben sohasem független az erkölcsi szemponttól. Abban pedig, hogy azt az anyagot, melyet a költő művészien, vagyis szemléletesen, érzéseitől átítatva kifejez, akarva, nem akarva át- meg átjárja, formálja, még a művészi kifejezés előtt, mint nyers anyagot, az ő erkölcsi világnézlete is, eltitkolhatlanul, félreismerhetlenül. És aki ebből a szempontból fordítja figyelmét a Vargha Gyula költészetére, annak a kor egyik legigazabb, legnemesebb lelkét, valósággal a magyarságnak egyik erkölcsi jótállóját kell benne fölismernie.

Dr. VÁRDAI BÉLA.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

«A kis leány baja».

Vörösmarty «legszebb naiv dalá»-nak (Gyulai), a *Kis leány bajának* (Aurora, 1836) közvetlen elődjére Dobóczki Pál mutatott rá (E. Ph. K. 1912. 558.). Helyzetdalnál, mely nem a költő személyes érzéseit tárja föl, eleve föltehető, hogy akadunk variánsokra. Dobóczki Kovács Pál *A kódot leány* (1834) c. darabjának egy hasonló tárgyú dalát állította Vörösmarty költeménye mellé. Kovács Pál színművében az egyik szereplő jelleméből és helyzetéből fakad a dal, mely aztán a Vörösmarty tökéletesebb kifejező eszközeivel önálló életet nyert. Dobóczki utalt még Czuczor Gergelynek Vörösmartyt szintén megelőző hasonló helyzetdalára (*Első szerelem*, 1835) és azt a gondolatot veti föl, hogy, úgylátszik, ez a téma vándortéma volt.

Valóban, a Vörösmarty naiv kis leányának messzire visszanyúló ősei vannak. E világirodalmi típus megteremtőjének Shakespearét kell tartanunk. Igaz, hogy a *Vihar* (1611) Mirandája a legöntudatosabb valamennyi között, de benne testesül meg legelőször az ártatlan női lélek, aki a maga izoláltságában felnőve, mit sem tud a férfiakról és akit a szerelem első érintésére zavaros érzések fognak el:

Bolond én,
Hogy sírok azon, aminek örülök.

(III. 1., Szász Károly ford.)

Molière Agnèsében (*École des femmes*, 1662) aztán sűrített alakban kapjuk a naiv leány típusát. Itt épen a naivság túlzásba hajtásával ér el komikus hatást az író. A szerelemben való tökéletes tudatlanság a legfurcsább kijelentésekre és helyzetekbe ragadják Agnèst. A szerelem érzése Horace iránt csak homályosan ébred tudatra benne:

Ha tőle hallám, olyan édesen
Csiklandozott a szó, és valami —
Nem is tudom mi — mozgott ide ben,
Hogy szint' elállott a lélekzetem.

(III. 5., Szász Károly ford.)

Ez a «je ne sais quoi» lesz csirája azoknak a széles monológoknak,

melyek — a naiv leány színpadi típusának állandó velejárójaiként¹ — egészen Vörösmartyig eljutnak. Molière hagyományába a Metastasio hatása is belekapcsolódott s a német drámában Kotzebue, Iffland és társai teszik közkeletűvé e típust. Az alábbiakban, a magyar irodalmon belül, rámutatok egy-két színpadi monológra és dalra, melyek a Molière-i «je ne sais quoi» alapszméjére készültek és amelyekben a *Kis leány baja* előzőit kell látnunk.

A naiv leány típusát főleg Kotzebue honosította meg színpadunkon. Verseghy magyarosításában, a *Szerelem gyermekeiben* (1792) Rosália képviseli ezt a típust. Mikor az ártatlan leány, életében először, szerelemre gyúllad, az író egy monológban láttatja érzelmeit: «De miért vagyok én oly szomorú? mikor senki sem bántott. — ... Mitsoda hőség! ugyan mitől lehet az, hogy az én ortzám egyszerre úgy megtüzesedik? — (Pauza: sírni kezd.) De mi bajom? (zokogva) miért sírok? — — — (III. 4.) Hasonló túlon túl ártatlan alakja Kotzebuenak a hírhedt Gurli (*Die Indianer in England*). 1794 óta népszerű lett a magyar színpadon is, Ihászi Imre és Péry Ignác fordított darabjában (Bayer). Gurlit, még mielőtt tudna valamit a szerelemtől, bizonytalan és magyarázhatlan vágyakozás szállja meg. Az erdei madár «megindító» énekére sírni kezd, félelem és szorongás között szíve melegen ver (I. 12.).

A kis leány monológja verses formában Metastasioval került irodalmunkba. A *L'Isola disabitata* már 1794-ben színre jut, báró Rudnyánszky Karolin fordításában (*A puszta sziget*), 1802-ben pedig Döme Károly újra lefordítja (*A lakatlan sziget*). A Metastasio naivája a Shakespeare Mirandájával és az *Etelka Karjelben* Krékájával van lelki rokonságban. Férfit nem látva és a szerelem gyűlöletében nevelkedett föl a magányos szigeten. Természetesen, az első férfiba beleszeret Szilvia. Ime a «je ne sais quoi» monológ Döme Károly fordításában:

6. jel. *Szilvia* (maga): . . . Egek! mi sóhajtoztat így engem? Miért ver oly szaporán a' szívem? Talán a' félelem dobogtattya? De hogyan örülnék, ha félnék? — Nem tudom, mi: de bizonyos, hogy nem félelem, a' mi szökdösik most bennem.

Egy édes el-merülésben
Tébolyogva sóhajtok.
Kedvem telik ama' képben;
De nyügödttan nem vagyok.

Tele szedte magát szívem
Reményekkel, 's örülök:
De ismeretlen előttem
Az, a' mire röpdözök.

10. jel. *Szilvia* (maga): Ugyan mi történt énvélem? — Ő el-megy, 's előttem marad még-is. — El-megy ő, 's én mindenütt utánna vagyok

¹ V. ö. H. Schlüchterer, Der Typus der Naiven im deutschen Drama des 18. Jahrhunderts. Berlin, 1910.

gondolattyaimmel. — Miért szaporodnak reám ennyi aggodalmak? Magam sem értem magamat.

Örömet érez-é szívem,
Vagy fájdalmat? nem tudom:
De ha fájdalom ez bennem,
Óh be jó a fájdalom!

Vidított 's el-öl ez minden más
Indulatot lelkemben:
Egy' új, de kedves dobogás
Ugrál vele keblemben.

Az alapeszme itt ugyanaz, mint később Vörösmartynál: egy szerelmes kislány tündölik megfoghatatlan érzelmein. A tartalom még szétfolyik prózába és dalba — az olasz eredetiben a próza helyén hatodfeles jambusok állanak — és a két jelenetbe való fölaprítás is megbontja az egységet. Hiányzik az átzökkenés a szerelem föismerésébe is, mely a Vörösmarty dalának megadja a fordulatot és a kerekítés lehetőségét («Ah, ha e sovár tündődés tán a szerelem stb.»).

A szerelem naiv ébredése, mint költői motívum, megtalálható regényben is, ahol a naiv leány típusának még szélesebb hely nyílt a szereplésre. Ilyen Molière- és Rousseau-féle naiv leány van Verseggy egyik regényében, az A. H. J. Lafontaine után magyarosított *Természetes Emberben* (1808). «Ezen éjszaka volt az első, melyet Nahida — a pária leánya, a természetű ártatlan gyermeke — nyughataatlanul töltött. Söhajtásait hallván az atyja... Nem tudom, felelé Nahida, mit tartsake sírásról? Könynyeim nem fájdalmasak. Amellett, hogy sírok, szívemet az öröm bájolja.» (30. fej.) — Mikor a Molière *Asszonyok iskolája* 1811-ben megjelent a magyar színpadon, Agnèst már megelőzték német és olasz utánzatai. A Kovács Pál *Kódus leányában* (1834) szereplő dal-monológ, mely formailag legközelebb áll a Vörösmarty *Kis leány bajához*, maga nem más, mint Metastasio-reminiscentia. Ez a darab különben egyébként is elárul olasz drámai elemeket (v. ö. EPhK. 1914. 345.).

A Vörösmarty kis leánya közismert és közkedvelt típus volt színpadon és regényben. Innen vette át a naiv leány szerelmi tündődését a műköltészet (Czuczor) és lekerült a népdalok közé is (Erdélyi: *Népdalok és mondák*, 1847. II. 43.). Szerkesztésben és kifejezésben Vörösmarty fölülmulta valamennyi elődjét, helyzetdala máig sem avult el.

ZOLNAI BÉLA.

Arany: Szondi két apródjához.

a) A harmadik versszakban Ali basa szeretné az apródok énekét hallani: «Hadd füzne dalokból gyöngysorba füzért». Erre nézve egyszer már idéztem Csokonai: «Az ázsiai poesisról» c. cikkét, melyben ezt mondja: «Ők [a perzsák] a legszebb metaphorával élván, *verset csinálni* helyett ezt mondják: *gyöngyöket füzni*, mint ama versecskéjében Ferdusiusnak: Ugyanis a pennának gyémánt hegyével *gyöngyöket füztem*». (Csok. M. M.

1844, 801.). Ezt Arany minden bizonnyal ismerte, mert ismerte a Nemzeti Könyvtár valamennyi kötetét. De ismerhette *Fábián Gábor*: Hafiz-fordítását is (1824), hol a II. ghazela így szól (30. l.):

Elmondtad énekid' már
Hafiz! 's azokba drága
Gyöngyöt fűzél sinorra.

A hozzátett jegyzet pedig ezt magyarázza: «A' Napkeletiek arról, ki szép verseket készített, azt szokták mondani, hogy drága gyöngyöket fűzött sinorra».

b) A nyolcadik versszakban Ali szolgája ínycsiklandó csemegével csalogatja az apródokat: «Serbet, füge, pálma, sok déli gyümölcs». Valahogy nem illenek a sorba a *pálma*, mert nem ennivaló, s az sem valószínű, hogy várostromra a török egész pálmát is hurcolt volna magával. Ez itt nem egyéb, mint jelentés-sűrűsödésből, vagyis tapadásból keletkezett rövidebb kifejezés, ehelyett: *pálmaszilva*, *pálmagyümölcs*, ami nem egyéb, mint *datolya*. Így például egy régi vámlajstromban ezt olvassuk: «Dateln... Pálma-gyümölts». (Harmintzados Rendtartás. 1788.)

TOLNAI VILMOS.

IRODALOM.

Heltai Gáspár: Háló. Kolozsvár, 1570. Kiadta *Trócsányi Zoltán*. (Régi Magyar Könyvtár. Szerkeszti Heinrich Gusztáv. 36.) Budapest, Akadémia, 1915. Kis 8-r. 192 l. Ára 5 K.

A XVI. század egyik legérdekesebb könyve az, amely a Régi Magyar Könyvtárban újból napvilágot látott. Egyetlen példánya volt ismeretes s ez is egy negyedszázadon át lappangott. Helyes, hogy most előkerültével közkinccsé is válik. Tárgyával elfogultan, de jellemzően illeszkedik bele a század irodalmának történetébe, stílusa és nyelvezete pedig az ellenreformáció korának egyik kiemelkedő termékévé avatja, amely Heltai Gáspár írói egyéniségére is kedvező világot vet.

A *Háló* — amelyet Trócsányi által valószínűleg helyesen feltételezett más, címlap nélküli példányok nyomán, a vele foglalkozók hosszú időn át *Hispániai vadászság* címmel idéztek — a Luther után felburjánzott ördög-irodalomnak egyik, eddig kellő figyelemre nem méltatott bajtása, amellyel irodalmunk is szorosabban kapcsolódik a nyugati s leginkább a német irodalomban a XVI. század folyamán nagyon gazdag ördög-irodalomhoz, — új mozzanat annak bizonyítékául, hogy az Európát átjáró, minden szellemi áramlat eljutott hozzánk is. A *Háló* az inkvizíciót tisztára mint az ördög munkáját fogja fel, ezt nem győzi eléggé hangoztatni, »mert az ördeg örökké való szomorúságnak és kénlődásnak lelke.« (205. l.)

A könyv két részre oszlik. A voltaképpeni *Háló* »Az Ördeg Hálója« (az eredetinek 80—356. lapján), *Gonsalvius Reginaldus Montanus: Sacrae Inquisitionis Artes* c. munkájának (Trócsányi megállapítása szerint *latin* eredetijéből készült) átdolgozása, mely elé (63—80. l.) Heltai a segesvári disputa történetét függesztette, míg az előbeszéd, melyből megtudjuk, hogy a király — János Zsigmond — rendelte el, »hogy e könyvet magyar nyelvre tolmácsolnák és kinyomtatnák: költséget is adott a nyomtatásra«, Gonsalvius Reginaldustól független s unitárius szempontból készült, a Szentháromságot tagadó hitvita. Az egyes részek között így némi tartalmi ellentmondás is van, mert Heltai, unitárius szempontból egy kalap alá vonva a Szentháromság-hívő vallásokat, valamennyit egyformán támadja, míg Gonsalvius Reginaldus műve az inkvizíciót a lutheri tanok hívőinek üldözéséért támadja, az inkvizitorok általa felsorolt kegyetlenkedéseiből bizonyítgatva, hogy van ördög.

A műnek ma tárgyi értéke éppen csak ez a fent említett kapcsolat. Adalék az ellenreformáció féktelen irodalmi harcaihoz. Annál nagyobb a nyelvi bece.

Trócsányit, a kötet kiadóját is elsősorban ez a szempont vezette. A bevezetés megállapítja ugyan Heltai némi önállóságát Gonsalvius Reginaldus művével szemben, de szívesen olvastuk volna a műnek Heltai egész írói pályájába való beillesztését éppen akkor, midőn az utóbbi években (Borbély, Lakos, Czóbel) szokatlan érdeklődés mutatkozik Heltai iránt, és nem szívesen nélkülözzük a mű forrásával való részletesebb párhuzamot sem. Egyébként azonban a bevezetés helyesen tájékoztat a mű eddigi irodalmáról, magáról a Heltai forrásáról s hitelesen megállapítván a szerzőség kérdését lendületes formában méltatja a művet. Ennél is becsesebb a könyv nyelvészeti feldolgozása. Szól helyesírásáról, hangjelöléseiről, vokalizmusáról s mindebben végleges eredményeket mutat fel. Szómutatója pedig egész áttekintése Heltai szókincse sajátosságainak. Néhány sajátossága miatt érdekes szót (bekön 197, kandal 282 stb.) még szívesen láttunk volna benne. A hóhér nemcsak *hengér*, hanem legtöbbször *henger* (145—159) ez, s a *kaczér* (= eretnek 141), *peszszer* (60, 90) stb. ép oly érdekes emlékei anyanyelvének, mint siculismusi környezetének. Anyanyelvére vallanak a *k>g* váltakozásai a *gazdag* szóban (l. Szómutató 181. l.), vagy a *tanug* (131), *boldba* (153), *sinorog* (155), *paduarkodas* (157), *lob* (lop 180). A szövegbe néhány sajtóhiba is csúszott vagy benne maradt: *kénánnya* (130), *rörueniuel* (132), *keszeré* (150), *kegyettyetlenül* (294), *álnoságos* (297) stb. Ezek persze csak apró szegségihibák. A bevezetés túlzás nélkül nevezi Heltai szépen írott könyvét stílus dolgában a XVI. század egyik legkiválóbb prózai alkotásának s már ezért is öröndetes, hogy az ilyen jó kiadásban, hiányt pótolva, megjelent. GÁLOS REZSŐ.

Schiller István : Bogáthi Fazekas Miklós élete és vallásos tárgyú költészete. Bölcsészettudományi értekezés. Budapest, 1915. 64. l.

Bogáthi Fazekas Miklós az újabb időben állandó tárgya az irodalomtörténeti kutatók érdeklődésének. A műveihez és személyéhez fűződő problémák állandóan ébren tartják ezt az érdeklődést, melynek Dézsi és Borbély István dolgozatai mellett Schiller értekezése a legértékesebb eredménye.

Schillert az a cél vezette, hogy az újabban napfényre került adatok alapján kiegészítvén Dézsi munkáját, megoldja a Bogáthi életével kapcsolatos kérdéseket, másfelől pedig újabb szempontokból fogja vizsgálat alá Bogáthi vallásos költészetét. Célját nagyjából el is érte. A költőnek az Éber-féle naptárba saját kezével bejegyzett adatai alapján pontosan megismerjük születési idejét (1548 dec. 4., Dézsi 1545 és 1550 közé helyezte), megtudjuk, hogy ősei tordai származásúak s valószínű, hogy ő is itt született; kiderül, hogy a *Pelides* nevet tényleg használta, amit Dézsi még kétségbe vont. Elfogadhatóvá teszi Schiller, hogy a Bogáthi név nem nemesi neve volt a költőnek, mint eddig hittük, hanem eredeti családi neve, s a Fazekas név csak ősei foglalkozása után ragadt rá. Egyik legértékesebb része fejtegetéseinek a Bogáthi szombatosságára vonatkozó. Argumentumai, melyeket a zsoltárfordító szombatos volta ellen felhoz, teljesen meggyőzőek.

Tanulságos Bogáthi vallásos műveinek (zsoltárok, bibliai epikumok, prózai művek) ismertetése. Egy-két pontban azonban nem osztjuk Schiller nézetét. Nevezetesen Schiller kétségtelennek tartja, hogy Bogáthi az eredeti héberből fordította zsoltárait. Nem látjuk egyáltalában bebizonyított-nak, hogy Bogáthi tudott héberül. Azok az érvek, amelyeket Kohn és Kálmán Ödön a fordítónak a héber irodalomban való jártassága mellett fölhoztak, igen mesterkélték, Schiller argumentumai sem válnak be. Azok a magyarázatok, melyekkel Bogáthi zsoltárait kísérte, nem bizonyítják azt is, hogy jártas volt a héber nyelvben, mert vehette a kommentárokat valamely latin munkából is; ami pedig azt az argumentumát illeti, hogy Bogáthi zsoltárai számozásában nem a Septuagintát, illetőleg a Vulgátát követi, hanem a héber zsoltárkönyvet, az nem bizonyít semmit, hiszen nemcsak a korában közkézen forgó protestáns bibliafordítások (pl. Lutheré), hanem még a mi XVI. századbéli zsoltárfordítóink is legnagyobbbrészt a héber biblia számozását követik. Ott is túloz egy kissé, ahol Bogáthi zsoltáraiban szubjektív elemeket keres. Kétségtelenül adott a fordító a magáéból is valamit a bibliai anyaghoz, de ez a csekélység számot sem tesz azokhoz a betoldásokhoz képest, melyekkel a kor többi fordítói megtűzdelték zsoltáraikat.

Schiller értekezése derék munka, s ha minden állítását nem is írhatnók alá, elismeréssel kell adoznunk a szerző filológiai képzettségének és józan ítélőtehetségének.

CSÁSZÁR ERNŐ.

Vnutoško Berta: Jókai Mór drámai munkássága. Budapest, 1914. 72 l.

Valóban ideje, hogy megkezdődjék az a csöndes, szorgalmas részletmunka, melynek célja: Jókai nagy és sokszínű egyéniségének megértését lehetővé tenni. Ez a kifogyhatatlan mesélőképeségű nagy író a magyar irodalomnak talán legérdekesebb lélektani problémája. A legapróbb részletet sem szabad kicsinyelni, mely agyának rejtelmes munkájához közelebb vihet bennünket.

Irodalmi szempontból nézve kétségtelen, hogy drámái — a színpadon nagy sikert aratott műveket sem véve ki — nem közelítik meg elbeszélő alkotásait. De Jókai írói lélektana szempontjából igen fontosak. Sőt talán az általános írói lélektan szempontjából is. Hiszen ezernyi részlet-tanulmányt vonhatunk le e darabokból. Milyen hibákat követ el föltétlenül és törvényszerűen egy par excellence elbeszélő-tehetség, ha a színpadra merészkedik? Hogyan, milyen eszközökkel próbálja alakjait színpadon meg eleveníteni, az epikus jellemzést drámaivá, az epikai lehetőségeket drámai szükségszerűségek képpé formálni? Hogy küzd meg azokkal az akadályokkal, amelyeket csapongó képzelete elé a színpad szűk korlátai gördítenek? Hogyan bánik a közönséggel, amely mint elbeszélőt elkényeztette, mint drámaírókat pedig, tömegbe verődve, irgalmatlanul ítéli meg; amely igaz, hogy hiszékenyebb az olvasónál, mikor lát valamit, de türelmetlen és főképen hitetlen, mielőtt a költő a színpadon is csak elbeszél egyetmást?

Mindezekre a kérdésekre annál könnyebb és gyümölcsözőbb Jókaiában

keresni a választ, mert igen sokszor dolgozta fel novelláit vagy regényeit színpadi művé.

Ezért volna érdekes Jókai darabjaival részletesebben foglalkozni, tekintet nélkül irodalmi értékükre.

Vnutschko Berta füzete — kétségtelenül doktori értekezés — csak igen messziről érinti ezt a kérdést. Bevezetésében így tűzi ki célját: «Óhajtasunk lenne rámutatni tehetségének azokra a vonásaira, melyeknek színpadon aratott babérait köszönhetette és viszont megvilágítani azokat a tulajdonokat, melyek drámai műveiben nem érvényesülhettek kellőleg.»

A kis munka ezt a célt sem éri el egészen, különösen második részét nem. Nyilván érezte, mit kellene tennie. De az első kísérletek két szokott hibája, a túlságos merészség s a túlságos félénkség közül nem tudta az — utóbbit elkerülni. Nem igen meri a maga gondolatát, véleményét megszólaltatni. Nem foglal össze semmit, nem következtet, nem általánosít. Csak azt az anyaggyűjtő munkát végzi, amire aztán építhet valaki.

Időrendben megy végig Jókai darabjain. Legtöbbször pontosan elmondja tartalmukat és kétségtelen olvasottságra valló módon jelzi azokat a helyeket, ahol a francia romantikusok, Dumas, Hugo egyik-másik alakja vagy jelenete nyilvánvalóan hatott Jókaira. Csodálom, hogy *Dózsa György*-ben, Barnabás gyilkosságát elmondva, nem veszi észre a «Le roi s'amuse»-zel való hasonlatosságot. Pedig ez azért is említésreméltó, mert Rózsa, aki önfeláldozásból megöleti magát más helyett, s akit épen imádója tévedésből öl meg: nem egyetlen leszármazottja a magyar irodalomban Triboulet szerencsétlen leányának. (Jókai *Manlius Sinister*-ével kapcsolatban említi a szerző Hugonak ezt a darabját. Bizonyára csak tollesuszamlás, hogy *Lajos király*-ról beszél Ferenc helyett.)

Tartalomkivonat, idegen hatások, a keletkezés, előadás külső története, egykorú bírálatok és tekintélyesebb esztétikusaink vélekedéseinek összeállítása: főként ez az, amit a szerző minden egyes darabnál megcselekszik. Saját véleményét kissé félénken és bizonytalanul adja elő. *Milton*-ról szólva, osztózik a Pesti Napló 1876-beli kritikusanak ama nézetében, hogy e darabban «... a többi alak sem sikerült. Költői minden, amit mond, de nem jellemző. A puritán és royalista csak névszerint különbözik.» Tíz sorral lejjebb aztán így szól: «E mű jelességét is a korrajzban és nyelvi szépségeiben állapíthatjuk meg. Előbbi hű, jellemző, tökéletes...» De az Isten szerelméért, hogyan lehet a korrajz hű, jellemző, tökéletes, ha a kor jellegzetes alakjait meg sem lehet különböztetni egymástól? Egyébként, ha már a korrajz hűségéről van szó: ezt a dicséretet a különben objektív szerző túlságos könnyen osztogatja Jókai történeti darabjainak. Pedig ez igazán nem tartozott Jókai erős oldalai közé. Tudások részletekkel — egészen Hugo módjára — sokszor ejtette bámulatba a naiv olvasót, de a kor lényegét sohasem látta tisztán.

Mindent összevéve, *Vnutschko* Berta munkájának kétségtelen érdeme a Jókai színműveire vonatkozó adatok lelkiismeretes összegyűjtése — és érdemévé válhatik valamikor az is, ha sikerült az írói lélektan egy gazdag forrására felhívnia a figyelmet.

BENEDEK MARCELL.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Budapesti Városi Könyvtár Értesítője. 1915. évf. 3—4. sz. — *N. n.*: *Bányai Elemér*. Rövid megleghangú megemlékezés a háborúban elesett íróról.

A Cél. 1915. évf. 12. sz. — *Márkus László*: *Magyar irodalom*. Irodalompolitikai gondolatok a magyar írók anyagi helyzetéről és a kritika szükségéről. «Magyar talentumunk van, a lármás népszerűségbe züllöttek között is van sok, aki magyar ápolás mellett magyar erkölcsű tudott volna maradni s ha ezeket már el is veszítettük, gondoskodnunk kell, hogy a most indulók ne veszhessenek már így el a magyarság számára, A java magyar publikumot úgy lehet visszahódítani, ha megmutatjuk, hogy a legmagasabb európai nivó nemcsak összefér a magyarsággal, hanem itt ezen a földön csak a magyar lélek erejével érhető el teljes mértékben. Szigorú magyar kritika kell elsősorban és orgánumok kellenek ennek a kritikának, magyar szolidaritás kell, a magyar pénz megmozdulása a magyar kultúra kiépítéséhez. Ez a kritika legyen az idegen hatásokkal szemben öntudatos, de nem merev, konok és szűkagyú elzárkózottság, több tudás, több ismeret, több okosság és áldozatkészség kell s akkor lesz magyar irodalom.»

A Hét. 1915. évf. 44. sz. *Gabányi Árpád*. Rövid nekrológ. — *N. n.*: *Pajzs Elemér*: *Cirkusz* című novellás kötetének ismertetése.

U. i. 47. sz. — *n.*: *Negyven év*. «Simon Judit» filmretételéről (képekkel). — *Halasi Andor*: *A madonna rózsája*. Hevesi Sándor új darabjának ismertetése.

U. i. 49. sz. — *N. n.*: *Vészi Margit*: *Égő Európa* c. könyvének ismertetése. — *N. n.*: *Az új magyar Faust*. Kozma Andor, Faustfordításának méltatása s a fordító arcképének közlése. — *N. n.*: *Benedek Aladár*. Nekrológ.

U. i. 50. sz. — *Halasi Andor*: *Színházi hét* címen Lengyel Menyhértnek: A táncosnő és Drégely Gábornak: A kisasszony férje c. drámáit ismerteti. — *N. n.*: *Kiss József*: Háborús verseiről, Krúdy Gyula: Pest, 1915-ben c. regényéről és Molnár Ferenc: Egy haditudósító emlékei c. háborús könyvéről közöl alkalmi (a jelzett művek megjelenésével kapcsolatos) méltatást.

U. i. 51. sz. — *N. n.*: Szily Kálmán. Megemlékezés abból az alkalmából, hogy főrendiházi tag lett. — *N. n.*: *A Heszperidák kertje*. Hevesi József ily című könyvének ismertetése. — *Halasi Andor*: *Pro litteris et artibus* címen panaszkodik, hogy a mai színház ritkán nyújtja az irodalmat. «Hol vannak a tiszta, lelkes, nagyskálájú kritikusok? És hol vannak a megfelelő, nagy közönséghez érő, független orgánumok?»

A Nap. 1915. évf. 363. sz. — *Ady Endrét besorozták*. Napi hír arról, hogy A—t a bányffyhunyadi sorozóbizottság előtt a dési 32. gy.-ezredhez besorozták.

A Tett. 1915. évf. 1. sz. — *Szabó Dezső*: *Keresztelőre*. Beköszöntő s egyúttal néhány gondolat a háború irodalmi s politikai hatásairól. Valószínű, hogy egy új szociális irodalom fog következni a tegnapi és ma individuális művészetének után. «Van valami melankólia abban, hogy azt a generációt, melyet nem rég mint Holnapot akartak agyonütni, most új Holnapok rohanják túl. Formákon és szavakon túl a tegnapi, a ma és holnap művészetének egy és ugyanaz az akarat: minél több emberiség ebben a vad kuszáltságban, minél több csillapítás az élet sajgásaira». — *Franyó Zoltán*: *Néhány gorombaság az igazság nevében*. Élelhangú cikk. Szerző nem Ady miatt ránt kardot; Adyt, szerinte csak azoktól kell megvédeni, akik meg akarják védeni. — *Gallóvícz Károly*: *Még egyszer Zubolyról*. Azokkal az okokkal foglalkozik, amelyek miatt a sajtó «nagy»-nak növelte Bányai Elemért halála után.

Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez. 1915. évf. 3. sz. — *Dongó Gy. Géza*: *Benczédi Székely István világhronikájából*. (II.) Zempléni vonatkozású részletek idézése. — *Hegedűs Sándor*: *Sáros Patak* címen Ember András hegedősnek a XVIII. század első felében írt verses krónikája egyik fejezetét közli.

Akadémiai Értesítő. 1915. évf. 11. sz. — *Vikár Béla*: *A versközi hangképletekről*. Szerző 1915. okt. 4-én tartott előadásának kivonata. — *Viszota Gyula*: Széchenyi Istvánnak a selyemtenyészésre vonatkozó félbenmaradt javaslatát közli. — *Rexa Dezső*: *Horvát István irodalmi munkásságáról*. Adatok Horvát Istvánnak: Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelmeztetések c. munkája történetéhez. — *Hellebrant Árpád*: Henszmann Imrének Toldy Ferenchez intézett (az 1857. szept. 24. — 1860. aug. 26. időközből származó) nyolc levelét közli.

Alkotmány. 1915. évf. 312. sz. — *Jolsvay*: *A magyarság a filmen*. Közli az Új Nemzedék 1915. évf. 45. sz.-nak ily című cikkét (Lyon Lea és Simon Judit filmre vitele alkalmából.)

U. i. 1915. évf. 316. sz. — *a*: *József főherceg vadászélményei*. Könyvismertetés.

U. i. 317. sz. — *m. gy.*: *A madonna rózsája*. Hevesi Sándor szindarabját bírálja.

U. i. 324. sz. — (tb.): *Háborús irodalom*. Tárcza Komáromi Jánosnak Mit búslusz kenyeres? c. könyvéről.

U. i. 329. sz. — *Anka János: Az én rózsáim*. Lampérth Géza elbeszéléseinek méltatása. — *A Széchenyi-Lánchíd*. Az újjáépített Lánchíd átalakítási munkáinak rövid vázolója.

U. i. 333. sz. — *A Szent István-Akadémia megalakulása*. A Szent István-Társulat keretén belül 70 év óta működő tudományos és szépirodalmi osztály modern tudomány-akadémiák mintájára szerveztetett át. Az alakuló ülésen Fraknói Vilmos 3000 K-t ajánlott fel Pray György, Révai Miklós és Fehér György egy-egy domborművű emléklapjának elkészítésére, amelyek a nagyváradi székesegyházban, a budapesti egyetemi templomban és a kegyesrendiek budapesti templomában lesznek elhelyezendők.

U. i. 334. sz. — (tb.): *Háborús irodalom*. Huszár Károlynak A magyar nép hősei c. művét ismerteti.

U. i. 335. sz. — *Anka János: A Szózat költője*. — *Grün Lili*. Abból az alkalomból, hogy a Magyar Színház Földes Imre ily című darabját előadásra elfogadta, az «Est» tiltakozott az ellen, hogy magyar író így nevezze el most egy munkáját. De nemcsak a címről van itt szó, hanem egy irodalmi rendszerről. A Palika, Lyon Lea, Grün Lili-féle darabokra felépülő színi politika nem helyes.

U. i. 336. sz. — *Benedek Aladár meghalt*. Hír a költő haláláról.

U. i. 337. sz. — *A. J.: A táncosnő*. Míg körülöttünk korszakos események hullámoznak a magyar irodalomban esztétikai elméletekkel, dekadens témákkal idegen világnézettel körülbástyázott irodalmi irány keletkezett. Lengyel Menyhért darabja is karakterisztikus terméke a dekadens magyar színi irodalomnak. A színi hatás eszközeivel tud dolgozni, de a drámai motiválás tele van ellenmondásokkal.

U. i. 338. sz. — *Márkus László: Ráérő időben*. Az Akadémia feladata lenne megoldandó magyar tudományos kérdések sorozatára tétetni pályadíj-alapítványokat, nem pedig drámákat, lírai költeményeket pályázatilag tenyésztetni.

U. i. 350. sz. — (tb.): Molnár Ferencnek Egy haditudósító emlékei c. könyvét dicséri.

U. i. 352. sz. — *Túri Béla: A háború belülről nézve* c. könyve keletkezését adja elő. — *Ybl Ervin: Ciklámen*. Gábor Andor színművét bírálja, *N. n.: Harsányi Lajosnak A halálfejú pille* címen kiadott elbeszéléseit, Kiss Menyhértnek *Tábor-tűz* mellett c. háborús verseit ismerteti.

U. i. 355. sz. — *N. n.: Megkerült a pozsonyi kódex*. Vargha Damjának a M. Nyelvtudományi Társaságban tartott előadását ismerteti.

U. i. 356. sz. — (csak): *Mi barbárok*. Tábori Kornélnak ily című és az Uránia színházban bemutatott darabját ismerteti.

U. i. 358. sz. — *Vargha Damján: Betlehem leírása 1514-ből*. Egy magyar ferenczerendi szerzetes 1514-ben nyomott, latinnyelvű könyvének egy részét mutatja be fordításban.

U. i. 360. sz. — (k. g.): *Rigómező a költészetben*. A szerb népköltészet termékeit a XIX. század elején Karadzics Vuk gyűjtötte össze s egy álnevű író fordította németre. Magyarra Vitkovics Mihály fordított szerbből és költőtársai számára prózai szövegfordításokat is csinált. A rigómezei ütközetről és gyásznapról Mijatovicsné összeállítása szerint 14 románc szól, melyek legtöbbje több száz sorra terjed. E románc-kör tartalmát adja a tárca s egyes részek verses fordítását is.

U. i. 363. sz. — *Takács Menyhért: Háború és sajtó*. Vezércikk a sajtó feladatairól a háború után.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — N. n.: Szabó Istvánnak Kárpáti hó címen megjelent elbeszéléseit és Wlassics Tibornak Világok tusáján c. verses kötetét bírálja.

U. i. 2. sz. — *Anka János: Bánk bán*. A tragédiának a Nemzeti Színházban történt felújításáról írott tárca.

Athenæum. 1915. évf. 4. sz. — *Alexander Bernát: Megemlékezés Kármán Mórról*. — S. A. A Knight-féle esztétika-történet Huszti Józsefnétől való magyar fordítását ismerteti. — *Fogarasi Béla: Zalai Béla*. A fiatalon elhunyt magyar filozófus munkásságának méltatása. «Zalai rendkívüli érdeme abban rejlik, hogy a filozófiai gondolkodás, a par excellence filozófiai módszer törvényeit, jogait és helyzetét megállapította. Ebben a törekvésében megegyezik Emil Laskkal, aki szintén a filozófia logikájában látta korunk nagy feladatát.

Az Érdekes Ujság. 1915. évf. 45. sz. — *Simon Judit a filmen* (képekkel). Alkalmi cikk a címben jelzett tárgyról.

U. i. 49. sz. — Lévay József és Szily Kálmán fényképét közli. Előbbiét abból az alkalomból, hogy az idén ünnepelte kilenvenedik születésnapját; Szily Kálmánét pedig azért, mert a király Ő felsége kinevezte a magyar főrendiház tagjává.

U. i. 51. sz. — Bárá Dóczy Lajos és Lengyel Menyhért fényképe.

Az Est. 1915. évf. 320. sz. — *A Petőfi-Társaság ülése*. E napihír kaposán megtudjuk, hogy az 1915. nov. 14-én tartott ülésén Herczeg Ferenc elnök elparentálta Bulla Jánost, a Társaság elhunyt tagját. Bulla János halálára nézve v. ö. folyóiratunk: 1915. évf. 345. l.

U. i. 321. sz. — Gyóni Géza a Kisfaludy-Társaság tagja. Hír a költő jelöltetéséről.

U. i. 329. sz. — *A «Liliom» reprise Frankfurtban*. Tudósítás arról, hogy a frankfurti Schauspielhaus, mely a múlt évben mutatta be Molnár Ferenc: *Liliom* című «külvárosi legendáját» 1915. nov. 28-án új betanulással felelevenítette a darabot.

U. i. 331. sz. — *A «Liliom» a varsói színházban*. Hír arról, hogy a varsói színházban játszó német színtársulat Molnár Ferenc *Liliom* című darabját is felvette műsorába.

U. i. 333. sz. — *A «Tündérlaki leányok» sikere Bécsben*. Tudósítás

arról, hogy Heltai Jenőnek Tündérlaki leányok című, Polgár Alfréd-től németre fordított darabját Die Steiner-Mädlin címen előadták a bécsi Josefstädter Theaterben (1915 nov. 26.) A Neue Freie Presse igen melegen emlékezik meg a bemutató előadásról. Heltai Jenő neve nem először szerepel a bécsi színpapokon. Annak idején Masamód című darabját is előadták.

U. i. 335. sz. — A *«Tündérlaki leányok»* New-Yorkban. A newyorki Comedy Theatre 1915. okt. 23-án mutatta be nagy sikerrel Heltai Jenő: *«A tündérlaki leányok c. színdarabját.* A darabot Marion Fairfax fordította angolra. — *Dóczi Lajos hetven éves.* Alkalmi napihír arról, hogy a jeles író 1915 nov. 29-én töltötte be hetvenedik életét.

U. i. 336. sz. — A *«táncosnő» bécsi bemutatója.* Lengyel Menyhért új darabját *«A táncosnő»* c. háromfelvonásos színművet a bécsi Neue Wiener Bühne elfogadta előadásra.

U. i. 339. sz. — A. Z.: A *«táncosnő.* Lengyel Menyhért három felvonásos, a Vigszínházban 1915 dec. 3-án bemutatott új színművének rövid ismertetése. A megírás itt-ott egy kicsit darabos, de amit Lengyel Lolával mondat — pedig Lola ugyancsak dominál a darabban — nemcsak a *«szerző»-t*, hanem az író-t is dicséri.

U. i. 346. sz. — N. n.: Röviden ismerteti Molnár Ferencnek, Egy haditudósító emlékei c. könyvét.

U. i. 347. sz. — Hír arról, hogy Lengyel Menyhért új darabjának *«A táncosnő»-nek* előadási jogát megszerezte a nürnbergi Intimes Theater és a frankfurti Schauspielhaus.

U. i. 354. sz. — A. Z.: *Ciklamen.* Gábor Andor új színdarabjának ismertetése. A darab úgy indul, mintha a színésznő társadalmi helyzetének a problémáját kívánná tárgyalni... aztán kitűnik, hogy csak ügyes és kedves színpadi játékról lehet szó, melynek főérdekességét az adja meg, hogy valamelyik kiváló színésznő kettős szerepet játszhatik benne. (V. ö. Az Ujság 1915. 352. sz.)

U. i. 1916. évf. 3. sz. — N. n.: *Bánk bán feltámadása.* Rövid cikk arról, hogy mily nagy sikere volt 1916 jan. 1-én Katona J. nyolc évig pihentetett darabja előadásának.

U. i. 4. sz. — A *«Szibill» amerikai bemutatója.* Hír arról, hogy 1915 dec. 31-én volt az első amerikai előadása Washingtonban Bródy Miksa, Martos Ferenc és Jakobi Viktor *«Szibill»* c. operettjének. — N. n.: *Furcsa divat.* Cikkíró kifogásolja, hogy újabban egyes lapok a színházi kritika helyén, annak hangjával játszva, mozi- és mulató-reklámokat közölnek. Ez zavarba ejtheti a közönséget.

Az Ujság. 1915. évf. 307. sz. — A Kisfaludy-Társaság üléséről szóló tudósítás, egyebek közt *Beőthy Zsoltnak: Adalék az esztétikai lélektanhoz* c. tanulmányát ismerteti. Szerző az elméleti fejtegetéssel kapcsolatban összehasonlította Petőfit, Aranyt és Vörösmartyt, abból a szempontból, hogy mily magatartást tanúsítottak a hírszomjnak, dicsőségvágnak mindhárma lelkében felmerült képzetével szemben. *«Petőfinék ez a legerő-*

sebb érzése; Aranynál az írói dicsőség tüzét a lemondás mély melan-
koliája eloltja; Vörösmartynál pedig ezt a tüzet egy hatalmasabb tűz, a
nemzeti lelkesedés tüze, teljesen magával ragadja.»

U. i. 314. sz. — *p—r.*: *A háború nyomában.* Göndör Ferenc hábo-
rús könyvének ismertetése.

U. i. 315. sz. — *N. n.*: *Hogyan készült a Jókai-film?* Tudósítás arról,
hogy Jókai; A szegény gazdagok c. regénye alapján filmdráma készült,
melyet 1915 nov. 15-én mutattak be az Omnia-mozgóban.

U. i. 317. sz. — *Keszler József*: *A madonna rózsája.* Hevesi Sándornak, a
Nemzeti Színházban 1915. nov. 13-án előadott három felvonásos drámájá-
ról szóló ismertetés. A reneszánsz-korban játszó darab hőse Renato remény-
telenül szereti Lorenzo de Mentona zsoldosvezér feleségét, Isottát, aki
viszont Gianettoért hevül. Renato a férj bosszújának áldozataként hal-
meg, míg a Gianettóban csalódott Isotta önként vet véget életének.
Ennek hallatára Lorenzo tűnődve mondja: »Tehát volnának valóban
asszonyok, kik híven tudnak szeretni?» A dráma ezzel végződik. A csel-
szövének a figyelmet lekötő részletei, a hangzatos és válogatott dikció,
mind rászolgálnak az élvezetre, melyet a jellemei jól festett képét ked-
velők e darabban találhatnak. (V. ö. A többi napilapokban is.)

U. i. 318. sz. — *N. n.*: *Az első Jókai-film.* A film drámává átalaki-
tott s »Szegény gazdagoknak»-nak bemutató előadása alkalmából írt rövid
ismertetés. — A Tudomány-, Irodalom-rovatból megtudjuk, hogy a
Petőfi-Társaság 1915 nov. 15-én tartott ülésén parentálta el Herczeg Fe-
renc a még áprilisban elhunyt költőt, Bulla Jánost, a Tündéröv szerzőjét.
(Bullára nézve l. folyóiratunk 1915. 345. l.)

U. i. 320. sz. — *N. n.*: *A három testőr reprize.* Napihír arról, hogy
a Nemzeti Színházban 1915 nov. 16-án új szereposztással került színre
Herczeg Ferenc nagysikerű bohózata: A három testőr. — *N. n.*: *A Nem-
zeti Színház munkarendje.* A Nemzeti Színház előadni készül a következő
darabokat: Vörösmarty M.: Az áldozat; Csepreghy F.: A sárga csikó;
Katona J.: Bánk bán; Kisfaludy K.: A pártütők.

U. i. 322. sz. — *N. n.*: *Lévay József kilencven éves.* Meleghangú
alkalmi megemlékezés. — *Án.*: *Cirbusz.* Pajzs Elemér ily című novella-
kötetének rövid ismertetése. — *A Csokonai-színház ünnepe.* Hír arról,
hogy a Debrecenben élő fiatal költők és írók Oláh Gábor vezetése alatt
mozgalmat indítottak, hogy a debreceni színház, mely most érte meg
fennállása 50 éves fordulóját Csokonai Vitéz Mihályról neveztessek el.
A városi tanács a beadványt örömmel fogadta.

U. i. 323. sz. — *N. n.*: *Simon Judit a filmen.* Tudósítás arról, hogy
Kiss József balladáját 1915 nov. 19-én bemutatták a Mozcókép-Otthon-
ban. Az előadás előtt Jászai Mari a Nemzeti Színház művésznője elsza-
valta a költeményt.

U. i. 325. sz. — *A Szabad Lyceum közgyűlése* címen Szász Károly:
A magyar dráma hagyományai c. előadásának gondolatmenetét közli.
»A drámának mindig a nemzeti szellemet kell kifejezésre juttatnia, amit
se a világ haladásában és a sors változandóságaiban, se háborúban, se

békében, se politikában, se tudományban és művészetben megtagadnunk nem szabad.»

U. i. 326. sz. — *N. n.*: *Az Élet könyvei*. Az ily című irodalmi vállalat második, tízkötetes, sorozatának rövid ismertetése.

U. i. 327. sz. — *N. n.*: *Színházi levél*. Szász Károly Uránia-beli cikke (1915. évf. 11. sz.) különlenyomatának ismertetése. «Szász Károly okos, tartalmas elmélkedése éles kritikája ugyan a Nemzeti Színháznak és műsora mai színvonalának, de annyi bizonyos, hogy csak haszon származhatik belőle». — *Lyon Lea a bécsi cenzenza elé kerül*. Lyon Leát, Bródy Sándor színművét, melynek előadási jogát a bécsi Theater in der Josefstadt megszerezte, a cenzenza elé kellett terjesztenie.

U. i. 329. sz. — *Zrinyi Miklósné sálja*. Napihír arról, hogy Láng Erzsébet szenicei polgári iskolai tanítónő birtokában van egy remek se-lyemszövésű indiai sál, mely a hagyomány szerint valamikor Zrinyi Miklósnénak, a szigetvári hős feleségének tulajdona volt. — *A táncosnő*. Hír arról, hogy a Vigszínház előadni készül Lengyel Menyhért ily című háromfelvonásos színművét.

U. i. 330. sz. — *N. n.*: *A háború verseinek gyűjteménye*. Stockinger Gyula: Éljen c. háborús antológiájának rövid ismertetése.

U. i. 331. sz. — *A Tündérlaki leányok Bécsben*. Heltai Jenő darabját a Tündérlaki leányokat 1915. nov. 26-án mutatták be a bécsi Theater in der Josefstadtban — Die Steiner-Mädel címen. — *A táncosnő*. Hír arról, hogy a Vigszínház Lengyel Menyhért ily című darabját előadni készül. — (— nd): *Mit búsulsz kenyeres?* Komáromi János ily című háborús könyvének rövid ismertetése.

U. i. 333. sz. — *Az Akadémia összes ülése*. Napihír, amelyből megtudjuk, hogy az irodalomtörténeti bizottság segédtagjai lettek: Alszegehy Zsolt, Gulyás Pál, Horváth János, Kéki Lajos, Pap Ferenc és Vértesy Jenő.

U. i. 334. sz. — *Ivánfi Jenő: Vörösmarty Mihály*. (Születésének évfordulóján.) A Nemzeti Színház az Áldozat előadásával hódol a költő emlékének. Szerző utalva Vörösmarty jelentőségére, a háborúnak az irodalom szempontjától való tanulságáról elmélkedik s megállapítja, hogy a holnap irodalma és a jövő színháza a nemzeti érzés gyökeréből növekszik majd nagyra. Az új magyar társadalom és a régi magyar történet... ez lesz tárgya az új magyar drámának. — *Kiss József: Háborús versei*. Hír arról, hogy Kiss József a lapokban megjelent háborús vonatkozású verseit kötetben is kiadja. (L. a többi napilapban is. Pl. Az Est 1915. évf. 336. sz.)

U. i. 335. sz. — *Kozma Andor: Goethe Faustjából*. Az «Előjáték a színházban» c. részlet fordítása. — A Tudomány, Irodalom rovatból *Kozma Andor Faust-fordítása* címen megtudjuk, hogy Kozma Andor lefordította Goethe nagy művének első részét. A cikk közli Kozmának a fordításnál követett elvekre vonatkozó tájékoztatóját. — *A Kárpáti hó*. Hír arról, hogy Szabó István ily című háborús novellakötetet készül kiadni.

U. i. 336. sz. — *Benedek Aladár meghalt.* Nekrológyszerű napihír arról, hogy a mult század hatvanas-hetvenes éveinek egyik népszerű költője Benedek Aladár, családi nevén Náray Iván meghalt. 1915 dec. 2-án temették el a farkasréti temető halottas házából.

U. i. 337. sz. — *Keszler József: A táncosnő.* Színmű három felvonásban. Írta Lengyel Menyhért. Előadták a Víg-színházban 1915 dec. 3-án. A darab hősnője egy táncosnő, aki művészi pályájától még kérője kedvéért sem tud megválni. «A dráma személyeinek jellemzése erőteljes, színes és hatásos; a darab nyelvezete magyaros és kiválóan színpadias; párbeszédei erősen kapcsolnak, mint a szilárd láncnak egymásba fogó szemei.»

U. i. 338. sz. — *Piklerné Freund Edit: Erdős Renée regénye.* «Az új sarj» c. regény ismertetése. Bettinek, egy ortodox zsidó család legifjabb gyermekének életéről szól a mű; legelejétől egészen addig, ahol azt hiszi, hogy az élet elkezdődik számára. Szerzőt Betti alakja Marguerite Andaux könyvének hősnőjére Marie Claire-re emlékezteti. A két regény légköre azonban annyira más, hogy irodalmi hatásról szó sem lehet. — *án:* *A kisasszony férje.* Drégely Gábor vígjátékának ismertetése.

U. i. 341. sz. — *Dóczy Lajos báró ünneplése.* A Nemzeti Színház a költő születésének 70 éves fordulója alkalmából felújítja Dóczynak Utolsó Szerelme c. darabját. — *(h. a.): Vér Mátyás dramolettje.* A Télikertben 1915 dec. 7-én előadták Vér Mátyásnak «A kastély gazdát cserél» c. dramolettjét.

U. i. 345. sz. — *Vulpes: Molnár Ferenc.* Molnár Ferenc «Egy haditudósító emlékei» c. munkájának ismertetése.

U. i. 347. sz. — *N. n.: Szily és Berzeviczy.* A M. T. Akadémia 1915 dec. 13-án tartott teljes ülésén meleg ünneplésben részesítették Szily Kálmánt, aki ötven éve tagja az Akadémiának és Berzeviczy Albertet, aki tíz éve elnöke ugyanennek a tudományos testületnek. — A Színház-rovatból arról értesülünk, 1. hogy Herczeg Ferenc egy háromfelvonásos vígjátékot fejezett be, melyet a Nemzeti Színház fog bemutatni; 2. Bródy Sándor és Sajó Sándor «A nap hőse» címen új darabot írtak; 3. Gábor Andor «Ciklámen» című háromfelvonásos színjátékot írt, melyet a Víg-színházban 1915 dec. 18-án mutattak be.

U. i. 348. sz. — *Szilágyi Géza: Jegyzetek egy könyvről.* Elmélkedés Kiss József háborús verseiről. «A világháború úgynevezett magyar költészete jórészt pohárköszöntő.» Kiss József háborús versei nem ilyenek. Ez a költészet nem a bűjtogatásnak korbácsoló szava, hanem a békéltetésnek áldó gesztusú költészete.

U. i. 351. sz. — *Lynkeusz: Háborús versek könyve.* Szabolcska Mihály ily című szemelvénygyűjteményének ismertetése és bírálata. «Száz-husz háborús vers és százhusz közül száztizt alig különbözik egymástól... Ha a kötet borítékára nem lenne ráírva, hogy háborús versek, a százhusz vers közül százról egyáltalán nem lehetne megtudni, hogy köze van a háborúhoz. De ha már nincs közük a háborúhoz, legalább lenne valame-lyes közük a poézishez.» — *N. n.: A fiam papája.* Mérei Adolf egyfelvonásos operettjének ismertetése. A darabot a Télikertben mutatták be.

U. i. 352. sz. — *Tagválasztás a Petőfi-Társaságban.* A Petőfi Társaság 1915 dec. 18-án tartotta az Akadémiában tagválasztó közgyűlését, melyen tiszteleti tagnak megválasztották: Csengey Gusztávot, Dóczy Lajos bárót és Zichy Géza grófot; kültagnak: Aage Madelungot (Berlin); rendes tagnak: Balla Ignácot, Gyóni Gézát, Malonyai Dezsőt és Móra Ferencet. — *Dóczy Lajos disztagsága.* A soproni Frankenburg Irodalmi Kör dísztagjául választotta Dóczy Lajos bárót. — *Keszler József: Ciklámén.* Gábor Andor háromfelvonásos színjátékának ismertetése. A darabot először 1915 dec. 18-án adták elő a Vigszínházban. A dráma hőse rávesz egy tiszta erényű leányt, egy színésznőt, hogy nagylelkűségéből vegye magára egy — külsőre hozzá feltűnően hasonló — bűnös útra tévedt asszony hibáját. E nagylelkűség nyomán később igaz vonzalom fejlődik ki s a hős meg a színésznő végül egy pár lesznek. A tárggyal kapcsolatos irodalmi feladatot, azt t. i., hogy megértesse a leány megdöbbenő nagylelkűségét, az ismertető szerint Gábor Andor határozott sikerrel oldotta meg. (L. a többi lapban is.)

U. i. 355. sz. — *N. n.: A nagy háború írásban és képen* (A nyugati harctér. Északon és délen) c. munka I. kötetének ismertetése. — *Kemény Zsigmond báró emlékei Kolozsvárt.* Hír arról, hogy Kemény Anna bárónő az Erdélyi Múzeum kéziratárában helyezte el Kemény Zsigmond bárónak eddig Pusztakamaráson őrzött, ritkaságszámba menő eredeti kéziratát. — *Az Aranyember reprize.* Rövid tudósítás arról, hogy a budapesti Nemzeti Színházban 1915 dec. 21-én hosszasan pihentetés után újból előadták Jókai Mórnak *«Aranyember»* c. színdarabját. — *A Tatárjárás felújítása.* A Vigszínház népopera szereplése alkalmából 1915 dec. 25-én színre került Kálmán Imre első nagy zenés műve, amelyet a világ minden kultúrszínházán óriási sikerrel adtak.

U. i. 361. sz. — *N. n.: Tábori Kornél: Pesti specialitások c. könyvét* ismerteti. — *A Bánk bán reprize.* Hír arról, hogy a Nemzeti Színházban 1916 jan. 1-én új betanulással került színre Katona József tragédiája.

U. i. 362. sz. — *pr.: A Nagymama reprize.* A Nemzeti Színházban 1915 dec. 29-én — hosszabb pihentetés után — ismét előadták Csiky G. vígjátékát.

U. i. 1916. évf. 5. sz. — *Váradi Antal: A két Balázs.* Visszaemlékezés Balázs Sándor humorista íróra (1830—1878) és testvérére, Frigyesre.

Berliner Tagblatt. 1915. évf. 636. sz.). — *Sigmar Mehring: Kriegsslyrik* címen többek közt dr. Stockinger *«Éljen»* c. magyar háborús verskötetéről ír és bejelenti, hogy legközelebb Drezdában megjelenik Gyóni Géza verskötete németül.

Budapest. 1915. évf. 358. sz. — *F. E.: Háborús Irodalom.* Molnár Ferenc: Egy haditudósító emlékei, — Túri Béla: A háború belülről nézve, — Pásztor Árpád: Vengerkák, — Kiss Menyhért: Tábornőz című műveinek ismertetése.

Budapesti Hirlap. 1915. évf. 310. sz. — *Magyar történettudós emlékezete Bécsben* címen közli, hogy a lőcsei Engel Krisztián János, XVIII. századbeli történettudós bécsi sírjára emléket állítanak fel, amelyet Tóth István szobrászművészünk tervezett. — *N. n.*: *Éljen!* Hír arról, hogy Stockinger Gyula, a bécsi egyetem magyar lektora magyar és német háborús versekből egy gyűjteményt adott ki. — *N. s.*: *Mit búsulsz kenyeres?* Komáromi János ily című könyvének ismertetése.

U. i. 312. sz. — *Dunántúli: Levelek.* Polemia Babits Mihály nyilatkozatával s a Világ és Népszava cikkeivel.

U. i. 315. sz. — *Dunántúli: Levelek.* Polemia Ignotusszal s az úgynevezett nyugatosok támogatása.

U. i. 316. sz. — *N. n.*: *Erdős René új regénye.* Napihír arról, hogy Erdős René «Az új sarj» címen regényt írt. Egy elmaradt vidéki család leánya a regény hősnője, kinek vívódásaiban százezrek vágyai, lázadozásai szólalnak meg. — *Egy anya levele* címen hozzászólást közöl a «nyugatosok» elleni vitához és kárhóztatja az úgynevezett «nyugatosok»-nak az ifjúságra való állítólagos veszedelmes hatását.

U. i. 317. sz. — *Sebestyén Károly: A madonna rózsája* címen ismerteti Hevesi Sándornak ily című új drámáját. «A darab meséje kedves és szép, de a színpadon nem elég folyamatos. Nyelve: agyonhímzett, valóságos virágnyelv. — Közli Ady Endre nyilatkozatát Dunántúli effen. — Ligeti Jenő: Tanlevél. Gúnyos cikk az úgynevezett «nyugatos» költők ellen.

U. i. 319. sz. — *Szidor: Herosztratosz-irodalom* címen erős támadást ír Ady Endre és az úgynevezett «nyugatosok» ellen. — *Dunántúli: Levelek* címen Ady Endre nyilatkozatával (l. Budapesti Hirlap. 1915. évf. 317. sz.) polemizál. — *N. n.*: *A Szegény Gazdagok bemutatója.* Az első Jókai-film ismertetése.

U. i. 320. sz. — *Pekár Gyula: Az új magyar lélek.* — Ismerteti Szász Károly színházi levelét a Nemzeti Színházról, mely az Uránia különlenyomataként jelent meg.

U. i. 322. sz. — *Herczeg Mihály: Irodalmi pajtásshözvettség* címen védelmébe veszi Dunántúlt az úgynevezett «nyugatosok» elleni vitában.

U. i. 324. sz. — *Rend és igazság* címen vezércikkben támadja az úgynevezett «nyugatos» irányt. — *Alfa: Budapest* címen arról elmélkedik, hogy «a nagy irodalmi és művészeti sikerek, melyek máról-holnapra szólnak, ép úgy csinálódnak, mint a kitüntetések vagy az üzleti nagy árak.... Évtizedek óta nem bukott meg a közönség előtt egy férckunka sem. A kritikában is az erkölcsi érzék teljes hiányát találjuk».

U. i. 325. sz. — *A Szabad Lyceum előadása* címen közli Szász Károly: *A magyar dráma hagyományai* című előadásának vázlatát.

U. i. 326. sz. — *Dunántúli: Levelek.* Polemikus elmélkedés az úgynevezett «nyugatos» irodalom hatásáról.

U. i. 330. sz. — *Jakab Ödön: Voinovich Géza Madáchja.* Könyvismeretítés. V. egész könyve oly higgadt megfontolással, olyan tudatos terv-

szerűséggel van elgondolva és megírva, hogy nehezen találni belőle valami kivetni valót.

U. i. 336. sz. — *-ő: Dóczy Lajos*. Alkalmi megemlékezés a 70 éves költőről. — *N. n.: Benedek Aladár meghalt*. A költő életrajza és jellemzése.

U. i. 337. sz. — *Sn.: A táncosnő*. Színi kritika Lengyel Menyhért ily című drámájáról. «A dráma hosszadalmas, ismétli magát.»

U. i. 338. sz. — *Dunántúli: Levelek* címen polemizál az ú. n. «nyugatosok»-kal. *Lórisz: A kisasszony férje* címen Drégely Gábor új darabjáról ír.

U. i. 344. sz. — *-ő: Háborús versek* címen Kiss József verskötetéről és Molnár Ferencnek «Egy haditudósító emlékei» c. új háborús művéről ír.

U. i. 347. sz. — *N. n.: Elbeszélések*. Ismertető sorok Dessewffy Berta novellás kötetéről.

U. i. 352. sz. — *N. n.: Éjszaka*. Pakots József új regényének ismeretése. — *Sn.: Ciklámen* címen Gábor Andor új színjátékáról ír.

U. i. 358. sz. — *Leffler Béla: Svéd háborús regények*. Szerző sorra ismertette a tárgyával kapcsolatos műveket, megemlíti, hogy minket legjobban érdekelhet a Radssa álnév alatt dolgozó Aminov Iván, orosz családból származó svéd katonai írónak az a regénye, amely Przemysl ostromáról és kiehéztetéséről szól. (Címe az ismertetésben nincs megjelölve.) Főhőse Fejérváry Rudolf gróf, hadnagy, aki felesége segítségével s egy kis galíciai zsidógyerek társaságában az utolsó percekben repülőgépen menekül a körülzárt várból. «Ez a regény is megdöbbentő példája annak, hogy a messzi országok írói — tisztelet a kivételeknek — mily kevésbé ismerik a magyar viszonyokat.» — *N. n.: a Könyvesház rovatában: Thallóczy Lajosnak Jajca története — Takáts Sándornak, Rajzok a török világból és Wlassics Tibornak, Világok tusája (versek) c. művét ismerteti.*

U. i. 362. sz. — *Dunántúli: Levelek*. Egy kolozsvári újságíró kíváncsi volt arra, hogy mint vélekednek a «kolozsvári írók és esztétikusok» arról a háborúról, amelyet Dunántúli visel az úgynevezett holnaposok vagy nyugatosok ellen és megkérdezték egy odavaló lap hasábjain Csengeri János, Dózsa Endrét, Kovács Dezsőt, Gyalui Farkast és Jékey Aladárt. Dunántúli ebből az alkalmából újból hevesen támadja a jelzett irányt.

Budapesti Szemle. 1915. évf. 11. sz. — *Takáts Sándor: Zrinyi ismeretlen levelei* (II.). Széchy Károly szerint Zrinyi jelen volt az 1646—7-iki országgyűlésen. Szerző megállapítása szerint ez tévedés. A jelzett időt a költő a török ellen való harcban töltötte. Ugyancsak tévedés Széchynek az az állítása, hogy Zrinyi 1648 márc. 16-án Prágában tette le a báni esküt. Ez időtájt a költő otthon volt; az eskütétel 1648 tavaszán Bécsben történt. 1654 nov. 21-én kelt Zrinyinek Batthyány Ádámmal írt s a körmendi levéltár missilisei közt ránk maradt, időrendben legkésőbbi levele. A levéltár rendezetlen lévén, nem lehetetlen, hogy még egyéb adatok is

előkerülnek. — *Gulyás Pál: Mátyás király könyvtára.* Mikor alapította Mátyás könyvtárát, erre nézve biztos adat nem áll rendelkezésünkre. A könyvtár fennállására a legrégibb adat Fraknói Vilmos szerint az 1467. évből való. Ha ezt mellőzzük, a könyvtár létezését igazoló legrégibb hiteles adat 1471-től való, még pedig magától Mátyás királytól. Hármaz ok írnyíthatta Mátyás nagyszabású könyvgyűjtését: saját tudomány- és pompaszeretete, nejeének családi hagyományai s a természetes fiára vonatkozó pedagógiai tekintetek. Ha a rendelkezésünkre álló adatokat figyelembe vesszük s a túlzás vádját el akarjuk kerülni, úgy Mátyás királyunk könyvtárának állományát 500—1000 kötetre kell tennünk. E könyvek részint örökségkép, részint ajándék vagy vétel útján jutottak a nagy uralkodó birtokába. Sok kézirat egyenesen az ő rendeletére készült a korabeli könyvmásoló műhelyekben. Sigismundus de Sigismundisról, a Mediciek egyik legszorgalmasabb másolójáról, aki 1525-ben halt meg Carpiban mint jegyző, egészen kétségtelen, hogy Mátyás királynak dolgozott. Miként a bibliofilfejedelmek legtöbbje, Mátyás is tartott udvarában könyvmásolókat és miniatorokat. Budán Mátyás könyvkedvelő főpapjainak kódexei szolgálhattak minta gyanánt, mert nem valószínű, hogy a távoli udvarok kölcsönözték volna oda kincseiket. Valami túlságos nagy könyvmásolói munka aligha folyt Budán. Erre látszik vallani az a körülmény is, hogy egyetlen Budáról datált Corvin-kódex sem maradt ránk. — *Kárpáti Aurél: Háborús könyvek.* Pényes Lászlónak: A szerb harcterréről, — Landauer Bélának: A nagy esztendő, — Herczeg Gézának: Sarajevotól Lodzig, — Nyáry Andornak: Sírnak a hősök, — Lázár Miklósnak: Fronton, — Szomory Emilnek: Sárossy municiót!, — Ugyanannak: Havasi gyopár, — Franyó Zoltánnak: A kárpáti harcokról, — Vasadi Balogh Györgynek: Ahol az ágyú szól, — Pilisi Lajosnak: A kárpáti harcokból, — Sven Hedinnek: Egy harcban álló nemzet, és Aage Madelung: Hadinaplóm c. munkájának ismertetése. «E könyvek — úgymond — érdekes dokumentumai a mai napoknak, de hogy az irodalom mennyi maradandó értéket könyvvel el belőlük a maga javára — arról az idő ítél.» — *r. r.: Két új novella kötet* címen Gubányi Károlynak Tengerentúli történetek és Erdősi Dezsőnek Elbeszélések c. művét. — *Cs. E. pedig Szomaházy István új regényei* címen Sz.-nak Hellerné, A karmester úr, Az elvált asszony, Mariska, Egy kém története c. szépirodalmi műveit ismerteti és bírálja.

U. i. 12. sz. — Gulyás Pál: Mátyás király könyvtára. Mekkora összeget költött Mátyás könyvtárára határozottan nem tudjuk. Évi harmincháromezer aranyat aligha, mint ahogy Heltai Gáspár állítja. A nagy költséggel összehordott kézirati anyag budai palotája Duna felé eső szárnyának egyik termében nyert elhelyezést. A könyvek fényes állványokon tudományszakok szerint voltak csoportosítva. A könyvtár irányáról, tartalmáról fogalmat nyújt az száztizenhat kötet, melynek a Corvinához tartozása kétségen felül áll s amely az egész gyűjteménynek egy ötödét, esetleg egy tizedét teszi. A latin írók sorában a klasszikusokon kívül ott vannak a grammatikusok, kommentátorok, rétorok, egyházatyák s a humanista irodalom főbb képviselői; továbbá számos görög író latin fordí-

tásban. A héber és magyarnyelvű kéziratokból még mutatóba sem maradt. Voltak-e olasznyelvű kéziratok a Corvinában, erről semmiféle híradás nem tanuskodik. A könyvtárban volt ősnymtatványokból eddig csupán kettő került elő. A Mátyás bőkezűségéről tanuskodó kéziratok belső értéke vajmi csekély. E XV. századbéli másolatok nem a legjobb, hanem a legjobban olvasható, szintén újkori kéziratokból készültek, még pedig a gyors munkával járó hanyagsággal. Annál becsesebbek e kódexek művészi szempontból. Talán leginkább gyönyörködtetik a szemet azok a kéziratok, melyek a kor legkiválóbb firenzei miniatora, Attarante di Gabriello di Vante műhelyéből kerültek ki. Ami igazán sajátos és épen ezért kiválóan fontos a Corvin-kódexekben: az a bekötésük. A selyem és bársonyszövetből készült kötések minden valószínűség szerint a külföldön készültek; a bőrkötésekről feltehető, hogy budai eredetűek. A gyönyörű könyvtár rendbentartása a könyvtáros dolga volt. Johannes Regiomontanust, Taddeo Ugolettit, Marzio Galeottót, Bartolomeo Fontet és Felix Ragusanust említik, mint akik egymást főlválva e tisztséget betöltötték. A nagyszerű kulturális alkotás további sorsát megpecsételte a király váratlan halála. Az ekkor keletkezett zűrzavarban kallódhattak el első ízben egyes különösen fényes kiállítású darabok, melyek jobban magukra vonták a figyelmet. 1502-től kezdve Ulászló is elősegítette a Corvina széttözlését. A könyvre éhes tudósok hízelgéseikkel rávették, hogy el-elajándékozzasson belőle. II. Lajos és Zápolya János uralma sem vált a könyvtár javára. Amikor 1541-ben Buda hosszú időre török kézre jutott, a könyvtár ügye végkép elhanyaglott. A megtizedelt gyűjtemény részben Konstantinápolyba került, részben eredeti helyén maradt, de nem őrizet nélkül. Későbbi adatok szerint az itthagytott darabok — három Bécsbe vitt kéziraton kívül — értéktelen nyomtatványok voltak. A XIX. század második felében Konstantinápolyból 39 Corvin-kódex került vissza Magyarországra. Lehet, hogy az idők folyamán az ismert darabok száma gyarapodni fog, nem valószínű azonban, hogy a lappangó kódexek előkerülése lényegesen megváltoztatná a képet, melyet a könyvtárról ma alkothatunk. — *Lévay József: Csokonai.* Vers. A költő Csokonaihoz, a menny lakójához fordul, hogy kérjen «számunkra most kegyelmet, Fegyverünknek győzedelmet». — *Zolnai Béla: Német philológiai dolgozatok.* A Bleyer Jakabtól, Petz Gedeontól és Schmidt Henrik-től szerkesztett, a magyar-német irodalmi kapcsolatokat különös gonddal tárgyaló értekezés-gyűjtemény méltatása.

Das Literarische Echo. 1915. évf. 6. sz. — Az Echo der Bühnen című rovatban *Alexander von Weilen* nagy dicsérettel szól *Földes Imre* vigjátékáról, a «Halló!»-ról, melyet a Neue Wiener Bühne okt. 30-án mutattott be. Kiemeli a darab franciáosságát és rá is mutat az alapeszme mintájára Tristan Bernard egyik színművében. — *Ignaz Peisner: Ungarischer Brief.* Cikkirő dicsérettel szól Vargha Gyula költeményeiről. «Vargha Gyula a magyar költő-héroszok méltó epigonjaként vonul be az irodalomtörténetbe». Bárd Miklós líráját «higgadt konzervativizmus és jóleső optimizmus jellemzi». Császár Elemér az elmúlt negyedszázad egyik legérté-

kesebb lírikusának tartja őt. Gyóni Géza «valódi népköltő». Cikkíró közli a «Varsó felé» c. költemény első felét Ignaz Schnitzer fordításában. A háborús költészet termékei még Hevesi József «Vér» c. kötete és a «Tábortűzek» Vikár Bélától. Lovik Károly posthumus munkája («Egy elkésett lovag») «egyike a legszebb könyveknek a legújabb magyar szépirodalom terén». Cikkíró szól még Malonyai Dezső «Virtus»-áról, Szomaházy István regényéről («A kém») Ambrus Zoltán novelláiról és az idén kiadásra kerülő Greguss-jutalomról.

U. i. 24. sz. — *Paul Feldkeller* ismerteti Gragger Róbertnek Lilla von Bulyovszky und der Münchener Dichterkreis c. dolgozatát. (Különlenyomat az Ungarische Rundschau 1914. évf.-ból, v. ö. folyóiratunk 1914. évf. 54. l.)

Deutsche Literaturzeitung. 1915. évf. 41. sz. — *Ludwig Rácz* ismerteti Thaly Kálmán kiadását: Saussure Cézár levelei és emlékiratai, 1909.

Debreceni Protestáns Lap. 1915. évf. 47. sz. — *S. Szabó József: Vargha Gyula költeményei.* Érzéseinek tisztaságát csak azok igazsága mulja fölül. Az igaz költészet nemes hagyományai látszanak minden versén.

U. i. 48. sz. — *Géresi Kálmán: Elnöki megnyitó beszéd.* Elmondotta a Csokonai-körnek 1915. nov. 17-én tartott ünnepi felolvasó ülésén. A beszédben szerző kéri a debreceni tudományegyetem tanárait, hogy szorosan vett szakmunkásságuk mellett ne feledkezzenek meg a helyi tudományos feladatokról sem.

U. i. 49. sz. — *S. Szabó József: Imádság* a haretéren elesett dr. U. Szabó Gyula debreceni tanár holtteste fölött, kit Debrecenbe hazaszállítottak s a hősök temetőjében helyeztek végső nyugalomra. — *N. n.: A debreceni református kollegium története.* Balogh Ferenc ily című munkájának rövid ismertetése. — *N. n.: Szent István Akadémia.* Elmélkedés az alakulófélben levő intézményről.

Egyenlőség. 1915. évf. 44. sz. — *Endrei Gerzson: Kármán Mór.* Életrajz és méltatás.

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1915. évf. 9—10. sz. — *Wagner József: A Wagner-operák magyar fordításairól* (bef. közl.). A Walkür, Siegfried, Istenek alkonya, Tristan és Isolda, Mesterdalnokok, Parsifal című operák fordításainak bírálata. — *Fogarasi Béla: Az irodalomtörténet filozófiai problémái.* Az irodalomtörténet nem az írók története, hanem az irodalomé. Ez a körülmény utal arra, hogy tárgya a műalkotások egésze. A műalkotás fogalmában rejlő jelentős mozzanatok közül az irodalomtörténeti érdeklődés elsősorban a forma felé fordul. Emellett a mű tárgya sem közömbös: a tárgytörténet a XIX. század irodalomtörténetének egyik nagy munkaterülete. Végül a műalkotás és a benne kifejezésre jutó világnézet kapcsolatának tanulmányozása is fontos. Az irodalomtörténetben az egyszerű ténymegállapítás is értékeléssel jár; egyszerűen azért, mert tárgya

a műalkotás: esztétikai érték. Különbőség van esztétikai (abszolút) és történeti értékelés közt. Pl. míg az esztétika, ha klasszicista alapon áll, elítéli a naturalizmust, ha pedig naturalista irányú, benne látja az igazi művészetet; az irodalomtörténet a történeti értékelés módszerével dolgozva azt vizsgálja, hogyan viszonylik a műalkotás a naturalizmus eszményéhez. A kétfajta értékelés egymásra van utalva. Az értékitélet ízlésitélet lévén, kérdés: kinek az ízlése irányadó. Itt a kritikusok helyett tanácsosabb az irodalom nagyjait keresni fel. Az irodalomtörténet többek között abban különbözik a kritikától, hogy a műalkotást nem egymagában vizsgálja, hanem abban az összefüggésben, amelyben az történetileg fellépett. A történeti értékelés fogalmában benne rejlik, hogy az irodalomtörténetben az idő szempontja uralkodik az esztétika és a kritika időtlen normáival szemben. Mit értsünk okságon az irodalomban? A modern irodalomtörténet rájött arra, hogy a külső okságnál fontosabb a belső, az egyes műalkotások között megállapítható kapcsolat; a hatás, a műnek a műre, az írónak az íróra tett produktív hatása. Itt figyelembe veendő, hogy az irodalomban a művészi forma az új mozzanat, mely a régi átvett tartalomból újat alkot s épen azért nem szabad a tárgyi hatásoknak különös fontosságot tulajdonítanunk a műalkotások érdekében. Ezért nem szabad az irodalmi folytonosságot hatásösszefüggésekben feloldanunk. Az eredetiség az irodalomtörténetnek époly alapvető szempontja, mint a folytonosság. Az előfutárok jelentőségének túlbecsülésében nyilvánul meg az új tendencia a legszembetűnőbben. A legmagasabb szintézis a hatások birodalmában a világirodalom fogalma. — *Heinrich Gusztáv*: Koszó Jánosnak, Fessler J. A. élete és szépirodalmi működése c. munkáját, — *Váczy János*: Pulszky Ferenc kisebb dolgozatait (v. ö. folyóiratunk 1915. évf. 187. l.), — *Berde Mária*: Scheffel, Ekkehardjának Antal Gézától való magyar fordítását, — *Trócsányi Zoltán*: Illés Istvánnak, Fejezetek Arany J. mondattanából, — *Melich János*: Barla-Szabó Titusnak, A Halotti Beszéd a román filologia világitásában, — *Alszeghy Zolt*: Szilárd Leonak, Szent László a régi magyar irodalomban, — *Király György*: Helle Ferenc Hugonak, Arany János Bolond Istókja, — Bodor Aladárnak, Eötvös, — Kardeván Károlynak, Eötvös és Madách, — *Trócsányi Zoltán*: Pesti Balázsnak, Tinódi magyarázat, — *Bleyer Jakab*: Thienemann Tivadarnak, A szentgalleni Margit-legenda, — *Thienemann Tivadar*: Trostler Józsefnek, Magyar elemek a XVII. század német irodalmában c. értekezését ismerteti és bírálja. (Utóbbi nyolc dolgozat ismertetését l. folyóiratunk 1915. évf. 59—63. l.) — *Bayer József*: *Nő, mint zöldszemű szörnyeteg* címen Kazinczy Gábornak, A dal leánya c. novelláját ismerteti, melyben az Othello és Desdemona-motivum sajtóságtos alkalmazásával találkozunk. A novellához a shakespearei Othello-ihletnek nincs köze. — *Ferenczi Zoltán*: Vitéz Kádár István énekét közli egy 1671-iki másolathból, mely a kolozsvári ref. könyvtárában levő Petrovay Miklós-féle kéziratos verses könyvben maradt ránk. — *Zolnai Béla*: Adalékokat közöl Chateaubriand hatásához. — *Marót Károly*: *Egy pillantás Madách költői műhelyébe* címen azt fejtegeti, hogy Az Ember Tragédiája 3861—66. soraiban Byron: Don Juanjának hatása látszik. — *György La-*

jos: *Adatok regényirodalmunk történetéhez.* Szerző egyebek közt kimutatja, hogy Czövek Istvánnak 1817-ből való Somlyai Báthori István c. regényes élettörténete H. Zschokke (1771—1848) 1796-ban megjelent hasonló c. művének fordítása. — *Gulyás József: Ányos egy költeményének forrásáról.* Szerző a sárospataki főiskola könyvtára egyik kéziratos könyve alapján megállapítja, hogy Ányosnak «Ím koporsód ajtajánál» kezdetű verse a «Szigwart klastromi történeté»-nek hatása alatt készült. — *Pitroff Pál: Garay «Obsitos»-ához.* Szerző rámutat arra, hogy egy 1809-ből való győri kalendáriumban megjelent «Egy obsitos katonának éneke» c. vers hasonló tárgyú, mint Garay költeménye. Nem lehetetlen, hogy az előbbi Garay művére is hatott. — *Gorzó Gellért: Észrevételek Tompa «Temetés» és «Az öreg szolga» c. költeményeire.* A Temetés c. költemény első három versszaka — úgymond — Goethe Erlkönigére emlékeztet; «Az öreg szolga» alakja pedig talán Uhland, Das Glück vom Edenhall-jának öreg Schenkjére vihető vissza. — A szerkesztőkhöz beküldött könyvek és füzetek jegyzékében w—r. röviden ismerteti és bírálja Lukesics Pálnak, Schwartner Márton élete és tudományos jelentősége c. munkáját. (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1915. évf. 254. l.)

U. i. 1916. évf. 1. sz. *Zolnai Béla: Mikes Törökországi Leveleinek keletkezéséhez* (I.). E dolgozat különlenyomat alakjában is megjelent; ismertetését l. külön: folyóiratunk 1916. évf.) — *Vértessy Jenő: Voinovich Géának, Madách Imre és az Ember tragédiája, — Alszeghy Zsolt: Jenáki Ferencnek, Kájoni János énekeskönyve és forrásai, — Weber Artur: Hettesheimer Ernőnek, Arany uralomra jutása az irodalomban c. munkáját ismerteti és bírálja.* (E művek ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 41. l. és 1915. évf. 120., 285. l.) — *Schwarz Frigyes: Friedr. v. der Leyennek és Paul Zaunernek, Die Märchen der Weltliteratur* (Jena, Diederichs. Eddig 8 kötet jelent meg) c. nagy gyűjteményét ismertetve meglepőnek találja, hogy a mű tervezetében nyoma sincs a gazdag magyar népköltésnek. — *Szigetvári Iván: Gyulai Éji látogatás-a.* E költemény két forrásból keletkezett: egy dán balladából s a költőt ért csapásból. Gyulai felesége 1866. IX. 10. halt meg. A költemény ugyanabban az évben keletkezett. A dán balladát talán Tolnai fordításából is ismerte a költő.

Egyházi Közlöny. 1915. évf. 43. sz. — *Vadász István: A háború a lel-kem tükrében* címen Samassa Déry Annie könyvéről ír.

U. i. 48. sz. *Giesswein Sándor: Mit akar a Szent-István-Akadémia.* A Szent-István-Akadémia hivatása lesz tömöríteni mindazokat a kipróbált szellemi erőket, kik a Szent István alapította keresztény kultúrának szellemétől vették erejüket. — *Kiss Menyhért: Stockinger Gyulának, Éljen és Szendrői Józsefnek, Legendás idők c. háborús verskötetét ismerteti és bírálja.*

Élet. 1915. évf. 45. sz. — *Szén: Színházaink.* Felháborodással ír arról, hogy Gábor Andor Palikáját a Nemzeti Színházban előadták. Majd kommentálja Gárdonyi Géza egy levelét, melyben bejelenti, hogy nem ír többé szindarabot, mert «ma már nincsenek magyar színészek». Hangsúlyozza,

hogy azóta nincs igaz jó magyar darab, mióta az írók a színészeknek írnak és nem a művészetnek.

U. i. 46. sz. — *a. j.*: Dr. Madarász Flórisról, *m.* pedig Ujházi Edéről ír meglehangú nekrológot. Arcképeiket is közli. — *N. n.*: Samassa Dész Annienak A háború a lellem tükrében c. tárcakötetét ismerteti.

U. i. 47. sz. — *Andor József*: *Kulturánk válsága*. Elmélkedés Adyról és az újabb magyar irodalomról. (Vonatkozással a Dunántúli-féle vitára.) — *Boros Ferenc* Hevesi Sándornak A madonna rózsája c. drámáját, — *m. gy.* Pajzs Elemérnek Cirkusz c. elbeszélését és Szász Menyhért Ének a néma mankókról címen megjelent háborús verseit bírálja.

U. i. 50. sz. — *N. n.*: *Vörösmarty Mihály*. A költő emlékét idézi fel születésének száztizennötödik évfordulója alkalmából. — *b. f.* Vörösmarty Az áldozat c. tragédiájának a Nemzeti Színházban történt színrehozataláról és Lengyel Menyhértnek A táncosnő c. színművéről ír bírálatot.

U. i. 51. sz. — *Veterán*: *A katolikus író sorsa*. Reflexiók a Szerkesztőnek Kulturánk válsága címen írott fejtegetéséhez. — *N. n.*: Pásztor Árpád Vengerkák c. regényét bírálja.

U. i. 52. sz. — *Andor József*: Túri Bélának A háború belülről nézve c. kötetét, *a. j.* pedig: Harsányi Lajosnak Halálfejtű pille címen megjelent elbeszéléseit ismerteti.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — *m.*: Vass József Magyarok vigasztalása c. könyvét, — *a. j.*: Szabó Istvánnak A kárpáti hó c. művét és Wlassics Tibornak Világok tusáján c. verskötetét, — *Boros Ferenc*: Dutka Ákosnak Az yperti Krisztus előtt címen megjelent verseit méltatja. — *N. n.*: Gyűlölet — irodalom címen a Világ karácsonyi számában megjelent támadást utasítja vissza.

Erdély. 1915. évf. 7—12. sz. — *Orosz Endre*: *Téglás István emlékezete*. T. I. erdélyi régiségbúvár és etnografus (1853—1915) életének és működésének ismertetése, irodalmi munkásságának részletes bibliográfiájával.

Erdélyi Múzeum. 1915. évf. 1—3. sz. — *Bartók György*: *Erdélyi János gondolkozása*. Erdélyit intellektuális alkata a szellem realistájává avatta és a szemlélet után való sovárgása esztétikussá tette, nihelyt az alkotások jelentését megismerni akarta. A XIX. századi magyar gondolkozás történetében Köteles, az etikus és Széchenyi, a politikus mellett ott áll Erdélyi mint esztétikus, bizonyosságot tévén tanításával, hogy a magyar nép igenis reászületett a dolgoknak bölcsészeti vizsgálatára, csak reá kell kényszeríteni a rendszeres és elmélyülő gondolkozásra. — *Dékány Kálmán*: *A Bécsi Képes Krónika*. Baranyai Decsi János Syntagma c. jogi műve (1593.) előszavában egy Marcus nevű történetíróról is megemlékezik. Ez említés alapján kapta krónikánk ismeretlen szerzője jogosan vagy jogtalanul a Marcus nevet. Szerző részletesen tárgyalva e mű történetét, a következőkben foglalja össze a leszármazásra és rokonságra vonatkozó kutatásait: Az ú. n. hún. história nem Kézai műve, hanem önálló alkotás, mely összeolvadt egy V. István korabeli krónikával és más régebbi részekkel; ezt

használta fel Kézai is... Kézainak e forrására vihető vissza az Anjou-korbeli krónikák ősenek a Budai Minorita Krónikának eredete. Ez a Budai Minorita Krónika szolgált ősforrásul a Bécsi Képes Krónikának és rokon-sága tagjainak. «A magyar középkor történetét senki sem írhatta volna meg jobban, mint ahogy azt a Bécsi Krónikában Márk barát megtette.» — *Kristóf György: Az első «Erdélyi Múzeum» történetéhez* (I.) címen a száz év előtti folyóirat jelentőségét hangoztatja. «Bármiként álljon a dolog, tény az, hogy Bánk bánt Döbrenteinek, az ő Erdélyi Múzeumának köszönhet-jük». — *Kelemen Lajos: Barts Gyulának, Marosvásárhelyi Borsos Tamás élete és történeti szereplése c. munkáját ismerteti.* (E mű rövid ismerte-tését l. folyóiratunk: 1913. 556. l.) — *Gálos Rezső: Benkő József első munkája.* Benkőnek egy 1770-ből való kéziratos munkáját ismerteti. E mű: «Az Erdővidéki Reformatus Tractusban, a' Reformationnak idejétől fogva, a feledékenység által el-temetett Egyházi dolgoknak fel-elevenítettések.» Az éles betűkkel rajzolt eredeti az erdővidéki egyházmegye tulajdona; kézirati másolata megvan a székelyudvarhelyi collegium könyvtárában. — *Borbély István: A komjátszegi gradual-t* ismerteti. A cikk abból az alka-lomból készült, hogy az említett énekeskönyvet a komjátszegi unitárius egyház egy pár évvel ezelőtt odaajándékozta a kolozsvári unitárius kolle-gium könyvtárának. A jelzett mű különösen azért figyelemre méltó, mert szerkezete szerint az ismert legrégibb unitárius cancionalisnak gradual formája. Tartalma szerint két főrésze oszlik. Az elsőben vannak a vásár-napi himnuszok; a második rész zsoltárokból áll. A könyv nem hivatalos szertartási gradual volt. Szembetűnő, hogy kevés benne a Bogáthi-féle zsoltárfordítás; viszont sok a Thordai János-féle. Ebből arra lehet követ-keztetnie, hogy «jóval az 1630-iki cantionalis megjelenése után készülhetett és pedig akkor, amikor a Bogáthi-féle szombatos énekköltés kezdett helyet adni a tisztán unitárius énekköltésnek». — *Szász Ferenc: Az első «Er-délyi Múzeum» történetéhez.* (II.) Döbrentei Gábornak és Cserey Farkasnak az Erdélyi Múzeum története szempontjából érdekes leveleit s néhány más adatot közölve szerző megállapítja, hogy az Erdélyi Múzeum «fel-adása» tervszerűen Döbrentei akaratából s nem a kellő anyagi fedezet hiánya miatt történt; mivel szerkesztője Kolozsvárról távozva, Maros-vásárhelyt minden idejét a Nyelvmívelő Társaság felelevenítésére akarta szentelni. — *Gálos Rezső: A «Remény» történetéhez.* Szerző közli Szent-iváni Mihálynak, a Remény c. zsebkönyv néhai szerkesztőjének Ormos Zsigmondhoz intézett s az egykorú irodalmi viszonyok szempontjából be-cses tíz levelét (1839. X. 11.—1842. V. 1.). — *Ferenczy Sándor: Újabb adatok Barcsay Ábrahám életéhez.* Barcsaynak egy 1779. IV. 5-én Bécsben kelt, feleségéhez intézett levele, egy négysoros verse és eredeti gyászjelen-tése. Utóbbi alapján szerző Kristóf Györgynek ad igazat, aki szerint Bar-csay 1806. márc. 3-ra virradólag halt meg. — *Kristóf György Szinnyei Ferencnek, Jósika Miklósról írt akadémiai székfoglaló értekezését ismerteti* (v. ö. folyóiratunk: 1915. évf. 185. l.).

ismerteti Komáromi János káplár könyvét és Hevesi Sándornak A Madonna rózsája címen 1915 nov. 13-án a Nemzeti Színházban előadott drámáját. «Meséje izgató, lebilincselő, a darab kitünő beosztású, becsületes munka.»

Irodalom És Zene. 1915. 1. sz. — N. n.: Vajda Gyulának, A háború költészete c. antológiáját ismertetve, közli a jelzett mű bevezetésének utolsó két fejezetét.

Juventus. 1915. évf. 1. sz. — *Ad cingarum senem*. Rhapsodium scripsit Michael Vörösmarty. Latine reddidit Josephus Irsik. Vörösmarty: A vén cigány c. költeményének latin fordítása.

Katholikus Nevelés. 1915. évf. 9. sz. — *Vezér Lajos* a pannonhalmi főapátsági főiskola 1914—15-iki Évkönyvét ismerteti.

Katholikus Szemle. 1915. évf. 10. sz. — *bj.*: *Újabb regényeink*. Landauer Béla: A nagy esztendő, Fehéri Armand: A nyugati harcterről, Lázár Miklós: Fronton, Franyó Zoltán: A kárpáti harcokról, Nyári Andor: Sírnak a hősök, Bródy Sándor: Fehér könyv, Gábor Andor: A kozák és egyéb jelenetek, Karinthy Frigyes: Két hajó, Lakatos László: Érzelmes könyv, Kosztolányi Dezső: Öcsém, Kabos Ede: Szivárvány, Nagy Lajos: Egy leány, több férfi, Boros Mihály: A kék hattyú, Boross Mihály: Noe barlangja, Lovik Károly: Egy elkésett lovag, Szikra: Ez az! Malonyai Dezső: A virtus, Fáy András Attila c. szépirodalmi műveinek ismertetése és bírálása. — *Várdai Béla*: *Az őszi színházi évad*. Néhány külföldi darab mellett Bródy Sándor: Lyon Lea és Gábor Andor: Palika c. színművének ismertetése és elítélő bírálata. — *Gálos Rezső*: Szinnyei Ferencnek Jósika Miklós c. akadémiai székfoglalóját (V. ö. folyóiratunk 1915. évf. 185. l.), — *szj.*: Harsányi Lajosnak A halálfejú pille c. elbeszélésgyűjteményét ismerteti és méltatja.

Képes Ujság. 1915. évf. 32. sz. — Közli *Gabányi Árpád* drámaíró és színművész fényképét.

Keresztény Magvető. 1915. évf. 6. sz. — *Borbély Ferenc*: *Félszázad a Magvető életéből*. Történelmi visszapillantás. — V. A.: Révész Imrénék Dévay Biró Mátyás tanításai c. munkáját (v. ö. folyóiratunk 1916. évf. 39. l.), — *b. f.*: Barabás Ábelnek Harci szonettek című verskötetét ismerteti.

Kolozsvári Hírlap. 1915. évf. 331. sz. — *Peterdi Andor*: *Háborús jegyzetek*. Szerző utalva Dunántúlinak a Budapesti Hírlapban az ú. n. nyugatosok elleni támadásaira megemlíti, hogy annak idején Zerffi «hasonlóképpen volt kétségbeesve, amikor Petőfi verseit olvasta... Meddő harc a Dunántúli harca, mert az idő ügyis a legszigorúbb rostája minden kultu-

rának és minden művészetnek . . . Ady forradalmat csinált a verseivel és egy színes, gazdag, új irodalom serkent föl a nyomában. Neki lehetnek rossz versei és vannak is rossz versei, de a jó versei olyanok, hogy örök ékességei lesznek a magyar irodalomnak s csak a magyar nyelvvel együtt merülhetnek a feledésbe. Ezt én mondom, aki költő vagyok és kortársa Ady Endrének».

U. i. 358. sz. — *Ady költészete és magyarsága*. Csengeri János, Dózsa Endre, Kovács Dezső, Gyalui Farkas és Jékey Aladár nyilatkozatai. — *Csengeri János: Szigligeti és Szentgyörgyi*. Bevezető előadás Szigligeti «Cigány» c. darabjához, melyben a Zsiga cigány szerepének legkiválóbb alakítója Szentgyörgyi István, a kolozsvári Nemzeti Színház örökös tagja.

Korrespondenzblatt Des Vereins Für Siebenbürgische Landeskunde. 1915. évf. 6—11. sz. — *T.: Schesäus Lobgedicht auf Davidis*. Közli Schesäusnak latin szerencsekívánó versét, melyet 1558-ban a református Dávid Ferenchez intézett. A költemény különben már Jakab Elek régebbi közléséből ismeretes volt (v. ö.: Dávid Ferenc emléke, Budapest 1879. II. 3.). — *Ss.: Csaki Richárd Anthologie siebenbürgisch-deutscher Dichtungen* című munkájának ismertetése.

Külügy-Hadügy. 1915. évf. 46. sz. — *M. Gy.: Királyért, lobogóért*. Erős hangú támadás Babits Mihály ellen a «Játszottam a kezével» c. vers miatt. — *Nyáry Albert br.: Lantos Gyóni Géza*. Méltatja Gyóni verseit.

La Bibliofilia. 1915. évf. 5—6. sz. — *L. Zambra: Corriere d'Ungheria*. Jelentések a Nemzeti Múzeum és a Fővárosi Könyvtár állapotáról, ismertetések a Magyar Könyvszemle és a Könyvtári Szemle füzetéről.

La Revue de Hollande. 1915. évf. 2. sz. — Notes, faits et documents c. rovatban: *François Molnár*. A rövid cikk Molnár Ferencnek először gyermekévtörténeteiről beszél, amelyekkel írópályáját kezdte, s úgy találja, hogy már érintette alakjait a szkepticizmus szárazsága. Majd darabjairól szól, különösen a Farkasról. A «Farkas» az egyetlen műve Molnárnak, melyet az emberi gyöngédség éltető lehellete érintett. Az első felvonás valóságos színházi mestermunka. A vég egyszerű, szép, emberi. Majd Biró Lajos, Bródy Sándor és Herczeg Ferencz jellességeire utalva, Molnár F. eredetiségét hangoztatja. — *Le poète dans Przemyśl*. Néhány általános, meleg sor Gyóni Gézáról s kötetéről, melynek elmondja történetét is. Elemzi néhány versét, dicsérettel emlékezik meg a «Petőfi lelke» címűről; gáncsolja azt, amelyben Gyóni a «fránya franciások»-at emlegeti; hiszen, szerinte, a franciáknak mi oly sokkal tartozunk s végül nem tudja megérteni azt, mely Ferenc Ferdinándról szól, aki a hadak élén jár . . .

Literarisches Zentralblatt. 1915. évf. 41. sz. — *Weber Arthur* ismerteti

Thienemann Tivadar Német és magyar nyelvújító törekvések (1912) és Csaki Richárd Honterus János német iratai c. (1912) értekezését.

U. i. 42. — Weber Arthur ismerteti Hajek Egon értekezését az Erdélyi-szász regényirodalomról (1913) és utal arra a kapcsolatra és analógiára, mely az erdélyi német regényírást az ottani magyar regényirodalomhoz fűzi.

Magyar Figyelő. 1915. évf. 21. sz. — *Zilahy Lajos: Dalolnak a katonák* címen katonadalokat közöl.

U. i. 23. sz. — Gockler Lajos: Kármán Mór. Megemlékezés. — N. n.: Széchenyi-Lánchid. Emléksorok az újjáalakításról. — *Pakots József: Egy csöndes íróról.* Bulla János pályafutását vázolja. Közli egy költeményét is, amely most először jelenik meg.

U. i. 24. sz. — Zilahy Lajos: Dalolnak a katonák. Katonanótákat közöl.

Magyar Hirlap. 1915. évf. 308. sz. — *B. L.: Háborús könyvek.* Göndör Ferenc: A háború nyomában c. könyvét ismerteti.

U. i. 320. sz. — Új főrendek. Szily Kálmán életrajza. (V. ö. Az Ujság 1915. évf. 321. sz., Pesti Hirlap 1915. évf. 322. sz.)

U. i. 324. sz. — N. n.: Gönczy Miklósnak Herman Ottó c. könyvéről közöl ismertetést.

U. i. 331. sz. — i.—n.: Az új sarj. Erdős René kétkötetes regényének ismertetése. «Hódolat és elismerés E. R.-nek ez életteli, lelkiességben dús, szépségben gazdag oeuvre-ért.»

U. i. 333. sz. — Lakatos László: A táncosnő címen Lengyel Menyhért új darabját ismerteti.

U. i. 334. sz. — Bj.: A kisasszony férje. Drégely Gábor vígjátékának ismertetése.

U. i. 345. sz. — Faragó Jenő: Vészi Margitnak Égő Európa c. könyvét ismerteti.

U. i. 348. sz. — N. n.: Ciklámen. Gábor Andor új színművének ismertetése. A fordulatos meséjű darab lényegileg egy átöltözködési trükkön alapul (V. ö. Az Ujság 1915. 352. sz.). — *f. j.: Világok tusáján.* Wlassics Tibor verseskönyvének rövid ismertetése. Wlassics Tibor értékes bokrétával gazdagította a háborús líra üvegházát; mert üvegházi virág az övé és többi poétánk minden verse, amíg nem akad ennek a kornak is egy Petőfije... — *N. n.: Pásztor József: A muszka vendég. — Bőszörmény Zoltán: Magyar gyász. — Szabolcska Mihály: Háborús versek könyve.* Rövid könyvismertetések.

U. i. 354. sz. — N. n.: Magyarok Bécsben. Karczag Vilmos rövid életrajza.

Magyar Könyvszemle. 1915. évf. 3—4. sz. — *Gulyás Pál: Magyar szépirodalom idegen nyelven a M. N. Múzeum könyvtárában.* (Hetedik közlemény.) Petőfi Sándor művei fordításainak könyvészeti ismertetése. —

Harsányi István: *A Rákóczi-könyvtár és katalógusa*. (Tizedik közlemény). — *Fraknoi Vilmos*: Egy 1629-ből való latin folyamodványt közöl, melyben Corderius Boldizsár Eszterházy Mihály nádortól bebocsátást kér a budai Corvin-könyvtárba. — *Gulyás Pál* Heltai Gáspár «Háló» című munkájának Trócsányi Zoltántól való kiadását ismerteti és bírálja.

Magyar Középiskola. 1915. évf. 9—10. sz. — *B.*: *Madarász Flóris*. Nekrolog. — *Bán Aladár*: Gorzó Gellértnek, Rádai Ráday Pál, — *Bartha József*: Zoltvány Irénnek, A pannonthalmi főiskola évkönyve, — *Takáts György*: Erdélyi Lászlónak, Magyar művelődéstörténet, — *Klima Lajos*: Koszó Jánosnak, Fessler Ignác Aurél élete c. művét ismerteti és bírálja. (Az első munka ismertetését l. folyóiratunk 1915. évf. 318. l.)

Magyar Kultura. 1915. évf. 21. sz. — *Alszeghy Zsolt*: Szendrői Józsefnek Legendás idők c. verskötetét ismerteti és bírálja.

U. i. 22. sz. — *Ifj. Gonda Béla*: Pásztor Józsefnek A muszka vendég c. háborús novella-kötetét ismerteti. — *B. K.*: *Fenyő Miksa* — a magyar *Helikonon*. Ironikus cikk abból az alkalomból, hogy F. M. megbírálta Gyóni Gézáét. — *bk.*: *A Babits-ügyhöz*. Megjegyzések a Budapesti Hírlapban Dunántúli-től kezdett vitával kapcsolatban. — *N. n.*: *Rudnyánszky Gyula*. A cikk a költő családjának nehéz anyagi helyzetét emlegeti. «Hej, ha Rudnyánszky is hazaáruló verseket írt volna, vagy a Magyar Figaróhoz vitte volna a tehetségét! Özvegye akkor ma talán autón járna!»

U. i. 23. sz. — *Morvay Győző*: Friedreich Istvánnak Gróf Széchenyi István élete c. munka II. kötetét, — *Alszeghy Zsolt*: A Knight-féle esztétika-történet Huszti Józsefnél való magyar fordítását, — *k.*: *A Madonna rózsái* címen Hevesi Sándornak a Nemzeti Színházban előadott drámáját ismerteti és bírálja. — *B. K.*: *A Nyugatosok életkultusza*. Éleshangú fejtegetés a címben megjelölt tárgyról. — *bk.*: *Deutsch Lajos Hatvanból*. A cikk Hatvany Lajosnak a Nyugatban (1915. évf. 16. sz.) megjelent «Harcoló betűk» c. dolgozatát teszi szóvá.

U. i. 24. sz. — *Kiss Szeráfin*: Endrődi Sándornak A pálya végén c. verskötetét, — *k.*: Sebők Zsigmondnak Színfoltok c. szépirodalmi munkáját, — *Z.*: Lengyel Menyhértnek A táncosnő c. színdarabját, — *Deák Viktor*: Drégely Gábornak A kisasszony férje c. bohózatát ismerteti.

Magyar Nyelv. 1915. évf. 9. sz. — *A Székelyudvarhelyi-kódex egyik forrása*. Vargha Damján 1915. X. 19-diki felolvasásának ismertetése. A részletes összehasonlítás alapján bebizonyult, hogy a Székelyudvarhelyi-kódex 128 lapjának (Nyelvméltár XV. k. 25—53. l.) forrása a Kölnben, 1509-ben nyomott Fundamentum æternæ felicitatis c. munka. — *Q.*: *Megkerült a Pozsonyi-kódex*. E nyelvméltárnak 1881 óta nyoma veszett. Szinnyei József a M. Nyelvtudományi Társaság ülésén bejelentette, hogy a kódexet a pozsonyi ferencrendi könyvtárban megtalálták s legközelebb tanulmány jelenik meg róla.

U. i. 10. sz. — *Gábrriel P. Gottfried*: *A Pozsonyi-kódex fölfedezett*

eredeti kézírata. A kódex leírása, rövid ismertetése és lappangásának története. — *Tolnai Vilmos*: Heltai Gáspár «Háló»-jának Trócsányi Zoltántól való kiadását ismerteti. (E mű ismertetését l. folyóiratunk 1916. évf.)

Magyar Nyelvőr. 1915. évf. 9—10. sz. — *Simonyi Zsigmond*: *Kármán Mór s a magyar nyelvtan.* — *N. n.*: *Kazinczy két ismeretlen levele* címen Váczy Jánosnak Kazinczy Ferenc és kora c. munkája első kötetét — nyelvi szempontból — bírálja. — *Gesztesi Gyula, Keki Lajos, Öreg tanító*: *Irodalmi nyelvünk szótárához.* Adatközlés. — *Historikus*: *Az Ady-név.* Szerző szerint e név a szilágymegyei Diós-Ad helység nevéből származik; újabban Gombocz Z. értekezése alapján meggyőződössé érlelődött az a sejtelme, hogy az Ad szóban a török at = ló szó lappang.

Magyarország. 1915. évf. 310. sz. — *Kacziány Géza*: *Görgei Artur.* Szemere Bertalan németből fordított tanulmányának közlése. — *h. f.*: *A muszka vendég* Pásztor József háborús novellás kötetének ismertetése.

U. i. 314. sz. — *K.*: *Egy verssor körül.* Vita a Budapesti Hírlap Dunántúlijával s Babits Mihály védelmezése.

U. i. 324. sz. *Kacziány Géza*: *Görgei Artur.* Szemere Bertalan történeti tanulmányának fordítása. (Folyt.)

U. i. 329. sz. — *K.*: *Az új magyar regény.* Panasz arról, hogy a mai írók nem írnak regényt.

U. i. 331. sz. — *Kacziány Géza*: *Görgei Artur.* Szemere Bertalan G.-ről írt tanulmányának fordítása, bevezetéssel és jegyzetekkel. (Folyt.)

U. i. 336. sz. — *K.*: *Petőfi és Kisfaludy.* Elmélkedés a tagválasztásokról.

U. i. 337. sz. — *Hervay Frigyes*: *A táncosnő.* Lengyel Menyhért ily c. darabjának előadásáról szóló színikritika.

U. i. 338. sz. — *Koroda Pál*: *Dóczi Lajos.* A 70 éves író méltatása. — *Kacziány Géza*: *Görgei Artur.* Történelmi tanulmány. (Folytatás.)

U. i. 355. sz. — *Nyáry Sándor meghalt* címen közli, hogy Ny. S. szépművészeti és műtörténetíró 54 éves korában meghalt. Szül. 1861-ben Zalaegerszezen. Megírta Mányoki Ádám életrajzát, írt Kupeczky Jánosról, a censtochovai Pálosokról s megírta a kassai székesegyház monografiáját. (V. ö. *Az Ujság* 355. sz.) — *Krúdy Gyula*: *Pest 1915-ben* címen közli Bálint Lajosnak — Krúdy könyvéről — a Világban is megjelent bírálatát.

U. i. 358. sz. — *Mikes Lajos*: *Krúdy Gyula.* K. Gy.-nak mint írónak jellemzése. «Mi az benne, ami teljesen különálló helyet jelöl ki számára irodalmunkban? Nyelvének a sajátossága, az a sokszor tudatosan pongyola, de mindig elragadó, megvesztegető nyelv, melynek bája művészi tökéletességgel omlik a tolla alól.» — *Koroda Pál*: *Inczédi László.* I. L. költészetének méltatása. «Burns Róbertnek a magyar költők közt egyetlen hasonmása van és ez Inczédi László.»

Magyar Zsidó Szemle. 1915. évf. 3. sz. — *Venetianer Lajos*: *Szabolcsi Miksa.* Rövid megemlékezés a nemrég elhunyt hírlapíróról.

Mozihét. 1915. évf. 38. sz. — A következő készülő (illetőleg időközben előadott), a magyar irodalmi művekből filmre alkalmazott újdonságokat ismerteti (adatait az előadások prospektusa alapján kibővítve): *Apostol* négy részben. Filmre alkalmazta és rendezte Aczél Pál. Fővárosi művészek alapítása. A két főszerepben Petőfi és Szendrey Julia. Thália filmgyár. — *Bródy Sándor: Lyon Lea.* Filmre alkalmazta és rendezte Pásztory M. Miklós és Korda Sándor. Pásztory M. M. «Nemzeti Filmvállalat»-a. — *Jókai: Szegény gazdagok.* A képeket magyar festőművészek ellenőrzése alatt a Magyar Néprajzi Múzeum által rendelkezésre bocsátott jelmezekben és készletekkel alakították Berlin kitűnő művészei. Zenéje Stephandes Károlytól, közben egy régi román népdal, amelyet Bartók Béla kottázott le Hátszeg vidékén. Az «Omnia»-mozi filmje, felvétel a «Deutsche Bioskop» filmgyárnak berlini színpadán, egy előjáték, négy felvonás. — *Kiss József: Simon Judit.* Rendezte Mérei Adolf. Hungária-film (előadók: magyar színészek és színésznők). — *Arany: Tetemrehívás.* Filmre alkalmazta: Némegy Gábor. Rendezte: Garas Márton. A termek berendezései, bútorai és kellékei az Erdélyi Múzeum-Egylet régiségtárának műkincsei. A külső fölvételek (a budapesti) Vajdahunyad várában készültek. Prója-film (előadók: magyar színművészek stb.).

Múlt és Jövő. 1915. évf. 11. sz. — *Heller Bernát: Kármán Mór.* Nekrológ.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — *Fürst Aladár: Háborús bibliai eposzok.* Értekezés.

U. i. 12. sz. — Az Új könyvek rovatában rövid megemlékezés Földes Artur: Háborús Írások c. könyvéről, továbbá Pajzs Elemér: Cirkusz-áról.

Múzeumi és Könyvtári Értesítő. 1915. évf. 3—4. sz. — *Szentiványi Gyula: A Gyöngyösi Irodalmi Társaság Évkönyvét és Baranyai Józsefnek. A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története c. munkáját,* — *Harsányi István* pedig *Heltai Gáspárnak Trócsányi Zoltántól kiadott Há-lóját* ismerteti.

Nemzeti Nénevelés. 1915. évf. 9. sz. — *Özv. Csiky Kálmánné: özv. gróf Teleky Sándorné emlékezete.* Emlékbeszéd.

Népszava. 1915. évf. 373. sz. — *Ky.: Sirnak a hősök.* Nyáry Andor novellás könyvét ismerteti. — *N. n.: Rákosi és a modern irodalom.* Polemia Rákosi Jenővel s Babits Mihály védelme.

Néptanítók Lapja. 1915 évf. 44. sz. — *N. n.: A háború és az irodalom.* Gyulai Ágost ily című tanulmányának ismertetése. (L. folyóiratunk: 1915. évf. 330. l.)

U. i. 45. sz. — *Havas Irma: Szent Erzsébet befolyása a társadalomra.* Horn Emil munkájának (ford. Walter Gyula) ismertetése.

Neue Freie Presse. 1915. évf. 18415. sz. — *W.*: *Ludwig Dóczy.* Tárcza, amely D. egyéniségét jellemzi születésének 70. évfordulója alkalmából. Mint íróról alig mond róla valamit.

Neue Zürcher Zeitung. 1915. évf. 1601. sz. — *Knar*: *Aus Budapester Theatern.* Tárcza, amely — röviden — Bródy Sándor Lyon Leájával és Gábor Andor Palikájával is foglalkozik.

Népművelés. 1915. évf. 11. sz. — *Császár Elemér*: *Kármán Mór ravalánál.* Búcsúztató beszéd.

Nyugat. 1915. évf. 21. sz. — *Fenyő Miksa*: Gyóni Géza költeményeit (Lengyel mezőkön, tábortűz mellett) és Gábor Andornak, Palika c. szindarabját, — *Tóth Árpád*: Szombati Szabó Istvánnak, A halál parkja c. verskötetét ismerteti és bírálja. — *Kosztolányi Dezső*: *Gabányi.* Megemlékezés a Nemzeti Színház nemrég elhunyt színészéről.

U. i. 22. sz. — *Fenyő Miksa*: *Irodalmi vita.* Ady Endre védelmében erősen rátámad Rákosi Jenőre. — *Fenyő Miksa*: *A madonna rózsája* címen Hevesi Sándor drámáját ismerteti. «H. irodalmi eszközökkel dolgozik, de darabjának az élethez kevés köze van. Nála nem a dialógus, hanem a retorika adja a hatást.»

U. i. 23. sz. — *Ady Endre*: Csokonai Vitéz Mihálynak, A békekötésre c. versét közli. — *Fenyő Miksa*: *Irodalmi vita.* Megjegyzések a Budapesti Hírlap «Dunántúli» jelzésű cikkével kapcsolatban. — *Szabó Dezső*: Pajzs Elemérnek, Cirkusz c. könyvét ismerteti.

U. i. 24. sz. — *Schöpfung Aladár*: *Bárd Miklós.* Nincs a ma élők közt magyar költő, akiben olyan típusosan és jellegzetesen nyilatkoznék meg egy magyar társadalmi osztály, mint Bárd Miklósban. Lírája érdekes kereszteződése Vörösmarty és Arany lírájának. Az utóbbi a túlnyomó, belőle vette egész formakészletét, tőle tanulta a szavak költői összerakásának módjait, de itt már néha Vörösmarty kürtszava is megismerszik. Egész konzervatív lényé a magyar tradícióban gyökerezik s onnan táplálkozik költészete is, ritmusaiban, mondanivalóiban egyaránt. Olyan életkorban lépett be az irodalomba, amikor a férfi karaktere, világnézete már változhatatlanul meg van állapodva. Fejlődést, változást, külső vagy belső átalakulást nem mutatnak versei, még a formai nehézségek leküzdésére való ügyesség dolgában sem. Leginkább az öregedés melankóliája szólal meg nála. Ez a melankólia gyakran belejátszik a családi élet derült boldogságot zengő verseibe is. Kevés mai költőnk van, aki annyira tisztán és kizárólag a magyar élet és a magyar természet képeiből táplálkozna, mint Bárd Miklós. Képeinek és szimbólumainak egész készlete a természetből való s mindig rajta van a magyar faj félreismerhetlen bélyege. A magyarság sorsával való együttérzés is gyakran megszólal költőnk verseiben. Magyar nemesi konzervativizmus, ami a múlt század közepén reform, újság, előretörekvés, szóval erő volt, a második generációban hagyománnyá sűrűsödése — ez az a lényeg, ami Bárd Miklós költésze-

tét teszi. — *Hatvany Lajos: Lengyel a drámairó.* Lengyel eddigi drámaírói pályája, összes témái és darabjai amellett bizonyítanak, hogy rossz úton jár, aki benne csak a szerencsére vadászó szerencsés szerzőt látja.

Ország Világ. 1915. évf. 47. sz. — ... *mond: A madonna rózsája.* Hevesi Sándor drámájának ismertetése. «H. S. romantikus tárgyát szerepeltetve, elmélyedő tudással dolgozta fel. Nyelvezetének ragyogása és mese-szövéssének ügyessége fogvatartja figyelmünket elejétől végig.»

U. i. 49. sz. — *Schmidt Mária Bertha Honának: Isten áldd meg a magyart* c. verskötetét ismerteti.

U. i. 50. sz. — *Falk Zsigmond Drégely Gábornak: A kisasszony férje* c. drámáját ismerteti. — *Myha: a Gyöngyösi Irodalmi Társaság 1912—1915. évi évkönyvéről.* — *Biró L.: Petőfi Zoltánt kicsapják.* Megemlékezés a nagy költő fiáról. — *Közli Dayka Gábor ungvári szobrának fényképét.*

U. i. 51. sz. — ... *mond: Elbeszélések.* Dessewffy Berta novellás kötetének ismertetése.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 1915. évf. 5. sz. — *d.: Gyulai Ágostnak: A háború és irodalom* c. füzetét ismerteti.

Österreichische Rundschau. 1915. évf. 6. sz. *Theodor Antropp: Wiener Theater.* Dicsérettel szól Heltai Jenő «Tündérlaki leányok» c. vígjátékáról, mely Bécsben nagy sikert aratott.

Ösvény. 1915. évf. 3—4. sz. — *Kajlós (Keller) Imre: Böhm Károly, a drámairó.* A filozófus Böhm színműirással is megpróbálkozott. Hány drámát írt Böhm? Erre a kérdésre határozott válasz nem adható. Naplójában egy tragédiájának (Die beiden Brüder) vázlata s egy vígjáték tárgya maradt ránk. Sógorához írt levelében említi Der Jesuit c. darabját. Fennmaradt egy teljesen kidolgozott tragédiája: Der Königsnarr, melynek tárgya a gepidák és longobardok harcából való. Igen érdekes benne a bolond alakja. Ez prózában beszél, míg a többi szereplők versben. Szerző szerint e darab külön sok más népszerű alkotásnál; az előadása akár melyik budapesti színháznak is dicsőségére válnék. — *H.: Petrőczy István és Révay Erzsébet tizenkét levelét közli. (II.)* (Az előbbi közleményeket l. u. e. folyóirat 1913—1914. évfolyamában.)

Pester Lloyd. 1915. évf. 317. sz. — *Alexander Bernát* Hevesi Sándornak *A madonna rózsája* c. színművét bírálja.

U. i. 337. sz. — *Alexander Bernát* Lengyel Menyhértnek *A táncosnő* c. darabját bírálja.

U. i. 338. sz. — *Stephani Elza* Drégely Gábornak *A kisasszony férje* c. színművet bírálja.

U. i. 340. sz. *Heinrich Marczali: Wahrheit und Dichtung in der Botondsaage.* Az Akadémiában tartott előadás fordítása.

U. i. 352. sz. — *Stefáni Elza*: *Ciklāmen* címen Gábor Andor új darabjáról írt bírálatát közli.

U. i. 1916. évf. 2. sz. — *B. A.* a Bánk bán új színrehozataláról ír.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — *Ludwig Biró*: *Die beiden Leben Magdalēnens*. Herczeg Ferenc: Magdaléna két élete c. regényének ismertetése. (Szerző ezzel kapcsolatban panaszkodik, hogy a mai magyar hírlapírás elhanyagolja az irodalmi kritikát.)

Pesti Hírlap. 1915. évf. 294. sz. — *Szász Zoltán*: *A költők és a háború*. Tárcsa. Elmefuttatás. Ma már a kötött formában író költő egyre szűkebb hitközségek meghittjévé lesz s nem fejlődik egész országok vezérévé.

U. i. 307. sz. — *Sz. Z.*: *Színházi razzia*. Hozzászólás a Tetemrehívás filmjéhez.

U. i. 315. sz. — *Sk.*: *Kész az első Jókai-film*. A Szegény gazdagok c. regény filmre kerülése alkalmából írt cikk.

U. i. 317. sz. — *Porzolt Kálmán*: *A madonna rózsája*. Hevesi Sándornak, a Nemzeti Színházban 1915 november 13-án bemutatott háromfelvonásos darabjáról szóló ismertetés. Az irodalmi művek két főcsoportba osztályozhatók: az elsőbe tartoznak azok, amelyeket az élet inspirált, a másodikba azok, amelyeket irodalmi inspiráció szült. Hevesi drámája a második osztályból való munka. A darab az író nagy műveltségére, ízlésére, színpadi ismeretére s egy pár helyen bravuros technikájára vall. — *N. n.*: *Bulla János meghalt*. Napihír a Petőfi-Társaság egykori tagjának elhunytáról. (V. ö. folyóiratunk 1915. évf. 345. l.)

U. i. 319. sz. — *N. n.*: *Az első Jókai-film premiéreje* címen A szegény gazdagok filmjét ismerteti.

U. i. 337. sz. — *p. k.*: *A táncosnő*. Lengyel Menyhért új drámájának bírálata. «Ez a tárgy Dumasnál is regényszerű volt s Lengyel sem tudta megakadályozni a cselekmény epikai szétfolyását.»

U. i. 352. sz. — *Porzolt Kálmán*: *Ciklāmen* címen Gábor Andornak a Vígszínházban 1915 december 18-án előadott drámáját ismerteti. «A színjáték trükkje — két nő annyira hasonlított egymáshoz, hogy össze lehet őket tévesztetni — nem új ugyan, de G. ügyesen tartja benne a félreértéseket.»

U. i. 358. sz. — *Péchy-Horváth Rezső*: *Katona-nóták a világháborúban*. Adalékok. — Az Irodalom-rovatban: Amos Vilmosnének: Mesés délutánok, — Emőd Tamásnak: Dicséret, dicsőség, — Szabolcska Mihálynak: Háborús versek könyve, — Túri Bélának: A háború belülről nézve, — Herczeg Ferencnek: Magdaléna két élete, — Krúdy Gyulának: Szindbad, — Harsányi Lajosnak: Halálfejtő pille (novellák), — Lázár Istvánnak: A kékhajú fantom, — Wlassics Tibornak: Világok tusáján (versek) c. munkák ismertetése.

Pesti Napló. 1915. évf. 310. sz. — *Kárpáti Aurél* Lázár Miklós hadi tudósításairól ír.

U. i. 325. sz. — *Kacziány Géza: A névtelen félistenek a színpadon* címen a régi Nemzeti és Népszínház multját eleveníti fel.

U. i. 332. sz. — *Dr. E. L.: Magyar fajrokonok felfedezése a fogolytáborokban* címen Kunos Ignácnak a magyarság eredetére és fajrokonaira vonatkozó tanulmányáról tett nyilatkozatát közli, amely szerint megtalálta a rokon tatárnépek népmondái között *Árgirus királyfi és Tündér Ilona* történetének, továbbá *Jóka ördögének* ötletes tatár változatát. Nép-dalaik pompásak és feltűnően magyar ritmusúak. Magyar szókincsünknek sok, eddig nem ismert eredetű szavára derült világosság.

U. i. 333. sz. — *Dóczi Lajos 70 éves.* Alkalmi közlemény.

U. i. 336. sz. — *Sz. Gy.: Az Áldozat.* Vörösmarty szomorújátékának a költő születésnapja 115-ik évfordulója alkalmából való előadásáról. (V. ö. Budapesti Hirlap. 1915. évf. 335. sz.)

U. i. 337. sz. — *N. n.: Benedek Aladár meghalt.* Nekrológ.

U. i. 338. sz. — *Bródy Miksa: A táncosnő* címen Lengyel Menyhért új drámáját ismerteti.

U. i. 339. sz. — *Hernády Sándor: A kisasszony férje* címen Drégely Gábor ily című drámáját, — *L. E. pedig Pesti specialitások* címen Tábori Kornél könyvét ismerteti.

U. i. 346. sz. — *L. L.* röviden ismerteti Krúdy Gyula: Pest 1915-ben című regényét.

U. i. 351. sz. — *K. e.: Kiss József háborús versei.* Könyvismertetés.

U. i. 353. sz. — *Bródy Miksa: Ciklámen* címen Gábor Andor színművéről ír. «G. A. legújabb darabja a szerző kiváló készségét árulja el az iránt, ami a színpadi mesterségben a legnehezebben elsajátítható: a színmű tiszta felépítésének titkát.»

Polgáriskolai Közlöny. 1915. évf. 11. sz. — *Koller István: A «Toldi» lélektani tárgyalása.* Értekezés.

Sárospataki Református Lapok. 1915. évf. 44. sz. — *Gulyás József: A reformáció jelentősége nemzeti életünk és irodalmunk szempontjából.* Egy a címben megjelölt tárgyról szóló alkalmi felolvasás kivonata. — *Sz.: Két német nyelvű munka magyar írótól.* Rácz Lajos, Philosophie in Ungarn és Montesquieu in Ungarn c. dolgozatainak ismertetése.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — *N. n.: Baksay Sándornak* 1904 febr. 13-án kelt, Rácz Lajoshoz intézett levelét közli. (Ebben a költő megköszöni Rácz Lajosnak, hogy megküldte neki a Baksay-féle Homérfordításról a Deutsche Literaturzeitungban megjelent cikkét.)

Slovenské Pohľady. 1915. évf. 7. sz. — Közli a M. T. Akadémia felhívását a «Magyar írók élete és munkái» számára beküldendő adatok ügyében.

Soproni Napló. 1915. évf. 295. sz. — *Payr Sándor: Lackner Kristóf tudóstársasága (1604.)* A soproni Fœdus Studiorum (Studentenbund)

történetének áttekintése. 1604 jún. 12-én jelentette be a tanácsnak Lackner Kristóf dr., az új bíró, hogy a soproni tanult emberekből litteratus társaságot alapított s kérte a hatósági megerősítést. Lackner alkotása nem diákkörképzőkör volt, nem is tudós akadémia; leginkább emlékeztet a reneszánsz korának tudós társaságaira, amilyent pl. Celles Konrad alapított Bécsben és Budán Sodalitas Litteraria Danubiana néven. A társaság tagjai csak egyetemen járt, tanult emberek és nemesek lehettek. (A tanácsbeliekre ez a feltétel nem volt kötelező.) A férjjel együtt a feleség is tagja lett a szövetségnek. Belépéskor minden tag valamely jeles szerzőtől való értékesebb könyvet tartozott a könyvtárnak adni. Ezenkívül tagsági díj is volt. E Studentenbund tagjai a régi német gimnázium mellett 1657-ben egy új magyar gimnáziumot (a mai liceumot) alapítottak, amelynek tanárai szintén benne voltak a litteratus szövetségben. Lackner irodalmi hajlamaira jellemző, hogy mintegy tizenkét műve jelent meg nyomtatásban. A soproni ev. gimnázium számára — a Nádasdy grófok kérésére — három érdekes színművet is írt és adott ki nyomtatásban, melyek a soproni színészet történetére nézve fontosak. A Lackner alapította társaság 1604-től 1674-ig működött (sajnos a német és latin irodalom mellett, a magyart elhanyagolta, bár Lackner tudott magyarul). Pecsétjének s az alapító kisebb alakú arcképének rézmetszetű kliséi ma is megvannak az ev. konvent birtokában. — *Ó. J.: Dóczi Sopronban.* Látogatás a 70 esztendőös költőnél. A költővel való beszélgetés leírása. Adomák. — *Richly Rezső* a következő könyveket ismerteti: Juhász Gyula: Új versek; Berk Mária, Roó Richárd: Kisvárosi muzsika.

Századok. 1915. évf. 10. sz. — *Dékány István: Történelmi realizmus és fejlődésszemlélet.* (Néhány megjegyzés a régi és új módszer vitás kérdéseiről.) Hosszabb fejtegetését szerző e szavakkal végzi: «Így mondhatjuk a történelmi módszer, történelmi életfelfogás, történeti érzék tagadóival és bírálóival szemben, hogy a történelem mint tudomány maga a kor életének kifejezése, mely jelentőségben nem, csak a formákban változhat». — *Vértessy Jenő:* Gorzó Gellértnek, Ráday Pálról írt munkáját ismerteti és bírálja (v. ö. folyóiratunk: 1915. évf. 318. l.). — *Sisíc Nándor:* *A Nándorfejérvár név jelentéséről.* Valószínű, hogy Belgrád mellett levő Vracar nevű hegy a rajta termő nádra (nándor) nevű növénytől nyerte a Nandor vagy Nándorhegye nevet; a hegy után pedig a szomszédos város is a Nándorfejérvár elnevezést kapta, nyilván megkülönböztetésül Székesfejérvár és Gyulafejérvár városok nevével. A Nándorfejérvár szó értelme tehát nem görög vagy bolgár Fejérvár, mint eddig hitték. — *Müller Frigyes:* *A Gellért-legendá kérdéséhez* címen Madzsár Imre fejtegetéseire tesz megjegyzéseket.

Színházi Élet. IV. évf. 1915. 12. sz. — *Schlemmer Antal: Horvát színházi élet.* «A zágrábi horvát nemzeti színházban most Bródy Sándor Tanítónője a kasszadarab», Lubic ismert horvát író kitünő fordításában.

Társaság. 1915. évf. 43. sz. — *Lakatos László: Takács Terézia.* «Hangulatos» sorok Dukai Takács Judit rokonáról, T. Teréziáról, akinek egy verse maradt fenn: *A mátká keserve*; ebből néhány versszakot közöl. Az, akihez szólt, Győr alatt esett el 1809-ben.

Tolnai Világlapja. 1915. évf. 52. sz. — Közli Drégely Gábor és Lengyel Menyhért fényképét (darabjaik előadása alkalmából.).

Új Idők. 1915. évf. 47. sz. — *Zilahy Lajos: Dalolnak a katonák* címen háborús dalokat közöl. — *K. n.: Kék vizek mellett.* Vasady Balogh György ily című háborús könyvének ismertetése.

U. i.: 48. sz. — *N. n.: Dicséret, dicsőség.* Emőd Tamás verses könyvének ismertetése.

U. i.: 50. sz. — *N. n.: Lampérth Géza: Az én rózsáim c. könyvének* ismertetését közli.

U. i.: 51. sz. — *N. n.: Dutka Ákos verseit* ismerteti.

U. i. 52. sz. — *Háborús versek könyve.* Tájékoztató sorok a Szabolcska Mihály szerkesztésében megjelent háborús verses kötetéről.

Új Nemzedék. 1915. évf. 43. sz. — *Csongor: Néma magyarok.* Rákosi Jenő a Budapesti Hirlapban megtámadta Adyt s vele együtt azt az egész «felekezetet», amely a háború előtt olyan hangos szóvivője volt a modern magyar irodalmi mozgalomnak s amely most, a nemzeti megpróbáltatás nagy napjaiban egészen elnémult. Adyt Jászi Oszkár vette védelmébe a Világ hasábjain s kifejtette, hogy mindazok, kik az új, a modern Magyarországért küzdenek, korántsem némultak el végképpen. Most nem beszélhetnek, de majd a háború után elmondják mindazt, amit a háború alatt gondoltak. — *Jolsvay: Palika.* Gábor Andornak a Nemzeti Színházban bemutatott darabja kapcsán a pesti lélekről s a Nemzeti Színházról ír.

U. i. 45. sz. — *Jolsvay: A magyarság a filmen.* Bródy Sándor Lyon Leájának és Kiss József Simon Juditjának filmre kerülése alkalmából írt gúnyos cikk.

U. i. 46. sz. — A Följegyzések rovatában *Dunántúli contra Babits* c. alatt a lapokban (Budapesti Hirlap, Világ stb.) folyó vitához találunk hozzászólást, mely szerint a Babits-ügy két ellentétes irány kiélezésével vált azzá, amivé tették. — *Kádár Lehel: Mit búsulsz Kenyeres?* Komáromi János ily című háborús kötetének ismertetése. Komáromi János kérdéséből mintha öntudatlanul kiszólna az ősmagyar mélabú, mely hol zsoltár, hol panasz, hol virágének, de búbanat mindig. Erős, biztos kézzel formálja ki anyagából az alakokat! Leírásai szűkmeséjűek, de pótolja mindezt a közvetlenség és gyorsan lüktető drámaiság.

U. i. 47. sz. — *Milotay István: Harc a lobogókért* címen a Budapesti Hirlap «Dunántúli»-ja és az ú. n. «nyugatosok» polémiájához szól hozzá.

U. i. 51. sz. — *M. J.: Petőfi öröksége.* A Petőfi-Társaság legutóbbi tagválasztásának kritikája.

Ungarische Rundschau. 1915. évf. 2. sz. — *Ludwig von Thallóczy: Johann Christian von Engel und seine Korrespondenz. 1770—1814.* A XVIII. század latinul író magyar történészei (Pray, Katona István) és a XIX. század első negyedében meginduló magyarnyelvű történetírás mellett a magyar gondolkozást képviselik Engel és Fessler német munkái is. Cikkíró vázolja a Szepességéből származó történetíró, J. Chr. Engel életét. 1813/14-ben jelent meg Bécsben Engel főmunkája, az ötkötetes «Geschichte des Ungrischen Reichs». Az értekezés főrészét Engel kiadatlan levelezésének közlése teszi. A levelek főleg a magyar történetírás és művelődéstörténet számára bírnak értékkel. A címzettek és levélírók között a következő neveket találkozzunk: Carl Gottlieb Windisch, gróf Teleki József, Teleki Domonkos, Cornides Márton, Gyarmathi Sámuel, Hannulik János, Sinkai György, gróf Bánffy György, Rumi, Hormayr, Schwartzner Márton, stb. — *Bernhard Munkácsi: Professor Hermann Vámbéry, 1832—1913.* (III. bef. közlemény.) A Budapesti Szemle 1915. évf.-ban megjelent cikk fordítása. V. ö. folyóiratunk 1915. 263. — *Wilhelm Tolnai: Etymologisches Wörterbuch der ungarischen Sprache.* Beható és a magyar szófejtés történetére is kiterjeszkedő ismertetés a Gombocz-Melich-féle Magyar Etymologiai Szótárról. — *Ludwig Rác: Montesquieu in Ungarn.* Német fordítása az Akadémiai Értesítő 1914. évf.-ban megjelent cikknek. Montesquieu 1728-ban járt Magyarországon. (Ismeretségben volt Bonneval francia politikussal, aki, mint a török császár embere, többször érintkezett Rákóczi Ferencsel, Mikes említi is öt Törökországi Leveleiben.) — *Marianne Czeke: Das ungarische Shakespeare-Jahrbuch für 1914.* Ismertetés. — *Gustav Heinrich: Der älteste deutsche Dichter Ungarns.* Czinkotszky Jenő Oswald újbányai jegyző német verses elbeszéléséről szóló értekezésének ismertetése. Oswald XIV. századi költeményének tárgya ugyanaz, mint a Valkai András históriájáé a János pap országáról (1573). — *Adolf Kohut: Ein unge-druckter Brief K. M. Kertbenys aus dem Jahre 1848.* Közli Kertbenynek 1848 ápr. 2-án Frankfurtban írt levelét, melyet gyaníthatólag Varnhagen von Ensehez intézett.

Uránia. 1915. évf. 11. sz. *Szász Károly: Színházi levél.* Mélyenjáró, elvi alapokon nyugvó becses fejtegetés a Nemzeti Színház művészi hivatásáról. A cikk megírására az a körülmény szolgáltatott alkalmat, hogy említett műintézetünk előadta Gábor Andornak Palika című darabját, mely úgymond «nemcsak eszközeit illetőleg sérti a tiszta erkölcsi érzéket, hanem tanulsága is veszedelmes lehet». Szerző ezután a szóbanforgó darabbal kapcsolatban utalva a művészet és erkölcs viszonyára, rámutat arra, hogy a Nemzeti Színházban újabb időben háttérbe szorult Vörösmarty, semmiképen sincs méltóan képviselve a műsorban Szigligeti. Csiky Gergely darabjainak mellőzése is indokolatlan... Szomorú, hogy az irodalomtörténet fényes lapjain ragyogó nevek közül sok alig fordul elő ma már Nemzeti Színházunk színlapjain. A bajokon segítenő, a Nemzeti Színháznak kell, hogy legyen jó dramaturgja, megfelelő drámabíráló bizottsága, képzett rendezői kara és erős előadó személyzete, mindennekeftl

irodalmi és sajátlagos színházi szempontból teljesen hozzáértő, erős egyéniséggel bíró igazgatója... (E cikk u. e. felírással különlenyomatként is megjelent Budapest, 1915. 20 l.) — *Kárffy Ödön: Petrarca és a magyarok.* Petrarca levelezéséből az András herceg magyar nevelőjére, Róbert minorita szerzetesre és a Nagy Lajos bosszuló hadjáratára vonatkozó sorok ismertetése. — *Marót Károly: Petőfi és a kinema.* Fejtegetés arról, hogy Petőfinak A helység kalapácsa c. költeménye, mely a kinémának leghalványabb fogalma nélkül íródott (1844 okt. 27-én jelent meg), a legnagyobb szerűbb fényjáték, egy teljesen kész szövegkönyv, melyet a legtermészetesebb változtatásokkal gyerekjáték a kómius eposz nyelvéről a mozi-komédiára fordítani.

U. i. 12. sz. — *Szász Károly: Színházi levél.* Cikke elején szerző Ujházi Edének és Gabányi Árpádnak, a Nemzeti Színház két, nemrég elhunyt művészenek pályafutását ismerteti, majd Hegedüs Gyulának a Calderon Zalameai bíró c. darabjában való fellépéséről emlékezik meg; végül Hevesi Sándornak a Nemzeti Színházban előadott drámáját, «A madonna rózsájá»-t méltatja. Hevesi... «áttanult, a pompásan megismert más írók, tudósok és költők szellemének fényével vetíti elénk darabjának képeit. Úgy beleélte magát — például — Mæterlinck lelkivilágába, hogy annak még frazeológiáját is eltanulta.» — *N. n.: «Háborús versek.»* Ifj. Szász Béla ily című füzetének rövid ismertetése.

Vasárnapi Ujság. 1915. évf. 51. sz. — *N. n.:* Rövid megemlékezés Molnár Ferenc haditudósításairól.

Világ. 1915. évf. 310. sz. — *Babits Mihály nyilatkozata.* B. M.-nak Dunántúli támadására írt válasza.

U. i. 313. sz. — *Ignotus: Spécik.* Vita a Babitsot támadó Dunántúlival.

U. i. 314. sz. — *Nagy Lajos: Ady Endre és Gyóni Géza.* Dunántúli-val szemben védelmébe veszi Ady Endre és társai költészetét s Gyóni Gézáét is támadóival szemben.

U. i. 317. sz. — *Abonyi: Levelek.* Hozzászólás Rákosi és az ú. n. «nyugatosok» vitájához a nyugatosok mellett.

U. i. 319. sz. — *Az első Jókai-film.* Ismertetés a Szegény gazdagok filmjéről.

U. i. 321. sz. — *Ignotus: Aztánra.* Vezetőcikk arról, hogy «mennyre közszabadsági és közhaladási életérdek kivált nálunk az irodalom, tudomány és művészet szabadsága».

U. i. 324. sz. — *Csizmadia Sándor: A költészetről és a költőkről* címen tárcában szól hozzá a Budapesti Hírlap és az ú. n. «nyugatosok» harcahoz. — Közli *Ady Endre nyilatkozatát* Dunántúlinak a Budapesti Hírlapban megjelent támadására. — *N. n.:* Komáromi János Mit busulsz, Kenyeres? c. könyvének ismertetése.

U. i. 326. sz. — *Túlonutúli Leszidór: Válasz Szidoreknak.* A Budapesti Hírlap Dunántúlijával és Szidorjával polemizál. Védelmezi Adyt és Babitsot Dunántúliék ellen.

U. i. 327. sz. — *Mariay Ödön: Válasz.* Polemizál a Budapesti Hírlap

nov. 23-iki tárcájával s Ady költészetét védelmébe veszi támadói ellen. — *Magyar darab reprize Frankfurtban.* Közlés Molnár Ferenc Liliom c. külvárosi legendájának 1915 nov. 28-ára tervezett előadásáról.

U. i. 328. sz. — *Túlontúli Leszidor: Viharmadárídalom.* Rákosi Jenővel polemizál.

U. i. 330. sz. — *B. K.: Irodalom a háború után* címen Paul Flat és Victor Giraud nyomán azt írja, hogy a holnap irodalma erőteljesebb és egyszerűbb lesz a réginél. Nem lesz impresszionista. Az írók kerülni fogják a szóvirágokat. A közízlés visszatér a klasszicizmus felé. A közönséget azok a művek fogják lelkesíteni, melyekben a haza dicsőítése a cél.

U. i. 331. sz. — *Isák Emil: Háború és irodalom.* «Igazi író távol marad a mostani háborútól s megvárja a béke idejét».

U. i. 336. sz. — *N. n.: Benedek Aladár meghalt.* Az elhunyt költő méltatása és életrajzi adatai. (V. ö. Az Ujság 336. sz.)

U. i. 337. sz. — *Kosztolányi Dezső: A táncosnő* címen Lengyel Menyhért drámáját ismerteti. «L. M. született drámaíró. Ő állandóan jeleneteket, küzdelmeket lát, párbeszédet hall. Majdnem minden drámájában kemény drámai mag van».

U. i. 338. sz. — *N. n.: A kisasszony férje* címen Drégely Gábor ily című drámáját méltatja.

U. i. 339. sz. — *Tiszántúli: Petőfi és az akkori Dunántúliak* címen párhuzamot von a Petőfi- és Ady-támadók közt. (Endrődi Sándornak Petőfi napjai c. könyve nyomán.)

U. i. 352. sz. — *Kosztolányi Dezső: Ciklámen.* Gábor Andor ily című, a Vigszínházban bemutatott új darabjának ismertetése. Gábor Andor nem is mint emberalkotó mutatkozik be ezen az estén, de mint a színpad virtuóza, aki játszik a problémákkal és az emberekkel. (V. ö. Az Ujság 1915. 352. sz.) — *Magyar darabok Hollandiában.* Három magyar darab van most állandóan műsoron a legjobb hágai és amsterdami színházakban: Nagy Endre Miniszterelnök-e, Molnár Ferenc Ördög-e és Drégely Gábor Frakk-ja. [Utóbbin valószínűleg «A szerencse fia» c. darabot kell értenünk, melyet egyik-másik külföldi színházban nem eredeti címen adtak elő.] — *A Petőfi-Társaság új tagjai.* (V. ö. Az Ujság 1915. évf. 352. sz.) — *N. n.: Dutka Ákos verseskönyve.* Ismertetés. «Dutka Ákos költészetében a magyar föld, az elárvult, fiáért könnyes és a téli ködös magyar föld szava, néma kisvárosok, puszta szobák hangja sír át csendesen a sötét éjszakába». — *blt. l.: Krúdy Gyula* Pest 1915-ben c. szép-irodalmi munkájának ismertetése. «Kedves hangulatok, amelyekben ott érzik frissen és illatosan az idő, amelyben megfogantak.» — *N. n.: A győri sajtó története.* Pitroff Pál ily című most megjelent munkájának rövid ismertetése.

U. i. 358. sz. — *Ambrus Zoltán: A holnap irodalma* címen azt fejtegeti, hogy a holnap irodalma — legalább kezdetben — szegényes lesz. — *Pilisi Lajos: Gyűlölet-irodalom* címen az Alkotmány, Magyar Kultúra, Élet és Szív hasábjain megjelent «gyűlölettermést» ismerteti. — *Bálint Lajos: Molnár Ferenc Egy haditudósító emlékei* c. könyvéről, — *N. n.* pedig Emőd Tamásnak Dícséret, dicsőség c. verskötetéről tájékoztat.

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. I. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1915 november 27-én *választmányi ülést* tartott.

Beöthy Zsolt elnöklete alatt jelen voltak: Alszegehy Zsolt, Ágner Lajos, Bajza József, Baros Gyula, Császár Ernő, Gragger Róbert, Hegedüs István, Négyesy László, Pais Dezső, Pintér Jenő, Riedl Frigyes, Szász Károly, Szinnyi Ferenc, Tolnai Vilmos, Tordai Ányos, Vargha Damján, Várdai Béla, Versényi György, Vértesy Jenő, Zlinszky Aladár. Jegyző: Kéki Lajos.

1. Elnök üdvözli a megjelenteket.

2. Jegyző jelenti, hogy az élet legszebb szakában tragikusan összeroppanva, időnek előtte elhunyt Társaságunk választmányának érdemes tagja, tudományszakunk buzgó és lelkes munkása, Madarász Flóris, egri ciszterci-rendi főgimn. tanár. — A választmány kitűnő buzgóságú és képzettségű ifjú társunk elhunytán mély részvétét fejezi ki, emlékéet s halála fölött érzett fájdalomukat jegyzőkönyvében örökölteti meg s erről jegyzőkönyvi kivonatban értesíti méltóságos és főtisztelendő dr. Békefi Remig zirci apát urat, elhunyt társunk rendjének fejét. Egyszersmind felkéri dr. Tordai Ányos vál. tagot, hogy elhunyt társunk irodalmi munkásságának jegyzékét állítsa össze folyóiratunk számára, amire a jelenlevő dr. Tordai Ányos készséggel vállalkozik.

3. Jegyző jelentése alapján rendes tagul megválasztatnak: dr. Garda Samu, főgimn. tanár, Bpest (aj. Zlinszky Aladár), dr. Edelstein Bertalan, rabbi, Bpest (aj. Ágner Lajos), Czingráber Péter, tanárj., Pannonhalma, Gosztonyi Nándor, tanárj., Pannonhalma, (aj. Zoltvány Irén). Új előfizetőkül jelentkeztek Járosi Andor, Kolozsvár és a hajdúböszörményi ref. főgimn. Gyulai Pál-önképzőköre.

4. Jegyző a választmány hozzájárulását kéri ahhoz, hogy mivel dec. utolsó szombatja ünnep, Társaságunk jan. 8-án tartsa legközelebbi ülését, aminek folytán ismét megvalósítható lesz az a régebb megállapodás, hogy mindig a hónap első szombatján tartja ülését a Társaság. A választmány hozzájárul.

5. Pénztáros jelentést tesz a Társaság vagyoni állapotáról. Eszerint bevétel 10,757-06 K; kiadás 8,695-27 K; pénztári maradvány 2,061-79 K. Örvendetes tudomásul van.

6. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Tolnai Vilmos és Zlinszky Aladár vál. tagokat kéri föl s a gyűlést berekeszti.

A választmányi ülést *felolvasó ülés* előzte meg. Tárgyai:

1. Morvay Győző: *Zalár József önéletrása* (felolvasta Alszeghy Zsolt).
2. Vértessy Jenő: *Gibbon, mint szépirodink forrása*.

Társasági ügyek. II. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1916 január 8-án *választmányi ülést* tartott.

Négyesy László elnöklete alatt jelen voltak: Alszeghy Zsolt, Ágner Lajos, Baros Gyula, Binder Jenő, Császár Elemér, Ferenczi Zoltán, Gragger Róbert, Pais Dezső, Papp Ferenc, Perényi József, Riedl Frigyes, Tolnai Vilmos, Vargha Damján, Versényi György, Zlinszky Aladár vál. tagok. Jegyző: Kéki Lajos.

1. Elnök a gyűlést megnyitja. Jegyző felolvassa dr. Békefi Remig zirczi apátnak következő átíratát: «Méltóságos Elnök Úr! Mély meghatottsággal olvastam a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Tekintetes Választmányja 1915 nov. 27-én tartott ülésének jegyzőkönyvi kivonatát, amelyben dr. Madarász Flóris egri ciszterci rendi főgimn. tanár elhunytá felett a Tekintetes Választmány mélyen átértzett részvétét fejezi ki és dr. Madarász Flóris emlékét és a halála felett érzett fájdalmát jegyzőkönyvében örökíteti meg. — A nemzeti irodalom kiváló művelőiből alakult eme Társaság Tekintetes Választmányának korán elhunyt rendtársunk halála felett kifejezett eme részvéte amily megtisztelő, ép oly mértékben enyhíti társi fájdalmunkat a nemzeti szellem egyik védelmezőjének elhunytán. Fogadja Méltóságos Elnök Úr és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Tekintetes Választmányja a magam és Rendem nevében legmelegebb köszönetemet dr. Madarász Flóris rendtársunk elhunytá alkalmával kifejezett bensőséges részvételükért. Kiváló tiszteletem nyilvánítása mellett vagyok, Zircz, 1915 dec. 5-én Méltóságos Elnök Úrnak és a Tekintetes Választmánynak tisztelő hívók dr. Békefi Remig, zirczi apát.» A választmány jegyzőkönyvébe véteti s irattárában megőrzi az átíratot.

2. Jegyző jelenti, hogy tagtársaink sorából, hozzátartozóik értesítése szerint, hősi halált haltak Szeghő Ferenc és Zádor Béla. A választmány büszke fájdalommal őrzi hős tagtársaink dicső emlékét.

3. Jegyző jelentése alapján a Társaság rendes tagjául választottak: Holländer Rózsi, tanár, Szepesnádasd (aj. Császár Elemér); Hokkes Rózsa, polg. isk. tanítónő, Bpest (aj. Tolnai Vilmos); Katz Róza, leánygimn. tanár, Kolozsvár (aj. Kiss Ernő); Gerecze Margit, tanár, Bpest; Horváth Béla, kegyesr. tanárj., Kolozsvár; Hudyma Emil, főgimn. igazgató, Nagyszombat; Varga Lajos, tanítóképzőint. tanár, Kalocsa (aj. a jegyző). — Új előfizető: Növendékpapság Magy. Egyházirodalmi Társulata, Eger.

4. Jegyző a közgyűlés előkészítéseül bizottság kiküldését kéri a pénztár megvizsgálására s a választmány megharmadolására, egyszersmind a megüresedett két vál. helyre jelölés végett. A választmány pénztárvizsgáló bizottságul Tolnai Vilmos elnöklete alatt Imre Sándor és Oberle Károly tagokat küldi ki; a választmány megharmadolásával s két új vál. tag jelölésével Baros Gyula elnöklete alatt Király György vál. tagot s a jegyzőt bízta meg.

5. Pénztáros jelentést tesz a Társaság vagyoni állapotáról. Eszerint bevétel 1312'40 K, kiadás —, pénztári maradvány 1312'40 K. Tudomásul van.

6. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Ferenczi Zoltán és Binder Jenő vál. tagokat kéri föl s az ülést bezárja.

A választmányi ülést *felolvasó ülés* előzte meg, a következő tárgysorral:

1. Négyesy László: *A Putaki Névtelen neve.*

2. Vargha Damján: *A megkerült Pozsonyi Kódex.*

A felolvasó ülésen Ferenczi Zoltán vál. tag elnökölt.

† Madarász Flóris dr. Dunántúli ember volt s a Balatont nagyon szerette. «A Balaton költészeté»-t szívével írta. Mégis a Balaton lett végzete. Vízében szerezte a lappangó kórt, mely élete delén, 43 éves korában letörte.

A ciszterci-rend egyik legképzettebb s legmunkásabb tagját, az egri gimnázium a tárgyáért lelkesülő pedagógust, Társaságunk érdemes választmányi tagját gyászolja az elhunytban, aki tudományos munkásságával méltón rászolgált az érdemes jelzőre. Bár rövidre szabott élete meggátolta abban, hogy munkásságát rendszerbe foglalja, hogy értékes tanulmányait egységbe fűzze: tudományos búvárkodásának még így szétszórta is derék nyomai maradnak. Mert bár sokat és könnyen dolgozott, mégis súlya volt minden írásának. Főképp az újabb és modern magyar irodalom szövevényes problémáit kutatta nagyobb tanulmányaiban.

Utolsó írása Baksay Sándor nekrológja a Magyar Kulturá-ban. Így kezdi: «Elegikus elborulással vesszük tudomásul, hogy egy kapoccsal ismét kevesebb van, amely nemzeti irodalmunkat nagy múltjához fűzte.» Saját írói célját jelölte meg e pár szóban: elemezni a jelent a múlt világánál, kiválogatni a jelen irodalmából az igazgyöngyöket s hozzáfűzni a múlt kincseihez. Mert azok közül való volt Madarász is, kik még a régi nagyok hagyományain nevelődtek, kik még tisztelettel állják körül a nagy múlt örök-mécseseit. S bár látó szemmel vizsgálják újabb szépirodalmunk forrongásait, e forrongásból kikerült kristályok közül csak azokat ismerik el igaziaknak, amelyek reagálnak a múltból előtörő sugarakra. E szempontból vizsgálta ő is az újabb irodalom minden ágát egyik nagyobb tanulmányában (Nemzeti irodalmunk a XX. század elején, Magyar Szemle 1903), ezért foglalkozott ma is élő jelesek közül legszívesebben azokkal, akik bár sokak szemében «konzervatívok», de akiknek munkásságát erős szálak fűzik a nagy hagyományokhoz: Herczeg Ferenczel (Herczeg Ferenc, 1901, H. F. drámái, 1913), Rákosi Viktorral (Sipulusz, 1909) és Gárdonyival (1909). De hogy ezek mellett kitűnő érzéke volt a legújabb irodalom értékeléséhez is, bizonyítják «A költészet jelenéről s jövőjéről» (Kath. Szemle, 1911) s «A modern drámá»-ról (1905) írt dolgozatai, melyekben meggyőző erővel hangoztatja ugyan a századok leszűrte igazságot: az irodalom a nemzeti lélek tükre legyen, — de ép annyi megértéssel fejtegeti az irodalmi fejlődés jogosultságát is.

Se terünk, se módunk színesebb képet festeni elhunyt tagtársunk széleskörű munkásságáról, melynek bizonyosságai az említetteken kívül Verseghy, Pyrker, Jókai, Mindszenty és Samassa-tanulmányai, ifjúsági és társadalmi színdarabjai, alkalmi és ünnepi beszédei, tankönyvei stb. Szolgáljon e néhány sor a kegyelet hálás adójául, mellyel Társaságunk nevében az elhunyt szellemének áldozunk!

(Madarász Flóris szül. 1872 júl. 16-án a fejérmegyei Nádasdladányon. 1889-ben lépett a ciszterci rendbe, 1895-ben szentelték pappá. Először Székesfehérvárott tanár, majd három év múlva Baján s 1904-től Egerben. Meghalt Zirczen 1915 nov. 3-án.)

Dolgozatai. (Ez az összeállítás a Madarász Flóris hagyatékában talált jegyzék alapján készült, de csupán azok a munkák vannak benne felsorolva, melyekre nézve legalább a legszükségesebb könyvészeti utalás is megállapítható volt.)

Magyar olvasmányok a gimnázium felsőbb osztályaiban. Bajai ciszt. főgimn. 1898—99-i Értesítője és különlenyomat. — Egy iparos író. (Csepreghy Ferenc.) Veszprémmegyei legényegyesület Évkönyve, 1900. — Verseghy és a nyelvújítás. Budapesti Szemle 1900. és különlenyomat. — Verseghy és Pyrker. Magyar Szemle. 1901. — Verseghy F. válogatott lírai költeményei. Magyar Könyvtár. 166. sz. — Herczeg Ferenc. Katholikus Szemle. 1904. és különlenyomat. — A magyar líra ünnepe. Magyar Szemle. 1901. — Napisajtó és a pedagógia. Magyar Szemle 1900. — Nagy költőink és az ipar, U. o., 1901. — Pázmány Péter három prédikációja, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta M. Fl. Stampfel-segédkönyvek; 7. sz., Pozsony, 1903. — Nemzeti irodalmunk a XX. század elején. Magyar Szemle 1903. — Egy év tanulságai. Magyar Szemle 1903. — Írói önérzet. Magyar Szemle 1903. — A modern dráma. Egri ciszt. főgimn. ért. 1905. és különlenyomat. — Jókai Mór regényei. Egri ciszt. főgimn. ért. 1906. és különlenyomat. — Poéta-lelkiismeret. Hevesmegyei Írók És Irónők almanachja 1906. — Beszéd Csokonai halálának 100. évfordulójára. Egri ciszt. főgimn. ért. 1906. — Tékozló fiú. Színmű 4 felvonásban. Bpest, 1905. Sz.-István-Társulat. — Mindszenty Gedeon válogatott költeményei. Budapest, 1906. (Sz. István Társ.) — A jászkiséri új templom. Vasárnapi Ujság 1906. 42. sz. — Egyházi beszéd a jászkiséri templom megáldására. «Eger». 1906. — A veszprémi nyelv-művelők. Budapesti Hirlap. 1906. Karácsonyi szám. — A költő a színen és a közönség. Hevesmegyei Írók És Irónők almanachja 1906. — Magyar Nyelvtan a középisk. I. oszt. számára. Acsay István és Bartha György társaságában 1907 (Két kiadás). — Magyar Olvasókönyv a középisk. I. oszt. számára. Acsay I. és Bartha Gy. társaságában 1907. (Három kiadás). — Kirándulás a latifundiumra. Budapesti Hirlap 1907. ápr. 24. — Ünnepi beszéd a koronázás 40. évfordulóján. Az angolkisasszonyok egri intézetének 1906/7. évi értesítője. — Mindszenty mint drámaíró. Egri Egyházmegyei Közlöny 1907. 11—14. sz. — Rákóczi Egerben. Történeti zenés színjáték, 2 felv. 1907. (Kézirat.) — Vajda Ödön. Egri ciszt. Ért. 1907—08. — Kritikai irányelvek. Egri ciszt. főgimn. Ért. 1907—08. és különlenyomat. — Hogyan terem a dal? Egri érs. fels. leányisk.

Értesítője 1909—10. — Magyar Nyelvtan a középisk. II. oszt. számára. Acsay István és Bartha Gy. társ. 1908. (Két kiadás). — Magyar Olvasókönyv a középisk. II. oszt. számára. Acsay I. és Bartha Gy. társaságában 1908 (Két kiadás). — Pyrker és a magyar írók. Külön füzet. 1908. — Sipulusz. Tanulmány. Katholikus Szemle 1909. 1. és 2. sz., különlenyomat. — Gárdonyi Géza. Katholikus Szemle 1909. — Magyar Nyelvtan a középisk. III. o. számára. Acsay I. és Bartha Gy. társ. — Magyar Olvasókönyv a középisk. III. oszt. számára. Acsay I. és Bartha Gy. társaságában. — Verseghy Ferenc kisebb költeményei. Régi Magyar Könyvtár. 1910. XXIV. (Császár Elemérrel). — Maczki Valér beszédei. Budapesti Hirlap. 1909. dec. 31. — Karácsony. (Vers.) Egri Hiradó. 1909. dec. 25. — Teremtő képzelet. Egri Egyházmegyei Közlöny 1910. — Szvorényi emlékünnepe. Budapesti Hirlap. 1910. máj. 1. — A Balaton költészete. «Eger» 1910. 1—10. szám és különlenyomat. — B. M. esküvője. Költemény. Hevesmegyei Írók És Irónők almanachja. 1910. — Gárdonyi Géza. Életrajz a Kardos Albert-féle Irodalomtört. Füzetek számára. 1910. — Petőfi. Felolv. az Egri Jogakadémiai kör Petőfi estéjén. «Eger» 1911. 27. és 28. sz. — Gondolatok a költészet jelenéről és jövőjéről. Kath. Szemle 1911. — Prológ a M. Országos Tűzoltó-Szövetség XVIII. nagygyűlése alkalmából Veszprémben rendezett művészesthez. «Eger» 1911. 45. sz. — Vajda Ödön. Magyar Középiskola. 1911. 7. sz. — Békefi Remig. Magyar Középiskola. 1911. — Szántottam, vetettem. Dr. Maczki művének ismertetése Budapesti Hirlap. 1911. december 25. — Vajda Ödön, zirci apát, emlékezete. Egri ciszt. főgimn. Ért. 1911—12. — A gondolat kifejezés formái Samassa Józsefnél. Egri Egyházmegyei Közlöny, 1912. — Magyar diákok Sarajevóban. Budapesti Hirlap, 1914. júl. 5. — Versek. Heti Szemle, Szatmár, 1914. december 25. — Spitkó Lajos. Nekrolog. Egri ciszt. főgimnázium Ért. 1914—15. — Időszaki sajtónk történetéhez. Békefi emlékkönyv. 1912. és különlenyomat. — A Folklore Fellows zászlóbontása Egerben. Egri Egyházm. Közl. 1912. 12. sz. — Samassa József. Nekrolog. Katholikus Szemle. 1912. 7. sz. — Samassa József beszédei. Könyvismertetés. Kath. Szemle 1912. 7. sz. — Hajótörés. Dráma 3 felv. Franklin-Társulat. Budapest 1912. — Az új magyar drámák. Budapesti Hirlap. 1913. március 23. (Husvétii cikk. Külön füzetben is. Eger 1913.). — Báró Eötvös József. Magyar Középiskola. 1913. 6. szám. — Herczeg Ferenc drámái. Az egri főgimn. 1912/13. értesítője és különlenyomat. — Eötvös József báró. Budapesti Hirlap. 1913. szept. 13. — A Budapesti Hirlap. «Eger» 1914. 32. szám. — Háborús Karácsony. «Eger». 1914. — A háború és érzésvilágunk. Egri Egyházmegyei Közlöny. 1915. 6—7 sz. — Prológ az egri főgimn. 1915. márc. 22. rendezett háborús délutánjához. Egri Ujság 1915. — Baksay Sándor. Magyar Kultúra 1915. 14. sz.

TORDAI ÁNYOS.

A Kisfaludy-Társaság új tagjai és jutalomtétellei. A Kisfaludy-Társaság 1916. február 2-án tartott közgyűlésén — a Fiók Károly halálával megüresedett írói helyre — Szász Károlyt, Társaságunk alelnökét, a — Baksay Sándor halálával megüresedett — költői helyre pedig Bánffy Miklós gróft

választotta meg. A Széher Árgád-pályadíjat, mely Szigligeti Ede életrajzára volt kitűzve — a benyújtott mutatvány és tervezet alapján — Vértesy Jenő dr. egyetemi magántanárnak, Társaságunk választmányi tagjának, ítéltek oda. A magyar történelmi tárgyú, prózában írt kisebb elbeszélésre kitűzött pályadíjat megszertották Szerelemhegyi Tivadar és Tóth Sándor között. (A pályanyertesek neve a Társaság 1916. II. 6-án tartott ünnepélyes közülésén, a jeligés levelek felbontása után lett nyilvánossá. L. Az Ujság 1916. 38. sz.)

A *Kisfaludy-Társaság új jutalomtételei* közül irodalomtörténeti vonatkozásúak: I. Lukács Krisztina-jutalom. A líra fejlődése a XIX. század második felétől kezdve, különös tekintettel a magyar irodalomra. Jutalma 1000 korona. Benyújtásának határideje 1917. október 31-dike. — II. Somogyi Dezső-jutalom: Kisebb tanulmány Henszlmann Imréről. Jutalma 200 frank aranyban. Benyújtásának határideje 1917. október 31-dike.

A pályamunkák idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, bekötve, lapszámozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében, a fenn kitett határidőig a Társaság titkárához küldendők.

Egy «történelmi» vígjáték. Lakatos Lászlónak *A bécsi táncosnő* c. egyfelvonásosáról van szó, mely f. é. jan. 8-án került színre a Nemzeti Színházban (megjelent: Főv. Színházak Műsora 344.). L. egy novellájából (megj. Uj Idők. 1912. 5. sz.) írta darabját, melynek hőse Döbrentei Gábor. Ez az egyik oka annak, hogy e folyóiratban szólunk róla. Tárgya D. és Ellsler Fanny, a híres táncosnő, találkozása. D. szereti a budai magyar színházban vendégszereplő Fannyt, az is érdeklődik iránta, de mégis visszamegy Bécsbe, mert ő Gentz Fridriké, jóltevőjéé, aki művésznővé neveltette. — Nem foglalkoznánk a gyenge kis darabbal, ha olyan előkelő helyen nem került volna színre, ha a szerző nem minősitené «történelmi» vígjátéknak, s ha a sajtó nem fogadta volna olyan nagy elismeréssel (egyik bírálója szerint «a tehetséges fiatal írónak eddig legbecsesebb alkotása»).

Újabb színműíróink ugyan a korrajz hűsége tekintetében nem kényeztettek el nagyon bennünket, de amit L. a korrajzolás vagy inkább kor-elrajzolás terén elkövet, mégsem hagyható szó nélkül. A darab tele van baklövésekkel. Csak röviden kívánunk néhányra rámutatni (természetesen akad még ezeken kívül is egypár).

Döbrentei közel lakik a színházhoz, honnan a zene is áthallatszik hozzá. Szerzőnk, ki novellájában a rondellában szerepeltette a magyar színészeket, még most sem tudja, hogy azok ekkor a Várszínházban játszottak s D. a Tabánban lakott színidirektorsága idejében, mely 1833—1835-ig tartott. — D., akit körszakállasnak ír le, noha arcképeiről nem ilyennek ismerjük, kíváncsi rá, hogy mit írt ellene az Aurórában (!) a «feketemájú Bajza Józsi». Az Aurórában tudvalevőleg nem polemizáltak s D. aligha beszél per «Józsi» az ő halálos ellenségéről. Azzal a kijelentéssel is meglep bennünket, hogy ő «redigálta» a Tudományos Gyűjteményt s a Minervát (?). Bizony a T. Gyűjteményt sohasem redigálta s a Minervát? Ez csak a Felsőmagyarországi Minerva lehet, amelyet szintén nem

«redigált» D., ki erősen fiatalítja is magát, mert negyven évről beszél, holott már 1833-ban 48 esztendő volt. D.-t állandóan professzornak tituláltatja, pedig sohasem volt az: luteránus papnak készült, aztán nevelősködött s direktorsága idejében budai kerületbeli tartományi másod-albiztos volt. Kár tehát a diákjaival ablaka alatt gúnydalt énekeltetnie a szerzőnek. — A német színészeket a Hacker-szálában játsztatja, pedig azok akkor már az ő fényes, nagy színházukban játszottak s nem szorongodtak a H. szálában. Két színészt is szerepeltet, kik a direktort rolléért nyaggatják s erre a célra éppen Balognét és Czelesztint választja ki, noha egyikük sem volt tagja a budai társulatnak. Czelesztint hozzá még operaénekesnek teszi meg, pedig drámai színész volt, tehát nem igen énekelte Rossini és Mozart áriáit. — Ellsler F. se mehetett vissza Gentz Friderikhez, mert szegény Gentz már 1832-ben meghalt, mint minden Lexikonból megtudhatjuk. Végre, hogy Ellsler F. játszott-e a Várszínházban, az is nagy kérdés. 1833—35-ig, Döbrentei direktorsága idejéből átnéztük az összes színi tudósításokat s vendégszerepléséről semmit sem találtunk. Vajjon ezt honnan vette a szerző? — Azt is furcsálhatnánk, hogy Döbrenteit, akit az irodalmi köztudat egészen más embernek ismer, megteszi szentimentális gavallérnak, bár ez izlés dolga s költői szabadság, de ezek után főként arra vagyunk kíváncsiak, hogy hol itt a «történelem», a korrajz. A költő természetesen nem ügyelhet minden apróságra, de ha már előhozakodik velük, ne legyenek mind hamisak. Elvégre mégis ezekből az apróságokból bontakozik ki a korkép, a korhangulat. — Igazán kár volt a mi jóhiszemű és gyanútlan közönségünknek ilyen korrajzot beadni és éppen a Nemzeti Színházban, amelynek feladatai közé tartozik a magyar hagyományok őrzése is.

Sz. F.

Egy osztrák író a magyar népdalról. Pommer József, a német népdal legjobb ismerője és legbuzgóbb agitátora a tőle szerkesztett és Bécsben megjelenő «Das deutsche Volkslied» című folyóiratban (1915. évf. dec. füzet) «Ungarischer Soldatengesang» címen a következő érdekes nyilatkozatot teszi: «Hier in Krems habe ich von ungarischen Pionieren auf dem Marsche hinreissend wirkende, stürmisch bewegte Liederrhythmen singen hören, und zwar durchaus nur einstimmig im mächtigen Gesamtchore. Es sang im langen Zuge jeder Mann. *Fremdartig klangen die Lieder zwar, aber dass es echte Volksweisen waren, daran war nicht zu zweifeln. So kraftvoll ungestüm wirkt nur das echte, aus national empfindender Seele quellende Volkslied.* Man erziehe unsere deutschen Soldaten in Österreich ebenfalls national und lasse sie echte Volkslieder einstimmig im ganzen Chore singen und man wird über Mangel an Sangeslust nicht mehr zu klagen haben. Daran fehlt's bei uns in Deutsch-Österreich!» E nyilatkozat is, mely — a Pommertól kétségkívül jól ismert vizenyős népdalfordítások és kacskaringós cigányzene ellenére — a magyar népdalt mintegy felfedezi, világosan mutatja, hogy még az osztrákok is mily kevésbé ismernek bennünket, de azt is, hogy mennyire megvan a német szellemben az objektív megértő képesség. Hogy mégis — még pedig a legsajátabb és ép azért legértéke-

sebb mivoltunkban — annyira terra incognita vagyunk, ebben nekünk magunknak is nagy részünk van. Nem mintha a külföld véleménye iránt közömbösek volnánk (sőt sokszor túlságosan is érzékenykedünk!), hanem mert felvilágosító munkánkban hiányzik a kitartó következetesség és még inkább a közvetítő személyek és a megfelelő eszközök helyes megválasztása.

BLEYER JAKAB.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken. A budapesti, debreceni és kolozsvári egyetem tanárai az 1915—1916. iskolai év második felére a következő előadásokat hirdették:

A budapesti tud. egyetemen: Angyal Dávid r. t.: A magyar történetírás a XVII. és XVIII. században. Heti 1 óra. — Beöthy Zsolt r. t.: A Zrínyiász. 1 óra. — Császár Elemér m. t.: Kazinczy és kora. 2 óra. — Horváth Cyrill m. t.: Kódexeink legkiválóbb legendái. 2 óra. — Kéki Lajos m. t.: Gyulai Pál. 2 óra. — Melich János c. rk. t.: Az Ehrenfeld-kódex és az i-ző kódexek. 1 óra. — Négyesy László r. t.: A magyar líra története a XVII. századtól fogva. 4 óra. — U. a.: A szabadságharc utáni magyar irodalom története. 2 óra. — U. a.: Gyakorlatok a XVI. század irodalmából. 1 óra. — Riedl Frigyes r. t.: Petőfi és kora. 4 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra.

A budapesti műegyetemen: Ferenczy József r. t.: Magyar irodalom. A Bach-korszak ismertetése. 2 óra. — Alexander Bernát (meghívott előadó): Irodalomtörténeti képek. 1½ óra.

A debreceni egyetemen: Pap Károly r. t.: A protestáns kor irodalma. 3 óra. — U. a.: Kazinczy. 2 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok a protestáns kor köréből. 2 óra. — U. a.: A magyar ballada története. 2 óra.

A kolozsvári egyetemen: Dézsi Lajos r. t.: Petőfi és Arany. 3 óra. — U. a.: B. Jósika Miklós 2 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok az újabb magyar irodalom történetéből. 2 óra. — Erdélyi László r. t.: A Képes Krónika olvasása és értelmezése 2 óra. — Szádeczky Lajos r. t.: XVII. századi magyar történeti kútfők. 1 óra.

Irodalomtörténeti pályázat. Az ungvári Gyöngyösy-Irodalmi-Társaság 1912—1915. évi működéséről szóló Évkönyvében a következő pályatételt hirdeti: *Ung vármegye írói a legrégibb időktől napjainkig.* Csak magyar írók és azok ismertetendők, akik Ung vármegyében születtek vagy éltek. A pályázat határideje 1917 január 1. Jutalma 300 korona. Az idegen kézzel, a papiros egyik oldalára írt s jeligés levéllel ellátott pályamű Romanecz Mihálynak, a Gyöngyösy-Irodalmi-Társaság elnökének címére, Ungvárra küldendő.

Kérelem Tompa Mihály levelei ügyében. Közeledvén Tompa Mihály születésének 100-dik, halálának 50-dik évfordulója, a Kisfaludy-Társaság elhatározta nagy fia leveleinek kiadását. Ezek közzétételével kíván áldozni a regés magyar föld, a regelő magyar nép és a meseszerű szenvedések

között is egy szebb jövőben élő hittel bízó magyar lélek bibliás költője kegyeletes emlékének.

Mivel alulírottat bízta meg a Kisfaludy-Társaság a levelek összegyűjtésével és sajtó alá rendezésével, bizalommal fordulok minden intelligens magyar emberhez, hogy aki Tompa eredeti levelének vagy akár a legjelentéktelenebbnek tetsző kéziratának is birtokában van, azt eredetiben vagy betű szerint hű másolatban hozzám juttatni s aki ilyenről tud, erről alulírottat mielőbb értesíteni szíveskedjék.

E közlés, ez értesítés a Tompa emlékének nyújtandó legszebb áldozat s egyben hazafias kultúr-kötelesség.

Az eredeti leveleket, kéziratokat s a Tompára vonatkozó emléktárgyakat a *Gömörmegyei Múzeum Tompa-szobájában* őrizzük nemzeti közkincsként, a beküldő letétjeként, melyet akár a beküldő, akár jogutódja bármikor visszakérhet.

Dr. WALLÉNTYI DEZSŐ,
főgimn. tanár, Rimaszombat.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Dr. Kis-Erős Ferenc : A magyar nyelv rendszeresen vizsgálva a nyelvfilozófia, a finn-ugor összehasonlító, a magyar történeti nyelvtan és a magyar nyelvjárástan alapjairól. Kalocsa. A szerző tulajdona. 1915. 8-r. XVI+605 l. Ára 10 K.

A háborús esztendő két összefoglaló nyelvészeti munkával gazdagították irodalmunkat. Míg azonban Horger általános bevezetést adott a nyelvtudományba, szerzőnk hatalmas lépéssel eléje kerül és megírja a rendszeres magyar nyelvtant. Művével kettős célt tart szeme előtt: tankönyvet akar adni polgári iskolai tanító- és tanítónőképző intézeteinknek s ezzel együtt megtörvén a jeget, megkísérli alapjaiból fölépíteni a magyar nyelv rendszerét, összefoglalni és bemutatni a részletkutatások eredményeit. Mindenesetre szép és dicséretreméltó vállalkozás, mely azonban talán épen nagyságánál fogva sok kifogásra adhat okot tanárnak, nyelvésznek egyaránt.

Tankönyvül ugyanis igen terjedelmes.

Azoknak a részeknek, melyek kihagyandók lennének a hivatalos tanításból, az olvasót serkenteniök kellene továbbtanulásra, mit szerzőnk elősegít azzal is, hogy a «főbb alap- és forrásmunkák» jegyzékét adja. Szegény hallgató, micsoda zavarba jön, ha pl. a népetimológiával szeretne foglalkozni s tankönyve 1853—1876-ig megjelent német és francia műveket ajánl neki (37. l.). Sajnálattal nélkülözzük e műben a fényképmásolatokat. A HB., esetleg egy másik nyelvemlékünk, a nyelvjárási területek elhelyezkedése okvetlen helyet kell hogy találjanak minden nyelvészeti magasabb-fokú kézikönyvben.

Áttérve a nyelvészeti rész vizsgálására, a következő fejezeteket találjuk : Nyelvfilozófia, Magyar nyelvhasználat, Magyar nyelvjárástan ; II. Tüzetes magyar nyelvtan (hangtan, szótan, mondattan).

Mint nyelvészeti forrásmunka E. könyve részletes megbeszélés tárgya nem lehet. Híjával minden eredetiségnek másol még paradigmákat is, de talán ez is menthető lenne. Ha legalább kritikát alkalmazna s csak azt venné, ami megállapított, biztos eredmény. Látszik, hogy tanulás közben és tanulva írta munkáját, sokszor zavarban van, hogy mi is lehet már most a helyes? Van benne jó is, de az Szinnyei, Melich, Gombocz, Simonyi, Balassa stb. érdeme.

VELLEDITS LAJOS.

Dr. Márki Sándor: Háborús beszédek. Kolozsvár. Ajtai K. Albert könyvnyomdája. 1915. 64 l. E füzet a szerzőnek, mint a kolozsvári egyetem rektorának az 1914—5-ik évben elmondott doktoravató beszédeit tartalmazza. Van benne 35 beszéd; ezek között néhány irodalomtörténeti vonatkozású is. Így a *Verbőczy emlékezete* című Verbőczy Hármaskönyvének fontosságát, — a *Báró Jósika Miklós* című Jósika történelem-bölcseletét, — *A húsvéti cikk* című Deák Ferenc húsvéti cikkét, — a *Két költő* című Gyóni Géza költészetét D'Annunzioval párhuzamba állítva — méltatja.

Á. L.

Dalmady Sándor: A Műbarátok Köre — irodalmi és művészi egyesület — huszonöt éves története (1890—1914). Negyedszázados fennállása emlékére kiadja a Műbarátok Köre. 1915. évi tagsági illetmény és jubiláris emlék. Budapest, Hornyánszky V. könyvny. 1915. 8°, 353 l.

Pekár Gyula előszava meglehetősen sok sorokban Justh Zsigmondról emlékezik meg, aki a Műbarátok Köre egyik lelkes alapítója és a megindult mozgalom legbuzgóbb terjesztője volt. Az egyesület megalapításának gondolata — mint a történeti bevezetés elmondja — Pejacsevich Katinka grófnőé volt (1888), ki néhány főrangú ismerőseivel, majd az előkészítés munkájába bevont írókkal s művészekkel annyira előkészítette a talajt, hogy az „előkészítő-bizottság” 1889 vége felé kibocsátotta az aláírási felhívást, mely Jókai Mór tollából való. Célja az egyesületnek — mondja e felhívás — hogy a magyar irodalmat és művészetet a paloták ép úgy befogadják, mint ahogy befogadták a szalmafedelű házak. Díszkiadású munkákat alig találunk szalonnáink asztalán, maga az író is még szokatlan alak magasabb köreinkben; szavaló művészet, költői felolvasások sem tartoznak nálunk a külföldi szalonokban otthonos élvezetek közé. Az egyesület célja ennél fogva: a magyar költészetet és művészetet, az irodalmi művek művészi előadását megszokott élvezetté emelni és kiváló irodalmi művek díszkiadásainak megjelenését, résztvevésével előmozdítani (emellett természetesen a képzőművészet, zene és iparművészet pártolása és művelése is bele van foglalva e felhívásba). Az alakuló közgyűlést 1890 márc. 23-án tartották meg, s az első választmányi ülés mindjárt négy szakbizottságot választott (képzőművészeti, iparművészeti, zenészi s irodalmi bizottságot, ez utóbbi elnöke gr. Csáky Albinné lett, előadója Justh Zsigmond). Az első évek (1890—1899) tapogatózásban, szervezkedésben telnek el; irodalmi téren mindössze annyi történt, hogy az egyesület kiadta a „Műbarátok Könyvé”-t

(1892, szerkesztette Szana Tamás) és a Fekete József szerkesztésében megjelenő «Szépirodalmi Könyvtár» c. vállalat 1892. évi sorozatát tagsági illetményül adta. Az egyesület működésének második évtizedében (1900—1909) főfigyelmét a képző- és iparművészetekre fordítja; ki is mondja, hogy az irodalmi és zenei bizottság céljaira mitsem fordít. Mindamellett a mindinkább szaporodó összefüveteleken és estélyeken irodalmi tárgyú fölolvasásokat is tartottak. Fölmerült a Toldi-trilógia illusztrált amatorkiadásának terve, de ez csak terv maradt; Riedl Frigyes indítványát — hogy az egyesület a magyar remekírókból amatorkiadást rendezzen s ebből évenként négy kötetet bocsásson tagsági illetményül a tagok rendelkezésére — «kedvezőbb időkre» halasztották. (Az első sorozatnak a következő műveket ajánlta: Kármán: Fanni hagyományai, Katona: Bánk-bán, Petőfi: János vitéz, Kisfaludy Sándor: Csobánc, Tátika.) Ellenben elfogadták Riedlnek azt az indítványát, hogy Gyulai Pál 80-ik születésnapjának ünneplésében résztvegyen. Beck Ö. Fülöppel plaquette-et készíttettek (tárgya: az «Éji látogatás»), melyet a költőnek bizottságilag átadtak. A harmadik korszak (1910—14) sem volt bőkezűbb az irodalommal szemben, mint a megelőző kettő: néhány esztétikai és irodalmi előadás (köztűtük gr. Tisza Istváné Utazás Arany János körül) tartásában merült ki a kör ilyenirányú tevékenysége. — A kör működésének részletes történetén kívül egyéb, a kör multjára és jelenére vonatkozó adatokat kapunk a szépen kiállított kötetben. — Sajnálattal látjuk, hogy — programja és célja ellenére — irodalmunk történetével és pártolásával — a többi művészetekhez viszonyítva — mily keveset törődött a kör. Ha nem is akar versenyezni egyéb irodalmi és irodalompártoló társaságainkkal irodalmi előadások gyakoribb tartásával és kiadványok közrebocsátásával, a még szervezetlen magyar *bibliofilia* és *könyvamatorkodás* művelése szerencsésen beillenék az egyesület egyéb feladatai közé.

B. Z.

Szegedy Rezső: Adalékok a kaj-nyelvjárás hungarizmusainak történetéhez. Kiadja a szerző. Franklin-Társulat nyomdája. 1915.

A régi Horvátország, az ú. n. kaj-nyelvjárás irodalma meglehetősen megérezte a szomszédos magyar irodalom szellemi mozgalmait. A protestantizmus elterjesztését leginkább magyar papok (Sztárai stb.) végezték a Dráva-Duna közén, míg a kaj-vidék antireformatorikus mozgalmai tisztán a magyarországi mozgalom körébe utalnak. Különösen Pázmánynak személyes nagysága, működésének eredményessége volt nagy hatással a horvát hasonló törekvésekre.

A legelső kaj evangéliumfordítás, amely Petretics Péter zágrábi püspök, majd kalocsai érsek nevéhez fűződik (első kiad. Grác 1651, második Nagyszombat. 1694), szintén a pozsonyi és nagyszombati forráshoz vezet. Szegedy most nyelvi érvekkel is igazolja azt a föltevést, hogy Petretics a műnek csak kiadója volt, míg fordítója Krajacsevics (Sartorius) Miklós jezsuita. Ennek kapesán Szegedy ki is mutatja, hogy a «Vngerszki textus», az eredeti minta Káldi György bibliája volt. Olyan meglepő

hungarizmusokra mutat itt rá a szerző, amik minden kétséget eloszlatnak. Szegedy érinti a Werbőczy-féle Tripartitumnak Pergosics által 1574-ben végzett fordítását is, amely szintén a magyar fordítás (Veres Balázs) tekintetbevételével történt. Mindez igazolja azt a meggyőződést, hogy a hatalmasan fejlődő magyar kultúra jelentékeny hatással volt a fejledező kaj-horvát szellemi életre. Meggyőződésünk, hogy ezt a hatást még más példákkal is lehet igazolni, amire szerzőnkénél senki sem hivatottabb.

GESZTESI GYULA.

Új könyvek és füzetek. *Lengyel Gyula*: *Ágyúfüst alatt*. Elbeszélések a háborúból. Miskolc, 1915. 88 l. (Klein és Ludwig nyomdája. Kókai L. bizománya. Budapest.) Ára 1 kor. 20 fill.

Márki Sándor: *Háborús beszédek*. (Doktoravatásokon mondta.) Kolozsvár, 1915. 64. l. (Ajtai-nyomda. Stein János bizománya.) Ára 1 korona.

Madelung Aage: *Hadinaplóm*. Emlékek és jegyzetek a Kárpátokból és Galiciából. Ford. ifj. Bókay János. Budapest, 1915. 220 l. Athenæum-kiadás. Ára 3 kor.

Lándor Tivadar: A nagy háború okmányai. Vezérkari és egyéb hivatalos jelentések a világháborúról. 5. füzet. Budapest, 1915. 551—702. l.) Athenæum-kiadás. Ára 1 kor.

Friedreich István: *Gróf Széchenyi István élete*. A M. T. Akadémia által jutalmazott mű. II. köt. (1840—1860.) Budapest, 1915. 282 l. A Szent István-Társulat kiadása. Ára 10 kor.

Meller Simon: *Az Esterházy-képtár története*. 17 fénynyomatú melléklettel és 5 szöveggéppel. 1915. LXXII+272 l. Az Országos Szépművészeti Múzeum kiadása. Katz G. bizománya. Ára 12 kor.

Heltai Gáspár: *Háló*. Kolozsvár, 1570. Kiadta Trocsányi Zoltán. Budapest, 1915. 192 l. Akadémiai kiadás. (Régi Magyar Könyvtár. 36. sz.)

Vajda Gyula: *A háború költészete*. (Szemelvények.) A tanulóifjúságnak írta és szerkesztette. Budapest, 1915. 224 l. Rózsavölgyi és Társa kiadása. Ára 2 kor.

Baden-Powell Róbert: *Egy angol altábornagy kémkedése*. Önvallomások. Fordította Ruttkay György. Budapest, 1915. Lampel-kiadás. (Magyar Könyvtár 793—794. sz.) Ára 60 fill.

Adorján Andor—Tábori Kornél: *Írók és firkászok víg esetei*. Budapest, 1915. 64 l. Révai-kiadás. (Vidám könyvtár 24. sz.) Ára 40 fill.

Andrejew Leonid: *A hét akasztott*. Ford. (Md.). Budapest, 1915. 123 l. Rózsavölgyi-kiadás. Ára 2 kor. 40 fill.

Kovács Sándor: A magyarság történelmi helye a világháborúban. Előadás. Pozsony, 1915. 18 l. (A pozsonyi Eötvös József-kör kiadványa 1. sz.) Ára 50 fill.

Gyulai Ágost: *A háború és az irodalom*. Budapest, 1915. 32 l. Franklin-nyomda. Különlenyomat „Az Országos Pædagogiai Könyvtár És Tanszermúzeum Hivatalos Értesítőjé”-ből. Először megjelent a Budapesti Szemle 1915. évf. 8. sz.-ban. (Ismeretetését l. folyóiratunk: 1915. évf. 330. l.)

Kölcsey Ferenc: Parainesis Kölcsey Kálmánhoz. Budapest, 1915. 52 l. Lampel-kiadás. (Magyar Könyvtár 795. sz.) Ára 30 fill.

Peterdi Sándor: A mások pénze. Regény. Budapest, 1915. 133 l. Légrády-kiadás. (Legjobb Könyvek. 181. sz.) Ára 80 fill.

Geniaux Charles: Az őszanya. Regény. 2 köt. Ford. Szederkényi Anna. Budapest, 1915. 149, 145 l. Légrády-kiadás. (Legjobb Könyvek 186—187. sz.) Ára 1 kor. 60 fill.

Reuter G.: Egy úri leány története. Regény. 2 köt. Budapest, 1915. 191, 159 l. Légrády-kiadás. (Legjobb Könyvek 193—194. sz.) Ára 1 kor. 60 fill.

Rosny J. H.: Az aranygyapjú. Regény. 2 köt. Budapest, 1915. 146, 128 l. Légrády-kiadás. (Legjobb Könyvek 196—197. sz.) Ára 1 kor. 60 fill.

Stratz Rudolf: Édes hazám. Regény. 2 köt. Budapest. 1915. 168, 176 l. Légrády-kiadás. (Legjobb Könyvek 199—200. sz.) Ára 1 kor. 60 fill.

Pásztor József: A muzska vendég. Háborús novellák. Budapest, 1915. 125 l. Légrády-kiadás. Ára 2 kor.

Jerusalem Else: A szent skarabäus. Regény. A 23. kiadás után ford. Kunfi Zsigmond. 2 kiadás. Budapest, 1915. 551 l. •Népszava•-kiadás. Ára 3 kor.

A világháború okiratai. 7. Az olasz zöldkönyv. Budapest, 1915. 138 l. •Népszava•-kiadás. Ára 1 kor. 20 fill.

Howard G. Bronson: A rejtelmes sziget. 2 kötet. Ford. Kéméndyné Novelli Róza. Budapest, 1915. 143, 144 l. Singer és Wolfner-kiadás. (Egyetemes Regénytár 31. évf. 8—9. sz.) Ára 2 kor. 40 fill.

Croker B. M.: A spanyol nyakék. 3 köt. Ford. Karinthy Frigyes. Budapest, 1915. 128, 111, 128 l. Singer és Wolfner-kiadás. (Egyetemes Regénytár 31. évf. 10—12. sz.) Ára 3 kor. 60 fill.

Veber Pierre: Nyári szerelem. (Kis regény.) Ford. Aranyossy Pál. Békéscsaba, 1915. 110 l. Tevan-kiadás. (Budapest, Galántai Gy. bizománya.) Ára 80 fill.

Barta Lajos: Egyszerű szívek. (Novellák.) Békéscsaba, 1915. 82 l. Tevan-kiadás. (Budapest, Galántai Gy. bizománya.) Ára 60 fillér.

Hankland Andreas: Szüz északon. (Regény.) Ford. Telekes Béla. Békéscsaba, 1915. 95 l. Tevan-kiadás. (Budapest, Galántai Gy. bizománya.) Ára 60 fillér.

A magyar helyesírás szabályai. A Helyesírási Bizottság javaslata. Budapest, 1915. 100 l. (Hornyánszky-nyomda.) Ára 40 fill.

Boyesen H. Hjorth: Goethe Faustja. Ford. Csiky Gergely. Budapest, 1915. 184 l. Franklin-kiadás. (Olcso Könyvtár. 1780—84. sz.) Ára 1 kor.

Marczali Henrik: Italicae res. Budapest, 1915. 45 l. Franklin-kiadás. (Olcso Könyvtár 1785. sz.) Ára 20 fillér.

Lányi Márton: A háború és a jövő. Közjóléti kérdések háborús megvilágításban. Budapest, 1915. IV., 216 l. Grill K. bizománya. Ára 6 kor.

Szinnyei József: Magyar nyelvhasznítás. 5. jav. és bőv. kiadás. Budapest, 1915. VIII. 160 l. Hornyánszky-kiadás. Ára 8 kor.

Legnani R.: A harcok álma. Ford. Alagi Sándor. Budapest, 1915. 5 l. Pátria-nyomda. Ára 30 fill.

Gábor Andor: *Palika*. Színmű 3 felv. Budapest. 1915. 135 l. Dick M. kiadása. Ára 2 kor. 50 f.

Gábor Andor: *Petur meg a dinnye és más 30 humor*. 4. kiadás. Budapest. 1915. 159 l. Dick M. kiadása. Ára 2 kor. 50 f.

Göndör Ferenc: *A háború nyomában*. (A címlap Rippl-Rónai József műve.) Budapest. 1915. 208 l. Dick M. kiadása. Ára 3 kor.

Herczeg Géza: *Serajevótól Lodzig*. 2. kiadás. Budapest. 1915. 190 l. Dick M. kiadása. Ára 3 kor.

Lázár Miklós: *Fronton*. 3. kiadás. Budapest. 1915. 192 l. Dick M. kiadása. Ára 3 kor. 50 f.

Pajzs Elemér: *Cirkusz*. Bpest. 1915. 85 l. Dick M. kiadása. Ára 2 kor.

Német Alfréd: *Diplomáciai okmányok*. Az osztrák-magyar vöröskönyv, a német fehérekönyv, az angol kékkönyv, a francia sárgakönyv, az orosz narancssárgakönyv, a belga szürkekönyv, a szerb kékkönyv okiratai. Bevezette és összefüggésük szerint feldolgozta —. Budapest. 1915. 629 l. Franklin-kiadás. Ára 8 kor.

A világháború naplója. 4. füzet. Az 1915 jan.—febr.-i események. Bpest. 1915. 95 l. Franklin-kiadás. (Magyar Könyvtár. 779—80. sz.) Ára 60 f.

S. Bokor Malvin: *Tél van megint...* Hús novella. Budapest. 1915. 246 l. Légrády-kiadás. Ára kötve 3 kor.

Ráskai Ferenc: *Gyerekváros*. Ifjúsági komédia 3 felv. Budapest. 1915. 61 l. Ára 2 kor.

Burnett Frances Hodgson: *A kis lord*. Ford. Kárpáti János. Budapest. 1915. 184 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára kötve 1 kor. 50 f.

De Foe és Campe: *Robinson*. A magyar ifjúság számára átdolg. Egri György. Mühlbeck Károly rajzaival. Bpest. 1915. 150 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 1 kor. 20 f.

Falu Tamás: *Padok zenéje*. Budapest. 1915. 55 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára kötve 2 kor.

Körmendy Ékes Lajos: *A mozi*. Budapest. 1915. (Különlenyomat a Városi Szemléből.) 109 l. Singer és Wolfner bizománya. Ára 3 kor.

Malot H.: *Az akarát diadala*. 1—3. kötet. Ford. Tábori Róbertné. Mühlbeck Károly rajzaival. 2. kiadás. Budapest. 1915. 96, 96, 96 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára kötve 3 kor 60 f.

Kovácsnay Erzsi: *Leánydalok*. Nagyléta. 1915. 95 l. (Bpest. Légrády-nyomda.) Szerző kiadása. Ára 2 kor.

Sima László: *Szentes város története*. 1 k. Szentes. 1914. 11+548 l. Vajda-nyomda. A város közönségének kiadása.

Bury J. B.: *A gondolatszabadság története*. Ford. Balog Gábor. Budapest. 1915. 232 l.

Ferenczi Magda: *Maca*. Elbeszélés. Budapest. 1915. 128 l. Franklin-kiadás. (Olcso Könyvtár 1786—88. sz.) Ára 60 f.

Révai nagy lexikona. Az ismeretek enciklopédiája. 13. k. Lovas—Mons. Budapest. 1915. 875 l. Révai-kiadás. Ára kötve 18 kor.

Felber Pál: *Háborús versek és nóták*. 2. kiadás. Budapest. 1915. 38 l. Schenk F. kiadása. Ára 80 f.

F. Füzeséry István: Világégés. Hadi tudósítások. Budapest. 1915. 144 l. Schenk F. bizománya. Ára 2 kor.

Imre Sándor: A háború és a paedagogia. Budapest. 1915. 20 l. (Különlenyomat a «Budapesti Szemle» 1915. évfolyamából.) Franklin-nyomda.

Szász Károly: Színházi levél. Budapest. 1915. 20 l. Különlenyomat az «Uránia» tudományos folyóirat 1915. évfolyamából. (Ismertetését l. folyóiratunk 1916. évf. 143. l.) Hornyánszky-nyomda.

Sántay Mária: Zrinyi és Marino. Budapest. 1915. 32 l. Neuwald Illés U. könyvnyomda.

Homonnai Betti: Veér Judit életrajza. Budapest. 1914. 63 l. Pesti könyvnyomda részvény-társaság.

Vnutskó Berta: Jókai Mór drámai munkássága. Budapest. 1914. 71 l. Neuwald Illés U. könyvnyomda.

Patay Pál: D. Dr. Székács József. Budapest. 1914. 107 l. A M. O. B. könyvnyomdája.

Prém Loránd: Kövér Lajos élete és drámaírói pályája. Budapest. 1915. 76 l. Attila-nyomda.

Hatvani János: A Kazinczy-kódex nyelvjárása a Tihanyi-kódexszel való egyezései kapcsán. Budapest. 1914. 84 l. A Magyar Nyelvőr kiadása. (Nyelvészeti Füzetek 72. sz.) Ára 1 kor. 50 f.

Gálócsi Sándor: Molière élet- és világszemlélete. A költő viszonya Gassendihez. Budapest. 114 l. Hornyánszky-nyomda.

Hankiss János: Diderot mint realista elbeszélő. Budapest. 1915. 86 l. Neuwald Illés U. könyvnyomda.

Felszeghy Dezső: Nehéz idők (1914—1915). Kolozsvár. 1915. 72 l. (Egyesült Könyvnyomda Részvénytárs.) A Magyar Vöröskereszt-Egylet Kolozsvár városi választmánya javára. Ára 50 fillér.

Földes Artur: Háborús írások. Budapest. 1915. 125 l. Benkő Gy. kiadása. Ára 2 kor.

Komáromi János: Mit búsulsz kenyeres? Budapest. 1915. 169 l. Dick M. kiadása. Ára 3 kor.

HIVATALOS NYUGTÁZÁS

az 1915 dec. hó 1-től 1916 jan. hó 15-ig befizetett díjakról :

Tagsági díjat fizettek : May F.-né (1914), Horváth C. (1915: 10 K), Fehér G., Garda S., Majtényi G., Theiss J., Székely S., Gerecze M. (1916: 10 K), Dési N. (1915: 10 K), Paulovics J. (1916: 10 K), Hajas B., Pap I., Simon L. (1915: 10 K), Simon K., Thallóczy L., Baranyai Z. (1915: 1 K), Edelstein B. (1916: 1-50 K), Harsányi I. (8 K), Hegedüs I. (1915: 10 K), Kéki L. (1916: 3 K), Trencsényi K. (1-50 K), Vajticky E. (1913/16: 23 K), Vértessy J. (1916: 10 K), Zolnai B. (1 K), Morvai Gy. (1916: 10 K), Prodán J., Varga L., Zibolen E. (1914: 10 K), Lampért G. (1915: 10 K), Berczik Á. (1916: 10 K), Varga Gy. (1914: 10 K), Endrődi S. (1916: 10 K), Fábian I., Szász K., Strauch B., Karácsonyi J., Sebestyén E., Márky S., Zeigmond F., Imre L., Kassay L., Terbócz S. (1915: 10 K), Bogisics M., Remenár E., Künstler L. (1916: 10 K), Berzeviczy Á., Petry N., Papp J., Császár K. (1915: 10 K), László D. (1916: 10 K), Horváth L., Szontágh K., Madsar G., Schuschny H., Vörös N. V. (1915: 10 K), Szalay J., Kirchner D., Fretskay J. (1915: 10 K), Gr. Károlyi Gy., Csoma J., Glatz É., Gyöngyösy P., Benczik F., Erzbrucker Á. (1916: 5 K), Marton J., Papp K., Schmack Á. (1916: 10 K), Drotlef R., Grager R., Resch Á., Bernáth A., Krompaszky E. (1912/13: 10 K), Nelly I. (1916: 10 K), Vincze L., Zoltványi I., Varga Zs., Csárszky I., Novák B., Mátrai J., Halász D. (1915: 10 K), Gyöngyösi L., Harasztó Gy., Szinnyei J., Artbauer S., Ihász F., Czingráber P., Gosztorny N., Kálmány L. (20 K), Gyöngyösy L. (1913/14: 10 K), Bayer Á., Császár É., Várady I., Námesy M. (1915: 10 K), Ágh L., Waldmayer K., Urbányi K., Varjas E. (1915: 10 K), Sándor M., Gácsér E., Ujvári M., Szentiványi M., Révy F. (1915: 10 K), Schiller I., Hörl Gy. (1916: 10 K), Szomolányi J., Pásztor N., Klepp P. (1915: 10 K), Lobbmayer N. (1916: 10 K), Ravasz Á. (1914/15: 20 K). Összesen 1075 K — f. — **Előfizetési díjat** fizettek : Szegszárdi főgymn. önk. k. (1915: 15 K), Miskolczi rk. főgymn. önk. k. (1914 15: 30 K), Iglói elemi tanítóképző int. ig. (1916: 15 K), Szombathelyi rk. főgymn. önk. k., Miskolczi ref. főgymn. ig., Kolozsvári Irodalomtörténeti szeminarium (1915: 15 K), Ujvidéki rk. főgym. ig. (1915/16: 30 K), Ungvári főreál. ig. (1916: 15 K), Ipolysági főgym. ig., Fiumei felsőbb leányiskola ig., Thiering Gy. (30 K), Soproni ev. lyceum ig., Nagybányai főgymn. ig., Privigyei főgym. ig., Zsolnai főreálisk. ig., Pozsonyi ev. lyceum ig., Kassai Rákóczy Múzeum, Zirci apátsági könyvtár, Bpesti I. ker. áll. főgymn. ig., Bpesti III. ker. áll. főgymn. ig., Nagybecskerek-i főgymn. ig., Döme K., Bpesti X. ker. áll. főgymn. ig., Vitéz Á. (18 K), Czeglédi áll. főgymn. ig., Békéscsabai főgymn. ig., Kolozsvári unit. főgymn. ig., Késmárki polgári isk. ig., Miskolczi rk. főgymn. ig., Csurgói ref. főgymn. ig., Bpesti V. ker. főgymn. ifjúsági könyvtára, Szombathelyi keresk. isk. ig., Bpesti VI. ker. felsőbb leányisk. ig., Pannonhalmi szent Benedekrend főkönyvtára, Csornai premontrai rend könyvtára, Bpesti Eötvös collegium, Liptószentmiklósi főgymn. ig., Temesvári főgymn. ig., Pollacsek-féle könyvkereskedés, Temesvár (30 K), Képviselőház könyvtára, Beregszászi főgymn. ig., Stein J. Kolozsvár (30 K), Tatai főgymn. ig., Komáromi rk. főgymn. ig., Keszthelyi rk. főgymn. önk. k. (7-50 K) Mezőtúri ref. főgymn. ig. (4-50 K), Kolozsvári kereskedelmi akadémia, Fiumei tengerészeti akadémia, Miskolczi rk. főgymn. önk. k. (7-50 K), Pancsovai főgymn. ig., Losonci főgymn. ig., Kisújszállási ref. főgymn. ig., Kalocsai «Mi Asszonyunk» zárdá, Ujpesti áll. főgymn. ig., Nagyszebeni ev. főgymn. ig., Zalaegerszegi főgymn. ig., Szolnoki főgymn. ig., Szolnoki főgymn. ifjúsági könyvtára (7-50), Pápai ref. nőnevelő int. ig., Szombathelyi főgym. ig., Kőszegi Domokos rend (5 K). Összesen : 935 K. — **Mindösszesen befolyt: 2010 K.**

Felkérem a Társaság azon t. tagjait, akik tagdíjaikkal még hátralékban vannak, hogy a hátralékot mielőbb címre juttatni sziveskedjenek. Alapszabályaink 7. §-a értelmében a tagdíj az év első negyedében fizetendő be.

Dr. Ágner Lajos,

a M. Irodalomtörténeti Társaság pénztárosa,
Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz. II. em. 7. a.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TISZTIKARA ÉS VÁLASZTMÁNYA.

Elnök: Beöthy Zsolt.

Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén.

Titkár: Horváth János. *Jegyző:* Kéki Lajos.

Szerkesztő: Pintér Jenő. *Pénztáros:* Ágner Lajos.

Tiszteleti tagok: Szilády Áron, † id. Szinnyei József.

Választmányi tagok:

Alexander Bernát	Ferenczy József	Kelemen Béla	Sebestyén Gyula
Alszegehy Zsolt	Ferenczi Zoltán	Király György	Szily Kálmán
Angyal Dávid	Gagyhy Dénes	Kiss Ernő	Szinger Kornél
Babits Mihály	Gálos Rezső	Kőrös Endre	Szinnyei Ferenc
Badics Ferenc	Gárdonyi Géza	Kristóf György	Tolnai Vilmos
Bajza József	Gragger Róbert	Kürti Menyhért	Tones Gusztáv
Baksay Sándor †	Greksa Kázmér	Lehr Albert	Tordai Ányos
Balassa József	Gulyás István	Lengyel Miklós	Vadász Norbert
Baros Gyula	Gulyás Pál	Loósz István	Vargha Damján
Bayer József	Gyöngyösy László	Madarász Flóris †	Varju Elemér
Bánóczi József	Gyulai Ágost	Miklós Elemér	Váczy János
Békefi Remig	Hajnóczy Iván	Miklós Ferenc	Várdai Béla
Binder Jenő	Harsányi István	Nagy József	Vende Ernő
Bleyer Jakab	Hegedűs István	Német Károly	Veress Samu
Borbély István	Horváth Ferenc	Pais Dezső	Versényi György
Császár Elemér	Imre Lajos	Pap Károly	Vértesy Jenő
Császár Ernő	Imre Sándor	Papp Ferenc	Viszota Gyula
Csűrös Ferenc	Jakab Ödön	Paulovits István	Voinovich Géza
Czapáry László	Jánosi Béla	Perényi József	Wallentinyi Samu
Czeizel János	Kapossy Lucian	Radó Antal	Weber Arthur
Elek Oszkár	Kardos Albert	Riedl Frigyes	Werner Adolf
Endrődi Sándor	Karl Lajos	Schöpflin Aladár	Zlinszky Aladár
Erdélyi Pál			Zolnai Béla

IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

MEGINDITOTTA PINTÉR JENŐ.

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI:

BAROS GYULA.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
===== BUDAPEST. 1916. =====

TARTALOM.

	Lap
Dézsi Lajos: A háború és a magyar irodalomtörténet ..	161
Tolnai Vilmos: Arany Képmutogatójának személyes vonatkozásai ..	167
Kéki Lajos: Titkári jelentés ..	180
Zsigmond Ferenc: A magyar irodalomtörténetírás munkája 1915-ben ..	185

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Harsányi István: Adatok Apollonius historiájának bibliográfiájához ..	202
Szendrey Zsigmond: Egy adat Arany János életéből ..	203
Benedek Marcell: A francia Fehér Anna ..	204

IRODALOM.

<i>Zolnai Béla:</i> Mikes Törökországi Leveleinek keletkezéséhez. Ism. Király György ..	206
<i>Friedreich István:</i> Gróf Széchenyi István élete. Ism. Imre Sándor ..	208
<i>Rákosi Jenő:</i> A magyarságért. Ism. Szász Károly ..	210
FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE ..	217

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. — A Magyar Irodalomtörténeti Társaság IV. rendes közgyűlése. — A számvizsgáló bizottság jelentése. — A Magyar Irodalomtörténeti Társaság zárószámadatai az 1915. év végén. — Költségtervezet 1916-ra. — Z.: <i>Dobóczki Pál.</i> — r.-s.: Magyar irodalomtörténet és középiskola ..	257
A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke ..	264

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését *dr. Kéki Lajos* jegyzőnél bejelenti. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16. sz. II. 4.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések *dr. Ágner Lajos* pénztárhoz intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek *dr. Baros Gyula* ideiglenes szerkesztő címére küldendők. (Budapest, X. ker., Család-u. 17.)

Tisztelettel kérjük mindazokat, kik érdeklődnek tudományunk iránt, hogy szíveskedjenek belépni a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak sorába. A tagsági díj egész évre 10 korona. A belépési nyilatkozat egy levelezőlapon is megküldhető *dr. Kéki Lajos* jegyzőnek. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16 sz. II. 4.)

Társaságunk eddigi tagjait különösen is kérjük új tagok és előfizetők ajánlására. Tagjaink és előfizetőink számának gyarapodásával Társaságunk működési körét és folyóiratunk terjedelmét is megnöveljük.

A HÁBORÚ ÉS A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNET.

Elnöki megnyitó a Magyar Irodalomtörténeti Társaság IV. rendes közgyűlésén.

Egy tizenhetedik századi magyar tudós az akkori háborús zűrzavaros világban avval fejezte ki a béke után sovárgását, hogy csaknem minden művének «béke» címet adott, csupa ilyen című művet írt vagy fordított. (A «lélek», «a test», «az udvar», «a kereszt», «a sír békéje».) Egyik ilyen «Béke» művében «a békességszerető olvasóhoz» intézett előszóban keserűen panaszkodik, hogy a tudományokért való bajos utazásaiban mindenfelé hadat és harcot látott és hallott és épen Franciaország volt az egész keresztyénség fegyverének köszörülő műhelye. E közönséges «mételyt» látta mindenütt, bőven látta a magyar hazában is, midőn ide hazakerült. Majd a maga naiv módján arról elmélkedik, hogy ki látott vagy hallott valaha olyat, hogy tíz oroszlán tíz vad bikával szembement volna? De mennyiszer harcol harmincezer ember harmincezerrel meg. A vadakat gyakrabban az éhség kényszeríti a feneségre, a keresztyént pedig akármilyen kicsiny, néha valóságos, gyakrabban csak képzelt bosszúság. Majd kikel a keresztyén öldöklő találmányok: a puska és ágyúk ellen, elmondja a katona Miatyánkját, mely mit se akar tudni a békéről.

Az örök békének ugyanez a lelkes híve azt írja egy másik művében, hogy midőn a török Németország elővéd falán Bécsen zörgetett s a körölte fekvő vidéket dúlta és kóborlotta, sőt Erdélyországot is ég és föld, remény és kétségbeesés között függőben tartotta: elhallgattak a komoly tanulmányok, csak az otthon egy-egy zugolyában társalogtak a meghitt muzsákkal, titokban tanácsot kérni látogatva meg azokat. . .

Ez jut most nekem is eszembe, midőn Társaságunk e kis csoportjára tekintek, kik összegyűltünk, hogy a világháború borzalmai és idegfeszítő eseményei közepette az irodalomtörténettől is biztatást nyerjünk nemzeti nyelvünk és irodalmunk jövőjéről.

Csak félszívvvel vagyunk itt most jelen, szívünk másik fele azon

testvéreinknél van, kik a haza hívó szavára a tollat egyidőre karddal cserélték fel s azt is épen olyan kötelességtudóan és becsülettel forgatják. Társaságunk tisztikara, választmánya és tagtársaink tekintélyes számmal vannak képviselve soraikban s kell-e külön hangsúlyoznom, hogy e szám nagyrésze különösen tanártársainkra, szellemi művelődésünk ezen gerincére esik, kik a hazaszeretetre nemcsak tanították és nevelték az ifjúságot, hanem jó példával jártak ebben is előtte.

Fájdalom, olyanok is vannak közöttük, kik életüket is feláldozták érte. Hogy csak néhány szép reményre jogosító munkatársunkat említsem föl, ilyen *Bodola Gyula*, «Dobó István a magyar költészetben» (Kolozsvár 1908) című értekezés írója s Csabai Márton latin verses epikai művének kiadója, ilyen *Ujvárossy Szabó Gyula*, ki a magyar verses oktatóköltészet történetét 1772-ig (Budapest, 1910) írta meg, ilyen *Zádor Béla*, aki a Székelyudvarhelyi- és Sándor-codexről értekezett. De vannak még többen, kiknek emlékét Társaságunk kegyelettel fogja megőrizni. Sokan megsebesültek, sokan fogásba kerültek. Gondolatban ezek is velünk vannak s valóban megható, midőn a kórházból vagy messze Szibériából küldött leveleikben a magyar irodalomtörténet újabb eseményei iránt érdeklődnek. Tesztük szenved és törődött, de lelkükön nyoma sincs a csüggedésnek. Az első magyar irodalomtörténetírók (Czvittinger, Rotarides) visszatúsítják Reinmann azon alaptalan vádját, hogy a magyar természetnél fogva mindenkor többre becsült egy jó lovat és fényes kardot egy érdekes könyvnel. Leghatásosabb cáfolat erre tartalékos és népfelkelő tagtársaink hősie viselkedése: maga helyén és idején megbecsülik mindegyiket s bánni tudnak mindenikkel.

A testet és lelket lekötő, minden tehetséget és tudományt a maga szolgálatába hajtó világháború természetesen vonatkozásba került az *irodalomtörténet*tel is. Amint van háborús költészet és irodalom — sőt most jórészt csakis ez van, sőt a dicsőséges béke megkötése után is még sok nemzedéknek nyújt anyagot a magyar nemzet hősi önfeláldozása — úgy van már *háborús irodalomtörténet* is. Csak néhányat említek föl. Például ilyenek Beöthy Zsolt (*A háború költészetünkben*), *A háború és kultúra*, *Zrinyi Miklós emléke*), Alexander Bernát (*A világirodalom és világháború*), Gyulai Ágost (*A háború és az irodalom*), Kozma Andor (*A katona a magyar költészetben*), Ferenczi Zoltán (*A háború és tudomány*), Kéki Lajos (*A háború magyar énekese*), ifj. Wlassics Gyula (*A színház és háború*) tanulmányai s Szász Károlynak a háborús *drámai irodalomra* és *előadásokra* vonatkozó beszéde és színházi levelei, nem is említve egyes költők (Vörösmarty, Petőfi, Jókai stb.) háborús költészetéről vagy az iskolai értesítőkből és napilapokban megjelent tanulmányokat. Antho-

logia kettő is jelent meg (*Szabolcska Mihály: Háborús versek könyve. Magyar költők 1914—15-ben és dr. Vajda Gyula: A háború költésze*). Mind a tanulmányokat, mind az antológiákat sok érdekes adalékkal lehetne kiegészíteni. Az egyikben sem láttam Sárközy Máté 1597-ben szerzett szép hadiénekét: Sok szép hadak majd indulnak, | Köztek szép zászlók lobognak | Dobok, trombiták harsognak, | Mikor Jézust kiáltonak | Álguk puskák ha ropognak, | Az szép kopják romladoznak, | Az vitézek vagdalkoznak, | Pogány fejek földre hullnak stb. Kíváncsinos lett volna, ha időszerűségük miatt, t. i. mikor annyi testvérünk, tagtársunk sínylődik fogságban, megemlékeztek volna a *fogoly- vagy rabénekekről*, a magyar lira e sajátos ágáról, melynek dús sarjadzására különösen a török világban, de azután is oly bő alkalom nyílt. Ilyenek *Palatich György* éneke a csonka toronynak erős tömlőcében (1570), *Wathay Ferenc* galatai rabénekei, *Tatár rabságban levő erdélyiek dala*, *Rákóczy László*, gr. *Koháry István* rabénekei, *Bezeredy Imre* búcsúzó éneke stb., melyeket részint magok a rabok írtak, részint inkább csak a kortársak adtak a rabok szájába (V. ö. Arany: Koszorú 1864. II. 164. l.), melyeknek elburjánozása gyanánt tekinthetjük a mai siralomházi énekeket. Az ilyen énekeket annyira a rabsághoz tartozónak tartották, hogy a Szilágyi és Hajmási széphistoriájának Vasady-kódexbeli szerkezete ilyen vallásos rabéneket ad a Szilágyi szájába is.

A háborúval kapcsolatosan sok érdekes irodalomtörténeti kérdés merül föl, melyek egy részére már a fentebb felsorolt tanulmányok is megfeleltek. Ilyen kérdés, hogy a magyar költészet méltóan kifejezi-e az egész nemzet lelkét eltöltő nagy reményeket és várakozásokat? Méltóan megörökíti-e a magyar hősiességnek és önfeláldozásnak páratlan megnyilatkozásait? A mostani háborús magyar lira nem hasonlítható a szabadságharc költészetéhez, mert akkor a lira a nemzet önvédelmi harcának előkészítője volt, ez a vihar pedig váratlanul szakadt a nemzetre. Kétségtelen tény azonban, hogy így is, itthon és a véráztatta harctéren, sőt a lövészárookban, «lengyel mezőkön, tábornűz mellett» a magyar lirának sok hervadhatatlan virága fakadt. Bizvást reméljük, hogy a magyar lira kozmopolita képviselői is megértik e nagy háború tanulságait és megtanulják, hogy a kultúra mellett a nemzeti érzés és az erkölcsi erő a nemzeti lét fenntartó elemei.

A magyar katona számtalan vitézi tette, az önfeláldozás tündöklő példái, sok örökbecsű elbeszélő költeménynek volt már eddig is és lesz még tárgya, ha nem születik is magyar Homeros, aki ezt a népek harcát egy nagy eposszá dolgozza föl. Nagy Sándor is hiába vágyakozott arra, a monda szerint, hogy hősi tetteit egy új Homeros

énekelje meg, ahelyett a népképzelet által mesésen kiszínezett kalandjai regénnyé alakultak, azokat századok képzelete tovább színezte, végre a középkorban eposz is lett belőle: talán így lesz most is. A regény- és a novellairodalom nagy tömegben dolgozza föl ezt az érdekes, értékes és változatos anyagot s mégis ez a tárgy — a magyar vitézség és hősiesség magasztalása, új meg új képekben bemutatása — szinte kimeríthetetlennek látszik.

Másik érdekes kérdésként tolul a tollunk alá, hogy *mi lesz a háború után az irodalomtörténet és a kritika fóladata?* Legsürgősebb teendőink egyike irodalmi emlékeink gondos összegyűjtése és kiadása. Mennyi költői és irodalmi mű van még mindig csak egyetlen vagy néhány példányban szerteszét az országban, sőt külföldön pl. a British Múzeumban; a verses Fortunatus egyik fele Pesten, másik fele a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban stb. Mennyi becses költői, főleg lírai mű van még kiadatlanul kéziratban fővárosi és vidéki könyvtárainkban, vagy magántulajdonban, sőt falusi házak mestergerendáin! Mennyi pusztulhatott már el e háború forgatagában! A háború előtt egy tanítványom egy olyan verseskönyvet mutatott nekem, melyben a «Válaszúti comœdiá»-n kívül két eddig ismeretlen historiásének is volt, az egyik az ismert Köröspataki Jánostól 1658-ból «Erdélynek és Magyarországnak szörnyű romlásáról és az népeknek rabságba viteléről való rövid historia» címmel, a másik, latin címe szerint Hálaadás az Erdélyt 1658. évben pusztító tatárok dühe ellen Kolozsvár városának isteni megőrzéséért, továbbá «Servetus utolsó tisztességtétele» és még több érdekes irodalom- és művelődéstörténeti emlék volt. Így ajánlott föl egy kollégám ugyancsak a háború előtt közös kiadásra egy eddig ismeretlen s általa felfedezett historiás éneket, mely öt részre osztva 970 versszakban az 1653—1660. év eseményeit részletesen s történeti hűséggel igyekszik előadni. II. Rákóczy György a főhőse az elbeszélésnek s a Lupuj ellen indított havasalföldi harcot, Rákóczynak a lengyel trón megszerzésére irányult fáradozásait és hadjáratát s végül a Gyalu és Fenes közti mezőn Rákóczy halálát írja le. Az elbeszélés élénksége azt mutatja, hogy a megénekelt események után nem sok idő múlva készült. A bevezetésben elmondja a névtelen szerző, hogy ifjú korában Bacchusnak és a «tegzes gyermeknek» t. i. Cupidónak szolgált, míg meg nem jelent előtte a Bölcsesség vagy Malaszt istenasszonya s fel nem szólította az éneklésre. Plutó furiái vagy áltató lelkei beülnek a Rákóczy bizalmasai szívébe s a fejérvári gyűlésen Sebesi és Boros az ő izgatásukra tanácsolják a Lupuj vajda megtámadását. Az elbeszélést több lírai részlet szakítja meg, pl. Timus kozák hetman elsíratása, Lupuj vajdáné siralma, Rákóczy búcsúja nejétől, Rákóczyné siralma;

hosszasan időz Lupuj vajdáné, Rákóczyné szépségének leírásánál s nem fukarkodik a mitológiából vett hasonlatokkal. Ez jellemzi a Tavasz és Nyár leírását is. Hazafias elmélkedést is gyakran sző be művébe s élénk előadása kiemeli a XVII. század históriás énekei közül. Címe nincs s valószínű, hogy egy Thalytól közölt leltár (XVII-ik századbéli elveszett irodalmi művek emléke. Századok 1894. 904. l.) ezt említi «Erdélyországa Lengyelországban való expedíciójának magyar versekkel való leírása» címmel, mivel csakugyan ez a mű középpontja. Az ilyen irodalmi emlékek, ha a pusztulástól nem igyekezünk idejében megmenteni, mindinkább fogynak s az ilyen zűrzavaros időkben hamar elkallódnak.

Fontos teendőnk lesz a háború után az is, hogy az *irodalomtörténeti kritikát* folytassuk ott, ahol a háború félbeszakította. Pl. a kuruc költészetre vonatkozó kritika, ha első hatása kellemetlen volt is, mint a hun monda kritikája, mivel illúzióktól fosztott meg, eredményében mégis hasznos és szükséges mozgalmat indított meg. E mozgalom hullámfodrai még ma sem simultak el, az utolsó szót ebben a kérdésben még ma sem mondták ki. Úgy látszik, legkevésbébbé tartható az «Esztergom megvétele-érül» szóló ének. Még 1911-ben, egyik egyetemi előadásunkon utaltunk a «Zalán futása»-nak Árpádja és ez ének Rákóczynak hasonló jellemvonásaira, anélkül, hogy a hitelesség kérdését érintettük volna. Erre a kérdésre a művészet is vet némi világot. Az 1664-ben kiadott Nádasdy-féle «Mausoleum»-ban jelent meg Árpádról egy metszet, mely őt dombon állva, hátán kacagánynyal, jobbájában buzogánnyal, baloldalán karddal ábrázolja, előtte a síkságon felvonuló lovassereg. Ezt az ábrázolást követi részben az Aurora 1822. évfolyamának Árpádja (illusztráció Horvát István «Árpád Pannonia hegyén» c. cikkéhez), csak hogy kissé megfiatalította és fővitézei közé helyezte. De szintén dombra vagy hegyre állította s az alatta elterülő síkságon egy sátoztábor, távolabb kanyargó folyó és hegyek látszanak. Vörösmarty e kép hatása alatt állott, mikor a «Zalán futása» 148—191. sorait írta, illetőleg abban Árpádot, vitézeit, valamint a vidéket leírja.

Az mellékes, hogy a kép eredetileg más vidéket kívánt ábrázolni. Az «Esztergom megvétele-érül» viszont Vörösmarty ezen sorainak hatását tükrözteti vissza. Vörösmarty leírja, hogyan érik el Zalán követei azt a helyet, hol a Zagyva vize omolva a kispartú Tiszába szakad. (*Eszterg.* Sebesvíz a Garam, siet a Dunába), ezt elhagyva a zagyvai síkságra jutnak el s ott villogva kitüntek Árpád s bajnokai: Árpád pedig áll a magasban | Egy kis domb tetején. Vala ékes párdueza vállán. Rendítő buzogány jobbájában s oldala mellett Ősei harcaiból maradt nagy kardja világolt. (*Eszterg.* : Rákóczi tábornok út a Garam torok-

ban. . . Rákóczi tábora torpad a síkságon, Rákóczi tábora dombon áll magában . . . Rettenetes kardja villog a kezében); Így állt meg komolyan s végig pillanta hatalmas szemmel szép hadain . . . S dárda, gerely, lobogó büszkén emelődtek az égre. A fejedelmi magyar még gondosan óva körül néz, Megtelepíti hadát és sátort üttet az ormon. (*Eszk.* Urunknak sátora magas helyen legyen: Szép tábora fölött végig tekénthessen. Aranyos zászlója lobogjon magasra.) Kél pirosan, mint a hajnal, szép sátora. (*Eszk.* Hasad a szép hajnal, piros az hegyoldal.) A kevéssel alább említett rettenetes tigris, azaz tigrisbört, valamint a rézpajzsot és rézdárdát nem szükséges az «Esztergom megvétele»-nek «fényes tigrisbőr»-ével és «rézdob»-jával egybevetni. Az itt felsoroltakat kiegészítve «Zách Klára», «Török Bálint» és «A tetétleni halmon» remiszcenciáival: világosan előtűnik áll a költemény alakulásának képe.

Ezt a kritikát ki kell terjeszteni más irodalmi emlékekre is. Meg kell például vizsgálni, hogy a Szilágyi és Hajmási népballada második, teljesebb szerkezete nem az első alapján készült-e? Szoros kritika alá kell venni népköltési gyűjteményeinket nemcsak hitelességi, hanem nyelvi és szövegközlési hűség szempontjából is. Megújult erővel folytatni kell az *összehasonlító irodalomtörténeti kritikát és forráskutatást*, mely az utóbbi években nálunk is öröndetes lendületet vett. melynek eredményei alapján biztosabb és megbízhatóbb lett az irodalomtörténeti értékelés s irodalmunk fejlődése is világosabban tűnik szemünkbe.

De talán legsürgősebb teendőnk lesz a *rendszeres irodalmi kritika* újra életbeléptetése, akár új kritikai folyóirat alapítása, akár már meglevő folyóiratunkban ilyen állandó rovat nyitása által. Társaságunk egyik kiváló tagja már évekkkel ezelőtt panaszolkodott, hogy «pártharcok folynak, s a kritika is azok szolgálatába áll: az irodalomtörténet pedig hallgat, hallgat s idestova félszázad irodalmi élete marad feldolgozatlanul.» Élénken érzi a rendszeres irodalmi kritika hiányát az újabb líra, de a regény- és a drámai irodalom is. Nem is említve, hogy e hiány az irodalomtörténetíró feladatát is rendkívüli mértékben megnehezíti.

Szinte kifogyhatatlan tudnék lenni a háború utáni teendőink felsorolásában. De hagyjuk a többi akkorra, midőn a háború győzelmes befejezése után a dicsőséges béke áldásait élvezzük.

«Vajha — hogy az örök béke lelkes álmodozójának, Pápai Páriz Ferencnek, szavait újból idézzem — amaz két bujdosó Szűz, az Igazság és Szeretet tartana valaha már állandó szállást közöttünk, melyből testi békességünknek is nyújtódnék jobb reménysége.» Ezzel Társaságunk *negyedik rendes* közgyűlését megnyitom.

Dr. DÉZSI LAJOS.

ARANY KÉP-MUTOGATÓJÁNAK SZEMÉLYES VONATKOZÁSAI.

Aranynak kisebb elbeszélő, balladás költeményei közt egyike a legsajátságosabbnak az 1877-ben írt *Kép-mutogató*. — Tárgya az érzelmes és romantikus széppróza elcsépelet történetei közül való és: «A grófkisasszony boldogtalan szerelme, vagy a kegyetlen apa bűnhődése» címmel bizvást elvegyülhetne a hasonszőrű ponyvatermékek sokaságában. Az nem változtat a dolgon, hogy külalakja vers, hiszen az effajta rémballadák száma légió a XIX. század első felének folyóirataiban és almanachjaiban; legfeljebb hogy nem olyan bőbeszédűek és terjengősek, mint prózai testvéreik.

Meséje röviden ez: a grófkisasszony halálosan beleszeret apjának írődeákjába; a fiú, kinek vagyona nincs ugyan, köznemesi ármálisában és szerelmében bizakodva merészen körül lép fel. A gróf a fiút természetesen kidobhatja s utána a szerelmeséhez holtig ragaszkodó leányt is. Ám pénz nélkül a szalmaviskó boldogsága nem soká tart; a fiú ráun az asszonyra, kit a szokatlan nyomorúság, alacsony munka nagyon leront. A boldogtalan teremtés anyaságnak nézvéen eléje, most otthon kér menedéket és bocsánatot; a gőgös apa azonban kopóival üzeti el küszöbéről a vadonba, hol az asszony világra hozza időtlen magzatát s vele együtt elpusztul. A gróf szórakozásban akarja elfelejteni leányát, házának meggyalázóját, de ép itt talál rá gyermekének akaratlanul felidézett kísértete, s a büszke főurat a lelki furdalás maradosó kincsei örületbe kergetik és sírba viszik.

Nem keresem, honnan vette a költő ezt a siralmas tárgyat; Lafontaine vagy Clauren német novella-mázolóktól-e, vagy tán egy kalendáriumból; lehet, hogy a *tamburás öreg úr*-ban valami diákori olvasmány lobbant föl: «szövege cikornyás, dallama német». Ez az utolsó föltevés látszik előttem legvalószínűbbnek, mert bármilyen tárgyilagos volt is Arany elbeszélő műveiben, alig találunk olyat, melybe valami módon belé ne vegyülne egy s más személyes tapasztalat, élmény, észlelet; a tárgy alakításában, a részletek kidolgozásában mindenütt nyilvánul erős megfigyelésének hatása; a legtávo-

labbb álló tárgy is a valóság elemeit szedi magába, mindig van benne «valami reális». — Erre épen a *Kép-mutogató* kitünő példa; sőt én úgy nézem, mintha ép ebben az *énekes históriában*, ahogy Arany stílszerűen nevezi, a mese volna a mellékes, s a költőnek főtörekvése, hogy alkalmas módot találjon személyes élményeinek költői kifejezésére; a mese csak valamilyen állvány, melyre művészileg megmintázva kirakja azt, ami valahol és valamikor vele magával megesett.

Két ilyen egyéni élményt látok a *Kép-mutogató*-ban: a keretet és a cselekvény kifejtő indítékát, az asztalírást.

★

Keretül szolgál a debreceni vásár, melynek egyik mutatványos bódéja előtt padocskán áll a kikiáltó és harsány hangon elénekli a rikító színekkel festett história szövegét, közben hosszú pálcával muto-gatja a jelenetet és alakokat, melyekről története szól.

A német *Bänkelsänger*, az olasz *cantambanco* (=canta in banco),¹ mint *vásári énekes* a mi sokadalmainknak is ismert alakja volt. A múlt század nyolcvanas éveinek elején magam is hányszor állottam szájtátva az aradi országos vásár sátortömkelegében ilyen kifeszített vászon előtt, hallgattam a romantikus ruhába vagy bohócjelmezbe bujtatott kikiáltó magyarázó rikácsolását, bámultam a «szörnyű gyilkosság» képsorozatának «mesteri ábrázolását» és sok habozás után előkotortam a féltve szorongatott piculát, hogy jogot váltsak mind-azoknak a csodáknak a látására, miket a kikiáltó egy-egy «igaz történet» elfujása után a «nagyérdemű közönségnek» a sátor belsejében ígért.²

¹ Heinrich G.: Ném. balladák. Jelen Írók Isk. tára. III. 15.

² A *Hölgyfutár* 1853-i évfolyamában (jún. 16, 119. l.) látni ilyen kép-mutogatók torzrajzát. A szöveg így magyarázza: «A zugligetben néhány nap előtt ponyvára festett képek előtt egy érdemes művészpár igen szomorú nótát énekelt el...» stb. A rajz egy férfit ábrázol, aki rúdra akasztott képes ponyvát tart, mely több mezőre van osztva, mellette áll élet-párja s nyekereggeti a nyakába akasztott sípládát, azaz verklit; mindketten torkuk szakadtából éneklik a képeket magyarázó verseket. — Császár Ferenc még 1843-ban név nélkül adott ki *Magyar Életképek* címen egy szonett-sorozatot, mely az ólmosbotos maradiakat gúnyolja. Minden szonett fölött a cím: *Első, második...* stb. *kép*; az alcím prózai: «Mellyben megmutattatik...» stb., aztán következik a vers. Szóval a vásári képmutogatók módjára mutatja be embereit. — Németországban az ilyen ábrázolásoknak tárgyuk miatt *Mordtat*, *Mordgeschichte* volt az elnevezésük, a szótárak is felvették ezt a magyarázatot: «Mordtat... Auf den Jahr-

Ilyen vásári élet nyüzsgő előttünk a költeményben. Nem hihető, hogy Aranynak diákkorában a debreceni vásár egész lett volna kép-mutogató nélkül; még kevésbé hihető pedig az, hogy a költő verse keretének színhelyeül Debrecent tette volna meg, ha nem fűződött volna hozzá valami emlék; a vers miatt akár Szalontát is említhette volna, hol gyerekkorában, valamint hivatalnokoskodása idején ugyan-csak láthatott hasonlót. Aranynak ősmert ragaszkodása emlékeihez azonban határozottan azt a várost jelöli meg, melyhez serdülő korának annyi szép és bús emléke köti.

Az első versszak teljes egészében a kerethez tartozik; a kép-mutogató beharangozza az előtte tolongó sokaságot, felhívja figyelmét a történet iránt, melynek képeit pálcájával mutogatva el fogja magyarázni:

Debreczeni sokadalom!
Nézz e képre, halld meg dalom:
Szomorú történet esett,
— Kin sok jámbor szív megesett —
E szomorú időben;
Arrul szerzék ez új verset
Ebben az esztendőben.

A képmutogató nemcsak elénekli históriáját, hanem egyben ki-nyomtatva árulja is; erről tanúskodik a ponyvafüzetek szokott címe és keltezése: *új vers*, meg *hogy szerzék ebben az esztendőben*.¹

Magában az elbeszélésben csak egy-két szó mutatja, hogy a ver-set a képmutogató énekli; eleinte a képek sorát még számmal nevezi:

Első képem azt mutatja . . . (2. vsz.)
Második kép: (4. vsz.)

azután csupán egy-egy utalás, közbevetett megjegyzés esik:

Új kép váltja most a régít:
(Nézni kell a vesszőm végét) (7. vsz.)
Legszomorúbb *ez a rajzon*,
Ezt ne nézze terhes asszony (12. vsz.)
Áll mögötte volt leánya . . . *im minő!* (16. vsz.)

märkten Schilderung eines begangenen Mordes durch grelles Bild und erklärenden Gesang: ein Mann mit Mordtaten; eine M. zeigen, singen. (Heyne, Deutsch. Wb.) Ez a délnémet *Murítát* alakban nálunk is köz-keletű volt s magyarul is így nevezték. Sok paródiáját látni rajzostul az esztétikus Th. Vischernek tulajdonított, sok kiadást ért gyűjteményben: «Musenklänge aus Deutschlands Leierkasten.» (Leipzig. é. n. Bernhard Schlicke).

¹ V. ö. Bol. Ist. II. 35: «mind, a mit nyomtanak »ez esztendőben.»

majd a 17. versszaktól kezdve ez is elmarad, csupán a záróképet nevezi meg:

Még egy kép jön, az utolsó (23. vsz.)

Arany a képmutogató szereplését a néző és hallgató közönség finom lélektani ismeretével alkalmazza: az elején, mikor a kíváncsiságot föl kell gerjeszteni, még előtérben áll a személye, szükséges a kép sorszámanak megnevezése; mikor a történet már megragadta a közönséget, a mese maga beszél, a mutogató háttérbe vonul, csupán a pálcája jár; a záróversnél azonban megint előlép, mert a kép nem ábrázol többé cselekvényt, meg kell magyarázni, mit jelent a nagy kökoporsó, a fordított címer:

Ez a sírbolt nem lesz nyitva —
Csak az ítélet-napon!

A *Kép-mutogató* kerete egyezik Aranynak kedvelt eljárásával, t. i. hogy a költeményt nem ő, a szerző mondja el, hanem mással adatja elő. Ez nem pusztá modorosság, hanem művészi céltudatosság. mellyel a költemény és előadója közt szorosabb kapcsolatot teremt, midőn magamagát, az időben távolabb álló költőt mintegy kirekeszti és a mesével egykorú vagy legalább is közelebb-korú tolmácsnak adja át a szót. Így szítja például a Toldi Szerelmében a kobzos Szeredai Nápoly előtt a haragos magyar katonák lelkében a bosszú-állás lángját, mikor elénekeli *Endre Királyfi* balladáját; majd az éjjeli tábortűz mellett *Zách Klára* esetét, melynek hangulata nagyon beletalál a sereg elégedetlenségébe s Lajos királyra is hatással van; Toldi Estéjében *Szent László* legendáját fölváltja a pajkos apród ajkán a vén Toldit csúfoló gajd; Buda Halálában a vitézek álmában jelenik meg szent éjen a hegedősök énekére felidézett *Hunor és Magyar*. Nem kell több példát említenem, csak arra kívánom a figyelmet felhívni, hogy a *Kép-mutogató* meséje mennyivel hihetőbbé, valószínűbbé válik avval, hogy nem Arany mondja el, hanem a *vásári énekes*; hogy az útszéli történet jelentőségre emelkedik, mikor a mutatványos kikiáltó hirdeti a sokadalom fogékony közönségének, mely ott tolong a festett vászon előtt.

A jelenetek festett ábrázolásait, bár az első hármon s az utolsón kívül nincsenek külön megjelölve, a szöveg alapján nyolcra lehet tenni. Természetesen nem gondolhatunk művészi képekre, hanem naiv felfogásnak kezdetleges előadására, mely sok mindent összezsúfol egy keretbe, kevesebbet is, többet is ábrázol a kelleténél, de hisz arravaló a képmutogató verse és pálcája, hogy magyarázzon és mutogasson. Az első képen a «gróf kisasszonyt feddi atyja»; a máso-

dikon a gróf a deákot felhívhatja s kiadja az útját; a harmadikon a sikoltva lerogyó leányt a fiú után dobja; a negyediken a sanyarú munkában elkényszeredett asszonyt látjuk s a tőle elforduló férjet; az ötödiken a szolga jelenti az úrnak, hogy a «Kapu-rácsnál rongyos nő áll, azt mondja, kisasszonyunk», de a gróf ráuszítja kutyáit; a hatodikon a gróf társaságban van, ráveszik, hogy tegyen próbát a bűvös asztallal, mely leírja a leány nevét; a gróf hátranéz s ott látja kitesztott gyermekének árnyát, karján idétlen csecsemő; a hetediken a gróf szobájába zárkozva hívja fel gyermeke szellemét, hogy kien-gesztelje, nem a halálba kergetett áldozatot, hanem saját mardosó lelkét; a nyolcadik kép márványkő-koporsót mutat, fordított címerrel.

Ez a költemény kerete: a vásár, a nyüzsgő sokaság, a nyolc mezőre osztott vászon a megható történet rikító színekkel festett jeleneteivel, előtte az éneklő kikiáltó, aki alacsony padon állva pálcájával mutatja a szövegéhez tartozó képeket.

★

A második elem, mely a költőnek személyes élményéből való: a bűvös asztalka, melynek szellemektől kormányozott vonásaiból sujt le a büntetés a kegyetlen apára.

Asztal-írás ötvenhatban	Szép ajak mond: «Gróf úr nem mer
Vala itt-ott még divatban;	Szóba állni a szellemmel.»
Kisdéd asztal egyik lába	Gróf mosolygva asztalhoz nyúl,
Író eszközt rejt magába:	Csak érinti: asztal indul,
A körül sereglenek,	Szalad uja közt az ón,
Azzal írnak másvilági	S a papírra ez van írva
Láthatatlan szellemek.	Ismert kézzel: «Én Verón.»

A költő sokkal pontosabban követi a szellemidézésnek minden mozzanatát, semhogy részéről pusztá hallomásból ismertnek vehet-nők. Az évszám megjelölése: *ötvenhatban*, a második sorban az idő-határozó: „Vala itt-ott még divatban“, a bűvös asztal leírása, az el-járás szabatosága, mind arra mutat, hogy ebben a varázslatos mes-tertségben magának Aranyinak is volt valamelyes személyes tapasztalata.

Tudvalevő dolog, hogy a szellemidézés minden korban megvolt, csak a módja meg az eszközei változtak. Az emberben élő meta-fizikus vágy, a valóság sorompóin túl áhító törekvés, melyet sem vallás, sem tudás ki nem elégít, mindig keres utat-módot, hogy a másvilággal érintkezésbe lépjen. A sámánok bódító italai és kábító füstjei, a táncoló dervisek szédítő keringései, a fakírok rejtezése, az aszkéták rajongó reülete: mind hidak az alvilági folyó sötét örvé-nyei fölött. Csalók és szemfényvesztők kenyérkeresete, mely gyakran

pazar életmódot biztosít azokból az áldozatokból, miket a hívók nagy tömege nekik «tudományukért» fölajánl; s az újkori műveltségben agyonernyedett idegzetű társadalom a székesegyházakból s a tudományos intézetek amphitheatrumaiból ma is nagyon sokszor ellopózik valamely híres jósnő «szalon»-jába, ha nem a város végén lakó kártyavető asszonyhoz, hogy magasabb vagy alsóbbrendű szellemek segítségével a jövőbe lásson, vagy bizalmas körbe, hol jó «medium» van és «séance»-ra hívja a sétáló forinttal a «negyedik dimensio» lakóit. Néha lelohad a szellemekben való hit, s akkor a lélekidézés szórványos szórakozássá, időtöltéssé válik; máskor mint a járvány megragadja a lelkeket s kivált egy-egy új eszköz felfedezésekor boldogboldogtalan társalog azokkal, kik régesrégén, vagy csak a minap hagyták el a földi zarándoklást. Tudásvágy és hiú kíváncsiság, áhítat és hitetlenség, vigaszra vágyó fájdalom és anyagiakra mohó kapzsiság: mind a túlvilág segítségével keres kielégítést vágyaira, tanácsot terveire, írt boldogtalanságára, eszközt céljaira.

Ilyen, egykor igen divatos eszköz volt a *táncoló asztal*, mely felidézheti a másvilág szellemeit. A vele való bánás s az egész eljárás neve *asztalmazgatás*, *asztaltáncoltatás* (németül *Tischrücken*; valamennyi az amerikai-angol *table moving* után).

Megjegyzendő, hogy ez nem a XIX. század találmánya, valamint lényegében az *okkultizmus* egyéb fajtája: a *hipnotizmus*, *mesmerizmus* stb. sem. Már a III. század elején élt egyházatya, *Tertullianus* is említi *trapezomantiké*: asztaljósítás néven (Apologet. cap. 23). A húnok történetéből ismert *Ammianus Marcellinus* IV. századi római történetíró művében (Rerum gestarum lib. XXIX. cap. 1.) egy nagy pört beszél el, mely Valens császár idejében folyt. Valami varázslatról volt szó, melynek eszköze egy asztalka volt. A pör egyik személye, bizonyos phrygiai Hilarius a vallatás során ezeket mondja: «A delphi háromláb mintájára babérfavesszőből készítettük kedvezőtlen jelek közt ezt a bajszerző asztalkát (infaustam hanc mensulam), melyet [itt] láttok; titkos ígék ejtésével, valamint sok és hosszas szertartásokkal fölszentelve végül megmozdítottuk; a megmozdítás eljárása pedig, valahányszor titkos dolgokban tanácsot kértünk tőle, a következő volt . . .» stb. — s aztán hosszasan elmondja, hogy az asztalkára fémtálat tettek, melynek karimájára a huszonnégy betű volt vésve, föléje vékony szálra gyűrűt akasztottak, ennek ingásai egy-egy betűt érintettek s így kaptak bizonyos szavakat, melyekből jóslhattak.

A dolog aztán úgy látszik pihent egynéhány századig. A XVIII. és XIX. század határán, mintegy a racionalizmus ellenhatásaként újra erősebben jelentkeznek a «titkos tudományok». Tudósabb embe-

rek Lavater fiziognomiája s a részben belőle fejlődött Gall-féle frenologia kérdéseivel foglalkoznak ugyan szívesebben, de Mesmer elmélete az állati delejességről, a delejes átvitelről s hasonlókról újra a szellemek, lelkek, kísértetek világa felé terelte a borzongani szerető világ figyelmét. A szellemek pedig nem olyanok, hogy soká kéressék magukat, aki kíván velük közlekedni, annak könnyen alkalmat adnak reá. 1848-ban Észak-Amerika Newyork államában, egy Fox nevű családnál adnak magukról újfajta életjelt: a házban, a szobákban, a bútorokban titokzatos kopogások voltak hallhatók, melyekkel a szellemek tudtúl adták az emberiségnek létüket, tetszésüket vagy nem-tetszésüket. Nemsokára az Egyesült-Államok egész területén jelentkeztek a *kopogó szellemek* (*knocking ghosts, Klopfsgeister*). De közvetlen összeköttetést csak akkor lehetett velük teremteni, mikor fölfedezték az *asztaltáncoltatást*. Ez 1853 elején történt s a yankee-k *table moving*-jének híre március végén már Brémában volt. Németországban *Andree Károly* ápr. 4-i cikke az Allgemeine Zeitung-ban ismertette meg a közönséggel az új tüneményt. Európát ekkor valószínűleg «asztalláz» fogta el, mint egy egykorú tudósítás mondja; Anglia, Franciaország, Németország társaságaiban, magas, magasabb és legmagasabb köreiben naponként járta az *asztaltánc*, kivált mikor a yankee-k e célra különösen alkalmas, háromlábú *psychograph, spiritoscop* nevű asztalkát szerkesztettek, mely nemcsak kopogással jelezte az ábécé szükséges betűjének számát, hanem egyik lábába rejtett ceruzával, kivált ha jó *médium* volt jelen, a felidézett szellem egykori földi birtokosának vonásról-vonásra hű kezeírásával közölte mondanivalóját.

Nálunk a *Budapesti Hírlap* 1853 április 13-i (88.) száma ad először hírt az «Önmozgó asztalról»; a B. jegyű tárcáiról aztán a hónap végeig értesíti a közönséget az általános érdeklődést támasztott jelenség kül- és belföldi kísérleteiről, elméleteiről és magyarázatairól (90. sz. ápr. 15.; 94. sz. ápr. 20.; 96. sz. ápr. 22.; 99. sz. ápr. 26.; 101. sz. ápr. 28.) A *Pesti Napló* 1853. ápr. 15-i (929.) számában egy névtelen cikk bő kivonatban ismertette Andree után az új jelenséget. Következő nap *Jedlik Ányos*, az egyetemen a fizika tanára, a dinamo-gép elvének fölfedezője, ír tárcát «Az asztal-járatáshoz» címmel. Elmondja benne, hogy az ápr. 12-i *Fremden-Blatt* s a *Neuigkeits-Blatt* hasábjain olvasott a dologról s hogy őt 13-n az Angol-Kisasszonyok nevelőintézetében, ahol tanított, megkérdezték a jelenség magyarázata felől. Ő nem tudott rá megfelelni; ám a növendékek még az nap sikerrel végezték a kísérletet s másnap tanárjuk előtt megismételték. *Nendvich Károly* szóvá teszi ápr. 16-n tartott akadémiai felolvasásában; ugyanakkor felolvassák *Frommhold*

Károly tudósítását is «egy asztalmozgatási kísérlet alkalmával mutatkozott delejes tüneményről», mire elhatározzák, hogy bizottságot küldenek ki a dolog tudományos megvizsgálására. A bizottság április 22-n az Akadémia termében — a máig is álló koronaherceg-utcai Károlyi-Trattner-házban — végre is hajtja a kísérleteket; táncoltatnak fatányért, kalapot, párnát, széket, kis asztalt, nehéz nagy asztalt; Jedlik egy nagy jelentésben be is számol a kísérletekről és elfogadható magyarázatukat is adja, természetesen kizárva mindenemű és származású szellemet, mire a Hölgyfutár (ápr. 28.) ezt írja: «Vége az asztaltáncoltatásnak!» Később pedig (jun. 16.) három karikatúrában csúfolja ki a divatos hóbortot. (Új Magyar Múzeum 1853. I. 255.; II. 203., 263., Pesti Napló, május 11—12, 950—951. sz.). A napi lapok és folyóiratok csak úgy ontják az értesítéseket és tudósításokat, úgy hogy a Pesti Napló szerkesztője Jedlik jelentésével kénytelen lezárni az erre vonatkozó közléseket. A *Szépirodalmi Lapok* — melynek munkatársa Arany is volt — az április 21-i, 32. számban közöl egy cikket, majd az április 28-i, 34. számában: *Kopogó szellemek Amerikában* című tárcát, melyhez a következő jegyzetet fűzi: «Egy Amerikában utazott európai hölgy legközelebb angolul megjelent utirajzaiból. Közöljük e töredéket, a napi érdeket egészen elnyelő asztalmozgatás előzményeinek némi ismertetéseül». A Pesti Napló ápr. 22-i (935. sz.) tárcájában a T** jegyű cikkíró többek között ezt mondja: «Az asztalmozgásnak Amerikából átszivárgott tana nálunk is rettenetes hatást idézett elő».

Természetes, hogy a szépirodalom is megérzi az «asztalláz» hatását, és novellában, regényben egyre sűrűbbek lesznek a célzások, hivatkozások az asztalok szellemeire, míg végre a *spiritizmus* rendszerbe szedi az egészet, *hierarkiát* teremt az *asztal-szellemek* közt s az egész másvilági társaságot az irodalom *mozgató tényezőjévé* teszi. Hogy csak Jókaiiból idézzek egy-két példát: *Tábornok és asztal-szellem* (Divatcsarnok, 1855); *Politikai Divatok* (1862) «A table moving korszaka» c. fejezete; *A számárrend története* (? 1900; Olesó Jókai 92. sz.) Ebben Jókai saját tapasztalását adja elő. Ez utóbbira Beöthy Zsolt volt szíves figyelmeztetni.

Az új jelenség híre a napilapok és folyóiratok közlései útján Nagykőrösre is eljutott s egy ottani leánynevelőintézetben végezték az első sikerült kísérleteket; erről Szász Károly, akkor a matematika tanára be is számol levelében, melyet a Pesti Napló ápr. 24-i (937.) száma közölt.¹ Aranyt a dolog nagyon érdekelte. Társaságban és ott-

¹ Megemlékezik erről mint szemtanú Ágai Adolf is (Por és hamu. 1892. Arany Jánosról. 73. l.) Arany Jánost mint nézőt, Arany Juliskát mint résztvevőt említi. (Baros Gyula szíves figyelmeztetése).

hon, családi körében szorgalmasan kísérletezik, sőt új felfedezésre is bukkan. Erről a *Budapesti Hírlap*nak egy közleményéből értesülünk (1853 ápr. 27. 100. szám, a Napi események közt), mely annál is érdekesebb, mivel a költőnek, tudomásom szerint eddig ösmeretlen levelét is tartalmazza. A közlemény szövege a következő:

«Nagy-Körös, ápril 25. Köztisztelőben álló költőnk s n-körösi tanár Arany Jánostól az asztalmazásról a következő érdekes közlést kaptuk: «A szemek varázsa nem poézis többé. Tegnap, a divatos asztaltáncz kísérleténél azon ötletre jöttem, hogy itt a szemeknek, nem csak mozgás-irányára, mint ezt mások is tapasztalták, hanem a tárgy megindítására is nagy hatással kell lenni. Ezért, a kézlánczolaton belül, az asztalon egy kis pontot jelöltem ki, hova a lánczot képező egyének folyvást szegez zék szemeket. Eredménye az lón, hogy az asztal, kevesebb mint két perc z alatt, megkezdette szokott mozgását. E kísérlet a nap folytán, ugyanazon, vagy más személyek által többször, s többfele [!] módosítással, ismételtetett, s mindig sikerült. Szanaszét tekintetés a mozgást akadályozza, a szemek behunyása egyszerre megszűnteti. Oly egyén, kiben nagyobb hatás tapasztaltatik.¹ egymaga, s fél kézzel, sőt egy ujjal is képes, szemeit folyton egy helyre szegezve, jókora a[s]ztalt erős mozgásba hozni. Egy kísérlet teljesen sötét szobában történt, a szemek odaszegzése alatt az asztal erősen hánykodott, behunyatván azok, egyszerre megszűnt. Probatum est.»

A *Pest-Ofner Zeitung* (1853 ápr. 29. 97. szám) felemlíti Aranynak felfedzését és kétségbe vonja a szemek hatását,² de azért Arany nem kevésbé büszke megfigyelésére és több ízben emlegeti. Mindjárt ápr. 27-n ezt írja Tompának: «Laczi közelebb nagy erőt fejtett ki a *table-moving* kísérleteknél. Ez a bolondság itt is napirenden van s kell benne lenni valaminek. A *szemek hatását* én fedeztem fel, azok majd több szerepet látszanak vinni, mint a kezek.» (Lev. 128. szám.) Megjegyzendő, hogy a szemek hatását már előbb Jedlik is megállapította, mint jelentésének 2. pontja bizonyítja (Uj M. Múz. 1853. II. 264.); Arany egészen függetlenül jutott e fölfedezésre, tanuja éles megfigyelésének. Csakhogy az a furcsa, míg Jedlik kísérleteiben az asztal közepére szegzett szem mozdulatlaná tette az asztalt, addig Arany tapasztalása szerint ez az igazi indító. Erről szól sógorához, Ercsey Sándorhoz írt levele, május 27-én: «Tánczoltatjátok-e már az

¹ Műnyelven ezt úgy mondták akkor, hogy: «Sok benne a delejes fluidum.»

² Erre a cikkre Papp Ferenc volt szíves figyelmeztetni.

asztalokat? Itt nagyban járják a galoppot; fő-erőre benne az, hogy a bűvészek egy pontra kell nézni az asztal közepén, akkor 2—3 percz alatt a leglustább asztal, tányér stb. is megindul, mely columbusi feltalálást nekem köszöni a tudós világ s az asztalmazdításnál óraszámmra üldögélő társaságok. Van benne valami. Laczi különösen derék legény, a sziklákat is meg-mozdítaná.» (Ercsey: Arany életéből 77. l.) A következő, 1854. év március 19-n Egressy Gáborhoz írt levele (Lev. 251. szám) azt sejteti, hogy Arany az asztaltáncoltatást egy időre abbanhagyta, minthogy a legérdekesebb a jelenségben: a szellemek közreműködése, nem állott meg eszének ítélőszéke előtt. Egressy abban az időben nagyon ráadta a fejét a szellemidézésre, s úgy látszik, legtöbbször Petőfit hívta, mert nem bírta, nem akarta elhinni, hogy «korán elirígylett fénye szemünknek», kihez olyan mély-séges egyéni és művészi barátság fűzte, valóban elesett. Kísérleteiről számot ad Arany-nak egy levélben, mely sajnos, nincsen meg, vagy talán lappang. (Arany levelezésének jegyzéke az Akadémiai Értesítő 10. évfolyamában nem tud róla). Arany válaszából azonban sejthetjük Egressy levelének tartalmát. A válasz idevágó részei így szólnak: «A szellemekkel való correspondentiát illetőleg én a scepticusok közé tartozom. Se igent se nemet nem mo[n]dhatok. Szegény Sándor halálának oly körülményes leírása meghatott, s levelét eltettem¹ a többihez. Azonban leginkább megillető rám nézve, hogy ti a felmagasztalt pillanatban rám is gondoltatok; ebben látom szeretettök újabb tanújelét. Mondám, a kételkedők közé tartozom. Nem a tényt illetőleg: mechanikai erőnél többet hiszek e dologban, és értelmes, becsületes embereket csalással nem vádolok. Tegnap² saját nóm is megkisérté, mert taval ő is megmozgatta az asztalt. A szellem akart írni, de nem tudott, csak holmi krix-kraxokat firkált fel s alá a papíron. Meglehet, nem tud írni az istenadta. — Azt gondolom, az egész asztalírási processus, a működő agyában képződik, öntudatlanul, képek és eszmék állnak elé, s egészítettnek ki. mint az álomban; így néha egy-két vonás megmarad abból, mit a működő egyén tud, s kiegészítettik olyanokkal, miket nem tud, mikre nem is gondol... A mit legkevésbé hiszek, az a testtől megvált szellem működési képessége: mert hogyan volna a szellem képes oly tökéletlen műszer által minő egy asztal vagy bútordarab, nyilatkozni, ha már legmesterségesebb organumának, a testnek rendetlen állapota, például a vérnek az agyra tolulása, megtompíthatja munkásságát. Azonban ezt eldönteni nem az én felada-

¹ Ennek hollétéről nincsen tudomásom.

² Valószínűleg Egressy levelének közvetlen hatása alatt.

tom.» Bármennyire kételkedett is Arany a dolog valóságában, a dolog mégis nagyon érdekelte, s mikor egy hónappal később, április 18-n Pesten jár, meglátogatja Egressyt s valószínűleg az ő biztatására részt vesz egy *séance*-ban, melyen természetesen Petőfi szellemét idézték. A meglepő hatásról Arany beszámol 1854 ápr. 22-n, Tompához írt levelében: «... közelebb pedig az *asztaltól* is meg fogom kérdeni, mit csinálsz. Mert a bűbájos asztal csakugyan megmondja, a mit ő tud, s E.[gressy] Gábor naponként correspondeál rajta Petőfivel, kihez most kedden [ápr. 18-n] nekem is volt szerencsém, akkor nap Pesten lévén. Sándor igen jól emlékszik rólam, furcsa is volna, ha nem tenné azt. Tréfán kívül, az egész oly bolond historia, mit könnyebb kinevetni, mint megfejteni, azért korunk tudósai az első utat választották.¹ De, ha *magad*, rátéve kezedet az asztalra, *csupán gondolnád* a kérdést, s az írott felelet *mégis ráillenék* arra, akkor szintoly furcsán érnél, mint hasonló esetben én érzettem. No de hagyjuk ez ostobaságot, melyről kiki csupán *magát* győzheti meg, de mást, még legjobb barátját, testvérét, nejét, apját sem.» (Lev. 145. sz.) Erre a kételkedő Tompa ezt feleli: «Ha eljősz és megmutatod, elhiszem az asztalírást» (Lev. 146. sz.). Tompának ebben a feltételes mondatban azonban sokkal fontosabb volt az *eljősz*, azaz a találkozás Aranyval, mintha a szellemvilág valamennyi lelke a földi világ valamennyi asztalával iratott volna. A következő levélben Arany megint szót ejt az asztalról, de úgy látszik, már tréfára veszi a dolgot: «Egresi [!] Gábornak azt írta egyszer az asztal, midőn tőle túlvilági dolgokat kérdezett: «Te nagyon bölcs ember vagy, Gábor!» Én is olyan formát mondhatnék neked.» (Lev. 147. sz.)

Nyilvánvaló, hogy mikor Arany az asztalírást balladájának egyik indítékává teszi, saját tapasztalásából merít; mozgattak asztalt a körösi tanárok s a városi társaság; Aranyék a családi körben, hol különösen Laci tűnt ki, mint jó «médiüm»; Arany maga is próbálta a kísérletet tökéletesíteni, mutatja az a vélt fogása, hogy a «lánc» működése alatt az asztal közepére kell nézni; részt vett egy vagy több «séance»-on, melyen Egressy Gábor felidézte közös nagy barátjuk, Petőfi szellemét. A későbbi években tudtommal már nincs nyoma, hogy Arany tovább is üzte volna az asztalírást. Bár eleinte nem mert határozottan kételkedni, s hitte, hogy «van benne valami», később valószínűleg arról győződött meg, hogy ez nem egyéb egy érdekes egyéni fiziológiai-mechanikai kísérletnél, melyhez a lelkeknek édes-keves közük van, és abban hagyta az egészet. Ezért írja balladájában, hogy «mindenféle *furcsaság*» közt «asztalírás ötvenhatban vala *itt-ott még* divatban.» A költeményben

¹ Célzás Jedlik Ányos kísérleteire és magyarázatára.

az asztalírás eljárásának részletei különben teljesen megfelelnek a követelt formaságoknak. Annak, aki kezét a psychographra teszi, az első mozduláskor kérdeznie kell: «Ki van jelen?» mivel mindenkinek más-más szellem jelenik meg, erre az asztal vagy kopogtatással vagy írással válaszol. Ez történik a gróffal is, midőn a maga szellemét kérde

asztalhoz nyúl,
Csak érinti: asztal indul,
Szalad ujja közt az ön,
S a papírra ez van írva
Ismert kézzel: «Én Verón.»

Ha már tudja valaki, ki a felelő szelleme, akkor mindjárt elsőre *hívhatja*, mint a gróf:

Megy, s bezárja benső zárját,
Hívja gyakran holt leányát.

A további folyamat az, hogy a tanácskérő, legtöbbször hangosan, felteszi kérdéseit; ezért:

Kulcs lyukon kik hallgatóznak,
Csak felét hallják a szónak:
A mit a gróf *maga* mond...

másik felét a beszélgetésnek a szellem írja az asztal segítségével, azt tehát nem lehet hallani.

Nem tartozik az asztalíráshoz — legalább az ötvenes években még nem tartozott hozzá — a látomás, a gróf lányának megjelenése; evvel a költő továbbfejlesztette és mélyítette a balladának csodás elemét, mely a büntetés eszközeként szolgál. Hogy a gőgös lelkét ért gyalázatot elfeledje, a gróf mulatsággal, versennyel, vadászattal szórakozik:

Este keres vidám házat,
Hol van élénk társaság;
S időt ölni felkerül ott
Mindenféle furesaság.

S ép ott, ahol legkevesebb várja, ott a csodássággal az apai szeretet és a családi gőg harcában a kegyetlenül megtagadott szív pártjára áll. Mikor a gróf az «ismert kézzel» írt nevet látja:

Arczát éri hűs fuvallat,
Hátranéz s egy «ah!» szót hallat:
Áll mögötte volt leánya,
Már nem élő csak az árnya,
Sápadt, rongyos — ím, minő!
Karján, alva-é vagy halva?
Egy idétlen csecsemő.

A látomás meg is szólal; csöndesen, harag nélkül mondja el a maga és gyermekének szomorú sorsát. A jelenést más nem látja, csak az apa, Hamletként *lelke szemében*; szavát más nem hallja, csak ő, szívével; s aki még előbb kétkedő mosollyal ült le a lelkek asztalához, most fölriad, a szót félbe szaggatja, s viselkedése olyan, hogy:

Kik ezt látják ott körösleg,
Vélik olyan különösnek,
Szóbeszédnek tere tág.

Otthon a cselédség közt is

Szájról szájra suttogás kél:
«Csitt!... való: a gróf bolond.»

Pedig nem az még:

szól, tesz, rendel
Most is mindent értelemmel...

csak midőn ahhoz az *egy* ponthoz ér, az ő rettenetes bűnéhez. akkor bezárkodik

asztalával írat,
Hogy sebére leljen írat.

Hiába. a lettét létlenné tenni nem lehet, a halálba üldözött gyermeket nem támasztja föl semmi könyörgés, semmi bűnbánat; s midőn az apa a vadonban, hová elűzte, leánya hült maradványait nem lelheti meg, s nem adhatja meg legalább a porhüvelynek az engesztelő végső tisztességet, lelke összeroskad az önvád súlya alatt és maga alá temeti a gazdátlan testet. A megtagadott apai szív bosszúja ez.

Íme a balladának elemei: egy ütött-kopott, regényesen-érzelgős történet s a költőnek személyes élményei: a képmutogató, mely a debreceni vásárnak diákkori emlékeiből való s az 1853-i esztendő divatos hóbortja, az asztalírás, mellyel a költő maga is megpróbálkozott. Ezekből épül föl az a megrázó tragédia, mely művészi értékben méltán sorakozik az *Őszikék* többi remeke közé!

TOLNAI VILMOS.

TITKÁRI JELENTÉS.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság IV. rendes közgyűlésén.

Tisztelt Közgyűlés!

Másodízben gyűltünk össze beszámolóra Társaságunk egy évi munkájáról, mióta Európa harcterein világok véres tusája foly. Most egy éve Észak rémének fagyos árnyai borongtak lelkünkön s gyötrő aggodalommal szegeztük tekintetünket a Kárpátok ostromlott érc-kapujára. A szörnyű vihar azóta immár messze vonult határainktól s bizó lélekkel tekinthetünk a nagy nap elé, mely győzelmünkkel együtt meghozza majd a vérbe és könnybe borult világ esengett békéjét.

Hadbavonult társaink közül ez évben is többet szólított el a harc fergetegéből nyugtató csöndjébe az örök béke. Hósi halált halt társaink: Dobóczki Pál, Filipecz Ferenc, Gagyí Sándor, Isoz de Chateaux Emil, Szeghő Ferenc és Zádor Béla emlékét büszke fájdalommal és kegyelettel őrizzük, s köztük Dobóczki Pálban tudomány-águnknak egyik képzett, sokatigérő reményét is gyászoljuk.

Fájó veszteséget hozott ez év választmányunknak is, melynek két tagját ragadta el a halál: Baksay Sándort, a patriarkák korában, s Madarász Flórist, a férfikor delén.

Baksay, a kitűnő elbeszélő, a magyar léleknek egyik legrokonszenvesebb tolmácsa s egyik utolsó képviselője annak a nagy magyar nemzedéknek, mely egyetemes műveltségével magyarságának meleg megbecsülését egyesítette. Univerzális tudásukat igen bensőséges irodalmi kultúra hatotta át léttel és emelkedettséggel. Ezt az irodalmi műveltséget ők lelküknek valóban kedves és feledhetetlen kincséül szerezték meg és őrizték. «Talán el sem hiszi a mai fiatalember, — írja egyik emlékezésében — hogy nekünk magyar irodalmi tan-székünk, tankönyvünk és íróink nem voltak soha, mégis alig akadt közöttünk, aki az egész irodalmat Csokonai *Lillájától* a Tompa *Gólyájáig* ne tudta volna, akinek ünnep ne lett volna az a nap, melyen a nagyobb neveknek egy-egy terméke megjelent.»

Irodalmunknak ez a szeretete tárgyválasztásában is nyilvánkozik. *Dámájában* sok az irodalomtörténeti vonatkozás; hosszabb költői elbeszélése szól az előtte annyira kedves Baranyának énekes hitújítójáról. Sztárai Mihályról, míg az «istenes vén embert», Károli Gáspárt, kinek nyelve oly jelentékeny hatással volt rá, három kitűnően archaizált levélben támasztja fel előttünk, melyekben aranyos humor, tréfás kötődés, az élet kicsinyességein való jóízű mosolygás váltogatják egymást. A *Rudolfiás* daliás költőjét, a jó Palóczi Horváth Ádámot egész sor jóízű anekdota rokonszenves hőségül vezeti elénk. A boldogtalan Dömötör János emlékének egy szép emlékbeszéddel áldozott, el-elboruló érzéssel, itt-ott szinte drámai erővel rajzolván sorsának fordulatait, melyeknek szálaiból szötte szép elbeszélése, a *Pusztai találkozás* meséjének egy részét. Többször nyer nála hangot Jókai művészetének hódolattal teljes megbecsülése is. Gyönyörű néprajzi dolgozataiban sem feledkezik meg az irodalomtörténeti vonatkozások kiemeléséről s egyszerűségükben is mily megkapó, művészi képekkel teszi ezt! Tolnárról ezt írja: «A múzsa is röpköd a völgyek között, neki is vannak itten fészkei. Fiai nyomát keresgéli, meg is találja. Szent Lőrinc és Borjád egy-egy bokrot rejtegetnek, Petőfi szállt meg bennök egy időre; amott tanult egy rövid éven, emitt énekelt egy rövid tavaszon át. Az Árpádok lantosát, a szép nyelvű Garayt, Szegzárd szülte a nemzetnek; és a költők atyja, Vörösmarty, Bonyhádon nevelt és nőtt a Perczel-udvarban. Nem is felejtethi, meg is örökíti *Széplak* című költeményében a széplaki völgyet, «fiatalságának tündérorságát». Talán még szebb, a mit Somogyról ír egy helyen: «Niklán a Berzsenyi ujjai alatt pengett a horatiusi lant. Még akkor a költők berkekben énekeltek, megvonulva kiki a maga fészkében, mint a madarak. Csak Csokonainak nem volt fészke; ő végig trillázta Somogyot, csak úgy a levegőben röpködve, mint a pacsirta, vagy helyről helyre vándorolva, mint egy elkésett troubadour.» De más munkáiban is irodalmunkról ejtett minden nyilatkozatában a magunkénak oly feltétlen hűségű megbecsülése nyer hangot, hogy e tekintetben a mai nemzedék valóban sokat tanulhat tőle. «A mi nagy íróinknak... — mondja egyik helyén — ha én egy sorát elolvasom, kiesik kezemből a toll, mint szent Cecilia kezéből a lant, mikor az angyalok énekét meghallotta.» Egy más alkalommal ezt írja: «Én olvastam Homért, Virgilt, Byront, Dantét, Scott Walttert, Dickenst, Ouidát; de Arany szebben énekel, mint Homér és Byron; és Jókai szebben mesél, mint Dickens és Ouida. Szebbet énekelnek, szebbet mesélnek, mert a mienket éneklik és mesélik.»

A véletlen sajátosan szomorú szeszélyéből Baksayról írta nyilvánosság elé került utolsó sorait választmányunk másik halottja, Mada-

rász Flóris, elbúcsúztatván egy melegérzésű nekrologban azon kapcsolatok egyikét benne, melyek nemzeti irodalmunkat nagy multjához fűzték. Irodalmunk nagy hagyományainak ép oly komoly megbecsülése s igaz szeretete tölti el az ő lelkét is, mint Baksayét s ez irányítja írói munkásságát is. Nincs miért felsorolnom 15 esztendei munkájának gazdag termését, melynek pontos jegyzékét épen folyóiratunkban tette közzé Tordai Ányos társunk baráti kegyelete. E helyett legyen szabad inkább egy pár vonást kiemelni abból a rokon-szenves képből, melyet termelésének egésze feltár előttünk.

Nem tudós bűvárlatokban kereste legfőbb gyönyörűségét és igazi hivatását, bár e téren is kétségtelen érdemeket szerzett, különösen Verseghyről írt dolgozataival, elsősorban pedig Verseghy kézirati hagyatékának feltárással. Tehetségének főiránya a népszerűsítés felé vonzotta; arra ösztönözte, hogy komoly és értékes tanulmányait a közönség szélesebb köre számára írja. Nagy olvasottságú, eleven észjárású, jóízű, vonzó előadású író, kinek tanultsága gazdag tárházából mindig rendelkezésére állott a szükséges anyag, a megvilágító vonatkozás. Szeret egy-egy szép költői idézetből, egy-egy hatásos, csinosan rajzolt s kedvvel részletezett képből indulni ki, s mindig megbecsüli a kérdés történeti fejlődésének tanulságait. Költői lélek, ki tudós munkájában is az eleven irodalmi élettel való kapcsolatot kereste, a jelen irodalmának kérdései vonzották leginkább. Ez a vonzalma két irányban sugallta, ösztönözte munkásságát. Egyrészt szerető elmélyedéssel elemezte és méltatta a ma irodalmának azokat az íróit, kikben a mult tradícióinak hagyományosait látta, különösen Gárdonyit, Herczeg Ferencet és Sipuluszt; másfelől bátor határozottsággal mutatott rá a mai magyar dráma egy csoportjára, mely a multnak becses hagyományaival semmi kapcsolatot nem mutat, erkölcsi fogyatékoságára, magyartalan irányára, a hatásvadászatnak minden más szempontot alárendelő célzatára. Elfogulatlan szemlét tartva azokon az exportdrámákon, melyeknek magyar eredetével semmi okunk sincs büszkélkedni, határozottan visszautasítja azt a hazug harsonát, mely a magyar szellem dicsőségeül hirdeti e gyári munkákat s íróik számára a magyarság halálját reklamálja. Minél kíváncsiabbnak látjuk, hogy irodalomtörténetünk nyomon kísérje érdeklődésével legújabb irodalmunkat is, annál fájóbbnak érezzük Madarász Flóris korai elvesztét, kire bizonyára sokszor fog majd halálával gondolni mai irodalmunk történetének kutatója.

Társaságunk e nehéz, veszteségekkel teljes évben is akadályok nélkül folytatta munkásságát minden irányban. Tagjaink száma nem fogyatkozott meg, s anyagi támogatását a Nagym. Vall. és Közokt. Miniszter Úr sem vonta meg tőlünk. Tagjaink és előfizetőink száma

1048; közölők tiszteleti tag: 1, alapító tag: 24, rendes tag: 658, rendkívüli tag: 43, előfizető: 322. A Nm. Vall. és Közokt. Miniszter Úr 3000 kor. segítséggel támogatta Társaságunkat. Hálás köszönetet mondunk érte. Nem volt fennakadás folyóiratunk megjelenésében, — mely 48 munkatárs közreműködése mellett 15 nagyobb tanulmányt és értekezést, 17 kisebb közleményt s 38 hosszabb ismertetést közölt és 110 lap és folyóirat irodalomtörténeti közléseit kísérté éber figyelemmel, — s nem volt hiány felolvasó üléseinken a közönség szíves érdeklődésében. Felolvastak: ápr. 24-én Perényi József *Szigeti József ifjúkora* s Zolnai Béla *A Törökországi Levelek keletkezéséhez*; okt. 23-án Hegedüs István *Kendi Anna históriája*, s Pitroff Pál *Degré Alajos egy ismeretlen drámája*; nov. 27-én Morvay Győző *Zalár József önéletírása* s Vértesy Jenő *Gibbon mint szépirodónk forrása*; jan. 8-án Négyesy László: *A Patuki Névtelen neve* s Vargha Damján *A megkerült Pozsonyi Codex*; febr. 5-én Perényi József: *Aranka György Erdélyi Nyelvművelő Társasága* s Gábor Ignác *Zrinyi és a régi magyar verseles* címmel.

Kétségtelenül fölemelő, kultúránk életképessége és jövője felől a legszebb reményeket keltő jelenség, hogy még e páratlanul nagy küzdelem sem akasztotta meg kulturális életünk rendes menetét. E szörnyű világkrízis bús árnyait elűzte lelkünkrol hitünk hős védőinkben, kiknek legtömöttebb sorául az a magyar paraszt vérzett határainkon s küzd messze földeken ezért a kultúráért, akit Baksay ismert, szeretett és rajzolt. A harcok erények, melyek hőseinknek babért, nevünknek becsületet szereznek, a magyar léleknek ugyanabból a rétegéből fakadnak, amelyből sarjadtak legnagyobb költőink és íróink alkotásai. E léleknek költői nyilvánulásait, dicsőségest és szerényt, világgá harsanót és szűkebb körben félénken elhalót, kutatja, elemzi és méltatja tudományunk, melynek lelkes munkálására Társaságunk alakult. Ennek a léleknek kell mindnyájunkban élni és hatni, ennek minden nyegle támadástól és minden romboló hatástól való megvédése s tiszta, ép magyarságában való továbbfejlesztése lesz legszentebb feladata a jövő magyar irodalmi életének és törekvéseinek. Ennek előmozdításában és ellenőrzésében Társaságunkra is szerep vár. Erre kötelez bennünket hangos kategorikus imperativusszal a kiömlött tenger magyar vér s a harcosok elképzelhetlen szenvedése. Csak így leszünk méltók vitéz katonáinkhoz, kik a bolderabb, szabadabb és magyarabb Magyarország képét szövögetve állják a háború minden borzalmát.

Ott küzd közöttük immár 19 hónapja sok derék társunkkal együtt nehéz, felelősséggel teljes, terhes helyi szolgálatot teljesítő szerkesztőnkön kívül titkárunk is. Gondoljuk meg, Tisztelet Közgyűlés,

a lélek legnemesebb emelkedettsége mellett is mit jelent tudós munkásságán oly hivatással és lelkesedéssel csüggő embernek, amilyennek érdemes titkárunkat mindnyájan ismerjük, munkaköréből már majdnem két éve tartó kiszakítása, s erre gondolva, hálás megilletődéssel küldjük el egy pillanatra hozzá lelkünket szeretetével és hűségével egy meleg baráti kézszorításra.

Kérem jelentésemnek szíves tudomásul vételét.

KÉKI LAJOS.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETÍRÁS MUNKÁJA 1915-BEN.

Lehet közel vagy távol a világháború vége: annyi bizonyos, hogy a tanulságok már most is hangosan kopogtatnak mindnyájunk ajtaján. Ezeknek a tanulságoknak nem igen nézhet senki a szemébe nyugodtabb lelkiismerettel, mint a mi tudományunk, a magyar nemzeti irodalomtörténet, mely születésétől fogva át van hatva attól a meggyőződéstől, hogy nemzetibb ügy nincs az övénel s nemesebb cél is aligha. Legelső lépése is odairányult, hogy bennünket, Nyugateurópa katonai védőbástyáját, irodalmunk révén új oldalról mutasson be az idegen művelt országoknak, mint a kultúra terén is hasznos szövetségest. Derék úttörőink, Czvittinger és Rotarides már kétszáz évvel ezelőtt tiltakoztak a «barbár» jelző ellen, mely szomszédaink elhamarkodott ítéletéből, sajnos, még ma is ki-kihangzik és azon buzgólkodtak, hogy a magyar nemzet szellemi és erkölcsi színvonalát — melynek leghűbb értékmérője az irodalom — megismertessék és elismertessék a külfölddel. Nem ő rajtok s nem utódaikon múlt, hogy a külföldet ránk vonatkozó makacs félreértéseiből most, két évszázaddal később, még mindig fegyvereink erejével kell kijózanítanunk. Ami a szó hatalmának nem sikerült, kivívja azt — úgy látszik — a hagyományos magyar vitézség: a külföld egy részének figyelme vagy legalább kíváncsisága már is kezd nyelvünk és így irodalmunk felé fordulni, melyről eddig többnyire látatlanban ítélkezett. Egyes nemzeteken épen most bosszúlja meg magát irántunk tanusított nemtörődöm-ségük s lenézésük. Ellenségeink magukra vessenek, ha a jelenlegi roppant mérkőzésben kinosan lepte meg őket a magyar nemzetnek nemcsak tehnikai, hanem erkölcsi fölkészültsége is. Midőn ez utóbbi nagy erősségünknek, a mi szilárd nemzeti öntudatunknak számos ébrentartó forrása közé irodalomtörténetírásunk is odaszámítja magát, részéről ez bizonyára nem pusztá dicsekvés. Hiszen a nemzet lelkének, erényeinek és hibáinak, eszményeinek és álmainak megismeréséhez aligha rendelkezik valaki biztosabb kulccsal, mint az irodalomtörténész. Az irodalom nyújtotta adalékok gyakran őszin-

többek, tehát értékesebbek is akárhány politikai okmánynál. Tudományunk megalapozója: Toldy Ferenc nemzeti fennmaradásunknak ép annyi biztató jelét olvasta ki irodalmunk történeti fejlődéséből, mint pl. Szalay László históriai múltunkból. Az irodalom tanulmányozója is a jelent és a jövőt kívánja szolgálni a múlt ismeretével s épúgy a nemzeti lélek ütőerét tapintja, akárcsak a politikus; ki tagadhatná, hogy Széchenyinek Magyarország állami újjáteremtésére irányuló munkája csonka lett volna az Akadémia megalapítása nélkül? Abból a fölemelő tudatból, hogy közreműködhetik a legnagyobb magyar eszméinek megvalósításában, irodalomtörténetírásunk vígasztalást merít olyankorra, midőn — nem is olyan ritkán — őt is utóléri a Széchenyi-sors, a meg nem hallgattatás. Az irodalomtörténész, éppen mivel nem csupán a jelent nézi, sokszor kénytelen szembeszállani a jelen irodalmával, mert az irodalom terén is merülnek fel minduntalan kóros jelenségek, melyek szinte csalhatatlanul a nemzeti élet valamelyik rétegének többé-kevésbbé komoly megbetegedéséből fakadnak fel. Amilyen bizonyos, hogy az ilyen tünetek felismerése és lehető ellensúlyozása elsőrangú nemzeti érdek, nem kevésbbé igaz az is, hogy erre a feladatra olyan orvos való, aki az irodalom beteg szervezetének multját, fejlődését, levegőjét, tápláló forrásait, az étellel s más irodalmakkal való ezerféle kölcsönhatását beható tanulmányozás alapján ismeri, — vagyis az igazságos *kritika* elsősorban szintén irodalomtörténet. Persze a beteg igen sokszor nem hisz az orvosnak s ez bizony elszomorító tapasztalat; azonban az értékelés jogáról semmi esetre sem mondhat le tudományunk, mely a nemzeti és művészeti nagy érdekek védelmére őrszemként állítja ki a kritikát, miután ezt a múlt történeti fejlődéséből merített becses tanulságokkal fegyverezte fel. Kiváló kritikusaink mindnyáján így fogták fel hivatásukat s ha csupán a halottakat tekintjük is közülök (Kölcsey, Bajza, Gyulai, Péterfy), mindnyáján viselték a népszerűtlenség töviskoronáját, mely azonban majdnem egy jelentésű volt a nagy tekintéllyel. A legközelebbi múltban is nem egyszer érte vád tudományunkat, mely a hazafiság lázas pírja alatt is felismerte a veszélyessé válható bajt. A vádak sohasem térítették le a tárgyilagos igazság és mérséklet talapzatáról irodalomtörténetírásunkat. Az egészséges nemzeti eszme volt vezércsillaga s évtizedek óta küzd a nemzetietlen irodalmi dekadencia ellen; de sem a múltban nem dédelgette a nacionalizmus kinővéseit, melyek pl. az olasz irodalomban oly kártékony erőre kaptak, sem most nem utánozza ellenségeink sok híres íróját és tudósát, kik politikai szenvedélyük mámorában minden tudományos és kulturális érdemet el akarnak tőlünk vitatni.

Most, midőn munkásságunk évi mérlege — főként az önállóan

megjelent művek számát tekintve — a szokottnál kissé kedvezőtlenebbnek látszik, talán szabad volt a fentebbi sorokban hozzányúlunk évtizedek alatt gyűjtött erkölcsi tőkénkhez s mintegy felbátorítani vele magunkat, hogy az idegemésztő, szomorú jelen szárnyát ne szegje munkakedvünknek s hivatásunkba vetett hitünknek. Magának az 1915-iki évnek úgy sem igen van «története» más szempontból, csupán a háborúéból. Az irodalomtörténetírók csöndes, tudományos munkája nem szünetelt ugyan most sem, sőt egy pár olyan jelentős alkotás is került napvilágra, melyek másforma viszonyok közt bizonyosan magukra vonnák a közfigyelmet; az ügyünket szolgáló intézetek és társaságok sem hagyták megbénulni működésüket, — de, hiába, irodalomtörténeti *eseményekről* csak békés időben beszélhetünk. A rendkívüli körülmények számos munkatársunkat elszórtottak életbevágóbb fontosságú cselekedetekre; ki tudja, hányat veszít el közülök tudományunk örökre? Az itthon maradottak lelki-testi erejét is nagyobb megpróbáltatások érik, mint máskor. A tudományos munkálodás egyéb feltételeit is természetszerűleg megnehezíti a helyzet; pl. hazánk legnagyobb közkönyvtára, a Nemzeti Múzeumé, a kivételei postai viszonyok következtében nem kölcsönözhet könyveket vidékre úgy, mint eddig; nem vádként említjük ezt az adott helyzetből folyó tényt, de hogy az ilyen szellemi blokádnak mit jelent az irodalomtörténet mindazon munkására nézve, akik nem budapestiek, azt a vidéki könyvtári viszonyok minden ismerője tudja. Mindazáltal semmiképen sem lesz leverő látvány végignéznünk a magyar irodalom-történetírás 1915-iki termésén. Egészséges magvakról lesz itt szó, melyek a zord idő ellenére is kikeltek a tudományunktól meghódított s évtizedek alatt megmunkált jó talajból. Nem bírálgatni akarjuk a felsorolandó tanulmányokat; ez nemcsak erőnket múlná felül, hanem célunktól is eltérítene. Most is, mint tavaly, egyszerű rekapitulációra törekszünk: iparkodunk leszögezni, minő irodalomtörténeti kérdésekről volt szó az elmúlt évben s mennyivel tudunk többet 1914-hez képest.

Irodalomtörténeti tanulmányok.

1. A pogánykor.

Félős, hogy ez a rovat apránként egészen lekerül a napirendről. Hún mondáink és magyar vezérmondáink terén bizonyára nem mondták még ki az utolsó szót, de egyéb biztos anyaga e kornak nem is igen áll az irodalomtörténet rendelkezésére. A legrégibb eredetű, ma még élő regös-énekek és népmesék legalább is felerészben már újabb, sőt talán legújabb idők termékei. Nemzetünk pogánykorára vonatkozólag — reméljük — még sok adalék fog napfényre kerülni,

de terjedelmesebb írott emlék aligha. Át kell tehát lassanként adnunk a kutatás és magyarázás szerepét a néprajznak és régiségtannak s minél több eredményt fog felmutatni ez a két tudomány, annál inkább fájlahatjuk, hogy a kereszténység ezen érdekes időszak életének azt az oldalát pusztította el legteljesebben, melynek kincseit a mi tudományunk eszközeivel lehetne kibányászni és fémjelezni. Idegen irodalmak analógiáin kívül alig lesz immár vezérfonalunk idevonatkozólag s ez is csak feltevések süppedékes területéig követhető. Az elmúlt évben pl. Moór Elemér alább említendő könyvének első fejezete a pogánykori ének-mondáinkra vonatkozó eddigi magyarázatokat is bírálata körébe vonta s ezért itt is megemlíjtük; ügyesen polemizál Sebestyén Gyulával s osztják és germán analógiákból indul ki. Elek Oszkár (Ethnogr.) néhány népballadánknak skót-angol változatait vagy rokonait ismertette F. J. Child gyűjteménye alapján s minthogy e népballadáink számos indítéka ősrégi — bár aligha nemzeti — hagyományra vezethető vissza: itt láttuk jónak beszélni róla. A M. Népköltési Gyűjtemény legújabb (XIII.) kötetét is szabad lesz talán pogánykorunk termése gyanánt tekintenünk, ha másért nem, hát a néhai érdemes gyűjtőre, Ipolyi Arnoldra való tekintettel, aki részben az említett kötet népmeséiből építette fel annak idején magyar mitológiáját; e kötetet Kálmány Lajos rendezte sajtó alá és Sebestyén Gyula írt hozzá bevezetést, mely utóbbi az Ethnographiában is megjelent. Kálmány maga is nagyérdemű gyűjtő; legutóbb (Vác. 1914) «Hagyományok» cím alatt két kötetnyi népmese-félét tett közzé.

2. A keresztény középkor.

A Halotti Beszéd és Könyörgés a közelmúltban több oldalról nyert megvilágítást Erdélyi Lajos 1914-iki vizsgálódásai nyelvjárási szempontot követtek, most pedig Czebe Gyula a H. B.-nek a görög és latin szertartáshoz való viszonyát fejtegetvén, kimutatta, hogy legrégibb nyelvemlékünknek a görög szertartáshoz semmi köze sincs, tehát Sztripszky H. és Artim M. álláspontja tarthatatlan (E. Ph. K). Katona Lajos hatalmas látókörű motívum-kutató és — hogy úgy mondjuk — meselélektani bűvárlatainak ez idő szerint nincs igazi folytatása középkori irodalmunk mezején; az elmúlt év is termelt azonban, kivált filológiai szempontból, igen alapos és becses dolgozatokat. Király György «A Margit-legenda és rokonai» c. tanulmányában (Irod. Közl.) antiochiai Szent Margit históriájára és a vele rokon Marina-, Pelagia-, Euphrosyna- és Eugenia-legendákra hívta fel a forráskutatók figyelmét. Hat legenda meséjét hasonlította össze s arra az eredményre jutott, hogy ezek a legendák valamely régi (pogány)

kedvelt novella szárnyain terjedtek el mindenfelé s váltak alkalmas anyaggá modern írók (Gottfr. Keller, A. France) számára is; tehát Király alapos vizsgálódása érdekesen igazolta G. Keller sejtését (lásd a *Sieben Legenden* előszavát). Király ezután a tárgyalt legendakörnek kódexeinkben való elterjedtségéről szól, a Függelékben pedig a Debreceni kódex legendáinak forrásaira vonatkozólag egészíti ki Horváth Cyrill kutatásait. Azok a kódex-tanulmányok, melyeket Mészöly Gedeon nyelvészeti, Vargha Damján teologiko-filológiai szempontból évek óta folytatnak, hasznos megállapításokkal gazdagítják irodalomtörténetírásunkat. Mészöly legutóbb (*Irod. Közl.*) azt bizonyította be, hogy a Döbrentei-k és az Apor-k, második keze nem magával a ferencrendi bibliafordítással, hanem ennek egy ma már nem létező átdolgozásával állanak közvetlen kapcsolatban; Vargha D. tanulmánya, melyet a M. T. Akadémiában mutatott be, Petrus de Natalibus *«Catalogus Sanctorum»* c. művének kódexeinkhez való viszonyát tárgyalja (Bp. 1914). A legújabb kutatások a régi irodalomra vonatkozó számos eddigi adatunkat módosították. Ezért vált szükségessé a Régi Magyar Költők Tára c. becses gyűjteménynek javított kiadása, amit a M. T. Akadémia már munkába is vett. E készülő vállalat I. kötetéből közölt a kötet szerkesztője: Horváth Cyrill érdekes mutatót (A bpesti VIII. ker. községi főreálisk. értes. 1914—15), melyben három eddig középkorinak hitt versről mutatja ki, hogy későbbi időkből valók. E korszaktól kezdve egész régi verses irodalmunknak egyik legfogósabb problémája «a magyar ősi ritmus.» Ilyen cím alatt adott ki még 1908-ban egy könyvet Gábor Ignác, igyekeztén vitát kezdeményezni az ő újszerű ritmus-elméletére vonatkozólag, melynek egész épületét két oszlop tartja: az evolúció és az analógia törvénye; de három évvel később kiadott Edda-fordításának bevezetésében elkeseredve mondta, hogy állításait agyonhallgatták. E panaszban volt némi igazság s az elmúlt évben Horváth Cyrill (*Irod. Közl.*) mintegy kötelességének érezte, hogy a Gábor Ignác elméletével foglalkozzék, melyet legtöbb részletében nem tart ugyan elfogadhatónak, de magát a kérdést annál tisztázatlanabbnak és fontosabbnak. A maga részéről óvakodik dogmatikus megállapításoktól, szerényen inkább csak a «hozzáértők» figyelmét akarta felkelteni számos eszmeébresztő megjegyzésével. (Úgy érezzük, hogy e nehéz feladat gyökeres tisztázásához most is egy Arany Jánosra volna szükségünk, aki a tudományos kutatás szigorú óvatosságát a lángeszű költő csodás intuíciójával tudná párosítani). Négyesy László egy kisebb cikkben (*Irod.*) szintén egy pár ritmusosnak látszó kódex-szövegre hívta fel a R. M. K. Tára szerkesztőjének figyelmét. — Beható ismertetést adott Gulyás Pál Mátyás király könyvtáráról (Bp. Szemle), a modern kritika mérlegére

téve az e tárgy körül keletkezett legendás túlzásokat; e tanulmány igen sok utánjárást igényelt, mert egyenes adat alig áll a kutató rendelkezésére.

3. A reformáció kora.

E korszak egyházi irodalmával — irodalomtörténeti szempontból — a múlt évben senki sem foglalkozott. Dévai Birói Mátyásról hasznos egyháztörténeti munka jelent meg Révész Imrétől (Kolozsvár, 1915), Batizi Andrásról is egy cikk Thury Etelétől (Prot. Szemle), de, úgy látszik, e téren egészen át is engedjük a szót a teológusoknak, holott a dolog így nincs rendjén. Révész Imre említett művének bírálója (Irod. Közl.) jogosan beszél protestáns irodalomtörténetünk majdnem teljesen parlagon heverő mezejéről. Két esztendő múlva lesz a reformáció megszületésének négyszázadik évfordulója; örvedetes volna, ha ez az alkalom nemcsak az egyházi tudományok terén, hanem az irodalomtörténetben is valami monumentálisabb művet hozna létre.

A protestáns kor világi irodalmát jórészt az ú. n. széphistóriák alkotják. Minél kétségtelenebb volt, hogy ezeknek legnagyobb része fordítás vagy hevenyészett átdolgozás, annál erősebben szerettük hangsúlyozni a Szilágyi és Hajmásirol meg a Toldiról szóló mondák színmagyar eredetét. Lényegében talán ma sem dőlt még meg ez a tétel, de a folyvást előbbre haladó forrás- és motívum-kutatás szépen bebizonyítja, hogy az elszigetelő kínai fal a költészetben még sokkal lehetetlenebb, mint a való életben, mert a költészet megszámlálhatatlan elemei és indítékai örökös kölcsönhatásban vannak egymással és sokszor igen érdekes útakat tesznek meg. Az említett két «hazai» mondára vonatkozólag is mindinkább bizonyossá lesz ez. Szegedy Rezső, kutatásainak eredményeképpen, megállapította (Irod. Közl.), főleg Thury Józseffel szemben, hogy a Szilágyi-Hajmási-féle magyar mondának minden lényeges eleme megvan a délszláv népköltészetben, bár némileg más egybefűzésben; ez a találkozás — mondja Szegedy — nem lehet a véletlen műve, hanem kétségtelen, hogy a délszláv néphagyomány hatott a magyar mondára (nem pedig megfordítva), amint hogy a délszláv népköltészet sűrűn hatott az oláhra is, valószínűleg a szászra, sőt a cigányra is. (Érdekes, hogy Moór Elemér meg, Toldi-könyvének egyik jegyzetében, francia-német «spielmann-import»-nak véli a Szilágyi-Hajmási mondat.) — A Toldi-monda ügye bonyolultabb. E kérdésnek bő irodalma van már, melyre nem szándékozunk kiterjeszkedni, de arra mindnyájan jól emlékszünk, hogy 1914-ben összetűzték egymással a hazai eredet és a külföldi (francia) közvetítés vallói. Az említett vita folyamán Heinrich Gusztáv a német irodalmat is bevonandónak mondta a vizsgálódás körébe. Ez utóbbi irányban már

folyt is akkor a kutatás, amit bizonyít Moór Elemér könyve: «A Toldi-monda és német kapcsolatai» (Bp. 1914). Ez a könyv új módot próbál a Toldi-monda eredetének és alkotórészeinek kihámozására. A monda mesei eredetére vonatkozó gondolatot Fr. Panzertől kölcsönözte, kiegészítvén a magyar mese-variánsokat; az öreg Toldit illető mondai elemeket pedig egyes német mondákból származtatja; az idegen anyag közvetítőiül a (részben elmagyarosodott) német spielmannokat véli s ez állítás valószínűségét igen tetszetős érvekkel támogatja. A mondában szereplő Toldi történeti létezését jóformán szóra sem méltatja (a mesei eredet elmélete folytán ez érthető), ellenben a még megmenthető szájhagyományi elemek lejegyzését sürgeti. Főérdeme a spielmann-hatás lehetőségének bebizonyítása; ezzel a kutatás számára új út nyílt meg s az az álláspont, mely az idegen hatást makacsul tagadja, egyre tarthatatlanabbá válik. — A helyzet olyan, hogy ez időbeli költészetünk forrásait illetőleg ezután is el lehetünk készülvé meglepetésekre. Összefoglalóbb művek egyelőre talán azért is nem teremnek idevonatkozólag, mert ki volnának téve a hamaros elévülésnek. A legújabb adatokból okulva ajánlatos volna, hogy a legközelebbi irodalmi szomszédságot: hazai nemzetiségeink költészetét tüzetes vizsgálat alá vegyük. Úgy tudjuk, hogy a Kisfaludy-Társaság ez irányban is tervbe vette a gyűjtést és az összegyűjtött darabok magyarra fordítását; hogy a tudományos földolgozás lehetőleg lépést tartson vele, ez a mi kötelességünk.

E korszak irodalmához adalék az az Ovidius-fordítás, melyet «Erős Ajax és bölcs Ulixes» címmel Csáktornyai Mátyás készített 1592-ben s melyet Dézsi Lajos tett közzé (Irod. Közl.).

4. Az ellenreformáció kora.

Ez idő legnagyobb íróját és hőjét: Zrínyi Miklóst, halálának harmadfél századéves fordulóján, «a történelem jubilálja». Európa nagy részét háború fergetege rázza, mint az ő idejében. A magyar nemzet katonai erényei olyan fényben ragyognak, amilyenről Zrínyi csak álmodozott. Országunk egy nagy Sziget lett s Veszedelmé az egész szláv-ság, melyhez még, sajnos, Zrínyi kedves Itáliája is csatlakozott. Az ozmán hatalom azonban — még csodásabb változás — százados ellenségből örök bajtárssá vált s hadseregünk, melynek legelső soraiban ott vitézkednek költők szeretett horvátjai is, naponként viszi véghez a szigetvári hősök nagyszerű tetteit. Nemzet és király szent egyetértésben küzd a jövő nagyságért a szláv áfium ellen tökéletes hadsereggel: soha ilyen méltó nem volt nemzetünk Zrínyi dedikációjához s dedikált nagy művéhez. Nem csoda, hogy irodalomtörténészeink

közül többen mintegy zarándokútat tettek Zrínyi szellemi hagyatékához. Beöthy Zsolt két elnöki beszédben idézte fel Zrínyi emlékét. Az egyikben (Bp. Szemle) kormányunkat, hadseregünket, tudományunkat és irodalmunkat, szóval egész országos közéletünket hívta fel hódolattételre e kivételes nagyság előtt. (A M. T. Akadémia felől e tekintetben már biztosak lehetünk. Négyesy László indítványára elhatározta már régebben, hogy az 1651-iki Syrenáról facsimile-kiadást készített, Zrínyi születésének háromszázadik évfordulóját pedig méltó módon fogja megünnepelni.) Másik beszédében (Irodtt.) a Zrínyiaszt, irodalmunknak ezt az egyik legabszolútabb becsű alkotását, belehelyezte Beöthy az ellenreformáció világköltészetébe, mint a legkiválóbbakkal egyenlő rangú eposzt és figyelmeztette irodalomtörténetírásunkat egy fontos feladata teljesítésére: legjelesebb költői termékeink magyarázatánál és értékelésénél a világirodalmi szempont alkalmazására. — Takáts Sándor «Zrínyi Miklós ismeretlen levelei» címen (Bp. Szemle) sok érdekes új adattal teszi teljesebbé a nagy költő egyéniségére vonatkozó tudásunkat. Lelkesedve mondja Takáts, hogy a napfényre került levelek egytől-egyig ékes példái Zrínyi erkölcsi komolyságának és önzetlen hazaszeretetének. Ezek az új adatok persze játszva döntik meg Széchy Károly egyik-másik feltevését, hiszen a legtöbb feltevésnek ez a sorsa; mindazonáltal Széchy nagy monografiája — terjen-gőssége és stílusának némely modorosságai ellenére is — még mindig a leggazdagabb tárháza a Zrínyire vonatkozó tudnivalóknak. — Szegedy Rezső kimerítő értekezésben (Irodtt. Közl.) vizsgálta, milyen módon foglalkoztatja a múltban és a jelenben a horvát költészetet a szigetvári hős alakja és hadi ténye. Tehát horvát Zrínyiaszokról van szó, azért — úgy gondoljuk — itt kell megemlékeznünk e tanulmányról, mely meglepő adatokkal bizonyítja, hogyan lett a magyar dicsőség hőseiből a horvát költészetben először a katolikus rajongásnak, legújában pedig a trialista — vagy még rosszabb — illirizmusnak képviselője, illetőleg jelképe. Ez a higgadt és szigorúan tudományos dolgozat hatásosan mutatja, hogy a politika beteges tüneteinek nyomozásakor az irodalomtörténészt mulasztás volna kihagyni a konziliumból. Különben a jelenlegi világraszóló események már eddig is kézzelfogható üdvös változást idéztek elő a horvát közszellemben. — Trostler József a XVII. század német irodalmát tette beható tanulmányozás tárgyává a magyar vonatkozások szempontjából. Korábbi e nemű értekezéseinek (A XVII. századi német kalandorok. Dózsa György a német költészetben, Magyar elemek a XVII. sz.-i német irodalomban) mintegy folytatása az melyet a múlt évben közölt (E. Ph. K.) s mely az Ungarischer Simplicissimusról, és a Türkischer Vagantról ad ismertetést. Elsősorban forrástanulmány ez a dolgozat, mely gon-

dos utánjárással tisztázza a két német regény «eredetiségének» kérdését. Beiktatja az előbbi a nagyszámú simpliciádok, az utóbbit a pikareszk jellegű ú. n. Reisebeschreibungok fejlődésébe s megállapítja, hogy a két mű nem származhatik *egy* szerzőtől. Trostler dolgozatai igazi mintái a filológiai módszer teljes — sokszor nehéz — fegyverzetét magára öltő kutatásnak. — A kuruc balladák körül támadt vita eredményeit és a kérdés mai állását szögezte le Király György (Bp. Szemle), Tolnai Vilmossal egyetértően sürgetve a kuruckori szövegeknek filológiai hitelességű megállapítását. A rendkívül bonyolult kérdés szekerét a leglelküimeretesebb filológia nélkül valóban aligha lehet kihúzni a kátyúból; a Rutz-Sievers-féle nyelvmelódiai illetőleg hangminőségi elmélet, melynek nálunk László Zsigmond volt tavaly a szószólója (E. Ph. K.), még sokkal kiforrotlanabb, hogy ne mondjuk: fantasztikusabb, semhogy igényt tarthatna a csalahatatlanságra.

Kutatóink jóvoltából e korszak irodalmára vonatkozólag számos újabb adalék vált ismeretessé a múlt évben. Harsányi István és Gulyás József Petrőczy Kata Szidónia negyvenöt fennmaradt versét tették közzé a Toldy és Thalys-féle másolat alapján, mert az eredeti kézirat elveszett; e versek egy harmadrésze ezúttal jelent meg először nyomtatásban. — Dézsi Lajos, aki tervszerűleg közöl ismertetéseket régi magyar verseskönyveinkről, legutóbb Mihály deák 1679-ben befejezett elegyes tartalmú versesgyűjteményéből adta a tartalomjegyzéket s egyes részleteket. — Sztripszky Hiador a «Cyrus kitétele» című prot. iskolai drámát tette közzé, melyet Miskolczy Zsigmond írt s melyet 1698-ban a nagyenyedi ref. kollégiumban el is játszottak. E darab négy «intermedium»-ában érdekes alakok szerepelnek. — Alszeghy Zsolt az Actio Curiosá»-nak egy eddig nem ismert kéziratára akadt, mely valószínűleg ebből a korszakból való; a kézirat alapján Chernel Istvánt sejtí a mű szerzőjének. Ezek az adalékok mind az Irod. Közl.-ben jelentek meg.

5. *A hanyatlás kora.*

Költészetünknek ez a legszegényesebb félszázada. Mikesen és Faludin kívül egyetlenegy nagyobbszabású írói egyéniséget sem tud felmutatni. Kutatóink érdeklődése meglehetősen arányban áll ez időszak szintelenségével. Az elmúlt év folyamán Rádai Pállal és Koháry István gróffal foglalkoztak. Gorzó Gellért külön-külön beható tanulmányban (Irod. Közl.) tárgyalta Rádai imádságait és legújabbban előkerült öt virágénekét, az utóbbiakat szövegükben is közölve; e dolgozatokat Rádai egyéb műveinek ismertetésével kiegészítve önálló kötetben is kiadta Gorzó (Bp. 1915). — Koháry Istvánról két kis mono-

grafia jelent meg, az egyik Kis Lőrincről (Bp. év n.). a másik Vékony Istvántól (A kecskeméti kath. főgimn. értes. 1914—1915). — Nagy bibliografiai beccsel bír az az összeállítás, melyet néhai Prónai Antal gyűjtött össze a magyarországi piarista iskolákban 1670—1778. előadott drámákra vonatkozólag (Irod. Közl.).

6. A felújulás kora.

Ferenczi Zoltán megkereste (Irod. Közl.) azt a két francia prózában készült Milton-fordítást, melyet Bessenyei Sándor forrásul használt saját fordításához; Dupré, illetőleg Mareuil fordítása több tekintetben eltérést mutat az eredetitől s minthogy Bessenyei Sándor a lehetőségig pontosan alkalmazkodott francia mintáihoz, a magyar fordításban található sok körülírás s az angol eredetitől való egyéb eltérések voltaképen nem a Bessenyei hibája, hanem forrásaié. Bessenyei Milton-fordítása Ferenczi szerint több elismerést érdemel, mint amennyit eddigelé kapott irodalomtörténetírásunktól. — Kristóf György (Irod.) Barcsay Ábrahám aránylag csekély jelentőségű költészetéről adott rövid jellemzést s tudatja, hogy «Barcsay összes művei elrendezésünkben kiadásra várakoznak». (Mellesleg megjegyzendő, hogy más idetartozó kéziratos művek is vannak, melyeknek mielőbbi megjelenésére igen nagy szükség volna; hogy egyebet ne említsünk, Bessenyei György Tariménes-e még nincs kinyomtatva, holott ennek hozzáférhetősége fontos volna mindazok számára, kik akár Bessenyeivel, akár regényirodalmunk előfutáraival foglalkoznak.) — Simai Ödön folytatta cikksorozatát Kazinczy Ferenc nyelvújításáról (M. Nyelv). Váczy Jánostól megjelent egy hatalmas Kazinczy-monografia I. kötete a M. T. Akadémia kiadásában s jutalma kíséretében. Ez óriási munkát igénylő feladat megvalósításához legtöbb hivatottsága s a vele járó dicsőséghez mintegy kiváltságos joga van Váczynak. Illő és örvendetes dolog, hogy aki évtizedekre terjedő kutatással kibányászta a nyers anyagot, ugyanaz formálja szoborrá is azt. Nemcsak Kazinczy alakját mintázza meg; mögötte ott lesz Magyarország szellemi életéből félszáz esztendő képe. — Weber Arthur meggyőző idézetekkel bizonyította be, hogy Kölcsey «Kárpáti kincstár» c. novellájában a nála szokatlan pontos helymegnevezések s egyéb lokális elemek nem vezethetők vissza személyes élményekre, hanem olvasmányok másai. — György Lajos (E. Ph. K.) azokat az egykor igen népszerű külföldi regényírónőket szedte csoportba, kiknek egyik-másik műve magyar fordítóra is talált s 1772—1832 között nálunk is divatos és kapós olvasmány volt. — Alapos összeállítást készített Kádár Jolán a budai és pesti német színészet történetéről 1812-ig (Bp. 1914); műve e

korszak irodalmára vonatkozólag hasznos segédkönyv. — Gragger Róbert egy tekintélyes vállalatban, a Nagl Zeidler-féle Deutsch-Österreichische Literaturgeschichte-ben megírta a magyarországi német irodalom történetét, gondosan rámutatva mindenütt a két hazai irodalom kölcsönhatásaira s gyökereik közös táplálékára. Teljes írói arcképpé emelkedik Pyrker és Beck K. méltatása. A külföldnek ránk vonatkozó szabatos tájékoztatásával Gragger irodalomtörténetírásunknak egyik legsürgősebb feladatát végzi, melynek minél nagyobb arányú megvalósítására egyszer már igazán szervezkednünk kellene.

7. A XIX–XX. század irodalma.

Ezt a korszakot Széchenyi István gróf közéleti föllépésétől lehet számítani. A M. T. Akadémia régóta szeretné nagynevű alapítója iránti kegyeletét egy olyan életrajz létrejöttének elősegítésével is leírni, mely minden tekintetben méltó legyen a legnagyobb magyarhoz. Évről-évre hangoztatta, hogy tekintélyes összegű jutalomdíj várja ezt a hiányzó művet. Az elmúlt esztendőben végre komoly igényű pályamunka érkezett be Friedreich Istvántól, aki röviddel ezután meghalt. Ez a Széchenyi-életrajz (Bp. 1915) derék, hasznos, nagy monografia, hosszú évek komoly buzgalmának eredménye, de mégsem olyan, amilyet az Akadémia és — mondhatni — a nemzet várt és vár Széchenyi irodalmi megörökítéseképen. Lelkiismeretes és kimerítő krónika a Friedreich könyve, igazi mélyreható jelességek nélkül; nagyszabású, de épen nem nagyszerű mű, mondja róla egyik bírálója. A mű rászolgált az anyagi elismerésre is, melyet meg is kapott az Akadémiától, de az oly régóta óhajtott Széchenyi-monumentum még alkotóra vár, talán sok ideig, — A Kisfaludy Károly költészetében jelentkező szülőföldi és környezeti elemeket Zoltvány Irén vette gondos vizsgálat alá (A pannonthalmi főapátsági főisk. évk. 1914), Kisfaludy Károly drámaköltészetéről pedig Vértessy Jenő írt szép tanulmányt (Irod. Közl.), melynek előadása a lényeges vonások erős és találó kiemelése által plasztikaivá válik. — Király György Vörösmarty «Volt tanítványaimhoz» c. fiatalkori költeményén Prudentius, Seneca és Cicero hatását — mint iskolai emlékekét — állapította meg, de egyúttal azt is, hogy az ifjú költő már uralkodik az átvett elemeken (Irod.). Galamb Sándor Vörösmarty novelláiról adott sikerült jellemzést (Irod. Közl.), a részletes ismertetés után kijelölve helyüket novellairodalmunk történetében, Tisztázást érdemel az a jegyzete, mely szerint Csató Pál hatással volt Kemény Zsigmondra, «néhol még mondataik felépítésének hasonlatossága is szembeszökő». — Szinnyei Ferenc Jósika Miklós-a (Bp. 1915) az elmúlt év irodalomtörténetének

egyik kiemelkedő terméke. Jósika életét és egyéniségét mellőzi ez a könyv, de regényeit és novelláit számos különböző szempontból annál alaposabb boncolás alá veszi. A magyar regény- és novellairodalom történetét még senki sem írta meg; Szinnyei épen ezt akarja megcsinálni s minthogy meglehetősen töretlen úton kell haladnia, mostani műve sem szorítkozik pusztán essayszerű eredmény-leszűrésekre, hanem — nagy példakészletek és tartalmi ismertetések alakjában — a sajátkezűleg végzett filológiai előmunkákat is fölveszi magába. — Szigetvári Iván dolgozata szerint (EPhK.) Eötvös József Nővérek c. regényében észrevehető a hatása Podmaniczky Frigyes «Tessék ibolyát venni» c. regényének és Dumas fils Kaméliás hölgyének. — Kemény Zsigmond írói egyéniségéről, pesszimista illetőleg szkeptikus világnézetéről, nagyszabású témáiról, népszerűtlenségének okairól két tartalmas cikk jelent meg: az egyik Agárdy Lászlótól (A kecskeméti r. k. főimn. értes. 1914), a másik Kárpáti Auréltól (Új Élet 1914). Kemény Zs. számos eddig ismeretlen levelét adta közre magyarázatok kíséretében Papp Ferenc (Irod. Közl.). — Versényi György Petőfiről, a «per eminentiam háborús költő»-ről szólt (Irod.) és Petőfi példájára támaszkodva, a mostani nagy háborútól hazafias költészetünk szellemére nézve csak jót vár és remél. — A jelennel való eszmei kapcsolat adott alkalmosságát Kéki Lajos «A szabadságharc verses krónikája» c. tanulmányának is (Irod.), melyben Sárosi Gyula Arany Trombitájáról nyújt találó jellemzést. — Mitrovics Gyula igen érdekes fejtegetést közölt Aranyról (Irod. Közl.); a Buda Halálában előforduló csodás-elemeket vizsgálva kimutatja, hogy Arany művészi tapintattal járt el e téren s modern korunk olvasóiban is illúziót tud kelteni az eposzi technika ezen legkényesebbé vált pontjára nézve is (mindössze a bölényvadászat Ármány-jelenetét érheti kifogás). Egyik érdeme e dolgozatnak, hogy a pozitív esztétika, ill. a kísérleti lélektan törvényeivel is alátámasztja megállapításait, anélkül, hogy azok használatával visszaélne. Tolnai Vilmos (Irod.) «A tetétleni halmon» c. költemény keletkezését belső kapcsolatba hozta a Csaba-töredék Előhangjával, finom utalásokat téve arra, hogy ez a két költemény Aranynak azonos lelki állapotából fakadt. Ezenkívül mulasztás volna meg nem említeni Tolnai Vilmosról, hogy az ú. n. irodalomtörténeti apróságok terén szinte kifogyhatatlan s a tudományos dolgozása közben felbukkanó észrevételeinek vagy ötleteinek mindig irodalomtörténeti érdeket tud kölesőnözni. Kardos Lajos azt bizonyította be (Irod.), hogy Arany nevéhez két orosz novella fordítása is fűződik és egy pár eredeti beszélytöredék is maradt tőle. — Rakodczay Pál (Irod. Közl.) pótlással látta el Szigligetiről írt előbbi évi forrástanulmányát. — Tóth Kálmán emléket két jeles dolgozat újította fel; Császár Elemér

(Akad. Értes.) teljes arcképet festett az egykor oly népszerű költőről a szükséges életrajzi háttérrel, az igazság érdekében számos módosító ecsetvonást téve az elfogult kortársak túlságosan meleg vagy kelleténél sötétebb színezésén. Alszeghy Zsolt (Irod. Közl.) szűkebb témát választott: ő Tóth K. lírájának fejlődését vizsgálta s ép ezért fejtegetése rendkívül beható. Megemlítjük még, hogy az Olcsó Könyvtárban is megjelent Tóth K.-ról egy életrajz Dömötör Pál tollából. — Váczy János Kazinczy-ja mellett a tavalyi évnek legjelentősebb magyar irodalomtörténeti terméke az a mű, melyet Voinovich Géza írt Madách Imréről és az Ember Tragédiájáról (Bp. 1914). Az Ember Tragédiájával foglalkozó óriási irodalom nem könnyítette meg Voinovich vállalkozását, hanem — bízást mondhatjuk — megnehezítette; évekre terjedő elmélyedés kellett ahhoz, hogy az eddigi temérdek magyarázat lépcsőin el ne tévessze az irányt s tárgyának egyes pontjaihoz új hidakat is verhessen. Ez az utóbbi nagyon szépen sikerült pl. az Ember Tragédiája-beli alapeszme fokozatos kialakulásának nyomkövetésében a költő ifjúkorától kezdve. Voinovich tanulmánya közel hatszáz lapot tölt be, tehát terjedelmes munka, az olvasót elsősorban mégis az a bölcs mérséklet készíti méltánylatra, mely a teljes Madách-irodalmat felhasználja, de meg nem terheli vele magát, mert csak a neki alkalmas elemeket szívtá fel belőle. Másik nagy érdeme, kivált a mi szempontunkból, hogy a szerző írásművészete a filozófia kódösebb problémáit is a legérdekesebb költészeti témák társaságába tudja vonni. E könyv a Madách-irodalom előző termékeivel szemben feltétlen haladást jelent. Művészibb és szervesebb egész, mint Morvay Győző nagy magyarázó tanulmánya; nem próbálja Madách egész költészetét egy tetszetős elmélet Prokrustes-ágyába szorítani, mint ahogy ezt Palágyi Menyhért — kétségkívül szellemes — monografiája teszi; Alexander Bernát, Beöthy Zsolt s mások fejtegetéseiből sokat tanult, de talán épen e becses részlettanulmányok érelték meg a szükségét egy alapos összefoglalásnak. — Hosszú, szeretetteljes foglalkozás eredménye Győre János munkája Abonyi Lajos pályájáról (Máramarossziget 1914), úgyszintén Perényi Józsefé Szigeti Józsefről, mely utóbbi műből tartalmas összefoglaló jellemzés jelent meg külön (Irod.). — Ritka szép és általános részvét kísérte sirjába az irodalom részéről is Baksay Sándort, akiről életében oly kevés szó esett. Rövidebb megemlékezés talán egyetlen hirlapunkból sem hiányzott; a hosszabb lélekzetűek közül soroljunk fel hármat: a Kéki Lajosét (Bp. Szemle), Vásárhelyi Józsefét (Prot. Szemle) és Zsigmond Ferencét (Irod.); e cikkek hangja és modora talán különböző a szerzők egyénisége szerint, de megállapításaik szinte a részletekig érdekes egyezést mutatnak, bizonyítva azt, hogy az elhunyt színmagyar írónak átlátszó egyéniségére és köl-

tészetére nézve világosan kialakult már az irodalomtörténet ítélete. — A huszadik századba vezet bennünket Császár Elemér kiváló tanulmánya Bárd Miklós lírájáról (Bp. Szemle); Bárd Miklós rövid néhány év alatt irodalomtörténeti jelentőségű költőnké vált s most egyik illetékes kritikusunktól mintegy hivatalos beiktatást nyert.

Elérkeztünk a gyásszal és dicsőséggel teljes jelenhez, a nemzeti létünkért folytatott óriási háborúhoz. Hogy ez mikor és hogyan fog bevégződni, azt senki se láthatja még, de a háború már eddig is sok olyan kérdést hozott felszínre, melyek a mi tudományunkat közelről érdeklik. Beöthy Zsolt sorsdöntő jelenünkhöz a mult irodalmában keresett tanulságos analógiákat «Nemzetünk létharcai költészetünkben» c. egyetemi előadásain. Rokon szempont vezette Kozma Andort «A katonai a magyar költészetben» c. szellemes áttekintésében (Bp. Szemle). Szintén háborús költészetünk történetét adta Vezér Mór (A pécsi áll. főreálisk. értes. 1914—15), a mostani háború költészetéről azonban még nem szólt benne. Viszont kizárólag ez utóbbit tekinti át H. Gy. (Horváth György) cikke (A keszthelyi kath. főgimn. értes. 1914—15). Kárpáti Aurél (Bp. Szemle) azt fejtegette, hogy háborús irodalmunkban a zsurnaliszta szellem és modor jutott uralomra. A háború segítette költői tehetségének igazi kifejtéséhez az immár általánosan ismert nevű Gyóni Gézát, kiről Kéki Lajos jellemrajzot is irt (Bp. Szemle). Sokan voltak olyanok, akik a háború eddigi tanulságai alapján a jövőt róbálták elképzelni s a küzdelmes jelen remélhető kihatásait megállapítani. Az effajta dolgozatok legértékesebbjei a Bpesti Szemlében jelentek meg, mely folyóirat nagy sikerrel töltötte be hivatását: a művelt közönségnek az aktuális nagy kérdésekről magas színvonalú tanulmányokkal való tájékoztatását. A Bp. Szemle tavalyi alkalomszerű s egyúttal maradandó értékű tanulmányai közül nekünk sem szabad elfelejtenünk egynéhányat; Alexander Bernát, Beöthy Zsolt, Berzeviczy Albert, Ferenczi Zoltán, Gyulai Ágost a háború okozta romok közt már keresik az alkalmas helyet, hol a létükben fenyegetett világirodalmi szellemi kapocs, a kultúra, a humanizmus, az elfogultatlan tudomány és a nevelési eszmények majdan új hajlékot találhassanak. A háború és költészet viszonyának tisztázásához nyújt szempontokat az a hirlapi támadás, melyet Dunántúli indított Babits Mihály ellen (Bp. Hirlap). A háborús irodalom termékeinek gyűjtése is folyik (M. N. Múzeum, Gyulai Ágost stb.).

A háború színházainkat is változott viszonyok elé állította. A színház és a háború mai viszonyáról általános érdekű megjegyzéseket tett ifj. Wlassics Gyula (Bp. Szemle). Minthogy a háború — a színészhiányt nem tekintve — a színházak üzleti ügyeire nézve nem mondható kedvezőtlennek, színházainkra a nemzeti, művészeti és erkölcsi

szempontok ép oly kötelezők, mint máskor. Igen megszívlelendő Szász Károly «Szinházi level»-e (Uránia) a Nemzeti Színházra vonatkozólag; Szász Károly a Szabad Lyceumban is felemelte szavát a magyar dráma hagyományai érdekében. — A színész-hiány és a közönség mohósága új lendületet adott az ú. n. film-dráma kiforratlan műfajának. E műfaj tisztázásához az irodalomtörténetnek okvetlenül hozzá kell szólnia, annál is inkább, mert a mozgókép vásznán kezdnek megjelenni irodalmunk történetileg is jelentős alkotásai (Szigligeti: A szökött katoná, Jókai: Szegény gazdagok, A névtelen vár, Kiss József: Simon Judit). A mozgókép-színház egyaránt lehet veszedelmes kártevője vagy hasznos segítsége tudományunknak s e kérdésben még alig tettünk valamit; ide vonatkoznak Zolnai Béla (Irodtt.) és Marót Károly (Uránia) hozzászólásai.

Az irodalomtörténet elméletének néhány kérdését vonta vizsgálódása körébe Fogarasi Béla (E. Ph. K.). Hangsúlyozza, hogy az irodalomtörténet mint tudomány nem egyes írókkal foglalkozik, hanem az irodalommal, a műalkotások egészével; kiemeli a történeti értékelés fontosságát az esztétikai mellett; azt mondja, hogy az irodalomtörténetre nézve a műalkotás és az író közti viszony nál fontosabb az a kapcsolat, mely a műalkotás és a benne kifejezésre jutó világnézet között van. Végül rámutat arra, hogy tudományunk eddig egyoldalúan a tárgytörténet körében mozgott, a formatörténet nem kevésbé jelentős problémáit ezután kell megoldania. — Zoltvány Irén (Irodtt.) nemzeti nyelvünk tisztasága érdekében hirdetett harcot korunk sok tudatos vagy öntudatlan nyelvrontó veszedelme ellen, követelve elsősorban a rengeteg idegen szó kiküszöbölését a magyar nyelvi használatból. — Megemlítsékre méltó, hogy a M. T. Akadémia Szinyei József nagyszabású bibliográfiáját: a Magyar Írók Élete és Műveit meg akarván óvni az elévüléstől, pótkötetek készítését határozta el s a szerkesztéssel Gulyás Pált bízta meg.

★

A fentebbi vázlatos áttekintés után két megjegyzés kívánczik tollunk hegyére. Egyikre sem kizárólag az 1915-iki év tapasztalatai adtak okot. Két olyan hiányra illetőleg aránytalanságra legyen szabad rámutatnunk, melyek véleményünk szerint a magyar irodalomtörténetírás terén általában észlelhetők. Az egyik aránytalanság a régi és újabb irodalom iránti érdeklődésünk méretei között mutatkozik. Jellemző bizonyosság erre vonatkozólag pl. az a tény, hogy a budapesti egyetem a legutóbbi 7 év alatt (1908 óta) öt új irodalomtörténeti magántanárt kapott s közülök a XVIII. századnál régebbi irodalmunkat senki sem választotta tárgyköréül, a XVIII. századot is egyedül Császár Elemér,

a többiek mind a XIX. századot. Öröndetes körülmény, hogy irodalmunk *grand siècle*-je ilyen vonzó erővel bír tudósainkra nézve, de szembeszökő az említett aránytalanság már tudományunk ügyének hivatalos istápolói körében is. Egy esetben volna rendjén a dolog, ha t. i. a régi magyar irodalomnak immár minden fontosabb kérdése meg volna oldva, ha már minden irányban megtettük volna e téren kötelességünket. Aligha merné ezt valaki állítani. Sőt inkább a régi irodalommal kapcsolatos feladatainkat mintha szívesen ruháznók át másokra, nyelvészekre, teológusokra, történetírókra. Hogy csak egy példát — talán nem is a legtalálóbbat — említsünk: a régi magyar irodalom egyik legkimagaslóbb alakjának, Pázmány Péternek érdemeiről igazán méltó számadással *mi* még nem rendelkezünk; a történetírók jogosan mutathatnak rá Fraknoi két Pázmány-életrajzára, a teológusok is arra a valóságos luxus-kiadásra, melyet a budapesti egyetem hittudományi kara rendezett Pázmány műveiből, sőt még a politikusok is hivatkozhatnak a Pázmány-szoborra; ellenben olyan nagyobbszabású és általánosan elismert becsű, önállóan megjelent Pázmány-tanulmány, mely tisztán irodalomtörténeti szempontnak köszönne létrejöttét, — ilyen mű e sorok írójának sehogysem akar eszébe jutni. Pedig Pázmány elsőrangú író, aki megbírná a világ-irodalmi mérték alkalmazását is. Ez a példa átvezet a másik aránytalanság megemlítéséhez, azéhoz, melyre Társaságunk tavalyi közgyűlésén Beöthy Zsolt elnöki beszéde is célzott. Arról van szó, hogy irodalomtörténetírásunk filológiai iránya valóban hatalmas fejlettségre jutott, de mintha ez tudományunk egyéb szempontjainak több-kevesebb elhanyagolásával járt volna együtt. Az alig belátható tömegű filológiai eredményekre támaszkodva, új irányban jó volna hasonló nagyarányú tevékenységre egyesülnünk. Kiváló íróinkról, irodalmunk kisebb-nagyobb korszakairól és problémáiról magas nézőpontú, egységes elvű értékelések kellenének, világirodalmi ellenőrzéssel próbálva ki ezeket s általában nemzeti egyéniségünket az esztétika történetében is tényezővé emelve. A jelenkor szellemének — a sok borzalom mellett — mintha megvolna az a jó oldala, hogy az eddiginél valami nagyobb és merészebb szerepre buzdítsa a tudomány terén is az erőseket. Az új életet kezdő *Athenaeum* megnyitó tanulmányában — hogy ne mondjuk: programjaként — Alexander Bernát speciális magyar filozófiát remél és sürget, mely valahol a német és a francia bölcselő szellem között találna meg igazi helyét. Biz' ez szép dolog volna! Ha valamiből, úgy ebből a sajátos bölcséleti forrásból sarjadhat ki az irodalom egész fogalmi körét átkaroló *magyar kritika*. A jelek azonban nem nagyon biztatnak. A magyar kritika történetére kitűzött Halmos Izor-féle szép pályatétel siralmas eredménytelenségbe fúlt,

úgy hogy e kérdést ebben az alakban nem is merte másodszor meghirdetni az Akadémia. Szóval valamelyes magyar kritikai rendszer kialakulásáig még hosszú az út s a legközelebbi jövő feladata alig lehet egyéb az úttörésnél. Körülbelül ilyenféle úttörő organumra gondolhatott Ferenczi Zoltán és Sebestyén Gyula, midőn 1914-ben a Kisfaludy-Társaságban egy Kritikai Lap megindítását javasolták. Ez eszme életrevalósága felől persze csak a háború után lehet majd dönteni. Addig teljesen leköti a közérdeklődést nemzetünk hősi küzdelme, ez pedig — bízvást mondhatjuk — fölötte áll minden kritikának.

1915. XII/16.

ZSIGMOND FERENC.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Adatok Apollonius históriájának bibliográfiájához.

1. Alszeghy Zsolt azt írja e folyóirat 1915-iki (IV.) évfolyamának 315-ik lapján, hogy a fenti verses széphistóriának az 1711. évig terjedő időből csak két kiadása (RMK. I. 241. és 1596.) ismeretes, holott a *Magyar Könyvszemle* 1912-iki évfolyamának 325—326. lapjain egy *harmadik*, ugyan-csak 1711 előtt [1655—1700 között] megjelent kiadásról is szó van, melynek két levélnyi töredékét egy 1655-iki sárospataki nyomtatvány tábláiból fejtettem ki. A mai napig tehát az 1711 előtti időből összesen *három* kiadásról van tudomásunk.

2. Berecz Sándor Apollonius-kiadásának (R. M. K. 31. k.) 39. lapján az 1711 utáni, évszámmal ellátott kiadások közül csupán csak *hármat* — az Esler-féle 1722-ikét, 1735-ikét és 1751-ikét — említ. Nekünk a fől sorolt három kiadáson kívül még három, évszámmal ellátott kiadásról van tudomásunk. Az *egyik* az Esler-féle 1727-iki kiadás [az eddig ismertek negyediké], melynek egy teljesen ép példánya a sárospataki ref. főiskolai könyvtár tulajdona. Ez eddig ismeretlen kiadás könyvészeti leírását, miután azt Petrik Bibliográfiája nem említi, ide iktatjuk:

«IGEN SZÉP | CHRONICA | APOLLOGIUS [*Így!*] | NÉVÜ KIRÁLY-
FI | Miképpen egy Mesének meg-fejté- | seért el-bújdofván, az Tengeren
minde- | neket elvefztvén. Halálf ruhában. | Altifrátes Király Udvarában |
juta, &c. | *Nota*: Sok erős vitézek, bõltsek, &c. | [*Vignetta*] Esler Márton. |
1727.» || 8r. [15—9.4 cm.] A₂—B₅ ívjelzéssel. 32 lap. Utolsó lapján a VÉGE
szó alatt záródíszűl virágdísz-vignetta áll. Könyvtári jegye: MM. 522. c. —
Szombathi János sárospataki tanár és könyvtárnok († 1823.) a gyűjtélékes
kötet előtáblája után álló előzéklevele, a *Mutató Táblában*, a széphistória
rövid címe alá e jegyzetet írta:

«NB. *Felette hibás nyomtatás.*» — A másik évszámmal nyomtatott, Berecztől nem említett kiadás Budán, 1750-ben, 12 r. alakban jelent meg «Veronika Nottesteiné özvegnél». Petrik e kiadást Bibliográfiájának II-ik kötetében a 128. lapon írja le. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona. — A *harmadik*, Berecztől szintén figyelmen kívül hagyott, évszamos kiadás Szarvason, 1854-ben jelent meg. Ez a budapesti egyetemi könyvtaré. Petrik II. 129. l. említi. — Ez adatok szerint tehát az 1711 utáni, évszámmal megjelent kiadások száma nem *három*, mint Berecz gondolja, hanem *hat*.

3. Az évszámnélküli kiadások¹ egyikének megjelenési ideje egy vele együtt nyomtatott MAGYAR VERSEK c. ponyvairódművi termék segítségével meghatározható. Ez évszámnélküli kiadás címe:

«IGEN SZÉP | CHRONICA | APOLLONIUS | NEVÜ KIRÁLY-FI, |
Miképpen egy Mesének meg fej- | téseért el-bűjdosván, az Tengeren | min-
deneket el-vefztvén, Halasz- | ruhában, Altistráles Király' | Udvarában juta,
&c. | *Nota* : Sok erős vitézek, bölesek &c. | [*Vignetta*] ESLER MÁRTON“ ||
8r. (18—10 cm.) a₂—b₅ ívjelzéssel. 32 lap. Utolsó lapján a VEGÉ. szó
alatt záródísz (virág), alul pedig a jobb sarokban örbetűül egy nagy A betű
áll hiányjellel [A'].

A vele együtt nyomtatott s folytatólagos lapszámozással [33—40. lap]
és folytatólagos ívjelzéssel [C₂—(C₄)] ellátott nyomtatvány címe pedig ez:
«A' jó Szerencsének | Irigylői ellen irattatott egynehány | MAGYAR VER-
SEK, | Mellyeket ha valaki jól meg-olvaand, | világofan által-láttya, és
meg-tudgya, | hogy a' jóknak mindenkor (és kik) | legyenek irigyi, és
helyes | mondás szerint | *Virtutis comes invidia, plerumque bo- | nos in-*
fectatur. | [*Vignetta.*] | — | Nyomtattatott ebben az esztendőben.» || 8r.

Igaz ugyan, hogy e folytatólagos lapszámozással ellátott második
nyomtatvány címlapjára sincs odaszedve a kiadás idejét jelző évszám, de
mert Petrik (Magyarorsz. bibliogr. III. 776.) ennek megjelenési idejéről
zárjelben — szeretjük hinni, hogy megbízható forrás alapján — az 1752-es
évszámot adja [«Nyomt. ebben (1752) az esztend.»]: bizonyosra vehető,
hogy az Apollonius históriájának fentebb leírt kiadása egyszerre nyomtatott
a MAGYAR VERSEK-kel, vagyis 1752-ben. [Könyvtári jegye: SS. 233. / 8.]
Így a Petrik I. 418. lapján leírt Apolloniusról szóló «*Chronica*» és a III.
776. lapján említett *Versek* egy nyomtatvány-egyedet tesznek.

HARSÁNYI ISTVÁN.

Egy adat Arany János életéből.

Szemere 1849 május 19-én Aranyt belügyminiszteri fogalmazóvá nevezte
ki; május 24-én foglalta el állását Debrecenben, honnan a kormánnyal
együtt csakhamar Pestre megy. A muszka betörés hírére azonban családjá
miatt aggódva, július 1-én Szalontára siet, honnan még betekint egy pár
napra a Váradra költözködött belügyminisztériumba, de midőn a debreceni
csatavesztés után egész Várad futni kezdett, odahagyván állását, vissza-
vonul Szalontára. Ez az Arany fogalmazóskodásának története (l. Gyön-
gyösy, 160. l.).

A szalontai községi levéltárban nagyon sok, mindeddig ismeretlen s
felhasználatlan, becses Arany-kézirat hever (ismertetésük és felhasználásuk,
sajnos, nem rajtam múlt és múlik); ezek közül még 1914 nyarán lemá-
soltam egy párt. Az egyiket, az Aranyék 1848 decemberi debreceni látó-
gatására vonatkozót, már közöltem folyóiratunk hasábjain. A másik jegyzői

¹ Kár, hogy Berecz ezeket, más kiadásokkal való egybevetés céljából,
nem írja le kiadásában.

állásáról való lemondásának a főszolgabíróhoz való bejelentése, 1849 május 21-éről, tehát két nappal fogalmazóvá történt kinevezése után kelt:

(Kívül :) «Járásbeli főszolgabíró Sughó József úrhoz tisztelettel.»

(Belül :) «Tisztelt Fő szolgabíró úr! Kötelességemnek tartom bejelenteni, hogy szalontai jegyzői hivatalomat lemondtam. Egyszersmind a gondviselésem alá bízott számadási irományokat ide zártan szerencsém van visszaküldeni. Ezekből hiányzik egy darab, a hatvanas választmány által tett nehézségek, mivel ezt tőlem Csányi ügyvéd s Kis János urak áttekintés s lemásolás végett becsület szóra elkérték, de mind ez ideig vissza nem adták, hihetőleg az eredetit mellékelvén feleletökhöz. Ki magamat szivességébe ajánlva maradtam főszolgabíró úrnak, Szalonta, május 21. 1849. tisztelő polgártársa Arany János.»

SZENDREY ZSIGMOND.

A francia Fehér Anna.

Fehér Anna történetéről könnyű elhinni, hogy megtörtént eset alapján íródott. A pandurhadnagy elveszi a zsvány hugának becsületét, nem tartja meg, amit ígért neki és kivégezteti a zsványt: ez valóban előfordulhatott. Nálunk is, és — mutatis mutandis — mindenütt a világon. A Fehér Lászlóról szóló ballada lokalizálja is a történetet, nagyobb hitelesség kedvéért, Gönc városára. A balladához fűzött sorok azt mondják, hogy a vers Fehér László két barátjától származik, akik László körül «jobbkez felől — balkéz felől» lógnak. Tehát zsványok lehettek. Ez persze nem egyéb, mint a ballada szerzőjének fikciója, talán szintén a nagyobb hihetőség kedvéért. A szerző csak literátus ember lehetett. A ballada igazán népies sorai — az átok — alliterációi stb. lehetnek átvételek is valami más tárgyú népkölteményből. Sok más részlet annyival gyöngébb, hogy nyilvánvalóan nem származhatik ugyanattól a költőtől, aki az átkot írta. A «kincsem adta szép Diána», meg ez a latinizmus: «megtudta, hogy a bátyja fogva volna» — literátus szerzőre vall.

És ezért nem volna érdektelen ennek a történettípusnak világirodalmi családfáját összeállítani. Hátha kiderülne, hogy Fehér László története nem a gönci pandurhadnagy aljasságának köszöni születését.

E családfának egy igen régi ágát találjuk meg egy tizenhatodik századbeli francia drámában. Sajnos, a mostani viszonyok közt egyhamar nem kaphatjuk kezünkbe magát a darabot; a következőkben Faguet «La Tragédie Française au XVI-e siècle» című könyve nyomán ismertetem.

Szerzője Claude Rouillet, a Bourgogne-kollégium régense. Először latinul írta meg és latin munkái közt 1556-ban adta ki, később francia versekbe dolgozta át. Címe: *Philanire, femme d'Hypolite*. Érdekes, hogy Rouillet — épen úgy, mint a mi balladánk szerzője — iparkodik hangsúlyozni, hogy megtörtént dologról van szó. A darab argumentumában a következőket mondja: «Néhány esztendővel ezelőtt egy piemonti asszony könyörgött a helység bírájának, hogy a férjét, aki börtönben volt valami hivatali sikkasztás miatt és halálos ítélet várt rá, adja vissza egy neki

adott éjszakáért. Ez meg is történik, másnap visszakapja a férjét, de — kivégzetten. A kétségbeesett asszony a kormányzóhoz fordul, s ez, hogy becsületét visszaadja, kényszeríti a bírót, hogy vegye feleségül, aztán lefejezteti, s az asszony így meg van fosztva mindkét férjétől.»

A dráma azután híven alkalmazkodik ehhez az állítólag megtörtént esethez. Az első felvonásban Philanire kesereg fogoly férje sorsán, aztán a bíró — Sévère — lábához borulva könyörög a szerencsétlen ember életéért. Sévère «hihetetlen brutalitással» teszi meg ajánlatát, akárcsak a mi balladánk hadnagya. — A második felvonásban újabb könyörgés, az asszony habozik... Látjuk, hogy engednie kell. A harmadik — másnap reggel. Az asszony meghozta áldozatát és kéri az ígért jutalmat. A balladának ez a része a legdrámaibb, legművészibb. A drámában — úgy látszik legalább Faguet kivonatából — ez a legdurvábban megírt és legelnyújtottabb rész. A színpadra hozzák a férj lefejezett holttestét. A negyedik felvonásban Philanire már — a kormányzó parancsára — felesége a bírónak és a legkomolyabban vett házaseletet élik... Az ötödikben aztán, mikor a bírót lefejezték, Philanire, Fehér Annának és Sardou Toscájának e különös özanyja, együtt siratja két férjét!

A dráma és a ballada főmotívumainak egyezése szembeszökő. Hogy ott feleségről, itt nővérrel van szó, nem sokat jelent. A ballada szerzője semmiesetre sem ismerhette Claude Rouillet drámáját, ez legalább is csudával volna határos. De a történetnek egy epikus feldolgozása könnyen elkerülhetett hozzánk. Lefordíthatták úgy, mint a XVI. században akárhány más «széphistóriát». Tudjuk, hogy a Kádár Katáról szóló népballadának is ilyen az eredete. Nem tartom lehetetlennek, hogy egy szerencsés kutatót a véletlen hozzásegít a «Fehér László» közvetlen forrásához.

BENEDEK MARCELL.

IRODALOM.

Zolnai Béla: Mikes Törökországi Levelleinek Keletkezéséhez. Budapest, 1915. 8-r. 34 l. (Különlenyomat az Egyetemes Philológiai Közlöny XXXIX. évfolyamából.)

Nincs az irodalomtörténetnek olyan gonddal és alapossággal megmívult fejezete, melyen a szorgos kutatás, a meglevő adatok szigorú megrostálása újabb eredménnyel ne kecsegtetne. Hiszen ha a kutatás csak a meglevő eredmények megerősítésére szolgál is, vagy ha az adatok revíziója csak egy-két téves nézet helyreigazítására vezet, akkor sem vesztett kárba a fáradság. De ime, igen gyakran azt látjuk, hogy épen ott, ahol már-már végleges ítélettel zártuk le munkánkat, a semmitől vissza nem riadó utánjárás nemcsak új, hanem váratlan és meglepő eredményre is juthat. Ilyen elcsépeelt témának látszott Mikes leveleskönyvének tárgytörténeti tanulmányozása. Azt hittük, hogy itt legfőljebb néhány többé-kevésbé érdekes, kiegészítő adalékra vezethet a további forráskimutatás. S ime, Zolnai Béla adatai nemcsak hogy a levélformára nyújtanak új és értékes felvilágosítást, hanem Mikes írói egyéniségére, fölfogására és munkásságára vonatkozó ismereteinket is fontos vonásokkal egészítik ki.

A tanulmány két részre oszlik, az elsőben a levélformát, a másodikban a tárgyi forrásokat vizsgálja. Mindkettő e sorok írójának kutatásaihoz csatlakozik szorosabban.

Ami Mikes levélformáját illeti, legyen szabad e folyóiratban megjelent cikkemre hivatkoznom (1913. évf. 268. l.), melyben arra igyekeztem rámutatni, hogy Mikes nem állott Mme de Sévigné leveleskönyvének hatása alatt, mint azt régebben általában hitték, hanem hogy munkája a korabeli, francia úti, történeti (naplószerű) és anekdótikus, fiktív levélirodalomhoz kapcsolódik. Zolnai ugyan nem akarja elejteni a Mme de Sévigné hatásának lehetőségét, bár erre nézve ő sem tud semmi bizonyítékot fölhozni,¹ de nem ez a fontos. Magam, a sok novella, anekdota, példa, levél-

¹ Erre vonatkozóan csak azt jegyzem meg, előbbi érveim kiegészítésül, hogy a Sévigné-féle levelek kéziratok alakjukban csak igen zárt és magas irodalmi körökben voltak ismeretesek, melyekbe Mikes nem juthatott; nyomtatott alakjukban (véglegesen csak 1734-ben, mikor Mikes már Törökországban volt) nem igen terjedtek el és az irodalmi köztudatba tulajdonképpen csak a század végén kerültek. Hirtelenében csak Faguet szavait idézem: «Les lettres ne furent publiées à peu près intégralement qu'en 1734 et ne commencèrent à être beaucoup lues et proclamées chef-d'œuvre que vers 1770.» (Petite Histoire de la Littérature Française, [1913.] 183. l.)

ben való alkalmazását Mikes eredeti ötletének tartottam, bár fölvettem azt a lehetőséget, hogy ismerhette azokat a novellisztikus leveleket, melyek a XVIII. század elején már kezdtek divatba jönni. E tekintetben Zolnai számos, döntő adatot hoz föl; kivált olyan levélgyűjteményeket kutat föl nagy számmal, melyekben a keleti tárgyak, az exotikumok kedvelése jellemző s amelyek még a század elején elérik a *Lettres Persanes* magaslátát. Ősük a Giovanni Paolo Marana-féle *Espion turc* (1684). E gyűjtemény tartalma ép olyan változatos és sokoldalú, mint Mikesé, s a külső levélformában is sok hasonlatosságot mutat vele. Ha nem is bizonyos, hogy Mikes épen ezt ismerte, mindenesetre kétségtelen, hogy nem egy példányát forgatta az e tárgykörű irodalomnak. Az ilyen ismeretterjesztő, mulattató, fiktív levelek tárgyára, formájára és stílusára mély hatással voltak, amint Zolnai meggyőzően bizonyítja. A legjellemzőbb közülök mindenesetre a d'Argens-féle *Lettres Juives* (1737), melynek moralizáló hangja és iránya is megfelel Mikes fölfogásának.

Legmeglepőbb azonban Montesquieu híres *Lettres Persanes*-jai hatásának a fölvétele. Mikes és Montesquieu! Első pillanatra valószínűtlennek látszik a föltevés. Hiszen Mikesnél nyomát sem látjuk annak a mély filozófikus gondolkozásnak, annak a hatalmas társadalmi szatírának, mely e művet halhatatlanná tette. De Zolnai igen helyesen és meggyőzően mutat rá, hogy van a *Lettres Persanes*-nek egy kevésbé jelentős mellék-áramlata is s ez az exotikumok kedvelése, apró, jellemző, mulattató és tanulságos történetkéik, kuriózumok, históriák kedvtelése, kapcsolatban egy köznapibb, kevésbé emelkedett elmélkedő iránnyal. Ez az, ami Mikes figyelmét elsősorban megragadta, ami képzeletét lekötötte. Ha Montesquieu szelleméhez nem is tudott felemelkedni, ha munkájának lényegét nem is bírta megérteni, de annál inkább tudta felhasználni külsőségeit és értékesíteni a maga kedves szubjektivitásával, egész más irányban, alacsonyabb szellemi körben ugyan, de nem kisebb vonzóerővel.

Egyáltalában az exotikumok hatásának kiemelését Mikesnél és ezek világirodalmi kapcsolatának fölkeresését igen értékes eredménynek kell betudnunk.

A második nem kevésbé értékes részben a tárgyi forrásokkal foglalkozik Zolnai. Ezek közül a legnevezetesebb a *Spectator*, Addison híres folyóirata, melynek francia fordítása már 1714-ben kezdődött meg. Változatos, novellisztikus és elmélkedő tartalmából nem egy történetkéjét merítette Mikes, így a *Vadon tündérét* (199. levél, *Inkle és Yariko* elterjedt históriáját), a póruljárt szántóvető történetét (85. l.), a dervis példáját (204. lev.) és több mást. De nagy hatással volt rá még az elmélkedő irányzat is. (A XVIII. sz. több francia eszméje fölbukkan a Levelekben.)

Mikes moralizáló és elmélkedő hajlandóságát s a vele kapcsolatos példák, tanulságos történetek, anekdoták kedvelését — igen helyes és érdekes megvilágításba helyezi Zolnai tanulmánya. E tekintetben valóban még nem ismertük kellőképen Mikes főforrását.

Fontos még annak a forrásnak megállapítása, amely Mikest állandóan elláthatta francia könyvekkel: ez Bonneval, a török szolgálatban állott

kalandor, aki Montesquieuvel is levelezett s jól ismerte a francia irodalmat; Mikes is gyakran említi.

A mindenképen értékes tanulmányt egy széles látókörű, számos kiegészítő adattal gazdag forrástanulmányi függelék zárja be.

KIRÁLY GYÖRGY.

Friedreich István: Gróf Széchenyi István élete. A M. T. Akadémia által jutalmazott mű. Második kötet, 1840—1860. Budapest, 1915, a Szent István-Társulat kiadása. N 8°, VII+282 l. Ára 10 kor.

Ezt a II. kötetet senki sem teheti le azzal a megnyugvással, amellyel az I. kötetről azt írtam (Irod. tört. 1915. évf.), hogy „közelebb juttatja az olvasóhoz Széchenyit”. Aki maga Széchenyit alaposan ismeri, abban csodálkozás támad amiatt, hogy e férfiúnak olyan ismerője, amilyen a szerző volt, miként érthette meg e sokféle kétséget hagyó, sőt ébresztő életrajzzal? Aki meg innen ismeri meg teljességében Széchenyi pályáját, abban az olvasóban minden fejezettel nő e pálya értéke és az ember benső nagysága felől az a kétség, amelynek főként a Kossuth-kultusz virágzása idejéből sok jelét ismerjük. Sem magának Sz. pályájának a rajza, sem az ember jellemzése nem sikerült olyan módon, aminőnek várására a szerző multja és e munka I. kötete is feljogosított. Az I. kötetet általános szempontból, mint a nagy közönség olvasmányát nézve örömmel gondolhattunk arra, hogy ha már Széchenyivel magával nem foglalkozunk, ez a róla szóló életrajz legalább megközelítően olyan serkentő hatású lehet, amelyet az eredeti művek tettek volt a maguk idejében. Ezt a reménységünket a II. kötet lerontja, sőt aggodalomná változtatja, mert hiányzik belőle a kielégítő lélektani fejtegetés és a szigorú pártatlanság; akik különben nem ismerik, innen sem igazán meg nem ismerik Széchenyit, sem hívévé nem szegődnek.

Széchenyi személyét tekintve ebben az időben (1840 után) főként lelki állapotának az alakulása érdekes. Azt várnök, hogy finom elemzéssel elének állítja a szerző Sz. közéleti tevékenységének, tapasztalatainak benső életére tett hatását és rendkívül érzékeny lelkületének e hatásokra való feleletét, vagyis tettekben nyilatkozását. Ez lenne igazán az élet rajza s épen Sz. lelki élete olyan, hogy amiatt lehetetlenség a vele foglalkozónak elhárítania magától a mélyebb, lélektani elemzés köteleességét. A szerző talán törekedett is ilyesmire, de valami ingadozó módon. Nagyon is ridegen történetíró, azaz tények leírója akart maradni; minthogy pedig ez mégsem lehet, kivált ebben a tárgyban, ebből bizonyos felületesség származott s így állott elő az a helyzet, hogy egyik-másik helyen még Sz. jellemének a nemességére is némi homály vonul.

Különösen azokon a lapokon vehetjük ezt észre, ahol Széchenyi és Kossuth ellentéteiről van szó. Az országos történelem szempontjából épen ez a legfőbb részlete a tárgyalt korszakban Sz. életének; a szerző ereje itt tűnhetik ki igazán: tud-e valóban elfogulatlanul ítélő, pártatlan történetíró lenni. Nem elsőül mondom ki azt a véleményt, hogy Friedreich művének ez a része nem sikerült. Épen itt, ahol nem eszmények, hanem

kétségtelenül jellemek ütköztek össze; ahol nem a céltudatosságban, hanem az előrelátás és rendszeresség mértékében volt a két ember között szembe-tűnő különbség: ezen a ponton Friedreich műve megengedi, hogy felébredjen a kételkedés Sz. önzetlenségében s nemcsak megengedi, de ki is fejezi azt a véleményt, hogy Sz. politikája helytelen volt, ezt azonban saját tervébe szerelmesen nem akarta átlátni. S itt nem az a baj, hogy így Széchenyiről kedvezőtlen igazság derül ki, hanem hogy nem tudja ezt igazságnak kimutatni, sőt ami Sz. önzetlenségét illeti, maga is éppen ellenkezően, a legteljesebb jó véleménnyel van erről! Jóformán érthetetlen, hogy határozott pártossággal szól Sz. és K. viszonyáról, még pedig — Kossuthnak adva igazat. A könyvnek ez a hangulata azt mutatja, hogy a szerző ezzel a művével még nem volt egészen készen: ezt a véleményt — ha ideje marad — bizonyára újra megfontolta s alaposan indokolta volna.

Ezt a bevégtetlenséget több vonás mutatja. Így pl. az az ellenmondás, hogy Friedreich István a meggyőződés embere volt s a gondolatok értékét nem a közvélemény tapsain mérte, itt mégis mintha Széchenyi és Kossuth között igazságot téve azt venné mértéknek, hogy melyiket követte a nemzet? Mintha a nagy politikus kötelessége az volna, hogy a közvéleményt eltalálja, nem pedig hogy vezesse! Sz. értékének megítélésében nem lehet irányadó a siker. — Egészen tévesnek tartom a Kossuth érzelmi politikájáról mondottakat, azaz annak tagadását, hogy K. érzelmi politikát követett volna. E tagadó véleményt maga a könyv cáfolja meg számos helyen (35., 36., 59., 63., 164., 199. stb.). A végső átnézés ezt is kiegyenlítette volna.

Azonban a könyv történeti ítéleteit nem e folyóiratnak kell bírálnia s így nem szólok arról, vajjon mily mértékben volt igaza Széchenyinek Kossuthra vonatkozó jóslásában, sem arról, mi része volt Kossuthnak abban, hogy Széchenyit kortársai is, a későbbi függetlenségi pártiak is éppen önzetlen hazafiság dolgában ferdén ítélték meg. E kérdésekben és némely hasonlóan bizonyára kimutatják mások a szerzőtől különböző felfogások igazságát s talán lesz olyan írónk is, aki közéleti, pártpolitikai harcainkat egyszer történeti fejlődésökben mutatja be. Az a mű az 1840-es évek harcainak a hatását nagyon messzenyúlónak fogja megismertetni!

Nagyon sajnálatos, hogy e kötet nem tud Széchenyiről világos és tárgyas képet adni s így az egész műnek az általános szempontból multkor hangoztatott jelentőségét csökkenti. Egyébként pedig nagyon is megerősíti azt a véleményt, hogy e munkát Sz. teljes és végleges életrajzának nem tekinthetjük. Ebben a kötetben sem használt fel F. egyebet, mint ami nyomtatásban előtte volt. Itt sem gondolt arra, hogy Sz. alakjának történeti jelentőségét csak akkor látjuk teljes mivoltában, ha az irodalomtörténeti szempontot is alkalmazzuk. Műveinek bő s néhány vitairatnak rövidebb kivonatán kívül mást nem találunk; nem látjuk eszméinek a fejlődését, szépirodalmi visszhangját; nincs szó ezek későbbi hatásáról, valamint irodalmi előzményeiről, a másunnan vett hatásokról sem. És nem találunk tudománytörténeti szempontot sem, holott politikai, közgazdasági tudományos irodalmunkat e tekintetben tanulságosan lehetett volna megvizsgálnia. Széchenyi alakjának a nemzet életében való egyetemes jelentőségét nem lehet

kimutatni anélkül, hogy ezeket s ezeken kívül a gondolatainak filozófiai, pedagógiai értékesítésére való régi és újabb törekvéseket is számba ne vegyük. Termékenyítő hatása és máig ki nem aknázott eszme-gazdagsága ekkor derülne ki igazán és így nyitna az életrajz új utakat is a hatásnak. Ezen a hiányon kívül érezhető az is, hogy a munka végén csak mintegy sebtiben írt befejezés van, elmarad az összefoglaló jellemzés, e bonyolult életben való áttekintés. Pedig ez igen szükséges volna.

Ez a két kötet tisztán bizonyítja, hogy Széchenyi életrajzát megírnia ma nem lehet egy embernek. Cselekvésének annyi iránya, gondolatvilágának oly sok szála van és hatása annyifelé ágazott, hogy mindezt egy ember ki nem fejtheti mindaddig, amíg egyrészt kiadatlan anyagban kutatni is szükséges, másrészt pedig szakszerű tanulmányok nem tisztázzák a részleteket. Nem elég a korszak ismerete, pszichológusnak is kell lennie a feldolgozóknak; nem elég a politikai történet, mert Széchenyit a legtágabban értett művelődéstörténeti tekintet nélkül nem lehet kollőn értékelni; sőt nem elég a szakszerű történeti tudás, hanem gyakorlati, politikai készség, az övével rokon szellem is kell ahhoz, hogy lelkét egészen megérthessük. Ismétlem most is, hogy Friedreichban — írásaiból itélve — ebből sok megvolt, de nem minden. S ha megvolna is valakiben: ez a munka egy ember számára sok.

Ezért az ügy érdekében azt tartanám kívánatosnak, hogy a M. T. Akadémia a méltó életrajzra való várakozás és az életrajz-írásra való buzdítás helyett először is állíttassa össze a *Széchenyi-irodalom* teljes jegyzékét; azután indítson meg *Széchenyi-tár* című vállalatot, amely adatokat s a napló, levelezés, egyéb kézírásos maradványok hiteles és teljes szövegét tartalmazná; indítson *Széchenyi-tanulmányok* c. kiadvány-sorozatot s ennek a sikere érdekében szervezze a tanulmányozást, tehát alakítson *Széchenyi-bizottságot*. Mindezek dolga végeztéig kifejlöhetnek majd a végleges életrajz megírására alkalmas ember is, akit aztán meg lehet bízni, kezébe adván a jó munka minden eszközét. Addig is, minden fogyatkozása ellenére, Friedreich műve az itélve olvasóknak jó szolgálatot tehet s a későbbi életrajzíróknak számos útbaigazítással szolgálhat.

IMRE SÁNDOR.

Rákosi Jenő: A magyarságért. Budapest, 1914. 300 l. Életkiadás.

Az «Élet» irodalmi és nyomdai részvénytársaság kiadásában megjelenő s «Az Élet könyvei» címet viselő újabb sorozat egyik darabja *Rákosi Jenő-nek A magyarságért* című kötete.

Rákosi Jenő a magyar irodalmi és ujságírói élet legérdekesebb alakjai közé tartozik. Egészen fiatalon — húsz egynéhány éves korában — egy ragyogó siker fényében tűnik fel először neve — mint az *Aesopus* szerzőjé — irodalomunkban, s ha az elmésség tündöklésében és a költőiesség melegében gazdag eme munkája sikerét későbbi darabjainak egyikével sem tudja elérni, a színpadi művek hosszú sorát alkotja, és bár erős bírálatok-

ban, de sok elismerésben is van része. Ám legnagyobb kedvvel s szinte példátlan hatással az újságírásra, a publicisztikára adja magát, kivívja a «magyar újságírók atyamesteré»-nek címét, s a mult század nyolcvanas éveinek elején alapított lapja — a *Budapesti Hírlap* — a vezető szerepek egyikét viszi a hírlapirodalomban, a nagyközönség szeretetétől és ragaszkodásától környezve. E lap a magyar nemzeti gondolat és érzés jegyében fogantatott, ez a gondolat vezeti lankadatlanul, s immár negyedik évtizedben tartó pályáján ez az érzés hevítette át — igazán tiszteletreméltó következetességgel, ha nem is túlzások és tévedések nélkül — minden cikkét, mondhatni minden sorát és betűjét. Így, ez újság keretében kifejtett, az irodalmi, társadalmi és politikai élet minden nevezetesebb megnyilvánulására kiható széleskörű munkássága nyomán Rákosi Jenőnek, mint a magyar sovinizmus fő-képviselőjének, lankadatlan vezéralakjának neve szinte fogalommá lett, s mert megalkuvást nem ismerő magyar érzése és ösztöne — az író toll ritka erejével, az irodalmi műveltség káprázatos gazdagságával s még hozzá az ékesenszólás elbűvölő hatalmával is csodás összhangban egyesül: Rákosi működése és pályájának jelentősége előtt a magyar szellemi élet minden megfigyelőjének és krónikásának meg kell hajtania az elismerés lobogóját.

A *magyarságért* c. kötetben ügyesen van összefoglalva szerzőnek egy csomó, a szellemi élet — legnagyobbbrészt a nyelv és irodalom — egyes kérdéseit tárgyzó, különböző időben megjelent cikke.

A nemzeti nyelv mindennél fontosabb kérdéseinek körébe vágnak *A nemzeti nyelv*, *A nyelv kultusza*, *A purizmus* s a *Hazafiság és művészet* c. cikkek. A legelőkelőbb műveltséget az idegen nyelvek tudásában látó veszedelmes előítélettel, elterjedt ostoba babonával szemben bátran mutat rá Rákosi arra a «fonák divat»-ra, mely a magyar gyermekeket már zsengekorukban, magyar nyelvérzékük megerősödése előtt idegen nyelvek szajkózására kaptatja, — s leplezetlenül kimondja — ami a tiszteletreméltó kivételektől erősített megdönthetetlen igazság — hogy «a magyar nyelv tökéletlenül tudása egyenes arányban van a mentől több idegen nyelv tudásával.» — «A nemzeti geniusz inkarnációja a nemzeti nyelv» — hirdeti teljes meggyőződéssel Rákosi, — s nagyon kíváncsú, hogy ezt az igét hallgassa és szíveleje meg s kövesse mindenki, akinek bármilyen befolyása lesz is a nagy háború utáni új korszakban termő és nevelődő új nemzedékre, — s hogy ez aranymondást aprópénzre váltva vigyük be az életbe, a családnak, a társadalomnak, a közéletnek minden viszonylatába.

Amiben azonban nem tudunk egyetérteni Rákosival, az az idegen szók magyarosan írásának elve, — amit ő pályáján egyéniségét jellemző erős meggyőződéssel és kitartással hirdetett s melyről e kötetben *A purizmus* c. cikke szól. E kérdésben Rákosi gyakran összeütközött Gyulai Pállal, — kivel irodalmi dolgokban, lelkük megalkuvást nem ismerő magyarságának hasonlósága ellenére is, általában sokat hadakozott, — s aki többek közt *A nyelv-tisztaságról* szóló, Kisfaludy-Társaságbeli elnöki megnyitó beszédei egyikében erősen neki ment az idegen szókat magyar helyesírás szerint íróknak,

akik azt hiszik, hogy ily könnyű úton az idegen szó magyarrá válik, nyelvünk gazdagul s megszabadulunk attól a gondtól, hogy idegen szó magyar kifejezésén törjük a fejünket.¹ Ime, Gyulai itt, az idegen szók magyaros írásában rejtlő, s a bölcse és szükséges nemzeti érzés mellett is tagadhatatlan tévedésen és veszedelmen kívül egy más hibára is rámutat, melyben a közélet igen sok szereplője — a politikusok különösen, de írók is nagy számban, s mi tagadás benne, maga a kitünő magyar író Rákosi is — leledzenek: az idegen szók *főlöszleg* használatára. Igaz, — mint a hogy azt Rákosi is, e kötetbe föl nem vett egyik cikkében kifejtette — nem az idegen szók sokasága teszi a magyar beszédet és írást igazán hibássá, hanem a szórendnek, a mondat-szerkezetnek, a mondatfűzésnek, a kifejezésnek idegenszerűsége, magyartalansága; igaz, hogy a Kisfaludy Károly *Perföldy fiskális*-ának latin szavakkal kevert, de magyarosan szerkesztett beszédje sokkal nemzetibb jellegű, a bár csupa magyar szóból, de idegenszerűen összetákolt koros magyar locsogásnál, — mégis, azon kell lennünk, hogy beszédünk és írásunk ne csak szerkezetében és kifejezéseiben legyen magyaros, hanem szavaiban is legyen magyar, s az idegen szókat — miket tudákosság, kényelmeskedés és helytelen elv annyit kever beszédünkbe — a lehető legritkább esetben használjuk, akkor, ha igazán nincs megfelelő magyar szavunk, vagy ha egy-egy idegen szó az értelem bizonyos színezetének kifejezése, kiemelése szempontjából okvetetlenül kívánatos. Nem jobb-e — a nyelv tisztaságáért, a nyelv jogáért küzdve — *nyelvtisztaság*-ról beszélnünk, *purizmus* helyett? S miért ne mondhatnók «a nemzeti *geniusz inkarnációja*» helyett «a nemzeti *szellem megtestesülése*»-t? Bizony, foltok az idegen szók a magyar beszédben, lusta gyomok és szűrő tövisek gyönyörű nyelvünk virághímes mezején, — irtsuk őket, amikor csak lehet, ezzel is a nyelvtisztaságnak, s közvetve a nemzeti szellemnek szent ügyét szolgáljuk.

Szorosabban vett irodalmi kérdésekkel az e kötetben összegyűjtött cikkek egész sora foglalkozik. A *Költészet* és a *Modern versek* (1898) címűekben már igen helyesen neki-nekitámad Rákosi azoknak a «múlt-kony tehetségek»-nek, akik «az újszerűt, az újnak látszót hajhásszák,» — s akik ellen pályája későbbi szakában — mikor az ő ízlése is mindjobban tisztult, viszont az idegen szemétdombokon keresgélő «újszerű» költők erkölcsi felfogása mindjobban lazult s szenvedő modoruk mind tűrhetlenebbé vált — szinte félelmetes elszántsággal indított minden jóízű és helyes gondolkozású ember nagy örömére, szenvedelmes háborút.

Egészen igaz, amit a *Gyermekirodalom* túlságosan kiélezett irányzatosságáról mond Rákosi, az élet művészileg feldolgozott képét követelvény itt is. S nagyon érdekesek azok az arcképek, amiket irodalmunk néhány jeleséről — Aranyról, Gyulairól, Gregussról, Salamounról — festett. *Arany János*-ról — a temesvári Arany János-Társaság megalakuláskor mondott egy igen elmés, szellemtől ragyogó, meghatóan költői felfogásra valló beszédet, amely a szónok pompás előadásában bizonyára elragadta a hall-

¹ Gyulai Pál: Emlékbeszéd. II. 302.

gatóságot. A nagyközönségre való sugalló hatás tekintetében Rákosi általában — akár ha ír, akár ha beszél — szinte párját ritkítja a magyar szellemi élet utóbbi néhány évtizedének történetében. Tehetségének ebben a színezetében van egyik magyarázata a közte és Gyulai közt mutatkozott ellentétnek: Gyulait szinte bántotta a népszerűség, — Rákosi, ha nem hajhászta is, sohasem idegenkedett tőle; Gyulai nem is tudott a nagy közönség szájaize szerint beszélni, — Rákosi szinte szédületes ügyességgel játszik a közönség lelkének húrjain; ezért a szónoki tehetséggel nem is igen bírt, s minden írását aprólékos gonddal kidolgozott Gyulai mindig csak a választékos izlésű irodalmi emberek kedvence volt és marad, — a legnagyobb könnyedséggel és közvetlenséggel szónokoló és író Rákosi hatása ellenben — különösen pályája derekán — igen széles körökre terjedt ki. Észrevehetőleg nem személyes indulat, hanem a természetnek és felfogásnak ez a különbözősége hozta magával, hogy Rákosinak *Gyulai Pál*-ról irt cikkében — sok igazság mellett — van bizonyos méltatlanság is, mellyel túlságosan lebecsüli Gyulainak különösen költői tehetségét.

Az ókori remekművek fordításának kérdésében feltétlenül helyes, a nemzeti szellem igazi gazdagítása szempontjából is megokolt álláspontot foglal el Rákosi, a *Homér* és *A kéoszí csalogány* c. cikkekben. Egyrészt lelkesen tör lándzsát amaz elv mellett, hogy az ókor nagy íróinak munkáit akkor tesszük igazán élvezhetővé, s nemzetünk szellemi közkincsévé, de az eredetinek célzatát és hangulatát is akkor adjuk vissza igazán híven: ha nem ragaszkodunk az eredeti — a mi fülünknek mindenképen idegen formához, hanem ha azt a nemzeti formát választjuk, amely mai időben és a mi nemzeti sajátságainkat tekintve, ugyanabba a hangulatba ringat bennünket, mint amilyennel elbájolta az eredeti egykor Hellász népét, — s így örömmel és büszkeséggel méltatta Baksay remekbe készült Iliász-fordításait; másrészt, Bacchylides verseinek fordításáról szólva, bölcsen hangsúlyozza azt a kívánságot, hogy az ókori remekírók fordítását az aprólékoskodó nyelvtudósok kezéből vegyék ki a költők.

A színpad iránti benső vonzalom és íróinak s művészeinek munkájához való igazi hozzáértés nyilvánul meg — a drámával egész pályáján, elméletben és gyakorlatban annyit foglalkozott szerzőnek e kötetbeli sok cikkében.

Igen sok érdekeset mond *A dráma szabályairól* (1898), a «belső igazság és külső valószínűség» fő-fő drámai törvényét fejtegetve. — 1883-ból — «Az Ember Tragédiájá»-nak színpadra készítése idejéből való a *Madách* c. cikk, melyben «kényes» és «vakmerő» kísérletnek mondja a nagy drámai költemény előadásának tervét — mely terv azonban bevált, ritka népszerűsége vitte az addig inkább csak irodalmi emberek által méltatott nagy művet és mély elméjű íróját.

Bánk bán-ról is szól egy cikk, melynek a Gyulai és Beöthy megállapításaival több tekintetben szembehelyezkedő fejtegetései részben igen meggyőzőek, de nem minden részben érthetünk velök egyet. Találó tömörséggel határozza meg a tragikumot általában: «A szuperlatívus a tragikum... Egy rendkívüli hős kénytelen megsemmisülése önön rendkívüli tulajdon-

ságai által...» S nézetünk szerint is egészen helyes nyomon jár, mikor Bánk teljes megsemmisülésre vivő tragikumát az ő nagy szívében, nagy szerelmében, becsületében, hűségében idealizmusában keresi, mely tényezők élesen kiválnak abból a «szívtelen és önző, fajtalan és becstelen, tolvaj és haszonleső» világból. Gyulaival szemben nagyon mélyenjáróan és elmésen vitatja Rákosi, hogy Gertrudis közvetlen bűnösségét nem azért mellőzte Katona, hogy ezzel Bánk bán tragikumát emelje, hanem hogy «királynéja díszét» megmentse, «darabja fényét» emelje, «hőse méltó ellenfelét» megóvja műve számára.

Ám mily csodálkozva olvassuk Rákosi e kijelentését: «Bánk bán-nak második és ötödik felvonásán kívül minden része engemet hidegen hagy.» Ezt szinte nem tudjuk elhinni a fogékony lelkű Rákosinak! Hogyan? Hát Melinda keserve, Tiborc panasza, Mikhál háborgása — nem indítja meg lelkét, nem markol szívébe, megindítóan, elkeserítően, felzaklatóan? S vajjon nem marad-e el messze az igazságtól az a nézet, hogy «Bánk bán fényesen van koncipiálva, fényesen van tragikus alaknak rajzolva is, de talán hatás nélkül van megkomponálva...» A darab fényes színpadi sikerei ugyancsak rácăfolnak erre a véleményre.

Szigeti József-ről — a tősgyökeres magyar humor e nagyszabású színpadi képviselőjéről, a színpadtól való megválása alkalmával — meghatóan költői formában, igazán művészien szép búcsúztatót olvasunk Rákosi kötetében — s szép és igaz az a rövid megemlékezés is, amit 1892-ben *Tumássy József*-ről, az akkori színésznemzedék «egyik legeredetibb és legizmosabb tehetségé»-ről irt, aki a «népdaloknak oly mesteri deklamációját tudta, melyet wagneri művészetnek lehetne neveznünk», s aki «oly művészi inspirációval dolgozott, amely méltón ámulatba ejtette a legkövetelőbb kritikus nézőt is.»

A régi Népszínház néhány alakját: *Lukácsy Sándor*-t, a népszínmű-író, *Csatai Zsófi*-t és *Klárné Annyal Ilká*-t, meleg szeretettel — de ebből fakadólag némi elfogultsággal — búcsúztatja Rákosi.

A könyv ólzatának körén jóformán egészen kívül esik két, egyébként nagyon érdekes színházi cikk: a *Banquo szelleme* címűben igen meggyőzően, nagy elmeéllel fejtegeti s bizonyítja a szerző, hogy a Nemzeti Színház egy régebbi, nem sikerült kísérletétől eltérően — a Banquo szellemjeletében, a meggyilkolt vezér képében valóban meg kell jelennie a színpadon a Banquot játszó színésznek, mert a jelenet különben érthetetlen és hatástalan; a *Shylock Párisban* című 1890-ben írott cikk nagy része idézet Sarcey bírálatából, mely Shylockot — igen helyesen — vígjátéki alaknak — sőt a darabot, némi túlzással, operettszerűnek — mondja.

A *Coquelin*-ről szóló cikkben érdekesen emlékezik meg Rákosi a franciák színjátszó iskolájáról, a versek hagyományos éneklő modorú szavalásáról, s a francia színészek kötetlen beszédjének tökéletességéről; majd szinte megdöbbenve mutat rá a nagy erkölcsi hatásra, mit Coquelin játéka nálunk tett, s ennek okát — igen mélyen járó elmélkedések során — abban találja, hogy a mi műveltségünk nem színmagyar, hanem valójában nemzetközi. E fájó igazság bátor kimondása és megdönthetetlen bizonyí-

tása — e tanulmányszámba menő cikket a kötet egyik legértékesebb darabjává avatja.

A könyv irányzatának egyik kimagasló képviselője a *Magyar zené-ről* szóló fejtegetés, melynek lényege ebben a két mondatban tetőződik: «A magyar gondolkodás, a magyar érzés adománya kell hozzá, hogy valaki magyar zenét írjon. Az egyetemes zenei műveltség ehhez nem elég.»

Munkácsyról és művészetéről két cikk szól, a *Munkácsy Mihály* és *Az Isten-ember* címűek. Amit az utóbbiban a «Krisztus Pilátus előtt» című hatalmas festményről mond a szerző, hogy «a tragikus momentum ecset által soha megrázóbb kifejezést nem nyert, mint e Krisztus-alak és fej által e környezetben» — abban alighanem mindenki egyetért Rákosival; ám az első cikk amaz állítása, hogy olyan tehetségnek, mint a Munkácsy, mi nálunk «nincsenek meg az élet feltételei» — ez, azt gondolom, erősen vitatható kérdés, s jól esett volna éppen Rákositól e felfogás ellenkezőjének bizonygatását hallanunk.

Néhány cikk egészen bensőséges jellegű; közülök *A mi diáktanyánk* címűben megilletődve emlékezik meg szerző az ő korán elhunyt hű barátjáról, Csukási Józsefről s hangjának őszintesége, melege meghatja az olvasót; de amit a *Legkevesebb könyveim* című elmefuttatásban mond, hogy többet tanult a rossz könyvekből, mint a jókból, mert a jókat mohón élvezte csak, de a rosszakkal magában vitatkozván, elveihez jutott — ez állításban bizonyára több az elmésség külső ragyogása, mint az igazság belső ereje.

A német városokat járva is magyar lelke fényező hasábján át bocsátja gondolatait az író. «Sovinizmus dolgában bizony az utolsók vagyunk Európában» — állapítja meg teljes joggal, — s helyesen száll szembe némely körök ama minősíthetetlen rövidlátásával, károsan téves felfogásával, a mi magyar beszédben is *Wien*-t követel, a sok százados magyar név: *Bécs* helyett.

A hely szűke miatt — sajnos — csak röptiben számolhatunk be Rákosi szép könyvéről, mit nagy figyelemmel, nem lankadó érdeklődéssel olvastunk végig s jóleső érzéssel tettünk le. Kíváncsok, hogy e könyvet sokan olvassák; kíváncsok, hogy azok az érzések, miknek Rákosi ezekben a cikkekben kifejezést ad, minden magyar ember lelkét ne csak érintgessék, hanem valósággal és tetterre serkentőleg eltöltsék — s azok a vezető elvek és gondolatok, mikkel a jeles szerző oly bőségesen szolgál, megértésre és megvalósításra találjanak azoknál, akikre Magyarország szellemi irányításának felelősségteljes, fontos feladata bízva van. Legyünk őszinték, legyünk erősek és legyünk következetesen kitartóak abban a küzdelemben, amelynek a közművelődés annyi sok terén: iskolában és irodalomban, — szóló- és képzőművészetben, — a politika és a társadalom mezején és minden elképzelhető helyen — folynia kell még soká, folynia kell mindörökké és lankadatlanul — a *magyarságért*!

SZÁSZ KÁROLY.

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

A Cél. 1916. évf. 1. sz. — R. R.: *Kiss József háborús versei*. A háborús verskötet előszavával részletesen foglalkozik s ennek kapcsán egy pillantást vet a költő pályájára. A cikk írójának sokszor volt alkalma az agg Gyulai Pállal Kiss József költészetéről beszélgetni. Gyulai pattogó és ötletes észrevételekkel fejtette ki, hogy miért nem tartja Kiss Józsefet nagy költőnek. Elismerte, hogy egypár érzelmes és jobb fajta verset írt ugyan, de megrotta érzelmeskedését, mely alatt szerinte sokszor nem igazi szívből fakadó érzés rejtett. Nem szerette Kiss József nyelvét sem. Gyulai Pál e nézetei környezetét még elítélőbb állásfoglalásra birták. E kötet a cikkíró szerint gyengeségeit fokozott mértékben tartalmazza. Még legsikerültebb a «Hosszúnapkor» c. verse, melyben hitsorsosainak csodálatába merül.

U. i. 2. sz. — R. R.: *Grün Lili*. Földes Imre darabjának bírálata. Éppen olyan művészietlenül összefércelt hatásdarab, mint a legtöbb mai budapesti színmű. Az egész darab a maga egészében valószínűtlen, de ez csak az egészsre, mint művészi alkotásra áll, az új magyar középosztály életéből merített egyes megfigyelések azonban pompásan élethűek. A személyek viselkedése e színdarabban semmivel sem rosszabb, mint amilyen az életben, a választott környezetben szokott lenni.

A Gyűjtő. 1915. évf. 1—3. sz. — Koroda Pál: *Reviczky Gyula kéziratai*. Hír arról, hogy a Szent-György Céh útján Reviczky néhány verses és prózai kézirata — köztük kiadatlan töredékek is — árverésre került. Ugyanekkor elérverezték Barabás Miklós eredeti körrajzai közül: Danielik János, Tóth Lőrinc, Sárosy Gyula és Szigligeti arcképét. Továbbá néhány más írónak más művésztől származó képmását.

A Hét. 1915. évf. 52. sz. — H. A.: *Ciklámen*. Gábor Andor új drámájának ismertetése. «G. A. tarka tehetség. Sokfelé fordul s egyik úton sem megy következetesen a mélységig.»

U. i. 1916. évf. 1. sz. — H. A.: Herczeg Ferencnek «Magdaléna két élete» c. új regényét ismerteti. — N. n. Szomaházy Istvánnak «Meseváros» c. regényét, — «Világok tusája» címen Wlassics Tibor verskötetét, — «Vengerkák» címen Pásztor Árpád regényét, — «A bánat harangzúgásban» címen Sántha György verskötetét ismerteti.

U. i. 2. sz. — *Kiss József: Plakátok* címen a Simon Judit filmről ír. (Reflexiók.)

U. i. 5. sz. — N. n.: Lengyel Istvánnak *Béke* és Balázs Józsefnek *Versei*, dalok c. verskötetét ismerteti.

U. i. 6. sz. — Közli Tormay Cécil, Ferenczi Magda és Drégely Gábor arcképét. — Az irodalom rovatban «Az akadémiai nagyvizsga» címen a Péczely-díjról és a Vojnits-jutalomról elmélkedik.

U. i. 7. sz. — H. A.: Szomory Dezsőnek «A pékné» című könyvét bírálja.

U. i. 8. sz. — H. A.: «A nap lovagja» címen Bródy Sándornak ily című drámáját ismerteti.

A Nap. 1916. évf. 9. sz. — r.: Lakatos Lászlónak «A bécsi táncosnő» c. egyfelvonásos drámáját ismerteti.

U. i. 20. sz. — *Andrássy Gyula könyve Amerikában* címen közleményt hoz arról, hogy a «Review of Reviews» decemberi száma miképpen méltatja A. Gy. «Kinek bűne a világháború» c. könyvét, amely angolul is megjelent; — *Hadzsics Gyula* címen pedig Petőfi szerb fordítójának halálhírét közli.

A Társaság. 1916. évf. 5. sz. — *Körmendy Viktor: Bánk bán jubileuma.* A százötvenedik előadás alkalmából szól a Bánk bán fogadtatásáról az irodalomban. A Darnay-féle sümegi gyűjteményben levő Katona-kéziratok közül idéz egy jelentéktelen aktából és egy Kisfaludy Károlyhoz írott levélből (1820 dec.): «Ime ígéretemnek következtében egynémelly magam sorsu verseket küldök. Ha a Tudós Világban valami előfordul, kérem tudósítását, főképp a Dramaturgiára nézve. Ha hírt hall Bánk bánról... Barátom Uram írni ne terheltesse...»

U. i. 6. sz. — *Tormay Cécile: A régi ház.* Az író nő elmondja azokat a belső okokat, amelyek őt e regény megírására késztették. (A szerző arcképével.)

U. i. 7. sz. — *Szemere György: Író a művéről.* Összinte önkritika munkásságáról, új kötete («Apró regények») megjelenése alkalmából. «Írtam a magyar parasztról, a magyar úrról... de a parasztot, az urat megírnom nem sikerült. Csak állítottam róluk egyet-mást, olyat is, ami megdönthetetlenül igaz, de az egész kép, a koncepció hibás. Hiányzik belőle valami, talán a szuggeráló erő, az a lelki többlet, ami a művészt teszi. Csak egy bizonyos. Lelkiismeretes igyekeztem lenni. Gyarló, amit írtam, de az enyém.» (Az író arcképével.)

A Tett. 1916. évf. 7. sz. — «A kisasszony férje» az Akadémián. A Vojnits-díj odaítélésével s a körötte fejlődött hírlapi vitával foglalkozik.

U. i. 8. sz. — *Komját Aladár: Szomory Dezsőről.* A kis cikk Szomory új könyvét («A pékné») dicséri.

Akadémiai Értesítő. 1915. évf. 12. sz. — *Melich János: Cirill-betűs magyar szöveg.* Egy valószínűen a XVIII. század végéről, vagy a XIX. század elejéről való cirill-betűs emlék közlése és nyelvi sajátságainak ismertetése. Az értekezésből megtudjuk, hogy a magyar irodalomban eddig csak egy hiteles görög-keleti szertartású cirill-betűs szöveg volt ismeretes. Ez a XVI—XVII. századból való «Codex Sturdzanus»-ban reánk maradt «Miatyánk». Szerző végül felhívja a figyelmet arra, hogy a mi legrégebbi nyelvemlékeink a görög-betűs magyar szavakat tartalmazó emlékek. Ezután jönnek a latin-betűsek s csak utoljára a cirill-betűsek. — *A. M. T. Akadémia beltugjainak irodalmi munkássága 1915-ben.* Könyvészeti egybeállítás.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — *Jánosí Béla: Schedius Lajos esztétikája.* Schedius Lajos (1768—1847) a pesti egyetemen 50 éven át az esztétika tanára, a közelet és az irodalom legkülönbözőbb terein sokoldalú és értékes munkásságot fejtett ki. Rendszerének magvát és alapelvét a «Principia philocaliæ seu doctrina pulchri» (Pest. 1828) c. munkája bevezetésében találjuk meg. A hatások, melyeknek nyomát viseli, három nagy szellemi áramlattól erednek: 1. Mint Heyne tanítványa Göttingában szorgalommal mélyedt el a görög és római klasszikusok s az ókori filozófia tanulmányozásába. — 2. A ráható második hatalmas tényező Schelling filozófiája. — 3. Schedius tana a művészetekről nagyjában összhangzik a német irodalom virágkorának olveivel. A magyar esztétikai munkákról nem vesz tudomást. Szerdahelyit vagy Greguss Mihályt meg sem említi. Magyar vonatkozást is alig fedezhetünk fel az egész könyvben. A Philocaliæ régebb esztétikai irodalmunknak mindenesetre egyik legjelentékenyebb terméke s a viszonylagosan legeredetibb ilyen kísérletek közé tartozik. — *Heller Bernát: Az Antar-regény.* Szerző e tárgyról tartott előadásának (a 32 kötetre terjedő híres arab mű ismertetésének) kivonata. Az érdekes tanulmány magyar párhuzamos helyekre is utal.

U. i. 2. sz. — *Marczali Henrik: A Botond-monda történeti kapcsolatairól* értekezik. Igazi történeti mondával állunk itt szemben. Történet, mert biztos tények szolgáltatják alapját; monda, mert a népies képzelet kedvére színezi ki hőseinek szavait és tetteit. Megvan benne az egyénítés és az általánosító szimbolizmus egyaránt. Szimbolum az Aranykapu és áttörése, szimbolum... az egymással küzdő nemesek elsősege fölött döntő párvialdal is... Szimbolum Botond is, noha öntudatlanul tette azzá a nép lelke. A hadratermett... becsületét bárki ellen fenntartó... magyar nép megtérítése: «a leghivebb magyar». — *Viszota Gyula Széchenyi és az 1816-iki bécsi löversenyek* c. dolgozatában megállapítja, hogy Széchenyinek az osztrák löversenyek megalapításában is tevékeny része volt. Bécsben nem az 1826-iki verseny volt az első; már 1816-ban is voltak itt versenyek s már ezekben részt vett a jeles magyar gróf. — *Reza Dező Egy második Nemzeti Színház eszméje 1843-ban* címen Veszprém vármegye országos indítványát, előzményeit és fogadtatását ismerteti. — *Harsányi István: Tompa-relikviák a sárospataki könyvtárból.* Tompa három ismeretlen verse. Adatközlés felvilágosító jegyzetekkel.

Alkotmány. 1916. évf. 9. sz. — *N. n.*: *A pozsonyi kódex.* Vargha Damjának az Irodalomtörténeti társaságban tartott előadását ismerteti. — *a.*: Lakatos Lászlónak «A bécsi táncosnő» c. egyfelvonásos darabját ismerteti. A darab egyik hőse Döbrentei Gábor.

U. i. 16. sz. — *Sereghy Elemér: Névtelen hősök.* Tóth Ede szövegére Erkel Ferenc 1880-ban vígoperát írt. Annak idején a darab megbukott. Maga Erkel is kísérletnek szánta, vajjon sikerül-e a népszínmű stílusát operai színvonalra emelni? A cikk e mű átdolgozását és följújtását bírálja.

U. i. 22. sz. *Ybl E.*: Földes Imrének «Grün Lili» c. darabját bírálja.

U. i. 23. sz. — *(tb.)*: *Háborús irodalom* címen Dobrowski Jánosnak «A lengyel légiók» c. könyvét ismerteti.

U. i. 29. sz. — *Platz Bonifác: Egyházirodalmi iskolák.* A budapesti kispapok magyar iskolájának régebbi munkásságát ismertetvén, azt a véleményét adja elő, hogy ezeknek a szemináriumi irodalmi iskoláknak szónoki iskolákká kellene átalakulniuk.

U. i. 30. sz. — *Prohászka Ottokár: Magyar kultúra.* A katolikus írók és hírlapírók Országos Pázmány-Egyesületének közgyűlésén elmondott beszéd. Írókra van szükség, akik a krisztusi tanokban eszményeiket és értékeiket nézik és szeretik. — *t. b.*: *Az új sarj.* Erdős Renée regényének méltatása. — *N. n.*: *A M. Tud. Akadémia ülése.* A Péczely- és Vojnits-jutalomról szóló jelentéseket ismerteti.

U. i. 33. sz. — *Saly László: Egyházirodalmi iskolák.* A budapesti kispapok magyar Egyházirodalmi Iskolájának működését helyesli. Létjogosultságát a magyar hittudományi nyelv fejlesztésének szükségessége adja meg.

U. i. 35. sz. — *m. l.*: *Háborús irodalom.* A régi háborúkat azok vívták, akik eleve katonáknak nevelődtek, a mai háború a népfelkelő polgároké. A költőnek kell majd kianalizálnia azokat a lelki összetevőket, amelyekből a népfelkelők hősiessége kialakul. Majd akkor kitűnik, hogy Tolsztoj is csak a háború zsánerképeit szemléltette regényében, amelyek örökkévalóak ugyan, de a mai háború és az ember viszonya mint generális probléma merőben más. — *N. n.*: *Sztrakoniczky Károly emlékezete.* Drégely Gábor Vojnits-jutalmát egy a háborúban elpusztult kárpáti ház felépítésére adta oda s ezt a házat Sztrakoniczkyról kívánja elneveztetni.

U. i. 37. sz. — *N. n.*: *Zsidódráma-zsidófilm.* Reflexiók az Egyenlőség c. hetilap ugyanilyen c. vezércikkéhez.

U. i. 43. sz. — *Y. E.*: *A nap lovagja.* Hajó Sándornak Bródy Sándor hasonló c. regénye után készült szindarabját ismerteti.

U. i. 49. sz. — *ml.*: *A háború aranykönyvei.* Dicsérendő gondolat a magyarság hősiességének dokumentumait összegyűjteni. De össze kellene gyűjteni annak bizonyosságait is, hogy a béke kulturális munkájából is kivette már a részét. Ezért a magyar kultúrtörténet aranykönyvének íróit kellene pályadíjakkal jutalmazni «sok száz selejtes szépirodalmi műnek jutalmakkal és pályadíjakkal való kiprovokálása» helyett.

U. i. 51. sz. — *Márkus László: Szélcsendes idő.* Nekünk Jókai volt az emberi fantázia legcsodálatosabb meglelvevése, de a költői révület

legféltelenebb pillanataiban sem látta előre, hogy a háború az energiák milyen dimenzióit fejlesztheti ki és hogy a gonoszságnak és jóságnak mily mennyisége van az emberi lélekben. A jövőben a legfantasztikusabb történetek az életből merítetteknek látszanak majd s a legszélsőbb naturalizmus ezután a romantika lesz. — *Turhányi Egon Alberte: Háborús irodalom.* Stockinger Gyulának «Éljen» c. háborús versgyűjteménye megjelenésével kapcsolatban támadja a M. T. Akadémiát, hogy a magyar nyelv és kultúra külföldi terjesztőit nem támogatja.

U. i. 55. sz. — *Buttykay P. Antal: Gerely József emlékezete.* Meleghangú megemlékezés.

U. i. 57. sz. — *tb.: Molnár Ferencnek A fehér felhő c. «mirakulum»-járól írt tárcát.*

U. i. 58. sz. — *Tagajánlások a Szent István Akadémiában.* Tiszteleti tagul ajánlatott többek között: Fraknoi Vilmos, Berzeviczy Albert; rendes tagul: Morvay Győző és Pintér Jenő.

U. i. 60. sz. — *Pethő Sándor: Szekfű könyve és Rákóczi egyénisége* c. tárcájában élesen bírálja Szekfű Gyula munkáját.

U. i. 61. sz. — *N. n.: A piarista főgimnázium előadása* címen Sik Sándornak az Urania-színházban előadott Ébredés című háromfelvonásos ifjúsági színművét és Pitroff Pálnak A győri sajtó története c. könyvét ismerteti.

U. i. 68. sz. — *Harsányi Lajos: O, beata Ungheria! Tárca az ú. n. «nyugatos» írók elhallgatásáról.* Bízik, hogy... «sok szép magyar talentum pedig majd palinodiát énekel. Egyik-másik már kezdi.» — *N. n. Szigligeti Edének a Nemzeti Színházban felújított Valéria c. szomorújátékát ismerteti.*

Az Est. 1916. évf. 9. sz. — Bródy Sándor: Nemzeti Színház címen Lakatos Lászlónak A bécsi táncosnő c. drámáját bírálja.

U. i. 19. sz. — *Meghalt Petőfi szerb fordítója.* Közlemény arról, hogy *Hadzsics Antal* magyarországi szerb író, Petőfi fordítója meghalt. Szigligeti Ede színműveit is megismertette a szerbekkel. Tagja volt a Kisfaludy-Társaságnak.

U. i. 27. sz. — *F. J.: Grün Liliről.* Levél a szerkesztőhöz abból az alkalomból, hogy Földes Imrének ily című darabját előadták a Magyar Színházban. «...Ez az új irány csempészes, hamis lobogó alatt való hajózás, a Folies Caprice-nak fölavatása magyar irodalomná.»

U. i. 32. sz. — *«A táncosnő» Bécsben.* Lengyel Menyhért «A táncosnő» c. színművét Bécs számára Jarno József igazgató megszerezte előadásra. — *A Voinits-díj idei nyertese: Drégely Gábor.* Alkalmi hír és hozzászólás.

U. i. 33. sz. — *Ki írta «A kisasszony férjé»-t?* Beöthy László, a Magyar Színház igazgatója tiltakozik egyik lapnak az ellen a vádjá ellen, mintha a Drégely Gábor darabját nem a szerző, hanem egy más író dolgozta volna át mai nagysikerű formájára.

U. i. 34. sz. — Hír arról, hogy Reinhardt Miksa a Deutsches Theater Kammerstücke számára megszerezte előadásra Heltai Jenő «A tündérlaki lányok» c. vígjátékát.

U. i. 38. sz. — *A Kisfaludy-Társaság hetvenedik közgyűlése.* Az ünnepi ülés lefolyásának rövid ismertetése. (L. a többi napilapban is.)

U. i. 44. sz. — *A nap lovagja.* Bródy Sándor és Hajós Sándor ily című új darabjának előadásáról szóló rövid hír.

U. i. 46. sz. — *«Az ördög» századik előadása Amsterdamban.* Hír Molnár Ferenc színdarabjának hollandiai nagy sikeréről.

U. i. 57. sz. — *Bródy Sándor: Molnár Ferenc «Fehér felhő»-je.* Színi kritika (v. ö. *«Az Ujság»* 1916. évf. 57. sz.). — *Molnár Ferenc a darabjáról.* Molnár Ferencnek a *«Magyar Színpad»*-ban megjelent cikke (a *Fehér felhő* c. egyfelvonásos *«miraculum»*-ának előadása alkalmából). — *A osztrák helytartóság is betiltotta a Lyon Léát.* Hír Bródy Sándor darabjának külföldi viszontagságáról.

Az Ujság. 1916. évf. 8. sz. — *Simon Judit a filmen.* Décsi Gyulának, a Mozgókép-otthon tulajdonosának hozzászólása ahhoz a vitához, mely Kiss József és Mérei Adolf között keletkezett a Simon Judit filmre vitele körül.

U. i. 9. sz. — *N. n.: Mocsáry Lajos.* (1826—1916.) A nemrég elhunyt politikai író nekrológja. — *Keszler József: A bécsi táncosnő.* Lakatos László ily című egyfelvonásos — a Nemzeti Színházban 1916 jan. 3-án előadott — vigjátékának ismertetése. A korfestő részletekkel keretezett darab Döbrentei Gábor és Ellsler Fanny gyöngéd barátságáról szól. (Lakatosnak azt a közleményét, melyben ugyane tárgyat dolgozta fel, ismertettük folyóiratunk 1912. évf. 144. l.)

U. i. 22. sz. — *Mit dalolnak a magyar katonák?* E címen a Berliner Tageblattban Freudenthal Albert tárcát írt katona-dalainkról s fordításban szemelvényeket közöl belőlük. — *-án.: Grün Lili.* (Földes Imre színműve. Bemutatta a Magyar Színház 1916 jan. 21-én.) Színi kritika. «A darab azért nem végzetesen rossz. Az alakok (persze folszínes) jellemzése, némely társadalmi problémák érintése némileg mégis igazolja, hogy Földes Imre miért állott elő ezzel a darabjával.»

U. i. 26. sz. — *A Bánk bán 150-ik előadása.* Katona József tragédiája a Bánk bán 1916 jan. 26-án érte meg százötvenedik jubiláris előadását a Nemzeti Színházban. Bemutatója 1839 márc. 23-án volt, amikor Egressy Gábor javára adták elő nagyon hatástalanul. Hat évvel később tüzték újból műsorra. A cikk azután a darab későbbi előadásait ismerteti.

U. i. 32. sz. — *A Péczely- és Vojnits-jutalom.* A M. T. Akadémia 1916 jan. 31-én tartott összes ülésén jelentést tettek az itt jelzett jutalmakról. Eszerint a Péczely-jutalmat (= 2000 korona) Tormay Cecilnek ítéltek oda «A régi ház» c. regényéért. Ugyanily összegű jutalomban részesítették a korán elhunyt Ferentzi Magda «Fehér árnyékok» c. regényét is. A Vojnits-jutalmat (= 800 korona) Drégely Gábor nyerte el «A kisasszony férje» c. darabjával. A cikk végül Drégely Gáborra vonatkozó életrajzi adatokat közöl. — *(p. r.):* Turi Bélának A háború belülről nézve c. munkáját ismerteti.

U. i. 34. sz. — *A Kisfaludy-Társaság közgyűlése.* Hír arról, hogy a Kisfaludy-Társaság 1916 febr. 2-án tartott ülésén tagjául választotta Bánffy

Miklós grófot és Szász Károlyt. A cikk ezután közli a nevezett írók életrajzi adatait és ismerteti a pályázatokról szóló jelentést. (L. a többi napilapban is.)

U. i. 38. sz. — *A Kisfaludy-Társaság 1916 febr. 6-án tartott közüléséről szóló tudósítás.* A közülés Beöthy Zsolt elnöknek Shakespeareről és Aranyról szóló megnyitó beszédével kezdődött. Vargha Gyula a Társaság elmúlt évi működéséről, Kozma Andor pedig a lejárt pályázatokról tett jelentést. A jeligés levelek felbontása után kitünt, hogy a Széher Árpád-jutalmat (Szigligeti életrajza) Vértessy Jenő dr., egyetemi magántanár nyerte el. A gróf Vigyázó-jutalmat (kisebb történelmi tárgyú prózái elbeszélés) megosztották Szerellemhegyi Tivadar és Tóth Sándor dr. között. Ezután Berzeviczy Albert másodelnök olvasta fel «Shakespeare és a nemzeti lélek» c. tanulmányát. Somló Sándor Shakespeare Macbethjének egy jelenetét mutatta be. Ez a rész Arany Jánosnak egy eddig ismeretlen fordítása. Vargha Gyula: A magyar katonákhoz c. hazafias költeményét adta elő, Herczeg Ferenc pedig A hadi árva c. elbeszélését. Szabolcska Mihálynak Könnyesepp az égből és Üzenet c. verseit Hegedüs István olvasta fel. — Széchenyi-emlékbeszéd. Ráday Gedeon grófnak a nemzeti Kaszinóban 1916 febr. 6-án tartott ünnepi megemlékezéséről szóló tudósítás. A beszéd részletes ismertetése. (L. a többi napilapban is.)

U. i. 43. sz. — N. n. Bródy Sándornak és Hajó Sándornak A nap lovagja c. — a Vígszínházban 1916 febr. 11-én színre került — új darabját ismerteti. — Beöthy Zsolt előadása. Rövid tudósítás a Műbarátok Körében 1916 febr. 11-én irodalmi műveltségünkről tartott előadásról. Az érzelmi és erkölcsi kultúra fejlődésének főszekőze az irodalmi műveltség. Ennek pedig legfontosabb része a nemzeti irodalmi műveltség, mert nyelvénél fogva legközelebb áll hozzánk s legkönnyebben hat reánk.

U. i. 44. sz. — N. n.: *Elbeszélések.* Dessewffy Berta ilycimű kötetének ismertetése. — h. a. Pásztor József új novellás kötetét (A muszka vendég). — K. G. pedig Radó Antalnak Háborús strófák címen kiadott verseit ismerteti és bírálja.

U. i. 51. sz. — (pr.): *Himfy dalai.* Rövid cikk abból az alkalomból, hogy a Nemzeti Színház 1916 febr. 19-én felelevenítette Berczik Árpádnak Himfy dalai című vígjátékát, melynek főhőse: Kisfaludy Sándor, a költő.

U. i. 53. sz. — *Mephistopheles tanításai.* Goethe Faustjából. Kozma Andor műfordítása. (Részlet a M. T. Akadémia I. osztálya ülésén bemutatott jelenetekből.)

U. i. 54. sz. — *Az ember tragédiája Zürichben.* Tudósítás arról, hogy a zürichi főiskolai hallgatók előadták Madách művét. (V. ö. Neue Zürcher Zeitung 1916. évf. 238. és 258. sz.)

U. i. 57. sz. — *Keszler József: A fehér felhő.* Molnár Ferenc ily című egyfelvonásos, öt változásra terjedő «mirakuluma» első előadásának (Nemzeti Színház 1916 febr. 25.) ismertetése. L. a többi napilapban is. A darab változásai egy — az örségen elszunnyadó — öreg huszár hazaszálló álmát mutatják be.

U. i. 58. sz. — A Tudomány-Irodalom-rovat közli a Szent István.

Akadémiában üresedésben levő helyekre ajánlottakat. (L. Alkotmány. 1916. évf. 58. sz.)

U. i. 63. sz. — (p. g.): *Az özvegy falu*. Lőrinczy György ilycímű könyvének ismertetése. «A pompás írások mellett Komáromi Katz Endre és Mühlbeck Károly művészi rajzai ékeskednek.»

U. i. 65. sz. — *Szilágyi Géza* Szomorý Dezsőnek Hermelin c. új szín-művét ismerteti és bírálja. Bemutatták a Vígszínházban 1916 márc. 4-én. A darab arról szól, hogy Pálfi Tibor drámaíró, egy szerelmi szenvedésben megtisztult férfi örökre rátalál előbb elűzött, majd visszakönyörgött párjára, a becézve Hermelinnek nevezett Tóth Hermin színésznőre. A darabban «elsősorban az érzés gazdagsága kápráztatja el a nézőt».

U. i. 67. sz. — *Valéria*. Hír arról, hogy Szigligeti születése évfordulója alkalmából a Nemzeti Színház 1916 márc. 7-dikére Valéria c. klasszikus formájú tragédiáját tűzte ki előadásra.

U. i. 68. sz. — *Váradi Antal: Emlék*. Visszaemlékezés báró Eötvös Józsefre. Szerző diákkorában, Pécsen, üdvözlő-beszédével magára vonta a nagynevű miniszter figyelmét s jóindulatát is sikerült megnyernie. — A Színház-, Zene-rovatból megtudjuk, hogy a Nemzeti Színház Szigligeti születésének százkettedik évfordulója alkalmából előadatta a Valéria c. darabot.

Berliner Tageblatt. 1916. évf. 20. sz. — *Russenstücke in Polen* címen beszámol arról, hogy Lengyel és Bíró darabját, A Cárnyt Lodzban bemutatta a német színház. Wassermann igazgató pompás díszletekről és jeles rendezésről gondoskodott, Adele Hartwig igen jó Cárny volt. A «több mint zsúfolt házban» oly nagy sikere volt a darabnak, hogy jan. 28-án Varsóban is bemutatja a lodzi német színház vendégjáték gyanánt.

U. i. 35. sz. — *Albert Freudenthal: Was die ungarischen Soldaten singen*. Néhány magyar katonanótának igen gyöngye fordítása.

U. i. 54. sz. — *Edgar v. Schmidt-Pauli Ungarisches Volkslied* címen a magyar föld vonzó erejéről s a magyar népdal szépségéről ír. «Mély érzelem rejlik a bánatos dalokban. Szinte a pásztortüzeknél, csillagok alatt születtek, messze vándoroltak a végtelen pusztá szomorú szépségén át és sötétén ízzik rajtuk át a hazai rétnék, erdőnek, szőlőnek, folyónak szere-tete.» «A magyar hazát elhagyni lehet, de elfeledni soha.»

U. i. 68. sz. — *F. E.*: Gyóni Géza verskötetének német kiadását (Auf polnischen Fluren, am Lagerfeuer. Dresden, Meinhold u. Söhne 1915.) ismerteti s «Petőfi tüzes tanítványának» verseiben megtalálja mindazt, ami a harcosnak szívén fekszik. Különösen kiemeli Sigmar Mehringnek valóban művészi átérzésről tanuskodó fordításait.

Budapesti Hirlap. 1916. évf. 1. sz. — *ö.*: *Regény* címen Erdős Renének *Az új sárj* című regényét ismerteti. «A regény autobiográfia, melynek két utolsó fejezete filozofikus mélységével és emberi fölemelkedésével egyetemes emberi jelentőséget ad, amellet csodaszép sorokat tartalmaz. Az írónak legfényesebb képessége a jellem- és alakfestés.»

U. i. 2. sz. — *Sebestyén Károly: Bánk bán. Tárca.*

U. i. 4. sz. — *Édy Pál: A holnaposok.* Fejtegetés Lombroso alapján. (Tárca.)

U. i. 9. sz. — *Fráter Aladár: Az irodalom műhelyeiben* címen arról elmélkedik, hogy mit írnak, mit látnak az írók a mai rettenetes világ-felfordulás idején. A magyar háborús irodalom — úgymond — külön, mint akármelyik más nemzeté. — *N. n.: Mocsáry Lajos meghalt* címen közli M. életrajzát s műveinek jegyzékét. — *Nemzeti Színház* címen ismerteti Lakatos Lászlónak a bécsi táncosnő c. drámáját.

U. i. 16. sz. — *Dunántúli Levelek.* Lakatos Vincének A hazafias költészet fontossága napjainkban c. dolgozatával kapcsolatban a háborús költészetről elmélkedik. Megjegyzéseket tesz Ady Endrének Gyűlölet és harc c. versére s közli H. László Arynak Tábori posta meg Imádság c. verseit.

U. i. 21. sz. — *Takáts Sándor: A hazai török hegedősök.* (Tárca.) A hazai törökök zene- és énekkedvelő nép voltak. Lantosaik és hegedőseik föl- és alá jártak a török végházakban. A törökkel szomszédos magyar vitézek leveleiből tudjuk, hogy ha vitéz módra harcoltak, a törökök versekben dicsőítették őket. A megmagyarosodott török végbeliek magyar verseket is költöttek. A török és magyar virágénekek közt vannak közös vonások (a daru madár, a virágok szereplése stb.). Nem ritka eset, hogy egyik-másik főúrunk ... török szomszédaitól lantost vagy hegedőst vásárol.

U. i. 22. sz. — *Lórisz: Grün Lili* címen Földes Imre ily című drámáját ismerteti.

U. i. 30. sz. — *Prohászka a nyugatosokról és a kultúra válságáról* címen közli Prohászka Ottokárnak a Pázmány-egyesület közgyűlésén az ú. n. «nyugatosok»-ról mondott véleményét.

U. i. 37. sz. — *Darkó Jenő: A Balkán és a magyar tudomány.* — *Trencsény Károly: A nyugatosok elődei.* Időszerű vonatkozású cikkek.

U. i. 48. sz. — «Az ember tragédiája Zürichben. Közlemény arról, hogy a Szabadtanulmányi Egyesület Madách művét bemutatta a svájci közönségnek.

U. i. 49. sz. — *Az eljövendő magyar irodalom* címen közli Rákosi Jenőnek Bolza Gyula könyvéről írt sorait.

U. i. 54. sz. — *Rákosi Jenő: Fehér árnyak* címen ismerteti a korán elhunyt Ferenczi Magda regényét. «Ferenczi Magda halála csapás irodalmunkra. A regény a davosi szanatóriumi élet keretében két tüdőbetegnek: Mártának és Wernernek szerelmét mondja el.»

Budapesti Szemle. 1916. évf. 1. sz. — *Szász Károly: A magyar dráma hagyományai.* Hogy drámánk kölcsönhatásban maradjon nemzeti politikánk korszerű eszméivel, hogy szerepe legyen a nemzeti érzés és gondolat felkeltésében, fenntartásában és fokozásában, hogy ragaszkodjék a nemzeti történelmi tárgyakhoz, történelmünk nagy alakjainak kultuszához, — hogy igyekezzék hű tükre lenni a korabeli magyar életnek, hogy figyelemmel legyen a népies elemekre, hogy egyik legfontosabb feladatát vallja nemzeti életünk eredetiségének és sajátosságainak, zamatosságának

és választékoságának megőrzését s a nyelv helyes irányú fejlesztését, hogy ne zárkózzék el a külföldi igazi nagy írók és világirodalmi irányzatok s eszméáramlatok hatása elől, s hogy tartózkodjék az ép és tiszta erkölcsi érzéket sértő irányoktól: ezek a hagyományok intő tanulságul, lelkesítően szólnak és sugároznak felénk a magyar dráma történetéből. E hagyományok mutatják drámánk eddigi fejlődését s egyben kijelölik a további haladás útját is. — *Kéki Lajos*: *A jellemzés*. (Bevezető fejezet «A jellemrajz a magyar szépirodalomban» című munkához, melynek megírására a M. T. Akadémia Lévy-pályázatán a szerző megbízatást nyert.) A jellem az ember különféle tulajdonságainak foglalta, melyeket természet és élet adnak osztályrészüll és fejlesztenek ki benne. A jellemzés bizonyos sajátságok feltüntetése. A művészre nézve csupán a célja érdekében fontos tulajdonságok szükségesek. A jellemrajzok a válogatottságukban inkább szolgálhatják a jellemegység esztétikai követelményét is. A költő vagy leírja személyeinek jellemvonásait vagy beszédjük és tetteik útján jellemzi őket. Néha bizonyos testi sajátságok vagy mozdulatok leírásával jellemez a költő. A test leírása nem régi a költészetben; csak a XVIII. században, a regényírás föllendülésével foglalt el szélesebb teret. Fontos kérdés a jellemzésnél a művészi alkotás viszonya a valósághoz. A költőtől alkotott jellem nem valamely külső jelenség lelki mása, hanem a költő képzeletének műve. A költőnek a jellem rajzában az állandó vonásokat kell figyelembe vennie, tehát azokat, melyeknek összességét «örök emberi»-nek mondják. A jellemzésben nyilatkozó eszményítésnek célja az, hogy a művészre nézve az egyén mivoltát tevő vonások minél határozottabban tűnjenek föl. Az eszményi és valószerű ábrázolásmódot gyakran összevetésszik a tipikus és egyéni ábrázolással. A valószerű művészet mindig egyéni ábrázolásra törekszik. Fontos, hogy a nyelvi kifejezés is egyénileg jellemző legyen a hősre. Hogy a költőtől rajzolt alakokat eleveneknek mondjuk, annak magyarázata az esztétikai tetszésben rejlik. Erre vonatkozik, amit Lange Conrad és hívei mondanak, kik szerint a művészi szemléletnek egyik alkotó eleme az illúzió, a tudatos önámítás. A Lipps Theodor-féle elmélet a beleérzéssel magyarázza az esztétikai élvezetet, míg a Groos Károlyé a belső utánzással. A jellem sok tényező összehozásának eredménye. Alapeleme a test. Mindaz, amitől függ szervezetünk, hatással van jellemünkre is. Elsősorban érvényes a couleur locale követelménye, mely azt kívánja meg, hogy minden kor, nemzet és hely a maga sajátosságaival érvényesüljön a művészetben. Különösen fontos ez a történeti költészetben. A multról, mint költői anyagról szólva, nem hagyható figyelmen kívül az a lélektani megfigyelés sem, melyet a mult szépítő hatásának szoktak nevezni. A műköltők jellemzésbeli eljárása közt igen nagy a különbség s ennek többféle oka van. Ilyen pl. a műfaji különbség. Más-ként jellemez a dráma-költő, másként az elbeszélő. Különbség tapasztalható a jellemzés módjában az író nemzeti hovatartozása szerint is. Másképp rajzolja pl. az embert a francia és másképp az angol regényíró. De nemcsak a nemzetisége, hanem egyénisége is ott van az írónak alkotásaiban. A költő egyéni élményeinek alakjai rajzára vonatkozó nagy fontosságát az újabb

német esztétikusok sorában főképp Dilthey hangoztatja. Az írónak nemcsak faja és nemzetisége, hanem kora is nyomot hagy jellemző módján. Változott idővel a jellemzés tárgya, az ember is. Egyes tulajdonságokat egyes korok művészei nem ábrázoltak vagy csak elvétve. Sokáig nincs érdeklődés az irodalomban a gyermek és nő lelki életének részletei iránt. Annak, hogy a jellemzés tárgya is változik idővel a művészek felfogásában, főként két oka van. Egyik az, hogy változott maga az ember is, érzésben gyarapodott, sokszínűbbé vált. A másik ok az, hogy az egyes koroknak különböző volt a felfogásuk az emberi sajátságok iránt. A művészetnek az ember lelki élete iránt való elmélyedőbb érdeklődése a reneszánszsal kezdődik. A jellemzés mivoltáról és feladatáról való felfogás a tudományos gondolkodásban is módosul a történeti felfogás során. Aristotelesnél válik először tudatossá a költészetnek lelket tolmácsoló hivatása. A jellemről a személyek erkölcsi mineműségét érti, de fontosabbnak tartja a cselekvést. Horatius Pisói Levele a jellemrajzban a tipikus vonások gondos megkülönböztetése mellett emel szót. A jellem megnevezésére használatos karakter szó (= véset, bevéssett jel) későbbi korból való. A jellemzés feladataira vonatkozó elméleti vizsgálódások főképp a XVIII. századi német irodalomban élénkek (Winckelmann, Lessing, Herder, Hirt A.). Irodalmunkban a költészet feladatairól való elmélkedés Kazinczyval indul meg. Ő az általános emberinek, eszményítésnek híve, épúgy, mint Kölcsey, Berzsenyi, Szontágh G. és Bajza József is. Ezzel az eszményi iránnyal szemben Henszlmann Imre szerint: Minden művészet feladata az elevennek, a jellemzetesnek és célirányosnak anyagához alkalmazott előadás. Az egyéni feltüntetését tűzte ki a művészet feladatául Erdélyi János is. Ujabb jeles esztétikusainknál is sok érdekes, eszméltető gondolattal találkozunk. Maga a «jellem» szó Szemere Pál alkotása. (Említve: 1836., nyomtatva: 1840.) A «jellemrajz» először Fogarasi János Magyar És Német Segédszótárában (1845) fordul elő. — Weber Arthur: *Schlegel Frigyes és Széchenyi Ferenc* címen Bleyer Jakabnak, Friedrich Schlegel am Bundestage in Frankfurt c. munkáját ismerteti. — r. r.: *Két kötet tárca*. Krudy Gyula: A víg ember bús meséi, — és Lakatos László: A halhatatlan bercegnő c. műveinek ismertetése és bírálata. Szerző azt ajánlja Lakatosnak, hogy mivel a «meseköltésben nem erős, viszont ügyesen tudja beállítani hőseit... vehetné át a históriából, főként az irodalom történetéből képtárgyakat... Lakatos — úgymond — már tett is ebben az irányban kísérleteket ezek, Jósikáné (Mme Julie) és Kuthy Lajos arcképe (Louis), kedves, színes rajzok, a kötetnek legjobb darabjai közül valók».

U. i. 2. sz. — Papp Ferenc: *Báró Kemény Zsigmond, mint a rémuralom korának politikai írója*. A konzervatív-párt kiváltsága hamar véget ért a magyar politikai irodalomban s Kemény Zsigmond, az egykori ellenzéki publicista, Somssichsal majdnem egy időben adta ki «Forradalom után» c. röpiratát. Politikai cél adta kezébe a tollat, bár határozott terve nem volt a kibontakozásra. Elsősorban arra vállalkozott, hogy a győztes és legyőzött fél érzelemvilága közt emberiesebb kapcsolatot teremtsen. Így vált röpirata a magyar nemzet nagyarányú védelmévé. Ennek eszköze a

magyar nemzeti lélek vonzó rajza. Azt akarta röpiratában bebizonyítani, hogy az európai forradalmak vezető eszméi: a szocializmus és republikanizmus, mennyire nem változtatták meg a magyar nemzeti lélek alapvonásait. Két elem küzködik Kemény röpiratában: a politika és történet. A változatos politikai és történeti feladatokban szinte kápráztatóan tűnik elő Gemény Zsigmond írói egyénisége. Képei ragyogóbbak, mondatai tömörebbek, kifejezései tartalmasabbak, stílusa a sokat-sejtetés művésze. Az irodalom a cenzura miatt csak tompítva adta vissza a közvélemény hangját, de azért az össze nem hangzó bírálatokból kiérzik a röpiratnak ellentétes hatása. Egy röpirat — a «Documentált felelet»... — az elvtagadás bélyegét akarta Kemény jellemére sütni. A támadás indítóoka Keménynek az a tétele, hogy Kossuth egyedül idézte elő a forradalmat. A közvélemény felháborodása visszhangra talált baráti körében is. Valószínű, hogy a kedvezőtlen hatás térítette el attól a szándékától, hogy rendre tárgyalja a felmerülő főbb kérdéseket. A publicista passzivitása azonban nem lehetett oly tartós, mint az államférfiúé. Kemény 1851 év elején lépett a Pesti Naplóval szorosabb kapcsolatba s nemsokára Csengeryt is rávette, hogy a lapot támogassa. Cikkeiben minden alkalmat megragadott, hogy a Bach-rendszernek nemzetrontó törekvéseit leleplezze. Megállapítható, hogy a «Még egy szó a forradalom után» c. röpiratnak körülbelül harmadrészét a Pesti Naplóban megjelent cikkek teszik ki. Széchenyi politikai elve Kemény röpiratában tárta ki gazdag tartalmát. Publicistai munkásságáról a magyar társadalom sokkal egységesebb véleményt alkotott 1851-ben, mint 1850-ben. Eszméi csak az állami szerencsétlenségek hosszú során keresztül nyerhettek bebocsátást a kormánykörök termeibe. Politikai dolgozatai egyelőre a nemzeti köztudatban készítették elő a korszakos eseményeket s a rémuralom korának magyar társadalma bennük ismerte meg a nemzeti politika irodalmi vezérét. — *Alexander Bernát: Jelentés az 1915. évi Greguss-jutalomról.* Szerző előbb a színművészet sajátosságáról, azután a magyar színészet jellemző vonásáról szól, majd az utolsó hét esztendő színművészetéről, végül a jutalom odaítéléséről tájékoztat. Indítványára a Kisfaludy-Társaság Jászai Marinak, a Nemzeti Színház művésznőjének ítélte oda a jutalmat. Megjutalmazta — úgymond — egy egész művészi pálya páratlan kitartását, lendületes emelkedését és gazdagságát, de nem mintha egyes szerepei közt nem talált volna jutalomra méltót, hanem mert nem akart a sok kitűnő alkotás közt osztályozó különbséget tenni, mert akármelyik is megérdemelte volna a jutalmat. — *d.: A budai basák magyar nyelvű levelezése* (I. k. Szerkesztette: Takáts Sándor, Eckhardt Ferenc, Szekfű Gyula) című akadémiai kiadványt ismerteti és bírálja.

U. i. 3. sz. — Beöthy Zsolt: Shakespeare és Arany. E két nagy szellem viszonya a lelki élet bűvárára nézve nem a külső adatokban a legérdekesebb, hanem az élet hatásainak összevetésében, melyek őket érték és vezették. A legtanulságosabb találkozást mutatja, géniuszuk közösségénél fogva, költészetük fejlődését, irányait jellemző érzésviláguknak s ettől feltételezett világfelfogásuknak alakulása. A párhuzamosságnak ez a jelenléte elméleti tanulást is nyújt. Utal arra, hogy a művészi alkotásoknak

és alkotások sorának igazi csírája az életbenyomásokat kísérő érzéseinkben van. De figyelmeztet a művészi lelkeknek bizonyos egyetemes rokonságára is, mely nemcsak a fogékonyságban s a reakciók hevében és mélységében jelentkezik, hanem a reakciók jellemében és állandósulásában is. Arany költészetének s benne megnyilatkozó lelki életének — mint Shakespeare-nél három korszaka választható el. E három kor: a forradalom előtti, a forradalom utáni és az öreg kor, bátran és találóan jelölhető a Shakespeare-nél használt nevekkal: az ifjú optimizmus kora, a tragédiák kora és a búcsú kor. Az első korszak uralkodó mozzanata legvilágosabban nyilatkozik ez évek főmunkájában, a Toldiban; a forradalom utáni hangulatára s e hangulat legmélyebb forrására legjellemzőbb: balladaköltészete; az utolsó korszaknak lélektani tekintetben legtanulságosabb alkotása az Őszikék. — *Berzeviczy Albert: Shakespeare és a magyar nemzetlélek.* A romantikai irány fölülkerekedése a XIX. század első felében ad nálunk is tulajdonképen lendületet a Shakespeare-kultusznak. Hogy a magyar nemzet lelkéhez mennyire közelállónak érzi e lángszellem költészetét, azt a nemzeti lelket leghívebben kifejező íróink rajongása bizonyítja legfényesebben. Ha ennek a szembeötlő vonzódásnak és rokonságnak a magyar nemzetlélek és a Shakespeare költészete között magyarázatát, okait keressük, az imponderabiliák soha egészen ki nem fürkészhető világában merülünk el. Már a talaj, amelyen Shakespeare költészete rendesen mozog, többszörösen rokon a mienkével. Szomorú-, úgy mint vigjátékaiban gyakran merít a népköltés oly motívumaiból, melyek a mi népköltésünkben is otthonosak. Színműveinek igen nagy része az angol történelem talajából nőtt ki. Már pedig közhellyé vált a magyar-angol történet és alkotmányfejlődés párhuzamosságának hangoztatása. Rokonszenvenessé teszi Shakespeare-t a magyar lélek előtt az is, hogy nemcsak a politikai szabadságszeretet heve hatja át műveit, hanem egész világnézete az egyéni szabadság és egyéni felelősség szilárd alapján épül fel. Az erősebb pátosz is egyik magyarázója nagyobb népszerűségének nálunk; szintén egyike költészete férfias vonásainak, melyek őt a magyar léleknek kedvessé teszik, épúgy, mint a néha nyerseségig menő szókimondó őszintesége. *Báró Forster Gyula: Hunyadi János származása és családja.* (I.). Történelmi értekezés. — *Rubinyi Mózes: Jókai és Mikszáth.* Jókai és Mikszáth egymáshoz való viszonyának története két nagy lélek barátkozásának valóban megható példája. Mikszáth többször támadta Gyulait Jókai miatt. De csak az író-t védte, a politikust támadta, mert Mikszáth küzdelmei nehéz korában ellenzéki hirlapíró volt. Szerző ezután sorra ismerteti a két író összeköttetésének irodalmi emlékeit s megjegyzi, hogy az életrajzi kapcsolatokon kívül sok egyéb köze is van a két nagy prózaíró alkotásainak egymáshoz. Mikszáth tárgyai, stílusa, humora mind eredetiek, műszája mégis nem egy ajándékot köszön Jókainak. Közös alakjaik is vannak. — *Illés József: Concha Győző.* «Concha Győző hetvenedik életévének fordulóján nyugodtan tekinthet vissza tudós és tanárpályájának emelkedő vonalára. Az ő egyéniségében a gondolat, szó és tett hármasságban nyilvánul.» — Vg.: Molnár Ferencnek, Egy haditudósító emlékei, —

d.: Vasadi Balogh Györgynek, Ahol az ágyú szól és u. a. szerzőnek Kék vizek mellett, — *Gálos Rezső*: Versényi Györgynek, Sziveket újító bokréta (XVIII. évszázadbeli dalgyűjtemény) és Kazinczy Ferencnek, Az amerikai Podoc (Kiadta Weber Artur) c. munkáját ismerteti és bírálja. (Utóbbi két mű ismertetését l. folyóiratunk: 1914. évf. 467. és 500. l.).

Das Literarische Echo. 1916. évf. 9. sz. — Az Echo der Bühnen c. rovatban *Alexander von Weilen* beszámol Heltai Jenő «Tündérlaki lányok» és Drégely Gábor «A kisasszony férje» c. darabjának bécsi előadásáról, a következő megjegyzést fűzve hozzá: «A magyar drámai termékek beözönlése még mindig erősen tart. A franciákat kiküszöböltük, de az utánzók megmaradtak, úgylátszik színpadjaink az effajta árúk nélkül már nem is tudnának megenni. A francia eredetieket most igen ügyes utánzatokban kapjuk, melyek jól ellesték a minták mesterfogásait.» Elismeri, hogy mindkét darab nagy sikert aratott.

Debreceni Protestáns Lap. 1916. évf. 4. sz. — *S. Szabó József*: *Enyingi Török János családi drámájáról* írva rámutat Hegedüs Istvánnak Kendi Anna históriája (L. folyóiratunk 1916. évf.-ban) című tanulmánya jelentőségére.

U. i. 7. sz. — *Pap Károly*: *Emlékezés Ferentzi Magdára*. Meleghangú tárcsa a fiatalon elhunyt írónőről, kinek «Fehér árnyékok» c. regényét nemrégiben a M. T. Akadémia megjutalmazta.

U. i. 8. sz. — *N. n.*: Harsányi Istvánnak, A Pataki Névtelen neve című értekezését ismerteti. (L. folyóiratunk 1916. évf. 264. l.)

U. i. 9. sz. — *N. n.*: *Rezgő hullámokon*. Kádár Béla ily című (háborús és családi) versfüzetének rövid ismertetése.

Die Schaubühne. 1915. évf. 40. sz. — *Alfred Polgar*: *Wiener Theater*. Megemlékezik Góth Sándor «Háromszög» c. darabjának bécsi előadásáról. «Der Einakter ist zweifellos ungarischer Provenienz: es kommt ein Journalist vor und es wird Karten gespielt.»

U. i. 41. sz. — *Alfred Polgar*: *Bertiner in Wien*. Fölemlíti a Bécsben színrekerült «Bellát», egy «tehetségsóvár magyar zsurnaliszta» (Szomory Dezső) munkáját.

U. i. 47. sz. — *Alfred Polgar*: *Wiener Theater*. Földes Imre «Halló»-ját a Neue Wiener Bühne adta elő. «Das ist eine unwahrscheinliche Sache, tief aus dem Kern-Ungarischen». Sok erőltetett szellemesség van a tehetséggel megírt darabban. Az ügyes színpadi technika korlátlanul uralkodik benne.

Egyenlőség. 1915. évf. 47. sz. — *szl.*: Kiss Arnoldnak A háború legendái c. könyvét ismerteti.

U. i. 48. — A Glosszák a hétről c. rovatban *N. n.* a Fenyő—Gyóni ügyről elmélkedik.

U. i. 50. sz. — *N. n.*: Ady—Babits kontra Rákosi—Gyóni ügyről ír.

U. i. 51. sz. — Egy jelenetet közöl Zweig Arnold német író «Ritualmord in Ungarn» c. drámájából, mely az idei Kleist-díjat nyerte.

U. i. 52. sz. — *Fodor Gyula* Kiss József háborús verseiről ír.

U. i. 1916. évf. 2. sz. — Egyről-másról címen *Fabó Bertalan* Molnár Ferenc (Egy haditudósító emlékei c.) könyvéről s egynémely avval összefüggő dologról elmélkedik.

U. i. 3. sz. — N. n.: a Glosszák a hétről c. rovatban a Tiszántúl c. nagyváradi lapnak «Az Adyokról» felírásiú cikkével vitatkozik.

U. i. 5. sz. — Vezető cikk a megnyílt Magyar Zsidó Múzeumról. — a Glosszák a hétről c. rovatban ez olvasható: «Grün Lili nem a mi izlé-sünk». — *Fodor Gyula* Pásztor Árpád, Vengerkák című regényét ismerteti.

U. i. 6. sz. — *Zsidódráma, zsidófilm*. Vezető cikk e «műfajtalán» irány ellen. *Weisz Miksa* «A budai basák magyar nyelvű levelezése» c. aka-démiai kiadványról ír.

U. i. 7. sz. — Újabb cikk *Zsidódráma, zsidófilm* címen.

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1916. évf. 2. sz. — *Zolnai Béla*: *Mikes Törökországi Leveleinek keletkezése*. Ismertetését l. folyóiratunk 1916. évf. 206. l. — *Szegfü Gyula*: Takáts Sándornak, Rajzok a török világból, — *Kristóf György*: Trócsányi Zoltánnak, Heltai Gáspár Háló-ja, — *Király György*: Guttmann Mihálynak és Harmos Sándornak, Péchi Simon Szom-batos imádságos könyve c. munkáját ismerteti és bírálja. — *Császár Ele-mér*: *Madarász Flóris*. Nekrológ. — *Tolnai Vilmos*: *Gyulai Éji látoga-tás-a*. Valószínű, hogy Gyulai nem Tolnai Lajos «Az édes anya» c. fordí-tása útján ismerkedett meg a forrásul szolgáló dán balladával, hanem a Prior-féle gyűjteményből. — *Trostler József*: *A «Fülemile» tárgytörténeté-hez* címen egy XVI. századi, spanyol eredetű adatra hívja fel a figyelmet.

U. i. 3. sz. *Papp Ferenc*: *B. Kemény Zsigmond Bécsben*. Kemény valószínűleg 1839 februárjában vagy márciusában utazott el Erdélyből s 1840-ben késő ősszel hagyta el Bécset. Ő maga csak általánosságban nyi-latkozik bécsi benyomásairól, de azért egyet-mást következtethetünk elej-tett szavaiból s költészetének egy-két jellemvonásából. Ha feledni akart Bécsben, csalódásait hamar elboríthatták az új benyomások. A bécsi tár-saságot, egykor annyi kétes öröm és csalódás színhelyét, gyakran kereste fel Kemény képzelete költői alkotásaiban. Különösen mély nyomokat hagyott Bécsben képzeletén a modern költészet. A rokonérzés legtöbb jelé-vel tér vissza költői képeiben német irodalmi emlékeihez. A bécsi szín-padon s olvasmányjaiban közvetlen közléről ismerte meg a német roman-tika nagy eszményeit. Német irodalmi tanulmányainak emlékei közül leg-mélyebb a Goethe-hatás, melyről Kemény maga is többször nyilatkozik költői műveiben és leveleiben. Jósikához írt levelében nyíltan megvallja, hogy minden író közül Goethe bámulja leginkább s a Faust mindkét részét egy év alatt legalább ötször elolvasta. Nem mélyedhetett Goethe költészetébe anélkül, hogy ne vonzotta volna Schiller egyénisége. Gyakran találkozik vele is képzelete egy-egy helyzet rajzában vagy motivumban. Bécsi irodalmi hatás lehet Kemény *Alhikmet* c. novellájának kerete, melyet előtte már Grillparzer is használt *Der Traum, ein Leben* c. drámájában. Nagy változáson ment át izlése is Bécsben. A költészettani elmélyedések

mellett Bécsben az ifjú Kemény Zsigmond szellemét mélyen érdekelték korának tudományos törekvései. Egyetemi tanulmányaira nézve nincsenek pontos adataink. Neve a bécsi egyetem anyakönyvében nem fordul elő, bár ő maga írja: «Két évig anatómiai és patológiai leckéket hallgattam.» E nemű tanulmányai bizonyára költészetének irányára is hatással voltak, amennyiben nevelték a valóság iránt való szeretetét s élesítették megfigyelőképességét. Tanu erre az Élet és ábránd c. regény is. Mindenesetre nagy arányokban fejlődött Kemény világnézete Bécsben. — *Fogarassy Béla*: A Knight-féle esztétikatörténet Huszti Józsefnétől való fordítását, — *Böhm Dezső* pedig Gorzó Gellértnek, Ráday Pálról írt monografiáját ismerteti és bírálja. (Utóbbi mű ismertetését l. folyóiratunk: 1915. évf. 318. l.) — *Bayer József*: P. Horváth Lázár néhány irodalmi «baklövésé»-ről ír, — *Kádár Jolán*: Bécsi dráma a *Murányi Vénusról* címen Meisl Károlynak (1775—1853) 1820-ban megjelent *Maria Szetsy* od. *Die seltene Brautwerbung* c. darabját ismerteti. — *Zb.*: Ferentzi Magdának, Fehér árnyékok c. könyvéről közöl néhány méltató sort.

Egyházi Közlöny. 1915. évf. 50. sz. — *Dr. F. L.*: Rákosi Jenőnek, A magyarságért c. könyvét ismerteti.

U. i. 1916. évf. 3. sz. — *Loschdorfer Aladár*: *Munkáctól Rodostóig* címen Schöner Ferencnek II. Rákóczi Ferenc életét tárgyaló kis munkáját ismerteti.

U. i. 6. sz. — Az «*Utáltató irodalom.*» Megjegyzések a Lyon Lea, Simon Judit és Grün Lili c. szín- és filmdarabokkal kapcsolatban. — *Kiss Menyhért*: *Tövises között.* Blaskó Móric ily című regényének rövid ismertetése.

U. i. 8. sz. — *P. Buttykay Antal*: *Gerely József emlékezete.* A Katolikus Sajtóegyesület ülésén 1916. II. 23. előadott emlékbeszéd.

U. i. 9. sz. — *Zoltán Vilmos*: Harsányi Lajosnak, A halálfejtő pille, — *Dr. Sz. A.* pedig: Tarczai Györgynek, Magyar legendák c. szépirodalmi munkáját ismerteti és bírálja.

Élet. 1916. évf. 3. sz. — *a—a*: *Háborús versek.* Időszerű megjegyzések a Szabolcska Mihálytól szerkesztett háborús versgyűjtemény ismertetésével kapcsolatban. «A közönség elé kerülő háborús versek tarlóvirágai a régi mesgyének: a nagy idők lélekáradásából alig adnak valamit, az irodalomtörténet mérlegén keveset nyomnak.»

U. i. 5. sz. — *a. j.* elismeréssel emlékezik meg Erdős Renének Az új sarj c. regényéről. «Kétségtelen, hogy «Az új sarj» életrajz, tehát a legszubjektivebb irodalmi műfaj. De ép oly kétségtelen, hogy egy orthodox zsidó család belső életét objektívebben soha senki még le nem írta»... «a megírás művészetére... a mai pongyola tömegtermelésben Erdős Renée regénye a maradandó, komoly értékek közé tartozik.» — *m.*: Komáromi Jánosnak Mit búsulsz kenyeres?... c. verskötetét bírálja. «Komáromi Jánosnak kötete az egyetlen, amelyet háborús irodalmunk művészi, magyar alkotásának nevezhetünk.»

U. i. 6. sz. — a. j.: *Bánk bán százötvenedszer*. Elkeseredetten állapítja meg, hogy újabb darabok, amelyeknek köze sem volt a magyarsághoz, irodalomhoz, rövid időközben száz meg száz előadást értek. — b. f.: *Színházi esték*. Lakatos Lászlónak A bécsi táncosnő, Gábor Andornak Ciklámen és Földes Imrénék Grün Lili c. darabjait bírálja.

U. i. 7. sz. — Andor József: *Kultúránk válsága*. Szerző aggódik, hogy «irodalmunk vezetése a kozmopolita tőke kezébe került»... az egész háború alatt egyetlenegy fajmagyar író darabját sem adták... de... a legrikítóbb... darabot egy év alatt többször adják, mint a Bánk bánt 60 év alatt. — N. n.: *Zsidó írók*. Észrevételek az Egyenlőség c. hetilap «Zsidó dráma, zsidó film» c. cikkére.

U. i. 8. sz. — K. T. M.: *Irodalmi börze*: Elmélkedés irodalmi állapotainkról. Teljes és tökéletes kiábrándulás kellene, ha irodalmi megújítást akarnánk, s legalább helyreállítani kellene azt az egyensúlyt, amit írók és közönség között az irodalom roppant demokratizálódása a közönség rovására megbontott... Ott kell keresni a bajt, hogy ennek a közönségnek nincs lelki kultúrája, nincs megértő képessége s ennélfogva ítélőtenek nincs meg az a szabályozó ereje sem, ami nélkül az irodalom szerzetelenségekbe téved s a hivatalos kritika a közönségre való tekintet nélkül feszélyezetlen lehet. — l. g.: *Háborús strófák*. Radó Antal ilycímű versfüzetének rövid ismertetése és bírálata.

U. i. 9. sz. — Publicista: *A nagy idők sajtója*. A magyar sajtó most azzal lett méltó sajtója a nagy időknek, hogy fölemelkedett az ő szellemi, erkölcsi színvonalára. — b. f.: *Nemzeti Színház*. Kisfaludy Károly Pártütőkéjének előadása alkalmából írt cikk. — b. f.: Somlyay Károlynak Könnyű lelkék c. novellás kötetét, — *deák* pedig Bolza Gyulának, Az eljövendő magyar irodalomról c. füzetét ismerteti és bírálja.

U. i. 10. sz. — *deák*: Molnár Ferencnek, a Nemzeti Színházban előadott *A fehér felhő* című egyfelvonásos «mirakulum»-át ismerteti és bírálja. «A darab» jelentősége első tekintetre abban van, hogy Molnár Ferenc írt elsőnek színpadra a háborúinkról valamit, aminek köze van a magyar irodalomhoz és a magyarsághoz... Ez a mirakulum nem tud igazán primitív lenni (sok benne a színpadi ravaszság)... Molnár Ferenc olyan író ma, hogy körülötte úgyyszólván az egész világon irodalmi közvélemény keletkezett.»

U. i. 11. sz. — *deák*: *Színházi esték* címen Sik Sándornak, Ébredés c. ifjúsági színművét és Szomory Dezsőnek, a Vígszínházban előadott Hermelin c. darabját, — *Szén* pedig Karinthy Frigyesnek, Tanár úr kérem! (képek a középiskolából) c. könyvét ismerteti és bírálja. «Új darabjában régi munkáihoz képest határozott elmélyedést látni, habár a régi Szomory itt is kísért. Míg Szomory a legújabb novellás könyvében (A pékné), nem hozott irodalmi szenzációt, a drámaíró Szomory igenis fejlődött.»

Esti Ujság. 1916. évf. 6. sz. — Lakatos Lászlónak, A bécsi táncosnő című drámáját ismerteti.

Földrajzi Közlemények. 1915. évf. 10. sz. — *Dr. Erdélyi László: Magyarország legrégibb földrajza.* Anonymust, mint a magyar történeti földrajz forrását elemzi, A. adatait rendszeresen csoportosítva s magyarázva.

Germanisch-Romanische Monatsschrift. 1915. évf. 3. sz. — *A. Kober: Wesen und Methoden der Literaturwissenschaft.* Szerző az irodalomtörténetnek, mint tudománynak, lényegét és módszerét igyekszik meghatározni. Az «irodalomtudomány» föladatát két célban látja: 1. az egyes irodalmi termékek magyarázatában; 2. az egyes műalkotások irodalomtörténetébe való összekapcsolásában. Ismeretes, hogy a germanisztika kezdetben nem volt más, mint a klasszika-filológia módszerének alkalmazása. Ennek a módszernek lényege a szövegkritika és a szöveghelyreállítás. Itt a filológia csupán a szöveg nyelvi magyarázatára szorítkozik, tartalmi magyarázatot nem ad. A filológusok azonban tovább mentek és a mű keletkezésének föltárását, személyes és irodalmi tényekből való levezetését kísérelték meg. Cikkíró rámutat arra, hogy a filológia által kikutatott élmény nem azonosítható a műalkotás (pl. egy lírai költemény) tartalmával, tehát szerinte a mű keletkezési történetének ismeretével sosem juthatunk el a mű tartalmi megértéséhez; azzal, hogy tudjuk, hogy egy költeménynek élményi háttere van, még nem értettük meg a költeményt, mint műalkotást. Nem vezet célhoz az a kísérlet sem, amely valamely művet a költő egy bizonyos lelki sajátságból (pl. a Faustot Goethe vallásosságából) próbálta levezetni, mert a mű mögött mindig egységes lélek áll, az ember és a költő egy személyben. Semmi eredményt nem nyújt cikkíró szerint az a vizsgálódás sem, mely a művet a költő egész egyéniségéből magyarázza. Ebből csak azt tudjuk meg, hogy pl. Goethe művei Goethe jegyét hordozzák magukon és hogy Goethe műveit csak maga Goethe írhatta. A biografikus és lélektani magyarázatok hibája, hogy egynek veszik az alkotó embert a művével. Cikkíró ezzel szemben kijelenti, hogy az irodalomtörténet tárgyát nem az írók, hanem maguk a művek teszik. Az irodalomtudomány föladata az irodalmi emlékeket az alkotó emberektől és a keletkezésüktől teljesen elkülönítve vizsgálni. Különben névtelen és ismeretlen szerzők műveit nem tudná értékelni az irodalomtörténet. A biografiai és lélektani módszer a művekben csupán a művész megnyilatkozását látta, nem pedig önállóan létező műalkotásokat. A művek elszigetelt vizsgálatánál ismét fölmerül a kérdés, hogy milyen módszert alkalmazzunk. Az első lépés a tartalom megállapítása, kiterjeszkedve a mű érzelmi sajátságaira és a kifejezés milyenségére. A mű beható megértése, melyet a műalkotás teljes különállósága megkövetel, csakis esztétikai és bölcséleti elemzés alapján lehetséges. A filológia és a történelmi-lélektani életrajz csak mintegy előkészítik a művet a filozófia boncoló asztala számára. Az irodalomtudomány célja eszerint az egyes műalkotások önmagukban vett értékének megállapítása volna. Ami az irodalomtudományban a folytonossági, a történeti mozzanatot illeti, itt az irodalomtörténet eljárása az volt, hogy írókat és írókat kifejező műveket sorakoztatott egymás mellé. Logikailag azonban lehetséges volna megírni külön az írók és külön a műalkotások történetét.

Huszdik Század. 1915. évf. 11. sz. — *pf.*: *Az elmaradt harci dalok.* A háborúknak — hacsak nem forradalmak vagy szabadságharcok — nem szoktak költőik lenni abban az értelemben, ahogy a mai költőktől kívánják, ... hogy t. i. rögtön, még a háború folyamán ... odaálljanak nemzetük elé lelkesítőkül, hadrahívókul. Csak a már átélt élmény szívódik fel olyan mélyen a lelki szervezetbe, hogy művészi alkotás anyaga lehessen. Az itthonmaradottaknak a küzdőkkel való együttérzését kifejezni, az igenis hivatása a költőnek.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — *-pf.-* *A sajtóhadiszállás irodalma.* A haditudósítók könyvalakban megjelent cikkeinek rövid összefoglaló ismertetése. «Leginkább irodalmi jellegűek Molnár Ferenc és Lázár Miklós cikkei, melyek néha egészen annak rendje és módja szerinti novellákká formálódnak, míg a többieknél ... a riportjelleg a túlnyomó.»

U. i. 3. sz. — *Marót Károly*: Benedetto Croce Esztetikájának Kiss Ernőtől származó fordítását, — *Sas Andor* pedig *Új könyv Madáchról* címen Voinovich Gézának Madách és Az ember tragédiája c. nagy tanulmányát ismerteti és bírálja.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1916. évf. 1. sz. — *Alszeghy Zsolt*: *A magyar reformáció és antireformáció temetési énekei.* A reformáció és antireformáció magyarja is sokat foglalkozott a halállal. Ennek az elmélkedésnek emlékei: Heltai Gáspár «Vigasztaló könyvecské»-je és Károlyi Péter könyve A halálról. A halállal foglalkozó hívő gondolatai sajátos kiegészítést, de megkötöttséget is kapnak, mikor a temetési szertartáshoz kapcsolódnak. A temetési énekek új motivummal gazdagodnak, a búcsú motivumával. E búcsúzás a vigasztalásnak vált közvetlenebb eszközévé. A vigasztaló versek legerősebb érve Krisztus megváltó halálának ereje. Tartalmuk alapján a temetési énekek hármas elágazásúak: vagy jó elmúlásért fohászkodik az író, vagy intést foglal magában, vagy vigasztal. A protestáns temetési énekek változatos sorát Ujfalusi Imrének először 1598-ban Debrecenben megjelent gyűjteménye (In exequiis Defunctorum. Halott temetéskorra való Énekek) tette egyre ismételt és bővülő kiadásai-val a magyar protestáns egyházak közös készletévé. Az énekkészlet másoldalú megújulását mutatja Ács Mihály gyűjteménye, a «Zöngedező Mennyei Kar» (1696), melynek énekei Sartorius «Lelki órá»-jába (1730) is belekerültek. Az antireformációnak első, halállal foglalkozó verse Nyéki Vörös Mátyás «Dialogus»-a, nem egyéb, mint az ú. n. Philibertus látomásának parafrázisa. A látomás már a XVI. században megvolt magyar fordításban (Nádor-kódex); forrása nem Jeronimus írása, mint a magyar kódex vallja, hanem Waltherus Mapes latin verse, mint Szilády és Katona Lajos kimutatták. Azonos forráson alapszik a Thaly és Toldy közléséből ismert «Ének a gazdagról»; ez sem fordítás, hanem rövidített átdolgozás. A középkori latin halottas énekek közül átkerült hozzánk Jacoponus éneke. Első elénk kerülő magyar szövege a Bornemisza Énekeskönyvében van meg, de ott találjuk Kájoni gyűjteményében és kéziratokban is. Kájoni gyűjteményének énekei, mint Jenáki összeállításából kitűnik, jórészt pro-

testáns forrásból valók, az Ujfalvi-féle «Halottas énekek»-ből. A katolikus gyűjtemények a század második felében jelennek meg. Illyés István, aki a század utolsó katolikus énekgyűjteményét állítja össze, átjavítja a gyűjtést. Vezetője Kájoni kötete volt, de Ujfalvi énekeskönyvét is felhasználta. — *Gragger Róbert: Irodalomtörténeti forrástanulmányok.* IV. A peleskei nótárius alakja irodalmunkban Gaal után. 1. A peleskei nótárius a ponyván. A nótárius viselt dolgai mind a mai napig élnek a ponyvairodalomban. A verses füzetek írója Tatár Péter (családi nevén Medve Imre. 1818—1878). A peleskei nótárius történetét négy ilyen verses könyv tárgyalja. — 2. A peleskei nótárius a hirlapirodalomban. Tatár Péter verseivel egy időben Vas Gereben is feltámasztotta Zajtay uramat nagypeleskei sírjából. Vahot Imre lapjában a «Napkelet»-ben, 1857-től kezdve jelentek meg «A feltámadt peleskei nótárius levelei» feleségéhez. Vas Gerebennak nem volt célja, hogy Zajtay uramról összefüggő történetet adjon. Csak szatirikus megjegyzésekre használja fel jóízű gúnyolódó alakját. A Napkelet-beli levelekkel egyidőben még egy füzetes vállalat is jelent meg, címe: «Peleskei Nótárius. Népkönyvtár». (Szerkeszti Vas Gereben.) «A peleskei nótárius naptára»-nak 1885 óta megjelenő kötetei is mutatják, hogy a nép e költött kedvenc alakja mennyire népszerű még ma is. — 3. A peleskei nótárius a színpadon. Gaal József darabját 1852-ig negyvenkétszer adták a Nemzeti Színházban és sokszor egyebütt. 1853-ban már Bécsben is megjelenik e darab Megerle Teréz (1813—1865.) asszony átdolgozásában. Nem örvendesebb ennél az átdolgozásnál «Az új Peleskeiek» c. bohózat sem, mely franciából van magyarra alkalmazva s a budapesti Népszínház hozta először színre 1876 okt. 15-én. A darabot Tinody Lajos álnéven Toldy István írta. Mint Gvadányi műve, Gaal bohózata is felülmúlja és túléli minden változatát. — V. Kisfaludy Károly: Tollagi Jónás. Tollagi alakja a Falusi nótárius, az Eipeldau és a bohózatok nevetéséges falusi nemes alakjából szűrődik össze Kisfaludy képzeletében. Noha a forma és hangulat elsősorban a bécsi humoros levelek hatását mutatja, Kisfaludy e víg elbeszélésben már magyar mintát is követett, Fáy Andrásét. Tollagi megházasodási történetének hangulata adva van Fáynek «Az elkésések» c. elbeszélésében. (Bár ez a maga egészében inkább Sulyosdi Simonra volt hatással.) Erősebben függ költőnk itt is, úgy mint vígjátékaiban Kotzebue-tól. Elbeszélésének hőse szoros viszonyban áll Junker Hans von Birkennel, Kotzebue «Der Landjunker zum erstenmal in der Residenz» c. vígjátéka főhőisével. Tollagi Jónás összefüggését Zajtay Istvánnal érezték az írók s olvasók. A Regélő 1835. évf.-ban Kisfaludy Tollagijának egy utánzata jelenik meg «Pipárdi nótárius» címen Nyilfítól s ez felújítja a kapcsolatot nevezetes őseivel. Valószínű, hogy ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy Gaal József megírja a nótárius történetének legkedvesebb feldolgozását. — *Rakodczay Pál: Szigeti József forrásaihoz.* 1. A Szép juhász (1850) c. darabra: Raupachnak Királyleány mint koldusnő c. drámája hatott. — 2. A Viola (1851): Eötvös Józsefnek A falu jegyzője c. regényén alapul. — 3. A vén bakancsos és fia, a huszár három forrásra vihető vissza; ezek: a) Fáy Andrásnak, Hasznosi Kincskeresés c. elbeszélése; b) Tompa Mihály,

Szuhay Mátyása; c) Vörösmarty Mihálynak, A katona c. románc-sorozata. — 4. A Rang és mód-ra (1882) hatott Csiky Gergely Cifra nyomorúsága és Kaiser Frigyes, kedvelt bécsi népszínműírónak Der Viehhändler aus Ober-Österreich c. darabja. — 5. A csókon szerzett vőlegény (1883) alapeszméje Albinének, Die gefährliche Tante c. vígjátékából való. — 6. A nőemancipáció c. bohózat alapötlete egy régi «Leány és nem fiú» c. ú. n. tréfára emlékeztet, melynek szerzőjeként Szili Károly van megnevezve (Benkő «Szinvilág»-ában). — 7. A rokolyás bíró (1887) alkotásakor Tóth Kálmán Dobó Katicája lebegett szeme előtt. — *Décsi Lajos: Régi magyar verseskönyvek ismertetése.* V. Kuun-kódex. A M. T. Akadémia kézirat-tárában található kéziratok énekgyűjtemény több kéz írása. Az első részt Nagy Miklós írta, még pedig 1621 táján; a második másoló Csatáry Péter, aki 1630 táján ír; 1647 az utolsó évszám, mely a másolás idejét jelzi, de az írás jellege mutatja, hogy jóval későbbi kézírás is van a kötetben. Az énekeskönyv pontos és részletes leírását, a gyűjtemény huszonnégy darabjának betűhív közlése követi. — *Papp Ferenc: Arany János és Gyulai Pál első találkozására.* Szerző megállapítja, hogy a Pesti Napló 1851-ik évi folyamának júl. 4-ik és 5-iki számaiban olvasható «Néhány nap Erdélyben» c. névtelen tárcacikk, szerzője Gyulai Pál. E közleményben leírt szalontai látogatása első találkozása volt Arany Jánossal. — *Harsányi István: Bessenyei György Levelezéséhez* címen Szalay Sámuelnek (1774. II. 20) és Szathmáry Györgynek (1775. I. 21) Bessenyeihez, — Bessenyeinek (1774. XII. 6. tájáról) Beleznay Miklóshoz] és Bessenyei Mihálynak (1775. II. 28) Bessenyei Györgyről írt — egy ref. lelkészhez intézett levelét közli. — *Gorzó Gellért: Bessenyei-kéziratok a Ráday-könyvtárban.* A budapesti ref. teológiai főiskola birtokában van négy, Bessenyei Györgyre vonatkozó kézirat: két levél (egyik memorandum, a másik deklaráció), továbbá a Buda tragédiájának és a «Tarimenes utazása»-nak egy-egy írott példánya. Szerző ezután pontos ismertetését adja az említett kéziratoknak. — *Reza Dezső: Lessing Faust-drámatöredékének fordítása 1818-ból.* E fordítás a Székesfehérvári Nemzeti Színjatszó Társaság első évi Zsebkönyvében jelent meg (1819). A fordító nevét nem ismerjük. Szerző valószínűnek tartja, hogy Ináncsi Pap Gábornak hívták. — *Gálos Rezső* Tompa Mihálynak Doleschall Gábor miskolci orvoshoz intézett, 1868-ból való két levelét közli. — *Szücsi József: Megtalált Petőfi-kézirat* címen vonatkozással Huttkay Lipót cikkére (Ország-Világ. 1915. évf. 33. sz.) kimutatja, hogy a Némedy József kerekdombi tisztartó könyvében levő bejegyzés (Petőfinek «Ha volna oly nagy ferge-
teg» és «Ha e sírban megszáradt szíveket» kezdetű versei) nem a nagy költő kézírása. — *Morvay Győző: Zalár József leveleiből.* (I.) Zalárnak szerzőhöz írt (1901. VIII. 12.—1903. V. 2.) irodalomtörténeti szempontból érdekes tíz levele. — *Sas Andor: Bartelsnek, Nationale oder universale Literaturwissenschaft,* — *Kristóf György: Jánosi Bélának, A magyar æsthetika története,* — *Gálos Rezső: Gorzó Gellértnek, Ráday Raday Pál* (v. ö. folyóiratunk: 1915. évf. 318. l.), — *Alszegehy Zsolt: Trócsányi Zoltánnak, Heltai Gáspár Hálója,* — *Sas Andor: Holländer Rózsának, Déri Julianna élete és költészete* (utóbbi két mű ismertetését l. folyóiratunk:

1916. évf.), — *n. a.*: Koszó Jánosnak, Fessler Ignác Aurél élete és szépirodalmi működése, — *Császár Elemér*: Petrik Gézának, Magyar Könyvészet (1901—1910) c. munkáját ismerteti és bírálja. — *Kardos Albert*: *Helyreigazítás* címen Noszlopy Tivadarnak «Csokonai búcsúja Somogytól» (Irod.-tört. Közl. 1915. évf. 481. l.) c. közleményére vonatkozó észrevételeit közli. — A cikkek sorát a *Hellebrant Árpádtól* egybeállított irodalomtörténeti repertórium zárja be.

Jahrbuch Der Deutschen Shakespeare-Gesellschaft. 1915. évf. — *Weber Arthur* ismerteti a Magyar Shakespeare-Tár 1913. évfolyamát (v. ö. folyóiratunk 1914. 191. l.).

Juventus. 1916. évf. 5. sz. — *Mich. Rothmann*: *De Michaële Csokonai legato.* Adoma Csokonai Vitéz Mihályról. (Legátus korából: a szakácskönyvvel kicserélt biblia.)

Katholikus Nevelés. 1916. évf. 1. sz. — *N. n.*: *II. Rákóczi Ferenc imái a háborúban.* Rákóczinak *Aspirationes principis christiani* c. művéből vett imák magyar fordítása. — *Filó Károly*: Blaskó Máriának Új Magyarország c. ifjúsági regényét *Patyi Gyula* pedig Kiss Menyhértnek *Tábornok* mellett c. verskötetét ismerteti.

Katholikus Szemle. 1916. évf. 1. sz. — *szj.*: Kiss Menyhért *Tábornok* mellett c. verskötetét méltatja. — Ugyanez a füzet közli a Szent István-Társulat rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyvét, amelyen a társulat tudományos és irodalmi osztályának Szent István-Akadémiává való átszervezését határozta el. A primás (Csernoch János) megnyitó beszédét a vezércikk hozza. — *Bartha József*: Kiss-Erős Ferencnek *A magyar nyelv* c. munkáját ismerteti.

U. i. 2. sz. — *Lukács József*: Veress Endrének *A páduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai*, — *V.*: Túri Bélának *A háború belülről* nézve, — *Zoltán Vilmos*: Pitroff Pálnak *A győri sajtó története* c. munkáját ismerteti és bírálja.

U. i. 3. sz. — *Agárdi László*: *Kemény Zsigmond és a papság.* Szokatlanul nagy számmal szerepelnek Kemény regényeiben a papok. A regényekben folyó események helye és ideje természetesen hozza ezt magával. A papság sokféle fájának és gazdag szerepeltetésének magyarázata megvan Keménynél. Szerinte a regény tárgya a szív, azaz érzéseink, indulataink és szenvedélyeink. Lehet-e érdekesebb feladat, mint azok gondolatainak és érzelmeinek feltárása, akik az Úr szolgálatának szentelték magukat, de az élet nehézségeivel kénytelenek megküzdeni. Kemény komoly, öntudatos, pártatlan egyénisége nyilvánul meg a szerzeteseknek és a felekezetek papjainak szerepeltetésében. Minden egyes szereplő típuszámba vehető, mégis teljesen egyéni. A korviszonyoknak megfelelően a világi papságnak aránylag kevés szerep jut Kemény regényeiben. Annál gyakrabban találkozzunk szerzetesekkel. Ez a papság a leghivebben tükrözteti vissza a

maga korának érzés- és gondolatvilágát; «mint egyéb szereplőinél, a papságnál is a katolikus vallás követői a rokonszenvesebbek». A jezsuiták jellemzésénél lehet legközvetlenebbül tapasztalni, mint mélyül, nem esedik, finomul Kemény felfogása. Humoros alakja a papok között kevés van. A református papok — nála — «a realizmus képviselői az idealizmussal szemben». A katolikus papok a valóság és eszmény összeegyeztetésével haladnak pályájukon, míg a szombatos papok tisztán a maguk vallási fölfogásától alkotott eszmekörben élnek. A Kemény regényeiben előforduló egyházi emberek nem főhősök, hanem mellékalakok gyanánt szerepelnek. A regényekből kiragadott alakok világosan mutatják, hogy Kemény a papi emberekben az értelmet szereti inkább föltüntetni, mint az érzelmet. Továbbá nem annyira imádság közben, mint az élet forgatagába állítva mutatja be őket. — *Várdai Béla*: *Téli színházi esték*. Színi kritika Hevesi Sándor: A madonna rózsája, — Vörösmarty Mihály: Az áldozat, — Lengyel Menyhért: A táncosnő, — Drégely Gábor: A kisasszony férje, — Gábor Andor: Ciklámen, — Katona József: Báuk bán, — Lakatos László: A bécsi táncosnő, — Földes Imre: Grün Lili c. darabjáról. — *Aubermann Miklós*: Bleyer Jakabnak Friedrich Schlegel am Bundestage in Frankfurt c. könyvét ismerteti, amely Schlegelnek és nejének Széchényi Ferenc-hez intézett 22 levelét is tartalmazza. — *Lukcsics József*: A váci egyházmegye történeti névtára c. munkát bírálja. — *cj.*: Stockinger Gyulának Éljen! Háborús versek c. gyűjteményét és Szendrői Józsefnek Legendás idők c. verskötetét ismerteti. — *rf.*: Éble Gábornak A szamosújvári Verzar-család c. könyvét ismerteti. E családból származott Csiky Gergely.

Kelet Népe. (Das Junge Europa.) 1915. évf. 11—12. sz. — *M. Filding* ismertetést ír a Die Literaturen des Ostens in Einzeldarstellungen c. vállalatról, melyben a magyar irodalom történetét Kont Ignác kötete képviseli. «Aus diesem prächtigen Werke mag der in Vorurteilen gegen Ungarn befangene Fremde erfahren, dass eine tausendjährige Kultur in diesem Volke wurzelt.»

Keresztény Magvető. 1916. évf. 1. sz. — *Vári Albert*: Prohászka Ottokárnak A háború lelke c. munkáját ismerteti.

Kolozsvári Ujság. 1916. évf. 20. sz. — *Ady Endre kolozsvári kritikusai-ról* címen közli Ady Endre nyilatkozatát.

Korrespondenzblatt Des Vereins Für Siebenbürgische Landeskunde. 1915. évf. 12. sz. — *Fr. Deutsch*: Die Reformation von 1542. Adalékok az erdélyi reformáció történetéhez. — *E. S.* szerint 1758-ban Nagyszebenben volt egy *Gesellschaft der schönen Wissenschaften* nevű társaság.

Könyvtári Szemle. 1915. évf. 9—12. sz. — *Rexa Dezső*: A pápai főiskola könyvtára 1843-ban. Szerző közli a pápai főiskola «Képzőtársulat»-a — Petőfitől és Jókaitól is használt — könyvtárának jegyzékét. — *Kacziány*

Géza: A magyar memoire-irodalomhoz (bef.). Újabb adalékok szerzőnek e tárgyról írt előbbi közleményeihez. — *A hetvenéves Petrik*. Alkalmi cikk, melyből megtudjuk, hogy az ősz bibliografus most dolgozik az 1876—1900 években megjelent tudományos folyóiratok repertoriumán. — *A Krónika-rovat*: 1. megemlíti, hogy Szinnyi József Magyar Írók-jának folytatásával a M. T. Akadémia dr. Gulyás Pál egyetemi magántanárt bízta meg; 2. elismeréssel emlékezik meg folyóiratunk szokásos évi tárgymutatójáról. — *Zsák Wilfried*: Dalmady Sándornak A Műbarátok köre történetéről írt munkáját ismerteti. (V. ö. folyóiratunk: 1916. évf. 156. l.)

Literarisches Zentralblatt. (Beilage: Die schöne Literatur.) 1916. évf. 2. sz. — A Theater c. rovatban *Rudolf Huppert* beszámol Drégely Gábor és Heltai Jenő darabjainak bécsi előadásairól. A «Kisasszony férje» c. vígjátékról megjegyzi, hogy igen mulatságos, bár alapeszméje nem új. A «Tündérlaki lányok» borsos és paprikás komédia, «igazi magyar gulyás», gyakorlott színpadi író munkája.

U. i. 4. sz. (Beilage: Die schöne Literatur.) — Hír az idei Vojnits-díjról.

U. i. 6. sz. — A Literarische Neuigkeiten c. rovatban ismertette van Thallóczy Lajosnak az Ungarische Rundschau különnyomatában (Leipzig, Duncker u. Humblot, 1915) megjelent dolgozata Joh. Chr. v. Engel magyar történetíróról (v. ö. folyóiratunk (1916. évf. 143. l.), kinek levelezése a kultúrtörténet számára becses anyagot szolgáltat. — *Neuphilologus* címmel J. B. Wolters (Groningen) és O. Harrassowitz (Leipzig) kiadóknál egy új negyedévi tudományos folyóirat indult meg, melynek célja a nem-német modern nyelvek és irodalmak ápolása. A megjelent első füzetben (1915) magyar irodalomról nincs szó.

Magyar Figyelő. 1916. évf. 4. sz. — *Váczy József: Eszterházi vigasságok.* Novellisztikus korrajz az eszterházi mulatságok egyikéről. Ott van a mulatók közt Bessenyei György, a daliás gárdista is, aki a bál közben megismerkedik egy «pampusképű, köpcös falusi földesúrral». Mikor ez a «bárdolatlan falusi nemes» naiv ügyetlenségével elrontja a gárdistának szépen induló szerelmi kalandját Delfén bécsi táncosnővel, az elmélkedő Bessenyei lelkében a kaland nyomán egy színdarab terve fogamzik meg. (A táncosnőből Szidalisz lesz, szerelmese Parmenio és a köztük lábatlankodó magyar úr típusa is világossá lesz előtte Pontyi néven, «akit valóban érdemes lesz a magyar atyafiak elé állítani, hogy lássák meg magukat benne»). Így magyarázza a novella a «Filozófus» élményi háttérét. — *Zilahy Lajos: Dalolnak a katonák.* Háborús népdalok. Adatközlés.

U. i. 5. sz. — *Haendel Vilmos: Concha Győző.* Megemlékezés C. Gy.-ről abból az alkalomból, hogy hetven éves lett.

Magyar Hirlap. 1916. évf. 2. sz. — *N. n.: Simon Judit a Mozgóképetthonban* címen a Simon Judit-filmről ad közleményt.

U. i. 9. sz. — *Lakatos László* reflexiókat füz A bécsi táncosnő című drámája előadásához.

U. i. 16. sz. — *Bálint Lajos: Molnár Ferenc könyve* címen M. F.-nek Egy haditudósító emlékei c. munkáját ismerteti.

U. i. 22. sz. — *Lakatos László: Grün Lili.* Földes Imre ily című új darabjának ismertetése.

Magyar Izrael. 1915. évf. 9—10. sz. — *Weisz Miksa* a magyar zsidó muzeumról ír. — *Heller Bernát: Kármán Mór.* Nekrológ.

Magyar Középiskola. 1916. évf. 1—2. sz. — *Z. E.:* Gyulai Ágostnak A háború és az irodalom c. tanulmányát ismerteti. — *Erdélyi László: Helyreigazítás-t* közöl Takács Györgynek a «Magyar művelődéstörténet» c. munkáról szóló bírálatára. — *Takács György* válaszol e «Helyreigazítás»-ra.

Magyar Kultúra. 1916. évf. 1. sz. — *Alszeghy Zsolt:* Erdős Renéének Az új sarj c. regényét bírálja. — *Pekár Gyula: A pesti múzsa.* Pest főként kozmopolita és érzéki... Mernének csak Berlinben vagy Londonban királyról, lobogóról ily hangokat pengetni! Ez csak Pesten, a pesti múzsa ihletésére történhetik... Lonne csak Pest törzsökösen nacionalénk, dehogy is venné be ily könnyen és készségesen a külföldi dekadencia bacillusait.

U. i. 2. sz. — *Császár Ernő:* Lampérth Géának Az én rózsáim c. novella-kötetét ismerteti és bírálja. — *Fitz Artur: A jövő költője.* Az Ady-Dunántúli vita kapcsán Antonio Fogazzaronak a címben írt tárgyról szóló tanulmányát ismerteti.

U. i. 4. sz. — *Brisits Frigyes: Bárd Miklós költeményei.* Arany mély hatásának kell tulajdonítanunk azt a szinte merev izoláltságot, melyben Bárd Miklós az új irányokkal szemben áll. Nála a költő művészi alkotásában benne van az embernek az erkölcsi törvények iránti feltétlen tisztelete. Egész költészete a reflexió felé hajlik, melyben elvegyül a líra és epika. Fantáziája nem teremtő és nem is kombinatív erejű. Innen van, hogy költészetét valami józan tudatosság világítja át az ihlet finom intuiciója helyett. Nyelve inkább festői, mint zenei. — *Alszeghy Zsolt* a Gyöngyösy Irodalmi Társaság Évkönyvét (III. kötet, 1912—1915.) és Kárpáti Aurélnak Budai képeskönyv c. hangulatos rajzgyűjteményét, — *Arányi Erzsébet* pedig Blaskó Máriának Új Magyarország c. ifjúsági regényét ismerteti és bírálja.

U. i. 5. sz. — *Novák János:* Kiss Menyhértnek Tábornok és Wlassics Tibornak Világok tuszán c. verskötetét. (Kiss M. «Rokon egyéniség Bárd Miklóssal, de modernebb.» «Wlassics még csak bontogatja szárnyait») — z.: Bródy Sándornak és Hajó Sándornak A nap lovagja című nemrég színrekerült darabját ismerteti és bírálja. «Tagadhatatlan, hogy a regény sok visszatérítő mozzanatát kiküszöbölte a drámaíró, de igazi érdeket nem tudott belevinni: a dráma nem mondható sikerültnek.» — T. V. R.:

Concha Győző. Megemlékezés C. Gy.-ről, abból az alkalomból, hogy nemrég lett hetven éves. — A «Rövid följegyzések» rovatában névtelen cikkíró Babits Mihálynak a Társadalomtudományi Társaság Szabad Iskolájában tartott előadására tesz megjegyzést.

Magyar Nyelv. 1916. évf. 1. sz. — *Szily Kálmán: Egy régi magyar prédikáció.* A körmendi herceg Batthyány-levéltár egyik kéziratáról szerző megállapítja, hogy a benne foglalt régi magyar prédikáció és az utána következő evangélium-magyarázat Beythe István munkája és saját kezeírása. (1584—1612 tájáról.) — *Mészöly Gedeon: Isemucut.* Összevetve az «ős» szó Érdy-kodexbeli alakjait a Halotti Beszéd nyelvével és írásmódjával, arra az eredményre jutunk, hogy az «isemucut» így olvasandó: «isémüküt». — *Tolnai Vilmos: Ályos: aljos.* A Zrinyász XI. éneke így kezdődik: «Még ályos Szüüetis nagyra uisz boszuság.» E sor értelme: «Még a bátortalan szívet is nagyra viszi a bosszú.» — *Tolnai Vilmos: Nyelvőr.* E szó megvan Szemere Miklós egy Kazinczyról szóló epigrammájában, mely a Nemzeti Almanachban jelent meg. (1842. 268. l.) — *Trócsányi Zoltán* válaszol Alszeghy Zsoltnak a Heltai-féle Háló kiadásáról az Irodalomtörténeti Közleményekben megjelent bírálatára.

U. i. 2. sz. — *Viszota Gyula: Széchenyi első négy művének nyelvéről.* Igen érdekes, az egyes munkák keletkezését és további sorsát is érintő fejtegetés a címben írt tárgyról. — *Melich János: Bethlen Gábor legújabbban felfedezett leveleinek* Szádeczky Lajostól szerkesztett kiadását ismerteti és bírálja. A kiadás kapcsán szerző hangsúlyozza, hogy bármely korbeli magyar szöveget eredetihez híven kell kiadni, csak ezzel használunk a magyar tudománynak.

Magyar Nyelvőr. 1916. évf. 1. sz. — *Simonyi Zsigmond: Arany János és a helyesírás.* Rövid értekezés. — *Réthei Prikkell Marián: Rege, reg, reges.* Az árpádházi «reg» végső eredetében nem egyéb, mint természeti hangfestő szó: vox ranæ et vox gallinæ. A belőle való «regel» igét utóbb átvitték az emberi beszédre: «fecseg» értelemben. Ebből finomult árnyalattal «mesebeszédet mond» jelentése lett a «regel»-nek. Ennek alapszava: a «reg» önállósult fabula, poéma értelemmel. Ebből lett végül «reges», költött beszédszerző értelemben. — *Csanády Sándor: A -dos és -doz képző régi irodalmunkban.* Nyelvészeti fejtegetés. — *Losonczy Zoltán: Moor Elemérnek A Toldi-monda és német kapcsolatai c. tanulmányát* ismerteti és bírálja. (E mű ismertetését l. folyóiratunk 1915. évf. 319. l.) — *Trencsény Károly: Arany János leveleiből.* Adatok a «csöd, grapsa, telibél» szók használatához. — *Simonyi Zsigmond: Hibás olvasatok.* Jegyzet Arany János levelezése egyik helyéhez.

Magyar Pædagogia. 1916. évf. 3. sz. — *Pintér Jenő: Császáz Mihálynak Az Academia Istropolitana, Mátyás király pozsonyi egyeteme című munkáját* ismerteti.

Magyar-Zsidó Szemle. 1916. évf. 1. sz. — *Blau Lajos. Mezei Mór.* A veterán publicista nyolcvanadik születésnapja alkalmából írt megemlékezés. — *Mezei Mór 80 éves jubileuma.* Alkalmi cikk.

Magyarország. 1915. évf. 361. sz. — *K. Gy.: Csokonai színháza.* Debrecen város tanácsa elhatározta, hogy a Kossuth-utcában levő színházának ezentúl «Debrecen városa Csokonai színháza» legyen a hivatalos elnevezése. (Igen érdemes cselekedet volna, ha a nemes város Csokonai műveit is kiadatná kritikai kiadásban!)

U. i. 1916. évf. 1. sz. — *Koroda Pál: Ábrányi Kornél, mint regényíró* címen Á.-nak Edmund párbaja c. regényét ismerteti.

U. i. 6. sz. — *K. Gy.: Írók bőjtje.* «A pesti könyvtárak kirakataiban csak német könyvet lehet látni, — magyart alig.»

U. i. 8. sz. — *Móricz Pál: A Jókaiak osztályegyezsége.* Kiadatlan írások Jókai hagyatékából. (A Jókay testvérek osztályegyezsége; Jókay levele Eszter néjéhez és végül Jókay levele unokahugához, Marihoz.)

U. i. 9. sz. — *Magyar Elek: Lakatos Lászlónak A bécsi táncosnő* című drámáját. — *N. n.: Túri Bélának A háború belülről nézve* című művét és *Pásztor Árpádnak Vengerkák* című regényét ismerteti.

U. i. 10. sz. — *N. n.: Mocsáry Lajos: Alkalmi megemlékezés a nemrég elhunyt publicistáról.*

U. i. 11. sz. — *Szekfű forrásai* címen részletesen beszámol Ballagi Aladárnak az Akadémiában 1916 jan. 10-én Szekfű ellen tartott előadásáról.

U. i. 12. sz. — *Ballagi Aladár* előadása Szekfű Gyula könyvéről.

U. i. 13. sz. — *A Szekfű-ügy a képviselőházban.* Napihir. — *K. Gy.: Egy kényes ügy.* Cikk abból az alkalomból, hogy egyik hetilap egy munkatársának nem akart írói honoráriumot fizetni.

U. i. 16. sz. — *Koroda Pál: A vén sas.* Megemlékezés Benedek Aladárról, a nemrég elhunyt íróról. Adomaszerű esetek. «Ha soha egyetlen sort sem írt volna Benedek Aladár, akkor is érdemes volna vele foglalkozni, mint eredeti emberrel, ki érdekesebb volt, mint divatos regények kigondolt hősei. De lesz idő, mikor a sok iszapból kiássák a gyöngyöket, az ő igazán szép költeményeit.» — *Pitroff Pál: Vörösmarty egy ismeretlen verse.* A győrszigeti temetőben Klétzár János Dávid és felesége Eschenlohr Judit síremlékén (1850) olvasható négy soros (párversekben írt), Vörösmartytól származó sírfelirat közlése. — *A Tudomány- És Irodalom-rovatban* Krudy Gyula: Pest 1915-ben, — Wlassics Tibor: Világok tusáján, — Pakots József: Éjszaka, — Radó Antal: Háborús strófák c. munkájának rövid ismertetése.

U. i. 17. sz. — *Kacziány Géza: Hatvan év előtt* címen a 60 év előtti irodalmi viszonyokról nyújt képet.

U. i. 19. sz. — *Kacziány Géza: Vörösmarty «ismeretlen» verse* címen Pitroff Pálnak a Magyarország január 16-iki számában megjelent hasonló című cikkével kapcsolatban megállapítja, hogy a Klétzár-sírfelirat ezúttal harmadszor jelent meg nyomtatásban. — *Hadzsics Antal halála.* Az ismert Petőfi-fordító — H. A. (1831. XII. 2.—1916. I. 15.) — életrajzi adatai.

U. i. 23. sz. — Sipos Kamillo: Gondolatok Kossuth Lajos műveiből.

U. i. 41. sz. — Közli Ballagi Aladárnak Szegfű Gyula: A Szárműzött Rákóczi című könyvéről írt tanulmányát.

Mozi-Világ. 1915. évf. 52. sz. — Akadémikusok és írók nyilatkozatait közli a moziról, közülök folyóiratunkat közelebből érdekelhetik a következők: Heinrich Gusztáv, Szily Kálmáné, Kosztolányi Dezső, Rákosi Jenő. — Hír arról, hogy Tömörkény István Barlanglakók c. drámai életképe meg fog jelenni a filmen.

Mult És Jövő. 1916. évf. 2. sz. — *Mezey Sándor: Mezei Mór.* Mezey M. 1916. jan. 17-én töltötte be nyolcvanadik életévét. A cikk ebből az alkalomból méltatja a veterán publicista érdemeit s arcképét is közli. — *N. n.* egy pár sorban Lengyel Istvánnak Béke c. versfüzetét méltatja.

U. i. 3. sz. — Patai József: Megnéztem Grün Lilit. «Grün Lili szerzője nem akart zsidó literatúrát csinálni, magyar vígjátékot írt egy magyar színház részére és lett belőle felekezeti perpatvar.» — *Hajdú Miklós: Új kultúrunka.* Elmélkedés a magyar zsidó irodalomról és könyvkiadásról. Szerző egy «Magyar Zsidó Könyvkiadó Társaság» megalapítását sürgeti; cikke után tárgyával kapcsolatban néhány személyes vonatkozású megjegyzés olvasható.

Nemzeti Névelés. 1916. évf. 1. sz. — Vajda Gyula: A háború költészete (Szemelvények) c. könyvének rövid ismertetése. A bevezetés egy részének közlése. (V. ö. folyóiratunk: 1916. évf. 266. l.)

Népművelés. 1915. évf. 12. sz. — *Zolnai Béla: A világháború költője.* Gyóni Géza Lengyel mezőkön, tábortűz mellett (1914) c. verskötetéről szóló cikk. A cikkíró röviden ismerteti a «Dunántúli» közdeményezte vitát Gyóniról és a nyugatosokról. Ady és Gyóni két külön-, sőt szembenálló világnézet emberei. Ady költészete Petőfi és Arany természethűségével szemben eltávolodást jelentett a természettől; a köz érzései, a nemzeti eszmények ápolása helyett elfinomult egyéni érzésekkel és hangulatokkal lepte meg a magyar irodalmat. Gyóni versköte olyan tárgykört ölel föl, mely hivatva van a mai napok hangulatát és érzéseit kifejezni. Ez a közvetlen háborús tartalom az új az ő harcéri verseiben. Kétféle témája van: hazavágyódás és csataképek. Fájdalmas hazavágyódása a kultúremler megilletődése, mikor a véres harcok között az otthon békéjére gondol. Gyóni a modern háború tárgykörét vitte be költészetünkbe. A przemysli vár, a sánc, a tábortűz stb. meglevenülnek és romantikus patinát kapnak. Petőfi realizmusával szemben Vörösmarty és Ady a romantikus képzelődés költői; Gyóni művészetében még nincs meg az egyensúly, az ő képzeletében még küzd a reális látás a jelképes szemlélettel. Ezen a ponton Ady hatása érezhető költészetén. Szereti ő is az absztrakt és stilizált képeket, látomásokért otthagyja a valóságot, mint a szimbolista Ady. Képeiben, hasonlataiban és a kifejezés többi eszközeiben meg egyenesen úgy tetszik,

hogy nem tud szabadulni Ady hatásától. Stílusa sokat köszön Ady nyelvének. Nem tekintve egyes petőfieskedő sorokat és néhány kurucos hangú versét — amely utóbbiak divatjában különben Endrődi Sándor és Ady megelőzték őt — verselési készsége és gondolatainak ritmusa egészen modern. Különösen a mélabú fájó hangját találja el és kifejezi a háborús szenvedések és keserőségek minden fonságát. Gyóni újabb kötetében még a témák is Ady világából valók. Annyi bizonyos, hogy Gyóni a világ-háborúnak legkiválóbb magyar lírikusa. Kifejezést adott küzdő, mindnyájunkért harcoló katonáink sok örök emberi érzésének és ez fönn fogja tartani egypár költeményét. Legszebb verseiben mintegy elérzelmesíti a háború rajzát, eszménye a harcok között: a béke. Gyóni romantikus költő, ha itt-ott fölbukkan is még nála a naturalista iskola hagyománya. — *Kd.* a Husztiné Révhegyi Rózsi fordításában megjelent Knight-féle Esztétika-történetéről (1915), — *Kőhalmi Béla* pedig Petrik Géza 1901—1910. évekre szóló Magyar Könyvészetének első négy füzetéről (1915) ír ismertetést. (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 267. l.)

Népszava. 1915. évf. 427. sz. — *Magyar Újság Szerbiában.* Hír arról, hogy megjelent Szerbiában az első «Tábori Újság» magyar nyelven. Szerkesztői: Wertheimer Béla, Gonda Simon és Fehér Márton.

U. i. 1916. évf. 14. sz. — *Bresztovszky Ede: Aage Madelungnak* Hadi naplóm c. — hazánkról érdekes feljegyzéseket tartalmazó — könyvét ismerteti.

Néptanítók Lapja. 1916. évf. 3. sz. — *N. n.: Táboriújság* címen Kiss Menyhértnek, — *Világok tusáján* címen pedig Wlassics Tibornak háborús verseiről emlékezik meg.

U. i. 6. sz. — *A háborús irodalom lélektana.* Sebestyén Károly ily című, a Műbarátok Körében tartott előadásának rövid ismertetése. (Ez az előadás megjelent a Budapesti Szemle 1916. évf. 4. sz.-ban.)

Neue Zürcher Zeitung. 1916. évf. 204. sz. — A tárcarovatban *M. M.: Berliner Theater* címmel Drégely Gábor «A kisasszony férje» c. darabjáról ír, mely a berlini Lustspielhausban is színrekerült. «A modern magyarok, akiket a német színpadokon láttunk, inkább nemzetközi, mint nemzeti hangon kínálták magukat. Ezek az írók az árral úsznak, ügyesen tudnak alkalmazkodni és jól értik a megcsinálást, a darabok gyártását. Inkább a kereslet kielégítésére dolgoznak, mint belső ösztönből. Az új magyar iskola drámai termékei közül, melyek külföldre jutottak, egyedül a Molnár Ferenc «Liliom»-a bír költői értékkel. A többi mind csak spekuláció, mely a tömegnek nem épen nemes hajlamaira épít.» Drégely sem gyártott egyebet szórakoztató színpadi műnél, melyből még a valószínűség, sőt a cselekvénybeli meglepetések is hiányoznak.

U. i. 238. sz. — *M. G. Lienert: Die Tragödie des Menschen.* Tárcacikk Madáchról és az Ember Tragédiájáról, abból az alkalomból, hogy a zürichi «Freistudentenschaft» febr. 15-én előadni készült a tragédiát. «A magyarok

szívesebben olvassák az Ember Tragédiáját, mint Goethe Faustját. Nem mintha magyar színezet volna benne, de mert egyszerűbben van fölépítve, könnyebben érthető és befejezett egésznek alkot. A problémát világosan állítja föl és drámai hatással oldja meg.»

U. i. 243. sz. — Előzetes napihír az Ember Tragédiájának műkedvelői előadásáról, Madách műve Danegger rendezése mellett, Dóczi Lajos német fordításában és Denzler zenéjével kerül színre a zürichi Stadttheaterban.

U. i. 258. sz. — T. tárcacikke Madách Ember Tragédiájának zürichi előadásáról. Legjobban játszották a francia forradalom jelenetét, az egyiptomi szín rendezése kitűnő volt. A tragédia szövege azonban rövidítésre szorult, mert a darab este nyolctól éjjel egy óra utánig tartott. A hadifoglyok javára rendezett műkedvelői előadást meg fogják ismételni.

U. i. 308. sz. — A tárcarovatban hír arról, hogy Hajó Sándor darabját, a »Nap lovagját«, mely a budapesti Vígszínházban sikert aratott, a bécsi Deutsches Volkstheater elő fogja adni.

U. i. 353. sz. — A tárcarovatban hír Molnár Ferenc Fehér felhő c. darabjának budapesti sikeréről.

Neues Pester Journal. 1916. évf. 9. — sz. N. n.: *Ludvig Mocsáry* (1826—1916). Nekrológ. — y.: »Die Wiener Tänzerin«. Lakatos Lászlónak, A bécsi táncosnő c. egyfelvonásos színdarabját ismerteti.

U. i. 22. sz. — f. r.: *Ungarisches Theater*. Földes Imre: Grün Lili c. darabjának ismertetése.

U. i. 26. sz. — *Die Tragödie Joseph Katona's: Bánk bán*. A darab százötvenedik előadása alkalmából írt cikk. (L. a többi lapban is.)

U. i. 32. sz. — *Der Péczely- und der Vojnits-Preis*. Tudósítás a M. T. Akadémia 1916. I. 31-én tartott összes ülésén történekről. (V. ö. Az Ujság 1916. évf. 32. sz.)

U. i. 34. l. — *Jahresversammlung der Kisfaludy-Gesellschaft*. A Kisfaludy-Társaság 1916. II. 2-án tartott közgyűlésének ismertetése. (V. ö. Az Ujság. 1916. évf. 34. sz.)

U. i. 38. — Tudósítás Ráday Gedeon grófnak a Nemzeti Kaszinó 1916 II. 6-án tartott Széchenyi-emlékbeszédéről. — *Jahresfestsitzung der Kisfaludy-Gesellschaft*. A Kisfaludy-Társaság 1916. II. 6-diki ünnepi közgyűléséről szóló tudósítás (V. ö. Az Ujság. 1916. 38. sz.).

U. i. 42. sz. — J. P.—r.: *Die goldene Trompete*. (Tárca). Megemlékezés az »Arany Trombita« szerzőjéről Sárosy Gyuláról születésének százéves fordulója (1916. II. 12.) alkalmából.

U. i. 43. sz. — Bródy Sándor és Hajó Sándor: A nap lovagja c. új darabjának rövid ismertetése.

U. i. 54. sz. *Eine Aufführung von Madách »Tragödie des Menschen« durch Züricher Studenten*. Tudósítás arról, hogy a zürichi főiskolai hallgatók előadták Madách nagy művét. (V. ö. Neue Zürcher Zeitung. 1916. évf. 238. és 258. sz.)

U. i. 57. sz. — y.: *Die weisse Wolke* címen Molnár Ferencnek a Nemzeti Színházban 1916 febr. 23-án színre került egyfelvonásos új darabját ismerteti.

U. i. 65. sz. — *f. r.*: *Lustspieltheater* címen Szomory Dezsőnek, Hermelin c. új darabját ismerteti. (V. ö. Az Ujság 1916. évf. 65. sz. és a többi napilapban is.)

U. i. 70. sz. — *l. p.*: *Deutsch-Ungarisches* címen Holländer Rózsának, Déri Julianna élete c. könyvéről emlékezik meg. (Tárca).

U. i. 71. sz. — *Ladislauş Lakatos*: *Madame Julie* (Tárca). Bárá Jósika Miklós és felesége, báró Podmaniczky Julia életéből vett érzelmes jelenet. Színhely: a brüsszeli csipkeüzlet. A jeles regényíró fírasztják és elkészerítik az életküzdalem nehézségei, de felesége gyöngédsége és hivatása új erőt öntenek belé. Lemonnd sötét szándékáról s a magánál hordott pisztolyt átadja Juliának, kitől egyszersmind bocsánatot kér kishitúségeért.

Nyolcórái Ujság. 1916. évf. 57. sz. — Egy budai tudós a háborúról, az irodalomról és a művészetről. *Látogatás Bayér Józsefnél*. Hosszabb alkalmi cikk.

U. i. 63. sz. — *Paizs Ödön*: *Görgei Arturnál*. Hosszabb, napihírszerű cikk a híres »negyvennyolcas» tábornoknál tett látogatásról.

Nyugat. 1916. évf. 1. sz. — *Bárdos Artur*: Gábor Andornak Ciklámén c. darabját, — *Tóth Árpád*: Emőd Tamásnak, Dicséret-dicsőség és Dutka Ákosnak, Az yperni Krisztus előtt c. verskötetét ismerteti, »Dutka asszonyosan lágy s Emőd katonás hetykeséggel pattogó háborús versei egyaránt nyereségei e nehéz időknek, melyekben jól esik értékek megérlelődését is megfigyelhetni».

U. i. 2. sz. — *Szász Zoltán*: *Lyon Lea és a pesti közönség*. Elmélkedés a címben írt tárgyról. »Lyon Lea nagykedveltségének egyik főoka az, hogy zsidó darab ... Első elgondolásra a darab inkább anti-, mint filozofemita.» — *Schöpplin Aladár*: *A bécsi táncosnő*. (Lakatos László kis darabja a Nemzeti Színházban.) Szini kritika.

U. i. 3. sz. — *Babits Mihály*: *Néhány szó a kártyázásról*. Magyarázatot adja, hogy megkezdett regénye folytatásának közlését miért kénytelen egy pár hétre elhalasztani. — *Schöpplin Aladár* Voinovich Gézának Madách és az Ember Tragédiája című könyvét bírálja. — *Kosztolányi Dezső*: *Nyelvtisztítás*. Tíz-husz évvel ezelőtt újra divatozni kezdtek az idegen szavak. Ki kellene újra kiáltani, hogy a fitogtatásuk vagy tudatlanság, vagy pongyolaság, vagy tudálékosság.

U. i. 4. sz. — *Iqnotus*: *Nyugat körül*. Tiltakozás az ellen a vád ellen, hogy »a Nyugat köre szakított a nemzeti iránnyal s hadat üzent az Arany Jánosban megtestesült nemzeti hagyománynak». — *Kosztolányi Dezső*: *A pékné*. Szomory Dezső ily című novellakötetének ismertetése. — *Schöpplin Aladár*: *Az új sarj*. *Erdős Renée regényének ismertetése*. Az író egyáltalán nem leplezi, hogy önmagának gyermekkorát rajzolja. Láthatólag nagy távolságból, sok élményből, roppant lelki átalakulások távlatából nézi gyermekkori arcképét. Megszokott érzékes stílje helyett teljesen nyugodt, tartózkodó, néha csaknem szárazon konstatáló stílt találunk a regényben.

U. i. 5. sz. — *Laczkó Géza: Vengerkák.* Pásztor Árpád ily című regényének ismertetése és bírálata. «...különös ismertető jele irodalmunknak ellenőrizetlensége szétzilálódása... Ami a szépirodalmi lapokban folyik, az nem nevezhető napi kritikának... (pedig a) megoldás csak szervezés kérdése. Az is elég lenne, ha egy irodalmi irány rá tudná venni magát, hogy valami «Kritikai Lapok»-félét alapít, lehet az elfogult is, csak teljes legyen, visszhangkeltése nem fogna elmaradni s kezdetnek elég lenne!» «Mindent összevéve... nem mindennapi könyv a Vengerkák, amely vonzó és kevésbé ajánlatos tulajdonságai révén ép annyi barátot fog magának szerezni, mint ellenséget». — *Ignotus: A fehér felhő.* Rövid cikk Molnár Ferenc «álomdarabja»-ról. — *Molnár Antal: Weiner Leo Csongor és Tündéje* címen Vörösmarty tündérregéjéhez írt kísérő zenét ismerteti.

Ország-Világ. 1915. évf. 52. sz. — *R. B.: Szily Kálmán.* Pályája méltatása abból az alkalmából, hogy kinevezték főrendiházi taggá. — *Falk Zsigmond A színház.* Gábor Andor Ciklámén c. darabjának ismertetése. — *Magyary Béla* az Irodalom rovatban Kiss Menyhértnek Tábortűz (versek), — *Wlassics Tibornak* Világok tusáján (versek) és Füzzesséry Istvánnak Világégés c. háborús vonatkozású könyvét ismerteti.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — — *monul:* Drégely Gábornak A kisasszony férje c. drámáját ismerteti.

U. i. 3. sz. — *Falk Zsigmond: Színház* címen Lakatos Lászlónak: A bécsi táncosnő című darabját ismerteti.

U. i. 5. sz. — *Falk Zsigmond: Grün Lili.* Földes Imre drámájának ismertetése.

U. i. 8. sz. — *Falk Zsigmond: A nap lovagja.* Bródy Sándor drámájának ismertetése.

Österreichische Rundschau. 1916. évf. 1. sz. — *Theodor Antropp: Wiener Theater.* Szól Drégely Gábor «A kisasszony férje» c. darabjáról, mely a bécsi Deutsches Volkstheaterban színrekerült.

Österreich-Ungarns Zukunft. 1916. évf. 1. sz. — *II.: Husarenlieder.* «A huszárdalokban a törzsökös magyarság önti ki szívét, az alföldi magyar.» Molnár Ferenc a haretéren több huszárnótát jegyzett föl és az Est című lapban közölte őket. Ezekből Brájjer Lajos néhányat méltónak talált az áttüktetésre. A német fordításokon meglátszik, hogy főleg lelkesedéssel készültek.

Pester Lloyd. 1916. évf. 1. sz. — *Radó Samuel,* a Lándor Tivadar szerkesztésében megjelenő A nagy háború írásban és képen című munkáról tárcát ír.

U. i. 8. sz. — *Dr. Milutin Cihlar: Fünf Jahre kroatisches Theater.* A zágrábi horvát színház utolsó öt évének történetéből megtudjuk, hogy Madáchon kívül Molnár, Lengyel és Földes darabjai is szerepeltek a műsoron. Az előadások természetesen horvát nyelvűek.

U. i. 9. sz. — *Alexander Bernát* kritikája Lakatos Lászlónak A táncosnő c. darabjáról.

U. i. 16. sz. — *Hammerschlag Hans*, a Tóth Ede szövegére írott opera a «Névtelen hősök» fölújításáról ír.

U. i. 18. sz. — *Bernhard Alexander: Die Zukunft des Theaters*. A háború folyamán a színházak körül kevés a változás. Az alkalmi háborús daraboknak kevés közül volt a művészethez. A színművészet körül azonban már a háború előtt is baj volt. Színpadra vittek mindent, de marandóknak csak azok a darabok bizonyultak, amelyek az emberi lélek örök problémáival foglalkoznak. Az utolsó félszázadban megértük a francia házasságtörési dráma világuralmát, szimbolizmus, individualizmus, szocializmus, egymást szorította le a színpadról. A jövő színműve csak a nemzeti érzés érvényesülésében gyökerezhetik s avval vége a külföldieskedésnek, nemzetköziségnek. Igazat, művészi igazat nyújtson.

U. i. 22. sz. — *Elsa Stephani: Földes Imre Grün Lili* című darabját bírálja.

U. i. 32. sz. — *N. n.: Zuurteilung des Péczely- und des Vojnits-Preises*. Az Akadémia határozatainak rövid ismertetése.

U. i. 38. sz. — *Die Széchenyi-Denkfeier im Nationalkasino*. Ráday Gedeon grófnak Sz.-ről mondott pohárköszöntőjét közli német fordításban. — *N. n.: a Kisfaludy-Társaság közgyűlését ismerteti*.

U. i. 39. sz. — *Albert v. Berzeviczy: Shakespeare und die ungarische nationale Psyche*. A Kisfaludy-Társaság közgyűlésén tartott felolvasás német fordítása. (L. Budapesti Szemle. 1916. évf. 3. sz.)

U. i. 41. sz. — *S. E.: Ungarische Kriegsgedichte in Deutschland*. Gyóni Géza verseinek német fordítását ismerteti.

U. i. 43. sz. — *B. A. Hajó Sándornak Bródy Sándor* regénye után készült, A nap lovagja c. színművét bírálja.

U. i. 53. sz. — *Bernhard Alexander: Aus der Zeit der Türkennot*. Tárcza Takács Sándornak Rajzok a török világból c. könyvéről.

U. i. 60. sz. — *Margit Vészi: Was sollen unsere Soldaten lesen?* Katonáink olvasmányok után vágyódnak. Német mintára kiváló, de könnyen érthető és azért népszerű munkákat — kis füzetekben — kellene rendelkezésükre bocsátani.

U. i. 79. sz. — *Eugen Mohácsi: Drei Bücher* c. tárcájában Erdős Renének Az új sarj, — Szomory Dezsőnek A Pékné, — Pásztor Árpádnak Vengerkák c. művével foglalkozik.

Pesti Hírlap. 1916. évf. 9. sz. — *N. n.: Nemzeti Színház* címen Lakatos Lászlónak: A bécsi táncosnő c. egyfelvonásos drámáját ismerteti. — *Sz. Z.: Állam és nemzet* címen Herczeg Ferencnek a Petőfi-Társaság jubiláris ülésén elmondott elnöki beszédével polemizál. — *M. E.: Mocsáry Lajos meghalt* címen M—t mint politikust méltatva Régi magyar nemes című poleмикus művét is említi.

U. i. 16. sz. — *Bencze József: Karácsonyi katonacsomagok* címen öt háborús nótát közöl. — *Béldi Izor: A Névtelen hősök* címen az Erkel Fe-

renctől szerzett dalműről ír, melynek szövegét Tóth Ede írta. A mű tartalmát is közli.

U. i. 21. sz. — *N. n.*: *A rosszszab bakanóták* címen háborús dalokat közöl.

U. i. 22. sz. — *Sz. Z.*: *Grün Lili* Földes Imre ily című drámájának ismertetése.

U. i. 37. sz. — *Obiectiv Pál*: *Reflexiók a Szent István akadémia megalakulásáról.*

U. i. 51. sz. — *B. A. Sárosi Gyula* címen az író születésének 100. évfordulójának alkalmából ismerteti az Arany trombita tartalmát és az író némely életkörülményeit. — *Muraközi Ferenc*: *Arany János a csehekről.* Rövid cikk.

Pesti Napló. 1915. évf. 361. — *N. n.*: *Párt-irodalmi háború* címen (Ady Endrének a Pesti Napló karácsonyi számában írt cikkével kapcsolatban) azt írja, hogy Ady, Kiss József, Rákosi a holnapért harcolnak. Az Ady—Rákosi polémia még nem fejeződött be, ezt a jövőben is folytatja a jövő nemzedék. A küzdelem a világnézletek harca, de egészében a magyarságé.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — *Koroda Pál*: *Ábrányi Kornél.* Ábrányiról mint regényíróról a Petöfi-Társaságban tartott felolvasás.

U. i. 5. sz. — *L. L.*: *Háborús strófák.* Radó Antal háború verseinek ismertetése.

U. i. 9. sz. — *Koroda Pál*: *Látogatás Dóczy Lajosnál.* Alkalmi megemlékezés. — *Szini Gyula*: *A mai színházi est* címen Lakatos Lászlónak A bécsi táncosnő c. drámáját ismerteti. — *Juhász Árpád*: *A kilencven éves költő* címen Lévy Józsefnél tett látogatásáról ír.

U. i. 11. sz. — *N. n.*: *A száműzött Rákóczi* címen közli Ballagi Aladárnak Szekfü Gyula könyve elleni tanulmánya gondolatmenetét.

U. i. 16. sz. — *Kálmán Jenő*: *Névtelen hősök* címen Erkel Ferenc dalművét ismerteti, melynek szövegét Tóth Ede írta. — *g.*: *Erdős Renée-nek* Az új sarj című regényt ismerteti. — *Pataky József*: *Bánk bán tanulmányok* címen «a színpad és a színész szempontjából» elemzi Katona József művét.

U. i. 22. sz. *Szini Gyula*: *Grün Lili* címen Földes Imre drámáját ismerteti.

U. i. 30. sz. — *Pataky József*: *Bánk bán tanulmányok* címen Bánk jellemének fejlődését rajzolja. (III.).

U. i. 32. sz. — *Lakatos László*: *A Vojnits-jutalom története* címen ír.

U. i. 38. sz. — *Széchenyi emlékbeszéd a Nemzeti kaszinóban* címen közli Ráday Gedeon grófnak a Széchenyi ünnepen a Nemzeti kaszinóban tartott beszédét. — *N. n.*: *Magyarország és a Shakespeare kultusz* címen cikket közöl, végül hosszabb közleményt nyújt a Kisfaludy-Társaság ezidei nagygyűléséről.

U. i. 47. sz. — *L. M.*: *A pékné Szomory Dezsőnek* ily című könyvét ismerteti.

Protestáns Egyházi És Iskolai Lap. 1916. évf. 1. sz. — *Muraközy Gyula*: *Vargha Gyula költeményei*. Legtöbb egyéni vonás van kis, pár strófás dalaiban, melyek egyetlen képnek, vagy ellentétnek szerencsés kifejtései. Szerelmi költészete más érzésekkel is összefonódik, mint a természet vagy szülői iránti szeretete, vagy a vallásos elem. A vallásos hangulat fátyolán át érezhető a hazafi aggódó háborgása. — *N. n.*: *Irodalmi cikk*. Hozzájárulás a Budapesti Hirlapban Dunántúli-tól kezdett polémiahoz.

U. i. 4. sz. — *Kritikus*: Forró Miklósnak, Brassay Zoltán kalváriája c. novelláját bírálja. — *N. n.*: *Háborús strófák*. Radó Antal ily című versgyűjteményének rövid ismertetése. — *A Kisfaludy-Társaság ülése* címen megemlíti, hogy a nevezett társaság 1916. I. 5-diki ülésén a megüresedett költői helyre Bánffy Miklós grófot és Lampérth Gézárt, az írói helyre Szász Károlyt jelölték,

U. i. 8. sz. — *N. n.*: Az Irodalom rovatban örömeinek ad kifejezést, hogy a Protestáns Szemle is támadja az ú. n. nyugatos irányt.

Protestáns Szemle. 1915. évf. 9–10. sz. — *Thury Elele*: *Batizi Andrásról és a szántói iskoláról*. Szerző egy a müncheni udvari könyvtár kéziratai közt talált, Melanchtonhoz címzett levelet ismertetve megállapítja: 1. hogy Batizi 1542. III. 19-től — VIII. 10-ig, tehát három félévén keresztül hallgatta Wittenbergben mesterét, Melanchton; 2. az abaujmegyei Szántón 1543-ban igen jó hírű, az eleminél magasabb fokozatú iskola volt. — *i. J.*: *Lyon Lea*, Bródy Sándor darabjának elítélő bírálata.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — *Zoványi Jenő*: *Adatok a magyar protestantizmus multjából*. Szerző e dolgozatában egyebek közt: 1. annak a sejtelmének ad kifejezést, hogy az 1544-diki nagyváradi hitvita vitatétélei Dévai Biró Mátyás tollából eredtek. — 2. Megállapítja, hogy Szegedy Kiss István nem 1546-ban ment Ceglédre, hanem már 1545-ben. — 3. Pótlásokat közül Mélius Péter műveinek sorozatához. — 4. Hozzászól Heltai Gáspár és Dávid Ferenc műveinek eredetéhez. — 5. Rámutat arra, hogy Manskovit Bálint «Index biblicus»-ának és a Káldi György «Bibliai lajstromá»-nak közös forrása az Erfurtban megjelent «Index biblicus», melynek második kiadásával össze is hasonlította a nyomán készült két magyar művet. — *Makkai Sándor*: *Magyar protestáns szépirodalom*. «Komoly szó valamiről, ami nincs, de aminek lenni kell». A szépirodalom, az írásos művészet minden alkotása logikai és etikai értékeknek esztétikai síkban való megjelenítése. Minden irodalmi alkotásban valamelyes világnézet jelenik meg emberi szimbolumokba értékelve. A «művészi nem egyéb, mint a szellem sejtelmes és mégis sugárzó tündöklése az anyagon. A világnézet és életeszmény sugalmazza, irányítja, áthatja a műalkotást. Ezért minden szépirodalom irányított és célszerű, mert a szellem kijelentésének egyik eszköze. Ilyen irányíthatóságot adhat a szépirodalomnak a vallás is, mihelyt mint pozitív világnézet és életeszmény jelenik meg. Így a protestantizmus is megtalálhatja a maga művészi kifejezését.

A protestáns szépirodalom hiányának egyik oka, hogy a magyar protestáns lélekből kivesszni indul a vallásos élet megeremtő gyökere: a

misztikum; második ok: hogy a magyar szépirodalomban az etikai világnézet iránya a materializmus felé hajolt. «Szervezni kell a magyar irodalmat... Organumokat kell teremteni... számára». — *r-i.*: *Szent István-Akadémia*. Alkalmi elmélkedés e katolikus intézményről. — *Zsinka Ferenc* Barcza Józsefnek, Obskurus emberek levelei c. fordított művét, — *Pokoly József* pedig Révész Imrének, Dévai Biró Mátyás tanításai c. tanulmányát ismerteti és bírálja.

Religio. 1916. évf. 1. sz. — *Némethy Gyula*: a Knight-féle esztétika-történet Huszti Józsefnétől való fordítását ismerteti és bírálja.

U. i. 2. sz. — *Juhász Kálmán*: Karácsonyi Jánosnak, Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től — 1900-ig című munkáját ismerteti.

Sárospataki Református Lapok. 1915. évf. 49. sz. — *N. n.*: Komáromi Jánosnak, Mit búsulsz kenyeres című háborús novella-kötetét ismerteti.

U. i. 50—51. sz. — *Harsányi István*: *Szent István Akadémia*. Reflexiók.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — *G. J.*: Erdélyi Lajosnak A «Halotti Beszéd, mint nyelvjárási emlék» c. értekezését ismerteti.

U. i. 3—4. sz. — *N. n.*: *Mocsáry Lajos* (1826—1916). A nemrég elhunyt politikai író pályafutásának ismertetése. — *Harsányi István*: *A Putaki Névtelen neve*. (E cikk különlenyomata is megjelent u. a. cím alatt. Sárospatak. 1916. 16 l. Ref. főiskola nyomdája. Ára 50 f. Ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 264. l.).

U. i. 5. sz. — *N. n.*: *Dévai Biró Mátyás tanításai*. Révész Imre ily című nagyobb tanulmányának, továbbá Heltai Gáspár Hálója Trócsányi Zoltántól sajtó alá rendezett kiadásának ismertetése és bírálata. (E két mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 39. és 109. l.)

U. i. 6. sz. — *Zajdó László*: *Új és régi prédikációs könyvekről*. Kifogásolja az újabb ref. egyházi beszédirodalomban a szóképek, jelzők stb. túlságos halmozását. Szerző az egyszerű, világos stílus barátja... «nagyon áldásos volna — úgymond — ha a pataki theol. tanárok a régebbi egyházi remekírók beszédeiből évenként legalább egy-egy kötetet kiadnának». Így könnyebben hozzáférhetők lennének.

U. i. 7. sz. — *R-s.*: *A magyar íródeákok* címen Takáts Sándornak, Rajzok a török világból c. munkája egyik fejezetét méltatja.

U. i. 11. sz. — *Rácz L.*: *Gárdonyi Géza tanulása Sárospatakon*. Gárdonyi Géza a gimnáziumi első osztályt 1874 5-ben a sárospataki ref. főiskolában kezdte meg, a második félév folyamán azonban kilépett az intézetből. A cikk az ismert írónak egy 1898. III. 6-án kelt levelét is közli. — *A magyar nyelv és irodalom a berlini és bécsi egyetemen*. Hír a két egyetemen tervbe vett magyar nyelvi és irodalomtörténeti előadásokról.

Sitzungsberichte Der Königl. Preuss. Akademie Der Wissenschaften. 1916. évf. 1. sz. — A Deutsche Kommission jelentése a régi kéziratok feltárózá-

sáról. Első helyen beszámol a Magyarországon újabban talált kéziratokról, melyeket Gragger Róbert dolgozott fel. (Nemz. Múzeum, Kalocsa.)

Századok. 1916. évf. 1. sz. — *Kovács Lajos János: Brutus magyar történetének forrásai.* Forrástanulmány. *Madzsar Imre* ismerteti Koszó Jánosnak: *Fessler Ignác Aurél* élete és szépirodalmi működése) c. dolgozatát. — A *Tárca* rovatban *Dékány Kálmán: Küküllői munkájának kritikájához* címen R. Kiss Istvánnak a Századok 1915. évf.-ban megjelent cikkével polemizál.

U. i. 2—3. sz. — *Kovács L. J.: Brutus magyar történetének forrásai.* Folytatás. — *Karácsonyi János:* Veress Endrének *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae Studentium* c. kiadványát, *Pfeiffer Miklós:* Erdélyi László Magyar művelődéstörténet I. c. könyvét ismerteti. — A *Tárca* rovatban *R. Kiss István: Küküllői munkájának kritikájához.* Válasz Dékány Kálmánnak.

Szent Család. 1916. évf. 1. sz. — *th:* Vajda Gyulának A háború költészete c. gyűjteményét bírálja. (V. ö. folyóiratunk: 1916. évf. 266. l.)

U. i.: 3. sz. — *N. n.:* Túri Bélának A háború belülről nézve c. könyvét ismerteti.

Szilágyosság. 1915. évf. 53. sz. — *N. L.: Ady költészete és magyarsága* címen közli a Kolozsvári Hírlap 1915. dec. 25-iki számában megjelent Adyról szóló cikket s ebben Csengeri Jánosnak, Dózsa Endrének, Kovács Dezsőnek, Gyalui Farkasnak és Jékei Aladárnak nyilatkozatát Adyról és költészetéről.

Theater Courier. Berlin, 1916. évf. 157. sz. — A Theaterbriefe c. rovatban A. K. budapesti színházi levelet közöl. A budapesti színházak állandóan telt házak előtt játszanak. Igaz, hogy a közönség nem a régi, a háború a színházlátogatóknak egy új társadalmi rétegét hozta fölszínre. Cikkíró beszámol Bakonyi Károly Mágánás Miska c. (Királysính.) és Hajó Sándor A nap lovagja c. (Vígshín.) darabjának előadásáról.

Tiszántúl. 1915. évf. 280. sz. — *sz. d.:* A «Montmartre»-ból A táncosnő. A cikk szerint Lengyel Menyhért: A táncosnő c. darabjának ötlete és meséje nagyon emlékeztet Pierre Frondaie: *Montmartre*-jára, melyet 1910-ben nov. 24-én adtak elő Párisban a Vaudeville színházban s nyomtatásban is megjelent a L'illustration Théâtrale c. vállalat (1910. dec.) 165. füzetében.

U. i. 294. sz. — *Tiszántúli: A marsolyázók.* Az Adyak. Megjegyzések költészetünk mai állapotáról, különös tekintettel Adyra.

U. i. 1916. évf. 1. sz. — *Tiszántúli: A Magyar Fekete Tenger.* «Könyvek, könyvkiadók, sendriánságok», «...parancsoljuk a könyvkiadóknak, hogy a magyar könyvek magyar lélekkel legyenek írva».

U. i. 1916. évf. 9. sz. — *Tiszántúli: Jöjjön az igazi költő.* Elmél-

kedés irodalmi viszonyainkról. A cikk éle főképp Ignotus és Ady ellen irányul.

U. i. 16. sz. — *Tiszántúli: Újjászülető magyarság.* (Véres a mult. Jövnök. Beolvadások.) Elmélkedés közviszonyainkról utalással az irodalmi állapotokra is. «Gyermekeink ... törjenek ... a magyarság célja felé. E cél nem a francia kultúra ... és nem Szentpétervár. E cél: ... az újjászülető magyarság vezető szerepe a Balkánon és itthon.»

Tornaügy. 1915. évf. 4. sz. — *Hajnóczi R. József: «A testet tárgyazó neveléséről».* Kis Jánosnak a Tudományos Gyűjtemény 1817. évfolyamában közölt értekezéséből a testgyakorlásra vonatkozó részleteket közli és magyarázza.

Uj Idők. 1916. évf. 1. sz. — *Móricz Pál: Egy Jókai ereklje-képet* (A költőkirály a hortobágyi pásztorok közt) közöl. — *N. n.: Meseváros* címen Szomaházy István könyvét, — *Pesti specialitások* címen pedig Tábori Kornél könyvét ismerteti.

U. i. 2. sz. — *Kis József háborús versei.* Könyvismertetés. — Közli Balla Ignác, Gyóni Géza, Malonyai Dezső és Móra Ferenc arcképeit. — *Dalolnak a katonák.* Háborús versek.

U. i. 8. sz. — Közli Tormay Cecil, Ferentzi Magda, Drégely Gábor Bánffy Miklós és Szász Károly arcképét.

U. i. 9. sz. — *N. n.: — Az özvegy falu.* Lőrinczy György ily című elbeszélés-kötetének rövid ismertetése.

U. i. 10. sz. — *Dalolnak a katonák* címen Zilahy Lajosnak a Magyar Figyelőben is megjelent cikkéből közöl részleteket (háborús katonanótákat.) — *N. n.: Elmerült sziget.* Békássy Ferenc (1916. VI. 25-én, 22 éves korában hősi halált halt fiatal költő) verskötetének ismertetése.

Uj Nemzedék. 1916. évf. 2. sz. — *Csongor: Könyvek körül.* Kiss József háborús verskötetének megjelenése alkalmából «Ének a szerénységről» alcím alatt megjegyzéseket fűz a kötethez s előszavához, továbbá ismerteti Molnár Ferenc összegyűjtött haretéri tudósításait (Egy haditudósító emlékei).

U. i. 5. sz. — *Jolsvay: Grün Lili.* Földes Imre ilycímű darabját ismerteti. «Ha a Földes Imre nemzete csakugyan olyan ... amilyennek ő megírta, akkor nem okvetlenül szükséges, hogy ennek a nemzetnek irodalmával további szoros relációkba lépjünk.» — *p. s.: Háborús publicisztika.* Turi Béla könyvének (A háború belülről nézve) ismertetése.

U. i. 6. sz. — *Seprődi János: A magyar katona-dal.* Szerző mintegy 15 év óta gyűjti és közli folyóiratokban a magyar nép katona-dalait. Az a néplélek, mely ezekben a dalokban megnyilatkozik, eltérést mutat attól a hagyományosan ismert magyar-vitézi lélektől, melyben oly régóta gyönyörködünk. A köznép katonadalai alapján véve szomorúak. Ha egyik-másiknak vannak is vidám-szavai, a dallam szinte mindenütt visszaránt a megindító hangulatba. Még a sírvavigadó hangulat is szinte hiányzik bennük, helyébe valami bánatos érzelm-világ lépett. Ez állításainak bizonyítására

bő szemelvényt ad katonadalokból, s kutatja az okokat is, melyek ezt a jelenséget megmagyarázzák. — *Csongor: Drámák és vengerkák.* A pesti írók farsangolnak; könyveikből, színdarabokból láthatni, mi érdekli őket: a Palika, Lyon Lea, Grün Lili, Simon Judit és a Vengerkák. Sehol egy ünnepi, komoly és mély hang e nemzet lelkéhez nem szólt, «a nemzet a vérnek Vöröstengerét egyedül ússza.» A cikkíró áttér ezután a Vojnits-díj kapcsán keletkezett Drégely-ügynek s Pásztor Árpád 'Vengerkák' c. regényének rövid ismertetésére.

U. i. 7. sz. — *Seprődi János: A magyar katona-dal. II.* A cikk helyén üres tér van.

U. i. 8. sz. — *Csongor: Világok tusája.* Wlassics Tibor ilycímű költeményes kötetének ismertetése. «W. a frontmögötti hős Magyarország költője. Tinódy Sebestyén-féle tradícióinkat ragyogtatja a trónörökös pár tragédiájának nagyvonalú megrajzolásában. Legszebb az a verse, amelyet harmadik sorozása alkalmából írt; hősi örömeit éneklí ebben». A cikk további része, 'A Tett' c. heti folyóiratban megjelent futurista verseket bírálja gúnyos hangon.

U. i. 9. sz. — *Seprődi János: Néphimnuszok, katona-dalok és indulók.* Van a magyar filológiának egy félreeső területe: félig zenei, félig szóköltészeti művek tartoznak ide, melyet nevezhetnénk modern ponyvának is. Valóságos dsungel a magyar irodalomban. Mulasztást követ el a magyar filológia, mikor ezt a területet szabad prédának engedi. A cikkíró a következő sorokban a Nádor Samu gyűjtésében megjelent s főtí címmű gyűjteményt ismerteti. «Tudományos szempontból legbosszantóbb, amit a magyar népdallal csinálnak. Az eredeti népi dalokon egyet-kettőt csavarintanak s a maguk neve alatt könyvelik, hogy más ne merje kiadni.» — *Csongor: A kárpáti hó.* A cikk élén közli József főhercegnek, az ilycímű könyv szerzőjéhez, Szabó István hadnagyhoz intézett közvetlen sorait. A könyv maga is a közvetlenség jegyében íródott s ezzel válik ki a tucatkönyvek közül. Naplójegyzetek, símán odavetett képek.

Tolnai Világ Lapja. 1916. évf. 1. sz. — *Ferenczy József: Déryné.* Rövid életrajz. (Tárca.)

U. i. 8. sz. — Közli Kis József arcképét abból az alkalomból, hogy a Simon Judit című ballada filmen megjelent; ugyanitt közli a Simon Judit felvételeit is.

Ukránia. 1916. évf. 1. sz. — S. H.: *Az ukrán név.* Fejtegetve az 'ukrán' alak helyességét ('ukrajnai' helyett), felsorol néhány magyar író, akiknél ukrán vonatkozás található (régí földrajzírók, Zilahy Imre, Jókai Mór). — *Stripszky Hádor: Ének Igor hadairól és a palócokról.* — *Vargha Bálint: Egy XII. századbéli hősköltemény.* — *Podhruczky György: Magyar-ukrán történeti kapcsolatok.*

Uránia 1916. évf. 1. sz. — Szász Károly: *Színházi levél.* A cikk a Nemzeti Színházban újabban előadott darabokról szólva, a Vörösmarty

születése napján színrekerült alkalmi vonatkozású darabnak, Az áldozatoknak előadását is méltatja. — *ly.*: *Herczeg Ferenc új regénye* címen a »Magdaléna két élete» c. munkát bírálja.

U. i. 2. sz. — *Sas Andor: Az orosz veszedelem — irodalmunk tükrében.* Szerző — a teljességre való törekvés nélkül — néhány, irodalmunkból vett adattal szemlélteti, hogy mikép alakul ki nálunk az orosz fajnak és államszervezetnek megítélése, miként formálódik a *muszka* fogalmának politikai tartalma és érzelmi színezete. — *Szász Károly: Színházi levél.* A Nemzeti Színház Bánk bán-előadásával kapcsolatos dramaturgiai tanulmány. (Mellékesen Lakatos Lászlónak, A bécsi táncosnő c. darabjáról is megemlékezik a szerző.) — *Nagy József: Taine jelentősége és hatása.* («Egy Taine-könyv utolsó fejezete.») Taine nagysága nem-élrt eredményeiben rejlik, hanem a példában, melyet életével adott. A keresésben töltötte el egész életét, még pedig az őszinte becsületes keresésben. Nálunk szerző szerint Péterfy Jenő, Riedl Frigyes, Alexander Bernát, Posch Jenő, Lyka Károly és Pollák Illés munkáin látszik meg Taine hatása. — A Könyvszemle rovatában a Magyar Könyvtár újabb füzetei sorában egyebek között Radó Antal Háborús strófák címen kiadott verseinek ismertetése olvasható.

U. i. 3. sz. — *Szász Károly: Színházi levél.* Színi kritika Molnár Ferencnek, A fehér felhő c. egyfelvonásos darabjáról. «... a darab alapeszmájében mutatkozó valóban költői felfogás és a kidolgozásban is lépten-nyomon megnyilvánuló költői érzék, — mely a magyar néplélek rajzához egyénítésre való törekvés nélkül is néhány találó vonást nyújt — eléggé kiemelik a darabocskát az alkalmiság szokott formáiból s jelentősebb irodalmi értéket biztosítanak számára.»

Vasárnapi Ujság. 1916. évf. 3. sz. — *N. n.*: *Mocsáry Lajos.* (1826—1916.) Rövid életrajz.

U. i. 7. sz. — Közli Szász Károly és Bánffy Miklós gróf areképét.

Világ. 1916. évf. 8. sz. — *Gerő Ödön: A turáni átok* címen tárcát ír Herczeg Ferencnek, a Petőfi-társaság jubiláris ülésén elmondott elnöki megnyitójával kapcsolatban.

U. i. 9. sz. — *Kosztolányi Dezső: Nemzeti Színház* címen Lakatos Lászlónak A bécsi táncosnő c. egyfelvonásos drámáját méltatja. — *Kereszty István: Petrik Gézának Magyar Könyvészet 1901—1910. című könyvét* ismerteti. — *Mocsáry Lajos meghalt* címen közli M. életrajzát. — *Nil: Levél Babits Mihálynak* címen hozzászól a Dunántúli és Babits-perhez. — *Ignotus: Olvasás közben* címen — a Bánk bán reprize alkalmából — tárcában elmélkedik a magyarságról.

U. i. 16. sz. — *Cserna Károly: Névtelen hősök* címen Erkel Ferenc népies dalművét ismerteti, amelynek szövegét Tóth Ede írta. — *N. n.*: *Szindbád — A feltámadás* címen Krúdy Gyula új könyvét ismerteti. — *bltl.*: Faragó Jenőnek Kis mesék a nagy háborúról című könyvét ismerteti.

U. i. 19. sz. — *Petőfi szerb fordítója* címen Hadzsics Antal halálhírét hozza. — *Bede Jób: Mezei Mór.* Életrajz, melyből megtudjuk, hogy M. M. a XIX. század hatvanas éveiben Magyar Izraelita címen felekezeti lapot indított meg.

U. i. 22. sz. — *N. n.: Grün Lili* címen Földes Imre ilycímű drámáját, — *Magyar katonanóták németül* címen pedig a Berliner Tageblatt egyik számában közölt magyar nótákat ismerteti.

U. i. 37. sz. — *Bálint Lajos* Szomory Dezsőnek A pékné című novellás kötetét ismerteti.

U. i. 51. sz. — *N. n.: Az özvegy falu.* Lőrinczy György ilycímű szépirodalmi művének ismertetése. — *A Martinovics-féle összeesküvés horvát regényben.* Zagorka Mária horvát író nő Republikanusok címen regényt írt, melynek tárgya a Martinovics-összeesküvés. A cikk szerint e mű az első horvát regény, mely nagyrészt magyar tárgyú s amely a magyar történelemből veszi adatait.

U. i. 57. sz. — *Kosztolányi Dezső: A fehér felhő.* Molnár Ferenc ily című új darabjának ismertetése. (A mű első előadása: Nemzeti Színház 1916. febr. 25.) — *Radó Antal: Középeurópa és kultúránk.* Fejtegetés a német hatás jelentőségéről a tudomány és szépirodalom terén.

Zsidó Szemle. 1915. évf. 19. sz. — Bródy Sándor Lyon Lea c. darabjáról írt bírálatok ismertetése.

U. i. 24. sz. — *J. M.: Erdős Renée*nek Az új sarj c. könyvét bírálja.

U. i. 1916. évf. 4. sz. — *Szilvási Márton: Lili nem Lea és nem Judit* címen különvéleményt nyilvánít Földes Imre Grün Lili c. darabja mellett. — *Fidens: Zsidó film, «zsidó» sajtó.* Alkalmi vonatkozású cikk.

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1916 február 5-én *választmányi ülést* tartott.

Szász Károly elnöklete alatt jelen voltak: Alszeghy Zsolt, Ágner Lajos, Binder Jenő, Ferenczi Zoltán, Gulyás Pál, Király György, Négyesy László, Német Károly, Perényi József, Szinnyi Ferenc, Tolnai Vilmos, Vargha Damján, Zlinszky Aladár, Zolnai Béla vál. tagok. Jegyző: Baros Gyula.

1. Elnök a gyűlést megnyitja. Baros Gyula választmányi tag jelenti, hogy Kéki Lajos, a Társaság jegyzője és titkárhelyettese beteg lévén, őt kérte meg, hogy — az elnökség s a t. választmány hozzájárulásával — helyette a titkári jelenteni valókat előadja. A választmány részvétellel értesül Kéki Lajos megbetegedéséről s mielőbbi felgyógyulását szívből óhajtva, hozzájárul ahhoz, hogy helyette a szokásos titkári jelentést Baros Gyula vál. tag. terjessze elő.

2. A titkári jelentés alapján a Társaság rendes tagjául megválasztottak: dr. Madarász Ernőné, Budapest (aj. Pintér Jenő), dr. Szegedy Rezső, egyetemi tanár, Budapest; dr. Zimányi Dániel, főgimn. tanár, Budapest (aj. Baros Gyula); Hajdu János, tanár, Budapest (aj. Császár Elemér); Szmolka Béla, postatiszt, Pozsony; Haugh Béla, főgimn. igazgató, Jászapáti (aj. Ágner Lajos). Új előfizetőkül jelentkeztek: a Fővárosi Diák-Menza könyvtára és a nagyszebeni ev. főgimnázium tanári könyvtára.

3. Jegyzőhelyettes bemutatja a március 4-én tartandó közgyűlés tárgysorát. (Elnöki megnyitó Dézsi Lajostól. — Titkári jelentés Kéki Lajostól. — Arany «Képmutogató»-jának személyi elemei. — Felolvasás Tolnai Vilmostól. — A választmány megharmadolása. — A pénztárvizsgáló bizottság jelentése.)

4. A választmány megharmadolása és a megüresedett választmányi tagsági helyek betöltése ügyében kiküldött bizottság (Baros Gyula, Kéki Lajos, Király György) nevében Baros Gyula jelenti, hogy alapszabályszerűen új választás alá kerül a választmánynak az 1913/15. (három évi) ciklusra választott, tehát az 1913. évben kisorsolt és megválasztott egyharmada, névszerint (I. Irodalomtörténet 1913. II. évf. 247. l.): Alszeghy Zsolt, Angyal Dávid, Babits Mihály, Balassa József, Baros Gyula, Borbély István, Császár Elemér, Császár Ernő, Csűrös Ferenc, Czapáry László, Czeizel János, Elek Oszkár, Endrődi Sándor, Ferenczy József, Gárdonyi Géza, Hajnóczy Iván, Hegedűs István, Imre Sándor, Karl Lajos, Király György, Madarász Flóris (†), Miklós Elemér, Papp Ferenc, Schöpfung Aladár, Szily Kálmán, Szinnyi Ferenc, Tolnai Vilmos, Váczy János, Várday Béla, Weber Artur. Új választmányi tagokul az időközben elhunyt Mada-

rász Flóris helyébe (az 1916—18. ciklusra) a bizottság Horváth Cyrillt, Baksay Sándor helyébe pedig (az 1915—17. ciklus hátralevő idejére) Zsigmond Ferencet hozza javaslatba és kéri ehhez a t. választmány szíves hozzájárulását. A választmány a bizottság előterjesztését elfogadja.

5. Pénztáros jelentést tesz a Társaság vagyoni állapotáról. Eszerint: bevétel: 2927'90 K, kiadás 111 K; pénztári maradvány: 2816'90 K.

6. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Gulyás Pál és Vargha Damján vál. tagokat kéri föl s az ülést bezárja.

A választmányi ülést felolvasó ülés előzte meg, melyen Beöthy Zsolt elnökölt. A felolvasó ülés tárgysora a következő volt:

1. Perényi József: Aranka György Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társasága.

2. Gábor Ignác: Zrínyi és a régi magyar verselés.

Gábor Ignác előadása után felszólalt dr. Négyesy László egyetemi tanár s miután megjegyzéseit kifejtette és Gábor Ignác ellenészrevételeire válaszolt, a tárggyal kapcsolatos álláspontja érdemleges részletezését is bejelentette akkorra, amikor a felolvasott dolgozat nyomtatásban hozzáférhető lesz.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság IV. rendes közgyűlése. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1916. évi március hó 4-én tartotta ez évi rendes közgyűlését.

Elnök: Dézsi Lajos.

Jegyző: Kéki Lajos.

Jelen voltak: Négyesy László, Szász Károly és Zoltvány Irén alelnökök, Baros Gyula és Pintér Jenő szerkesztők, Ágner Lajos pénztáros és Alszeghy Zsolt, Balassa József, Baranyai Zoltán, Császáz Elemér, Császáz Ernő, Dittrich Vilmos, Ferenczi Zoltán, Gedai József, Gragger Róbert, Gulyás Pál, Kardos Lajos, Király György, Körösi Margit, Morvay Győző, Pais Dezső, Papp Ferenc, Petri Mór, Riedl Frigyes, Sajó Sándor, Sík Sándor, Szegedy Rezső, Szigetvári Iván, Szinnyi Ferenc, Tolnai Vilmos, Tompa Béla, Varga Bálint, Vargha Damján, Velledits Lajos, Versényi György, Vértessy Jenő, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár, Zolnai Béla tagok. (Összesen 41.) Ezenkívül számos vendég.

1. *Dézsi Lajos* elnöklő alelnök az Irodalomtörténet jelen füzetében közölt elnöki beszéddel a közgyűlést megnyitja.

2. *Kéki Lajos*, mint a hadbavonult titkár helyettese, előterjeszti az Irodalomtörténet jelen füzetében közölt titkári jelentését, melyet a közgyűlés egyhangúlag tudomásul vesz.

3. *Elnök* indítványára a közgyűlés szavazatszedő-bizottságul Gulyás Pál elnökle alatt Alszeghy Zsoltot és Gragger Róbertet küldi ki. Elnök elrendeli a választmány kisorsolt egyharmadára a szavazást s a szavazatok összegyűjtéséhez szükséges rövid időre a közgyűlést felfüggeszti. Miután a bizottság a szavazatok összeszámlálása végett a melléktérembe vonul, elnök a gyűlést ismét megnyitja.

4. *Tolnai Vilmos* felolvassa *Arany Képmutogatójának személyi vonat-*

kozásai c. tanulmányát. Elnök a közgyűlés nevében és élénk helyeslése közt meleg köszönetet mond a tartalmas és szép előadásért.

5. *Jegyző* előterjeszti a pénztárvizsgáló-bizottság jelentését a Társaságnak 1915. évi bevételeiről, kiadásairól és vagyonmérlegéről, továbbá az 1916. évi költségelőirányzatról. Mindezt a bizottság teljes rendben találta. A közgyűlés a jelentést tudomásul veszi, a pénztárosnak az 1915. évre a fölmentést megadja, lelkiismeretes tevékenységeért köszönetet szavaz neki s egyszerűsind köszönetet mond a pénztárvizsgáló-bizottságnak szíves fáradozásáért.

6. *Gulyás Pál*, a szavazatszedő-bizottság elnöke, kihirdeti a szavazás eredményét. Összesen 39 szavazatot adtak be. Megválasztottak választmányi tagokul: Alszeghy Zsolt (36), Angyal Dávid (39), Babits Mihály (22), Balassa József (34), Baros Gyula (39), Borbély István (39), Császár Elemér (39), Császárné Ernő (38), Csűrös Ferenc (37), Czapáry László (37), Czeizel János (38), Elek Oszkár (35), Endrődi Sándor (39), Ferenczy József (35), Gárdonyi Géza (37), Hajnóczy Iván (38), Hegedűs István (38), Horváth Cyrill (új, 38), Imre Sándor (39), Karl Lajos (21), Király György (39), Miklós Elemér (39), Papp Ferenc (39), Schöppin Aladár (32), Szily Kálmán (38), Szinnyei Ferenc (39), Tolnai Vilmos (39), Váczy János (38), Várdai Béla (38), Weber Artúr (39), Zsigmond Ferenc (új, 39). Ezeken kívül szavazatokat kaptak még: György Lajos (18), Morvay Győző (18), Szegedy Rezső (5), Baranyai Zoltán (2), Fest Sándor (2), Haraszi Gyula (2), Sajó Sándor (2), Trócsányi Zoltán (2), Kádár Jolán (1), Melich János (1), Petri Mór (1), Sik Sándor (1), Tompa Béla (1). Elnök a megválasztottakat a választmány tagjainak jelentvén ki, köszönetet mond a tagoknak és vendégeknek szíves érdeklődésükért. Ezzel a közgyűlés véget ért.

A közgyűlést *választmányi ülés* előzte meg.

Dézi Lajos elnökle alatt jelen voltak: Alszeghy Zsolt, Ágner Lajos, Balassa József, Baros Gyula, Császár Elemér, Császár Ernő, Ferenczi Zoltán, Gragger Róbert, Gulyás Pál, Király György, Négyesi László, Pais Dezső, Papp Ferenc, Pintér Jenő, Riedl Frigyes, Szász Károly, Szinnyei Ferenc, Tolnai Vilmos, Vargha Damján, Versényi György, Vértessy Jenő, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár, Zolnai Béla és Zoltvány Irén vál. tagok. Jegyző: Kéki Lajos.

1. Elnök üdvözlí a megjelenteket.

2. Jegyző bemutatja a legutóbbi tagajánlásokat. Jelentése alapján rendes taggá választottak: dr. Gulyás József, ref. főgimn. tanár, Sárospatak (aj. a jegyző) és Jancsik Mihály, főgimn. tanár, Makó (aj. a pénztáros).

3. Tolnai Vilmos a pénztárvizsgáló-bizottság nevében jelenti, hogy megbízatásukban eljárak s erről írásbeli jelentésben számolnak be. A vál. ülés a jelentést a közgyűlés elé terjeszti s a bizottságnak köszönetet mond szíves fáradozásáért.

4. Pénztáros jelentést tesz a Társaság vagyoni állapotáról. Márc. 4-éig bevétel: 6039.90 K, kiadás: 185.55 K, maradvány 5854.35 K. Örvedetes tudomásul van.

5. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Versényi György és Vértessy Jenő vál. tagokat kéri föl s az ülést bezárja.

A számvizsgáló bizottság jelentése. Jelentés a M. Irodalomtört.-Társaság pénztárának és zárszámadásának megvizsgálásáról. I. jelentjük, hogy a mai napon megvizsgáltuk a pénztáros 1915. évi számadásait (a pénztári főkönyvet, a vagyonmérleget és a zárszámadásokat) s azt találtuk, hogy a bevételek összege volt 12,488·47 K; a kiadások összege volt 11,211·07 K; 1915 december 31-én pénztári maradék 1277·40 K.

Megállapítottuk, hogy a pénztári eredménynek ez a kedvező alakulása a folyóirat terjedelmének tetemes csökkenése által jött létre.

II. A Társaság vagyona: 7658·90 (hétezerhatszázötvennyolc K 90 f.), ebből 4500 (négyezerötszáz) K hadikölcsönben van, a kötvényeket a Pesti Keresk. Bank margitkőrúti fiókja őrzi; a többi részint készpénz, részint hátralékos tagsági díj.

III. Megvizsgáltuk a pénztárt 1916 február 13-ig s teljesen rendben találtuk. A Társaság pénzügyeinek kezelése pontos, minden részletében lelkiismeretes. Javasoljuk, hogy a közgyűlés dr. Ágner Lajos pénztárosnak az 1915. évre a felmentést a szokásos fenntartásokkal adja meg s működéséért fejezze ki köszönétét. Egyszersmind a felmentést a számvizsgáló bizottság részére is kérjük. Budapest, 1916. febr. 13-án. Imre Sándor biz. tag, dr. Tolnai Vilmos biz. elnök, Oberle Károly biz. tag.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság zárószámadásai az 1915. év végén.

I. Bevétel.

	Kor.
1. Maradvány a múlt évről	722·24
2. Alapítványok	400—
3. Tagsági díjakból	4164·84
4. Előfizetésekből	3607—
5. Füzetek eladásából	177·77
6. Kamatokból	250·12
7. Árfolyamkülönbözet	17—
8. Átmeneti bevétel	149·50
9. Államsegély (1914—1000 K; 1915—2000 K)	3000—
Összesen	12488·47

II. Kiadás.

1. Franklin-Társulatnak a folyóirat nyomtatása- és expedálásaért	6049·90
2. Nyomtatványokért	291·30
3. Postaköltség	118·25
4. Irodai költség	372·31
5. Írói tiszteletdíjak	1794—
6. Tisztviselők tiszteletdíja	1774·80
7. Kereskedőknek engedmény	217·27
8. Szolgáknak	163·67
9. Vegyes kiadás	29·57
10. Törzsvagyonhoz csatoltatik	400—
11. Maradvány az 1915. év végén	1277·40
Összesen	12488·47

Költségtervezet 1916-ra.

Bevétel.

	Kor.
1. Maradék 1915-ről	1277.40
2. Tagsági hátrálék	500.—
3. 1916. évi tagdíj	3500.—
4. Előre fizetett tagdíjak	500.—
5. 1916. évi előfizetések	3600.—
6. Füzeteladás, hirdetés	200.—
7. Kamatok	280.—
8. Államsegély	2000.—
9. Budapest adománya	1000.—
Összesen	12857.40

Kiadás.

	Kor.
1. A folyóirat nyomtatása és expedálása ..	7000.—
2. Tisztviselők honoráriumai 1916.	1800.—
3. Írói tiszteletdíjak 1916.	1750.—
4. Szolgák	200.—
5. Nyomtatványok	400.—
6. Irodai kiadások	450.—
7. Kereskedőknek engedmény	200.—
8. Postaköltség	200.—
9. Vegyes	100.—
10. Egyenleg, az 1916. évi maradvány ..	757.40
Összesen	12857.40

Dobóczki Pál dr. †. A harcéren elesett Dobóczki Pál — Társaságunknak megalapítása óta tagja — azok közül való volt, akik gyökerekkel és erejükkel a magyar alföld ősi talajából nőttek ki. Az a típus, mely a szegedi alsóvárosból a piaristák útbaigazítása nyomán, az Eötvös-kollégiumon keresztül eljutott Berlinig és Párisig; a népies józan éstől a gondolkodó intellektualizmus-hoz, a ponyvairadalomtól Ibsen, Nietzsche és Bergson olvasásáig emelkedett. Dobóczki az alföldről tiszta és logikus elmét, a munkához az első generációk pihent és szívós erejét hozta magával. Voltaképpen csak egy év jutott neki irodalmi munkásságra. De máris oly hasznos munkát végzett, hogy irodalmunk kutatói sokszor fogják nevét hálásan idézni, az energia, amit filológus megállapításokba leraktározott, nem vész el. Disszertációját — irodalmunk népies alakjairól — nagy olvasottság és értékes anyag fölhalmozása jellemzi. Éles szemmel látta meg íróinknál a kétféle népieséget: a naiv népies hangot, mikor az író egybeolvad tárgyával és az objektív népieséget, mely a népet kívülről, tudatos írói szemmel nézi. Nagy érdeme marad Dobóczkinak az is, hogy a népies alakokat beosztotta világosan előttünk álló típusokba: ez már az anyaggyűjtés rendszerezése volt. Forráskutató munkát is végzett, Vörösmarty, Szigeti József és Fáy András műveiről; legértékesebb, amit Verseghyről írt, kimutatva a «Külneki Gilmétá»-nak összefüggését Unger Heléna egyik regényével.

Ezenkívül egy cikkében összeállította a János pap mondájának szereplését irodalmunkban.

Ime, mindebből láthatni, hogy mennyit tudott volna dolgozni, ha kedvező körülmények közé kerül. Épen önkéntesi évét szolgálta, mikor a háború kitört. Ott harcolt a sorkatonasággal Galiciában, meg is sebesült, majd újra visszatért az erők mezejére, mint hadapród, s röviddel azután eltűnt. Elesett, mint annyi kiváló magyar tanár, az életnek és a tudománynak örökre ifjú aspiránsa. Egy magyar író a huszadik század elejéről.

Életrajza. D. P. született 1890 ápr. 9-én Szegeden. Tanulmányait a szegedi kegyesrendi főgimnáziumban kezdte, s a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karán végezte, mint a B. Eötvös József-Collegium tagja. Főleg magyar és német irodalmi és filozófiai tanulmányokkal foglalkozott. Szünidei tanulmányúton volt Münchenben, Berlinben és Párisban. 1912-ben helyettes tanár lett a kissebenedi kegyesrendi főgimnáziumban, majd a mezőkövesdi áll. főgimnáziumhoz nevezték ki. Középiskolai tanári oklevelet 1913 elején, bölcsészetdoktori oklevelet 1912 őszén nyert. Mint egyéves önkéntes az 59. salzburgi közös gyalogezredben szolgált. 1914 őszén résztvett több galíciai ütközetben, míg — állítólag golyótól homlokon találva — elesett.

Munkái. — *Népies alakok az irodalomban a népies irány előtt.* Budapest, 1912. (Doktori értekezés. V. ö. Irodalomtörténet 1913. 171. l. és EPhK. 1913. 611. l.) — Cikkje a Magyar Nyelvőrben (1911. Tréfás vers), az Erdélyi Múzeumban (1911. Arany «Toldi szerelmé»-nek forrásaihoz), az Egyetemes Philologiai Közönyben (1912. A kincskeresés motívuma Fáynál és Szigetinél; Verseggy «Külneki Gilmétá»-jának forrása; Verseggy «Rikóti Mátyás»-ának egy kései hatása; Vörösmarty «A kis leány baja») és a Magyar Nyelvben (1912. János pap országa; Karakalla) jelentek meg. (V. ö. róla: EPhK. 1916. és Irodalomtörténet 1916. évf. titkári jelentések.)

Z.

Magyar irodalomtörténet és középiskola. Az 1914/15-ik isk. évi érettségi tételek. Az irodalomtörténet tanulmányozása fontos feladata a középiskolának. Az iskolai értesítők beszámolóiból megtudhatjuk, hogy középiskolát elhagyni készülő fiaink milyen, a nemzeti szellem fejlődésének történetével kapcsolatos problémák felett gondolkodtak. Feltűnő, hogy a régi irodalom mindössze egy tétellel szerepel az érettségi vizsgálat tételei közt. Ez: A Zrinyiász ismertetése. Az 1772-ik évet követő korszakból való tárgyak: Kazinczy irodalmi vezérsége, A Bánk-bán emberei, Széchenyi hatása irodalmunkra, Széchenyi István nemzetalkotó munkája, Széchenyi és Kossuth irodalmi szereplése, Mire tanította nemzetét Széchenyi?

A nemzeti felújuláskorabeli írók és költők bővebben foglalkoztatták a tanulókat. Így Vörösmarty Mihály: Vörösmarty hatása korára és költészetünkre; Vörösmarty Mihály költészete különös tekintettel hazafias irodalmunkra; Vörösmarty hazafias lírája; Vörösmarty lírája; A hazaszeretet és szerelem érzése V. M. költészetében; V. M. költészetének jelentősége, különös tekintettel hazafias irányára; A haza V. M. költésze-

tében. — *Eötvös József*: Eötvös mint regényíró, Eötvös költészetének vonatkozásai korával; Eötvös József báró «Falu jegyzője» mint irányregény és mint korrajz; Reformtörekvések Eötvös József: Falu jegyzőjében; Eötvös József báró jelentősége irodalmunkban. — *Kemény Zsigmond*: A tragikum Kemény Zsigmond regényeiben; Kemény Zsigmond báró történeti regényei; Kemény jelentősége regényirodalmunk fejlődésében; Jókai és Kemény regényeinek összehasonlító méltatása. — *Arany János*: Arany balladaköltészete; Minő faji sajátossággal vannak felruházva Arany epikai hősei? A magyar műballada, különös tekintettel Arany János balladaköltészetére; Toldi Miklós alakja a Toldi-trilógiában; Arany balladáinak jellemzése; A lelkiismeret szerepe Arany János balladáiban; A lelkiismeret Arany költészetében; A magyar néplélek Arany János költészetében; A Toldi-trilógia; A Toldi-trilógia és Ilosvai krónikája; Arany és Petőfi költészetének jelleme; Korfestés a Buda halálában; Arany ballada-költészetének lélektani alapja; A műballada fejlődése különös tekintettel Arany János balladáira. — *Petőfi Sándor*: Petőfi egyénisége költészetében; A magyar alföld Petőfi költészetében; Petőfi elbeszélő költészete; Petőfi egyénisége költészetében; Petőfi családi költészete; A magyar Alföld Petőfi leíró költészetében; Petőfi és a szabadságharc; Petőfi hazafias lírája; Petőfi leíró költészete; Petőfi költői egyénisége; Petőfi lírája; A szabadság eszméje Petőfi költészetében; Petőfi költészetének sajátosságai; Petőfi és Arany jelleme; Petőfi Sándor költészetének jellemvonásai; A magyar vitézség Petőfi költészetében. — *Tompa Mihály*: Tompa Mihály allegorikus költészetének méltatása; Tompa költészete; Az elnyomatás korának hangulata Tompa Mihály költészetében. — *Madách Imre*: Az emberi törekvések céljai Madách «Az ember tragédiája» c. művében; A középkor képei Madách: «Az ember tragédiája» c. művében; A történeti színek jelentése Madách: «Az ember tragédiája» c. művében; Ádám alakja «Az ember tragédiája»-ban; Madách életbölcseleti felfogása az egyes ember és az egész emberiség életéről. — *Jókai Mór*: Jókai mint regényíró; Jókai és Kemény regényeinek összehasonlító méltatása.

Párhuzamok: Jósika és Kemény jellemzési módja; Berzsenyi és Horác; Petőfi és Arany; Miért volt Gyöngyösi népszerűbb a maga korában Zrínyi-nél? Csokonai és Petőfi; Párhuzam Jósika, Eötvös és Kemény regényírása közt; Arany és Vörösmarty eposzainak összehasonlítása.

Összefoglaló tételek: a) Korszakalkotó művek a magyar irodalomban; A ker. középkor legendáinak, himnuszainak gondolat- és érzelmi világa; A megújhódás korának irodalma; Nemzetünk nagyjai és költészetünk; A kuruc katona-költészet; A magyar irodalom korszakainak vezéreszméi.

b) Demokratikus eszmék a XIX. század irodalmában; A népköltészet szerepe irodalmunkban; A demokratikus eszmék irodalmunkban; Íróink harcrai a jobbság érdekében; Költészetünk és a magyar nép; Miért volt kedvelt a XIX. század irodalmi népiessége.

c) A latin irodalom hatása a magyar irodalomra; Mily idegen eszmék hatottak irodalmunkra s mennyiben? A klasszicizmus jelentősége irodalmunkban.

d) A nemzeti költészet aranykora; Irodalmunk szerepe az elnyomatás korában; A régi dicsőség eszméjének hatása a magyar szellemi életre; A magyar föld szeretete költészetünkben; Nemzetébresztő költőink; Nemzeti küzdelmeink hatása epikai költészetünkre; A magyar hazafias líra vezéreszméi és irányai a felújulás korától a szabadságharcig; Hazafias líránk fejlődése különös tekintettel nemzeti küzdelmeinkre; A hazafias líra legkiválóbb képviselői; A magyar hazafias líra kifejlődése; Nemzeti harcaink lírikusai; Vörösmarty és Petőfi korabeli hazafias líránk szerepe a reform-eszmék megérlelésében szabadságharcunk előtt és alatt; A magyar hazafias líra a felújulás korától Petőfiig; Líránk a hazafias eszme szolgálatában; A magyar líra és a nemzeti élet kapcsolata a XIX. században; A magyar hazafias líra mint nemzeti törekvéseink kifejezője; A hazafias líra fejlődése a népies irány koráig.

e) A magyaros irány művelői és irodalmi érdemeik; A deákos iskola és hívei; A költői iskolák fejlődése különös tekintettel a népies elem térfoglalására irodalmunkban; A magyaros iskola jelentősége.

Végül megemlítem, hogy mintegy 20 háborús tételt is találtam.

—r. —s.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Toroczkói Wigand Ede: *Öreg csillagok*. Budapest, 1915. 36 l. (Hornyánszky-nyomda.) A szerző kiadása.

A csillagok és csillagképek neveit kutatja a magyar hagyományban és a magyar irodalomban. Tárgyalja kódexeinknek, legendáinknak megemlékezéseit a csillagokról, részletesebben is kutatva a göncölszekér nyomait, hatását újabb irodalmunkban. A tősgyökeres, művészi magyarsággal megírt füzetet a szerző saját rajzai díszítik.

B. Z.

Harsányi István: *A Pataki Névtelen neve*. Sárospatak, 1916. 10. l. (Különlenyomat a Sárospataki Református Lapok 1916. 3—4. számából) Ára 50 fillér.

A szerző Szilády Áron érveit Matirkó és Eckhardt bizonyosságaival együtt meggyőzőknek tartja. Ezek szerint az Euryalus és Lucretia c. széphistória szerzője Balassi Bálint, aki művét közeli rokonánál, Dobó Ferencnél, Sárospatakon 1577. második felében tett látogatása alkalmával fejezte be. Ezzel a megállapítással szemben fölvethető az a kérdés, hogy honnan tudjuk ennek a látogatásnak oly pontosan még az idejét is, mikor egyáltalán a látogatásra sincs adat? A cikk annak a hirlapi közlésnek a hatása alatt készült, hogy a Dobó Jakab szerzősége nem bizonyult helytállónak. Abból azonban, hogy Dobó J. nem írta a költeményt, nem következik, hogy tehát Balassi írta. Sőt még abból sem következik, hogy a Szilády föltevése ellen eddig felhozott érvek erőtlének. Ha a t. szerző megvárta volna a Dobó J.-ra vonatkozó tanulmány közzétételét, ott találkozott volna az eddigi ellenvetések cáfolatával, vagyis a saját érveinek legfontosabb részé-

vel (noha a cikk csak kivonata az előadásnak), viszont azonban találkozott volna a Balassi szerzősége ellen egy új érvel, amelyre most nincs felelet a szerző dolgozatában. Ez az érv az, hogy Balassi merő cáfolatát írta nemcsak a Dobó J. énekének, hanem a széphistória ama toldalékának is, mely a pataki névtelentől ered. Miféle lélektani lehetősége van annak, hogy Balassi Dobó Jakabot cáfolja olyan költői leleményért, amelyet Dobó Jakab Balassitól kölcsönzött? — «A Pataki Névtelen neve» cím e füzet megjelenése után is gázdátlan marad.

N. L.

Dr. Baranyay József: A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története. Budapest, ifj. Nagel Ottó kiad. — Komárom, 1914. Jókai-könyvny. nyomása 8-r. 4, 192 l. — Ára 2 K.

Az első fejezetek Töltési Istvánnak, az első komáromi nyomdásznak debreceni könyvnyomtatói működését ismertetik Csűrös Ferenc munkája alapján. Komáromi munkásságáról, ügylátszik, nem tudott a szerző elég adatot felkutatni, úgyhogy ez a rész meglehetősen hiányos. A továbbiakban végig kíséri Weber Simon Péter nyomdájának történetét (a mai Jókai-kny. r.-t.) és szól a többi komáromi nyomdákrol is. Külön fejezetet szentel a híres Komáromi Kalandáriumnak (utolsó évfolyamának ismertetését l. folyóiratunk 1915. évf. 74. l.), amelyről különben megelőzőleg is ejtett néhány megjegyzést, itt megemlíti Czuczor Gergely munkálkodását a kalandárium körül. A komáromi sajtó történetét tárgyaló részben röviden megemlékezik Péczeli József *Mindenes Gyűjtemény*-éről és Gödör József *Laura* c. havi folyóiratáról, melyből 1824-ben két szám jelent meg, anélkül azonban, hogy legalább tartalmukat bővebben ismertetné, míg részletesen szól a szabadságharc korának lapjairól, a *Komáromi Értesítő*-ről s a *Komáromi Lapok*-ról, mely utóbbi neves íróktól is hozott közleményeket. A komáromi ponyvairodalomról szóló kitérés után folytatja a helyi sajtó történetét napjainkig. Szorgalmas és hasznos munkát végzett a szerző azzal, hogy, utolsó fejezetül, összeállította a komáromi időszakai sajtó helyi és megyei történeti (s irodalmi) vonatkozású cikkei.

A könyv különlenyomat a Komáromi Ujság 1913. és 1914. évi folyamaiból, úgy látszik anélkül, hogy a könyvalakba való összegyűjtésnél a tárcaszerű előadásba némi rendet hozott volna; innen egyenetlenségei, sűrű ismétlései, s nem ritkán ellenmondásai. E cikkek a vidéki ú. n. nagyközönségnek lévén szánva, szerző inkább az érdekességek bő előadására veti a főfigyelmét, számos irodalomtörténeti vonatkozás részletesebb kifejtését mellőzi. A példa még így is követésre méltó; újabbkori helyi és regionális magyar irodalmunk kevéssé ismeretes, s habár irodalmunknak elég korai teljes központosulása folytán fontosságban ez a megfelelő külföldi irodalmakat meg sem közelíti, alaposabb ismerete mégis nem egy értékes adattal járulna az egész magyar irodalom történetéhez.

BARANYAI ZOLTÁN.

Prém Loránd : Kövér Lajos élete és drámaírói pályája. Budapest, 1915. 67. l.

Kövér Lajos egyike drámairodalmunk elfelejtett alakjainak. Ma már alig tudnak róla, pedig az 50-es évek egyik népszerű vígjátékírója volt. Helyesen választotta meg tehát Prém értekezése tárgyát, midőn Kövér életének és pályájának ismertetéséhez fogott.

Dolgozata két részből áll. Az első, rövidebb, Kövér életét rajzolja meg, a második drámáit és írói fejlődését ismerteti. Mindkét rész kidolgozásában a szerző legnagyobb részt önmagára volt utalva: a napilapok nekrológjain, egykorú kritikusok referádáin kívül nem talált sem anyagot, sem irányító szempontokat. Természetes, hogy az adatok gyér száma az életrajznak inkább csak vázlatos kidolgozását engedte meg, de Prém ennek a rövidre szabott életrajznak keretén belül is világosan meg tudta rajzolni Kövér alakját, beleállítván őt korába.

A második részben elsősorban a drámaírói darabjain megállapítható irodalmi hatásokról számol be. Három hatást vesz észre Kövér drámáin, Scribeét és iskolájáét, a francia társadalmi drámáét és a romantikáét. Ezután időrendben tárgyalja Kövér vígjátékait, beszámolván valamennyi darab meséjéről, s pár szót szentel a korabeli bírálók véleményének ismertetésére is. Módszere igen alkalmas arra, hogy felhívja a figyelmet Kövér fejlődésének egyes mozzanataira, de kíváncsatos lett volna, hogy a fejezet végén röviden összefoglalja megállapításait. A következő fejezetben a drámaíró komoly színműveit mutatja be, végül megrajzolja Kövér írói képét s megállapítja irodalomtörténeti jelentőségét, melyet a színpadi hatás nemesebb formáinak meghonosításában lát. A Függelékben végül kimerítő jegyzékét adja Kövér drámáinak s a rájuk vonatkozó irodalomnak.

Prém értekezése szorgalmas s komoly munka eredménye. Tárgyának szerete nem teszi elfogulttá, s ment marad azoktól a túlzásoktól, melyeket az ifjúkori lelkesedés szokott okozni.

CSÁSZÁR ERNŐ.

A háború költészete. (Szemelvények.) A tanulóifjúságnak írta és szerkesztette dr. Vajda Gyula, állami felsőbb leányiskolai igazgató. Budapest, 1915. 224. l. Rózsavölgyi és Társa kiadása. Ára 2 kor.

E gyűjtemény, mely hetvennyolc szerzőnek kilencvenkilenc háborús vonatkozású versét foglalja magában, elsősorban iskolai használatra készült, s nem számítva a Csokonaitól, Petőfittől, Gyulaitól és Tóth Kálmántól való költeményeket, legnagyobb részében napjaink költőinek verseiből van egybeállítva. Közül a Wacht am Rhein magyar szövegén kívül néhány németből fordított alkalmi verset is felvett a kiadó, aki az egyes darabokat tárgyük szerint csoportosítva helyezte el. (Prológus, Mult és jelen, Hadbaszállás, A magyar katona stb.) Gyűjteményét a magyar háborús költészet múltjára és jelenére utaló vázlatos fejtegetés vezeti be, míg a kötet végén az »Iskolai ünnepek műsora« című egybeállítás olvasható. Az egyes versekhez fűzött jegyzetek után a tárggyal kapcsolatos kérdés irodalmából is fel van sorolva néhány dolgozat. Ami a gyűjtemény egybeállítását és kiadását illeti, maga a gondolat egészben véve helyesel-

hető. Kétségtelenül érdekes és tanulságos így együtt látni a nagy idők érzéseinek művészi formában való megnyilatkozását, bár a dolog természeténél fogva e szemelvények távolról sem nyújthatnak teljes képet a folyton szaporodó rendkívül gazdag anyagról. Kellő kritikával élve, bizonyára az iskola is hasznát veheti a könyvnek, azonban némi óvatosság nem fog ártani. A jegyzetek ugyanis olykor szubjektivebbek, mint amennyire az iskola szempontjából kívánatos. Így a Harsányi Lajos versének (Prológus az új élet elé) második versszakához és az Ábrányi Emil Lord Byron c. verséhez írt magyarázatban. Végül még egyet. A gyűjtemény bevezetése futólagos pillantást vet a háborús költészetre, miközben azt olvassuk, hogy Gyulai Pál: Hadnagy uram c. versének „méltó párja Kiss József verse: *A trombitás*, a magyar huszárnak bár némileg kiszínezett, harci elszántságában azonban ép oly plasztikai képe. Mintha megérezte volna a költő a 48-as harcok bosszú-hadjáratát: a költemény a mai nagy napokra a maga teljességében vonatkozik. Szózat, Himnusz, Petőfi Csata-dala, Hadnagy uram... *A trombitás*... a magyar vitézség örök hirdetői». Amit e sorok „*A trombitás*” költői értékéről mondanak, igen szépen hangzik, de az irodalmi kritika részéről még bizonyításra szorul. Kissé korai dolog tehát e verset a Szózzattal és Himnusszal egy sorban említeni.

B. Gy.

Petrik Géza: Magyar Könyvészet 1901—1910. Az 1901—1910. években megjelent magyar könyvek és folyóiratok, atlaszok és térképek összeállítás. Tudományos szak- és tárgymutatóval. A Magy. Tud. Akad. támogatásával kiadja a Magyar Könyvkereskedők Egyesülete. I—IV. füzet. Budapest, 1915. 320. l.

A Magyar Könyvészet új folyamának most megjelent első négy füzete abc-sorrendben tartalmazza az 1901—1910-ig megjelent összes könyvek, folyóiratok, atlaszok és térképek szerzőjét, teljes címét, kiadóját, évszámát és árát a—e betűig. A jelen könyvészet címe és beosztása megegyezik az 1886—1900. kötetekével; tartalma azonban már e négy füzetből ítélve is teljesebb lesz. Teljesebb nemcsak az utóbbi tíz évben aránytalanul megszáporodott nyomdatermékek miatt, hanem mert kiterjed a nagyobb tudományos folyóiratokban kötetenként megjelent összes értekezések címének közlésére is, nem felejtve el az illető cikkhez csatolt mellékletek, rajzok megemlítését sem. Már e négy első füzet hozza az Állattani Közlemények, Archæologiai Értesítő, Athenæum, Botanikai Közlemények, Bölcséleti folyóirat, Egyetemes Philologiai Közlöny (XXV—XXXIV), Ethnographia (1901—1910), Budapesti Szemle (105—145) évfolyamainak pontos tartalomjegyzékét. Amit eddig csak nagy fáradsággal szerezhettünk meg, most itt van előttünk. Az ügyes beosztás folytán könnyen áttekinthetjük egy-egy folyóirat tíz évi tudományos munkásságát. A Magyar Könyvészet megbecsülhetetlen hasznát ez az öröndetes bővülés nagyban fokozza. A betűrendes jegyzék természetesen mindaddig nehezen kezelhető, míg a szerzők jegyzéke és a tudományos szak- és tárgymutató meg nem jelenik, ahol az anyagnak az egyes tudományok és műfajok szerinti csoportosítása könnyen útbaigazítja a kutatót.

Tekintve, hogy a most megjelent füzeteknek külön előszavuk nincs, ezekre nézve is az 1886—1900. köteteké érvényes, mely szerint e bibliográfia a könyvkereskedők és a tudományos világ — szerencsére összeegyeztethető — céljait kívánja szolgálni. A bibliográfia akkor felel meg feladatának, ha tartalmát illetőleg teljes, könnyen kezelhető és a közönség számára hozzáférhető. Azt hisszük, hogy a Petrik könyvészete — bár e néhány füzetből véglegesen még nem ítéldünk — e követelményeknek jórészt megfelel. A még fennmaradó kívánni valóknak már nem a szerkesztő az oka, hanem a magyar bibliográfia írása terén fellépő olyan nehézségek, melyek a tudományos kutatást megbénítják. T. i. a köteles példányokat nem szolgáltatják be pontosan, az anyaghoz nehéz hozzáférni, könyvtárainkban évekbe kerül a feldolgozás, mindennek előtt pedig hiányzik egy kurrens bibliográfia. Ezeken a bajokon úgy lehetne segíteni, ha azt a feladatot, melyet egy ember el nem végezhet, oly intézmény vállalná magára, melynek keretében az állam, a Könyvkereskedők Egyesülete, könyvtárainak és a közönség is egymás segítségére lennének. Természetesen előbb sok áldásos újítást kellene megvalósítani. Ezeket a reformokat Gulyás Pál és Köhalmi Béla már a legapróbb részletekig kidolgozták, még a költségvetést is, melyből kiderül, hogy csak mily csekély áldozatokról lenne itt szó. Gulyás Pál¹ könnyen hozzáférhető cédula-rendszerű kurrens bibliográfiát ajánl, melyből az öt érdeklő speciális bibliográfiát mindenki könnyen összeállíthatja. Köhalmi Béla² egy havonként vagy kéthetenként megjelenő kurrens bibliográfiának a tervét adja, amely azonban nem speciális, hanem magában foglalja az összes nyomdatermékek jegyzékét. A kurrens bibliográfián kívül még az egész anyag újból való felkutatását a régebbi és újabb korokra vonatkozó bibliográfiák tökéletes kiegészítését és a Szinnyei-féle Hirlapreperitorium folytatását is sürgeti Köhalmi. Legjobb volna mindkettőjük eredményeit összevéve megvalósítani. Ennek a kurrens bibliográfiának az alapján már kevesebb időbe kerülne tíz-tíz évet felölelő, az összes nyomdatermékek címét magában foglaló, amellet a hirlapirodalommal is kibővített bibliográfiának a kiadása, mely elsősorban szolgálná a tudományos kutatást és másodsorban a könyvkereskedők érdekeit. Nézetünk szerint a munkálkodást nagyban megkönnyítené, ha ez a bibliográfia az eddigi említett adatokon kívül megjelölné azt is, hogy az illető mű, mely könyvtárban és milyen helyszám alatt található.

GERECZE MARGIT.

Holländer Rozsi: Déry Julianna (1864—1899) élete és költészete. (Német philologiai dolgozatok XVI. sz. Budapest, 1915. 62 l. Pfeifer F. könyvkereskedése. Ára 2 kor.

Jelen életrajz tárgyi, történeti jelentősége az, hogy felfedez előttünk egy magyar származású német írónőt, aki a XIX. század utolsó tizedének

¹ Gulyás Pál. Magyar tudományos könyvészet terve. (Magyar Könyvszemle 1912. p. 289—301.)

² Köhalmi Béla: Nincs nemzeti bibliografiánk. Bp. 1914.

alapsajátságait egészen sajátos eredeti színezésben jeleníti meg, bár bécsi, párisi, kóburgi, müncheni s berlini tartózkodása alatt különféle s erős irodalmi hatások alá kerül. Ha magyar hazájából (született Baján, 1864-ben mint Deutsch, — később Déry — Mór, előkelő zsidó nagybérlő leánya) nem is vitt ki magával többet, mint első tíz gyermekévének, a bajai pusztai birtokuknak emlékét, mély természetérzékét s rajongó szeretetét Petőfi iránt,¹ élete és költészete számunkra sok érdekes és becses vonást tartalmaz. Érdekes látni, mint ad Déry Julianna a kor összes uralkodó érzései s gondolatai közül a korlátlan élet- és boldogságvágyának egyéni, ösztönszerű aktussal középponti szerepet. Költői ereje talán ott lobog fel legerőteljesebben, ahol e főtéma mint tiszta lírai érzés, epikai és drámai mellékelemek nélkül nyer kifejezést, mint pl. a «Selige Insel» című idillnek nevezett ditirambikus műben, amely a mindent legyőző «amor gloriosus» apoteozisa.

Megjegyzéseinket a feldolgozásra, a dolgozat alaki, műfaji értékére vonatkozólag csak egész röviden foglaljuk össze. Szerző elsősorban mint Déry Julianna életének, költészetének, lélektani rejtélyeinek megértő s hangulatos elbeszélője jön figyelembe, gondosan hordva össze és fáradtságos munkával állítva egybe az alapköveket, amelyeket a munka felépítéséhez megszerezhetett. A kritikai rész, az esztétikai értébecslések, az irodalmi kapcsolatok pontos megállapítása a következő kutatások folytán kell hogy kiegészüljön, mélyüljön s esetleg módosuljon. Holländer Rózi érdemes kis munkája megérdemli, hogy buzgó folytatókra találjon.

Dr. SZENTIRMAY GIZELLA.

Új könyvek és füzetek. Kacziány Géza: *Görgei*. Történelmi tanulmány. Bpest. 1915. VIII+151 l. A «Magyarország» kiadása. Ára 2 kor.

Pirkner János: *A nyugati harcszintéren*. Tanulmány. Budapest. 1915. 125 l. Hornyánszky-nyomda. Ára 2 kor.

Schmidhammer Árpád: *Légy nyugodt, édes, drága hon*. Képeskönyv hadi versekkel. A magyar kiadást sajtó alá rendezte: Vikár Vera. Budapest. 1915. A Honvédelmi Minisztérium Hadsegélyző Hivatalának kiadása. Ára 1 kor.

Bodó János: *A franktirór-harc*. Budapest. 1915. 32 l. Toldi L. bizománya. Ára 1 kor.

Bodó János: *Montenegróiak a balkáni háborúban*. Budapest. 1915. 37 l. (16 kép.) Toldi L. bizománya. Ára 1 kor. 80 f.

Hollaender Rózi: *Déry Julianna (1864—1899) élete és költészete*. Budapest. 1915. 62 l. (Német filológiai dolgozatok 16. sz.) Pfeiffer F. bizománya. Ára 2 kor.

Gábor Jenő: *1950. Pest nem volt, hanem lesz*. Utópisztikus regény. Budapest. 1915. 116 l. Rényi K. kiadása. Ára 1 kor. 60 f.

¹ Ennek emléke az a németül írt s a németeknek szánt lelkes hangú cikk, melyben a nagy költő iránti bámulatának ad kifejezést Déry J. (L. Holländer R. értekezésének Függelékében.)

Balogh György: Kék vizek mellett. Budapest. 1915. 160 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 3 kor.

Bródy Sándor: Diákok regénye. Jókai Mór «És mégis mozog a föld» c. munkájából a serdültebb ifjúság számára átalakította. Márton Ferenc rajzaival. 2. kiadás. Budapest. 1915. 191 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára kötve 4 kor.

Bródy Sándor: Ráby Mátyás viszontagságai. Jókai Mór «Rab Ráby» c. munkájából a serdültebb ifjúság számára átalakította. Mühlbeck Károly rajzaival. 2. kiad. Budapest. 1915. 159 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára kötve 3 kor. 60 f.

Ortubay István: József főherceg élete. Szeged. 1914. 220 l. (Engel nyomda.) Szerző kiadása. Ára 5 kor.

Erdős Renée: Ősök és ivadékok. 1. r. Az új sarj. 1—2. kötet. Budapest. 1915. 249, 252 l. Athenæum-kiadás. Ára 6 kor.

Devecseri Sch. Emil: Két magyar a háborúban. Pozsony. 1915. 20 l. Drottler Rudolf bizománya Pozsonyban. Ára 1 kor.

Samassa Désy Annie: A háború a lelkem tükrében. Budapest. 1915. 202 l.

Knoblauch Edward: Őnagysága ruhája. Játék 3 felv. 8 képben. Ford. Heltai Jenő. Budapest. 1915. 108 l. (Fővárosi Színházak mősora. 341—343. sz.) Ára 90 fillér.

A világháború naplója. 6. sz. Az 1915 márc.-áprilisi események. Budapest. 1915. 93 l. Lampel-kiadás. (Magyar Könyvtár 781—82. sz.) Ára 60 fillér.

Vereszájev emlékirataiból. Az orosz hadsereg züllése az orosz-japán háborúban. Ford. Ruttkay György. Budapest. 1915. 132. l. Lampel-kiadás. (Magyar Könyvtár 796—98. sz.) Ára 90 fillér.

Gyulai Pál: Bírálatok. Bevezetéssel ellátta Benedek Marcell. Budapest. 1915. 57 l. Lampel-kiadás. (Magyar Könyvtár 800. sz.) Ára 30 fillér.

Pressensé Francis: A nagy orosz börtön. Beszéd. Ford. és bev. Békkessy Imre. Budapest. 1915. 110 l. Népszava-kiadás. Ára 2 kor.

Révai Mór: A világháború végcélja. Anglia kiválása Európából. Budapest. 1915. 155 l. Révai-kiadás. Ára 2 kor.

A Gyöngyösy Irodalmi Társaság Évkönyve. III. kötet. 1912—1915. Ungvár. 1915. 212 l. Székely és Illés nyomdája.

Magyar- és erdélyországi új- és ó-kalendárium, Krisztus urunk születése utáni 1916. szökő esztendőre, mely 366 napból áll. 211. évfolyam Komárom. Jókai-könyvnyomda. Ára 50 fillér.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyve 1914. évre. Szerkesztette Erdélyi Pál főtitkár. Kolozsvár. 1915. 94 l. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület.

Gábor Andor: Untauglich úr. Regény az itthonmaradtakról. Budapest 1915. 190 l. Dick-kiadás. Ára 3 kor. 20 f.

Hevesi József: A Hesperidák kertje. Históriai a klasszikus világból. Budapest. 1915. 196 l. Dick-kiadás. Ára 4 kor.

Krúdy Gyula: Pest ezerkilencszáztizenötben. Budapest. 1915. 220 l. Dick-kiadás. Ára 3 kor.

Tábori Kornél: Pesti specialitások. Budapest. 1915. 172 l. Dick-kiadás. Ára 2 kor. 40 f.

Vészi Margit: Az égő Európa. Bató József címlapjával. Budapest. 1915. 160 l. Dick-kiadás. Ára 3 kor.

Brázay Emil: Ezt láttam. Novellisztikus írások a háborúból. A címlapot Falus Elek rajzolta. Budapest. 1915. 43. l. Galántai Gy. bizománya. Ára 1 kor. 50 f.

Somlyay Károly: Falu csöndje. Regény. Budapest. 1915. 252 l. Légrády-kiadás. (Legjobb könyvek 181. sz.) Ára 80 f.

Rod Eduard: Balsors. Regény. 2 kötet. Ford. Moly Tamás. Budapest. 1915. 161, 170 l. Légrády-kiadás. (Legjobb könyvek 182—3. sz.) Ára 1 kor. 60 f.

Takáts Sándor: Rajzok a török világból. 2 kötet. Budapest. 1915. VIII+438, 463 l. Akadémiai kiadás. Ára 10 kor.

Fabrizy Kornél kisebb dolgozatai. Ford. Rózsaffy Dezső. Átnézte Éber László. Berzeviczy Albert bevezetésével. Budapest. 1915. 436 l. Akadémiai kiadás. Ára 5 kor.

Euripides drámái. II. k. (Kyklops, Heraklidák, Hekaté, Andromache, Ótalomkeresők, Trójai nők.) Ford., bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Csengeri János. Budapest. 1915. 365 l. Akadémiai kiadás. Ára 5 kor.

Lázár István: A kékhajú fantom. Detektiv-történet. Budapest. 1915. 167 l. Rényi K. bizománya. Ára 3 kor.

Schreiber Mária: Minden csak álom... Budapest. 1915. 64 l. Rényi K. bizománya. Ára 3 kor.

Dessewffy Berta: Elbeszélések. Budapest. 1915. 159 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 2 kor. 50 f.

Krúdy Gyula: Szinbád. A feltámadás. Budapest. 1916. 155 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 kor. 50 f.

Szekely Aladár fényképei. Írók és művészek. Ady Endre és Ignótyus előszavával. I. sorozat. 37 kép. Budapest. 1915. Singer és Wolfner bizománya. Ára 4 kor.

Szomaházy István: Meseváros. Regény. Budapest. 1915. 158 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 kor. 50 f.

Tutsek Anna: Cilike viszontagságai. 4. Cilike férjhez megy. Pataky Sára rajzaival. Budapest. 1915. 206 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 7 kor.

Éljen. Háborús versek. 1914—1915. Gyűjtötte dr. Stockinger Gyula, a magyar nyelv bécsi egyetemi lektora. Wien. 1915. 90 l. Hirsch Heinrich kiadása. (Wien, I. Singerstr. 7.) Ára 1 kor. 20 f.

Mikes Lajos: Az 1870—71-iki német-francia háború. Budapest. 1915. 96 l. Lampel-kiadás. (Magyar Könyvtár 801—802. sz.) Ára 60 fillér.

Radó Antal: Háborús strófák. Budapest. 1915. 48 l. Lampel-kiadás. (Magyar Könyvtár 803. sz.) Ára 30 fillér.

Aage Madelung: A szív. Ford. Benedek Marcell. Budapest. 1915. 82 l. Lampel-kiadás. (Magyar Könyvtár 804—805. sz.) Ára 60 fillér.

Petz Gedeon: Az egyetemi év kezdetén: A budapesti kir. magyar tudományegyetem 1915 szept. 27-én tartott ünnepi közgyűlésén tanév-

megnyitó beszédül mondotta —, a bölcsészettudományi kar dékánja. (Különlenyomat a Budapesti Szemle 1915 nov. füzetéből.) Budapest. 1915. 11 l. Franklin-nyomda.

Jérôme és Jean Tharaud: Dingley, a híres neves író. Regény. Ford. Fehér Sándor. Budapest. 1915. 105 l. Athenæum-kiadás. Ára 80 fillér. (Modern Könyvtár 477—480 sz.)

Kálnoki Izidor (Vulpes): Ujságíró-iskola. Budapest. 1915. 102 l. Athenæum-kiadás. Ára 80 fillér. (Modern Könyvtár 486—9. sz.)

Pogány József: A meghódított Orosz-Lengyelországon keresztül. Budapest. 1915. 65 l. Athenæum-kiadás. Ára 60 fillér. (Modern K. 490—92. sz.)

Pásztor Árpád: Vengerkák. Regény. Budapest. 1915. 256 l. Dick M. kiadása. Ára 4 kor.

Kiss József háborús versei. Váradi Albert rajzaival. Budapest. 1915. 71 l. A Hét kiadása. Ára 3 kor.

Molnár Ferenc: Egy haditudósító emlékei. Budapest. 1916. 560 l. Franklin-kiadás. Ára 5 kor. 80 f.

Endrődi Béla: Háborús ábécé felnőtteknek. Budapest. 1915. 24 l. Lampel R. bizománya. Ára 2 kor.

Guncser Nándor: Apuka levelei a harcterről. Budapest. 1915. 169 l. Légrády-kiadás. Ára 2 kor. 40 f.

Le Queux William: A pecsét. 1—2. kötet. Budapest. 1915. 172, 146 l. Légrády-kiadás. (Legjobb könyvek 188—89. sz.)

Pásztor József: Négylábú bajtársaink. Állatok a háborúban. Honti Nándor rajzaival s a harctéren készült fényképekkel. Budapest. 1915. 189 l. Légrády-kiadás. Ára 4 kor. 50 f.

Drégely Gábor: A kisasszony férje. Játék 3 felv. Budapest. 1915. 96 l. Rózsavölgyi bizománya. Ára 2 kor. 50 f. (Színpadi Könyvtár 6—7. sz.)

Dutka Ákos: Az yperni Krisztus előtt és más versek. Nagyvárad. 1915. 40 l. (Singer és Wolfner bizománya, Budapest.) Ára 1 kor. 20 f.

Emőd Tamás: Dicséret, dicsőség. Énekeskönyv az 1914—15. esztendőkből. Budapest. 1915. 126 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor.

Herczeg Ferenc: Magdaléna két élete. Regény. Budapest. 1916. 160 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 kor 50 f.

Mikszáth-Almanach az 1916. szököévre. Szerk. Herczeg Ferenc. Budapest. 1915. 237. l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 kor. 20 f.

Nagy Endre: Már minálunk babám... (Egy ütközet története.) Budapest. 1915. 64 l. Az Érdekes Ujság karácsonyi melléklete. (Légrády-nyomda.)

az 1916 jan. hó 16-tól 1916 ápr. hó 15-ig befizetett díjakról:

Tagsági díjat fizettek: Gárdonyi A. (1913: 10 K), Karsay E., Plechl B., Kádár T., Ozorai L. (5 K), Eckhardt S., Borbély F. (1915/16: 20 K), Ujvári Gy., Roheim G. (20 K), Simay V., Pallos A., Németh K., Szmolka B., Perényi J., Jakab Ö. (1915: 10 K), Lakatos V., Holländer R., Zalai M., Nádler I., Greksa K., Fazakas L., Szigetvári I., Ruzsonyi B. (20 K), Haugh B., Tóth J., Erdélyi I., Szentesi Tóth K., Zolnai B. (1 K), Leffler B. (50 f.), Mildner Gy. (1915: 10 K), Pál S., Bayer J., Kelemen B., Förster A., Melich J., Madzsar J., Kreszta R., Gerencsér J., Budaker K., Balassa J., Csefkó Gy., Springer S., Sikabonyi A., Bleyer J., Fóris M., Karl L., Bernáth L., Dobay F., Frenyó L. (1912/13: 20 K), Kovács N., Horváth B. (5 K), Szinnyi F., Mokos Gy., Gálné F. I. (1915: 10 K), Bittenbinder M. (1914: 5 K), Tolnai V., Faith M., Mikszich L. (20 K), Ernst S. (1913: 10 K), Hajnóczy I., Havas I., Biró I., Br. Podmaniczky G., Kemény K., Ovári Z. (1914: 6 K), Trefán T., Károlyi A., Zajzon S., Németh S., Bajza J., Koczogh A., Vargha Gy., Velledics L. (3 K), Várdai B. (20 K), Benedek M. (450 K), Szinger K., Garda S., Hajdu J., Kulcsár E. (20 K), Kozák L., Hidvégi J., Müller L., Ebergényi M. (5 K), Viszota Gy., Bán Á., Kardos Gy., Kádár L., Vozári E., Bakos K. (1915: 10 K), Jancsik M. (28 K), Bereczki L., Trócsányi Z. (1913/14: 10 K), Kőrösi M., Werner A., Fejér A., Lázár B. (1913: 10 K), B. Józsa Gy., Rakóczai P., Beke B., Szentiványi R., Benkő I. (30 K), Idősb R. Vozári Gy. (333 K), Kádár J., Orbán J., Mazuch E. (1915: 10 K), Tolnai A., Hevesi Á., Hopkes R., Kis Á., Járósi A., Baross J. (30 K), Suszter O., Kocsis L., Maison J., Bene K. (30 K), Vincze J. Összesen: 1246 K 33 f. — **Előfizetési díjat** fizettek 1916-ra: Budapest székesfőváros (520 K), Debreceni anyakönyvtár, Besztercebányai ev. főgimn. ig., Budapest VI. áll. főreálisk. igazg., Budapest III. főgimn. ifj. könyvtára, Veszprémi rk. főgimn. ig., Kolozsvári irodalomtörténeti szeminárium, Székesfehérvári főreálisk. ig., Egri növendékpapság magyar társulata, Debreceni ref. főgimn. ig., Kolozsvári áll. tanítóképző-int. ig., Budapesti Kalazantinum, Káransebesi főgimn. ig., Kolozsvári rk. főgimn. ig., Ujvidéki főgimn. ig. (10 K), Kaposvári főgimn. ig., Érsekújvári főgimn. ig., Soproni fels. leányisk. ig., Szabadkai áll. tanítóképző-int. ig., Gyergyószentmiklósi főgimn. ig., Nagytapolcsányi polg. leányisk. ig., Kőrösbányai polg. leányisk. ig., Győri m. k. áll. főreálisk. ig., Székesfehérvári rk. főgimn. ig., Félégyházi áll. tanítóképző ig., Egri főreálisk. ig., Nagybányai főgimn. ig., Kassai áll. fels. leányisk. ig., Nagyszebeni szeminárium, Hódmezővásárhelyi ref. főgimn., Szegedi Somogyi könyvtár, Budapesti II. főreálisk. ig., Budapesti gyakorló főgimn., Budapesti fővárosi diákmenza (750 K), Szamosújvári áll. főgimn., Zombori felső keresk. ig., Csáktornyai tanítóképző int. ig., Zenta főgimn. ig., Gödöllői rk. főgimn. ig., Lévai áll. tanítóképző-int. ig., Deési főgimn. ig., Kisszebeni rk. főgimn. ig., Debreceni áll. főreálisk. ig., Máramaroszigeti rk. főgimn. ig., Kőszegi rk. főgimn. ig., Szászvárosi ref. collegium ig., Lévai rk. főgimn. ig., Veszprémi felső keresk. isk. ig. (30 K), Székelyudvarhelyi ref. főgimn. ig. (5 K), Budapesti egyetemi könyvtár, Trencsényi rk. főgimn. ig., Gyulafehérvári rk. főgimn. ig., Budapesti ág. ev. főgimn. ig. (30 K), Hajdúnánási ref. főgimn. ig., Aszódi főgimn. ig., Sepsi-szentgyörgyi áll. tanítóképző int. ig., Budapesti ciszt. tanárképző-int. ig., Szászvárosi ref. főgimn. önképzőköre, Pozsonyszentgyörgyi rk. főgimn. ig., Jászberényi főgimn. ig., Fogarasi főgimn. ig., Nagyikindai főgimn. ig., Budapest IX. Mester-u. főgimn. ig., Budapest VIII. Tavaszmező-u. főgimn. ig., Budapest VII. Barcsai-u. főgimn. ig., Pápai rk. főgimn. ig., Petrosényi áll. főgimn. ig., Nagyszebeni Szent Ferencendi nővérek int., Bajai áll. tanítóképző-int., Kolozsvári ref. collegium ig., Nagyenyedi Bethlen-főisk. ig., Pápai áll. elemi tanítóképző int. ig., Máramaroszigeti ref. liceum önk. köre, Székelykereszturi unit. főgimn. ig., Marosvásárhelyi rk. főgimn. ig., Budapest-kőbányai főgimn. ig., Seraphin G. A. (750 K), Szekszárdi áll. főgimn. ig., Erzsébetvárosi áll. főgimn. ig., Lévai rk. főgimn. önk. köre, Temesvári rk. főgimn. ig., Lugosi főgimn. ig., Sárospataki áll. tanítóképző-int. ig., Fiumei áll. főgimn. ig., Gyulai rk. főgimn., Nagyállói főgimn. ig., Gyöngyösi főgimn. ig., Losonci áll. tanítóképző-int. ig., Budapesti Erzsébet-nőiskola ig., Rózsahelyi rk. főgimn. ig., Nyitrai főgimn. ig., Debreceni egyetem questori hivatala (55 K), Selmechányai kath. főgimn. ig. (10 K), Balassagyarmati áll. főgimn. ig., Marosvásárhelyi ref. főgimn. ig., Békési ref. főgimn. ig., Kunszentmiklósi ref. főgimn. ig., Késmárki áll. felső keresk. isk. ig. Összesen: 2010 K. — **Mindösszesen befolyt: 3256 K 33 f.**

Felkérem a Társaság azon t. tagjait, akik tagdíjaikkal még hátralékban vannak, hogy a hátralékot mielőbb címemre juttatni szíveskedjenek. Alapszabályaink 7. §-a értelmében a tagdíj az év első negyedében fizetendő be.

Dr. Ágner Lajos,

a M. Irodalomtörténeti Társaság elnöktársa.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TISZTIKARA ÉS VÁLASZTMÁNYA.

Elnök: Beöthy Zsolt.

Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén.

Titkár: Horváth János. *Jegyző:* Kéki Lajos.

Szerkesztő: Pintér Jenő. *Pénztáros:* Ágner Lajos.

Tiszteleti tagok: Szilády Áron, † id. Szinnyei József.

Választmányi tagok:

Alexander Bernát	Ferenczi Zoltán	Kelemen Béla	Szily Kálmán
Alszeghy Zsolt	Gagyhy Dénes	Király György	Szinger Kornél
Angyal Dávid	Gálos Rezső	Kiss Ernő	Szinnyei Ferenc
Babits Mihály	Gárdonyi Géza	Kőrös Endre	Tolnai Vilmos
Badics Ferenc	Gragger Róbert	Kristóf György	Toncs Gusztáv
Bajza József	Greksa Kázmér	Kürti Menyhért	Tordai Ányos
Balassa József	Gulyás István	Lehr Albert	Vadász Norbert
Baros Gyula	Gulyás Pál	Lengyel Miklós	Vargha Damján
Bayer József	Gyöngyösy László	Loósz István	Varju Elemér
Bánóczy József	Gyulai Ágost	Miklós Elemér	Váczy János
Békefi Remig	Hajnóczy Iván	Miklós Ferenc	Várdai Béla
Binder Jenő	Harsányi István	Nagy József	Vende Ernő
Bleyer Jakab	Hegedűs István	Német Károly	Veress Samu
Borbély István	Horváth Cyrill	Pais Dezső	Versényi György
Császár Elemér	Horváth Ferenc	Pap Károly	Vértessy Jenő
Császár Ernő	Imre Lajos	Papp Ferenc	Viszota Gyula
Csűrös Ferenc	Imre Sándor	Paulovits István	Voinovich Géza
Czapáry László	Jakab Ödön	Perényi József	Wallentinyi Samu
Czeizel János	Jánosi Béla	Radó Antal	Weber Arthur
Elek Oszkár	Kapossy Lucián	Riedl Frigyes	Werner Adolf
Endrődi Sándor	Kardos Albert	Schöpflin Aladár	Zlinszky Aladár
Erdélyi Pál	Karl Lajos	Sebestyén Gyula	Zolnai Béla
Ferenczy József			Zsigmond Ferenc

IRODALOM- TÖRTÉNET.

(89)

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
HÁVI FOLYÓIRATA.

MEGINDITOTTA PINTÉR JENŐ.

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI:

BAROS GYULA.

KLADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST. 1916.

TARTALOM.

	Lap
Császár Elemér: Vértessy Jenő	273
Velledits Lajos: Szentmiklóssy Alajos Bökversek című munkája	281

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Eckhardt Sándor: Ariosto nálunk a XVII. században	287
Tolnai Vilmos: Arany «Szibinyáni Jank»-jának forrásaihoz	288
Elek Oszkár: Arany János «Képmutogató»-járól	291

IRODALOM.

<i>Patay Pál:</i> D. dr. Székács József.	
Ism. Szemkő Aladár	294
<i>Sebestyén Gyula:</i> A magyar rovásírás hiteles emlékei.	
Ism. Trócsányi Zoltán	295
<i>Pitroff Pál:</i> A győri sajtó története.	
Ism. Pintér Jenő	298
FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE	299

FIGYELŐ.

Vértessy Jenő. † — Társasági ügyek. — A M. T. Akadémia új tagjai és jutalmazottjai. — A M. T. Akadémia új pályatételei. — (a.): A Szent István-Akadémia. — *Dr. Gulyás Pál:* Pathelin mester Debrecenben. — *Leffler Béla:* Magyar szerzők svéd szinpadon (I.). — 341
A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke. — Élet könyvei. Ism. V. M. —
Éljen! Háborús versek. Gyűjtötte dr. Stockinger Gyula. Ism. B. Gy. —
Új könyvek és füzetek .....

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák, könyvtárak és társaságok számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését *dr. Kéky Lajos* jegyzőnél bejelenti. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16. sz. II. 4.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések *dr. Ágner Lajos* pénztárhoz intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek *dr. Baros Gyula* ideiglenes szerkesztő címére küldendők. (Budapest, X. ker., Család-u. 17.)

VÉRTESY JENŐ.

Élete. Budapesten született 1877 jún. 30-án. Atyja Vértesi Arnold volt a termékeny novella- és regényíró, a 60-as évek kedvelt elbeszélője. Középiskoláit Debrecenben, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, s a bölcséleti doktori fokot 1899-ben szerezte meg. Már 1898-ban a Nemzeti Múzeum tisztviselője lett, s a kéziratárban dolgozva igazgató-őri rangra emelkedett. A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak alapítása óta választmányi tagja, s folyóiratunknak állandó munkatársa volt; választmányi tagja volt továbbá a Budapesti Philológiai Társaságnak, segéd-tagja a M. T. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának, s a budapesti egyetemen a magyar irodalomtörténet magántanára. Egészségét szervi szívbaja már régebben megrendítette, s hozzá utolsó életévében tudóvsz esatlakozott. Mint tartalékos hadnagy az utolsó hónapokban még katonai szolgálatot is teljesített, de a kettős, halálos kór Újtátrafüreden 1916 jún. 16-án sírba vitte. Budapesten tettük örök pihenésre 1916 jún. 23-án. *Irodalmi munkássága*: I. Irodalomtörténeti dolgozatok. (Csak a nagyobb terjedelműek és a jelentősebbek; a *-gal megjelöltek önállóan jelentek meg.) 1. *Czakó Zsigmond. Budapest, 1899. 69 l. — 2. *Amade László kéziratai a M. N. Múzeumban*. M. Könyvszemle. 1902. — 3. *Adatok Amade László életéhez*. Irodalomtört. Közl. 1902. — 4. *Nádasdy Ferenc mint író*. Századok. 1904. — 5. *Egressy Gábor iratai a M. N. Múzeumban*. MKSZ. 1904. — 6. *A Képes Krónika irodalmi jelentősége*. Sz. 1905. — 7. *Kazinczy jelentősége*. IK. 1906. — 8. *Kölcsey Ferenc. Budapest. 1906. (M. Tört. Életrajzok, XXII.) — 9. *Kölcsey III. felirata az ifjak ügyében*. MKSZ. 1906. — 10. *Bartók Lajos történeti drámái*. Erd. Múzeum. 1907. — 11. *E. Kovács Gyula levelezése a M. N. Múzeum könyvtárában*. MKSZ. 1907. — 12. *Szigligeti*. Egy. Phil. Közl. 1907. — 13. *Hugo Viktor két posthumus költeménye*. U. o. — 14. *Írók levelei Prielle Kornéliához*. IK. 1908. — 15. *Teleki László és a Kegyenc*. EPhK. 1908. — 16. *A magyar lira a XIX. században*. U. o. — 17. *A Fánscy-féle színlapgyűjtemény a M. N. Múzeum. könyvtárában*. MKSZ. 1908. — 18. *A M. N. Múzeum sugókönyvei*. MKSZ. 1909. — 19. *Egy modern Herakles drámáról*. EPhK. 1909. — 20. *A Nemzeti Színház megnyitása előtt*. U. o. — 21. *Régebbi Faust-fordítások*. EM. 1910. — 22. *Shakespeare egy kétes drámája*. Uránia. 1910. — 23. *Vörösmarty drámáiról*. Bpesti Szemle. 1910. (140. k.) — 24. *Hugó Károly iratai*

a M. N. Múzeum könyvtárában. MKSz. 1910. — 25. *Donnay és Aristophanes*. EPhK. 1910. — 26. *Czakó Zsigmond*. Akad. Ért. 1910. — 27. *Egy modern arab drámáról*. Uránia 1910. — 28. *Tárkányi Béla kiadatlan versei*. EPhK. 1911. — 29. *Gyulai Pál írói tervei*. Irodalomtörténet. 1912. — 30. *Pörújítás*. U. o. 1913. — 31. **A magyar romantikus dráma*. Budapest. (Akadémia.) 1913. 373 l. (Ebbe a művébe beolvasztotta a 12., 20. és 23. számú dolgozatait.) — 32. *Szigligeti kéziratai a M. N. Múzeum könyvtárában*. MKSZ. 1914. — 33. *Madách írói hagyatéka*. It. 1914. — 34. *Kisfaludy Károly drámái*. IK. 1915. — 35. *Gibbon mint szépirodalmi forrása*. It. 1916. Ezeken kívül sajtó alatt a Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárában: — 36. *A reform-kor drámája* és 37. *Szigligeti művei o. kiadások. II. Önállóan megjelent eredeti versei és műfordításai: 1. *Vértessy Jenő költeményei*. Budapest. 1905. — 2. *Homeros Odisszeiája*. Budapest. 1909. — 3. *A kard*. *Hugo Viktor költeménye*. Budapest. 1910. (Olcso Könyvtár, 1591—92.) — 4. *Maupassant. A mi szívünk*. *Péter és János*. *Yvette*. (Klasszikus regénytár.) — 5. *Homeros Iliasa*. Budapest. 1913. — 6. *Macbeth Rómában*. Drámai költemény. Budapest. 1914. — 7. *Edward király*. 1596. (Ál-shakespearei drámák, 1.) Budapest. 1914. — 8. *Merlín születése*. 1662. (Ál-shakespearei drámák, 4.) Budapest, 1914.

A Kárpátok alján, szomorú fenyvesek mélyén egy csöndes, megható tragédia utolsó jelenete játszódott le június közepén: meghalt Vértessy Jenő. Küzdött, szenvedett és elbukott, mint azoknak a drámáknak hősei, melyeket életében olyan nagy gonddal és elmélyedéssel elemzett, ifjan, férfikora teljében, szellemének legszebb kivirágzása idején, de messze a céltől, amely felé tört, lélekben, testben megroppanva. A sors kegyetlen volt hozzá: a dicsőség kelyhét, melynek mámorát annyira szomjazta, csak ritkán nyújtotta feléje, annál többször azt a keserű poharat, melyről Megváltónk emberi élete végén megemlékezett.

De ez csak egyik fele tragikumának. A másik nem kevésbé lecsújtó: a közélet nagy piacán nem ismerték föl azokat a nagy emberi értékeket, melyek benne rejlettek. Részben ő maga volt ebben hibás; érzésben és gondolkodásban a tömeg fölött állva, elkülönítette magát tőle s távol maradt a zajos tülekedéstől. Nem volt ugyan zárkózott, de tartózkodó, nem gögös, de önérzetes, s nagyon megvalógatta azokat, akik előtt megnyitotta szívét. Kevesen pillanthattak lelkébe, pedig megérte a fáradságot. Sajátos, de szerencsés vegyület volt ez, melyben harmonikusan olvadtak össze látszólag összeférhetetlen tulajdonságok, a vidék és a főváros fiának, a múlt és a jelen emberének, a magyar és az idegen műveltségnek jellemző vonásai: erős, meg nem alkuvo konzervativizmus társadalmi kérdésekben, de épen oly erős érzék a haladó tudomány problémái iránt; szigorú, szinte merev ragaszkodás irodalmunk régi, nemes hagyomá-

nyaihoz s e mellett gazdag fogékonyság a külföldi irodalmak újszerű jelenségei iránt; törhetetlen. a chauvinségig fokozódó nemzeti érzés, mely azonban egészen ment volt az elvakultságtól; komoly, szilárd erkölcsi fölfogás. de ez sohasem öltözött prédikatori köntösbe s nagyon jól megfért az élet örömeinek élvezetével. Az elvek embere volt, határozott, kiforrott nézetekkel, s ragaszkodott hozzájuk, mert hitt bennük. Elvtelen, alkalmazkodó embertársaira bizonyos fensőbbsséggel tekintett s elárasztotta őket ötletes elméjének gúnyos sziporkáival. A durva önzést, a kiméletlen törtetést, a nyegleséget, azt a sok piszkot és aljasságot, melyet a közélet és a tudomány sodra fölvet, szíve mélyéből útálta és üldözte. Igaz ember volt és férfi, derék és becsületes.

Ilyennek ismerte őt kevés számú jó embere. Még kevesebben, csak legbizalmasabb barátai tudták, hogy ez a komoly, kevészavú ember tud jókedvű és bőbeszédű lenni. Meghitt baráti körben kitört belőle természetének vidám, sőt pajzán fele, tudott nevetni s még inkább nevetettetni. Szerette az élcet, a tréfát, mosolygó szemmel hallgatta másokét, s maga is elmulattatta a társaságot prózai és verses mókáival. Különösen ez utóbbiak szereztek sok derült pillanatot társainak, s ha *Lantos Jankó* vagy *Jankó, tantos deák* elkezdte szavalni rigmusait, nem fogyott ki a társaság a kacagásból. Csupa személyeskedésből teltek ki e tréfás költeményei; hol közismert költeményeket alkalmazott parodisztikusan egy-egy jelen levő barátjára, hol a maga eredeti ötleteit fűzte rikító csokorba — de mindég pezsgő jókedvvel, sziporkázó elmésséggel figurázta ki a «megtisztelt» apró hibáit vagy félszégeit, botlásait vagy furcsa kalandjait. S amellet oly kedves fordulattal, annyira minden malicia vagy sértő él nélkül róttá össze verseit, hogy a megtréfált mulatott rajtuk legjobban, s büszke örömmel vette át Vértesy kezéből a vers kéziratát, mint kedves emléket.

Írói pályája a nyilvánosság előtt folyt le, így ismeretes. E téren sem volt könnyű a sorsa, évekig kellett várnia, míg kialakult róla a közvélemény, s ekkor sem működésének minden irányáról.

Munkásságának jellemző vonása, s ebben kereshetjük egyszersmind életrekelő motivumát, az a nagyfokú gyönyörűség, melyet már kora ifjúsága óta a költői formában jelentkező szép okozott neki. A fogékonyság a költői művek szépsége iránt vezette őt az irodalomtörténet művelésére; alig nőtt ki az iskola padjaiból, mikor ébredező költői hajlama eredeti versek írására ösztönözte, s e két tényező összehatása alatt mind nagyobb ambícióval vetette magát idegen költői művek átültetésére. Erejét megosztva, de el nem forgácsolva dolgozott e három mezőn, kitartóan, de nem mohó sietséggel, várva, de nem keresve a méltánylást.

Irodalomtörténetírói fejlődésére két körülmény volt döntő hatás-

sal. Az egyik, a jelentősebb, az, hogy egyetemi pályája még Gyulai Pál vezetése alatt folyt le, a másik az, hogy fiatalon a Nemzeti Múzeum kötelékébe lépett s itt abba az osztályba került, mely leggazdagabb termőtalaja az irodalomtörténeti vizsgálódásoknak, a kéziratok közé. E szerint különült kétfelé munkássága is. Kutató munkát tulajdonképpen nem végzett, nem hajtotta a vágy ismeretlen adatok fölfödözésére, de annál szívesebben aknáztá ki a Múzeum kéziratárának anyagát, s ily módon az addig hozzáférhetetlen adatok egész tömegét tárta föl. E körbe vágó dolgozatai: *Adatok Amade László életéhez*, *Egressy Gábor iratai*, *A Fancsy-féle színlapgyűjtemény*, *Hugó Károly iratai*, *Szigligeti kéziratai*, *Madách Imre hagyatéka*, sok tekintetben elütnek az adatközlés szokott módjától s magasan föléje emelkednek a hasonló rendeltetésű közléseknek, mind a bemutatott anyag értékében, mind a földolgozás módjában. Egyrészt a rendelkezésére álló anyag bősége, másrészt fejlett szépérzéke megóvta attól, hogy a kutatók rendes hibájába esvén, minden apró-cseprő jelentéktelen adatot megbecsüljön. Tizedrangú, az irodalom életében szerepet nem játszott írók dolgai iránt nem érdeklődött, s ha kezébe, kerültek, félretette vagy odaadta más kevésbbé válogatós kutatónak. Figyelme csak a nagy, jellemző egyéniségekre irányult. A föltárt anyagot nem azon nyersen bocsátotta a közönség elé, hanem bizonyos művészettel alakítva, s így az irodalmi adatközlésnek egy különös formáját fejlesztette ki, mely nem emelkedik ugyan a tanulmány magaslátára, de jóval több a pusztá közlésnél. Megvannak benne emennek erényei, a pontosság, hűség, megbízhatóság, de fogyatkozásait megnemesíti érdekes beállításával, fordulatos, élénk előadásával. Külön ki kell emelnem e dolgozatai sorából az Amadéről szólót, mely az új adatok hatalmas anyagával a költő életét és egyéniségét egészen új világításba állítja s hősről tanulmányyszerű arcképet fest.

Nagyobb fontosságú irodalomtörténeti munkásságának másik fele, melyen határozottan Gyulai hatása érvényesült. Mint mestere, ő sem adatai újságával kívánt hatni, hanem új szempontjaival az írók értékelésében. Ismert tények új csoportosításával az eddigtől eltérő megállapításokat tenni, fogyatékosan megvilágított vagy kellően nem méltatott műveket új oldalról bemutatni s rejtekben maradt szépségeiket kiemelni: ezek a törekvések vezették tollát. Innen értjük meg, miért mellőzte az irodalomtörténetírásnak egyik legértékesebb módszerét, a lélektanit. Őt csak a kész költői mű érdekelt, úgy amint előttünk áll, a *sein* és nem a *werden*. Hogyan keletkezett valamely műalkotás, milyen lelki tényezők működtek kialakulásában, azzal keveset törődött, s az sem igen kötötte le érdeklődését, milyen volt az a pálya, melyet a műalkotás szerzője megfutott. Írt ugyan egy

írói életrajzot de ez a népszerű, elterjedt formája az irodalomtörténet-írásnak nem illet írói egyéniségéhez. *Kölcsy*je az életrajzi részben igen kevés újat ad, s jelentősége inkább az ismert adatok értékesítésének módjában van. Élete végén még egyszer visszatért ehhez a formához abban a Szigligeti-életrajz tervezetben, melyet a Kisfaludy-Társaság az idén koszorúzott meg. Az életrajzi rész itt azonban pusztán vázlat volt, a kész fejezetek a drámaíró műveinek jellemzését foglalták magukban.

Vértesy sokkal inkább vonzotta a művészi formában kifejezést kereső költői tartalom. Jellemző reá, hogy már első nagyobb dolgozatától, a doktori szigorlata alapjául szolgáló *Czakó Zsigmond*tól kezdve főművéig, *A magyar romantikus drámáig*, az irodalmi alkotásokat mindig az esztétikus szemével tekintette. Legföltűnőbben nyilvánult ez a szempontja a Nádasdy Ferencről s a *Bérsi képes krónikáról* szóló dolgozataiban. Míg a tudomány e műveknek történeti értékét vizsgálta, ő irodalmi jelentőségük meghatározására törekedett s olyan értékekre irányozta a figyelmet, melyeket addig némi homály borított. Többi dolgozatában is, mindég a művekben rejlő esztétikai érdekeket iparkodott föltárni, azokat az elemeket kutatta, amelyek a költői szellem egy-egy hajtását műalkotássá emelik. A szépet kereste mint ember és író egyaránt, s e kettő nála teljes egységbe olvadt, «szép lélek» volt, de nem a szó XVIII. századi értelmében. Lelkesedett a szépért, de lelkesedését nemcsak sok irányú fogékony-ság és könnyen hangolódó kedély, hanem alapos tanulmány és széles látókör táplálta. Fejlett esztétikai érzéke s biztos ítélete fiatal irodalomtörténetíró-nemzedékünk leghivatottabb tagjai közé avatta. Amint irodalmi életünknek egyik kitűnősége jellemezte: meg volt áldva azzal a tehetséggel, hogy megjelölje egy-egy költői mű legszebb részleteit, legsikerültebb sorait. Ha ítélete szembe is helyezkedett a köztudattal, rendszerint igaza volt. Ebből a szempontból legnevezetesebb két mozzanat írói pályáján Szigligeti *Világ ura* című tragédiájának és Vörösmarty *Czillei és a Hunyadiak* című történeti színművének méltatása. A tudomány, bár jelességeiket többé-kevésbé elismerte, bizonyos hűvösséggel szól e két drámáról; Vértesy azon volt, hogy kimutassa: mindkettő értékesebb, mintsem gondolják. Az előbbi a drámaíró legbecesebb tragédiájának hirdeti, az utóbbit Shakespeare király-drámái sikerült követésének, legértékesebb történelmi színművünknek.

Írói érdemei legnagyobb mértékben főművét tüntetik ki. Ez a nagyszabású monografia, *A magyar romantikus dráma*, drámairodal-munk másfél évtizedének (1837—1850) termését a kritikus éles műszereivel vizsgálja és a tisztult ízlésű műélvező szeretetével méltatja. Minden drámáról, még a legkiválóbb esztétikussainktól méltatott

*Bánk-bán*ról is tud újat mondani. megtalálja azt a pontot, amely nem volt kellőképen fejtegetve. A könyv gazdag gyűjteménye a találó megfigyeléseknek, elmeélre valló megjegyzéseknek, de vannak mélyebbenjáró érdemei is: az anyag ügyes elrendezése s az egyes drámák jellemzésében nyilvánuló erő és biztosság. Egypár jellemző vonással egész képet fest róluk, határozott, élénk, színes képeket, melyek megragadják képzeletünket s mélyen benyomódnak emlékezetünkbe.

Ez a hatalmas monografia, mint Vértessynek minden munkája, olvasmányoknak is vonzó. Előadása teszi azzá. Sajátos, egyéni stíl volt az övé, választékos, színes, plasztikus, de nem járt sem Gyulai, sem Beöthy nyomán, sőt oly távol állott tudományos prózáunk e két legkiválóbb művelőjének előadásától, mint senkié az újabbak közül. Szerencsésen egyesíti a csínnal a tömörséget, a fordulatossággal a kifejezés erejét, a szemléletességgel a szabadtosságot. Kedveli a rövid, súlyos mondatokat, s a hosszú gondolatsorokat a magyar nyelv szelleméhez illően szereti önálló elemekké széttörölni, az alárendelés bonyolult mechanizmusa helyett a mellérendelés egyszerű módját használni. A jellemző, sőt fejtegető részleteket telehinti csillogó képekkel, gazdagabban, mint szokás, helyenként sűrűbben is, mint szűkség volna rá, de képei nem henye cifraságok, hanem a szemléleteség és jellemzés eszközei.

Stíljének ez a vonása rávall arra, hogy Vértessy nemcsak tudós volt, hanem költői hajlamú író, nemcsak a szép iránt fogékony esztétikus, hanem a szépet érzéki alakban megtestesítő költő is. Valóban kora ifjúsága óta kedvvel keresett hangot költői érzéseinek, s nem volt még tizenkilenc éves, mikor első versével a nyilvánosság elé lépett. A *Fővárosi Lapok* s szépirodalmi hetilapjaink szívesen közölték verseit, melyekből 1905-ben egy nagy kötetre való telt ki. Költeményeiről nem sok szó esett. A kötetet egypár lap és folyóirat ismertette, de — bár a *Budapesti Szemle* is érdemesnek tartotta foglalkozni vele — a tudományos körök figyelmét nem vonta magára, s ő maga még bizalmas körben sem nyilatkozott költői törekvéseiről. Nem álszerénységből, mintha nem tartotta volna méltónak komoly tudományos pályájához. Ellenkezőleg. Bár előttem sem említette, nincs kétségem benne, hogy magát inkább költőnek, mint tudósna érezte, s a tudomány terén kivívott minden sikerét szívesen odaadta volna, ha költészete méltó elismerésre talál. De épen ebben nem volt része, költői működéséről azok, akiknek ítéletére legtöbbet adott, tudomást sem vettek, vagy legföllebb pusztá műkedvelésnek tartották. Csöndes tragédiájának ez volt a legfájóbb eleme.

Úgy vélem, a közvéleménynek ezúttal nem volt igaza. Vértessy mint költő sem volt jelentéktelen. Keveset írt ugyan és szűk körben

mozgott, de verseiben van érték. Vagy félszáz kiadott verse az egy Petőfi-óda kivételével az epika körébe tartozik, sőt egy műfaj keretébe: mind történeti tárgyú kisebb költői elbeszélés. Műfaji szegénységükért pótolja kárunkat tárgyai változatossága: művelt, sokat olvasott elméjéből a legváltozatosabb korú történetek pattannak ki, s költői tollán megelevenedik a héber, római, germán világ, s nemzetünk viszontagságos múltja a honszerző Árpádtól Kossuthig. Nem krónikák vagy retorikus balladák Garay modorában, inkább Aranyra emlékeztetnek. főként a *Pázmán lovagja*, de nem humoros, hanem komoly hangnemben szólnak. Sok közöttük nem elég kerek, vagy a jól induló tárgy veszít erejéből, mások, különösen az idegen tárgyúak jobban vannak elgondolva, mint megalkotva, de szép, költői részlet mindegyikben van, s mint a múlt alapos ismerője mindegyiknek meg tudja adni sajátos színezetüket, sőt többnyire a mesét is az illető korszak jelleméből fejleszti. Egyik-másik valóban harmonikus, tetszetős műalkotás, s *A barát és lovag*, a *Tündéralom*, a *Visszafigetés*, a *Bezerédi*, főként talán legszebb két elbeszélése, a *Báthory Zsigmond* és a *Tarnóciné*, az újabb nemzedék java termésével állják a versenyt, több igazság és magyar szellem van bennük, mint egynéhány fölkapott modern balladában. Bennünket, irodalomtörténetírókat, különösen az a két verse érdekel, melyek Amade-tanulmányainak köszönik létüket, a *Gazda grófné* s az *Amade László*. Az előbbiben az ifjú, kalandokra vadászó, az utóbbiban a megrokkant, de meg nem tört főúri költőről ad egy-egy színes, eleven képet. Ki tudja, ha kedvezőbb viszonyok között rámosolyog a hön óhajtott költői dicsőség, s ereje javát nem költői művek megértetésére, hanem alkotására fordítja, nem teremtett volna-e ezen a téren is maradandót. A költői sikernek két, ha nem is mindenható, de nagyhatású tényezője, a könnyed, dallamos verselés s az érces, csengő nyelv hatalmában volt Aranyon csiszolódott dictiója — néha még fordulatokban és képekben hozzásimul — valóban költői: gazdagon árad és színes, s a hullámozó érzelmeknek kész tolmácsa; tud magasan szárnyalni, erővel és méltósággal, s tud gyöngéd lenni, illő a női szív finom rezdüléseihez. A kötet, fogatkozásai ellenére, sem szolgált rá arra, hogy feledésbe tűnjék.

Vértesynek szilárd meggyőződése volt, hogy a költői műágak között a legnagyobb értékű a dráma. Ez bírta őt arra, hogy tanulmányai körébe főként a drámát vonja be, s ez keltette lelkében a vágyat, hogy mint dramaköltő szerezzen magának dicsőséget. Milyen régi volt e törekvése, arról nincs adatom, de férfivá érve több ízben birkózott meg ezzel a merész föladattal, s hogy élete utolsó éveiben költészete látszólag elnémult, azt épen homályban maradt drámái magyarázzák. Csak két drámájáról tudok, de nyilván volt több. Az

egyiket, egy társadalmi színművet, a Nemzeti Színház elfogadta előadásra, de az igazgatóság utóbb visszavonta ígérését. a másikat, a *II. Rákóczy György* című történeti tragédiát ismerem. Költői dictiója helyenként pompásan érvényesült benne, de mint egész nem sikerült. A nagyszabású kompozícióhoz nem volt ereje, s mint az életben annyiszor történt (Erdélyi János, Greguss Ágost), gazdag dramaturgiai ismereteit nem tudta a költői gyakorlatban értékesíteni. Utolsó ránc maradt kísérlete, *Macbeth Rómában*, csak formájára nézve dráma, abból a társadalmi szatirából pedig, melyet a Vígyszínház számára kezdett, alig készülhetett el több, mint a bevezető jelenetek.

Nagyobb sikerrel működött a műfordítás terén. Egypár kisebb elbeszélő költemény (Heredia és Victor Hugo, Heine és O. Kernstock verseiből) átültetésén kívül nagyobb fordításokra is vállalkozott, *A kard* címmel lefordította V. Hugo nagy epikus művének egy részletét, s ez Gyulai Pál tetszését is kiérdemelte, továbbá két ál-shakespearei drámát s Homeros két eposzát. Ez utóbbiakban merész feladatra vállalkozott: a hexameteres eposzokat a magyar eposz hagyományos formájában, Zrinyi-sorokban, szólaltatta meg, még pedig a székely népballadáknak és Gyulai Pál *Szilágyi és Hajmásijának* példájára rímtelenül. A nemzeti versidom használatát Baksay fordítása után már nem kellett Vértesynek igazolni, s a rímek mellőzését elméletben szintén meg lehetett okolni: a rímes Zrinyi-sor akaratlanul is szakokra bontja Homerosnak egy végtében folyó előadását. Gyakorlatban még sem vált be egészen Vértesy kísérlete. Fülünk annyira hozzászokott a rím okozta zeneiséghez, hogy enélkül a Zrinyi-sort alig érzi többnek, mint ritmikus prózának. Ennek ellenére Baksay mesteri és Kemenes József formailag is hű *Homerosa* mellett is számottevő gyarapodása irodalmunknak Vértesyé; Baksayé művészibb, de az övé hívebb, Kemenesé görögösebb, az övé elevenebb, természetesebb, költőibb, az eredeti pótlására a három között legalkalmasabb.

Foglalkozott azzal a gondolattal, hogy *A századok legendáját* egész terjedelmében lefordítja, dolgozott pályadíjnyertes életrajz-tervének kidolgozásán, szerette volna folytatni drámatörténetét, egyáltalán, mintha érezte volna, hogy fáradt, beteg szíve már nem bírja sokáig, lelkében szokatlanul gazdagon forrongtak a tervek. A *Nemzeti Könyvtár* számára még elkészített és sajtóra teljes rendben átadott három kötetet (*A reform-kor drámája, Szigligeti drámái* 1., 2.), többi tervét magával vitte a kerepesi temető rideg sírjába. Talán az idő kegyelmesebb lesz hozzá, mint volt életében a sors, s nemcsak emléke fog élni a mi szívünkben, akik szerettük őt, hanem neve is nagy gond-
dal és komoly becsvágygal készült könyveiben.

CSÁSZÁR ELEMÉR.

SZENTMIKLÓSSY ALAJOS BÖKVERSEK CÍMŰ MUNKÁJA.

A nyelvújítási szótár: *bökvers* adata hívta fel figyelmemet e kis füzetkére, mely a legújabb időkig mint lappangó mű szerepelt,¹ az irodalomban is csak Bajzánál fordul elő első polémiájában, részletes tartalma mind a napig ismertetve nincs. Abban a föltevésben, hogy Bajza első vitájának kérdéséhez e füzet esetleg adalékokkal szolgálhat, végére akartam járni, hogy vajjon nem lehetne-e mégis előkeríteni. Kérdést intéztem Tömörkény István úrhoz, a szegedi Somogyi-könyvtár igazgatójához, aki a füzetkét használatra az Akadémiába felküldötte. Fogadja hálás köszönetemet.

A kis füzet megírására két tanulmány ösztönözte Szentmiklóssy Alajost u. m. Kölcssey F.: Nemzeti hagyományokja,² és Bajzának az Epigramma theoriája.³ Válaszul 1830-ban egy kis könyv jelent meg: *Bökversek, 'S Eszmék a' magyar nemzeti szín' 's szellem védelmének ügyében egy művész' tévedései 's alaptalan gúnyai ellen Honvárytól. Pesten Fűskúti Landerer Lajosnál.* (50. l. Könyvtári jegye: H. e. 2695.) Címképen két lovas ifjú áll szemben egymással harcra készülőben. Mottója Virág B. következő 4 sora:

A' nap, mikor följön, 's köd emelkedik
Sugári ellen, fénysekerén nevet,
És megszokott útját kijárja:
A' buta pára lehull, 's enyészik.

Beköszöntőnek eléggé energikus szavak, melyek azonban a füzet tartalmával összefüggésbe nem hozhatók. Szentmiklóssy nem annyira Bajzával, mint Kölcsseyvel vitázik, aki: «a' ragyogó szépet az egyszerűnek alája rendelte».⁴ Ezzel ellentétben Szentmiklóssy azzal a

¹ Petrik nem említi. Szűcsi J. (Bajza József, (85. l.) nem ismeri.

² Élet és Literatura 1826. I. 15—59. l. Cselkövy álnév alatt.

³ Tud. Gyűjt. 1828. idézve: Összes munkái 10. k.

⁴ Előszó.

fölfedezéssel áll elő, hogy «a' magyar szín, a' ragyogó szép». E tétellel foglalkozik könyve legnagyobb részében; a továbbiakban a magyar nemzeti jellemről, s végül néhány általános verselési szabályféléről szól.¹ Minden fejtegetése elé egy epigrammát is csatolt (összesen 26), köztük néhány jobbat, melyeket be fogunk mutatni. A ragyogó szép megértésére szolgálnak a következő epigrammák:

Ragyogó szép. (11. l.) Egy művészhez.

Gúnyolod a' ragyogó szépet, melly nemzeti színünk,
'S egyszerű hellenekét annak elébe teszed,
Szép ugyan estvéneként az ezüst hold' fénye; de szebb még
A' pompás nap arany lángözlönébe ha kél.

A' halálra készülő Zrinyihez. (28. l.)

Halni sietsz, ragyogó köntöst hős öltve magadra:
Élvén fényben, akarsz fényben elesni dücső.

A' koszorú. (49. l.)

Fűz koszorut Mili kényesen illesztgetve virágit,
'S a' mi külön bájolt, most egyesülve igéz:
Művész! természet szétszórt szépségivel úgy tégy,
'S illy koszorut tüntet szép ideálad elé!²

A ragyogó szép tehát, mint a fentebbi példákön kívül ékekben gazdag táncunk, muzsikánk és öltözetünk is igazolja, nekünk magyaroknak nemzeti színünk. De nem szabad összetévesztetni a piperével és oikornyával és a csillogó epithetonok özönletével. (12. és 16. l.) Definiciót is ad (16. l.): «A ragyogó szép külömbféle egybeillesztett színeknek bizonyos fényerőig emeltetésök valamely kép, 's célpont' elevebb, 's hathatósbabb kitüntetésére. Ezen kérdéses fény az egybefoglalt színek' concentrált erejéből fejlik — ki, épen ugy, mint a' nap' sugárai, hogy bizonyos focuszban összevonattatván, gyújtó erőt nyernek.» Ennek a szépnak stílusában dolgozni sok ügyességet kíván, mert egyetlen hibásan alkalmazott kép minden «gyönyörélvét» elronthat. A ragyogó szép legfőbb neme az, «mellyen bizonyos ünnepiség' bája ömlik-el», mint epikusainknál s Berzsenyinél. (21. l.) Legkiválóbb képviselője Osszián lenne, ha «énekeinek kicsinosítására...

¹ E hármastagozás a Bökversekben nincs meg, könnyebb áttekintés céljából csoportosítom így Sz. igen zavaros gondolatait.

² V. ö. Vörösmarty M. 1822-ből való A koszorú c. hasonló tárgyú költeményét. (Szerk.)

művészi gondot', s ügyeletet fordít vala». (14—15. l.) Ez az Ossziáni hang illik a romantikára hajló magyar költők ajkaira is. (U. o.)

E fejtegetésekből elsősorban nem tudjuk meg mi a ragyogó szép. Általában erről szólóban Sz. teljesen zavaros és érthetetlen. Kittűnik továbbá az is, hogy Kölcsy fentebb idézett tanulmányát vagy nem akarta, vagy nem tudta Sz. megérteni, bár fejtegetéseit kimondottan Kölcsy ellen írta, cáfolatul annak az egyszerűségről és a költői csínról tett megjegyzéseire. Végül a csillogó epithetonokról szólóban Bajzának is felel, aki, Sz. epigrammáiról írva azok nyelvét is bírálja, mely: «mindig egyszínű, mindig epithetonok bővségében csillogó, s az egyszerűségtől mindig bizonyos távolságban áll». (Összes munk.: IV. 65. l.) A Bökverseknek a ragyogó szépről szóló fejtegetéseire gondolhatott Bajza, midőn ismertetésében a következőket írta: «A bíráló azt hiszi, hogy e könyvecskében egy nevezetes problema van megfejtve, az t. i. miként lehessen gondolat nélkül könyvet írni.» (U. o. IV. 85.)

Sok helyütt szól Sz. a nemzeti ízlésről s kapcsolatban vele a nemzeti költésről. Itt is teljesen Kölcsy hatása alatt áll, átvész tőle gondolatokat, melyeket tovább szó. A ragyogó szépről szóló elmélete eredeti ugyan, de homályos és érthetetlen. A nemzeti érzésről írott fejezetekben sok helyes észrevételt találunk. Epigrammái, melyek fejtegetéseit kísérik, sokkal sikerültebb alkotások, mint az előbbiek voltak. Néhányat bemutatunk:

Bilincs. (47. l.)

Lánczaiban nézd milly bús a fejedelmi oroszlán,
Haj, bús a' magyar is hogyha bilincsbe vered.

Tengeri kőszál. (31. l.)

Ostromol a' tenger haragos hullámival oh szirt!
Nem rendülve te állsz, égnek emelve tetőd.
Áll fölemelt fővel magyar is, bár üldözi balsora,
Bajnoki lelkét nem tudja letörni soha.

A' magyar hazához. (34. l.)

Szép haza! sas-fiaid' szeretett kegyes anyjak! örökké
Szívök rajtad csügg, érje bu, érje öröm.

Ezekhez az epigrammákhoz fűzi észrevételeit a magyar nemzeti jellemről. Nemzetünk főbb jellemvonásai: «a nyugalom a hévben, mely characterünknek egyik legszebb 's csaknem isteni vonása». (31. l.) Nyíltság-

ban hasonlítottunk a régi hellénekhez, emellett azonban a magyar titoktartó, bizalmára ritkán méltat másokat, heves természetű; két esetben van mélység benne, a belátásban és az alázatban a hazával és Istennel szemben, s ez érzés «lantozati» költészetünkben a legtöbb páthosszal nyilatkozik meg. Alapvonása népünknek «hogy a' magyar character az öröm', 's fájdalom elegyedéséből áll». (43. l.) Ezt az utóbbi gondolatot Kölcsey is fejtegeti tanulmányában, s hajlandó föltenni, hogy később a minket ért balesetek folytán fejlett ki. (Összes munk. 1886. III. 31. l.)

Hibánk azonban, hogy költésünkből és művészetünkből a nemzeti érzést ki hagyjuk veszni; pedig a költőnek feladata, hogy alakjait a kor szelleméhez képest, ideális színben tüntesse föl. «Minden nemzet saját színeit dűcsőitgeti; csak mi magyarok látszunk a' hiúság' ezen köz törvénye alól fölmentve lenni. Mi a' szép' világában bizonyos cosmopolitismusra szaggatunk; de úgy ne járjunk, mint a majom, ki minden más állatot utánózni tud, magának azomban semmi charactere nincs.» (24. l.) Saját «architecturánk» sincs, «dicsőségünk egyedül a' huszárköntösből áll, melyet idegen nemzeteknél is csilogni büszkélkedve szemlélhetünk». (25. l.)

A kritikusokhoz is van szava. Itt is Kölcseyt említi, de úgy, hogy abból Bajza is értsen:

A' Rózsa. (10. l.)

Kínálkozva hajolsz szép rózsa felém, de mi haszna?
Durva darázsoktól bokrod elülve vagyon.
Messze röpjölj mérges zúgó sereg innen, egyébként
Drága virág nem fog senki szakasztani-le.

«Ezen epigramm a' szerfölött éleskedő criticákat karczolgatja... Műbiráink között kétségkívül Cselkövy az, ki némelly tetemes tévedései mellett is legszebb fénnnyel ragyog... De ezen műphilosophunk dűcsőségi nimbuszát egynémellyek onnan vélték fölsugárlani, honnan mások egyebet árnyéknál, a' fény' örök kísérőjénél előtűnni nem láttak... Azt hívék tudniillik ezen jámborok, hogy ha a' legelesebb külföldi, 's honi írókban gáncsokat találhatnak, ha azokat kikeresett cifra phrazisokkal leszóllhatják, azonnal műphilosophokká fognak kosszoruztatni. 'S a' dolog valóban már annyira ment, hogy ezen gáncskeresés' viszketege. vagy inkább dühe, a' legutálatosabb neme a' passióknak szinte módinyavalyává vált. Mi szomoru következeseket szült ez, a' legközelebbi iszonyatos jelenésben fagylaló borzanattal láttuk... Nikla' philomélája már elnémítatott. Elnémuljanak a többiek is, a' kik a' legujabb német költői iskola' ízlésének hódolni nem akarnak!» (10-11. l.)

Ez az idézet Sz. könyvének legérthetőbb részlete. Figyelemre méltó. mert elvi kérdéseket feszeget, s szembehelyezkedik azzal az iskolával, melynek védői és bajnokai Bajza és Kölcsény, t. i. a Lessing és Herder nyomán keletkezett költői esztétikával. Gondolatait sajnos, itt sem volt képes kellően kifejtteni, úgyhogy zavarosságaért joggal ítéltette meg Bajza kegyetlen szigorral.

A gnómáról is van epigrammja (46. l.):

Eszme.

Flóra' szülőtti között illatját hinti szerényen
Rezede. Így köztünk Eszme, te honni virág.

«Az eszme (gnóma) nálunk magyaroknál épen úgy honos, mint a' franciáknál az epigrammi elmesség, számtalan köz mondásaink, 's példabeszédeink az élő nyelvben . . , állításunkat csalhatatlanul igazolják.»

Legeredetibb ötlete azonban kétségkívül azaz epigrammája, melynek csak címe van: *A' nimbusz koszoru*: utána két kipontozott sor. Magyarázatul megjegyzni: «Néha semmit sem mondva többet szólunk, mintha sokat beszélnénk.» (40. l.)¹

VELLEDITS LAJOS.

¹ Ennek az «Epigramma theoriája» keltette vitában nevezetes szerepet játszó könyvnek ismertetéséből is látni, mennyire igaza volt Bajzának, a jeles kritikuskának, mikor más példára is utalva így fakad ki a Kritikai Lapokban (1831. I. f.): «a mi féltudásaink, viasz s álképzetű irkálónk beszéde mely összebonyolódott, mely zavart! . . . Többnyire gyanítanunk lehet csak, értenünk alig, mit akarnak némely íróink mondani». A könyv, melynek megírására bátorítólag hathatott az «Epigramma theoriája»-ban szintén megbírált Thewrewk Józsefnek Bajza ellen írt két epigrammafüzete (Tíz csapás. Pest. 1830. és Anticyrai Tobák. Esztergom 1830.) s hennük a Szentmiklóssyhoz intézett vers, — ismételjük, a könyv — még egyszer szóba kerül Bajzának Almási Balogh Sámuellel való polemiájában (Kritikai Lapok. V. f. 1834.). Almási Balogh S. ugyanis (Sas. X. 125. l.) azt állította, hogy a Bökversek Bajza ellen készültek; míg ez — mint Toldyhoz írt 1829. júl. 25-én kelt leveléből tudjuk — meg volt győződve arról, hogy «a munka nyilvánosan Cselkövi (= Kölcsény) ellen van dirigálva». Felszólította tehát Baloghot, hogy adja elő adatait, melyekből állítása megbizonyodik. «A Bökversek címéből — úgymond — az tetszik ki, hogy a könyvecske a nemzeti szellem megtámadója ellen van intézve, ő pedig se nem írt a nemzeti szellemről, se meg nem támadta azt. (Lásd mindezekre nézve Bajza J. összegyűjtött munkái harmadik kiadásában a IV. k. Bp. 1899. 570.577,599. lapokon Badios Ferencnek igen tanulságos jegyzeteit.) Végül megemlíthető, hogy valószínűleg e vitával függ össze

Vörösmartynak a Kritikai Lapok első füzetében (1831.) «... Váry.» felírással megjelent kétsoros verse :

Marczonglod fejedet s bámulsz, hogy semmire sem mégy ?
«Ahol nincs, ne keress», régi s mi drága tanács.

Gyulai azt írja (Vörösmarty M. Összes munkái VIII. k. Bpest. 1885. 366. l.), e két sorról, hogy «Nem tudhatni, kire céloz benne.» Tekintve azonban, hogy Szentmiklóssyt Vörösmarty sem kedvelte, sőt a Bökversek szerzőjének, egyik hozzántézett levelét — furesasága miatt — Bajza hihetőleg épen az ő engedelmével másolta le Toldy számára (l. Bajza J. Ö. M. Bpest. 1900. 307., l.), tekintve továbbá, hogy a vers, melynek címe épen Szentmiklóssy írói álnevének megrövidítése, Bajzának «Honváry» ellen írt bírálatával egy időben s helyen jelent meg: mindezek alapján az említett föltevés eléggé indokoltnak látszik. A «Bökversek» jelentőségét különben mutatja az is, amit már Szűcsi József (Bajza József. Bpest. 1914. 86. l.) kiemelt, hogy az e könyv ellen írt kritikával zárul le Bajza első nagy irodalmi vitája. (Szerk.)

.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Ariosto nálunk a XVII. században.

Az a sejtés, hogy a petrarkizmus európai divatja hozzánk is eljutott, meggyőződésé válik, ha Ariosto egyik szonettjét (XIII.) összehasonlítjuk a Barakonyi neve alá foglalt énekeskönyv egyik jól ismert darabjával (34.), amely a Vásárhelyi Daloskönyvben is megvan, egy hosszabb variáns alakjában (LXIII.)

Ime a magyar vers :

Avventuroso carcere soave
Dove nè per furor, nè per dispetto,
Ma per amor, e per pietà distretto
La bella, e dolce mia nemica m'ave.

Gli altri prigionì al volger della
[ohiave
S' attristano ; io m'allegro, che di-
[letto,
E non martir, vita, e non morte
[aspetto,
Nè giudice sever, nè legge grave.

Egyéb rab azt hallván, hogy az ajtó
[zörög,
Mingyárást elijed szegény s úgy kö-
[nyörög ;
Én pedig azt hallván, hogy az sok
[kolcs zörög,
Örülven, repülök, mert szívem nem
[retteg.

Ma benigne accoglienze, ma complessi
Licenziosi, ma parole sciolte
Da ogni freno ; ma risi, vezzi, e
[giuochi :

Nem félem bírónak kemény ítéletit
Sem álnok peresnek hamis feleletit,
Sem kegyetlen hóhér éles kardja élit,
Ki szokot fogvatni szegény rabokéltit.

Ma dolei baci dolcemente impressi
Ben mille, e mille, e mille, e mille
[volte
E se potran contarsi, anco fien pochi.

Sententia helyettmondott édes szókot
Perpatvar helyében ád sok ezer csó-
[kot,
Engem tömlőcében ki tartani szokott,
Már nekem szegénynek szabadságot
[adott.

Rekesztve hogy volnék egy friss
[palotában,
Jőve titkon hozzám gyenge rokolyá-
[ban
Julia az lelkem, kiről víg voltomban
Ez verseket írák ugyanaz órában.

A magyar szöveg elég pontos megfelelője az olasz szonettnek, habár csak annak második strófájától kezdve. A »martir«-t a kínvallatást a nálunk divatosabb »perpatvar«-ral és »peres«-sel helyettesíti, de ezzel el-távolodunk a kintől félő rab képétől. Nincs érzéke a fordítónak a nálunk ismeretlen catullusi ötlet iránt sem (annyi csókot adj, hogy meg se le-hessen számolni), hanem a magyar szövegben hiányzó első strófa értel-mében egy gáláns fordulattal zárja be a költeményt. Ezután következik a csak nálunk szokásos záróstrófa. (V. ö. Balassi fordításait.)

Fentebbiekből következik, hogy 1. a magyar szöveg csonka, amit a sajtóságos in medias res kezdés is sejtet, 2. mint Erdélyi Pál gondolta, a Barakonyi által leírt változat a hívebb, mert a Vásárh. Dk.-é idegen stró-fákkal van megtoldva,¹ 3. az egész Európában bámult és utánzott Ariosto petrarkizáló szonettjei nálunk is ismeretesebbek voltak. Ez a jelenség vagy a bécsi udvarban, vagy a Báthoryak és Bethlen erdélyi és lengyel udvarában tűzött olasz kultusz megnyilatkozása. Nem kell elfeledni, hogy ekkorában már Zrinyi is olvasta és utánozta az olasz költőket.

ECKHARDT SÁNDOR.

Arany »Szibinyáni Jank«-jának forrásaihoz.

Zlinszky Aladár: Arany balladaforrásai című értekezésében (Irod-t. Közl. X. 129. 1900) kimutatta, hogy a farkasvadászat tárgyát a költő Teleki Józsefnek: A Hunyadiak kora című nagy művéből vette (I. 59.). Ismerve azonban »szinte aggodalmas tiszteletét forrásai iránt«, méltán feltűnhetik, hogy a költeményben sok részlet van, miről Telekinek kevés-szavú értesítése, mely nem egyéb Chalkokondylas elbeszélésének rövid ki-vonatánál, semmit sem tud. Nincsen megnevezve sem Telekiben, sem forrásában a szerb vajda: »István, kinek apja Lázár«; a Szibinyáni Jank nevet is hiába keressük, pedig tudjuk, hogy Arany nem szokott neveket

¹ A Vásárhelyi Daloskönyv CXXX. énekének ötödik versszakába mintha Tassoból került volna egy kép. Íme a két hely egymás mellett.

*Pohárodnak szélit édes mézzel kenéd
Hogy annak jó ízét velem elnyeletnéd
Belőlmegepesztő sok méreggel töltéd.
Méznak színe alatt reám köszöntetéd.*
(Vás. Dalk. Bp. 1899. 223. l.)

Igy a beteg gyermek, ha kóstolólul
Mézzel kenők a csésze ajkait,
A keserű nedvet csalódva issza
Hogy a csalásban éltét nyerje vissza.
(Tassoból. I. é. 3. versszak
Arany J. fordítása.)

A Vásárhelyi Daloskönyvnek az a darabja, melytől az idézett sorok valók, teljesebb alakban maradt fenn az Erdélyi Páltól ismertetett Komá-romi Énekeskönyvben (I. Egy. Phil. Közl. 1899. 345. l.). Erdélyi Pál sze-rint az ének stílusa Gyöngyösire emlékeztet s nem lehetetlen, hogy e vers tőle való. Ugyanő említi, hogy e költemény egy töredéke megvan a Boeskor-kódexben is (I. Erdélyi Múzeum, 1898. 515. l.). Király György ba-rátom értesít, hogy a Hoepli-féle Tasso-kiadásban (La Gerusalemme Liberata. Milano. Ulrico Hoepli. 1912. 2. l.) Pio Spagnotti jegyzete szerint a szóban forgó sor az olasz költőnél sem eredeti, hanem visszamegy Luc-retiusra (De rerum natura. I. 930. Ed. Teubner. 1905. 26. l.), ez meg Platonra (Leges II.).

(Szerk.)

koholni; arról sem tud Teleki, hogy a szerb népköltés saját nemzete hőseül tiszteli és dicsóíti Szibinyáni Jankót, természetesen *guzlica*-ról sem szólhat ezért. Kellett tehát lennie más forrásának vagy forrásainak is, honnan a Telekiből hiányzó adatokat vette. Minthogy ezek mind szerb vonatkozásúak, még pedig a szerb népköltésre utalnak, csak olyan magyar forrást kereshetünk — magyart, mert Arany szerbül nem tudott — mely szerb népköltésről szól. Az első, aki a magyar irodalomnak szerb népköltésről szól Toldy Ferenc; a Felső-Magyarországi Minervá-ban (1827. évf. 1153. sk. 1.) közölte E. Wesely, vinkovcei gimnáziumi tanárnak szerb nászdalok német fordításához írt értekezését (Pest, 1826), megtoldva néhány mutatóval magyar fordításban és Vörösmarty: *Csák* című balladás költeményével, mely a *Földi menny* cíművel együtt a szerb hősdalok hatása alatt keletkezett (l. Vörösmarty Ö. M. 1884. I. 378, 380). Toldy cikkében azonban Szibinyáni Jankról nincsen szó, valamint Vitkovics és Bajza szerb népdalfordításaiiban sem. Annál inkább előfordul a név Székács József: Szerb népdalok és hősregék (Pest, 1836) c. könyvében, mely Vuk Karadics híres gyűjteményeinek (1814, 1823—24, 1833) javát mutatja be a magyar közönségnek hű fordításban, bevezetéssel és bő jegyzetekkel. A farkasvadászatról e hősregékben nincsen szó. Ezt a könyvet azonban mindenesetre ismerte Arany, mint alább kimutatom. Székács könyve szolgáltat forrásul Wenzel Gusztáv korszakos értekezésének: «Eszmetörédek a magyar nemzeti hősmonda történettudományi méltatására», megjelent a Reguly-Alumban, 1850. A Reguly-Albumot, s benne Venczel értekezését Arany nagyon is jól ismerte; naiv eposzunkról írt tanulmánya félreismerhetetlenül magán viseli Venczel fejtegetéseinek a nyomát s itt találjuk meg Szibinyáni Jank hiányzó adatainak az eredetét is. Venczel értekezése: III. A keresztény-magyar lovagkor című fejezetének 3. részében (78—85. l.) beszél Hunyadi Jánosról, mint epikus énekek hőséről. Az Arany költeményével kapcsolatos részletek a következők: «A török háborúk az egész kereszténység közügyének tekintettek. Minélfogva Hunyadi Jánosnak híre és neve magasztaltatott is az egész kereszténységtől». (78. l.) vö.:

Mint védője a keresztnek,
Megrontója büszke tarnak,
Idegen nép hőse is lett . . .

(10. vsz. 5—7.)

«Azonban igen szomorító hogy épen mi, kiket Hunyadi János hőstettei leginkább érdekelnek, tudtomra legalább eddig, egy azon korbéli magyar nemzeti hősdalnak még tartalmát sem vagyunk képesek előmutatni, mely dicséretére szerezetett volna. Megelőznek bennünket e tekintetben az oláhok, szerbek, bosnyákok és albánok; kiknek *népdalai* nagyrészt *mind e mai napig dicsóítik Szibiniani*¹ azaz Szebeni János (mint nálok neveztetik) vitézségét és hadi érényeit» (79. l.) v. ö.:

¹ A dőlt szedésű szavakat én jelöltem meg.

Most is vallják, egyre dallják
 Szerbhon ifjai, leányi . . .
 Ki volt Janko Szibinyáni . . . (11. vsz. 1—4.)

Venczel közli továbbá azt a szerb mondát, mely hasonlóan a Heltai-féle oláh származtatáshoz, Hunyadit szerb eredetűnek mondja, csakhogy Zsigmond, magyar király helyett, István, szerb fejedelmet teszi apjának: «Ezen szerb mondát Karasity Stephanovics Vuk úr közvetlen közleménye után ekkép jegyzem fel. Az első vagyis 1389-ki rigómezei (kossovopoljei) csata után, miután az ütközetben Lázár a szerb fejedelem népe színével elesett volna, jött Budára Zsigmond magyar királyhoz az elhunyt fejedelemnek fia és utódja István, segítséget kérni a törökök ellen» v. ő.

. . . István vajda,
 István, kinek apja Lázár. (1 vsz. 3, 4.)

•Mind vitézsége, mind erős testi alkotásánál fogva közönséges bámulást gerjesztett az ifjú szerb fejedelem. S azt mondják, hogy a magyar szépnem nem maradt egészen érzéketlen iránta. Így történt, hogy mihamar egy előkelő magyar kisasszonnyal szerelmi viszonyba került, s hogy ez szerelmének komoly következményeit érezte is nemsokára. Magát anyának vallván, Istvántól egy gyűrűt vett, melynek előmutatása által ő megismerhesse idővel születendő gyermekét. István ezután visszatért hazájába; hátra hagyatott kedvese pedig elmenetele után iker gyermekeket szült, egy fiúgyermeket, ki Jánosnak neveztetett és egy leányt. János fölserdülvén, miután anyjától megtudta születésének titkát, elment a gyűrűvel Szerbiába István atyjához, s attól gyermekeül ismertetvén, a szerb seregben alkalmaztatott.» (81--82. l.)

Látnivaló, hogy a szerb monda a származás dolgában megzavarodott. István vajda budai kalandját emlegeti, a hős nevét mégis Szibiniani-Szebeninek mondja. Arany mellőzi a szerelmi kalandot, csupán Jankó magyar származását tartja meg:

udvaromnál
 Van egy apród, csak parányi:
 Az magyar lesz! . . . Erdély szülte,
 Neve Janko Szibinyáni.» (3. vsz. 5—8.)

Ezért mondja Zsigmond joggal:

Tartom a just e fiúhoz!
 Enyim a fa, az gyümölcse. (9. vsz. 1—2.)

Itt a fán akár a magyar anyát, akár a magyar földet érthetjük, amelyek az, t. i. Jankó a gyümölcse, melyet Zsigmond magának követel.

A hős neve Venczel értekezésében négyszer fordul elő *Szibiniani Jankó* alakban; ez a végső n elhagyásával magyarosabb színűvé tett szerb *Janko* v. *Jánko Szibinyanin*, azaz *Szebeni* névnek; így olvassuk Székács gyűjteményének 69., 308. és 327. lapjain, míg a 183. lapon kezdődő hősdalban Székács egészen lefordítja a nevet *Szebenvári Jánosra*.

Arany Janko, Jánk, Jank Szibinyáni alakban használja; a rövidebb alak egyik forrásban sem kerül elő, de a Jánk a Székács-féle Janko alakra vall.

Hogy Arany a Székács-féle könyvet is ösmerte, arra a *guzlicza* szó vall (11. vsz. 3.), melyet Venczel nem említ, de annál inkább Székács, s a kötethez írt magyarázó jegyzetekben bőven leíri: „... a' *guszla*’ (egy-húrn hegedű) hangjával kísérvén dalát ...” (305.) ... *Guszle* vagy *Guszlicza* egyszerű hangszer, alakjára nézve valamennyire a' hegedűkhöz hasonlító; csak hogy nyaka rövidebb, alsaja tojásdad kerek, egyetlen egy húrja valamint a' vonó is — egybevett lószörből áll” stb. (305—306).

Székácsra utalhat talán még a *Szerbhon* szó is (11. vsz. 2. s.), mely a gyűjtemény 257. sk. lapjain fordul elő.

Zsigmond szerbiai látogatásáról sem Chalkokondylas—Teleki, sem Székács és Venczel nem tud semmit; ezt tehát valószínűleg Arany költői leleményének kell tartanunk, mellyel megmagyarázza, miképen került Szibinyáni Jank megint vissza hazájába.

A költeménynek forrásaihoz való viszonya tehát a következő: a vadászatzat Telekiből való; Lázár fia István vajda, Szibinyáni Jank neve, továbbá Jank magyar származása, hírneve a kereszténységben, szerepe a szerb hősdalokban Venczel tanulmányából került; a *guszlicza* és *Szerbhon* szavak pedig Székács gyűjteményéből. A hősdalt aztán, melynek híját Venczel oly elszomorítóan érzi, Arany írta meg s így él — „él örökké a dicső Hunyadi János.”

TOLNAI VILMOS.

Arany János «Kép-mutogató»-járól.

Tolnai Vilmos szép értekezése Arany János «Kép-mutogató»-jának személyes vonatkozásairól sok okulást nyújt.¹ Általában, Tolnai Vilmosnak a *petits faits significatifs* megbecsülésére tanító, elevenen fürkésző szelleme épen olyan serkentő erővel hat, mint amennyire tudásunk öregbítésére szolgálnak a Plutarchos és Taine szellemében értelmezett *jelentős kis tények*-ből leszűrt komoly eredményei.

Csupán két adattal óhajtom Tolnai Vilmos nyomozásait kiegészíteni. Az egyik kortörténeti jellemű, a másik a ballada egyik forrására vet világot.

Jókai Mór nemcsak a Tolnai Vilmos-említetté művekben szól az «asztalláz»-ról, nagyon tanulságos az *Asztral-szellemek*² című dolgozata is. Leírja benne, hogy nálunk az ötvenes évek elején divatos volt az asztaltáncoltatás. A kopogó szellemektől tudakolták, lesz-e valami változás

¹ *Irodalomtörténet*, 1916, 167—179. ll.

² Először a *Pesti Hírlapban* jelent meg 1897-ben, majd a *Túl a lát-határon* c. kötetben (68—69. ll.). Az *Asztral-szellemek* egy-két hazafias helye reminiscenciakép bekerült a Tolnai Vilmos-említetté *Szamárrend történetébe* is (*Olcsó Jókai*, 92. sz. 38—39. ll.), de ebben a pajzánul tréfás és sziporkázóan ötletes rajzban az *Asztral-szellemek* komolysága elsikamodik, hazafias borongása tovaillan.

Magyarország sivár politikai helyzetében? Csakhamar kiűtött a krimi háború. Miket jósolt a *pythiai asztalka*? «Azoknak, kiknek győzelmet kívánunk, csupa jót, akiknek vereségét óhajtjuk, csupa rosszat.» Ötletesebben nem is lehetne kifejezni a spiritizmus lélektani alapját, mint Jókai Mór idéztük megállapítása. *Lehmann Alfréd*, a kopenhágai egyetem pszichofizikai intézetének igazgatója, *Babona és varázslat a legrégibb időkől a jelenkorig* című nagy művében behatóan foglalkozik a spiritizmus történetével s erről a modern babonáról mélyreható magyarázatot ad, de élesebb megállapítása aligha akad, mint amilyen Jókai magvas és találó megjegyzése.

Minket Jókai tárgyalt dolgozata még inkább annál a vonatkozásánál fogva érdekel, mely a *Kép-mutogató* korára vet világot:

Asztal-írás ötvenhatban
Vala itt-ott még divatban.

1856-ban már «itt-ott» divik az asztalírás. A krimi vérengzés ebben az évben ér véget. De 1853-ban, mikor kitör a nagy háború, eleven az asztralszellemekben való hit. Jókai cikke azt élezi ki, hogy az elnyomott magyarság politikai okokból is kap ezeknek a szellemeknek a divatján. Nem kódós az a feltevés, hogy Arany Jánost a spiritizmus szellemidézései ebben a vonatkozásban is mélyen érdekelték. Jókai Mór a kopogó szellemtől hazája jövőjét akarta megtudni: «Mit is tudakolhattam volna mást én egy olyan védszellemtől, mint az enyém?» Nálunk nemcsak unaloműző szórakozás volt az asztaltáncoltatás, hanem nemzeti tartalommal is megszínesedett. Noha Arany János balladája ezt a nemzeti mozzanatot nem fejezi ki, de annak az időszaknak lezártakor játszik, melyben a szellemek-keltette hit a tragikus sivárság borujába omlott. Ezt az indítékot más műfajban is értékesíthette volna Arany János, de hogy a tragikum művészi kifejezésére annyira alkalmas balladához fordul, talán azzal a jelenséggel kapcsolatos, hogy nálunk a szellemidézésnek tragikái kihangzása is volt. Erre Jókai Mór a *testis temporum*.

Van még egy jelentős tényező: a főalak megválasztása. Arany János *Kép-mutogatójában* rideg, szigorú gróf szerepel; kegyetlensége miatt emésztő szívfordosások kinjai gyötrik:

Megy s bezárja benső zárját,
Hívja gyakran holt leányát.

Arany Jánosnak túlságosan kifinomodott érzéke a valóság iránt könnyen sejtetheti velünk, hogy ezúttal is az élet után indult.

Mikor Arany János Nagykőrösön tanárkodott, a szomszédos *Abonyban* élt Szápáry Ferenc gróf.¹ Ez a főúr szenvedélyes spiritista volt. Elméleti munkákban is foglalkozott az asztaltáncoltatással. *Table-Moving* s *Das*

¹ 1804 január 13-án született s 1875 január 11-én halt meg.

Tischrücken (Geistige Agapen) című könyvei 1854-ben jelentek meg Párizsban.¹

Ágai Adolf egyik friss és közvetlen modorú visszaemlékezésében (*Egy magyar Hansen*) érdekes képet fest róla.² Mikor «a magnétikus gróf» Párizsból hazakerült Nagyabonyba, írónk apját német és francia magnétikus munkákkal ajándékozta meg. «Az egyiknek címe *Agapen* s táncoló asztalok és repülő zongorák csodáit hirdeté» (236. l.). Szápáry gróf nagyban buzgolkodott, hogy az emberek a kopogó szellemek csodatevéseiben higgyenek. Meg is volt a hatása. Abony környékén «szellemkopogtató s asztaltáncoltató Kränzchenek» alakultak. Ágai egy «cudar tréfá»-ját is elmeséli: a gróf ezt is bejegyzí naplójába, mint komoly bizonyosságot. Részletesen elmondja azt is, hogy a nagykőrösi leánynevelő intézet nagy szobájában a tizenkét leányka keze alatt mekkorákat ugrált az asztal. Meleg sorokban emlékszik Arany Juliskára, ki a kedves lánc egyik szeme volt. «Az esetet pedig a gróf úr szintén feljegyezte könyvébe» (242. l.).

A gróf 1875-ben halt meg,³ Arany János pedig 1877-ben írja *A kép-mutogatót*. A ballada megírására a lükkő erőt bizonyára a főúr elhúnyta adta meg. Arany János a halálhír hallatára maga elé képzelte a szellemidőző grófot, ki naplójában Arany Juliskák mutatványát is feljegyezte. Arany János arról is hallhatott valamit, hogy Szápáry gróf «a világ józan-ságától s a szellemek hitetlenségétől megundorodva» élte le utolsó napjait. A spiritizmus szenvedélyének élő s a világtól elfordult gróf érdekes alakja annyira frissen élt Arany előtt, hogy ihletésére a ballada megalkotásának gondolata épen olyan természetesen kínálkozott, mint amennyire Wenckheim Béla báró ismeretes különködő végintézkedése serkentette Vajda Jánost a metsző élű *Végrendelet* megírására. Majd Arany megfelelő tárgyat keresett, régibb emlékei is feltámadnak. Ezeket a mozzanatokat Tolnai Vilmos mintaszerűen fejtegeti.⁴

ELEK OSZKÁR.

¹ Szinnyei József: Magyar írók élete és művei XIII. k. 389—390. ll.

² Először a *Vasárnapi Újság*ban jelent meg (1880, 11. sz.) majd az *Új hantok* c. kötetben, (1906, 233—249. ll.). Dolgozatomhoz az *Új hantokat* használtam.

³ Ágai 1873-at ír, Szinnyei 1875-öt.

⁴ Nem ártana összevetni Arany János balladáját Szápáry Ferenc gróf műveivel. Nem lehetetlen, hogy ezekhez Arany János épen úgy hozzá-
íthatott, mint Ágai Adolf édes apja. E. O.

IRODALOM.

Patay Pál: D. dr. Székács József. Budapest, 1914. 105 l.

A nagynevű evangélikus szuperintendensről, a jeles költőről és műfordítóról ad képet e füzet. A szerző az életrajzi részben szeretettel rajzolja meg Székácsnak, az embernek, vonzó, puritán egyéniségét, majd kimerítően tárgyalja egyházi, végül irodalmi működését.

Székács élete a harmonikus, derült életbölcességgű emberek szerencsés pályafutását mutatja. Tanulói alatt mindenütt talál pártfogókra, ösztönző, jótékonyan ható környezetre. Ebben a tekintetben különösen kiemelendő Kis Jánossal való érintkezése Sopronban, kivel életpálya, foglalkozás, jellem, irodalmi tevékenység dolgában oly sok rokonvonás kapcsolja össze. Szerencsés volt abban is, hogy sem papi pályáján, sem az irodalom mezején nem kellett küzdenie a méltánytalansággal, meg nem értéssel, el nem ismeréssel. A méltánylás nagyképesseggű, tevékeny, érdemes férfit ért benne, ki hivatottságát működése minden terén fényesen bebizonyította. Egyháza nagyon sokat köszönhet neki. Nagy része volt a pesti magyar nyelvű evangélikus község megalkotásában, ennek ő volt az első lelkipásztora. A protestáns egyház autonómiáját ért sérelmek, különösen a pápens ellen való eredményes küzdelemben vezérszerepe volt az elnyomtatás idején. A két protestáns felekezet uniójának eszméjét lelkesen felkarolta és sokat tett a félreértések eloszlatására. Sok eredményt ért el egyháza javára megnyerő viselkedésével, valamint nagy összeköttetései segítségével. Egyházi beszédei másvallású honfitársai nagyrabecsülését is megszerezték neki. Mikor Berzsenyi Dániel síremlékének felavatásán hazafias hevű egyházi beszédét elmondta, egy katolikus püspök elragadtatással nevezte az »ország papjának«.

Mint költő, inkább reproductív tehetség. Kora vagy a megelőző korszak jelesebb költőinek erős hatása érzik mindennemű költeményein. Szatiráiban, epigrammaiban mutatkozik még leginkább költői egyénisége. Szatirái nem a maró, epés gúny termékei; a szelid Székács inkább derült gúnyolódással, elnéző korholással iparkodik megjavítani — papi hivatásához méltóan — társadalmi hibáit, félszégeit. Épen reproductív tehetsége magyarázza nagy szeretetét a műfordítás iránt, melynek elméletével is foglalkozott. Legnagyobb sikere a »Szerb népdalok és hősrégék« fordításával volt; ez hozta meg neki az Akadémiai és Kisfaludy-társasági tagságot is. Különben költői művei közül egyedül ez jelent meg könyvalak-

ban; többi műfordításai és eredeti költeményei — Benkő Istvántól sajtó alá rendezve — az Akadémia kéziratárában várják a kiadatást. Ezek között van a görög Anthologia epigrammáinak, Horatius verseinek és Terentius vígjátékainak fordítása is. A füzet szerzője e fordítások egyes részleteit más fordítók megfelelő soraival összehasonlítva tárgyalja és értékeli Székács műfordító tehetségét. Ezen összevetések alapján is megállapítható, mily tisztos hely illeti Székács Józsefet műfordítóink sorában.

Patay Pál szeretettel, de elfogulatlanul méltatja, értékeli Székács egyházi és irodalmi munkálkodását. Elég könnyen folyó nyelven írt műve tanulságos és kellemes olvasmány; szinte lelki épüléssel foglalkozunk vezetése mellett Székácsnak minden szépért, jóért hevülő, nemes, harmónikus alakjával.

SZEMKŐ ALADÁR.

Sebestyén Gyula: A magyar rovásírás hiteles emlékei.

A Magyar Tudományos Akadémia Archæologiai Bizottságának megbízásából írta — levelező tag. 18 műmelléklettel és 54 ábrával. Budapest, 1915. Nagy 4° 173. l. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Ára 30 K.

„Árpádkori latin krónikásaink említik először, hogy a keleti határhegyek közé szorult székelységnek valami sajátosságos, a magyarságétól elütő írásrendszere van”: ez a feljegyzés olvasható a Nemzeti Krónikának 1221 tájáról való toldozásában, amely szerint a (zekuli) „... Vlachis commixti, litteris ipsorum uti perhibentur” és Kézai Simon mesternek 1282 tájáról való krónikájában, aki a Nemzeti Krónika idézett szavait szó szerint megismétli. Az első adat, amely a tulajdonképeni rovásírásra vonatkozik, az, amely Thuróczi János krónikájában található, aki följegyzi, hogy a székelyek a scythiai betűket nem felejtették el, hanem azokat „pálcákra metszés mesterségével rovás módjára használják”.

Thuróczi János krónikája után Bonfini Antal az előző adatot kiegészíti azzal, hogy a betűk „kevés jeggyel sok értelmet egybefoglalnak”, Oláh Miklós pedig 1536 táján hozzászól, hogy „az így rótt pálcácskákat barátjaikhoz izenet és levél gyanánt használják”. A magam részéről a a rovásírásnak a székelyek közötti egykori megvoltára a legfontosabbnak az erdélyi származású Benczédi Székely István vallomását tartom, aki nagy határozottsággal állítja krónikájában (1559), hogy a székelyek „még most is különböznek a több Magyaroktól, törvényekkel és írásokkal, kik Hunniabeli módra Székely bötüvel élnek mind e napiglan”. Ha a székelyek között ez az írás nem élt volna, s ő nem látta volna használatát saját szemével, bizonyára hozzátette volna, mint később Szenczi Molnár Albert, hogy: én azonban ezt soha sem láttam. (Ez utóbbi adat kiemelése felelet azoknak a kétkedőknek, akik a rovásírásra vonatkozó adatok oly imponáló tömegének látta után is, amilyen a Sebestyén nagy művében olvasható, hajlandók azt hinni, hogy a „rovásírás” a székely „számrovás”-sal való összetévesztésen alapult, melyet a tudálékos krónikások után későbbi kutatók keleti minták után rekonstruáltak.)

A kérdés irodalmának áttekintése után Sebestyén a magyar rovás-

írás hiteles emlékeit tárgyalja, amelyek a fennebb említett adatokon kívül a következők: Veit Goliel följegyzése I. Ferdinánd korából, Verancsics Antal följegyzése, a középkori bolognai emlék (Marsigli másolata), a csíkszentmiklósi felirat 1501-ből, konstantinápolyi felirat 1515-ből, Szamosközy István rovásírásos emlékei, Telegdi János Rudimentája 1598-ból, az enlakai felirat 1668-ból, Kájoni János följegyzései 1673-ból. Ezek között a legnagyobb és legértékesebb a Marsigli másolata, melynek címe a következő: «A Székelyföld régi scita lakói nyelvének fára faragott gyűjteménye, mely a katholikus hitre először áttértek használatára a mozgó ünnepek naptárát tüntette fel s amelyet ugyanazon fadarabról magam gyűjtöttem s küldtem el olaszországi gyűjteményembe akkor, midőn Erdély szorosait elzártam.» Ennek eredetije volt a legtökéletesebb és legrégebb rovásírásos epigrafiai emlékün. Marsigli ezt a nép számára készített, eredetileg botra rótt naptárt a XI. századból valónak tartja, Sebestyén azonban nagy apparátussal bizonyítja s be is bizonyítja, hogy a naptár a XV. század második felénél régebb semmiesetre sem lehet. Sebestyén megfajlásának lelkiismeretességét bizonyítja az a körülmény, hogy egyes hangtanilag nehezen megérthető alakokat úgy magyaráz meg, amint azok a betűk hangértékéből önként következnek, mint pl. Köskarácsón, Sölvester stb. — Az időrendben ez után következő emlék a csíkszentmiklósi felirat: «Úrnak születésétől fogván írnak ezerötszázegy esztendőbe Mátyás János, Estyán Kovács csinálták. Mátyás mester, Gergely mester csinálták (a templomot).» Minthogy az eredeti felirat elveszett s a XIX. században több rovásírásos hamisítvány készült, e felirat hiteles bizonyításra szorul. Sebestyén a fennmaradt hiteles másolatok alapján a felirat hitelességét meggyőzően igazolja. A konstantinápolyi, 1515-ből való is csak másolatban maradt reánk. Ezt Dernschwam tudós epigrafus még a XVI. században följegyezte naplójába, midőn Verancsics Antal és Zay Ferenc kíséretében Konstantinápolyban járt. Naplójában a következőképen emlékezik meg fölfedezéséről: «Konstantinápolyban, egy nyilvános szál-láson . . . az istálló külső részén, a fal alján a föld mellett, egy hosszúkás fehér követ találtunk, a melybe a következő három sor írás volt bevésvé olvasható, de senki által nem érthető betűkkel.» (Következik a felirat.) Ennek a naplónak több másolata van s az augsburgi másolatnak tanulmányozása alkalmával Babinger Ferencnek, egy fiatal német tudósnak ötlött szemébe a sajátos jegekkel írt pár sor. Megfajlásával megpróbálkozott a dán Thomsen Vilmos is s csak azokat a részeket nem sikerült megszólaltatnia, amelyek már az ő sejtelmei szerint is nevek voltak, «vagy a melyek avatag nyelvtörténeti régiségeknek bizonyultak». Sebestyén a hibás másolatok alapján az eredeti helyes szöveget visszaállítja s következő megfajlását adja: «Ezer öczáz tizenöt esztendőben írták eszt. László király öt kevetét járatták it. Bilaji Barlabás kető esztendejék it volt. Nem tön császár. Keteji Székel Tamás írta inet. Szelimb török császár itet bé száz lóval.» Az ezután következő rovásírásos emlék nyoma, egy, a flórenci könyvtárban még a XVI. században megvolt székely rovásírásos kézirat-kötet, Szamosközy István *Analecta lapidum vetustorum* c. művében van meg,

maga az emlék azonban nyomtalanul eltűnt. Szamosközy kéziratos műveiben azonban, melyeket Szilágyi Sándor adott ki a Monumenta Hungariae Historica (írók) XXX. kötetében, két rovásírásos szövegrész fennmaradt. Az egyik Szamosközynek Gálfi Jánosról, Báthory Zsigmondnak megölt nevelőjéről szóló érdekes följegyzése. A másik egy 16-soros latin költemény, amely úgy mint az előbbi is, keverve, latin és rovásírásos betűkkel van leírva. A költemény a Rudolf császár elleni gyűlöletnek igen erős hangú megnyilvánulása, úgy hogy a szerző maga is félt mindenki által megérthető módon foglalni írásba érzelmeit s ezért az erősebb kitételeket rovásírásos betűkbe burkolta. Telegdi Rudimentája 1598-ból szintén csak másolatokban maradt ránk. A magyar irodalomban sokáig hitték, hogy Telegdi Rudimentája nyomtatásban megjelent, Sebestyén azonban kimutatja, hogy ez is tévedés, amely Wallaszkynek egy végzetes félreértéséből származott. Az enlakai felirat 1668-ból az enlakai templom falán maradt fenn. Megfejtésével már többen megpróbálkoztak. Sebestyén a feliratot a következőképen olvassa: „Egy az Isten Deut (eronomium) VI. Georgyius Musnai Deják Én (lakán)”. Kájoni János a néppel sokat érintkezően, szintén érdeklődni kezdett a rovásírás iránt s rájövén a Telegdi-féle Rudimenta többféle fogyatékoságára, köteleességének tartotta, hogy Telegdi adalékait az ősi hagyomány még hozzáférhető emlékeivel ellenőrizze. Sikert is egy olyan betűsört föl kutatnia, amely a Telegdiétől eltér. Eredeti följegyzései elkallódtak, vagy ismeretlen helyen lappanganak, azonban egy másolata reánk maradt. — Ezek röviden a rovásírás hiteles emlékei, amelyeket Sebestyén igen nagy filológiai és kritikai apparátussal dolgozott föl. A rovásírásnak régi nagy elterjedtsége ezekből az adatokból kitűnik s magam is szolgállok hozzá egy jelentéktelen adalékkal. Viski János 1697-ből való oláh nyelvű, protestáns énekeskönyve, mely kéziratban maradt reánk, szintén megőrzött egy három szóból álló rovásírásos emléket. Viski János ugyanis bőrbe kötött kéziratos zsoltárkönyvének a bőrkötés belső oldalára ragasztott lapján a könyv tulajdonjogát latinul, magyarul, cyrillbetűs románul, görögbetűs latinul, zsidóbetűs latinul és *székely rovásjegyekkel* írta be (Est Johannis Viski), (v. ö. Sztripszky-Alexics: Szegedi Gergely énekeskönyve XVI. századbeli román fordításban 189. lap.).

Bár bennünket e helyütt távolról érdekel, nem mellőzhetjük el a műnek széleskörű nyomozásokon alapuló utolsó részét, amely a székely rovásírás eredetének, hovatartozásának kérdésével foglalkozik. Sebestyén a középtengermelléki ősi írásrendszer régi (ókori) elterjedését, a germán runát és az ó-török rovásírást, ez utóbbiak kapcsolatait és eltéréseit alapos, beható tanulmány tárgyává tévén, arra az eredményre jut, hogy a mi rovásírásunk végeredményében a középtengermelléki (föníciai) írásrendszer egy az ó-törökségnél továbbfejlődött formájának folytatása. Egyetemes írástörténeti szempontból pedig igen érdekes és fontos megállapítása az, hogy a bustrophedonnak balról-jobbra s aztán fejtetőre állítva jobbról-balra irányuló sorvezetése a botrarovás természetéből folyik s hogy a bustrophedon írásnak legősibb formája a pálcácskákra rovás volt.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Pitroff Pál: A győri sajtó története. Győr, 1915. 150 l. Győr szabad királyi város kiadása. Ára 6 korona.

A győri könyvnyomtatás és hirlapirodalom történetét olvassuk a kötetben. Az első és hosszú ideig egyetlen győri nyomda megalapítása gróf Sinzendorf Fülöp Lajos győri püspöknek köszönhető, aki a munka nélkül tengődő soproni nyomdászt, Streibig József Antalt 1730 táján műhelyével együtt áttelepítette Győrbe. A Streibig-család egyedüli nyomdásza volt Győrnek százhusz éven keresztül s mint püspöki könyvnyomtató főképen latin, német és magyar kalendáriumaival virágoztatta föl üzletét. Egyéb nyomtatványai nagyobbára a katolikus és protestáns hitélet ügyét szolgálták s az egyházi íróknak vagy pártfogóiknak költségén jelentek meg. Ki hinné egyébként, hogy Győr még nem is olyan régen német város volt, ahol 1843-ban német hirlap indult meg: Noisser Richard győri kereskedő ügyesen szerkesztett ujságja, a Vaterland. Ebből szervezte át 1847-ben Kovács Pál a vidék egyik legnevezetesebb lapját, a Hazánk-at. A német város később egészen elmagyarosodott s a német nyomtatványokat végleg kiszorították a magyarok.

A szerző jó munkát végzett. A győri nyomtatványokat átvizsgálta, levéltárakban is kutatott és fáradozásainak eredményét elevenen megírt fejezetekben adta közre. Tárgyának nemcsak külső történetét dolgozta föl az önkényuralom beköszönéséig, hanem a nyomdászok belső életére és a cenzorok működésére nézve is érdekes adatokat gyűjtött, sőt irodalomtörténeti vonatkozású részletek is akadnak könyvében (Révai Miklós és kortársai, Kovács Pál és a Hazánk szerkesztése, adatok a magyar ponyvairodalom fejlődéséhez). Az ilyen helyes kritikai érzékkel megírt monografiák teszik majd lehetővé a magyarországi könyvnyomtatás történetének összefoglaló földolgozását. Győr város a munka kiadásával nemcsak saját múltját becsülte meg, hanem a magyar művelődéstörténelemnek is jó szolgálatot tett. Aránylag csekély anyagi áldozatért jelentékeny eredmény.

PINTÉR JENŐ.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Cél. 1916. évf. 3. sz. — R. R.: *Szomory Dezső, a nagy író.* Részletesen ismerteti Szomory előbbi műveit, valamint két újabb művéről, a *«Pékné»*-ről s a *«Hermelin»*-ről megjelent bírálatokat. Majd magyartalan-ságaiból, hibás szóhasználatából s az elemi magyar nyelvtan ellen el-követett vétségeiből ad szemelvényeket és alakjainak erkölcsi züllöttségé-ről szól. — R. O.: *Pásztor Árpád, Vengerkák.* Egész irodalmunk manapság a zsurnalizmus béklyóit sínyli. Ez a regény csak riportot ad, mely fantáziánélküli másolás. A hirlapi stílusnak kedvenc jellemfestése, a karrikatúra helyettesíti itt is a jellemzést.

U. i. 4. sz. — A. B.: *A fehér felhő.* A magyar paraszt apoteózisához jóval nagyobb költői erőre lett volna szükség, mint amennyivel Molnár F. rendelkezik. Több öserejű együttérzés, jóval kevesebb mosolygó fölény és sokkal több naivitás. A magyar irodalomban a paraszt mindig csak egy-oldalú feldolgozásra talált; Molnár F. sem oldotta meg a paraszt irodalmi problémáját, de megérzésben közelebb jutott a kérdéshez. [Molnár Ferenc e darabjának ismertetését l. még: Berliner Tageblatt: 1916. évf. 114. és 195. sz. (Ernst Góthtól); Magyar Hirlap: 57. sz. (Lakatos Lászlótól); Magyarország: 57. sz. (h. f.-től); Ország-Világ: 10. sz.; Pesti Hirlap: 57. sz. (Porzsolt Kálmántól); Pesti Napló: 57. sz. (Szini Gyulától); Világ: 57. sz. (Kosztolányi Dezsőtől); A Hét: 10. sz. (H. A.-tól). — Fénykép-felvételek e darabról: Az Érdekes Ujság: 11. sz.; M. F. arcképe: Tolnai Világlapja: 22. sz.; Vasárnapi Ujság: 22. sz.]

U. i. 5. sz. — A. B.: *Egy furcsa dráma.* Galambos János álnevű szerző-nek *«Vérszerződés»* c. háborús könyvdrámáját ismerteti. (Kolozsvár, 1915.) A dráma tendenciája a magyar-román ellentétek kiegyenlítése és alapjá-ban a román álláspontot képviseli.

A Hét. 1916. évf. 9. sz. — H. A.: Somlyay Károlynak Könnyű lelkek c. könyvét ismerteti.

U. i. 16. sz. — *Szeretem.* Barta Lajos ily című drámájának ismer-tetése. [E darabról l. még: Ország-Világ: 16. sz. (Falk Zsigmondtól); Pesti Hirlap: 100. sz. (Porzsolt Kálmántól); Magyarország: 100. sz. (h. f.-től); Budapesti Hirlap: 100. sz. (Sn.-tól); A Tett: 12. sz. (György Mátyástól); Pester Lloyd: 100. sz. (B. A.-tól). — *Punin: A vajda.* Emlékezés Eötvös Károlyra. [Hasonló alkalmi cikkek: Budapesti Hirlap: 105. és 107. sz.,

Magyarország: 85. sz. (Szatmári Mórtól) és 108. sz.; Népszava: 105. sz. (Pogány Józseftől); Ország-Világ: 17. sz. (arcképpel); Pesti Hírlap: 105. sz.; Pesti Napló: 105. sz.; Vasárnapi Ujság: 17. sz.; Világ: 104. sz. (Viharostól), 107., 108. (Haypál Benő gyászbeszéde E. K. temetésén), 110. sz. — E. K. arcképét közli: Képes Ujság: 17. sz.; Tolnai Világlapja: 16. sz.]

U. i. 18. sz. — R. M.: *Malonyay Dezső*. Méltatás (arcképpel). M. D. arcképét l. még: Az Érdekes Ujság: 19. sz.; Vasárnapi Ujság: 18. sz.; Tolnai Világlapja: 19. sz. — H. A.: *Szunyoghy Miatyánkja*. Gárdonyi Géza új regényének ismertetése. (L. még: Uj Idők: 20. sz. Balla Ignácótól.)

U. i. 19. sz. — N. n.: Szini Gyula Pára és egyéb elbeszélések c. kötetét ismerteti.

A Nap. 1916. évf. 105. sz. — Balla Ernő: *Magyarok dalolnak*. Lázár Miklós ily című háborús könyvének ismertetése. (L. még: Magyarország: 108. sz.; Népszava: 121. sz.)

U. i. 115. sz. — L. Gy.: *A fekete hegyeken*. Lévai Mihály háborús könyvének ismertetése. (L. még: Pesti Hírlap: 134. sz.)

U. i. 132. sz. — *Édes hazánkért és királyunkért*. Máthé Miklós verseinek ismertetése.

A Pécs-Baranyamegyei Múzeum-Egyesület Értesítője. 1916. évf. 1—2. sz. — Várady Ferenc: *Baranya az utolsó nemesi fölkelésben*. A cikk egyebeken kívül egy 1809-ből való ötven soros lelkesítő verset is közöl; címe: „Induló Mars mely A Tekintetes Nemes Baranya Vármegyei Felkelő Ns Seregnek készítettett Győri Mihály Bűdösfai Prédikátor által 1809-ik esztendőben Martius 27-ik napján... Nótája ezen Marsnak az, mely a Francia Király megöltetésére készítettett.”

A Társaság. 1916. évf. 10. sz. — Író a művéről: Lőrinczy Györgynek *Az özevgy falu* címen megjelent könyvére vonatkozó közlése. „Leolvastam az árvák és elhagyottak tétova arcáról a bábmész töprengés kérdését: miért? ... Ezekből a bús vívódásokból termett a könyvem. Írnak majd divatos ... írók szenzációs ... könyveket is a világháború roppant tragikumáról. De ennél az én kis könyvemnél magyarabbat írni senkise fog, abban bizonyos vagyok.” (E mű ismertetését l. még: A Hét: 9. sz.)

U. i. 17. sz. — Nádasdi Baán Achilles: *Malonyay Dezső*. Az elhunyt tanár, író és esztétikus működésének méltatása. (Arcképe huszárhadnagyi egyenruhában.) — Móra Ferenc: *Költő a verseiről*. Szubjektív gondolatok verseiről s törekvéseiről néhány önéletrajzi aprósággal. (A szerző arcképével.)

U. i. 18. sz. — Szabó István: *Író a művéről*. A „Kárpáti hó” c. kötet megjelenése alkalmából könyve keletkezéséről és céljáról szól. „Az én könyvem katonának könyve, magyar könyv és ez akart csak lenni. A Kárpátokra és a honvédekre való emlékeztetés.” (A szerző arcképével, hadnagyi egyenruhában.) E könyv ismertetését l. még: Világ: 65. sz.

U. i. 19. sz. — *Tömörkény István: Magamról (Szegedi levél).* Önéletrajzi apróságok és önkritikai gondolatok. — *Könyvszemle.* Gárdonyi Géza, Szabolcska Mihály és Peterdi Andor új könyveinek rövid bírálata.

A Tett. 1916. évf. 13. sz. — *Koszorú Ferenc: Kosztolányi Dező «Bübjások» c. könyvéről,* — *Komját Aladár: Hungaricusnak «A szenvedő ember» c. «futurista-ízű» magyar regényéről,* — *Wirkmann Imre: Szép Ernőnek «Élet-halál» c. művéről* ír bírálatot.

Az Est. 1916. évf. 80. sz. — *A «Liliom» bécsi reprize.* Hír arról, hogy a Neues Wiener Stadttheaterben három évi szünet után 1916 márc. 28-án felújították Molnár Ferenc «Liliom»-ját.

U. i. 83. sz. — *Barabás Albert: Magyar tudományos intézet Konstantinápolyban.* Hír arról, hogy Bánffy Miklós gróf Sztambulban egy nagy házat bérelt ki, amely «Magyar Tudományos Intézet» elnevezéssel lakóhelye lesz a Konstantinápolyban tudományos kutatás céljából megforduló magyar tudósoknak. A török kormány elhatározta, hogy a konstantinápolyi török egyetemen két tanszékre magyar tudóst fog kinevezni.

U. i. 93. sz. — *B. S.: «Egy magyar nábob.»* Rövid színi kritika a Jókai Mór regényéből Hevesi Sándortól dramatizált s a Magyar Színházban 1916 ápr. 1-én előadott darabról. «Beesületes munka, nem korrigálja Jókait, csaknem szóról-szóra a geniet beszélgeti... Ilyen módon a valószínűség dolgában egy kis baj van, különösen a második felvonásban.» [E mű ismertetését l. még: A Hét: 15. sz.; Pesti Hírlap: 93. sz. (Szász Zoltántól.)]

U. i. 100. sz. — *Bródy Sándor: Színjáték kis emberekről.* Barta Lajos Szerelem című, a Vigszínházban 1916 ápr. 8-án először adott darabjának bírálata. «Az új drámaíró modora, helyesebben iskolája: a jó oroszoké, a becsületes Csehové és a zseniális Gogolé. De tanult ama robusztus és kiméletlen Strindbergtől is. Legtöbbet köszönhet azonban a maga becsületes szemének, amely jó is, éles is, a dolgok mélyére lát, de messzire néz. A közönséges élet szomorú, de nagy szerelme van ez új munkában, amelynek tulajdonképeni tárgya: három leánytestvérnek rendes szerelme, civil szomorúsága és köznapi boldogsága három szintén nem kivételes férfiú iránt.»

U. i. 134. sz. — *Találkozásom Poe Edgárral.* Pásztor Árpád ilyetelmű könyvének ismertetése. (L. még: Új idők 26. sz.)

U. i. 144. sz. — Hír arról, hogy a székesfővárosi Ferenoz-József irodalmi díjat Krudy Gyulának ítelték oda.

U. i. 148. sz. — *Görgei találkozója Petőfivel.* A Bajza-utcai Petőfi-ház Görgei Arturnak egy 1908 szept. 6-án kelt érdekes kéziratát őrzi, amelyben a hadvezér leírja, hogyan találkozott életében először és utoljára Petőfivel. A cikk közli a kézirat szövegét.

U. i. 169. sz. — Napihír arról, hogy dr. Vértessy Jenő, Társaságunk választmányi tagja 1916 jún. 16-án Újtátrafüreden elhunyt. (L. még: Figyelő rovatunkat.)

Az Ujság. 1916. évf. 77. sz. — Váradi Antal: *A másik. Tárca Fáy Andrásról.*

U. i. 80. sz. — *A Liliom Bécsben.* (V. ö. Az Est 1916. évf. 80. sz.)

U. i. 84. sz. — *A Szent István-Társulat és a Szent István-Akadémia közgyűlése.* Csernoch János hercegprimás megnyitója. Giesswein János fejtegetése a tudomány egységéről. Apponyi Albert gróf előadása a keresztény világnézetéről és tudományosságról. (L. még: Világ: 84. sz.) — *Eredeti bemutató Kassán.* Hír arról, hogy 1916 márc. 20-án mutatta be a Kassai Nemzeti Színház Köves Illés dr. kassai újságírónak Tűzimádók c. színjátékát.

U. i. 85. sz. — N. n.: *Hulló rózsák.* N. Doleschall Ervinné, G. Vitályos Emma (Pensée) ilycímű — Marosvásárhelyen megjelent — verskötetének ismertetése. — K. J.: *A Színház-rovatban* Nádas Sándornak Kávéház c. vigjátékáról (előadták a Vigszínházban 1916 márc. 24-én) ír kritikát. «Ez a darab abból a tételből indul ki, hogy a művészi pályára hivatott, tehetséges fiatal emberek elzülленek, ha sokat járnak kávéházba.» [E darab ismertetését l. még: Budapesti Hirlap: 85. sz. (Sn.-tól).] — *A fehér felhő és a hadi árvák.* A fehér felhőnek, Molnár Ferenc háborús darabjának az összes magyar színpadokról járó szerzői tantiémjei — az író intézkedésére — a háború tartama alatt a maguk teljes egészében a magyar katonák árváit illetik meg.

U. i. 89. sz. — p—r.: *A mi szívünk asszonya.* Csergő Hugó ilycímű regényének rövid ismertetése. [L. még: A Hét: 10. sz.; Magyar Hirlap: 65. sz. (b. l.-tól); Magyarország: 114. sz.; Világ: 65. sz.]

U. i. 90. sz. — h. r.: *Pakots Józsefnek Éjszaka c. regényét és Kiss Menyhértnek Tábortűz c. verskötetét* ismerteti.

U. i. 91. sz. — *Vulpes: Ágai Adolf.* (Nyolcvanadik születésnapjára.) Hasonló tárgyú alkalmi cikk Lakatos Lászlóé: Pesti Napló: 99. sz.

U. i. 92. sz. — *A nyolcvanéves Ágai Adolf ünneplése.* Napihír. (L. a többi lapokban is. Á. A. arcképét közölte: Az Érdekes Ujság: 16. sz.; Vasárnapi Ujság: 15. sz.)

U. i. 93. sz. — -án.: *Egy magyar nábob.* (Jókai regényéből színpadra formálta Hevesi Sándor. Bemutatta a Magyar Színház 1916 ápr. 1-én.) «Hevesi darabjának talán legfőbb érdeme, hogy hangos bizonyosságot ad Jókai legnagyobb erényéről, a magyar lélek plasztikus, örök időkre érvényes megrögzítéséről.» [L. a többi lapban is. Pl. Pester Lloyd: 93. sz. (B. A.-tól.) Alkotmány: 93. sz. (Anka Jánostól).]

U. i. 100. sz. — *Keszler József: Szerelem.* Színmű négy felvonásban; írta: Barta Lajos; előadták a Vigszínházban 1916 ápr. 8-án. «Az ifjú szerző ugyan még sokat fog tanulni a tapasztalat terén, míg a drámaszerkesztés tekintetében eléri a kellő biztosságot... De hogy eme tökéletességeket elhódítja, arra biztató kilátást nyújt a nagyértékű megfigyelő tehetség, melynek meggyőző tanujelét adta ez első darabjában.» — *Szederkényi Anna: Egy tizkoronás arany.* Önéletrajzi vonatkozású tárca.

U. i. 104. sz. — p. g.: *A «Sárga csikó» a Nemzeti Színházban.* Rövid

cikk Csepreghy Ferenc népszínművének felújításáról 1916 ápr. 12-én. (L. a többi lapban is. Pl. Neues Pester Journal: 1916. évf. 104. sz.)

U. i. 105. sz. — Hosszabb napihír *Eötvös Károly* (1842—1916) haláláról. (L. a többi napilapban is. Pl. Neues Pester Journal: 1916. évf. 105. sz.; Az Est: 106. sz.)

U. i. 106. sz. — A Tudomány-, Irodalom-rovatban a Magyar Zsidó Archivum és az OM. IKE. nagy *Háborús Almanachjának* rövid ismertetése. (L. még: Világ: 107. sz.)

U. i. 107. sz. — *Eötvös Károly búcsúztatása*. A nemrég elhunyt író temetésének leírása. (L. a többi lapban is. Pl. Neues Pester Journal: 1916. évf. 107. sz.; Budapesti Hirlap: 111. sz.) — *Eötvös Károly és a védőtársa*. Adoma. — *A képviselőház alelnökének kitüntetése*. Hír arról, hogy a király ő felsége a közügyek terén szerzett érdemei elismeréséül Szász Károlynak, az országgyűlés képviselőháza (és Társaságunk) alelnökének a belső titkos tanácsosi méltóságot adományozta. (L. a többi napilapban is. Sz. K. arcképét közölte: az Ország-Világ: 17. sz.; Vasárnapi Ujság: 17. sz.; Tolnai Világlapja: 18. sz.)

U. i. 109. sz. — *Sigma: A kriptá küszöbén*. Emlékezés Eötvös Károlyra.

U. i. 110. sz. — *Eötvös Károly és a zene*. Adoma.

U. i. 112. sz. — *A nagyidai cigányok német köntösben*. Hír arról, hogy Schiller Zsigmond dr., a Pester Lloyd szerkesztője lefordította Arany víg eposzát. A Neues Wiener Tagblatt 1916 ápr. 10-diki száma mutatványt is közölt a fordításból. (L. még: Budapesti Hirlap: 111. sz.)

U. i. 113. sz. — *Dráma Tisza-Eszlárról*. Egy fiatal költő: Zweig Arnold, akinek egyik novellás könyve nemrég megkapta a Kleist-díjat, drámát írt a tiszaezlári hirhedt vérvádpőréről. Az ötfelvonásos dráma címe: «Ritualmord in Ungarn.» A cikk ismerteti a darabot és mutatványt is közöl belőle. (L. még: Berliner Tageblatt: 210. sz.)

U. i. 114. sz. — *Malonyay Dezső meghalt*. (1866—1916 ápr. 22.) Hosszabb napihír. (L. a többi napilapban is. Pl. Neues Pester Journal: 1916. évf. 114. sz.; Budapesti Hirlap: 116. sz.; Az Est: 115. sz.) A gyászjelentést l. Az Ujság: 115. sz.

U. i. 123. sz. — *Meghalt Petőfi egyik barátjáné*. Hír arról, hogy Gyöngkőn 1916 ápr. 26-án meghalt Halassy Károlyné, szül. Sass Zsófia. — *Az Akadémia nagyhete*. Választások. A pályázatok eldöntése.

U. i. 124. sz. — *A lipcei egyetem magyar kollegiuma*. Hír arról, hogy a lipcei egyetem magyar kollegiuma Hans Stumme megnyitó előadásával 1916 május 3-án kezdődött. Az első előadáson számos magyar jelent meg. — (p—r.): *Naiv emlékiratok*. Kenedi Géza ilycímű könyvének (gyerekkorbeli emlékek) ismertetése. — *Szóval s tollal a hazáért*. A Borsod-Miskolci Közművelődési Egyesület ilycímű kiadványáról szóló tájékoztatás. (L. még: Világ: 107. sz.)

U. i. 129. sz. — *Shakespeare-kultusz Óbudán*. Tréfás megemlékezés az egykori óbudai Kisfaludy-színházról. — *Magyarok a Strypa partján*. Adatok a háborús költészetéhez. — *A modern újságírás*. Szabó László ily

oímű könyvének rövid ismertetése. (L. még: A Hét: 21. sz.; Magyarország: 100. sz.) — *The Hungarian Review*. Tájékoztató az ilycímű magyarországi angol havi folyóiratról.

U. i. 132. sz. — *Shakespeare-ciklus Óbudán*. Rakódczay Pál megjegyzései Az Ujság 1916. évf. 129. számában megjelent Shakespeare-kultusz Óbudán c. cikke.

U. i. 134. sz. — (—mond.): Szép Ernő Élet, halál c. könyvét ismerteti. (L. még: Világ: 127. sz.)

U. i. 136. sz. — *Kupa Árpád tragédiája*. Napihír arról, hogy Kupa Árpád regényíró (1859 jan. 11. — 1916 máj. 15.) Túrkevéen 1916 máj. 15-én gyilkosságnak esett áldozatul. (L. a többi napilapban is.) «Utolsó regényét tizenöt évvel ezelőtt írta. Címe «Kenyérmező» volt, de nem jelent meg sehol. Azóta nem hallatott magáról.»

U. i. 141. sz. — *Görgei Artur*. (1818—1916.) Hosszabb napihírszerű tudósítás arról, hogy az 1848—49-diki szabadságharc egykori fővezére 1916 máj. 21-én Budapesten meghalt. (L. a többi napilapban is.)

U. i. 143. sz. — *Kozma Andor: A kormányzó és a tábornok*. (L. Tárca Kossuth Lajosról és Görgei Arturról. (Folytatása a 144. sz.-ban.) — *Görgei Artur a ravatalon*. Napihír. (L. a többi napilapban is.)

U. i. 145. sz. — *Görgei Artur temetése*. Hosszabb napihír. Az egyház búcsúja után Kozma Andor mondott beszédet a ravatalnál, a sírnál pedig Beöthy Zsolt parentálta el a halott tábornokot. (A cikk a két beszéd szövegét is közli.)

U. i. 149. sz. — -si.: *Magyarok dalolnak*. Lázár Miklós ilycímű háborús vonatkozású könyvének ismertetése. «Témái szerint a könyv — az író három fronton szedte az impresszióit — nagyon változatos; de belső egységet ad neki a lelki belekapcsolódás, az átérzés állandósága...» — *A hetvenéves Apponyi*. Pest vármegye székházában 1916 máj. 28-án ünnepelték a magyar parlament ellenzéki pártjai Apponyi Albert gróf születésének hetvenedik évfordulóját. (L. a többi napilapban is.) A. A. gróf arcképét közölte Az Érdekes Ujság: 18. sz.

U. i. 154. sz. — -án.: *Két új könyv*. Kosztolányi Dezső: Bűbájosok c. novellás könyvének és Szederkényi Anna: A míg egy asszony eljut odáig c. regényének ismertetése és bírálata. «Kosztolányi Dezső a novelláiban is lírikus marad. A testes kötet sok novellájában mindenütt ugyanarra az alapszínre bukkanunk: a neuraszténiára.» (L. még: Pesti Hírlap: 113. sz.) Szederkényi Anna regénye a költőről szól és az asszonyáról, aki megszökött érette a szülői háztól, megy vele tüskön-bokron át, de később rájön, hogy a költő nem ama légies finomságú meselény, akinek képzelte... mire azután következik a kiábrándulás, a szökés — vissza a szülői házba. — (—mond.): *A Kárpátokból*. Nagy Samu ilycímű háborús vonatkozású könyvének ismertetése. — -án.: Brázay Emilnek: Ezt láttam c. háborús könyvét bírálja.

U. i. 155. sz. — *Görgei Artur 1848—49 szereplése*. Napihír arról, hogy Görgey István budapesti közjegyző 1906 júl. 28-án kelt végrendelete értelmében nemsokára egy oly emlékiratszerű mű jelenik meg a M. T.

Akadémia kiadásában, melynek célja Görgei Arturnak 1848—49-diki szereplését igazolni. A cikk közli a mű szerzőjének a munka kiadására vonatkozó rendelkezését s a mű megbírálására felkért akademikusnak, Concha Győzőnek az emlékirat jelentőségét mérlegelő nyilatkozatát. — A Tudomány-Irodalom-rovatban rövid megemlékezés Krudy Gyulának: Aranykéz-utcai szép napok című könyvéről s a «44-esek frontján» (Somogy-Tolnai Hadi Almanach) c. műről.

U. i. 156. sz. — *Sebők Zsigmond* (1861—1916). Hosszabb napihír az 1916 jún. 4-én elhunyt szépprózaíró haláláról. (L. a többi napilapban is.)

U. i. 157. sz. — *Sebők Zsigmond temetése szerdán lesz*. Napihír. A cikk közli Beöthy Zsoltnak, Berzeviczy Albertnek és Vargha Gyulának a gyászbeszéd alkalmából az özvegyhez intézett táviratát.

U. i. 159. sz. — *Plósz Sándor 70 éves*. Tudósítás arról, hogyan ünnepelték az ismert jogtudóst hetvenedik születésnapja alkalmából 1916 jún. 7-én. — *Sebők Zsigmond temetése*. Az elhunyt író végtisztességének leírása. (Mindkét hírt l. a többi napilapban is.)

U. i. 168. sz. — *Görgei Artur ifjúsága*. Id. Görgey István ilycímű, nemrég megjelent munkájának s a kiadás történetének ismertetése. (L. még: Az Est: 1916. évf. 68. sz. Ambrus Zoltán: Görgei Artur leveleiből.) — (-si.): *Írók és színdarabok* címen Salgó Ernő színi kritikáit; — h. r. pedig *A polgór* címen Gábor Andor új szépirodalmi munkáját ismerteti.

Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez. 1915. évf. 4. sz. — *Dongó Gy. Géza: Zempléni magyar nyelvemlékek*. Két töredék 1583—1587 tájáról. (Bűnügyi vizsgálati és hagyatékátadási jegyzőkönyvrészletek.) — *Nem jót áll Máty.* Ember András tizenhét négysoros versszakra terjedő verse a XVIII. század közepe tájáról. (Közli: Hegedűs Sándor.) — *Viczmándy Mátyás: A Viczmándy-család története*. Könyvismertetés. (III.)

Akadémiai Értesítő. 1916. évf. 3. sz. — *Beöthy Zsolt: Jelentés az 1913—4. évi Péczely-regénypályázatról*. A jelentésből megtudjuk, hogy a bizottság (Beöthy Zsolt, Heinrich Gusztáv, Voinovich Géza) a Péczely-regényjutalmat Tormay Cecil: *A régi ház* c. magyar történeti háborús regényének ítélte oda; egyben indítványozta, hogy Ferenczi Magda *Fehér árnyékok* c. regényét is részesítse az Akadémia — valamely rendelkezésre álló alaphoz — jutalomban. (Az indítvány kapcsán a jelentés behatóan elemzi a két kiemelt mű jelességét.) — *Szinnyei Ferenc: Jelentés az 1915-ik évi Vojnits-jutalomról*. Az illetékes bizottság (Császár Elemér, Ferenczi Zoltán, Sinnyei Ferenc) — két szavazattal egy ellenében — a Vojnits-díjra Drégely Gábornak *A kisasszony férje* c. bohózatát tartotta érdemesnek. A jelentés a jutalomra ajánlott darabon kívül még a következő színműveket ismerteti és bírálja: Ivánfi Jenő és Horváth Jenő: *Idegen földön*; Bródy Sándor: *Lyon Lea*; Hajó Sándor: *Déliabáb-utca 7.*; Hevesi Sándor: A madonna rózsája; Gábor Andor: *Ciklámen*; Lengyel Menyhért: *A táncosnő*; Gábor Andor: *Palika*. — *Szász Béla: Négy br. Jósika Miklós-levél*. Adatközlés. Négy Brüsszelben kelt — németből

fordított — levél az 1855 jún. 1. — 1862 máj. 5. közti időből. Az eredeti kéziratok a Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában vannak. — *Ferenczi Zoltán: Balassa Bálint és Ferenc haláláról Vizkeleti Tamás († 1611) egykorú naplójában.* Adatközlés a budapesti egyetemi könyvtár birtokában levő kézirat alapján. — *Lóczy Lajos beszéde Konkoly Thege Miklós ravatalánál.* (1916 febr. 29.)

U. i. 4. sz. — *Váczy János: Jelentés a gróf Teleki-pályázatról.* A jelentésből megtudjuk, hogy két pályázó — szomorú-játéka — tárgyául a Martinovics-tragédiát, egy pedig a Kemény Zsigmond regényéből is ismert Gyulai Pál történetét választotta. A bírálók többsége azt javasolta, hogy a díjat a Vértanúk c. pályaműnek adják ki. Ez a dráma «a magyar jakobinusok történetét szinte változtatás nélkül ábrázolja». (A felbontott jeligés levél szerint a darab szerzői: Szávay Gyula és Géczy István.) — *Négyesy László: Jelentés a Farkas-Raskó-pályázatról.* — *Ferenczi Zoltán: Jelentés a gróf Karátsonyi-pályázatról.* — *Császár Elemér: Jelentés a Buljovszky-jutalomról.* (Az utóbbi három pályázatra benyújtott művek között a bírálók nem találtak jutalomraméltót.)

U. i. 5. sz. — *Jelentés a M. T. Akadémia 1915. évi munkásságáról.* Az Irodalomtörténeti Bizottság működésének ismertetéséből egyebeken kívül megtudjuk, hogy sajtó alatt vannak, de a nehéz nyomdai viszonyok miatt eddig nem jelenhettek meg: 1. Régi Magyar Költők Tára. I. k. Újra kiadja: Horváth Cyrill. 2. Kazinczy F. levelezése. XXII. k. (Pótkötet.) Kiadja: Váczy János. 3. Gyöngyösy István Összes munkái. II. k. Kiadja: Badics Ferenc. 4. Kazinczy F. Tübingai pályaműve a magyar nyelvről. (1808.) Kiadja: Heinrich Gusztáv. 5. Dávidné zsoltárai. Dalgyűjtemény a XVIII. századról. Kiadják: Gulyás József és Harsányi István. 6. Bárá Palocsay György: Költeményes holmi. Kiadják ugyanazok. Előkészületben van s valószínűleg 1917-ben fog megjelenni Kazinczy F. élete és kora. II. kötet. Írta: Váczy János. — *Jelentés a pályázatok eldöntéséről.* — *A M. T. Akadémia jutalomtetelei.* (L. a Figyelő-rovatban.)

Allgemeine Rundschau. 1916. évf. 20. sz. — *Paul Maria Baumgarten: Turan.* A magyarság a közelmúltig egyedül állott az európai népek között. A finn-ugor nyelvrokonság felfedezése kapcsolatot teremtett, a törökhöz való etnografiai közösség még növelte az összetartozás tudatát s ma már finn és török tudósok, írók a magyarokkal együtt hirdetik a Turánból származó népek szolidaritását. Ehhez járult legutóbb a bolgárokkal való rokonság megállapítása. Szerző idézi török és magyar (Andrássy Gyula, Csernoch János) tudósok és államférfiak nyilatkozatait. E rokon népek erősen közeledni fognak egymáshoz. Vajjon mely nyelv lesz köztük az érintkezés nyelve? Szerző egyelőre a németet tartja erre alkalmasnak addig, míg a bolgár szomszédok megtanulnak magyarul.

Arbeiter-Zeitung. 1916. évf. 81. sz. — *Josef Diner-Denes: Deutsche Kultur — ungarische Kultur.* Ein Beitrag zum Problem «Mitteleuropa». Cikkíró ahhoz a problémához szól hozzá, hogy a világháború követ-

kezményeként miképen lenne lehetséges a magyarságot szorosan belevonni a németiség politikai és kulturális egységébe. Egy félszázad óta Ausztriához való viszonyunk miatt, a magyar sovinizmus rossz szemmel nézte és takargatta a német befolyás nyomait. Jókai és Petőfi Lamartine, Victor Hugo, Dumas és Béranger hívének vallották magukat. A nyolcvanas években a németiség hatása elől irodalmunk és művészetünk nyíltan a franciák felé fordult. Ibsen és Hauptmann meggyökereztetése nem sikerült, a modern magyar irodalom francia jellegű. Maga a nyelv és a stílus is átfranciásodott, könnyed és színes lett. Ma a magyar kultúra távol áll a némettől, mely századokon át táplálója volt.

Athenæum. 1916. évf. 3. sz. — *Sas Andor: Madách és Hegel.* A szerző Voinovich Géza Madách-monografiájának abból a megállapításából indul ki, hogy „Madách történeti eszméit egy korabeli népszerű filozófustól kölcsönözte s ez Hegel”; e hivatkozás alapján részint pontosabban óhajt utalni a szóba hozott egyezésekre, részint kiegészíti őket. Madách és Hegel egyaránt az emberlét, a világtörténeti fejlődés átfogására törekvő szellemek társaságába tartoznak. Madách koncepciója egyetemesebb, Hegelé tudományosabb. Hegel a keletet Madáchesal egyező módon a fizikai nap és a belső nap: az öntudat szülőhelyének mondja. A napkelet és az értelem felderengése jelképes kapcsolatban fordul elő a Vorlesungen világtörténeti áttekintésének bevezetésében. Ádám a kultúra bölcsőjét ugyanott keresi, ahol a német romantika útjain Hegel. Az Ember Tragédiájában az első három történeti jelenet dialektikájának egy eléggé jelentékeny motívuma a hegeli történetbölcsélet vezéreszméjére emlékeztet. Kik képviselik az eszmét az új törekvések formájában? A történelmi személyiségek, — feleli Hegel. A történeti hőrosz hegeli vonásai illenek Ádámra. Az Ember Tragédiájának négy álomjelenete mutat tárgyi tekintetben összefüggést a Vorlesungen speciális történeti fejtegetéseivel. (A görög, a római, a Tankred- és a Keppler-jelenet.) Madách nem Hegelt dramatizálta. Az Ember Tragédiájában sok minden van, ami Hegelben hiányzik és viszont. De mindkettő a történet átfogására, céljainak, rendjének és tisztulásainak megérzékítésére törekszik. — *Sas Andor: Váczy Jánosnak Kazinczy Ferenc és kora,* — *F. b.: Koszó Jánosnak Fessler Ignác Aurél élete és szép-irodalmi működése* c. munkáját ismerteti és bírálja.

Alkotmány. 1916. évf. 76. sz. — *-s -ó.: Szabad gondolat.* Tárca, mely a Szent István Akadémia megalakulásának jogosultságát védi.

U. i. 79. sz. — *tb.: Kossuth Lajos és a világháború.* Vezéreikk, amely K. beszédeiből vett idézetekkel bizonyítja, hogy K. szeme örökké rajta függött a keleti kérdésen és senki nála többször nem emlegette, hogy ebből Európa legsúlyosabb háborús válsága fog támadni, amelyben a magyar nemzet hivatva van a szabad német nemzettel szoros baráti viszonyban élni. — *Anka János: A jövő irodalma.* Bolza Gyulának *Az eljövendő magyar irodalomról* szóló dolgozata nyomán kifejti, hogy a külső technika kultusza kiélte önmagát. A kétely és esüggedés mostani

passzív irodalmát a hit és remény aktív költészete fogja felváltani. Az eljövendő írók meg fogják találni az utat a magyar nép lelkéhez és diadalmas kifejezést fognak adni az emberiség örök és most újult erővel jelentkező Isten- és vallásvágyának.

U. i. 100. sz. — *Anka János: A tüzes hajnal.* Tárcza Törökné Kovács Hermin ilycimű regényéről.

U. i. 105. sz. — *Eötvös Károly.* Nekrológ. «Irodalmi tevékenysége — úgy mond — kétségtelenül jelentősebb s hasznosabb volt politikai működésénél s érdemeit ezen a téren sok elismerés kísérte, de nevének nagyobb s mélyebb népszerűséget s jelentőséget még sem adhatott.»

U. i. 107. sz. — (tb.): *Magyar tudományos vita.* Tárcza Szekfű Gyulának *Mit vétettem én? — Ki gyalázta Rákóczi?* c. könyvéről. Azt látja, hogy Szekfű a Száműzött Rákóczi c. könyvvel kiábrándítani akarta a nemzet egy részét a száműzött Rákóczi politikájából.

U. i. 111. sz. — *N.: Dudek János.* (1858—1916.) Terjedelmes nekrológ.

U. i. 112. sz. — *Vargha Damján: A szentsír temploma és a Kalvária.* A gyöngyösi franciskánusok könyvtárában őriznek egy magyar szerzetestől írt latin nyelvű munkát, amely a Szentföld legnevezetesebb helyeiről szól. A XVI. század első negyedéből való és van benne néhány magyar szó is.

U. i. 143. sz. — *Pethő Sándor: Sztrakomiczky Károly.* Meleghangú megemlékezés. (Tárcza.)

U. i. 175. és 177. sz. — (tb.): *Görgei jellemének kifejlődése.* Görgey Istvánnak Görgei Artur ifjúsága és fejlődése a forradalomig c. műve nyomán írt jellemrajz.

Berliner Tageblatt. 1916. évf. 114. sz. — Molnár Ferenc «A fehér felhő» c. darabjának ismertetése.

U. i. 167. sz. — *Eugen Binder: Das ungarische Soldatenlied.* Cikk a magyar katonadalokról.

U. i. 173. sz. — *Drei neue Opern.* A névtelen cikk dicsérettel szól Otto Neitzelnek «Der Richter von Kaschau» c. operájáról, melyet a darmstadti udvari Színházban adtak elő. Az «ügyesen fölépített» opera 1350 körül Kassán játszik; tárgya Jókai Mórnak egyik novellájából van véve.

U. i. 195. sz. — *Ernst Goth: Die weisse Wolke.* Meleghangú méltatás Molnár Ferenc darabjáról, a «Fehér felhő»-ről. A darab értékét a drámaiság hiánya nem csökkenti. Az egész egy ötleten épül föl, amelyet az író a magyar néplélek csodameséinek mélyéből merített, amelyben benne van a nép minden érzése, vágyakozása és álmái. Ezért mondható a kis darab a legértékesebb színpadi műnek, mely eddig a háború sugalmazására íródott.

U. i. 228. sz. — *O. My.: Vom Hoftheater in Braunschweig.* A braunschweigi udvari Színház 1915. évi műsorából többek között kiemeli Molnár Ferenc «Testőr»-jének színrehozatalát.

U. i. 231. sz. — *Ernst Goth: Der Mann von Tisza-Eszlar.* Tárcacikk, meleghangú emlékezés Eötvös Károly politikai és közéleti pályájára.

Budapesti Hírlap. 1916. évf. 55. sz. — *Dunántúli: Levelek.* Újabb hozzászólás az ú. n. nyugatosok és a Dunántúli közti vitához.

U. i. 67. sz. — *Pékár Gyula: A halhatatlanság.* Elmélkedés a nagy magyar íróknak az utókor előtti értékeléséről.

U. i. 73. sz. — *Irodalmi est a ref. theológián.* Rákosi Jenőnek Gyóni Géza verseiről tartott előadása.

U. i. 74. sz. — *Lyon Lea Amerikában.* Közlemény arról, hogy Bródy Sándor drámáját a newyorki Irwing Place színházban előadták.

U. i. 75. sz. — *Az idegen helynevek.* Beöthy Zsoltnak e tárgyban az Akadémia elé terjesztett javaslata.

U. i. 81. sz. — *S. F.: Levelek.* Rövid cikk Szép Ernőnek «A tavaszi felhők» c. verséről.

U. i. 88. sz. — *N. n.: Hajnik Imre.* (1840—1902-ig.) Hajnik Imre jogi író életpályájának és munkásságának méltatása.

U. i. 110. sz. — *Egy erdélyi szász vallomása.* A Hadsegítő Hivatal által «Von der Donau und der Theiss» c. kiadványban megjelent magyar dalok német fordításának ismertetése. (L. ugyane tárgyról a Frankfurter Zeitung 1916. évf. jún. 16-diki esti számának «Ungarische Kriegspoésie» főírási cikkét.)

U. i. 124. sz. — *Dunántúli: Levelek.* Ady Endre kálvinizmusáról.

U. i. 136. sz. — *-ő.: Zichy Géza gróf. Tárcsa.* (Z. G. írói és művészi munkássága ötvenedik évfordulója alkalmából.) — *Hetvenéves író.* Napihírszerű megemlékezés arról, hogy Hamvai Kovács Zsigmond, ki ötvenéves írói multra tekinthet vissza, most töltötte be életének hetvenedik évét. A cikk néhány jellemző sort is közöl H. K. Zs. egyik verséből.

U. i. 143. sz. — *Berzeviczy Albert: A Dunántúl kulturái hagyományai.* Tárcsa.

Budapesti Szemle. 1916. évf. 4. sz. — *Concha Győző: Montalembert és Eötvös a harmincas években.* Eötvös és Montalembert nem ismerték egymást személyesen, mikor levélbeli érintkezésük megkezdődött. A jeles francia író lelki egyenisége iránti érdeklődése sugallhatta Eötvösnek 1853 január 15-iki levelét, mellyel fölkeresi s neki «A XIX. század uralkodó eszméi»-t megküldi. Ugyanazzal a hévvel, mely vallása iránt el töltötte, lelkesedett a fiatal Montalembert az alkotmányos politikai és egyéni szabadságért. Lelkiismereti küzdelmeinek 1834 dec. 8-án véghez ment lezáródásával minden erejét «Magyarországi Szent Erzsébet élete» megírásának szenteli s csalódásaiért e nagy lélek felemelő jellemének bámulatában keres vigasztalást. A Karthauzi gondolata ott, akkor kél Eötvös lelkében, ahol s amikor Montalembert «Magyarországi Szent Erzsébet» világot lát. Eötvös bizonyára nem kevésbé volt romantikus, ha nem is oly kifejezetten katolikus, mint az említett életrajz szerzője. Romanticizmusa a magyar érzés- és gondolatvilág körében, főleg a Karthauzinak vallásos megoldásában rejlik, mely által a meghasonlott léleknek megnyugvást ígér s a Karthauzinak ez a vallásos alapja köti egybe Montalemberttel. Eötvösben nem nehéz Kant szubjektív idealizmusát

katolikus hittel párosulva összes munkáiban követni. A francia íróéhoz hasonló lelkesedéssel beszél Montalembertnek is ifjúsága óta szeretete tárgyáról, az irlandiról, aki inkább martírrá lett, de szent hitét el nem hagyta. A kapocs, melyet a Karthauzi és Magyarországi Szent Erzsébet által fűzöttnek látunk, már kezdetben nem egyedül a vallási eszmék találkozásából alakul. A Karthauzi nemcsak az egyéni élet belső mikrokozmoszának lélektana és etikája. E mű «a XIX. század uralkodó eszméi»-nek is csiréje, amelyek meg Montalembertnek első ifjúsága óta ápolta szabadság-eszméivel rokonok. A Karthauzi az egyes emberben ható egyéni belső tényezőnek, az állami erő fölött adott elsőbbség apologiája. «A XIX. század uralkodó eszméi»-nek keresztény alapja, mely meg a Karthauzin nyugodott, köti egybe már pályájuk kezdetén, talán anélkül is, hogy egyikük a másiktól tudott volna: Eötvöst és Montalembertet. — *Bárá Forster Gyula: Hunyady János származása és családja.* (II.) Történelmi értekezés. — *Sebestyén Károly: A háborús irodalom lélektanához.* Ezt a háborút a cselekvő gondolat teremtette. A gondolat, amely félt, reszketett, rémeket látott és láttatott, terjesztette a mételet, az ismétlés erejével nyomóssá tette jelszavait, előkészítette a lelkeket. Egészen természetes volt az a reménységünk, hogy a nagy kavargásban az emberiség nagy szellemei rendületlenül fogják megállani helyüket, rajtuk nem lesz hatalma a szenvedélynek, a gyűlölködésnek, a rágalomnak. Nagyon bizakodtunk, nagyon megcsalhatkoztunk. A szerző ezután a mai gondolkodás nagy mestereinek a háborúval kapcsolatos nyilatkozatait ismertette és vizsgálva arra az eredményre jut, hogy a háborús irodalom lélektanának főjellemzője, hogy benne elhomályosul a tudományos lelkiismeret, a tiszta tárgyilagosság, a látás élessége, az ítélet nyugodtsága, a logikai gondolkodás szoros és szerves kapcsolatosága. — *Kardos Lajos: A «Falu bolondja» Aranynál.* A «Falu bolondja» hatvannégysoros töredéke Aranynak. Alapgondolata az, hogy sok költői tehetség semmisül meg a falusi életben, csak azért, mert azt, akit ezzel megáldott a szerencse szeszélye, másrészt oly mostoha viszonyok közé juttatja, amelyek teljesen elnyomják tehetsége lángját. E tárgy a Bolond Istóknak csak tervezett harmadik énekével is érintkezik, de foglalkoztatja Aranyt prózai dolgozataiban is. (L. Irányok: Az észszerű utánzásról a költészetben.) — *Kozma Andor: Mephistopheles megjelenése.* Jelenet Goethe Faustjának első részéből. (Műfordítás.) — *Heinrich Guszta: A Don Juan-monda* címen Hans Heckelnek, Das Don Juan-Problem in der neueren Dichtung (Stuttgart, 1915. 172. l.) c. könyvét ismerteti.

U. i. 5. sz. — *Huszár Vilmos: A magyar irodalom helye az európai irodalomban.* I. (Az európai irodalom kialakulása és a magyar irodalom.) A legtöbb nemzeti irodalmat a kölcsönös hatások láncolata fűzi egymáshoz és épp ezért bizonyos szolidaritás áll fenn közöttük. A magyar irodalom története is összefonódik az «európai literatura» kialakulásával és történetét csak úgy ismerhetjük meg helyesen és teljesen, ha a többi irodalom evolúciójához mérjük. Általánosan elfogadott vélemény, hogy a magyar irodalom uralkodó jellemvonása a hazafiság. Hogy irodalmunk lassabban

és a többi európai literatúrával szemben elkésve fejlődött, annak oka, a politikai viszonyokon kívül, kétségkívül abban is keresendő, hogy minket semmiféle rokonsági kapocs nem fűz a román nyelvcsaládhoz és a román kultúrához. «Bármiként legyen is, a magyar irodalom izoláltságának főoka bizonyára túlon túl kifejezett hazafias jellegében rejlett.» Amidőn — úgymond a szerző — európai távlatból vázolja irodalmunk képét, nem célja új tényeket felfedezni, csupán új szempontból óhajtja a magyar irodalom ismert jelenségeit megvizsgálni, illetőleg ezeket az európai irodalom keretébe beilleszteni. E vázlatban a magyar irodalom fejlődési mozzanatai közül főképp azokat óhajtja érinteni, amelyek a nagy európai eszme- és érzésáramlatokkal kapcsolatosak. II. (Hogyan kapcsolódik a magyar irodalom fejlődése az európai irodaloméhoz?) A magyar irodalom evolúciója az európai irodalom fejlődésének nagy vonalaival kapcsolódván össze, főbb fázisai legvilágosabban úgy jelölhetők meg, ha az egyetemes irodalomtörténet tagozódását vesszük figyelembe. III. (A középkori európai irodalom és a magyar irodalom.) A középkori ember előtt két ideal lebegett: a hit és a lovagságé. Magyar lovagi költészet nem volt; vagy ha volt, nyoma veszett. A középkori európai irodalom ihletének másik dús forrásából, a vallásból fakadt magyar alkotások esztétikai értéke meglehetősen csekély; noha stílus dolgában prózánk vallásos termékei nem maradnak mögötte az e fajtájú latin iratok nyelvének. Mindent összevéve, a magyar középkor irodalmi mérlege európai szempontból nem mutat fel számottevő eredményt. — *Kéký Lajos: Élmények és emlékek Baksay Sándor elbeszéléseiben.* Baksay elbeszélésein mély nyomokat hagytak élményei és emlékei. Legtöbb elbeszélésének tárgyát ifjúkori emlékei között kedves Ormánsgázból hozta magával. Gyermekéveit Oldon töltötte, hol atyja rektor volt. Oldról Monosokorra került atyja praesoransnak. Kedves baranyai ligetei és magyarjai közül ugyan elragadta sorsa, de az ihlet percében képzelete szárnyán vissza-visszajár közéjük. Talán egyetlen elbeszélése sincs, melynek tárgya tisztára költői lelemény. Már Dömötör János belét alkotása módjába s észreveszi, hogy nem szeret sokat bízni képzeletére; ezért mikor írásra ösztönzi, közöl vele egypár novella-tárgyat is. Nagyobb elbeszélései közül a «Nagymama karácsonyja» s «A csudálatos történet» a legteljesebb mértékben személyi élményekből: a maga életének gyermek-kori élményeiből sarjadt. Dömötör Jánosnak meg is írta Baksay, hogy nagyanyjáról szól az elbeszélés. Igen érdekes, hogy Akhábné történetéből trilógiát tervezett Baksay. «Patak banya» szomorú történetét is ifjúkori emlékei között az Ormánsgázból hozta magával. A hagyomány szerint Patak Istvánné a bogdási harangozónak volt a felesége, csábítója pedig a pécsi káptalan Körösönye-pusztájának ispánja. Csász Páter alakja már Baksaynak csanádi lelkész-sége emlékeiből szövődik bele a történetbe. Bárdos Benedeknek hívták modelljét. «Tifágómen, Tipiómen» kedves története is, ormánsgági emlékeiből való. Tipiómen igazi neve Pápai Textorius (Takács) János volt s külföldi iskolázása után 1746-tól 1772-ig lelkész-kedett Vajszlón. Testvére József, ki a novellában Tifágómen nevet nyert, utrechti tanulása után somogyszerdahelyi pap lett. Nem költői lelemény

«Jáhel» tárgya sem; ez is megtörtént a Drávaszállásán, Drávaszabolcs és Dázsónypusztja környékén. A «Pusztai találkozás» hőisében Dombay Mátéban, legkedvesebb barátját, Dömötör Jánost rajzolja. A nemes-kondori atyafiság templomépítésének módjában a luzsoki templomépítésének emlékei csillannak föl. Dombay Máté viselkedésében a tarhalmi küldöttséggel szemben Baksay egy öreg barátjának, Szőke Gábornak hasonló esete van beszöve. «A hajmagágó» paplakának rajzához a vonásokat, úgy látszik, a kisharsányi paplak élete adta. Több elbeszélésének egészen személyes természetű élmény szolgáltatta alapját. Példa reá «A daru és a fecske». Egyik-másikhoz maga is odajegyezte, hogy való történet az alapja. (A kukorica-csösz; Csaba Ferke redivivus.) Egy kedves baranyai monda szálaiból szötte «Szentkirályi Kata» c. hosszabb elbeszélését, melyet később kibővítve «A király futása» címmel bocsátott közre. A «Dáma» magvát is egy egyszerű baranyai népdal szolgáltatta. — *Jakab Ödön: Shakespeare.* Költemény. — *vg.: Eötvös Károly.* (1842—1916.) Eötvös Károlyban egy magyar típus élt közöttünk. Sok volt benne Vas Gereben adomázó táblabíráinak nyakasságából. A józan ész volt szellemének magva; ez is magyar vonás. A magyar faj józan értelménél csak egyet tartott többre a világon: a saját magát. Ez csillogott maró gúnyjában, szípkázott anekdotáiban, ez sugallta hatásos ötleteit. Nemcsak becsülte a józan értelmet, hanem túl is becsülte; innen származnak fogyatkozásai. Eötvös régóta és sokat írt. Tárcái néha szépek, sokszor tanulságosak is voltak, mint a nazarénusokról írt időszerű fejtegetése, mely legtöbbet ér munkái közt. Egy pár év alatt huszonnégy kötetet adott ki. Mindebben alig van igazán szépirodalmi mű, ilyen részlet is alig. Csupa visszaemlékezés ez vármegyei élete, ügyvédi és politikai pályája körére. Jellemrajzainak csak egy-egy részlete sikerül szerencsésen; teljes jellemrajz csak egyszer, a Böthök uramé. S munkái még sem ok nélkül keltettek érdeklődést, habár csak rövid időre. Letűnt, kedves és érdekes világot rajzolnak azok: a magyar társadalmi és politikai élet Bidermayer-korát. De bár e munkák velejökben nem szépirodalmiak, elbeszélésük az. Szerzőjük előadó-tehetségének két szépirói eleme van: humora s nyelve. Híres beszélő volt s azon igyekezett, hogy egészen úgy írjon, amint beszél. Innen bőbeszédű pongyolasága. Jobban hatott tréfálkozása, az enyhén csipkedő, mosolygó magyar humor. Minden nemzetnek más a humora. (A szerző itt egy-két szóval rámutat az angol, amerikai, francia, német és magyar humor fősajátságaira s írónk közül Arany, Jókai, Mikszáth és Sipulusz humorát jellemzi röviden.) Eötvös Károly humora nem annyira a kedély virága; tekintetünket a tárgyról inkább az íróra vezeti, aki anekdotákban gondolkodik. Mi marad fenn műveiből? Kevés. Bőbeszédű visszaemlékezései, nem igen hű feljegyzései már is prédául estek a feledésnek. De vannak munkáiban részletek, melyeket érdemes volna megmenteni. — *-ys.: Háborús versgyűjtemények.* Szabolcska Mihály: Háborús versek könyve; — Radó Antal: Háborús strófák; — Wlassics Tibor: Világok tusáján c. köteteinek ismertetése. Szabolcska gyűjteménye háborús költészetünket nem valami kedvező színben, valódi értékén alul állónak mutatja. Ez a meg nem válogatottság

a főfogatkozása a másik két háborús verskötetnek is. — *Horváth János*: *Tormay Cecile* címen az ismert írónőnek «Emberek a kövek között» és «A régi ház» c. regényeit ismerteti és bírálja. Közhely, hogy megszámlálhatatlan idegen élet olvadt bele a magyar fajiságba; de mindkét részről mennyi szenvedés és lemondás árán? Hányszor s miért nem sikerült az egybeolvadás? Ezekkel a kérdésekkel nem szoktunk vesződni; de ezek érdeklik Tormay Cecile-t. A fajkeveredés egyes végrehajtói, közvetítő egyénei, a sorsukat kiszabó lelki erőknél csendes, de elkerülhetlenül áldozatot kívánó, öntudatlan vagy titkolt tusakodásával: ezek az ő választott regényhősei és lélektani problémái. Ami a kivitelt illeti, az első regény a maga egyszerűbb koncepciójával talán áttekinthetőbb és lendületesebb; a másik, mely három nemzedék sorsán vezet keresztül, zsúfoltnak s az anyag nagyságához képest kissé szaggatottnak látszik. De ezt figyelemre-méltó írói erények mérséklék: diszkrét tartózkodás a hatásos jelenetek olvasó kihasználásától, szoros takarékoság a jellemző történetfordulatok megválogatásában. Kár, hogy nyelve, színességre törekvésében, nem ment a keresettségétől.

Corvina. 1916. évf. 11. sz. — *Salamon Gyula*: *Az irodalom népszerűsítéséről*. A már meglevő gyűjteményes vállalatok teljesen elegendők arra, hogy az irodalmat «népszerűvé» tegyék. A kiadók a német kiadó-vállalatok mintájára az érdekkörükbe tartozó írók műveiből évente nagy tömegben nyomott és potom áron forgalomba bocsátott tartalmas Almanachok révén íróik regényeiből érdekesebb töredékeket, egyes elbeszéléseket és költeményeket vagy egyéb cikkeket bocsáthatnának a közönség széles rétegébe. Az ily évkönyvek a legjobb eszközei az irodalom népszerűsítésének.

U. i. 16. sz. — *Seitz Lipót*: *Néhány szó a magyar könyvről, a háborúval kapcsolatban*. Tanácsok a könyvkiadók számára a magyar könyveknek a haretéren tartózkodó katonák közt való terjesztése ügyében.

Das Interessante Blatt. 1916. évf. 23. sz. — *Kálmán Imre és Jenbach Béla* «Csárdásfürstin» c. operettjének 100-ik bécsi előadása alkalmából közli a szerzők és a főszereplők csoportképét. (L. a többi bécsi lapban is.)

Das Literarische Echo. 1916. évf. 18. sz. — *Alexander von Weilen* Földes Imre «Grün Lili» c. darabjáról írt elítélő kritikát, bécsi előadása alkalmából.

Debreceni Protestáns Lap. 1916. évf. 13. sz.). — *Baráth Imre*: *Hogyan neveljünk pennás embereket?* A szerző szerint a protestáns egyháznak gondoskodnia kellene, hogy érdekei védelmére minél több tollforgató papja legyen. — Hír arról, hogy a debreceni Csokonai-kör 1916 márc. 25-én ülést tartott, melyen Oláh Gábor felolvasta «A rokoko Csokonai» c. értekezését. — *Thaly Kálmán emléke a debreceni egyetemen*. Debrecen város törvényhatósága elhatározta, hogy Thaly Kálmán nevére

40,000 koronás ösztöndíj-alapítványt tesz a debreceni egyetem hallgatói részére.

U. i. 18. sz. — *Kardos Albert: Eötvös Károly és Csokonai.* (A «Vajda» halála alkalmából.) Eötvös Károly az «Utazás a Balaton körül» c. munkájában költőileg szebbnek tartotta, ha Csokonait akkor hordozza a Balaton körül, akkor viszi át a tihanyi réven, mikor Somogyból hazafelé készül. Pedig Csokonainak 1800 elején hazafelé tett útját jól ismerjük és ez messze eltért a Balaton vidékétől. Eötvös e tévedését hamar feledteti az a hódoló kegyelet, amellyel Csokonait körülveszi. Hálátlannak mondja a Dunántúl és főképp a Balaton vidékét, hogy még egy emléklap se mutatja Tihany bérceén azt a helyet, ahol a költő még egyszer megsiratta Lilláját és ahol örök pihenő helyet jelölt ki a maga hamvainak.

Délmagyarországi Közlöny. 1916. évf. 70. sz. — A Színház rovatban: «A legszebb, legmeghatóbb magyar darab Mährisch-Ostrauban született. A haditudósítók ott voltak februárban s Molnár Ferenc négy éjen át írta meg a Fehér felhőt.»

Der Panther. 1916. 5. sz. — *I. Stein: Zur Geschichte des deutschen Schrifttums im Banate.* Összefoglalja és méltatja a 19. század második felének a Bánságból származó német íróit: Martini, Gabriel József, Grün Károly, Delle Grazie Mária, Milow István, Schmidt Miklós, Müller-Guttenbrunn Ádám, Probst Jenő, Wettel Ferenc, Schmidt Lajos, Alscher Ottó, Krause Ottó, Triebnigg Ella és Hauser Ottó működését. Meg kell azonban jegyezni, hogy Stein összeállítása sem nem teljes, sem a lokális színre nincs tekintettel s csak külső kapcsolattal tartja együtt ezt az írói kört. — *Ella Triebnigg: Deutsches Schrifttum in der Zips* a szepességi újabb német irodalom áttekintése, Linder Ernő, Götz Rudolf, Kövi Imre és mások méltatásával, akik részben «in Ofen-Pest» működnek, részben másutt «in magyarischer Sprache» művelik az irodalmat.

Deutsche Kultur in Der Welt. 1915. évf. 3. sz. — *Engelbert Pernerstorfer: Die deutschen Kulturromane des Banater Schwaben Adam Müller-Guttenbrunn.* Részletes ismertetés Müller-Guttenbrunn bánáti író erősen magyar-ellenes tendenciájú regényeiről.

Deutsche Literaturzeitung. 1916. évf. 11. sz. — *Ludwig Rácz* ismerteti Erdélyi Lajosnak két értekezését (Melyik nyelvterületen írhatták a gyulafehérvári glosszákat, 1914 és: A Halotti Beszéd mint nyelvjárási emlék, 1915). E műnek bírálatát l. folyóiratunk. 1915. évf. 220. l.

U. i. 12. sz. — *Wilhelm Bauer* ismerteti Thallóczy Lajosnak Joh. Christ. Engel magyar történetiről szóló munkáját (Ungarische Rundschau 1915).

Deutsche Rundschau. 1916. évf. 9. sz. — *Gottfried Fittbogen: Die ungarländischen Deutschen während des Krieges.* Lelkes és beható ismertetése a magyarországi németek háborús irodalmának.

Die Deutsche Bühne. 1916. évf. 13. sz. — A német színpadok márc. 27-től ápr. 2-ig terjedő műsorában magyar szerzőtől való darab 11 estén szerepel.

Die Woche. 1916. évf. 15. sz. — Közli Tormay Cecil arcképét abból az alkalomból, hogy a M. Tud. Akadémia a Péczely-díjjal tüntette ki. V. ö. **Der Welt-Spiegel** (Berlin). 1916. évf. 17. sz.

Die Zeit. 1916. évf. 4844. sz. — A tárcarovatban a. beszámol Molnár Ferenc «Liliom»-ának bécsi reprizéről. Dicséri a nagyhatású előadást és az író művészetét, mellyel «züllött egzisztenciákat egy pár biztos jellemző vonásban, élethűen és népies erővel állít elénk», továbbá a dialogust, melyben «megható egyszerűséggel szólaltatja meg mindazt, ami a szerencse kitagadottjait a mindennapi élet küzdelmeiben belsőleg és külsőleg megmozgatja».

U. i. 4878. sz. — Kritika Gábor Andor «Ciklámen»-jéről. «Der neue Mann hat scharfe jungungarische Schulung: alles ist sketchartig, brutal auf den Effekt gearbeitet, durchtrieben, mit kalter Publikumsverachtung zusammengekünstelt». — Bíró és Lengyel «Cárnó»-je, melyet a Stadttheater adott elő: «halb Sensationsstück, bis an den Rand gefüllt mit grossen Hof- und Staatsaktionen, die sich mit der Hast eines Filmdramas überstürzen, halb Ränkespiel im geistreichelnden Konversationsstil des seligen Scribe, steht und fällt sie mit der Darstellerin der Titelrolle».

Dunántúli Protestáns Lap. 1916. évf. 17. sz. — *Eötvös Károly.* Nekrológ.

U. i. 19. sz. — *Rezgő hullámokon.* Kádár Béla ilycímű — háborús és családi költeményeket tartalmazó — füzetének rövid ismertetése.

Egri Egyházmegyei Közlöny. 1916. évf. 8. és 9. sz. — *Kriston Endre:* *Bírálat az Egri Népkönyvtár pályázatáról.* Az Egri Egyházmegyei Irodalmi Egyesületben 1916. IV. 10-én tartott felolvasás.

U. i. 11. sz. — *Pozsonyi Bernát:* *A jó sajtó terjesztése körüli feladataink.* A szerző a «katholikus szellemű» lapok, könyvek, folyóiratok, olvasmányok megkedveltetésének módjain elmélkedik. *Mahunka Imre:* *Egyházi népünkünk jövője.* Értekezés a címben írt tárgyról (a róm. katolikus egyház szempontjából).

Egyenlőség. 1916. évf. 14. sz. — Ágai Adolf ünneplése alkalmából közli Vadász Lipót, Stiller Mór és Székely Ferenc üdvözlő beszédét.

U. i. 15. sz. — *Vadász Lipót* államtitkárnak az Izr. Magyar Irod. Társulat közgyűlésén tartott elnöki megnyitó beszédét közli.

U. i. 16—17. sz. — Eötvös Károlyról nekrológót ír: Szabolesi Lajos, Friedmann Bernát és Székely Miksa. — Közli Eötvös Károly arcképét. — *Eötvös Károly és az Egyenlőség.* Alkalmi cikk. — *Magyar zsidó irodalom a háború alatt.* Bánóczy Józsefnek a Izr. Magyar Irod. Társulat 1915. évi működéséről szóló titkári jelentése.

Egyetemes Philológiai Közlöny. 1916. évf. 4. sz. — *Ferencai Zoltán*: *Baksay Sándor emlékezete*. Baksayt Homéros ihlette meg. Homéroson kívül nem is volt, még csak két könyv elhatározó rá nézve: a biblia és az élet könyve. A magyar írók közül csupán Arany hatott rá, főképen stílusával és magyarosságával s valamivel távolabb Jókai és egyben-másban Mikszáth. Baksay realista a szó teljes értelmében, de nem a szeméthyben turkál. Az ő világa elsősorban a református papoké és segédlelkészeké; azután jön az iskolai élet, kivált Sárospatakon és Debrecenben. Ezekhez járul az alföldi, de különösen szűkebb hazájának, a baranyamegyei népnek életéből vett néhány megragadó jelenet; mindezt összeköti, megnemesíti a keresztény református hitélet rajzával. A Dáma és A király futása c. történeti képeit kivéve Baksay minden elbeszélése az úgynevezett kis emberek életével foglalkozik. Az elbeszélés szűkebb keretéből a nagy regények területére nem lép át. Az ég őt adomázónak alkotta. Elbeszéléseit gyakran kibővített adomáknak mondhatjuk. Egészen természetes az a meleg szeretet, mely tárgyai és alakjai iránt minden elbeszélésben eltölti. Ez a magyar faj- és emberszeretet az ő sorsának sugalmazója, tollának vezetője. Jellemző munkáira az oktató célzat is. Azonban noha elsősorban nem a lélektani elemzésre törekszik, mégis a mese sem a fölényeg nála, hanem az előadás játékos szellemessége, kedves fesztelensége, részletrajzai, adomái. De bár alig van a magyar kalvinizmusnak hívebb tükre, mint az ő elbeszélései, mégsem bántó a más hitfelekezetűek iránt. Oktatni szerető tulajdonságával áll kapcsolatban, hogy elbeszélései nem folynak simán, egyenletes mederben, hanem nagy kerülőkkel. A költői igazságszolgáltatás tanát mindenütt alkalmazza. „Ő egy igazságos világot rajzol nekünk s azzal vigasztal, emel és mindenestre oktat is, hogy a világ dolga nem véletlen, hanem egy isteni bölcseséggel kormányozott rendszer.” Végül Baksay fordított műveit említi meg szerző. — *Trócsányi Zoltán*: Kiss—Erős Ferencnek A magyar nyelv, — *Kristóf György*: Richard Csakinak Anthologie siebenbürgisch-deutscher Dichtungen, — *Kerekes Emil*: Szinnyei Ferencnek Jósika Miklós, — *Gálos Rezső*: G. A. Gerhardnak Der Tod des grossen Pan c. munkáját ismerteti és bírálja. (Az első és harmadik helyen említett mű ismertetését l. folyóiratunk 1916. évf. 155. l. és 1915. évf. 185. l.) — *Tolnai Vilmos*: *Bolyai Farkas és Shakspeare*. A szerző Fóti József Lajos kétkedésével szemben határozott adatokkal bizonyítja, hogy Bolyai ismerte a nagy angol drámaíró. — A szerkesztőkhöz beküldött könyvek közt zb.: Krudy Gyula Zenélő óra c. elbeszélésgyűjteménye utalásainak tőlünk is megrótt (l. folyóiratunk: 1912. évf. 424. l.) pontatlanságára mutat rá.

U. i. 5. sz. — *Bayer József*: *Magyar Színészeti kuriózum 1802-ből*. A magyar színészet multjának nem közönséges furcsaságai közé tartozik, hogy magyar és német színészek szerepet cserélnek egymással: magyarok németül s németek magyarul játszanak. (A tömeges szerepcserének első nyomára 1799-ből akadunk.) Ismeretes dolog, hogy az első magyar nyelvű színelőadást 1784. Szt. András hava 14-én német színészek rendezték Budán. Kuriózitás dolgaiban felülmúlja a többi eseteket az, mely 1802-ben Győrött, Komáromban s még négy más helyen, azután Pesten és Pozsonyban tör-

tént. Eszerint a bécsi Burgtheater egyik színésze — Nouseul János — magyarországi körútra vállalkozott olyan társasággal, melynek tagjait ő vezette be nemcsak a színművészet, hanem a magyar nyelv titkaiba is. Nouseul társasága négy tagból állott. Az előadott darabok: Medea. A tejáros leány és a vadász; Ariadne Naksuson. — *Berde Mária*: Hollaender Rózsának, Déry Julianna élete és költészete c. értekezését (v. ö. folyóiratunk 1916. évf. 268. l.), — *Zolnai Béla* pedig Paul Wieglernek, Geschichte der Weltliteratur (Berlin, 1914. 490. l.) c. munkáját ismerteti és bírálja. — *Vértessy Jenő*: A *«Tetemrehívás»* filmen. A vállalkozás örvendetes mint Arany népszerűsítésének egyik módja. — *Fest Sándor*: *Adalékok Mikes Törökországi Leveleihez*. Szerző Zolnai Béla hasonló tárgyú dolgozata példáit kiegészítve még több tárgyi kapcsolatot derít ki Addison és Steele híres Spectatora és a Levelek között; egyben hangsúlyozza, hogy két példánál az eredet nyilvánvaló. (Mikes a 103. levélben egy jóakarója tudósítását közli egy állhatatos férfi házasságáról, aki 31 évig tartó udvarlás után vehette csak el kedvesét. Úgy ez, mint a négyszeri ivás regulája a 104. levélben szószerinti átvétel a Spectatorból.) — *Trostler József*: *Tréfás német receptumok és az «Igen hasznos és drága nemes receptom»*. A Toldy Ferentől felfedezett (Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez 22. l.) «szépirodalmi emlék» eredetijét — a szerző — Joh. Sommer tarka kompilációjában «Ethnographia Mundi 1609». Pars Secunda: Malus Mulier — találta meg. — *Kropf Lajos*: *A félkezü leány mondája és Salamon magyar király* címen egy magyar vonatkozású középkori széplustóriáról ír. Ugyanerről a tárgyról szól Körösi Albin is: Egy magyar királynő története (Bp. 1914) c. munkájában. — *Szentrey Zsigmond Gyulai «Éji látogatás»*-ához. Szigetvári Iván hasonló című közleményének az a hozzávetése, hogy Gyulai költeményének élelményi háttere is van, fölvetődött már Horváth Ferenc Gyulai Pál lírájáról írt dolgozatában.

Egyházi Közlöny. 1916. évf. 12. sz. — *Zoltán Vilmos*: *A pálya végén*. Endrődi Sándor ilycímű verskötetének rövid ismertetése.

U. i. 13. sz. — Dr. K. R.: Márki Sándornak A magyar középkor c. munkáját ismerteti és bírálja.

U. i. 14. sz. — *Kiss Menyhért*: *Atyámfiai*. Domonkos István ilycímű elbeszéléskötetének ismertetése.

U. i. 16. sz. — *N. n.*: *Dudek János*. A nemrég elhunyt egyházi író nekrológja. (L. még: Budapesti Hírlap 111. sz.)

U. i. 17. sz. — Schütz Antal dr. hittudományi író életrajzi adatainak és irodalmi dolgozatainak felsorolása (abból az alkalomból, hogy egyetemi magántanár lett).

U. i. 24. sz. — *p. f.*: Wlassics Tibornak Világok tusája c. verskötetét ismerteti.

Élet. 1916. évf. 12. sz. — *b. f.*: *Egy-két szó kulturánk válságához*. A háború után az első teendő: új művészeti kultúra megteremtése Magyarországon. Ez a kultúra a vérünkben jöjjön, magyar legyen. — *a. j.*: Sze-

mere Györgynek, Apró regények és esetek c. szépprózai munkáját ismerteti és bírálja. Szemere György — úgymond — «Emlékei bőséges tárházából táplálkozik. A jövőt, a jövő Magyarországot nem érzi, nem keresi. Problémái nem izgatják».

U. i. 13. sz. — N. n.: Váthnak, a modern katolikus szépirodalomról írt tanulmányáról emlékezik meg. — Vége Debrecennek. Glossza Ady Endrének a debreceni egyetem rektorára tett megjegyzéséhez. (V. ö. Nyugat. 1916. évf. 6. sz.)

U. i. 14. sz. — Theo: A világháború papiroson. A Nemzeti Múzeum gyűjteményének ismertetése. A gyűjtemény darabszáma meghaladja a nyolcvanezeret. Csupán könyvanyaga egypár ezer kötetnyi könyvtárt tesz ki. — a. j.: a Vasárnap c. rovatban gr. Apponyi Albertnek (a Szent István Akadémia első ülésén) és Prohászka Ottokárnak (a Pázmány-egyesületben) a keresztény magyar szellemű irodalom pártolása ügyében tartott beszéléseihez fűz megjegyzéseket. — a—a.: Keresztény kultúra. Elmélkedés a címbe írt tárgyról. — b. f.: Kávéház. Színi kritika Nádas Sándor darabjáról. — n. e.: Hadi énekek. Adatok a háborús népköltészethez.

U. i. 16. sz. — Boros Ferenc: Barta Lajos Szerelem c. négyfelvonásos — először a Vigszínházban adott — darabjának ismertetése.

U. i. 18. sz. — a. j.: Berend Miklós Harceteri naplóját, — a—a. pedig Szabó Lászlónak A modern újságírás c. könyvét ismerteti és bírálja.

U. i. 19. sz. — Szén: Szekfü-ügy. «Szekfü Gyula másként írná meg könyvét húsz év múlva és miérthogy Ballagi meg nem írta húsz évvel ezelőtt?» — b. f.: Peterdi Andor háborús verseit, — b. f.: Babits Mihálynak Wilde Oszkár verseiből, — pg.: Barta Lajosnak Az ige terjedése, — c.: Gyulai Ágostnak A háború és az irodalom, — m.: Tábori Kornélnak Pesti specialitások c. munkáit ismerteti. — Fényes Samu megtérése. A Kuruc Feja Dávid írója a világháborúnak a nemzetköziségre való hatását vizsgálva arra az eredményre jutott, hogy a nemzetköziség megbukott, hisz a szociálisták nemzeti érzésűekké váltak a lövészárokban.

U. i. 20. sz. — a. j.: Törökné Kovács Herminnek A tüzes hajnal c. regényét, — m.: Balázs Bélának Lélek a háborúban c. könyvét, — a—a.: Lőrinczy Györgynek Az özvegy falu c. novellás kötetét ismerteti és bírálja. «Örömmel fogadjuk Törökné Kovács Hermin két kötetes regényét, mely fölötté alkalmas arra, hogy a külföld nekünk idegen termékeit kiszorítsa azok könyvespolcáról, akik olvasmányaikban... az igazi mesét keresik. Törökné Kovács Hermin egyenes utóda ebben a zsánerben Beniczkyné Bajza Lenkének azzal a különbséggel, hogy nem a mágnesvilágból, hanem a magyar középosztályból veszi tárgyát.» — Gábor Andor, — az antiszemita. Reflexiók.

U. i. 21. sz. — Andor József: Szunyoghy Miatyánkja címen Gárdonyi Géza ilyenmű új regényét ismerteti.

U. i. 22. sz. — v. r.: Görgei. Nekrológ. — N. n.: rövid könyvismer tetés Gyomlay László: Tarnopol felé c. verskötetéről.

U. i. 23. — a. j.: Hetven év. Megemlékezés Apponyi Albert grófról, hetvenedik születésnapja alkalmából. — Görgei Artur temetése. (Négy

fénykép.) — *a. j.*: Sztinyai Zoltánnak *Az én arcom* c. novellakötetét ismerteti és bírálja.

U. i. 24. sz. — — *deák*: Babits Mihálynak *Recitativ* (versek) és Kosztolányi Dezsőnek *Bűbajosok* (novellák) c. kötetét ismerteti és bírálja. Babits versei időrendben vannak csoportosítva. «Ebből a sorrendből tesszik ki, hogy a két sora miatt meghordozott verse (Játszottam a kezével) régebben íródott, még a háború előtt.» Kosztolányi e novellái és az elődeik forma szempontjából jelentősek a magyar irodalomban. Amint a lírikus Kosztolányinak is ez a fő érdeme. Ujság e kötet novelláiban Kosztolányi humorának a kiteljesedése. — *a-a.*: *Sebők Zsigmond* †. Nekrológ. «S. Zs. a magyar szellemiség kiváló munkása volt, aki abszolút értékekkel gazdagította az irodalmat.»

U. i. 25. sz. — — *deák*: *A Nemzeti Színház kapuzárása után*. A magyar irodalomtörténet egyáltalán nem emeli ki méltóan Vörösmarty Csongor és Tündéjét többi darabjai közül, a színházra vár a feladat, hogy Vörösmartynak ezt a munkáját Katona és Madách műve mellé sorakoztassa... «alig volt előadás a Nemzeti Színházban, amely olyan egyenetlen és diszharmonikus lett volna, mint épen a Bánk-bán». — — *c.*: röviden ismerteti Salgó Ernőnek Írók és színdarabok, — Krudy Gyulának Szindbád, A feltámadás, — és Juhász Árpádnak Köszöntés messziről c. munkáját.

Esti Ujság. 1916. évf. 125. sz. — *N. n.*: *Az élet komédiái*. Pogány Dániel regényének ismertetése.

Frankfurter Zeitung. 1916. évf. 78. sz. (Erstes Morgenblatt.) — Közli a nagyobb német városok színházi műsorát, melyből kitétnik, hogy Drégely Gábor «A kisasszony férje» c. darabját Frankfurtban, Crefeldben és Lipcsében játsszák.

Fremden-Blatt. 1916. évf. 83. sz. — *p. f.*: *Einiges aus den Theater verhältnissen*. Cikkíró sajnálkozással állapítja meg, hogy klasszikus drámák helyett a bécsi közönség legkedveltebb darabja a «Die Czardasfürstin», Stein Leó, Jenbach Béla és Kálmán Imre operettje.

U. i. 113. sz. — A Színház rovatban *f. s.* Gábor Andor Cikláménjéről ír (v. ö. a többi bécsi lapokat). Megjegyzi, hogy az ügyes magyar színpadi szerzők vetekednek a franciákkal.

U. i. 1916. évf. 138. sz. — Béla Diósy: *Graf Géza Zichy*. Meleghangú tárcacikk gróf Zichy Géza ötvenéves jubileuma alkalmából.

Huszadik Század. 1916. évf. 4. sz. — *Teghze Gyula*: *Jászi Viktor emlékezete*. A nemrég elhunyt jogi író munkásságának méltatása.

U. i. 5. sz. — *Teghze Gyula*: *Jászi Viktor emlékezete*. (folyt.) A nemrég elhunyt szociológiai író munkásságának jellemzése. — *Schöpslin Aladár*: *Eötvös Károly*. Eötvös Károlyban egyenesen a magyar anekdota törekedett irodalmi formába alakulni. Soha még író nem írt annyira élőszoval, mint ő. Írása a legteljesebb közvetlenség, a mely már az irodalom rovására is

megy. Műveire jellemző a megszerkesztés pongyolasága, pedig az írói munkát legelső sorban a kompozíció zárttsága tartja fenn. Eötvös írásainak túlnyomó része a magyar élet elmúlt korszakainak életét támasztja fel; innen van munkáinak az a különös emlékiratszerű jellege, bár tények dolgában nem használhatók forrásmunkákkul. Magyar beszédje és írása egyetlen volt minden idegenségtől. A forradalom előtti magyarság kulturája szívódott fel az ő stíljében. A régi magyar intelligenciának egy a magyar fejlődésben becses és érdekes típusa nyilvánult meg benne, de ez a típus ő nála már a dekadencia, a feloszlás állapotában mutatkozik.

Illustriertes Wiener Extrablatt. 1916. évf. 79. sz. — A Kinoschau c. rovatban hír arról, hogy a «Lyon Lea» és a Kiss József «magyar-zsidó népeletből vett» balladája után készült «Simon Judit» c. filmdrámákat több bécsi mozgóképszínházban bemutatják.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1916. évf. 2. sz. — Császár Elemér: *Barcsay Ábrahám*. A költő élete tele volt ellentétekkel. Mélyebbre tekintve ezek az ellenmondások egy magasabb egységbe olvadnak. Ennek az alapjában véve konzervatív magyar mágénak egészen franciás műveltsége volt. Barcsay költészete pusztán lelkivilágának képe, ami a fölújulás korában még kivételszámba ment. Körülbelül másfél évtizedre terjedő szapora munkássága alatt írt versei száma hetvenre tehető. Tehát nem volt termékeny költő. Versei — eddigi tudomásunk szerint — eredetiek: mindössze egyik kései darabjához (A jámbor evező) férhet kétség, melynek indítékát, úgy látszik, Voltaire L'Henriade-jából merítette. Közvetlenül feltűró érzelmei számára természetes kifejező formául kínálkozik a költői levél. Barcsay nemcsak költői egyéniség volt, hanem kortársaihoz mérve költői tehetség is. Költeményeit érzelmekre, elmélkedőkre és leírókra oszthatjuk. Ha Bessenyei az alföld első költője irodalmunkban, Barcsay a felföldé s annak nem kevésbé lelkes dicsőítője. A képszerűség s forrása az alkalmosság adja meg az érzelemnek a jogot, hogy költeménnyé alakuljon. Ez az alkalmosság hiányzik éppen Barcsaynak, valamint a legtöbb XVIII. századi költőnek érzelmi lírájából. Leíró költeményeinek ritkán tárgya a természet, majd mindig az élet egymást váltó jelenségeit írja le s így e versei közelednek az elbeszéléshez. Gyakrabban vegyül verseiben a leírással elmélkedés. Legnagyobb számmal elmélkedő versei vannak. Mint katonát elsősorban a háború érdekli s ami ezzel kapcsolatos. A második indíték, mely elmélkedésre s így versírára bírja, az egyszerűség, az igénytelenség. Ezenkívül föl-fölbukkan nála: a mulandóság gondolata. Külön is említést érdemel a «Magyar versírára való ösztönzés. A' Comminge fordítójának» c. levele, melyben széptani kérdést fejteget (az epika és líra különbségét) s a nevezetesebb költők műveit bírálja. Mint irodalmi tanköltemény első enémű alkotás költészetünkben. Barcsay az öt megelőző költői nemzedékkel szemben, mindig olyan mozzanatot ragadott meg, mely méltó volt a megéneklésre. Fejlettebb az ízlése, mint Amadénak s nagyobb a tehetsége, mint Faludinak, költészete mégis

mind a kettő mögött marad. És pedig főképp azért, mert indítékait nem tudja a kellő művészettel alakítani, verseinek külső és belső formája egyaránt fogyatékos. (Tanulmánya végén a szerző a tárgyára vonatkozó irodalmat is közli.) — *Heinrich Gusztáv: A Fortunátus-mese eredete.* A szerző megállapítása szerint: 1. A Fortunátus-népkönyv mai befejezett alakjában eredeti német termék, mely Augsburgban a XV. század közepe táján keletkezett. 2. Idegen forrásáról, melynek esetleg fordítása vagy átdolgozása volna, szó sem lehet. 3. A népkönyv magva, a két varázseszközzől szóló mese, népregei eredetű (valami egyéb motivumai is legnagyobbbrészt ilyenek). 4. Ez anyaghoz csatolt a népkönyv szerzője nem népregei természetű elbeszélések, melyeket azonban kevés kivétellel szóbeli közlésből merített. 5. Az irodalmi anyag nála csupán az utirajzokban tételvezhető fel. — *Bayer József: Vázlatok a magyar művészet multjából* (I.)

1. Kazinczy Ferenc adalékai a magyar művészet történetéhez. 2. Kazinczy a Ferenczy-féle Csokonai-szoborról. 3. Loyalitás és művészet (Csató Pál egy könyomatú képet ajánló «Művészet» c. cikkének ismertetése). — *Marót Károly: Arany műhelyéből.* A szerző azt hiszi, hogy Arany a Toldi Estéje VI. ének 32-ik versszakának második felét («Toldi vagy nem Toldi... hull előtte sorban: Az ész ereje győz abban a kis porban») eredetileg nem az ismert összefüggésben alkotta, csak bizonyos okokból adta itt, még pedig Lajos szájába, mikor egyéb helyen és összefüggésben nem kínálkozott alkalma beilleszteni és hogy e résen a Toldi Estéjének régi és elvetett tervei, az író harca az alapeszme beilleszthetése és az anyag ellenszegülő ridegsége tetszenek át. — *Galamb Sándor: Kemény Zsigmond Alhikmetje.* A szerző elmondja a novella tartalmát s rámutat arra, hogy a bűvös és titokzatos elem alkalmazásában Kemény irodalmi mintaképe itt E. T. A. Hoffmann lehetett. (Munkatársunk, Pais Dezső figyelmeztet bennünket, hogy a Hoffmann-féle beszélek hatását az Alhikmetre már 1893-ban megállapította Péterfy Jenő. V. ö. P. J. Összegyűjtött Munkái. III. k. 529. l.) — *Négyesy László: Laskai-féle énekeskönyv (Laskai-psalterium) nincs.* Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában I. k. 843. sz. a Laskai Jánosnak egy zsoltárfordítást tulajdonít. Ez tévedés. Laskai neve tehát a zsoltárköltőké közül törlendő. 2. Szenczi Molnár Albert zsoltárainak egy új kiadása iktatandó közbe, mely minden valószínűség szerint Debrecenben, Fodorik Menyhártnál jelent meg 1651-ig. Az egyetemi könyvtárban levő példány unikum. Molnár zsoltárainak ez az első eddig ismert debreceni kiadása. — *Ponori Theurewk Emil: Ponori Theurewk József önéletrajzát közli.* — *Ferenczi Zoltán: Petrovay Miklós énekeskönyve.* A 34 darabból álló gyűjtemény ismertetése. Ez a kézirat énekeskönyv a kolozsvári református kollegium könyvtárának tulajdona. Összeírója, Petrovay Miklós (1650—1723) többnyire nyomtatott könyvek alapján másolt; könyvét 1671—72-ben írta össze. E gyűjteményben van egyebek között egy szerelmi dal román fordítása. Alexics György szerint ez nemcsak a legrégibb román nyelvű ismert szerelmi dal, hanem egyszersmind «a legrégibb román nyelvű fordítás is». *Morvay Győző: Zalár József leveleiből* (II.). Zalár József Morvay Győzőhöz írt, irodalom-

történeti szempontból érdekes leveleinek folytatólagos közlése. Az itt kiadott nyolc levél az 1903. V. 3.—1909. IV. 17. közti időből való. — *Pittroff Pál* két — Vörösmartytól Kovács Pálhoz írt — (1839. XII. 9.—1840. I. 7.), — *Szücsi József* két — Bajzától anyjához intézett levelet (1833. VIII. 24.—1838. IV. 11.), — *Harsányi István* pedig *Hét levél Kazinczytól, Kilenc Kazinczyhoz* (I.) című a sárospataki könyv- és levéltárból származó adalékait (1780. XII. 19.—1790. IV. 30.) közli. — *Riedl Frigyes: Bessenyei György első drámája.* Bessenyei György egyik francia levele alapján megállapítható, hogy első drámája Hunyadi László volt. — *Angyal Dávid:* Voinovich Géának Madách Imre és az Ember tragédiája, — *Gálos Rezső:* Váczy Jánosnak Kazinczy Ferenc és kora (I.), — *u. a.:* Pittroff Pálnak A győri sajtó története, — *Király György* pedig *Doktori értekezések 1915-ben* címen Schiller Istvánnak Bogáthy Fazekas Miklós élete, — Sántay Máriának Zrinyi és Marino, — Helle Ferenc Hugónak Arany János Bolond Istókja és Patay Pálnak D. Székács József c. munkáit ismerteti és bírálja. (Voinovich G. és Helle F. M. könyveinek ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 41. l. és 1915. évf. 61. l.) — *Hellebrant Árpád: Irodalomtörténeti repertorium.* Könyvészeti egybeállítás. — *Alszeghy Zsolt: Felelet Trócsányi Zoltánnak.* Válasz Trócsányinak a Magyar Nyelvben Alszeghy bírálatára tett megjegyzéseire. — A cikkek sorát Wallentinnyi Dezsőnek Tompa levelei ügyében közölt Felszólítása zárja be.

Juventus. 1916. évf. 7. sz. — *De lepore.* Vitkovits Mihály meséje a nyúlról. Latinra fordította Belohorszky Lajos. — *Kölcsey F.: Vanitatum vanitas.* Latinra ford. Irsik József. — *Insigne regni Hungariae.* Vörösmartty Mihály: Magyarország címere c. versének latin fordítása Irsik Józseftől.

U. i. 8. sz. — *De timore dei.* Vitkovics Mihály egyik »Isteni félelem« c. kétsoros versikéjének Irsik Józseftől való latin fordítása.

U. i. 9. sz. — *De leone et asino.* Csokonai Mihály »Az oroszlán és a szamár« c. meséjének latin fordítása Kovács Jenőtől.

Katholikus Nevelés. 1916. évf. 3. sz. — *Sztankó Béla: Lyra coelestis.* Náray György 1695-ből való könyvének egy katekizmusi énekét ismerteti. A kérdés és felelet dallama az ősi antifonális énekekre emlékeztet. Az egész ének melodiává emelkedett beszéd. — *zsb.* Marczell Mihálynak Fronton és front mögött c. ifjúsági operettjét, *Marczell Mihály* pedig Túri Bélának A háború belülről nézve c. könyvét ismerteti.

Katholikus Szemle. 1916. évf. 4. sz. — *Zibolen Endre: Vázlat Kármán Mór életéről és pedagógiai rendszeréről.* Meleghangú nekrológ, — *Bartha József:* Horger Antalnak A nyelvtudomány alapelvei c. könyvét, — *Morvay Győző:* Knight Williamnak Az æsthetika története c. művét, — *Simon Miklós:* Samassa-Désy Annienak A háború a lelkem tükrében c. könyvét ismerteti.

U. i. 6. sz. — *Tordai Ányos: A háború költészete.* A szerző Vajda Gyulának: A háború költészete, — Szabolcska Mihálynak: Háborús ver-

sek könyve, — Emőd Tamásnak: Dicséret és dicsőség, — Gyóni Géának: Lengyel mezőkön, — Kiss Józsefnek: Háborús versek, — Kiss Menyhértnek: Tábornút, — Radó Antalnak: Háborús strófák, — ifj. Szász Bélának: Háborús versek c. kötetei alapján a címben írt tárgyról értekezve, nem annyira e költészet értékét vitatja, mint inkább részletes ismertetését adja. A terjedelmes dolgozat a következő tárgykörök szerint csoportosítja az anyagot: a háború, hadrakelés, a paraszt-katona, a fronton, a sebesültek, a holtak, barátaink, ellenségeink, az itthonmaradtak, a béke. Legfőbb tanulsága — úgymond — e háborús költészetnek, hogy költői irodalmunk újra bekapcsolódik a nemzet érzés- és gondolatvilágába. Az alkalmosság — nem egy termékén — rajta hagyta ugyan bélyegét, de viszont termelt oly műveket is, melyeket büszkeséggel raktározhatunk el a magyar költészet kincsesházába. — *Várdai Béla: Színházi újdonságok.* (Februártól júniusig.) Színbírálat (néhány külföldi szerző művén kívül) a következő magyar darabokról: Barta Lajos: Szerelem; Bródy Sándor—Hajó Sándor: A nap lovagja; Gárdonyi Géza: Shakespeare költőzése; Jókai Mór—Hevesi Sándor: Egy magyar nábob; Kisfaludy Károly: A pártütők; Molnár Ferenc: A fehér felhő; Nádas Sándor: Kávéház; Szomory Dezső: Hermelin. Molnár Ferenc egyfelvonásos «mirakulum»-ának értékét illetően a szerző nincs egy véleményen a darab túlzó dicsőíróvel. A magyar katonaléleknek úgymond igenis ösztönös, kicsinyesen meglátott ábrázolását kapjuk benne s egyes jelenetek megindító hatása inkább a támasztott asszociációknak, mint költői mélységüknek tulajdonítható. Barta (a Szerelem c. darabban) Macskazug c. novelláját dramatizálta. Alkalmi ódánál és prologusoknál értékesebb hódolatát jelenti a magyar költészetnek Shakespeare génusza előtt Gárdonyi Géának: Shakespeare költőzése c. egyfelvonásos színműve, melyet 1916 május 5-én mutattak be az Országos Színművészeti Akadémia színpadán, pedig a Nemzeti Színháznak is díszére vált volna. — Cs. Z.: Törökne, Kovács Herminnek Tüzes Hajnal c. regényét ismerteti.

Kolozsvári Szemle. 1916. évf. 1. sz. — *Ujságírók archépcsarnoka.* Röviden ismerteti Nemény Vilmos, Szász Endre, Nóti Károly, Molnár Béla kolozsvári hírlapírók pályáját és működését.

U. i. 3. sz. — *Bőthők uram szerencséje.* Eötvös Károly népszínművének kolozsvári bemutatójáról.

U. i. 7. sz. — *Az új törvény.* Kuhn Ernő és Polcz Rezső kolozsvári szerzők színművéről. — *Petőfi a mozivásznon.* Petőfi János vitézének a filmre való átdolgozásáról ad hírt.

U. i. 9. sz. — *Legátión.* Tóth Ede önéletrajzából közöl részletet. — *Tóth Ede.* Tóth Ede rövid életrajza és irodalmi működésének felszínes ismertetése.

U. i. 11. sz. — *Havasi rózsák.* Moldován Gergely kolozsvári egyetemi tanár nyilatkozata legújabb népszínművéről.

U. i. 13. sz. — *Reflexióm a Havasi rózsákkal kapcsolatban.* Moldován Gergely népszínművének szubjektív ismertetése.

U. i. 15. sz. — *Halmágyi Samu: Ady Endre magyarsága.* A külön fü-

zetben is kiadott cikk Ady magyarságát iparkodik megvédeni. — *Az Erdélyi Irodalmi Társaság felolvasó ülése.* Beszámol Perényi Józsefnek Aranka György akadémiai törekvéseiről bemutatott tanulmányáról.

U. i. 16. sz. — *Halmágyi Samu: Ady Endre magyarsága.* Folytatás.

U. i. 17. sz. — *Halmágyi Samu: Ady Endre magyarsága.* (folyt.) — *Nemény Vilmos: Egy berlini magyar írónál.* A szerző dr. Kohut Adolfnál Berlinben tett látogatását írja le. Beszámol Jókai ismeretlen leveleiről és kéziratáról (Nagy Bella életrajza). — *Eötvös Károly.* Rövid nekrológ. — *S. Nagy László: Hermelin.* Kedvezőtlen kritika Szomory Dezső darabjáról.

U. i. 18. sz. — *Malonyay Dezső és Kolozsvár.* Rövid megemlékezés M. D.-ről. — *Hadak útján:* Halmágyi Samu ily című verses könyvének ismertetése. — *Csönd.* Cikk Székely Jenőnek ily című költemény kötetéről. — *Két régi színlap.* Adalékok a kolozsvári színészet történetéhez (1819., 1829.).

U. i. 22. sz. — *Szegény kis költő.* Keleti Arturról szóló dicsérő cikk.

U. i. 23. sz. — *Peteskei Nótárius.* A P. N. mozifelvételéről.

Korrespondenzblatt Des Vereins Für Siebenbürgische Landeskunde. 1916. évf. 1—3. sz. — *Adolf Schulleurs: Mathias Dévay Biró's Lehrsystem.* Révész Imre: Dévai Biró Mátyás tanításai c. művének ismertetése és bírálata (V. ö. folyóiratunk: 1916. évf. 39. l.) — *T.: L. v. Thallóczy, Joh. Crist. v. Engel und seine Korrespondenz.* Könyvismertetés. — *Adolf Schullerus: a Gombocz Zoltán és Melich János szerkesztésében megjelenő Magyar etimologiai szótár* 1—5. füzetét ismerteti és bírálja.

Literarisches Zentralblatt. 1916. évf. 10. sz. — *n.: ismerteti Georg Loesche: Deutsch-evangelische Kultur in Oesterreich-Ungarn (1915) c. munkáját.*

U. i. 11. sz. — *Arthur Weber:* Kádár Jolánnak a budai és pesti német színészet története 1812-ig c. munkáját ismerteti és bírálja (v. ö. folyóiratunk: 1915. évf. 153. l.).

U. i. 15. sz. — *Hír Molnár Ferenc «Liliom»-ának bécsi sikeréről és Gábor Andor «Ciklámén»-jének színre kerüléséről.*

U. i. 16/17. sz. — *Arthur Weber* ismerteti Koszó János disszertációját Fesslerről — *Az Ungarische Rundschau* 1915. évf. 3—4. sz.-nak tartalomjegyzéke, ismertető megjegyzésekkel.

Magyer Figyelő. 1916. évf. 6. sz. — *Z. L.: Szalontai katonanóták.* Adatközlés. Háborús vonatkozású, Szendrey Zsigmond gyűjtötte versek.

U. i. 8. sz. — *N. n.: Pásztor Árpádnak Vengerkák című regényét és Berend Miklósnak Haretéri naplóját ismerteti.* — *Schäfer auf dem Esel.* Bihar Antal: Werke des ung. Dichters Alexander Petöfi ins deutsche übersetzt címen könyvet adott ki. A munka gyenge voltának bizonyítékául a cikk bemutatja a «Megy a juhász számaron» c. vers német fordítását.

U. i. 8. sz. — *Csekey István: Magyarok a padovai egyetemen.* Veres

Endre, A páduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai (1264—1864) c. könyvének ismertetése és bírálata. — *Zilahy Lajos: Katonanóták gyűjtése.* Tájékoztató a gyűjtők számára.

U. i. 9. sz. — *N. n.: Malonyay Dezső.* Meleghangú nekrológ a nemrég elhunyt íróról. Írásaiban több a napfény, mint az eső. Szép, forróvérű, erős és különös egyéniségű embereket szeret szerepeltetni, akiket túlpezsgő életerejük sodor konfliktusba. — *Szekfü és a Magyar Figyelő.* A Magyarország egyik megjegyzésének helyreigazítása.

U. i.: 11. sz. — *Baksay Sándor: A fejetlen szobor.* Baksaynak egy Görgeire célzó. 1893. V. 21-én kelt, verse. (L. még: Budapesti Hirlap. 148. sz. és a Nap 145. sz.)

U. i. 12. sz. — *Alexander Bernát: Voinovich Géza Madách-könyve.* Beható ismertetés és bírálat. Voinovich könyve... tárgyánál és írójánál fogva igen értékes terméke újabb irodalmunknak. (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 41. l.). — *A hetvenéves Apponyi.* Meleghangú alkalmi megemlékezés. — *Kristóf György: Az utolsó erdélyi nagyúr.* Nekrologszerű cikk Teleki Samu grófról, a M. T. Akadémia nemrég elhunyt tiszteleti tagjáról. «A magyar felfedezők közül Teleki Samu fedezte föl a legnagyobb kiterjedésű földet.» — *Dalolnak a katonák.* Szendrey Zsigmond és Zilahy Lajos adalékai a háborús népköltészethez.

Magyar Hirlap. 1916. évf. 93. sz. — *Lakatos László: Egy magyar nábob.* (Szinjáték öt felvonásban. Jókai Mór regényéből színpadra írta Hevesi Sándor. A Magyar Színház újdonsága. 1916. IV. 1-én.) «E legregényszerűbb regény a dramatizálásban nem vesztett; szép, érdekes és megható maradt...» (L. a többi lapokban is.)

Magyar Iparművészet. 1916. évf. 3—4. sz. — *Irók és művészek.* Székely Aladár albumot ad ki, amely magyar írók és művészek arcképét tartalmazza.

Magyar Könyvszemle. 1916. évf. 1—2. sz. — *Gulyás Pál: Magyar szépirodalom idegen nyelven a M. N. Múzeum könyvtárában.* (VIII. közlemény két szövegközi hasonmással.) Egyebeken kívül Petőfi Sándor, Rákosi Jenő, Rákosi Viktor, Reviczky Gyula, Szathmáry P. Károly, Szentjóni Szabó László, Szigligeti Ede, Toldy István, Tompa Mihály, Tóth Kálmán, Vadnai Károly, Váradi Antal, Vértesi Arnold, Vörösmarty Mihály, Zempléni Árpád, gr. Zrinyi Miklós, (s a pótlékban) Almási Tihamér, Arany János, Balázs Sándor, Berczik Árpád, Csapreghy Ferenc, Csiky Gergely, Gárdonyi Géza, Gyulai Pál, Herczeg Ferenc, Jámbor Pál, Jókai Mór, Kisfaludy Károly, Kovács Pál, Kölcsey Ferenc, Mikszáth Kálmán, Petőfi Sándor művei idegen nyelvű fordításainak részletes könyvészeti leírása. A cikk második része angol, esperanto és francia költeménygyűjtemények ismertetését foglalja magában. E nagy munkával és hozzáértéssel készült igen tanulságos egybeállítás értékét növelik szerzőnek az egyes fordításokkal kapcsolatos utalásai, melyekből kitűnik, hogy nem csupán

a kezébe került könyvek leírására, de a figyelembevehető egyéb mozzanatokra is volt gondja. (Vörösmarty Mihály költeményeinek francia fordítása — Páris, 1900 — ismertetéséhez fűzött megjegyzéséből pl. megtudjuk, hogy M. Sully-Prudhomme-nak — e fordítást megelőző rövid — tanulmánya, melyben a jeles francia költő Vörösmarty költői jelentőségét fordítások alapján fejtegeti s jellemzését is megkísérli, elkerülte Karl Lajos figyelmét, aki pedig egész könyvet szentelt Sully-Prudhomme-nek.) — *Décsi Lajos*: *A Csoma-kódex és m. n. múzeumi másolata*. A cikkből kitűnik, hogy a m. n. múzeumi másolat a töredékes Gisquardus és Gismundával, a szintén csonka Argirussal meg a Szilágyi és Hajmási széphistóriája befejező részével bővebb, mint a M. Tud. Akadémia kéziratárában őrzött — XVII. századbéli — eredeti Csoma-kódex. — *Harsányi István*: *A Rákóczi-könyvtár és katalógusa*, (XI. közl.) Könyvészeti adatközlés. — *Ferenczi Zoltán és Kemény Lajos*: Adalékokat közölnek Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára II. részéhez. — *Gulyás Pál*: Zuber Mariannának A hazai német nyelvű folyóiratok története 1800-ig c. munkáját ismerteti és bírálja, (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf.)

Magyar Középiskola. 1916. évf. 3—4. sz. — *Zibolen Endre*: *Vázlat Kármán Mór életéről és pedagógiai rendszeréről*. Rövid értekezés a címben írt tárgyról. — *Bartha József*: Horger Antalnak A nyelvtudomány alapelvei, — *Morray Győző*: Knight Williamnak Az esztétika története (ford. Husztiné Révhegyi Rózsai), — *Simon Miklós*: Samassa-Désy Annienek, A háború lelkem tükrében c. munkáját ismerteti és bírálja.

Magyar Kultúra. 1916. évf. 6. sz. — *Deák Viktor*: Turi Bélának, A háború belülről nézve címen egybegyűjtött publicisztikai dolgozatait és Molnár Ferencnek A fehér felhő c. színdarabját, («A magyar falu népe, a háború ostorától legkeményebben sújtott parasztság glóriája ez a darab.») — *iff. Gonda Béla*: Szabó Istvánnak A kárpáti hó c. háborús könyvét, — *Fitz Arthur*: Harsányi Lajosnak A halálfeji pille c. novellakötetét, — *B. K.*: Szomory Dezsőnek Hermelin c. színdarabját ismerteti és bírálja.

U. i. 7. sz. — *Tordai Ányos*: Domonkos Istvánnak, Atyámfiái c. elbeszéléskötetét ismerteti és bírálja. «Az előadás és stílus magasan kiemelkedik a kötet minden más tulajdonsága fölött.»

U. i. 8. sz. — *Deák Viktor*: *Egy magyar nábob*. Színjáték öt felvonásban. Jókai Mór regényéből átdolgozta Hevesi Sándor. A Magyar Színház ujdonsága. (Rövid színikritika.) «Semmiféle ügyeskedés nem pótolhatja a nagy regényíró mesélőművészetét s nem feledteti a mese fogyatékoságát.» — *B. K.*: *Eötvös Károly*. A cikk a Magyar Figyelő egy közleményére (1911. évf. 85. l.) való utalással kétségre vonja az elhunyt író és Deák Ferenc közti állítólagos, meghitt viszonyt. — *B. K.*: *A Szekfű-ügyhöz*. Reflexiók. (Szekfű Gyulának «Mit vétettem én» c. könyve megjelenése alkalmából.)

U. i. 9. sz. — *Alszegehy Zsolt*: Fáy Andrásnak Attila c. történeti regényét ismerteti és bírálja. E mű nehéz olvasmány, de megérdemli a figyelmet, mert stílusát nem tekintve minden sajátossága Gárdonyi Géza

hasonló tárgyú regénye (A láthatatlan ember) közelébe emeli. — *Burján Károly*: *Még egyszer a Szekfű-ügyhöz*. Reflexiók. — *B. K.*: *A szabadkőművesség és a Gileád*. Megjegyzések Hajdú Miklósnak Gileád c. könyvével kapcsolatban.

U. i. 10. sz. — *Kiss Albin*: *Magyar Középkor*. Márki Sándor ilycímű, az „Élet” kiadásában megjelent, tanulmány-gyűjteményének bírálata. — *Szira Béla*: Szomory Dezsőnek A pékné c. novelláskötetére vonatkozó kifogásait közli. — *B. K.*: *A Világ «elsüllyesztése»*. Megjegyzések ahhoz a hírhez, mely szerint a Világ c. napilap egyes hadikórházakban valamely oknál fogva nem jutott a sebesült katonák kezébe. — A Rövid feljegyzések rovatában Gábor Andor szereplését bíráló sorok olvashatók.

U. i. 11. sz. — *Várdai Béla*: *Versek a nagy háború idejéből*. Vargha Gyuláné és Vargha Tamás ilycímű verseskönyvének rövid ismertetése és bírálata.

Magyar Nyelv. 1916. évf. 3. sz. — *Gombocz Zoltán*: *A pannoniai avarok nyelvéről*. Avar szójegyzék vagy összefüggő nyelvemlék nem maradt ránk. Ha a felvetett kérdésre felelni akarunk, arra az egy pár személynévre és méltóságnévre vagyunk utalva, amelyeket számunkra a bizánci történetírók és a nyugati krónikások őriztek meg. Az a feltevés, hogy az avarok török nyelvűek voltak, a történelem adatainak is legjobban megfelel. — *Viszota Gyula*: *Széchenyi első négy művének nyelvéről*. A Hitel kéziratán három különböző kézvonás van Döbrenteién kívül. Egy szót Tasner Antal írt az egyik lapszélre; kivüle még Kisfaludy Károlynak, továbbá Helmecey Mihálynak írása is megismerhető a kéziraton. A műben csak a szavakon, egyes kifejezéseken „csíszolgattak”, a lényegen semmi változás sem történt; elejétől végig maga Széchenyi írta. A Világ fogalmazványát egyedül Tasner Antal kaphatta kezébe, pusztán az ő javításai láthatók rajta. — *Szinnyei Ferenc*: *Legújabb magyar drámai nyelv*. Földes Imre Grün Lili c. darabjának magyartalanságairól (Idézetekkel). — *K. P.*: *Az Ehrenfeld-Kódexről*. Tudósítás arról, hogy a jelzett kódex dr. Ehrenfeld Adolf özvegyének birtokában Bécsben van.

U. i. 4. sz. — *Melich János*: *A Königsbergi Szójegyzék*. Rövid tudósítás arról, hogy dr. Zietemer Walther egyetemi magántanár a Königsbergi egyetemi könyvtárban egy latin-magyar szójegyzéket tartalmazó régi nyelvemléket talált. Melich János szerint a szójegyzék régiebb a XIV. század második felénél. Rövidebb hosszabb cikkek vannak e tárgyról a következő külföldi lapokban: Berliner Tageblatt 238. sz., Magdeburgische Zeitung 1916. évf. 240. sz. (Ez az ismertetés Melich Jánosnak a Magyar Nyelvben megjelent tudósítása alapján készült.) Elbinger Zeitung 1916. évf. 238. sz., — Königsberg Hartungische Zeitung. 1916. évf. 236. sz., — Tägliche Rundschau 1916. évf. 239. sz. — *U. e* tárgyról ír Gragger Róbert is: Münchener Neueste Nachrichten 1916. évf. 238. sz. és Frankfurter Zeitung 1916. évf. V. 9. sz. L. még Budapesti Hírlap 98. sz. — *Viszota Gyula*: *Széchenyi első négy művének nyelvéről*. (folyt.) A keletkezést tekintve Széchenyi negyedik magyar műve a Stádium. Fogalmazványán Széchenyi csak maga javított és

a két első szakaszban Tasner Antal; a tisztázaton azonban a saját javításán kívül ott látjuk Helmezynek javításait. Ismereteseek továbbá Orosz József idevonatkozó észrevételei. — *Trócsányi Zoltán: Heltai Gáspár szókincse.* Azoknak a szavaknak egybeállításai, melyeket a magyar szótörténet csak Heltaiból ismer. — *M. J.* röviden ismerteti a Bécsi-Kódexnek Mészöly Gedeontól származó új kiadását. — *Maár Elnö: Még egyszer mindenki.* A «mindenki» szó Faludi Ferenc alkotása. Harsányi István és Gulyás József «A kuruc-költészet forrásairól» írt dolgozatukban ezt kétségbe vonták. A szerző úgy találja, hogy sikertelenül.

U. i. 5. sz. — Vissza Gyula: Széchenyi első négy művének nyelvéről. (folyt.) Széchenyi Orosz megjegyzéseit áttekintvén, azt, amelyet elfogadott, részben irnokával javíttatta ki a letisztázott kéziratban, részben maga javította ki. Az így kijavított kéziratot ezután Helmezy tekintette át s ő magán a kéziratot tette meg javítását ceruzával. Helmezy javításai tisztán a mű nyelvére vonatkoznak. A jeles államférfiú természetesen Helmezy javítását sem fogadta mindig el. Későbbi műveinél hasonló módon járt el Széchenyi, mint az első négyenél. A Hidi-Egyesülethez Irányzott Jelentése s a Magyar Játékszínről c. művét Tasner és Helmezy kapták kezükhöz s itt is csak egyes szók, kifejezések magyarzására vonatkozott tevékenységük. Egyik-másik értekezésében Havas József cenzor is ajánlott egy-egy javítást. A szerző ezután ismerteti Széchenyi írói eljárás módját s idézetekkel szemlélteti nyelvkészségének fejlődését. — *Trócsányi Zoltán: A XVI. századi nyomtatványbeii «ij»-betű hangértékéről.* — *F—ó: Gárdonyi helyesírását kifogásolja.*

Magyarország. 1916. évf. 38. sz. — Koroda Pál: Bartók Lajos. Megemlékezés és jellemzés.

U. i. 58. sz. — Krudy Gyula: Pesti levelek. Megemlékezés Halasi Aladáról.

U. i. 72. sz. — Magyar Elek: A Pilwax és Libasinszky kávéházak. A két «irodalmi» kávéház multjáról.

U. i. 81. sz. — Koroda Pál: Helénák és Máriák. Emlékezés Justh Zsigmondra.

U. i. 85. sz. — Krudy Gyula: Tömörkény. Cikk Tömörkény István szép prózáiról.

U. i. 86. sz. — Koroda Pál: Justh Zsigmond. Méltatás.

U. i. 98. sz. — N. n.: Osztrák-magyar hazafiság, támadja Balázs Bélát a Népművelés márciusi füzetében megjelent cikke miatt.

U. i. 101. sz. — Az Apostol filmen. Hír Petöfi költeményének filmre való átdolgozásáról.

U. i. 106. sz. — N. n.: Szekfü és a mákvirágok (I.). Megjegyzések Szekfü Gyula «Mit vétettem én? — Ki gyalázta Rákóczi?» c. könyvére. (A cikk folytatását l. Magyarország: 107, 119. sz.) Szekfü felelete Ballaginak: Pesti Hírlap 107. sz.) — *Szatmári Mór: Eötvös Károly. Alkalmi tárca.* Az elhunyt író jellemzése.

U. i. 114. sz. — N. n.: A magyar Shakespeare. Tárca. 1. Sh. magyar

fordítói. 2. Sh. gyűjtemények. 3. Sh. a magyar színpadon. 4. Magyar Sh. színészek. (L. még u. i. 117. sz. Ács Sarolta: kiadatlan Sh. fordítások). — *Avanti*. Herczeg Géza ily című háborús könyvének ismertetése.

U. i. 120. sz. — *kg.*: *Az igazi Rákóczi*. Ballagi Aladár ilycímű könyvének ismertetése. (A Ballagi-Szekfű vitára nézve l. még Gábor Andor cikkeit: Világ: 107, 112, 117, 127, 134, 135. sz.)

U. i. 134. sz. — *D. a.*: *A kassai magyar színészet*. Visszaemlékezés.

U. i. 136. sz. — *Kalmár Antal*: *A tudomány szabadsága*. Szekfű Gyula könyvéről.

U. i. 148. sz. — *Koroda Pál*: *Donkihóték*. A cikk Mikszáth K. Beszterce ostroma c. regényének hősről, gr. Pongráczról és Arany László Hűbele Balázsáról szól.

Magyar Pædagogia. 1916. évf. 5. sz. — *Császár Mihály*: Veress Endrének A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai (1264—1864) c. munkáját ismerteti és bírálja.

Mult És Jövő. 1916. évf. 4. sz. — *Molnár Ernő*: *A magyar zsidóság háborús emlékkönyve 1914—1916*. (A magyar zsidó hadi archivum és az OMIKE almanachja.) Könyvismertetés. — *Deák Ferenc hagyatékából*. Adat arra nézve, hogy a nagy államférfiú nem szerette az »antiszemita heccekét».

U. i. 5. sz. *Lengyel Ernő*: *Eötvös Károly*. Rövid megemlékezés a nemrég elhunyt íróról. — *Hajdu Miklós*: *Glossza egy glosszáról*. Megjegyzések az Egyenlőség egyik cikkére.

Néptanítók Lapja. 1916. évf. 24. sz. — *Sebők Zsigmond meghalt*. Rövid nekrológ.

Neue Freie Presse. 1916. évf. 18,526. sz. — Színházi hír arról, hogy a bécsi Stadttheater Molnár Ferenc »Liliom»-át újból fölvette műsorába. »Molnár külvárosi legendája a modern magyar írók legjobb és legművészebb művei közé tartozik. Valóságnak és képzeletnek, iróniának és mély érzésnek, színpadiasságnak és költőiségnek különös és érdekes keveréke ez a darab.» — A Theater an der Wien színrehozta Karczag Vilmosnak »Im Elternhaus» c. darabját, melyet pár évvel ezelőtt a budapesti Nemzeti Színházban adtak. (Hasonló hírek a többi bécsi lap 1916 márc. 19. számában is.)

U. i. 18,544. sz. — Hír a Drégely Gábor: Der gutsitzende Frack c. darabjának följújtásáról a bécsi Stadttheaterben. (A szóban forgó darab eredeti magyar címe: A szerencse fia.)

U. i. 18,560. sz. — Kritika Gábor Andor »Ciklámén»-jéről, melyet a Deutsches Volkstheater adott elő. A darab egy valószínűtlen ötleten épül föl. — Hír Biró Lajos és Lengyel Menyhért »Cárnő»-jének előadásáról (Stadttheater).

U. i. 18,565. sz. — Április 29-én Bécsben négy színházban adtak elő magyar szerzőtől való darabot (Gábor Andor: Ciklámén; Kálmán-Jen-

bach-Stein: Die Csardasfürstin; Földes Imre: Grün Lili; Biró Lajos: A cárnő).

U. i. 18,566. sz. — Hír Földes Imre «Grün Lili» c. darabjának bécsi sikeréről. (V. ö. a többi bécsi lap ápr. 30-iki számát.)

U. i. 18,571. sz. — A Josefstädter Theater májusi műsorán minden estére a «Grün Lili» van kitűzve.

U. i. 18,614. sz. — Hír Földes Imre «Grün Lili» c. darabjának jún. 20-i ötvenedik bécsi előadásáról.

U. i. 18,618. sz. — Hír arról, hogy Heltai Jenő «Tündérlaki lányok» c. darabját sikerrel adták Prágában.

Neue Zürcher Zeitung. 1916. évf. 470. sz. — Knar: Aus Budapest Theater. A budapesti színpadok állandóan telt ház előtt játszanak, sok az új darab. A «Mágna Miska» az utóbbi évek legjobb operettje. A «Grün Lili» rosszul sikerült ízléstelenség, minden irodalmi érték nélkül. A «Nap lovagja» megbukott. A «Névtelen hősök» fölújítását a világháború tette aktuálissá; érthetetlen, hogy a közönség mégis hidegen fogadta ezt a magyar operát. A «Kisasszony férje» a Vojnits-díj dacára sem áll irodalmi színvonalon.

U. i. 722. sz. — A Tárcarovatban hír Gábor Andor «Ciklámen» c. darabjának bécsi sikeréről és a budapesti Nemzeti Színház Shakespeare-ciklusáról.

U. i. 979. sz. — Knar: Aus Budapest Theater. Tárcacikk a budapesti színházi év végéről. Molnár Ferenc költői munkája, a «Fehér felhő», csak efemer értékkel bír. Örömmel üdvözlí cikkíró Jókai «Magyar nábob»-jának színpadi átdolgozását. Dicsérrettel szól a Shakespeare-ciklusról, valamint Zichy Géza jubileumáról.

Neues Pester Journal. 1916. évf. 81. sz. — n.: Der Teleki-Preis. Hír a M. T. Akadémia Teleki-díjának odaitéléséről. (L. Akadémiai Értesítő 4. sz.)

U. i. 84. sz. — Sigmund Simonyi: Ungarisches in der deutschen Sprache. Simonyi Zsigmond budapesti egyetemi tanárnak a Vossische Zeitungban is közölt cikke a német nyelv magyar elemeiről.

U. i. 85. sz. — f. r.: Nádas Sándornak a Vigszínházban 1916. III. 24-én a Vigszínházban előadott Kávéház című darabját ismerteti és bírálja.

U. i. 88. sz. — Im Uraniatheater címen Petőfi Sándornak «Az apostol» c. költeménye alapján készült négyfelvonásos filmjáték ismertetése. A darab úgy tünteti fel a dolgot, mintha a költeményben Petőfi a saját élete történetét akarta volna elbeszélteni.

U. i. 92. sz. — Der achtzigste Geburtstag Adolf Ágai's. Napihír Ágai Adolf ünnepléséről nyolcvanadik születésnapja alkalmából. (L. a többi lapokban is.)

U. i. 96. sz. — «Der Richter von Kaschau». Hír arról, hogy a darmstadti udvari színházban 1916. III. 31-én előadták a kölni származású zeneszerzőnek, Neitzel Ottónak A kassai bíró című — Jókai Mór novellája alapján készült — operáját.

U. i. 97. sz. — i. p.: *In memoriam*. (Tárca.) Megemlékezés Ballagi Mórról, Pauler Tivadarról és Szvorényi Józsefről születésük százéves fordulója alkalmából.

U. i. 100. sz. — f. r.: *Lustspieltheater*. Barta Lajos Szerelem című, a Vígszínházban 1916. IV. 8-án bemutatott darabjának rövid ismertetése.

U. i. 102. sz. — *Das dramatisierte Tiszaeszlár*. Zweig Arnold «Ritualmord in Ungarn. Jüdische Tragödie in fünf Aufzügen» c. munkájának ismertetése.

U. i. 104. sz. — *Eine Selbstverteidigung Julius Szekfü's*. Szekfü Gyula «Mit vétettem én?» c. röpiratának ismertetése.

U. i. 106. sz. — *Bernhard Friedmann: Karl Eötvös*. Tárca a nemrég elhunyt híres ügyvédéről és íróról. (A cikk Eötvös Károlyt főképen mint jogászt méltatja.)

U. i. 109. sz. — *Eine Entgleisung Karl Eötvös'*. Epizódok Eötvös Károly életéből.

U. i. 114. sz. — j. m.: *Karl Eötvös letztes Heim*. Eötvös Károly hagyatékából körülbelül két-három kötetre való feljegyzés vár kiadásra. A megboldogult író kimerítő életrajzával együtt a nevéhez fűződő anekdoták is meg fognak jelenni.

U. i. 126. sz. — Hír arról, hogy a kassai Kazinczy-kör 1916 május 13-án ünnepelte a kassai magyar színészet kezdetének százéves fordulóját.

U. i. 146. sz. — Rövid tudósítás arról, hogy Lehár Ferenc «Luxemburg grófja» c. operettjét a lille-i új német színházban elő fogják adni.

Neues Wiener Journal. 1916. évf. 8036. sz. — Hír Heltai Jenő «Die Steiner-Mädeln» (Tündérlaki lányok) c. darabjának huszonötödik bécsi előadásáról.

U. i. 8081. sz. — bs. tárcacikke Földes Imre «Grün Lili» c. darabjáról, melyet a bécsi Theater in der Josefstadt ápr. 29-én mutatott be. Az ügyesen megírt darabnak van némi erkölcsrajzi értéke.

Neues Wiener Tagblatt. 1916. 79. sz. — «Judith Simon» im Rotenturm-Kino. Reklámhír, a magyar szerző és tárgy említése nélkül.

U. i. 113. sz. — *Georg Lukács: Mitteleuropäische Kulturgemeinschaft*. «A magyar faj ezeréves viszontagságok és sorsfordulatok közepett megtudta tartani ősi jellemvonásait és nemzeti tulajdonságait. Megtartotta irodalmát és művészetét. Nem fog a magyar nemzet kárára válni, ha más nemzetek kulturéletével még szorosabbra fűzi a kapcsolatokat». — m. b.: a «Ciklámen» bécsi premiejéről írva dicséri Gábor Andort, a Molnár Ferenc nyomdokába lépő író.

U. i. 124. sz. — Kálmán operettje, a «Die Csardasfürstin» máj. 12-én 175. előadását érte meg.

Nyugat. 1916. évf. 6. sz. — *Ignotus: Hermelin*. Szomory Dezső ily című a Vígszínházban előadott darabjának rövid ismertetése. — *Barta Lajos: Az átdolgozott Vén bakancsos*. Színkritika. Szigeti Józsefnek «A vén

bakancsos és fia a huszár» c. darabját átdolgozta Móricz Zsigmond s előadta a Nemzeti Színház. Szerző az átdolgozó tapintatát dicséri. — *Tóth Árpád: Elmerült sziget* címen Békássy Ferencnek a Dobronoutznál 1915 június 25-én, 22 éves korában hősi halált halt fiatal költőnek verseit, továbbá Karinthy Frigyesnek Tanár úr kérem! c. humoreszk-gyűjteményét és Lengyel István Béke c. versfüzetét ismerteti. A Disputa-rovatban *Ady Endre: Az én kalvinistaságom* címen ír.

U. i. 7. sz. — *Laczkó Géza: Humor és komikum.* A magyar humoros és komikus irodalom áttekintése után Karinthy Frigyes Tanár úr kérem! c. könyvének ismertetése és bírálata. «Karinthy Frigyes egy nálunk majdnem egészen új humoros műfajjal, a pastichesal lép fel egy élelap hasábjain. Az ő pastiche-a valamely író tulajdonságainak nemcsak másolása, hanem modorának, hibáinak groteszk megnagyítása s épen ebben új. — *Ignotus: Kávéház.* Nádas Sándor vígjátékának bírálata.

U. i. 8. sz. — *Fenyő Miksa: Szerelem.* Színkritika Barta Lajos ilyoímű, a Vígszínházban előadott négyfelvonásos színművéről. «Azzal a milieuvel, melyről Barta Lajos darabja szól, Csiky Gergely drámái próbálkoztak meg először... 'Macskazugban', ez volt a címe Barta Lajos Nyugatbeli pompás novellájának, amelyből e darab készült.» — *Schöppfin Aladár: Bűbajosok.* Kosztolányi Dezső ilyoímű novellás kötetének bírálata. «Ahogy Kosztolányi a dolgokat látja, abban mindig van valami fantasztikum... a reálisnak az irreálissal való elegyedettsége, s valami rejtett... ironia, amelytől köznapi szavak különös zengést, köznapi események különös színt kapnak. Ez az a pont, ahol Kosztolányi novellája összekapcsolódik lírájával.» — *Fenyő Miksa: Humor és komikum.* Vita Laczkó Gézának a Nyugat előző számában megjelent hasonló című cikkével.

U. i. 9. sz. — *Schöppfin Aladár: Aforizmák a Szekfü-ügy körül.* Miben különbözik a Szekfü elleni hajszától az a hajsz, amely a Nyugat körül csoportosult írók ellen évek óta folyik? Csak abban, hogy irodalmi dolgokban a közönségnek legalább egy része sokkal jobban van tájékozva, mint tudományosakban. — *Tóth Árpád: Várady István halálára.* A fiatalon elhunyt író nekrológja. — *Ady Endre: Egy ifjú költő.* Megemlékezés Jékely Aladáról.

U. i. 10. sz. — *Ady Endre: A föltámadt Jókai.* Reflexiók. — *Ady Endre: 'Hadak útján'. Versek.* Halmágyi Samu ilyoímű kötetének ismertetése. «Van a kötetben öt-hat teljes, szabad szép vers, rossz nincs is benne s különösen kedves s erdélyi, hogy Tinódi Sebestyént juttatja eszünkbe Halmágyi Samu.»

U. i. 11. sz. — *Schöppfin Aladár: Babits Mihály új verseskönyve.* Az az élet, amelyet Babits költészete akarva-akaratlan elének tár, külső eseményekben a képzelhető legkevésbé gazdag... Teljesen belső élet ez, melynek eseményei, kalandjai, válságai a lélek rejtett mélyében zajlanak le... Nincs a világnak az a jelensége, amely élménnyé ne tudna válni benne. Babits, az önmagában élő, magányos lélek, típust személyesít meg s a művelt magyarság fejlődésének irányát sejteti. Meg is rajzolja ama

magyar fiatalság ideálképét s vele érzett közösségét egyik legszebb versében (Fiamhoz). Hogy mennyire átérzi a magyarság sorsát, azt a maga szemérmes, halk, közvetett módján minduntalan elárulja. Legközvetlenebbül a háborúban fogant néhány versében. Ezek közül különösen kettő »A fiatal katona» és a »Husvét előtt» a háború egész világirodalmában nyomatékos helyet fog kijelölni a magyar költészetnek. — *Rozványi Vilmos*: »*Recitativ*». Babits Mihály ilycímű verskötetének ismertetése és bírálata. — *Kosztolányi Dezső*: *Babits Mihály*. Reflexiók Babits új könyvének megjelenése alkalmából. (A cikk közli Babitsnak 1904. II. 2-án kelt, Kosztolányi Dezsőhöz írt sorait, melyekben a levélíró magyarságáról tesz vallomást.) — *Ignotus*: *Görgey*. Alkalmi cikk az 1848/9-diki szabadságharc nemrég elhunyt fővezéréről. — *Barta Lajos*: *Kafka Margit*, Két nyár című kis regényét, — *Tóth Árpád*: pedig Szép Ernő Élet, halál! c. szépirodalmi (prózai és verses) munkáját ismerteti és bírálja.

U. i. 12. sz. — *Babits Mihály*: *A Shakespeare-ünnephez*. Bíráló megjegyzések a Shakespeare-Tár legújabb kötetéről s az eddigi Sh.-fordításokról. — *Schöpflin Aladár*: *Sebők Zsigmond*. Erős belső zengésű líra és tartózkodó természet, amely csak objektív képeken keresztül, közvetve tud nyilatkozni — ez az ő írása. Sebők egyetlen írónk, aki eredeti invencióval gazdagította a magyar gyermekéletet. Egész pályája ebben jut legnagyobb jelentőségre.

Ország Világ. 1916. évf. 17. sz. — *Vér és Vas*. Vanczák János verseinek ismertetése. (L. még: Új Idők. 18. sz.)

U. i. 20. sz. — *Hamvai Kovács Zsigmond félszázados írói jubileuma*. Alkalmi cikk.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 1916. évf. 12. sz. — *Szöts Gyula*: Benedek Marcellnek, A magyar nemzet története a költők dalaiban c. szemelvénygyűjteményét ismerteti.

Österreichische Rundschau. 1916. évf. 1. sz. — *Theodor Antropp*: *Wiener Theater*. Epés cikk a bécsi Stadttheaterben színre került magyar darabokról. Balázs Sándor vígjátékát (»Die Frau des Andern») szellemesnek és színszerűnek mondja, egyebekben azonban sok kifogásolni valót talál benne.

U. i. 4. sz. — *Alexander v. Weilen*: *Die Shakespeare-Feier in Budapest*. Magyarország teljes joggal büszke lehet a maga Shakespeare-kultuszára. Az első nem indogermán ország, amely Shakespearet verses fordításban bírta. W. visszatekint a magyar Shakespeare-fordítások történetére, rámutat arra, mennyit tett a magyar kutatás Sh. megértetése érdekében. Bayer, Berzeviczy, Alexander, Heinrich ebbeli munkásságát kivonatokból a német közönség jól ismeri. Ilyen alapokon a magyar Sh.-ünnep méltó módon volt megülhető s a művészet a tudománnyal versenyezve áldozott a nagy költő emlékének. A színelőadásban magyarul nem értő néző is kiérezte a heroikus-férfiás momentumot. A szerző elismeréssel emlékezik

meg Jászai Mari, Márkus Emma és Beregi Oszkár alakításáról a különböző Sh.-szerepekben. — *Theodor Antropp: Wiener Theater.* Gábor Andor «Ciklámen»-je ötletekben gazdag, de a siker eszközeiben nem váloga tós.

Pester Lloyd. 1916. évf. 77. sz. — Vezércikk arról a hírről, hogy Berlinben és Bécsben egyetemi tanszéket állítanak a magyar nyelv- és irodalomnak.

U. i. 79. sz. — *Bernhard Alexander: Warum Lustspiele altern?* Shakespeare vigjátékai közül a Szentivánéji álom kivételével egyik sem honosodott meg annyira a színpadokon, mint a tragédiái. Pedig kortársai épen vigjátékait szerették nagyon. Úgy látszik, hogy izlésünk a vigjátékot illetőleg jobban változott meg, mint a tragédiára nézve. Talán nincs már annyi érzékünk Shakespeare vigjátékainak finom poézise, bohósága iránt. Ma a vigjáték írójától elsősorban azt várják, hogy szellemes legyen, meg erotikus. Nemcsak Shakespeare darabjaival állunk így. Magyarázata valószínűleg az, hogy a tragédia inkább a lélek mélységeiből meríti kincseit s amikor ezeket megjelenítve látjuk, elfelejtkezünk minden mulandóról. A vigjáték a felületen marad, a környezethez, a valósághoz ragaszkodik, amelynek eltorzulásait mint kórikusokat mutatja be. Mindig a jelenre emlékeztet. Csak azok a vigjátékok nem avulnak el, amelyek a korból ki vannak emelve. Aristophanes vigjátékai hidegen hagynak, mert a kigúnyolt alakok kivesztek.

U. i. 117. sz. — *Vérsi Margit: Mein Kriegstagebuch* címen Bereud Miklósnak Hadinaplóm c. könyvét ismerteti.

Pesti Hírlap. 1916. évf. 58. sz. — *N. n.: A vén bakancsos és fia a huszár.* Szigeti József darabjáról, abból az alkalomból, hogy Móricz Zsigmond átdolgozta.

U. i. 79. sz. — *Horváth István: Háborús nóták, imádságok.* Ismertetés.

U. i. 86. sz. — *Fölföldi Sándor: Háborús dalok.* Ismertetés.

U. i. 101. sz. — *Jó volna mértéket tartani* (vezetőcikk). Elmélkedés a magyar tudomány és irodalom értékéről s a némethez való viszonyáról.

U. i. 113. sz. — Székely Jenő: Csönd, — Halmágyi Samu: Hadak útja, — Peterdi Andor: Háborús versek c. kötetének ismertetése.

U. i. 148. sz. — *Farkas Bertalan: A Hindenburg bakák nótái.* Háborús népdalok közlése és ismertetése.

U. i. 152. sz. — *Mezei Béla: Háborús népdalok.* Adatközlés és ismertetés.

Pesti Napló. 1916. évf. 120. sz. — *Lengyel Ernő: Tavaszi játék.* Lakatos László ily című regényének ismertetése. (L. még: Világ: 114. sz.)

U. i. 134. sz. — Herzeg Géza: Háborús könyvének, — Molnár Jenő: Mucsra a fronton, — Pintér Imre: Csata tüzzben (versek) — s ifj. Radó Antal: Farkasverem c. szépirodalmi munkáinak ismertetése.

U. i. 141. sz. — *Szász Béla: Kemény Zsigmond elvesztett naplója.*

A Papp Ferencről a pusztakamarási családi levéltárban felfedezett töredékes napló ismertetése. (Tárca.) — K. E.: *Peterdi Andor háborús versei* «hangulatos, finom, poetikus gyöngyszemek.» — Zilahy Lajos: *A háborús népköltészet* címen a katona-nóták gyűjtéséről ír.

U. i. 148. sz. — Koroda Pál: *Ábrányi Emil*. Méltatás.

Polgáriskolai Közlöny. 1916. évf. 1. sz. — Feltóthy László: *Agoston János*. Nekrológ az Abádi álnéven is szereplő költő-tanárról. — Horváth K. Takáts Sándornak Rajzok a török világból c. munkáját ismerteti.

U. i. 3—4. sz. — R. Z.: Halmágyi Samunak *Ady Endre magyarsága* c. füzetét ismerteti.

Posener Tageblatt. 1916. évf. 239. sz. — Cikk a Németországban őrzött magyar nyelvmélekekről.

Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 1916. évf. 12. sz. — Hír arról, hogy dr. Gragger Róbert pedagógiumi tanár a f. évben a berlini egyetemen magyar nyelvi és irodalomtörténeti előadásokat tart.

U. i. 25. sz. — Pruzsinszky Pál: *Baksay Sándor*. A néhai jeles író és ref. püspök jellemzése főtekintettel egyházi pályájára.

Protestáns Szemle. 1916. évf. 4. sz. — *A fehér felhő*. Rövid kritika Molnár Ferenc ilycímű háborús vonatkozású darabjáról. — *Aleph*: *Az Ady Endre kálvinistasága*. Megjegyzések Adynak a Nyugat 1916. évf. 6. sz.-ban megjelent cikkére. — ró: *Antiszemitizmus?* Észrevételek Ady Endre egy megjegyzésére.

Religio. 1916. évf. 3. sz. — Boroviczény Nándor: Turi Bélának A háború belülről nézve, — Trikal József: Fináczy Ernőnek, A középkori nevelés története, — Tauber Sándor: Friedrich Istvánnak, gr. Széchenyi István élete c. munkáját ismerteti és bírálja. (Utóbbi mű ismertetését l. folyóiratunk: 1915. évf. 183. l. és 1916. évf. 208. l.)

U. i. 5. sz. — Kiss János: *Dudek János* (1858—1916.). Nekrológ. — Hanuy Ferenc: *Búcsúszózat Dudek János ravatalánál*.

U. i. 4. sz. — Sipos István: Erdélyi Lászlónak «Magyar művelődéstörténet. I. korszak: Ősi művelődés Kr. u. 1000-ig» c. munkáját ismerteti és bírálja.

Sárospataki Református Lapok. 1916. évf. 12. sz. — G. J.: *Tábori postaversek*. Írta Szigethy Ferenc. Könyvismertetés. — N. n.: *Protestáns énekek a r. kath. énekeskönyvekben*. Rövid cikk a címben írt tárgyról (utalással Jénaki Ferencnek, Kájoni János énekkönyve c. értekezésére). E szerint a XVII. századi három róm. kath. énekeskönyv (Hajnal Mátyásé: 1629. a Cantus Catholici: 1651; Kájoni Jánosé: 1676.) közül Kájoni János ferencrendi szerzetese az, amelyben a legtöbb protestáns ének található. Ebben ugyanis százötvennél több olyan ének van, amely protestáns szerzőé.

U. i. 15. sz. — N. n.: Sebestyén Gyulának, A magyar rovásírás hiteles emlékei c. nagy munkáját ismerteti és bírálja (L.). V. ö. folyóiratunk: 1916. évf. 295. l. — *Csokonai Vitéz Mihály eddig ismeretlen versei a sáros-pataki könyvtárban.* Harsányi István. — Társaságunkban, 1916. ápr. 1-én tartott — felolvasásának ismertetése.

U. i. 16. sz. — N. n.: *Eötvös Károly.* Rövid nekrológ.

Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt. 1916. évf. 12,925. sz. — A Theater c. rovatban, az «Ördög» nagyszabeni előadása alkalmából J. dicsérettel ír Molnár Ferenc színdarabjairól.

Szabolcsvármegye. 1916. évf. 123. sz. — *Leffler Béla: Krudy Gyula.* Az ismert szépirodalmi író munkásságának méltatása abból az alkalmából, hogy elnyerte a főváros «Ferenc József írói díj»-át. Elbeszélésének tárgyát tekintve különösen három hely az, ahonnan K. Gy. a legszívesebben merít: a Nyírség, a régi Szepesség és Budapest. Nem is a régi történetet szereti, inkább annak az alakjait. Szinte atyáskodó szeretettel rajzolja a különöket, a régi jó idők hajótörötteit, mert nagyon érdekli a lelkük. Nagyobb műveiben a bonyolult, tragikus lélektani összeköttetéseket keresi. (Pl. A podolini kísértet.) A Vörös postakocsi c. regény is bizonyosság rá, hogy szerzője a nyírségi írói triász (Krudy Gyula, Lázár Miklós, Milotay István) egyik kimagasló tagja.

Színházi élet. 1916. évf. 12. sz. — N. n.: *Hermelin.* Apróságok Szomory Dezső darabjáról s a szerzőről. (L. még: Magyar Hírlap: 65. sz.; Világ: 65. sz.)

U. i. 15. sz. — *János Vitéz a filmen.* Cikk Petőfi költeményének filmre való átdolgozásáról (mozgófényképszínházra alkalmazta Incze Sándor, a «Kinoriport»-vállalat sorozatában).

U. i. 17. sz. — *A János Vitéz filmen.* Rendezte: Illés Jenő, új zenét írt hozzá Kacsóh Pongrác. Előadásra körülbelül szeptemberben kerül.

Theologiai Szaklap. 1916. évf. 1. sz. — *Zoványi Jenő: Könyvészeti kutatások a debreceni ref. kollégiumi könyvtárban.* Adatok a magyar protestáns egyházi irodalom történetéhez.

Tolnai Világlapja. 1916. évf. 17. sz. — Közli: *Rákosi Jenő és Prohászka Ottokár* arcképét.

Történeti Szemle. 1916. 1. sz. — *Viszota Gyula: Széchenyi «Politikai programtöredékei»-nek keletkezése és hatása.* Széchenyi 1846 ápr. 21-én kezdte meg szóbanforgó műve írását s 1847 január 18-án fejezte be. A mű megjelenésének főoka Kossuth Lajos hírlapírói tevékenysége. A Kelet Népet is ez idézte elő. Széchenyi a röpirat címen eleinte sokat töprengett, míg végre megállapodott benne. E mű hatása alatt készült Deák tollából a híres «Ellenzéki nyilatkozat»; Kossuth Lajos válasza «Az adó» címen Bajza Ellenőrében jelent meg. Széchenyi e munkájának általában

nagy hatása volt; az értekezés e hatás irodalmi nyomairól is részletesen beszámol.

U. i. 2. sz. — *Imre Sándor*: Zoványi Jenőnek, Kisebb dolgozatok a protestantizmus története köréből és Puritánus mozgalmak a magyar református egyházban c. munkáit ismerteti és bírálja.

Uj Idők. 1916. évf. 13. sz. — *N. n.*: Röviden ismerteti Heltai Jenőnek Family Hotel, — Szomory Dezsőnek Hermelin, — Molnár Jenőnek Mucsa a fronton c. szépirodalmi műveit.

U. i. 14. sz. — *N. n.*: *Berend Miklós dr. harctéri naplója*. Rövid könyvismertetés s az egyik fejezet (A turyinkai csata segélyhelyén) közlése.

U. i. 15. sz. — *Kávéház* (Nádas Sándor vígjátéka), — *A régi ház* (Tormay Cecile regénye). Rövid könyvismertetések.

U. i. 16. sz. — *A nyolcvanéves Ágai*. Rövid megemlékezés a veterán íróról. (Arcképpel.) — *N. n.*: Röviden ismerteti Szabó Lászlónak, A modern újságírás c. könyvét és Gyökössy Endrének Honvéd c. versfüzetét. — *Szalontai Katonánóták*. A Szendrey Zsigmond gyűjtötte s a Magyar Figyelő 1916. évf. 6. számában is megjelent háborús versek.

U. i. 17. sz. — *Peterdi Andor háborús versei*. Könyvismertetés: szemelvényekkel. — *Rajzok, elbeszélések*. Rövid cikk Mátrai Ferenc könyvéről. — *Hulló rózsák*. Néhány soros megemlékezés Doleschall Ervinné verskötetéről.

U. i. 18. sz. — *Eötvös Károly*. Rövid nekrológ (arcképpel). — *Háborús verseskönyvek*. Kollányi Boldizsár «Vérfoltok, énekszó a fürgetegben 1914—1916», — Felber Pál «Negyvennégyesek a világháborúban», — Kutas Kálmán «Beszéljetek ti évek» c. könyvének rövid ismertetése.

U. i. 19. sz. — *Lyka Károly: Malonyay Dezső*. Nekrológ. Arcképpel (L. a többi hetilapokban is. Pl. Élet 1916. évf. 18. sz.) — *N. n.*: *Szívem szerint*. Szabolcska Mihály ilycímű új verskötetének ismertetése. — *N. n.*: röviden ismerteti Biró Lajosnak A diadalmas asszony c. regényét és Lázár Miklósnak Magyarok dalolnak c. háborús könyvét.

U. i. 21. sz. — *«A polgór.»* Gábor Andor legújabb tréfáinak ismertetése.

U. i. 22. sz. — *Gereblye: A varjú a toronyórán*. Csathó Kálmán regényének ismertetése. — (L. még: A Hét 22. sz. H. A.-tól és Világ 141. sz.: Bálint Lajostól). *N. n.*: röviden ismerteti Kenedi Gézának Írások és tanulmányok c. kötetét, — Herczeg Ferencnek A hét sváb és Szederkényi Annának Amíg egy asszony eljut odáig... c. regényét, — továbbá Pap-Váry Elemérné Háborús viszhangok c. verseskönyvét.

U. i. 23. sz. — *Adorján Andor: Görgei*. Nekrológ. (Két képpel.) — Rövid könyvismertetések: Herczeg Gézának Avanti és Pintér Imrének Csatatűzben c. háborús könyveiről, — továbbá Juhász Árpádnak: Köszöntés messziről c. versfüzetéről, mely az új német költők műveiből vett szemelvényeket mutat be magyar fordításban.

U. i. 24. sz. — *Görgei Artúr temetése*. (Két kép.) — *«Angyalí üdvözlét»*. Keleti Artúr ilycímű verseskönyvének rövid ismertetése.

U. i. 25. sz. — *Sebők Zsigmond*. Nekrológ (arcképpel.). — *N. n.*:

Kosztolányi Dezsőnek Bűbájosok c. novelláskönyvét és Székely Jenőnek Csönd c. kis verskötetét ismerteti és bírálja.

U. i. 26. — N. n.: *József hazamegy* címen Kelemen Viktor kis novelláskötetét ismerteti. Kelemen elbeszéléseiről azt olvassuk, hogy erősen érezhetők rajtuk az idegen hatások. Így a «Sülyed a hajó» című emlékeztet Gerhardt Hauptmann regényére az «Atlantisz»-ra («amelynek nemcsak témája, de lélektani tanulmányának célzata is ugyanaz»), a «József hazamegy» c. novella pedig Krudy Gyula «Zsigmond utolsó szava» c. elbeszélésére. (E mű ismertetését l. még: A Hét 1916. évf. 20. sz.)

Uj Nemzedék. 1916. évf. 10. sz. — Márkus László: *A fehér felhő*. Molnár Ferenc új darabjának bírálata. «Láttán pusztuló fajtámnak sírtam akkor este és a nagyszerű halál temploma volt a színház». — *Seprődy János: A magyar katona-dal*. Katona-dalaink szomorú hangulatának egyik oka, hogy a katonáskodás a 21 éves ifjút éppen szerelmi élete leghevesebb idején éri. A magyar katona-dal ez alaphangján a mai nagy idők sem változtattak. A harctereken énekelt katona-dalok sem igazi harci dalok, hanem régi szerelmi dalok, melyekbe elvéve kerül egy-egy háborús vonatkozású kifejezés, amely azonban igen sokszor nincs logikai összefüggésben az eredeti szövegsorokkal.

U. i. 16. sz. — *Pethő Sándor: A Szekfü-ügy*. Vitacikk Székfü új könyvének («Mit vétettem én?») kapesán. — *Jolsvay: Szezonvég*. Barta Lajos «Szerelem» és Jókai—Hevesi Sándor «Egy magyar nábob» c. darabjainak bírálata. «Jókai óriási publikuma csakugyan ünnepi tiszteletadást látott a mester emléke előtt és íme kitünt, hogy a magyar lelkű színdarab nagyon is kell.» — *Csongor: Könyvek körül*. Az újabb háborús irodalmat ismerteti, különös elismeréssel szólva dr. Berend Miklós hadinaplójáról.

U. i. 20. sz. — *Csongor: Nekrológ*. (Malonyay Dezsőről.)

Ukránia. 1916. évf. 7.—8. sz. *Sztripszky: Petőfi és Sevcsenkó*. Rövid párhuzam 12. pontban Petőfi és az ukránok nemzeti költője között.

Uránia. 1916. évf. 4. sz. — *Agárdi László: Kemény Zsigmond idealizmus és realizmus*. A történeteiben mutatkozó kényes jelenetek lesznek azok a bizonyító érvek, amelyek segítségével meg lehet adni a választ arra a kérdésre: ideal-realista volt-e Kemény, vagy inkább real-idealista? Végső eredmény gyanánt meg lehet állapítani, hogy Kemény ideal-realista. V. ö. folyóiratunk: 1915. évf. 61. l. — A Könyvszemle rovatban -ly ismerteti és bírálja: Molnár Ferencnek Egy haditudósító emlékei és A fehér felhő, — Szemere Györgynek Apró regények és esetek, — továbbá Lőrinczy Györgynek Az özvegy falu c. szépirodalmi munkáit. Az említett írókról ezt olvassuk: «Molnár érzései tisztulnak, megnemesedetteknek mutatkoznak, költői hangulatának meleg forrása áttör szarkazmusa jegéin, s mintha egyénisége megtelne érkezői tartalommal s felemelkednék általa.» «Szemere nem az elsőrangú írók közül való; de a második sorban

hasznos munkása elbeszélő irodalmunknak, mert megbecsüli tollát, s mert színmagyarként érez és igazán magyarosan ír» «Lőrinczy nemcsak megfigyelni és érezni tud finoman és mélyen, hanem a mese elgondolásában is erős.»

Világ. 1916. évf. 56. sz. — *A magyar irodalom helye a világirodalomban.* Babits Mihály előadása.

U. i. 70. sz. — Hír arról, hogy Balassa Ármin «A cégér» c. népszínművét felújították Szegeden.

U. i. 86. sz. — *Amerikai folyóirat az új magyar írókról.* Kivonat Reményi Józsefnek az Internationalban megjelent cikkéből. «Egyebek közt szól a cikkíró — úgymond — Ady Endre, Móricz Zsigmond, Balázs Béla és Ignotus munkásságáról, ki az új irodalom vezére, megteremtője és esztétikusa.»

U. i. 87. sz. — *Ignotus: Az irodalmi perzekutatorság.* A Nyugat 1916 márc. 26-diki matinéján tartott előadás. Az ú. n. «nyugatos» irodalmi csoport védelme a hazafiatlanság vádja ellen. «Mi éppen a magyar író, éppen a magyar költő... ha nincs Magyarország? Lehet ma magyart... másnak elképzelni, mint a nemzet életéért reszketően... hazafinak?»

U. i. 98. sz. — *Balázs Béla: A Magyarországnak.* Válasz a Magyarországra 1916. évf. 98. sz.-ban megjelent cikke.

U. i. 99. sz. — *Miklós Jenő: Útravaló Barta Lajosnak.* Barta Lajos írásainak méltatása.

U. i. 106. sz. — *Eötvös Károly anekdotái.* Tárcá.

U. i. 107. sz. — *Ambrus Zoltán: Irodalmunk Németországban.* A szerző szerint a németek nem elfogulatlanok a magyar irodalommal szemben. — *blt. l.:* Barta Lajosnak «Az ige terjedése» c. munkáját ismerteti.

U. i. 119. sz. — *Közlés Földes Imre «Grün Lili» c. drámájának bécsi sikeréről.* (L. még: Pesti Hírlap: 118. sz.)

U. i. 120. sz. — *B. Gy.: Lélek a háborúban.* Balázs Béla ily című könyvének ismertetése.

U. i. 125. sz. — Ady Endre nyilatkozata a Budapesti Hírlap 1916. évf. 124. számában megjelent cikkel kapcsolatban. — *Bölköny György: Kálvinista klerikálisok.* Hozzászólás a Protestáns Szemle és Ady Endre polemiájához.

U. i. 129. sz. — *Jászi Oszkár: A Szekfü-ügy körül.* Reflexiók. — *Borsos Károly: Oktalan harcok.* Hozzászólás Ady- és a Protestáns Szemle polemiájához.

U. i. 134. sz. — *N. n.: Jókait szerb herceg fordította franciára.* Közlemény arról, hogy — *Reve et vie («Álom és valóság»)* címen — Bozsidar Karagyorgyevics herceg franciára fordította Jókai Mór egy regényét. — *Bálint Lajos: Recitativ.* Babits Mihály verskötetének elismerő méltatása. — *Cs. S.: Pap-Váry Elemérnének «Háborús visszhangok» c. verskötetét ismerteti.* — *Figyelő: Dunántúli lázálma.* Polemikus cikk.

U. i. 148. sz. — *Blt. L.: Szini Gyula új munkáit («A tűzfészek» — «Pára»),* — *N. n. pedig «Bibor» címen Alba Newis új verses könyvét ismerteti.*

Vossische Zeitung. 1916. évf. 157. sz. — A berlini színházak heti műsorából (márc. 26.) kitűnik, hogy Drégely Gábor «A kisasszony férje» c. darabját a Lustspielhausban minden este adják.

U. i. 320. sz. — *Rudolf, Eucken: Deutsche Studien in Ungarn.* A tudós szerző, kinek csak nemrégiben (a Stein Lajos hazánkfia szerkesztette «Nord und Süd» 1916. évf. májusi füzetében) jelent meg «Die deutsche Sprache in Ungarn» címen Révai Mórral való érdekes levélváltása, mostani cikkében a magyar-német szellemi élet kapcsolatait vizsgáló kutatás eredményeit üdvözl. Dicsérettel utalva a budapesti és kolozsvári egyetem német nyelvi és irodalmi tanszékével kapcsolatos komoly tudományos munkára, nagy elismeréssel szól a Petz Gedeon, Bleyer Jakab és Schmidt Henrik szerkesztésében megjelenő Német Philologiai Dolgozatok között eddig kiadott 18 értekezésről. Ezekből a szorosabb értelemben vett tudományos tanulságon kívül — úgymond — «im besonders muss es uns Deutsche wohlthuend berühren, dass auch das deutsche Leben innerhalb Ungarn volle Beachtung findet». A cikk végül annak a reménynek ad kifejezést, hogy a két nép közti oly régi és oly sokágú szellemi kapcsolat a politikai összetartást is erőssé és tartóssá fogja tenni.

Wiener Bilder. 1916. évf. 17. sz. — Közli Eötvös Károly fényképét.

Zeitschrift Des Vereins Für Volkskunde. 1916. évf. 1. sz. — *Karl Haller: Drei Volkslieder aus Oberösterreich* c. közleményéhez írt jegyzetében Joh. Bolte összeállítja a bor és a víz vitatkozásának tárgytörténetét s ebbe Gragger Róbert utalása alapján bevonja a «Bor majd víz dicséreti» c. magyar verset és a magyarországi német változatokat is.

FIGYELŐ.

† Vértesy Jenő (1877. VI. 30.—1916. VI. 16.) 1916 június 23-án, a Kerepesi-út melletti temetőben helyezték örök pihenőre Társaságunk érdemes választmányi tagját: Vértesy Jenőt. Derék munkában eltöltött, eredményekben sem szűkölködő élet után, legszebb férfikorában indult az utolsó útra, melyre — anya és apa nélkül maradt kis fián kívül — pályatársainak és jóbarátainak nagy serege kísérte el. Társaságunk nevében — a sírnál — Császár Elemér választmányi tagtársunk búcsúztatta el szép beszédben a megboldogultat. Költő, műfordító és tudós volt: emléke élni műveiben! (Irodalmi arcképét l. jelen füzetünkben Császár Elemértől.)

Társasági ügyek. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1916 május 6-án *választmányi ülést* tartott.

Beöthy Zsolt elnöklete alatt jelen voltak: Alexander Bernát, Alszegehy Zsolt, Angyal Dávid, Ágner Lajos, Baros Gyula, Binder Jenő, Császár Elemér, Ferenczi Zoltán, Gulyás Pál, Hegedüs István, Jakab Ödön, Király György, Négyesy László, Német Károly, Riedl Frigyes, Szász Károly, Szinnyei Ferenc, Tolnai Vilmos, Várdai Béla, Versényi György, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár, Zolnai Béla, Zsigmond Ferenc vál. tagok. Jegyző: Kékyl Lajos.

1. Elnök a gyűlést a következő szavakkal nyitja meg: „Tisztelt Választmány! Mielőtt rátérnénk napirendünkre, méltóztassék megengedni, hogy úgy a Társaság, mint a magam részéről mély és rendkívüli örömmnek adjak kifejezést; egy olyan örömmek, mely, mint minden nagy öröm, jóformán türelmetlenül várja az alkalmat, hogy megnyilatkozzék. Ez pedig a mi tisztelt és szeretett alelnökünk, Szász Károly úr ónagyméltósága legfelsőbb kitüntetésén¹ érzett őszinte örömünk. Azt hiszem, hogy ebben a Társaságban elég csak fölemlítenem egyfelől azt, hogy ónagyméltósága a maga irodalmi munkásságában nemcsak a mi munkakörünknek milyen lelkes és hivatott művelője, hanem annak az iránynak is, melyben mi dolgozunk, annak a célnak is, mely a mi közös munkánk-

¹ Midőn a király Ő felsége Szász Károlynak, a Magyar Képviselőház alelnökének. — a közügyek terén szerzett érdemei elismeréséül — a belső titkos tanácsosi méltóságot adományozta. (L. a lapokat. Pl. „Az Ujság. 1916. évf. 107. sz.”)

ban szemünk előtt lebeg, milyen avatott, egyenes és tétovázást nem ismerő képviselője; másfelől azt, hogy Társaságunk állása, ennek megerősítése mennyit köszön az ő lelkes fáradozásának és buzgótságának. Ezek azok az indokok, melyekből a mi szeretetünk, tiszteletünk fakad, mellyel köszöntjük őt s melyből Társaságunk szerencsekívánata fakad. Ehhez még egy másik öröndetes jelentést kell csatolnom arról a kitüntetésről, mely Társaságunk egyik megalapítóját, folyóiratunk megindítóját s buzgó szerkesztőjét, Pintér Jenőt érte abban a Társaságunkat is megtisztelő választásban, mellyel tudományos munkássága elismeréseül az Akadémia lev. tagjai sorába iktatta őt. Bátor vagyok indítványozni, hogy a választmány örömet és szerencsekívánatait fejezze ki a jelenlevő Szász Károly alelnök úr öngyméltóságának, Pintér Jenővel pedig, kit katonai szolgálata tart távol, jegyzőkönyvi kivonatban közölje. A választmány egyhangú helyesléssel és nagy örömmel járul hozzá az indítványhoz.

2. Titkárhelyettes jelenti, hogy választmányunk egyik új tagja, Zsigmond Ferenc meleghangú levélben mond köszönetet megválasztásáért. A választmány szíves szeretettel üdvözli az ülésen is megjelent új választmányi tagot.

3. Titkárhelyettes jelentése alapján a Társaság rendes tagjait megválasztatnak: Dr. Nógrády László, főgimn. tanár, Budapest (aj. Várdai Béla és Alszeghy Zsolt), Gábor Andor, író, Budapest (aj. Szabolcsi Lajos és a pénztáros), dr. Hevesy Andor, író, Genf (aj. Baranyai Zoltán), Maison Jeromos, plébános, Regőce; Gyurek Ferenc, kadettasp., 77, tábori posta (aj. a jegyző). Új előfizetőül jelentkezett a debreceni tudományegyetem magyar irodalomtörténeti szemináriuma.

4. Titkárhelyettes indítványozza, hogy júniusban ez idén se tartson felolvasó-ülést a Társaság. A választmány az indítványhoz hozzájárul.

5. Pénztáros jelentést tesz a Társaság vagyoni állapotáról. Eszerint bevétel: 7315-73 K, kiadás 2551-18 K, pénztári maradvány 4764-55 K. Tudomásul van.

6. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Ferenczi Zoltán és Alszeghy Zsolt vál. tagokat kéri föl s az ülést bezárja.

A választmányi ülést *felolvasó-ülés* előzte meg, melynek tárgya volt: Riedl Frigyes: Shakespeare és a magyar irodalom.

A M. T. Akadémia új tagjai és jutalmazottjai. A M. T. Akadémia 1916 május 4-én tartott nagygyűlése az I. osztályba tiszteleti tagnak megválasztotta Berczik Árpádot, levelezőtagnak pedig folyóiratunknak — jelenleg a harc téren küzdő — szerkesztőjét: Pintér Jenőt. A II. osztály új levelező tagjai: Jancsó Benedek és Kornis Gyula; új külső tagja: Mayr György. A III. osztály új rendes tagja: Schafarzik Ferenc; új levelező tagjai: Dégen Árpád, Fényi Gyula, Riesz Frigyes; új külső tagja: Bruns Ernő Henrik. Az akadémiai nagyjutalmat a II. osztály javaslatára a nagygyűlés *Thallóczy Lajos* rendes tag Jajca (bánság, vár és város) o. munkájának, a Marozibányi-jutalmat pedig *Ortvay Tivadar* rendes tag Habsburgi Mária, II. Lajos felesége c. művének ítélte oda. A Sámuel-díj

(15 arany), melyre az 1915-ben megjelent nyelvészeti értekezések pályáztak, *Simai Ödön*: Faludi hatása Sándor Istvánra c. dolgozatának jutott (Ismertetését l. folyóiratunk: 1915. évf. 213, 274, 338. és 1916. évf. 64., 65. l.); azonban a Melich Jánostól származó bírálati jelentés nagy elismeréssel emelte ki Mészöly Gedeonnak «Az 'óta' névút eredete» c. értekezését is. A kuruc-kori (1664—1711) tárgyú színműre kitűzött 1915. évi Koczán-jutalmat «Kurucvilág» c. darabjával *Lampérth Géza* nyerte el. A Farkas-Raskó-díj pályázatán megdicsért hazafias költemény — «A magyar tanítónő» — szerzője: *Benedek János*. «A középkori művészet története Erdélyben, a formák kialakulásának összehasonlító méltatásával» c. pályakérdés kidolgozásával (Bésán-díj: 2400 korona). — beadott tervezete alapján — *Roth Viktor* bízott meg. Az ifj. Bojári Vigyázó Sándor-jutalmat «Az erdélyi fejedelmi hatalom fejlődése 1542-től 1690-ig» c. pályaművéért *Biró Vencel* kapta.

A M. T. Akadémia új pályatételei. A M. T. Akadémia irodalomtörténeti vonatkozású új pályatételei a következők: 1. Gróf Széchenyi Istvánnak az ő nevéhez és működéséhez méltó életrajza. Benyújtható akár kéziratban, akár kinyomtatva bármikor. Jutalom: 8000 korona. — 2. A magyar szépirodalmi kritika története. Jutalom — Halmos Izor adományából —: 1000 korona. Határnap: 1916 dec. 31. — 3. A népiesség elmélete Dugonictól Petőfig. (A népiesség kérdésére vonatkozó akkori magyar elméleti irodalomnak összeállítása és méltatása.) Jutalom a Lehr Albert-alapítványból: 400 korona. Határnap: 1917 szept. 30. — 4. A XVIII. század lírai és elbeszélő költészete, főtekintettel a költők forrásaira és mintáira. Jutalom az ifj. Bojári Vigyázó Sándor-alapból: 2000 korona. Határnap: 1916 dec. 31. — 5. A stílus a művészetben és az irodalomban. Jutalom a Gorove-alapítványból: 100 arany. Határnap: 1917 szept. 30.

A Szent István-Akadémia. A Szent István-Társulat kebelében harminc éves *multa* visszatekintő «*Irodalmi és Tudományos szakosztály*» az elmúlt év végén (1915 november 29-én) *Szent István-Akadémiává* alakult át. Az 1886-ban megalakult kettős szakosztály havonként szokta tartani felolvasó üléseit, melyeknek tárgya a bölcsélet, történelem, irodalom, nevelés- és társadalomtudomány köréből került ki. A Szent István-Társulat Irodalmi és Tudományos Osztályának Felolvasó Üléseiből összefoglaló cím alatt 89 külön kiadvány látott napvilágot, melyek tudományos színvonalon állanak s közülök nem egy a szaktudomány önálló s eredeti kutatásai alapján készült tanulmány.

Már régebben megindult a mozgalom, hogy elevenebb tevékenységgel s szélesebb keretben fejtse ki munkásságát a kettős szakosztály. A cím-változás munkanövekedést is jelent, legalább kifelé. A Szent István-Akadémia célja a kiadott Ügyrend 2. §-a értelmében «a tudományt és irodalmat katolikus szellemű írónak osztályaiba való tömörítése által művelni. Erre való tekintettel a) tiszteleti, b) külső és c) rendes tagokat választ.» «Kebelében tudományos és irodalmi ágaknak megfelelő osztályokat szervez,

melyeknek élére osztályelnököt és titkárt választ. Főolvasások tartása és kiadványok közrebocsátása által a tudományt és irodalmat műveli és terjeszti».

A Szent István-Akadémia újabb szervezetében négy osztályra oszlik (5. §.): Az első osztály tárgyköre: hittudomány, böleselet és neveléstudomány. Tagjainak létszáma: 3 tiszteleti és 50 rendes. A második osztály tárgyköre: történelem és segédtudományai; jog- és államtudományok; társadalomtudományok. Tagjainak létszáma: 3 tiszteleti és 50 rendes. A harmadik osztály tárgyköre: irodalomtörténet és nyelvészet; esztétika, művészet-történet, szépirodalom. Tagjainak létszáma: 3 tiszteleti és 45 rendes. A negyedik osztály tárgyköre: mennyiségtan és természettudományok. Tagjainak létszáma: 3 tiszteleti és 20 rendes. A Szent István-Akadémia összes, tiszteleti és rendes tagjainak zárt létszáma tehát 177. A külső tagok száma nincs korlátozva.

A Szent István-Akadémia elnöke (kit titkos szavazással 6 évre választanak az Akadémia tagjai): *Giesswein Sándor* dr. prelátus-kanonok, országgyűlési képviselő, a M. T. Akadémia I. tagja. Főtitkára (kinek választása ugyancsak titkos szavazással történik, de csak 3 évre: *Reiner János* dr. egyetemi ny. r. tanár, a M. Tud. Akadémia I. tagja. Az egyes osztályok élén az elnökök és titkárok állanak. Az osztályelnököt és titkárt szintén 3 év tartamára titkos szavazással – a plenum hozzájárulásával – az illető osztály választja.

Folyóiratunk olvasóit főleg a III. osztály érdekli, azért közöljük az irodalmi osztály tagjainak teljes névsorát. Elnök: Négyesy László, titkár *Vargha Damján*. — Tiszteleti tagok: gróf *Apponyi Albert*, *Berzeviczy Albert*, *Párvy Sándor*. — Rendes tagok: *Andor József*, *Angyal Armand*, *Auer István*, *Bartha József*, *Bán Aladár*, *Bódis Juszti*n, *Bodnár Gáspár*, *Bogisich Mihály*, *Concilia Emil*, *Csicsáky Imre*, *Demény Dezső*, *Divald Kornél*, *Domonkos István*, *Erdősi Károly*, *Felsmann József*, *Fieber Henrik*, *Gulyás Pál*, *Hellebrant Árpád*, *Herrmann Antal*, *Huszka József*, *Izsóf Alajos*, *Járossy Dezső*, *Kincs István*, *Kontor Elek*, *Kőrösy Albin*, *Láng Nándor*, *Lévay Mihály*, *Maszlaghy Ferenc*, *Négyesy László*, *Pályi Ede*, *Pasteiner Gyula*, *Pintér Jenő*, *Rada István*, *Szémann István*, *Sziklay János*, *Szinnyei József*, *Szmida Viktor*, *Vargha Damján*, gróf *Vay Péter*, *P. Velics László*, *Vinceze Alajos*, *Viszota Gyula*, *Zoltvány Irén*.

A Szent István-Akadémia működését már megkezdette. Első nyilvános ünnepi ülése 1916 márc. 23-án volt, melyen *Giesswein Sándor* elnök megnyitó beszéde után *Apponyi Albert* tartott előadást «A keresztény világnézet és a tudományosság» kérdéséről, majd *Szekely István*: «A tudomány hajdan és most» címen. *Reiner János* főtitkári jelentését mutatta be. A szervezkedés komoly munkája most folyik. Rendes felolvasó üléseit ősszel kezdi meg. Üléseit a Szent István-Társulat palotájában az egyes osztályok sorrendje szerint tartja minden második pénteken, mert egyedül ez a nap az egész héten, melyen nincsen irodalmi, tudományos felolvasás Budapesten. A Szent István-Akadémia irodalmi osztályának nagy és messze kiható feladata lesz, nemcsak a régi, de az új, sőt legújabb irodalmi kérdések

komoly kutatása és tárgyalása körül is. A már eddig felvetődött kérdések közül csupán a katolikus énekköltészetet jelöljük meg, melynek irodalmi és irodalomtörténeti feldolgozására a Szent István-Akadémia III. osztályának külön és egyik legelső nagy gondja leszen. (a.)

Pathelin mester Debrecenben. A tavasz ügyvédek ez ősapja, akit néhány éve rendezett vígjátékciklusa keretében Nemzeti Színházunk is nagy hatással keltett életre, feltámadásával nemcsak a színházjáró közönséget derítette jókedvre, hanem egyik jóízű novellistánk képzeletét is megtermékenyítette. Szemere György Apró regények c. 1915-ben megjelent novellás kötetében olvashatjuk A szerencse-malac c. adomaszerű tárcát, amelyben a vándor motívumok kutatói örömmel fognak ráismerni az agyafúrt XV. sz.-i francia fiskális XX. századi magyar leszármazottjára. A szoboszlai ember létére Debrecenbe komának hívott Berecki Menyus korai malaccal akarja megtisztelni a keresztelőt, de útközben a nyalánk városiaknak háromszor is eladja s végül is egymaga fogyasztja el az egyik kocsmában a sokaktól megáhitott csemegét. A megkárosított embereket azonban nyomra vezetí a pörkölt szaga s Menyust átadják a rendőrnek, aki meglehetősen megtört állapotban kíséri a komát a városházára. A koma szerencséjére szerző, visszaemlékezve a Nemzeti Színház fent említett kedves estéjére, összehozza Csibe Márton tyúkprókátorral, aki a corpus juris szövevényein kívül a francia farce-irodalomban is ismerős és e dupla romanista minőségében, siker esetére kikötött 10 forint perkoltságs fejében, kitanítja Menyus komát, hogy a vallatásnál játssza a meggárgyultat: «Semmi se feleljen akkurátusan; jobban mondvá, sehogy se feleljen, csak füttentsen. Így ni: Fitty!» A tanítás, akár csak ötödfélszáz esztendővel ezelőtt, most is bevált, Menyust nagy sajnálkozás közt szélnek eresztik bírái s a tavasz fiskális, ép úgy, mint francia előképe, saját fondorlatának lesz áldozatává. Pénz helyett fittyel fizeti ki a tanuló-köny kliens.

DR. GULYÁS PÁL.

Magyar szerzők svéd színpadon. (I.) Lengyel Menyhért, Molnár Ferenc és Bíró Lajos színpadi sikerei nyugat felé az osztrák és német irodalmi lapokban éleshangú kritikát keltettek föl a «magyarische Invasion» ellen,¹ de a nagy közönség mégis feltűnő szívesen fogadta a magyar darabokat. Berlini kollégáik szerencséjén fölbuzdulva a svéd színgazgatók is kapva kaptak a jó üzleten s így történt, hogy az utolsó években a magyar szerzők becses és gyakori nevek lettek a svéd színpadon.

Jelen kis dolgozatomban a magyar szerzők svédországi előadásainak adatait gyűjtöttem össze és a svéd kritikák tükrében szeretném bemutatni a magyar darabok sikerét vagy sikertelenségét a svéd színpadokon, anélkül azonban, hogy irodalmi értéküket magyar szempontból érinteném.

¹ L. Xenien 1913. I. 55—56. Kedvező kritika Molnár Ferenc Farkas-áról, kevésbbé hízegő Lengyel és Bíró Cárno-jéről.

Bár Svédországban az első magyar szenzáció a «Taifun» volt, mégis teljesség kedvéért nem mulaszthatom el Dóczi Lajos «A csók» című vígjátékának előadását megemlíteni. 1883. év március 7-én került színre a stockholmi Nya Teaterben. E magyar bemutatónak már az emléke is régen feledésbe ment és csak bibliografiai böngészgetésem közben bukkantam nyomára.¹

A legutóbbi évekig kell várnunk, míg magyar szerző neve jelenik meg svéd színlapon. Csodálatosképen Lengyel Menyhért Taifun-ját nem Stockholmiban adták először, hanem egy kis vidéki városkában Sundsvallban mutatta be 1910 szeptember hóban Hugo Rönblad színtársulata. A svéd ujságok azonban alig vettek hírt erről a vidéki premierről. Néhány hét múlva az előkelőbb göteborgi színházban került előadásra a Taifun Ranft igazgató rendezésében. Most már a «Thalia» (svéd színházi lap) is megemlékezett a göteborgi bemutatóról, de nem a leghízelgőbben. A névtelen kritikus nem tartja művészi alkotásnak, hanem olyan darabnak, amely egyszerre áthatja a nagy publikumot mint egy «exotikus szenzáció».²

Igazi feltűnést azonban csak akkor aratott a Taifun, mikor Stockholm legelső színháza a Dramatiska Teater tűzte ki előadásra, mint a téli szezon első újdonságát. (1910 nov. 10.) A siker óriási volt, de a svéd kritika mégis hüvösen, tartózkodva fogadta. A Thalia kritikusa rettenetes iróniával ment neki a darabnak. «Szerettem volna hallani» — írja a premiér után — «hogyan ítéli meg Hedberg³ mint kritikus ezt a darabot. Mert nem hihető, hogy ő szívvel-lélekkel azt higgye, hogy van valami irodalmi értéke». Különösen kikel az ellen, hogy a Dramatiska Teater üzleti szempontból adta elő a Taifunt. «Én sajnálom Hedberget. Az fájdalmas lehet, hogy mint költő egyik kezével olyan költemény kötetet nyújt, mely erőteljes gondolataival föltételezi az olvasó magas művészi képzettségét, míg másik kezével, mint színigazgató a Taifunt adja». A tartalom részletezésénél azt állítja, hogy a harmadik fölvonás Bisson Mme X. másolása. — «Mi is az hát» — kérdi végül — «ami gyönyörködtet ebben a rosszul összefércelt gyilkos és szenzációs históriában? Talán a jellemrajzolás? Egy tucat-japáni és semmi más, minden egyéni vonás nélkül. Talán az európai költő? Ez a bohém-kísértet a Nietzsche-majmolással és Ibsen gallérrel? Vagy Heléna? Ez a természetellenes cigarettázó hölgy összeszedegve a francia szindarabok oly közönséges félvilági hölgyeiből. Mi hát, ami annyira csalogató? Mindenek fölött az exotikus... Az egész japán képeskönyv idegen hangsúllyal és mozdulattal; rossz színház gyilkossággal és hatásvadászattal. Mikor jön már egy új Tokeramo azzal a szent misszióval, hogy kiirtsa a magyar Lengyelt darabjával együtt?» A svéd napilapok azonban sokkal szívesebben fo-

¹ L. Magyar írók svéd nyelven c. kis cikkemben. Irodalomtörténet 1914. 70. old.

² Thalia 1910 szeptemberi füzeté.

³ Tor Hedberg a Dram. Teater igazgatója, neves svéd költő és drámaíró, akinek Apa és fiú c. erőteljes drámáját Szász Zsomborné fordította magyarra. L. Olcsó Könyvtár 1595—7.

gadták a Taifunt. Így a Svenska Dagbladet igen komoly esztetikusa August Brunius azt írta, hogy «évek óta nem volt nagyobb színi élvezetben része». A Stockholms Dagbladban a következőket olvassuk: «A szerző nemcsak ügyes boulevard faiseur, hanem darabja szerencsésen irodalmi beccsel is bír. Az egésznek fölépítése az utolsó fölvonás kivételével igazán drámai. Nemcsak a külső, de a belső cselekvény is fokozatos fejlődéssel növekszik és a realiztikus ábrázolás, bármennyire idegenszerű a tárgy, mégis megkapóan, sőt egészében tragikailag hat». A Dagens Nyheter kritikusa már tartózkodóbb és azt írja, hogy a darab jobb, mint a híre. «Drámai előnyöket egyáltalában nem nélkülöz és a második felvonás a tetőpontot jelzi. Az egész darab hosszúsága dacára technikailag ügyesen van megszerkesztve és nem kínzóan szenzációs. Ehhez járul, hogy az exotikus tárgy az újdonság ingerénél fogva mindig vonzóan hat». Az Aftonbladet pedig már olyan messzire ment a dicséretben, hogy a bemutatót a Dramatiska Teater legnagyobb estéjének mondja. Az Aftontidningen viszont a problémát tartja különösen érdekesnek és értékesnek: az összeköztetést a két világfelfogás között. Az eltérő kritikák csak fokozták a svéd közönség érdeklődését és így történt, hogy 88-szor adták egymásután és a színháznak egy szezonban 130 ezer koronát jövedelmezett. Stockholmban valóságos Taifun-láz ütött ki és még a nagy álarcos bálon is a darab jelmezei uralkodtak. Sőt egy paródiát is írtak «*Tokiga Taifun*» (A bolondos Taifun) címen, melyet nagy sikerrel adott elő a stockholmi Marionett Teater.¹ Megpróbáltam ennek az irodalmi kuriozumnak, a magyar irodalomra nézve föltétlenül érdekes paródiának a szövegét megszerezni, de mert a stockholmi bábjáték már néhány éve megszűnt, így kutatásom eddig nem járt eredménnyel.

A Taifunról még sok szó esett Stockholmban és a Thalia színházi lap két cikket is írt Lengyel Menyhérről. Az első levélformájú és gratulál Lengyel Menyhértnak, hogy a Dramatiska Teatert megmentette a bukástól, egyszersmind a svéd színigazgatók figyelmét szeretné felhívni olyan drámákra, amelyek elég jók, anélkül, hogy japánokat szerepeltetnének.² A másik hosszú cikket abból az alkalomból írta a névtelen szerző, valószínűleg Gustav Collin, mikor Budapestről híre érkezett, hogy Lengyel egy új darabot (A *proféta*) írt, melyben már polinéziai szigetlakókat hoz a színpadra. A cikkíró általában erősen kikel az exotikus tárgyú drámák ellen.³

Még alig mult el Stockholmban a Taifun-szenzáció, midőn a Svenska Teater egy másik magyar szerzőnek darabját, *Molnár Ferenc Testőr-jét* (Gardesofficeren) mutatta be 1911 szeptember 9-én. A vígjáték nem aratott nagy feltűnést, de a kritika kedvezőbben fogadta. «Ha a darabot nézzük» — írja a Thalia ⁴ — akkor minden arravaló igényünkről le kell

¹ Thalia 1910 karácsonyi szám.

² U. o. 1911 febr. 18-iki szám.

³ U. o. 1911 márc. 11-iki sz.

⁴ Thalia 1911 31-iki szám.

mondanunk, hogy ez a komédia a valóságban megtörténhetett volna. Igen sok benne a mulattató fordulat, a szellemes és éles replika, kitűnő színi hatások váltakoznak benne, de nem lehet eltagadni néhány unalmas részletét. A darab csakhamar letűnt a műsorról és október végén már Helsingforsban mutatta be a Svenska Teater (okt. 27-én). A kritika itt még hűvösebben emlékezett meg róla. Így Jane Gernandt Claine azt írta, hogy «az egész darab a legnagyobb mértékben nélkülöz minden való alapot és ha az ember mégis mulat rajta, ez a józan esztől teljesen függetlenül történik».

Ugyanezen ősszel Molnár Ferencnek *«A doktor úr»* című bohózatát mutatta egy kisebb stockholmi színház a Lille Teater.¹ A Thalia² megint röviden végzett az új magyar darabbal, midőn ezt írta a bemutató után: «Ezzel a darabbal szemben nem is szabad komoly műkritikára gondolnunk. Az abszurdumok ugyan kacaj-sikert arattak a Lilla Teaternek, de a szellem az teljesen hiányzott». Hasonló értelemben írt August Brunius a Svenska Dagbladetben: «Ha azt hinnők, hogy Molnár Ferenc darabja csak a legparányibb etnografiai hűséggel bír, akkor mindenesetre érdemes volna egy kis utazást tenni Magyarországon. Egy rendőrkapitány mint parfümözött dekadens-különc, egy betörő, akit tizennyolcszor börtönöznek be, de tizenkilencedszer fölmentenek — bámulatos lehetetlenségek... De ha jó néven vesszük ezeket a lehetetlenségeket, akkor jól mulatunk. A doktor úr bohózat, helyzetkomikumra van építve. Azt a szellemességet, amely a Testőrből előcsillámlott, itt hiába keressük.» Bo Bergman a Dagens Nyheterben kedvezőbben nyilatkozott; szerinte «már rég nem látott ilyen szellemes bolondságot; a Scherlock Holmes ideát ügyesen alkalmazza a tolvajra; a dialógus gyors és találó». A Stockholms Dagbladet kritikusa nagyon sokat követel a bohózattól; elismeri, hogy mulattató, de helytelennek tartja szatiráját a «modern kriminálpszichologia és a hipermodern erotika ellen».

Míg a következő évben nem volt magyar bemutató Svédországban, addig 1913-ban egyszerre három magyar újdonság került színpadra és pedig *Drégely Gábor Szerencse fia* (Som man är klädd) április 3-án a Vasa-teaterben, Biró Lajos Rablólovag-ja (Rovriddaren) május 15-én a Svenska Teaterben és Biró Lajos—Lengyel Menyhért A cárnő című darabja (Katarina II af Ryssland) december 5-én ugyancsak a Svenska Teaterben.

A Szerencsefiát úgy a kritika, mint a közönség igen szívesen fogadta Stockholmban. Waldemar Svahn a többek között ezt írta a Stockholms Dagbladban: «Az az átható ujjongás, amely betöltötte a Vasa Teater nézőterét, nem volt csupán a szombati közönség szokásos elragadtatása a bohózat bonyodalmai fölött. Csodálatosképen most olyan vigjátékra találtak, amelynél a karikatura által nevetésre húzott arcok fölragyognak a társadalmi komédia reflexétől. A kikerülhetlen házasságtörés csak hamis föltevés volt és az egész bonyodalom annyira közvetlen hatású, hogy a

¹ A bemutató okt. 8-án volt Försvarsadvokaten (Védőügyvéd) címen.

² 28-iki szám.

közönség egészséges izléséről tanuskodik, midőn szombat esti színházi élvezetét annyira komikusnak találta. A darab meséje arra az egyszerű igazságra van építve: a világ akarja, hogy rászédjük... Nem tagadhatjuk el e vígjáték föltétlen érdemét, ha talán irodalmi zsűri előtt nem állja is meg mindenben a helyét. Az igazságai már régiek; a parvenükkal való incselkedés már kissé elkopott és hogy az egész politika csak bolondság, azt már rég hallottuk a színpadról. De a fordítás szembetűnő hibái dacára igen egészséges humora és józan filozófiája van». A Dagens Nyheter is kiemeli, hogy a vidám történet, mely inkább bohózat vígjáték címmel, nem hasonlít a régi módi össze-visszakuszált bohózatokhoz, hanem az egésznek értelme van. «A legjobb és legérdekesebb a darabban, amely következetes logikájával is kitűnik, hogy a szerző nem esett abba a kísértésbe, hogy hőst elejtse a célnál. A hőst nem leplezik le, illetőleg a leplezés megtörténik, de ő mégis felülemelkedik. A szatira a darab ilyen befejezése által olyan csúcspontra emelkedik, mint soha azelőtt.» Hasonló dicséretet olvashatunk az Aftonbladetben is. August Brunius a Svenska Dagbladetben már tartózkodóbb ítéletet mond: «A magyar vígjáték még ugyan meglehetősen ismeretlen előttünk, de a Drégely darabjából és Molnár Ferenc egy korábbi bohózatából ítélve jellemzi a teljes nemtörődömség egy szigorú egységes cselekvény iránt. Fődolog, hogy mulatságos legyen, a többi mellékes, gondolják Magyarországon. És Drégely darabja tényleg nagyon mulatságos»... A továbbiakban részletezi a darab tartalmát és szintén kiemeli a fiatalos humort, amely a Gyurkovics-történetekre emlékezteti. Egyedül az Ord och Bild¹ előkelő folyóirat nem osztotta a többi kritikusok és a közönség véleményét, hanem azt írta, hogy az egész darab Maupassant Bel ami eszméjének egyszerűsítése, különben banalitása dacára elég mulattató. Hogy a darab tényleg nagy színi sikert aratott, mutatja, hogy a szezon végéig május 30-ig a műsoron maradt és minden este telt ház nevetett rajta.

LEFFLER BÉLA.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Az Élet könyvei. Bibliotheca Vitæ. Szerkesztette az «Élet» íróiból alakult szerkesztő-bizottság. Kiadta az Élet irodalmi és nyomdai részvénytársaság. Második sorozat: tíz kötet. Budapest, 1914. (Megrendelhető a Révai-testvérek irod. és ny. r.-társaságánál. Budapest, VIII. Üllői-út 18. sz.).

A harminc kötetre tervezett gyűjtemény, mint annak idején — az első sorozat ismertetése alkalmából — jeleztük (I. folyóiratunk: 1914. évf. 142 l.) keresztény világnézetű és nemzeti szellemű kiadványokkal óhajttja gazdagítani irodalmunkat. A második sorozat a következő munkákat foglalja magában: *Cholnoky Jenő: Földrajzi képek.* 354. l. — *Domonkos István: Atyámfiai.* 360 l. (Huszonhárom elbeszélés.). — *Endrődi Sándor: A pálya végén.* 352 l. (Versek. Egy részük szemelvény a költő régebbi köteteiből.). — *Kárpáti Aurél: Budai képeskönyv.* 310 l. («Régi kövek, régi emberek»

¹ 1913 májusi füzet.

címen húsz hangulatos novellisztikus kép a budai életből, a XIX. századból. Muhits Sándor hetvenhárom rajzával.). — *Lampérth Géza: Az én rózsáim.* 312 l. (Tizenhét novella és egy «Az élet völgyében» című mese-dráma.). — *Márki Sándor: Magyar középkor.* 296 l. (Tizennégy rövidebb-hosszabb művelődéstörténeti tanulmány; a szerző — különböző tudományos társaságokban tartott — előadásainak gyűjteménye.). — *Rákosi Jenő: A magyarságért.* 298 l. (Negyvenkét, többnyire alkalmi cikk: irodalmi és közművelődési kérdésekről. Részletes ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 210 l.). *Sebők Zsigmond: Színfoltok.* 324 l. (Negyvenhat szépirodalmi cikk: anekdotaszzerű történetek, humoros elmélkedések és alkalmi tárcák. Irodalomtörténeti szempontból figyelemreméltó a «Lapaj, a vén dudás» című: Mikszáth Kálmán novellájáról s az Ábrányi Kornélról szóló.). — *Tarczai György: Magyar legendák.* 376 l. (Történeti tárgyú elbeszélések.). — *Trikál József: Egység felé.* 368 l. (Bölcséleti értekezések az anyag, az élet, a lélek, a megismerés stb. műveltéről.). — Az itt felsorolt érdekes tartalmú és szépen kiállított tíz kötet újabb bizonyítéka a gyűjtemény tervszerűségének s a vállalat megindításakor, a szerkesztőktől kitűzött főszempont érvényesítésének.

V. M.

Éljen! Háborús versek. 1914—1915. Gyűjtötte: *dr. Stockinger Gyula*, a magyar nyelv bécsi egyetemi lektora. Wien, 1915. 92 l. (Heinrich Kirsch. Wien. I. Singerstr. 7.) Ára 1 kor. 20 f.

Ez a külföldön egybeállított, de a mi érdekeinket ápoló antológia hatvanhat szerzőnek nyolcvannyal versét foglalja magában. (Hozzájuk csatlakozik két népies hangzású bakanóta.) A versek közül húsz darab német nyelvvű, s háromnak kivételével idegen szerzők magyar vonatkozású költeménye. Egynél több darabbal szerepelnek a kötetben: Falu Tamás (3), Gyóni Géza (4), Jászay-Horváth Elemér (2), Kiss József (6), Kiss Menyhért (3), Lampérth Géza (2), Mohácsi Jenő (2), Molnár Jenő (2), Pakots József (2), Somlyó Ernő (2), Vértessy Gyula (3). Zichy Géza gróf (2). Egyik-másik vers után rövidebb-hosszabb jegyzet található, amely vagy a könyvészeti utalást foglalja magában, vagy az illető szemelvény történetéről tájékoztat. Érdekes e tekintetben «A német dobosok»-hoz fűzött jegyzet. Eszerint Lampérth Géza e verset abból az alkalomból írta (Élet. 1915. márc. 14.), hogy Eitel Frigyes, a német császár fia a st.-quentini csatában a mellette elesett ezreddobos derekáról leoldotta a dobát és maga verte a rohamban. A költeményt Tordai Grail Erzsi a Coburger Tageblattban német fordításban közölte s egyidejűleg megküldte a német császárnénak is, ki a budapesti német főkonzul útján levélben köszönte meg a figyelmet. A kötet a háború kitörésétől 1915 husvétjáig terjedő idő termését öleli fel. Összeállításában valami magasabb szempont érvényesülése nem látszik. Érdeme így inkább abban áll, hogy az idegen nyelvű darabok felvételével az idetartozó gyűjtés teljességét szolgálja s némiképp a külföldet is tájékoztatja. A mű eredetileg egy elmaradt felolvasás anyagául volt szánva s jelen alakjában a Bécsi Magyar Egyesület kezde-

ményezésére jelent meg. A könyv tiszta jövedelme is a nevezett egyesületé. Bevezetésében a gyűjtemény egybeállítója méltán sajnálkozik, hogy beosztása nem időrendi. Helyesen mondja, hogy ez főképen azért sajnálatos, mert az időrendi beosztás míg egyfelől a hangulatok hullámmzását, másrészről a béke gondolatának folytonos előtérbe nyomulását is jobban szemléltette volna. Végül megemlíthető, hogy a függelékben egy csomó háborús vonatkozású cikkekre való utalás is össze van állítva. B. Gy.

Új könyvek és füzetek. *Gábor Andor: Ciklámén. Színjáték 3 felv.* Bpest. 1915. 135 l. Dick-kiadás. Ára 2 kor. 50 fill.

Gubányi Károly: Mukdeni sírok. Budapest, 1915. 208. l. Singer és Wolfner bizománya. Ára 3 kor. 50 fill.

Herczeg Ferenc: A lép virága. Budapest, 1915. 32 l. Singer és Wolfner kiadása. (Milliók könyve 2. sz.) Ára 24 fill.

Szabolcska Mihály: Háborús versek könyve. Magyar költők 1914—15-ben Budapest, 1916. 176 l. Singer és Wolfner kiadás. Ára 3 kor.

Garvay Andor: Három ember dolga. Békéscsaba, 1915. 63 l. (Tevan-könyvtár 80 sz.) Ára 40 fill.

Guy de Maupassant: A porosz tiszt kívánsága. Ford. Kádár István (Kis regény). Békéscsaba, 1915. 55 l. (Tevan-könyvtár 81. sz.) Ára 40 fill.

Ewert Hanns Heinz: Borzalmak könyve. Ford. Török Bálint. Békéscsaba, 1915. 90 l. (Tevan-könyvtár 82—83. sz.) Ára 60 fill.

Pakots József: Éjszaka. Regény. Budapest, 1915. 188. l. Légrády-testvérek kiadása.

Lakatos Vince: A hazafias költészet fontossága napjainkban. Felolvastatott a Vöröskereszt-Egylet keszthelyi főlkja által rendezett hadi délutánon. Keszthely, 1915. 16 l. (Sujánszky-nyomda) Ára 20 fill.

Karl Lajos: Magyarország a spanyol nemzeti és a francia klasszikus drámában. Budapest, 1916. 66 l. A Szent-István-Társulat bizománya. Ára 2 kor.

Wlassics Tibor: Világok tusáján. 1914—1915. Versek. Második kiadás Budapest, 1916. 78 l. Pátria-kiadás Ára 1 kor.

Gyóni (Áchim) Géza: Auf polnischen Fluren, am Lagerfeuer. Aus dem Weltkrieg 1914—1915. Deutsche Ausgabe veranstaltet von Rudolf Wotacsek. Dresden, 1915. 96 l. Meinhold u. Söhne kiadása. Ára 1 márka.

Kurt Matull: A przemysli repülő. Regény a nagy háborúból. Budapest, 1915. 320 l. Athenæum-kiadás. Ára 2 kor.

Harsányi István: A Pataki névtelen neve. Sárospatak, 1916. 10 l. Különlenyomat a Sárospataki Református Lapok 1916. évi 3—4. számából. Ismertetését l. folyóiratszemplénkben: 1916. évf.) Ára 50 fill.

Faragó Jenő: Kis mesék a nagy háborúból. Képes olvasókönyv kis fiúk és kis leányok számára. 1914—15. A képeket rajzolta Gergely Imre. Budapest.) 1916. 164 l. Franklin-kiadás. Ára kötve 3 kor.

Lakatos László: A bécsi táncosnő. Történelmi vigjáték 1 felv. Budapest, 1916. 31 l. Lampel-kiadás. (Fővárosi színházak műsora 344. szám.) Ára 30 fill.

Szádeczky K. Lajos: Bethlen Gábor levelei Illésházy Gáspárhoz. 1619—29. Budapest, 1916. XII.+132 l. Akadémiai kiadás. (Magyar Történelmi Tár 27. köt.) Ára 4 kor.

Képes Petőfi naptár. 26. évf. 1916. Budapest, 1915. 58+16 l. Méhner-kiadás. Ára 70 fill.

Fest Aladár: Báró Dévai Pál altábornagy. (1735—1800.) 107 szöveggéppel. Budapest, 1915. 413 l. 8 kép. A Magyar Történelmi Társulat kiadása. Ára 16 kor.

Gombocz Zoltán és Melich János: Magyar etimologiai szótár. Lexikon critico-etymologicum linguae Hungaricae. 5. f. Cenk-Csajta. Budapest, 1915. 673—800 h. Akadémiai kiadás. Ára 3 kor 50 f.

Thallóczy Lajos: Jajca (bánság, vár és város) története 1450—1527. Budapest, 1915. 360+17 ábra. Akadémiai kiadás. Ára 5 kor.

Szemere György: Apró regények és esetek. (25 novella). Budapest, 1915. 317 l. Athenæum-kiadás. Ára 1 kor. 90 f.

Somlay Károly: Könnyű lelkek. Krónikás történetek. Budapest, 1916. 189 l. Athenæum-kiadás. Ára 3 kor.

Szomory Dezső: A pékné. Budapest, 1916. 210 l. Athenæum-kiadás. Ára 3 kor. 50 f.

A világháború újabb irodalma a Városi Könyvtárban. 4. sor. Julius—október. Budapest, 1916. 29 l. Benkő-kiadás. Ára 30 fill.

Véski Margit: Az égő Európa. Bató József címlapjával. 2. kiadás. Budapest, 1916. 160 l. Dick-kiadás. Ára 3 kor.

Aristoteles: A lélekről. Fordította Förster Aurél. Budapest, 1915. 110 l. Franklin-kiadás. (Filozófiai írók tára. 28. sz.) Ára 3 kor.

Tordai Ányos: A vén honvéd álma. Iskolai színjáték 3 képben. Budapest, 1916. 40 l. Franklin-kiadás. Ára 40 f.

A világháború naplója. 7. sz. 1915. májusi események, Budapest, 1916. 95 l. Lampel-kiadás. (Magyar könyvtár 783—84. sz.) Ára 60 f.

Krudy Gyula: Zenélő óra. Elbeszélések. Budapest, 1916. 48 l. Lampel-kiadás. (Magyar Könyvtár 806. sz.) Ára 30 fill.

Roda Roda: A szimuláns és egyéb elbeszélések. Ford. Benedek Marcell. Budapest, 1916. 79 l. Lampel-kiadás (Magyar Könyvtár 807—808. sz.) Ára 60 fill.

Böszörmény Zoltán: Magyar gyász. Versek. Budapest, 1915. 73 l. (A Magyar ujság, hirlap és irod. vállalat kiadása). Ára 2 kor.

Shaw G. Bernard: Candida. Miszterium 3 felv. Ford. Hevesi Sándor. Budapest, 1915. 78 l. Rózsavölgyi-kiadás Ára 2 kor. 40 f.

Altai Margit: Önkéntes-nőszereg. — A közlegény. 1 felv. háborús színjátékok. Budapest, 1915. 16 l. (Fiatal leányok színműtára. 32. sz.) Singer és Wolfner-kiadás Ára 60 fill.

Földes Imre: Grün Lili. 3 felv. vigjáték. Budapest, 1916. 150 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 kor. 50 f.

Lucens: Lourdes. Német regény. Ford. Filó Károly. Budapest, 1916. 292 l. A Szent István-Társulat bizománya. Ára 4 kor. 50 f.

HIVATALOS NYUGTÁZÁS

az 1916 ápr. hó 16-tól 1916 júl. hó 31-ig befizetett díjakról :

Tagsági díjakban befolyt: Gyurek F. 10 K., Benedek M. 4 K., Edelstein B. 4 K., Király Gy. 6 K. 50 f., Négyesy L. 2 K., Szendrey Zs. 2 K., Kovács G. 10 K., Pais D. 10 K., Balázs F. 10 K., Nagy A. 10 K., Greszmacher I. 10 K., Némethné L. I. 10 K., Schuschny H. 10 K., Gulyás J. 10 K., Széchy M. 10 K., Kaprinay K. 10 K., Elek A. 10 K., Rédey C. 10 K., Weiner I. 10 K., Bódiss J. 10 K., Wallentinyi D. 10 K., Mórocz E. 10 K., Klemm A. 10 K., Óváry Z. 10 K., Bakos I. 10 K., Travnik J. 20 K., Kéký L. 7 K. 76 f., Kaposy L. 10 K., Vörösváry F. 10 K. Összesen 272 K. 26 f.

Előfizetési díjakból befolyt: Késmárki ev. lyc. 15 K., Brassói rk. főgimn. ig. 15 K., Vágújhelyi izr. főreálisk. ig. 15 K., Ungvári rk. főgimn. ig. 15 K., Karcagi ref. főgimn. ig. 7 K. 50 f., Szabadkai főgimn. ig. 15 K., Seraphin G. A. 7 K. 50 f., Szegedi rk. főgimn. ig. 15 K., Székelyudvarhelyi ref. coll. ig. 5 K., Kassai Rákóczy Múzeum ig. 15 K., Brádi áll. polg. isk. ig. 15 K., Pápai ref. főisk. ktára 15 K., Besztercebányai rk. főgimn. ig. 30 K., Nagy-rőcei fels. ker. isk. ig. 15 K., Lőcsei rk. főgimn. ig. 15 K., Fővárosi nyilv. ktár I. sz. fiókja 10 K., Mezőturi ref. főgimn. ig. 7 K. 50 f., Pápai főisk. képzőtársulat 15 K. Összesen 247 K. 50 f. — **Budapest-Székesfőváros adománya: 1000 K. — Mindösszesen befolyt: 1519 K 26 f.**

Felkérem a Társaság azon t. tagjait, akik tagdíjaikkal még hátralékban vannak, hogy a hátralékot mielőbb címemre juttatni szíveskedjenek. Alapszabályaink 7. §-a értelmében a tagdíj az év első negyedében fizetendő be.

Dr. Ágner Lajos,

a M. Irodalomtörténeti Társaság pénztárosa,
Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz. II. em. 7. a.

Tisztelettel kérjük mindazokat, kik érdeklődnek tudományszakunk iránt, hogy szíveskedjenek belépni a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak sorába. tagsági díj egész évre 10 korona. A belépési nyilatkozat egy levelezőlapon is megküldhető dr. Kéký Lajos jegyzőnek. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16 sz. II. 4.)

Társaságunk eddigi tagjait különösen is kérjük új tagok és előfizetők ajánlására. Tagjaink és előfizetőink számának gyarapodásával Társaságunk működési körét és folyóiratunk terjedelmét is megnöveljük.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TISZTIKARA ÉS VÁLASZTMÁNYA.

Elnök: Beöthy Zsolt.

Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén.

Titkár: Horváth János. *Jegyző:* Kéky Lajos.

Szerkesztő: Pintér Jenő. *Pénztáros:* Ágner Lajos.

Tiszteleti tagok: Szilády Áron, † id. Szinnyei József.

Választmányi tagok:

Alexander Bernát	Ferencki Zoltán	Kelemen Béla	Szily Kálmán
Alszeghy Zsolt	Gagyhy Dénes	Király György	Szinger Kornél
Angyal Dávid	Gálos Rezső	Kiss Ernő	Szinnyei Ferenc
Babits Mihály	Gárdonyi Géza	Kőrös Endre	Tolnai Vilmos
Badics Ferenc	Gragger Róbert	Kristóf György	Toncs Gusztáv
Bajza József	Greksa Kázmér	Kürti Menyhért	Tordai Ányos
Balassa József	Gulyás István	Lehr Albert	Vadász Norbert
Baros Gyula	Gulyás Pál	Lengyel Miklós	Vargha Damján
Bayer József	Gyöngyösy László	Loósz István	Varju Elemér
Bánóczy József	Gyulai Ágost	Miklós Elemér	Váczy János
Békefi Remig	Hajnóczy Iván	Miklós Ferenc	Várdai Béla
Binder Jenő	Harsányi István	Nagy József	Vende Ernő
Bleyer Jakab	Hegedűs István	Német Károly	Veress Samu
Borbély István	Horváth Cyrill	Pais Dezső	Versényi György
Császár Elemér	Horváth Ferenc	Pap Károly	Vértessy Jenő †
Császár Ernő	Imre Lajos	Papp Ferenc	Viszota Gyula
Csűrös Ferenc	Imre Sándor	Paulovits István	Voinovich Géza
Czapáry László	Jakab Ödön	Perényi József	Wallentinyi Samu
Czeizel János	Jánosi Béla	Radó Antal	Weber Arthur
Elek Oszkár	Kapossy Lucián	Riedl Frigyes	Werner Adolf
Endrődi Sándor	Kardos Albert	Schöpfli Aladár	Zlinszky Aladár
Erdélyi Pál	Karl Lajos	Sebestyén Gyula	Zolnai Béla
Ferenczy József			Zsigmond Ferenc

IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

MEGINDITOTTA PINTÉR JENŐ.

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI:

BAROS GYULA.

DR. PINTÉR JENŐ
TÖRTÉNETI TÁRSASÁG

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

===== BUDAPEST. 1916. =====

TARTALOM.

Harsányi István: Felvinczi György «Igen szép historia»-ja	Lap 353
Perényi József: Aranka György Erdélyi Magyar Nyelv- művelő Társasága	363

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Tolnai Vilmos: Zrinyi 1852-i és 1853-i kiadásáról	377
Wallentinyi Dezső: Ismeretlen jezsuita-dráma	378
Zsigmond Ferenc: Kemény Zsigmond: Jókai Manlius Sinister c. drámájáról	379

IRODALOM.

<i>Révész Imre:</i> Bod Péter mint történetíró.	
Ism. Madzsar Imre	382
<i>Valler Vilmos:</i> A magyar népdal kezdőképe.	
Ism. Morvay Győző	383
<i>A Gyöngyösi Irodalmi Társaság Évkönyve.</i> III. kötet. 1912—1915.	
Ism. Velezdi Mihály	384
<i>Magyar Shakespeare-tár.</i> VIII. kötet.	
Ism. B. Gy.	386
FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE	388

FIGYELŐ.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken. — <i>R. Fr.:</i> A berlini új tanszék. — <i>Gragger Róbert:</i> Három lap a magyar líráról. — <i>Leffler Béla:</i> Magyar szerzők svéd színpadon. — <i>Wallentinyi Dezső:</i> Kérelem Tompa M. levelei ügyében	422
A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke	428
Új füzetek és könyvek	429
Név- és tárgymutató az 1916. évfolyamhoz	439

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését *dr. Kéky Lajos* jegyzőnél bejelenti. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16. sz. II. 4.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések *dr. Ágner Lajos* pénztároshoz intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek *dr. Baros Gyula* ideiglenes szerkesztő címére küldendők. (Budapest, X. ker., Család-u. 17.)

FELVINCZI GYÖRGY «IGEN SZÉP HISTORIÁ»-JA.

L

Felvinczi Györgynek, az énekeiről híres erdélyi poétának, 1689-ben Lőcsén megjelent Igen Szép Historiá-ja, az irgalmas szamaritanusról szóló jézusi példázatnak «bővebb beszéddel való Rhythmusokban meg-irattatott» eme verses földolgozása azok közé a magyar nyomtatványok közé tartozik, amelyek csupán csak egy példányban maradtak ránk. Pedig bizonyos, hogy ez is, mint sok társa, több száz példányban került ki a sajtó alól. Hogy példányaik hová lettek, merre tűntek, azt ma már csak sejteni tudjuk. Az újabb nyomtatványok a régieket kiszorították az olvasók kezéből s így ezek, mint értéküket veszített tárgyak, csak lomoknak tekintettek s az elkallódásnak, a megsemmisülésnek voltak átadva. A jövőendő számára való megőrzésükre nem igen gondoltak. A könyvkötő-könyvtárúsnál megmaradt s a vásárookra már hiába hordozott, el nem kelt példányokkal aztán mit volt mást tenni, mint az új könyvek bekötési tábláinak készítésénél táblatöltelékül fölhasználni, bibula helyett. A könyvkötőknek persze halvány sejtelmük sem volt arról, hogy e nemű, takarékosagra irányuló törekvésükkel a tudománynak, az irodalomnak tesznek megfizethetetlen szolgálatot. Nem gondolták, hogy az így elrejtett nyomtatványok, vagy nyomtatvány-részletek századok múlva esetleg mint unikumok fognak, egyes ritkaság-éhes kutatók segítségével, a táblákból előkerülni. Számos könyvészeti adatunk igazolja, hogy ezek a könyvkötők, eljárásukkal, öntudatlanul is jóltevőivé lettek az utókornak.

Felvinczi fenti munkájából 1881-ig egy példány sem volt ismeretes. Csupán csak rövid címét ismerte Szabó Károly is, Seivert és Sándor után. (RMK. I. 1374.) 1881-ben azonban a Magyar Nemz. Múzeum Könyvtára, miután a mű címét a hallei magyar könyvtárnak a Múzeum Könyvtárában őrzött kéziratos katalogusában, Rotaridesnek egy kézirata alapján, megtalálta, kölcsön kérte négy más nyomtatvánnyal együtt a nevezett könyvtártól s Majláth Béla múzeumi könyvtárór könyvészetileg leírta, egy másik, szintén a hallei magyar

könyvtárbeli unikummal együtt a Magyar Könyvszemle 1881. 240—42. lapjain. (V. ö. M. Kvsz. 1886. 259—260. l.) A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium támogatásával, más három Halléban őrzött unikummal¹ együtt fototipikus hasonmásban kiadta Obál Béla eperjesi theol. tanár Halléban, 1909-ben, *Hungarica Vitebergensia* címmel. Felvinczi Igen Szép História-ja e nagybecsű kiadvány harmadik darabja. Teljes címe: IGEN SZÉP | HISTORIA. | avagy | PELDA | Az Jerufalemből Jerichóban | menő TOLVAJOKTÓL meg-febesit- | tetett embernek állapotjáról. | Mellyet ÚDVEZITŐNK elő hozott | Sz. Lukácsnal az X. Részben. | Mostan pedig Historia szerent bővebb | befeddel való Rhythmusokban meg-irattatott | és ki-bocsattatott | FELVINCZI GYÖRGY | által. | Anno 1689. 29. Januarij | [Fametsz.] | LÖTSÉN, | Nyomtat: 1689. Esztend: || 8r. A-B ív, 16 számozatlan levél.

II.

A Historia előtt Felvinczi e tájékoztatása olvasható:

Az Maria Magdolna Eneke notájára.

*Szentul eneklenek egy Halott énekben.*²

Ez a tájékoztatás nem azt jelenti, hogy az ő verses munkája a jelzett ének dallamára énekelendő, hanem azt, hogy versezete a jelzett ének mintájára, mértékére, versformájára van írva. A munka három Parsból meg egy Applicatióból áll. Az első Pars 40, a második 35, a harmadik 57 s az Applicatio 16, vagyis a munka összesen 148

¹ Ezek: GRATIARVM | ACTIO CVM ADIVN- | cta precatone, pro uni-verfis ac- | ceptis et accipendis Spirituali- | bus et Corporalibus Dei opti- | mi beneficiis etc. | DEBRECENBEN | M.DIHC. | 8r. 8 lev. — 2. A' | VARADI | fíralmas Tömlöztnek | fenekén nyomorgó Magyar | RABOKNAX | keferves rabságokat | egy keresztyén így lirattya e' | Verseken. | NYOMTATTATOTT. | 8r. 4 lev. — 3. [Felvinczi fenti munkája]. — 4. AZ SZIKSZAI | Templomon gyakor- | lott Iftennek itileti; az mel | lyet Iften az ő bölcs itiletiből az go- | nofz embernek felgyujtani | megengedett, és az benne | lévő fok Jo szággal és | Tizenkilencz emberrel | együtt az Tűz által | meg emélfz- | tetett, | Mellyet verseken fzedett edgy | Az bujdusok közzál | LÖ-TSEN. | M.DC.XCIV. | 8r. 8 lev. — Az 1. és 2. számút Révész Kálmán fedezte fel (M. Kvsz. 1886: 264., 266. l.).

² Ez ének szerzője Szentmártoni Bodó János. Írta 1632-ben. Sok kiadást ért. (RMK. I. 1311. 1671. sz. Petrik: Bibliogr. III. 525. l.) Ez az ének, töredékesen, az énekes koldusok ajkán is szerepelt. (Ethnographia XIX. 1908. 350. 1915: 138. l.) 1792-iki kiadása, melyet Petrik nem említ megvan a sárospataki ref. főiskola könyvtárában. Jelzete: M. M. 33. 3.

négy-négy soros (6+6) versszakból áll. Lássuk előbb tartalmát, azután pedig méltassuk, értékeljük érdeme szerint. Vizsgáljuk meg a jézusi példázathoz való viszonyát, mondjuk el róla véleményünket és vázoljuk ránk gyakorolt hatását.

Az *első rész* első két versszakában az irgalmasság becsét és értékét rajzolja. Majd elmondja röviden és szárazon a példázat tartalmát (3—8. v.) Lukács X. 30—36-nak megfelelően. Csak ezután beszéli el részletesen, a költői szabadság érvényesítésével, a Jeruzsálemből Jerikóba menő s útközben tolvajok kezébe esett, kifosztott, megsebesített s félholtan otthagytott útas történetét addig, amikor az arra menő pap elkerüli. (9—40. v.). A szerencsétlen útas, szerinte, egy magánosan élő, családtalan, rokonok nélküli, gyámoltalan zsidó férfi, akinek állapota egyáltalán nem kívánatos. Könnyen bajba jut, mert nincs, akinek tanácsával éljen s midőn a bűk szertelen emésztik, celláját elhagyva, útra kél: csak a vak szerencsének kormányához bízik. A magánosan utazó szerencsétlent három, különböző gyilkoló szerszámokkal felfegyverezett rabló támadja meg. Előadja miként sebesítik meg testének különböző részein, tizenkét sebet ejtve rajta, miként fosztják ki a félholtra vertet, igen megkotorván turbáját és zsebét; miként siettetik egymást a gyalázatos munka gyors befejezésére, nehogy más úton-járó meglássa őket s miként «rejteznek el» szokott barlangjukba, ott hagyván magára a szerencsétlent, aki mozdulatlanságában segítségért kiáltani nem is mer. Már dél felé jár az idő, még sem közelít senki sem felé. Segítségre hasztalan vár. De csakhamar jön egy pap Jeruzsálem felől, aki meghallván a «sebes»-nek nehéz «óhajtását», nem közelít hozzá, hogy ne neki kelljen felvenni a szerencsétlen «baját». Figyelmet lekötő elevenességgel rajzolja ezután a szerző a pap lelkiállapotát, hogy mikép igyekszik magát nesz-telen járásával észrevehetlenné tenni.

Ott járását azért akarván titkolni,
Az járt útról el-tér nem akar rá menni,
Csak láb hegyen kezde az útból ki-lépni,
Garcon barázdakon a' sebest kerülni.
Lába suhogását de nem titkolhattya,
Mint hogy álnok szívét az Isten jól láttya...

A szerencsétlen észreveszi; megkérdezi: Ki vagy Uram? Felelete után, hogy ő pap, a szerencsétlen segítségért folyamodik hozzá, de a pap a kérést nem teljesíti. Üres kifogásokat sorol fel. Nem segíthet rajta, mert nekik tisztaságban kell az Istent szolgálniok. Megfertéztetettet, tisztátalant nem szabad érinteniök, egyedül csak az Isten törvényét mutató szent könyvet szabad «hurcolniok». Sebesültet nem. Ha a főpap tudná, hogy papi tisz-tével ellenkező dolgot mivel, az oltártól is eltíltaná. A nyomorult ismét kéri, hogy segítsen rajta; legalább a pálcájával fordítsa meg a másik olda-lára, ahol talán nincs rajta annyi seb. Feleletül a pap új kifogást említ. Sőt szemrehányást tesz neki, hogy őt, a tisztos embert, útjában feltartóztatni merészelte. Erre a beteg, reménytelenségében, halálsejtelmek között, sűrű könnyhullatással Istenhez fordul, hogy rendeljen olyan embert arra, aki neki segítsen.

Második rész. A papnak lassú ballagással történt távozása után, egy fertály óra múlva egy «Szentes Levita» ment arra, aki mikor meghallotta a sebben kinlódó nyögését, a járt útról balra «fog ki».

Uszaza a' gázt ő-is keresztül a' réten,
Siradoz a' lába sáron seppedéken,
Rakottys fuz-fák kőszet mind egy-aránt megyen,
Akadoz a' lába mint tővisses helyen.

«Budoklása» hiábavaló. A «sebes» észreveszi s az Istenhez való panaszos fohászkodás után torkaszakattában így szólítja meg:

Ki vagy Uram kérlek rajtam most könyörülly!
Engem nyomorúltat oh Uram ne kerülly!

Az Isten nevére kéri, feleljen kérő szavára. A levita, megszállván kemény szívét a «Sz. Lélek szikrája», nem tudja megállni, hogy, ha zúgolódva is, ne feleljen. Megkérdezi hát nemzetéről s hogy «miképpen esett el» s miért nem kelhet fel? A sebes elmondja, hogy a Ruben nemzetségből való zsidó. Kéri, hogy emelje fel, ne hagyja ott éjtszakára a vadaknak; ha meghal, temesse el, ha életben marad, vezesse a városba. Igéri, hogy ha Isten életének kedvez, holtig szolgálja lesz. Isten áldása lesz rajta. A levita azonban nem reflektál a felajánlott szolgálatra, sőt rárivall, hogy bűnös volta miatt jutott bajba. «A' mit érdemlettél — úgymond — abban estél belé.» (15. v.). Annnyival is inkább, mert a Ruben nemzetségből való. Majd elmondja, hogy ő levita. Szerinte az olyan, mint e nyomorúlt, nem mé tő jól tenni, mert az ilyennel tett jót nem fizeti meg az Isten. Erre elmondja, mikép átkozta meg Jákób Rubent s ismét szemére veti bűnös voltát. Felsorolja az okokat is, amik miatt nem segíthet rajta. Gyenge természetű. Elájúl, ha vért lát. Meg aztán az Isten tőlük az oltárnál nagy tisztaságot vár. Vérével nem akarja magát bemocskolni. Holnap oltárhoz kell állania, azért kell sietnie, azért kell elkerülnie.

E beszéd hallatára a szegény sebes «meg-szonyolodék», de Istenbe vetett hitét nem veszítette el. Válaszol a levitának. Mentségét haszontalan-nak mondja. Isten a könyörülő szívet szereti, nem pedig az áldozatot. Fölhozza Tóbiás példáját, kinél könyörülőbb alig lehet valaki. Védi magát, mint Ruben-ivadékot s szemére lobbantja a levitának, hogy Levit is, akinek nemzetségből ő való, gyilkosnak mondotta, tehát megátkozta Jákób. «Szemedben pedig te nem látz nagy gerendát, Midőn én szememben harogatz kűs szálkát.» Szemrehányást tesz neki megátalkodottsága miatt. Mire a levita távozik s «haragjában for-s'-fő».

Harmadik rész. A nap délről elhanyaglik. A szerencsétlen segítségére senki sem érkezik. De mindhalálig bízik Istenben. Kínjai között is, mikor már lelkét ajánlja Istennek «testét a vadaknak s — azok által földnek» — Istenhez imádkozik (4—8. v.) segedelemért és szabadításért. Alig végzi fohászkodását, jön egy szamaritánus, aki szamarát vezető s az Istennek sok jótéteményt énekl. Közel jut a beteghez,

De ő mint a többi az útból ki nem fút,
Mert szívét öntözi a' Mennyei Sz.(ent) kút. (11. v.)

Látja, hogy a zsidó él, de el van alélva, teste meg van hűlve. Gyorsan előveszi kis szelencéjét, melyben gyógyító eszközt tartja, olajjal meghinti s bekötözi sebeit. Bátorítólag, vigasztalólag, szeretettel szól hozzá. Egyik kezével felemeli fejét, másikkal megfogja jobbkezét, ápolgatja, mire a beteg Istenhez fohászkodik, hálát ad a nagy «jótétért», amely most hozzá jött. Igazolva látja Habakuk mondását: Várd az Urat s eljő. Majd meleg szavakban hálálkodik a szamaritánusnak jóságáért s neve után érdeklődik. Az irgalmas ember elmondja, hogy ő szamaritánus. Tudja, hogy a zsidók gyűlölik őket, de gondját viseli, mert megszánta, látván, hogy nagy a nyavalyája. Másfele kellene ugyan mennie, de mert nincs a szamarán semmi teher, menten kész fölsegíteni a sebesült szamara hátára. Igéri, hogy meg is gyógyítja, van annyi pénze, amennyi e célra szükséges. Ráadja a saját ingét és köpenyegét, fölsegíti szamarára, s amint mennek a város felé, a nyomorult elbeszéli történetét, rátér a szamaritánusok és zsidók egymáshoz való viszonyának rajzolására. Isten sohasem tiltotta, hogy barátkozzanak, sőt a jócselekedet parancsolta, ha arra szükség van, amit a szamaritánus mostani jócselekedete is igazol. Nincs ugyan vele egy hiten, de jócselekedetének jutalmát soha el nem veszti,

Mert mikor — úgymond — szerentséd szívesebben kéred,
Akkor fizeti-meg ezt az Isten néked. (38. v.)

Két felekezetbelije is elment mellette, de elkerülték. Mindkettő jól tudta Isten törvényét, de egyik sem tartotta meg. Ismételt hálával gondol jó szívére. Bő áldást kér rá Istentől. Majd elbeszéli részletesen egész sorsát. Ilyen beszélgetések közt értek a városba alkonyatkor. A szamaritánus szállás után tudakozódik. Találnak is. Bemennek. A gazda érdeklődik a jövevények iránt. Leveszik a szerencsétlent, szolgál segítségével, a szamaráról. Ágyat csináltat neki. Borbélyt (orvost) hívnak hozzá. Majd elbeszéli a szamaritánus, mint találta e szegényt félholtan, nagy kínban az úton. Közben megérkezik a borbély, belép a két fel-szomszéd is, mire a szamaritánus erszényébe nyúl, két pénzt vesz ki, az asztalra teszi s azután útastásokat ad a vendégfogadósnak s a borbélynak. Az ellátás és gyógyítás árát, valamint fáradságuk jutalmát, ha visszajön, megfizeti. E szavakkal vesz búcsút tőlük:

El-megyek én: Isten véletek marádgyon,
Illyen történettől benneteket ójjon.

Az *Applicatio* a szerzőnek az egész példázat értelmezéséről, magyarázatáról s a benne rejlő tanúlságról szóló felfogását tárja elénk.

III.

Most már vessük egybe Felvinczi földolgozását a jézusi példázat szövegével (Lukács X. 25—37.). Vizsgáljuk meg: miben egyezik meg vele s miben tér el tőle, hogy aztán megállapíthassuk: van-e a F. földolgozásában költői hozzáadás, önálló alkotás s ha igen: mennyi

az és milyen értékű? Meg kell továbbá állapítanunk azt is, hogy mi a példázat értelme, célja, tanulsága Jézus szerint s milyen értelmet, célt, tanulságot olvasott ki abból Felvinezi, illetőleg magyarázott bele?

Mindenekelőtt megállapítjuk, hogy F. a jézusi örökszép példázatok emez egyik legkiválóbbját *nem dolgozta fel a maga teljes egészében*, a maga kerek alakjában, mert első részét, vagyis a példázat elmondására okot és alkalmat adó esetet (a törvénytudónak Jézussal való párbeszédét, Luk. X. 25—29.) egyszerűen elhagyja. Pedig ez az első rész, — bár igaz, hogy — a 29. vers elvonásával — önmagában is megállhatna, aminthogy Máté XXII. 35—40-ben a példázat nélkül fordul elő, — szorosan odatartozik a másodikhoz, a tulajdonképeni példázathoz, mint annak szerves alkotó része. E nélkül, vagyis az alkalmi ok kikapesolásával, a példázat csonka s értelme, tulajdonképeni célja, ama vitás kérdés eldöntése, hogy: *kicsoda a felebarát*, nem tárul kellőképp az olvasó elé. És miután az első részt elhagyja, egészen természetzerűleg el kell hagynia a példázat záradékát is (36—37. v.), mint amelyben az elhagyott első részben feltett kérdésre adott felelet foglaltatik.

A példázat anyagát F. három részben adja elő. Az I. rész a Lukács X. 30—31. versének eseményeit öleli fel 40 versszaknyi, tehát húszszoros terjedelemben, de úgy, hogy e részben már a 3—8. versekben, tájékoztatásul jóelőre elmondja röviden az egész példázat tartalmát. Az említett két bibliai versszak tartalmi keretét messze túlhaladó részletek, ez első részben, a következők: Az irgalmasság értékének és becsének (1—2. v.), a szerencsétlen útas személyi viszonyainak és lelki állapotának leírása (9—14. v.); a tolvajok számának (3) s gyilkoló szerszámaiknak (15. v.), a sebek helyeinek és számának (16—17. v.) megállapítása; a kifosztás részletezése (18—19. v.), a kifosztás miveletének siettetése (az eredeti szerint előbb kifosztották s úgy sebesítették meg), a tolvajoknak barlangokba való elrejtőzködése (20. v.), a sebesült félholt állapotának festése (21—22. v.), a pap lelki állapotának (24. v.) s az útról nesztelenül és titokban való letérésének eleven rajza (25—26. v.), a sebesült és a pap között folyó párbeszéd a maga egészében (26—37. v.) s a sebesült reménytelensége, Istenhez való foháskodása (38—40. v.).

A II. részben szerzőnk a Lukács X. 32. versének tartalmát adja elő, de 35 versszakra bővítve. E részben is sok új vonás és új részlet ékesíti az egyszerű eseményt. Ezek: A szentes levita a pap után *egy fertyály órácska* múlva érkezett a szerencsétlenhez (1. v.); *balra* tér le (2. v.); a rétre történt letérés leírása (3. v.); bujdoklása hiábavaló (a sebesült észre veszi) (4. v.); a sebesült Istenhez való panaszos fel-

kiáltása (5. v.); hosszú párbeszéde a levitával (6—35. v.) s az ő és a levita beszéde közötti, mindkettőjük lelki állapotát jellemző leíró részek.

Számos olyan részlet van az 57 versszakból álló III. részben is, amelyet szerzőnk a magáéból szőtt a Lukács X. 33—35. verseiben olvasható eseményszálak közé. Ilyenek: A nap szakának körülírása; a sebesültnak Istenben való bizakodása (1. v.), akitől erőt kér a megfordulásra (2. v.); lelkét Istennek, testét a földnek ajánlja; szívbeli töprenkedése s kínjai között is (3. v.) Istenhez imádkozik segedelemért, szabadításért (4—8. v.); a szamaritánus barma egy meg nem terhelt számár; a szamaritánus énekelve közelít felé (9—10. v.), lelkiállapotának rajza (11. v.); a sebesült helyzetének ecsetelése (12); a szamaritánus kicsi szelencéből vette elő gyógyszerét (13. v.); a sebesült, a szamaritánus és a vendéglős párbeszéde (14—57. v.); a szamaritánus beszéde a borbélyhoz; a beszédek közötti leíró részletekkel [alkonyatkor érkeznek a városba (46. v.), a fogadós szolgálai is segítenek levenni a beteget a számárról (50. v.), borbélyt (orvost) hívnak a beteghez (51. v.), aki meg is érkezik (53. v.), sőt a két fel-szomszéd is].

Ime megállapítható, hogy F. a Jézus fenségesen egyszerű, csupán a tényeket megrögzítő, mindössze hat versnyi (elejét és záradékát, mint említettük, megmellőzi) szövegből álló példázat-részletét hatalmasan megbővítve dolgozta föl, és pedig úgy, hogy a szereplőknek ajkára azok helyzetének, körülményeinek megfelelő beszédek ad, s úgy szólaltatja meg és beszélteti őket, amint lelkükbe látva s képzeletben állapotukba helyezkedve — gondolja, hogy olyan viszonyok között beszélhettek. A szereplők beszédei tehát, a melyekből alapos bibliai ismeret tükröződik, a maguk egészében a Felvinczi lelkének alkotásai, fogalmazványai.

A példázatbeli eseményeken *lényegileg* nem módosít, vagy alakít, hanem csak részletezi, bővíti azokat képzelt helyzetek, mozzanatok, jelenetek teremtése, szemléltető leírások, rajzok s önállóan szerkesztett és helyel-közzel egészen szónokias beszédek által.

A saját invenciójából tehát sokat tesz póétánk a rendelkezésére álló eseményanyaghoz, de nem a lényeg megváltoztatása, hanem az események részletekre boncolása, s a színező előadás által. Mint az Applicatio tárgyalásánál majd látni fogjuk, az eseményeknek részletekkel való fölékesítése eszközül szolgál szerzőnknek ama fölfogása, álláspontja igazolásánál, amely a példázat értelmének megállapításánál nyilvánul. Más szavakkal: a maga céljának megfelelően részletezi, színezi és tárja elénk az eseményeket (a rablók *hármán* voltak; *tizenkét* sebet ejtettek a szerencsétlenül stb.), anélkül azonban, hogy a példázat-törzset lényegileg átalakítaná vagy csak részben módosítaná

is. A példázat-törzs eseményei tehát a földolgozásban is maradnak ugyanazok, de odaillő részletekkel fölbokrétázva.

Lássuk most már, hogy mi a példázat igazi értelme és célja Jézus szerint és mi Felvinczi szerint?

Jézus e megkapó, rövid történettel feleletet ad egy tőle már előbb zavarba hozott és megszegyenyített törvénytudó ama kérdésére: kicsoda a felebarát? Hogy csupán csak ez — és semmi más — az egyszerű példázat értelme, alapgondolata, azt kétséget kizárólag igazolja a záradék (36—37. v.), melyben Jézus, a példázat elmondása után, nyomban azt kérdezi a törvénytudótól: E három közül (pap, levita, szamaritanus) ki volt *felebarátja* annak, aki a tolvajok kezébe esett vala? Mire a törvénytudó így felelt: Az, aki könyörült ő rajta. Monda azért neki Jézus: Eredj el és te is aképen cselekedjél! — Vagyis más szavakkal: Felebarátunk minden ember, akinek csak munkás szeretetünkre szüksége lehet. E példázat bizonyossága szerint a felebaráti szeretet jellemvonásai: nem önző (nem pénzért, vagy valamelyes előnyért segített a szerencsétlenül), nem személyválogató (nem kérdezte, hogy milyen nemzetiségű és vallású), segít azonnal, késedelem nélkül (nem mondta neki: majd ha visszajövök, segíték rajtad) és áldozatkész (megfizette az ápolási költséget, bár erre jogilag nem volt kötelezhető).

Felvinczi szerint e példázatnak értelme «kettő» (az az kétféle). És pedig mindkettő titkos értelemmel. Az egyikben mi rólunk szól az Idvezítő, a másikban magáról. Egyik értelme szerint Jézus azt tanítja, hogy nem az az embernek az ő jó barátja, kivel rokonságban és egy hiten van, hanem az, aki a nyavalyáson könyörül, aki mikor kára van, annak nem örül s ha segítséget kér, szívesen lehajlik hozzá s az ilyennek az Isten is segítségére van.

A példázat másik titkos értelme: az emberiségnek Jézus által Isten kegyelméből történt megváltása (5. v.). Az Isten ugyanis az embert, mikor megteremtette, tiszta, szent életbe (a paradicsomba) helyezte, de a gonosz kívánság sarkából kivétel s miként ez az útas lejött Jeruzsálemből, úgy távozott el az ember az Úr Istentől. S amint ez az útas Jerikóba ment a Szent helyről (Jeruzsálemből): úgy az ember a Sátán házába távozott a szentségből (paradicsomból). Mikor a gonosz kívánság feltámadt az ember szívében az édenkertben: akkor esett a három lator kezébe. A három lator pedig: a gonoszra vágyó *test*, az ólálkodó *sátán* és a hizelkedő *világ*. A seb, szerinte, a bűnt jelképezi. A tizenkét seb: a gyilkosság, a rút paráznaság, a bálványozó vakság, az orzó hamisság, a részegeskedés, a haragtartó kegyetlenség, a fukar fősvénység, a szitok, az irigység, a rágalmazó nyelvenség, a hamis hitű vakmerőség és a rút kevélység. A tolvajok vagdalják, a

sebek nyomorgatják az embert, mert elhagyta Istent s az ördögnek adta át magát. A félholtan hagyás = a kárhozat útja; a kifosztás = a jók elhagyása; a pap és levita hiában járása = a törvény rólunk a bűnt le nem moshatja (a törvény által nem lehet megigazulni). A szamaritanus = maga az Úr Krisztus, ki az embert megszánván, a bűnből kiveszi (megváltja); a vendégfogadó = a ker. egyház; a sebek bekötése = a bűnből vigasztalás; a két pénz = a két sákramentom vagy pedig az Ó- és új-testamentom; a hátramaradt pénz = a jövő jutulom.

Már első pillanatra látható, hogy az első értelmezés lényegében teljesen fedi a példázat igazi értelmét. Nem így a második. Ez igazán titkos. A jámbor olvasó sehogysem tudná azt a titkos értelmet kihüvelyezni a Felvinczi uram feldolgozta példázatból, amit ő önkényesen beleerőszakol, belemagyaráz. Még kerülő úton, fárasztó magyarázatok segítségével sem lehet ezt a titkos értelmet felfedezni e történetben. Csupa belekényszerítés az egész.

Felvinczi, a második értelmezés bizonyossága szerint, nem azt látja e példázatban, ami tulajdonkép benne van s ami belőle már első pillanatra is kisugárzik a figyelmes olvasó szívébe, lelkébe; hanem azt, amit benne ő maga látni, találni óhajt. Neki célja mindenáron, a példázat egyszerű, természetes értelme mellett, sőt ellenére is, erőszakolt, de azért eléggé szellemes vonatkoztatással kimutatni, hogy e példázatban az irgalmas szamaritanuson a Jézus Krisztust kell érteni, aki Isten kegyelméből megváltotta a bűneiben fetregő emberiséget. Ezért szemlélteti az ember ellen támadó ellenségeket (tolvajokat) a test, a sátán (ördög) és a világ, a bűnöket pedig a tizenkét seb képében és így tovább.

Az a magyarázási mód, amely szerint Felvinczi értelmezi e példázatot, az u. n. *allegóriai*, amely a szavak mögött más (képes) értelmet keres, mint amit azok valójában kifejeznek. E magyarázási módot misztikusnak, szimbolikusnak is szokták nevezni. A ker. teológiai irodalomban, ahova a zsidóságtól jött át, Origenes († 254) tette divattossá, uralkodóvá. F. tehát a régi írásmagyarázók példáját követi s *azok hatása alatt áll*, mikor allegorizál s a példázatot csak külső formának, buroknak tekinti, melybe attól teljesen független tartalmat, jelentést erőszakol bele. Pedig helyes magyarázat (nyelvtani és történeti) szerint egy szövegnek csupán csak *egyféle* értelmet lehet adni. Mindenesetre érdekes, hogy F. ezt a helyes értelmet nem mellőzi meg (elsőnek említi), de nem elégszik meg ezzel az eggyel, hanem egy másik értelmét is bemutatja, bebizonyítván ez által, hogy ő «jól vonnya hegedűjét», mert «a fel tött nótán tartja elméjét.» (Appl. 1. v.)

E példázat kettős értelmét nem Felvinczi állapította meg először.

Mint kolozsvári deák, mindkettőt bizonyosan írásmagyarázó tanáraitól tanulta.

Ha most már tisztában vagyunk azzal a helyesnek bizonyult értékelési móddal, amelyet Szilády Áron, a régi magyar irodalom leg-alaposabb ismerője és magyarázója oly tárgyilagosan és oly klasszikus tömörséggel formulázott meg¹: akkor el kell ismernünk, meg kell állapítanunk, hogy ha Felvinczi nem tartozik is a XVII. század első-rangú költői közé: de mégis tiszteletre méltó póéta, akinek érdeme a szemléltető leírás és előadás, a költői érzékeltetni, láttatni tudás, amelyek segítségével a tárgyalt eseményeket az olvasóra nézve olyan könnyen elképzelhetőkké teszi, mintha azok jelenetről-jelenetre, mozzanatról-mozzanatra a saját szemei előtt folynának le. Különösen lekötik figyelmünket az elevenséggel szerkesztett párbeszédek, továbbá a pap (I. r. 25—26. v.) meg a levita útjának leírása (II. 3. v.), valamint ugyanezek lelki állapotának visszatükröztetése abban a percben, mikor azon nyargalnak, hogy mit rendel a törvény betűje s amiatt méltatlankodnak, hogy a sebesült őket, panaszos beszédével, útkövek feltartóztatja. Szinte magunk előtt látjuk a dohogó, dúló-fúló, szívtelen embereket (I. 37. II. 9. v.), mikor üres mentegetődéssel igyekeznek lerázni nyakukról a szerencsétlent, hogy minél előbb továsiethessenek. De épp így előttünk áll a meleg keblű szamaritánus is, aki útján énekelve ballag s szíve sugallatát, Istennek emez örök törvényét követve, nyomban segít a szerencsétlenen. (III. r.) Figyelemre méltó szerzőnknek a párbeszédekben több helyen érvényesülő szónoki heve és ereje, a sorok között is olvasni tudása s alapos biblia ismerete.

HARSÁNYI ISTVÁN.

¹ «A más korban élt s küzdött író s nem a mi számunkra készült művét, mely a maga idejében nemcsak hézagot pótol, hanem ízlést is nemesített, ismeretkört is bővített, vagy buzdítani tudott, nem lehet tetejébe aprított szabály-forgács alá borítva eltemetni» (R. M. K. T. V. IX. l.) s így «helytelen kritika az, mely a régiségeket felvont szemöldökkel állítja a mostani idő mértéke elé». (U. o. V. 339. l.)

ARANKA GYÖRGY ERDÉLYI MAGYAR NYELVMŰVELŐ TÁRSASÁGA.

Aranka György halála után (1817. márc. 11.) az Erdélyi Nyelvművelő Társaság iratai a marosvásárhelyi királyi tábla levéltárába kerültek és ott őriztettek 1827-ig. Ebben az évben (jun. 25.) a kormány-széki elnök a teljes tanácsülésben indítványt tett, hogy az erdélyi tudós társaság írásait Kolozsvárra kellene szállítani, valamely olyan helyre, ahol a tanulni kívánók könnyen hozzáférhessenek és felhasználhassák. Ekkor határozták el, hogy mivel a kolozsvári kath. líceum könyvtárhelyisége alkalmas arra, hogy ez értékes iratok benne elhelyeztessenek, külön szobát jelöltek ki elhelyezésükre. *Kilyéni Székely Mihály*, az erdélyi királyi tábla elnöke rendeletet kapott, hogy az iratokat vétesse jegyzékbe, rakassa ládába s küldje Kolozsvárra a kir. lyceum igazgatójához és az eredményről tegyen annak idején jelentést. Az igazgatót 1827 június 10-én értesítették a küldeményről és ennek rendeltetéséről. A kir. táblai elnök jelentése ugyanaznap érkezett meg azzal a tudósítással, hogy az irományokat a jegyzékekkel együtt a lyceumi igazgató gr. *Lázár László*hoz elküldötte. Ez július 24-én jelentette a küldemény megérkezését és elhelyeztetését a 19. tétel alatti könyv híján, amelynek címe: *Novissimum Silesiae Theatrum*, amelynek utólagos utánküldését elrendeltetni kérte. E társulati vagyon további sorsáról az erdélyi kormányshéz levéltárában nincsenek adatok.

A kéziratok a lyceumi könyvtár egyik szobájában maradtak rendezetlenül amíg *Vass József* kegyesrendi tanár *Toldy Ferenc* felkérésére hozzá nem látott a nagy anyag rendezéséhez, az értékesebb darabok kiválogatásához és lemásolásához. 1852-ben készítette el *Vass József* az írások jegyzékét, melyet *Toldy Ferenc*hez április 12-én küldött be. Egy későbbi levelében a többek között ezeket írja az érdemes *Vass József*: (*Toldy Ferenc*hez 1852 aug. 21.) «Szíveskedett ön uram egyebek közt az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság részletes történeteinek megírására felhívni. A bizalmas felhívást örömmel fogadván: azonnal hozzáfogtam az Augiás óljánál nem rendezettebb közel két-

száz ívre terjedő *társasági lomtár* átvizsgálásához. Az ide zárt 19 és fél ívre terjedő hű másolatok nagyobbbrészt abból szemeztek. Hogy történetírás helyett másolással foglalkoztam, két ok határozott el. Első mert az enyészettől mielőbb megmenteni törekedvén e becses irodalmi kiadatlanokat. A szerzetes tanár állása mindig csak egy évre biztosítottván, tartanom kelle, nehogy valamely szűkkeblű s irodalmunkkal keveset törődő utódom azokat ignorálván, a pusztításnak és véghomlásnak engedje. Második, mert a tanév folyamán mint tanár, komoly s előttem nagyrészt új tantárgyakkal levén elborítva, magánfoglalkozásul fontosbb s a lelkierő megfeszítését igénybe vevő tárgyhoz sem kedvet sem erőt nem érezheték. De közeleg a hosszú szünidő, melyet az érdekes monographia elkészítésére szántam. Egy kis várakozással tehát, s ön, Uram! veendi azt mint ön iránti őszinte tisztelem s készségem újabb zálogát. Addig is vegye szívesen az irodalmi kiadatlanok eme gyűjteményét, s tekintse használja úgy mint sajátját». — Vass József a pontos jegyzék elkészítésével és a majd húsz ívre terjedő másolással igen hasznos és nehéz munkát végzett. A kéziratgyűjtemény ugyanis elképzelhetetlen rendetlenségben hevert a könyvtár szobában s könnyen megeshetett volna, amitől Vass József tartott, hogy az értékes kéziratok elkallódnak. Kár, hogy az ígért monographiát Vass József nem írta meg. Mindössze az *Új Magyar Muzeumban* (1854. I. 401—426. l.) olvashatunk a szerző tollából egy rövidebb közleményt, amelyben a többek közt megismétli Toldynak tett ígéretét: «Míg hazám tudomány-szerető közönsége mindkettőnek (a Nyelvművelő és kéziratkiadó társaságot érti) részletes történeteit tölem az Új Magyar Muzeumban veendi, türelemmel bevárva az egészet: tekintse addig ezen közlésben annak éltető szellemét, mindenható és mindentevő titoknokát, a melegkeblű, szilárd akaratú s fáradhatatlan hazafit, Aranka Györgyöt». — Vass József hiteles jegyzéke részletes felvilágosítással szolgál Aranka György irodalmi hagyatéka felől, melyet néhány levél kivételével teljesen felölel. Ezt bizonyítja Jakab Elek is, ki a nyolcvanas években átvizsgálta az Aranka féle iratokat és a Vass jegyzékében csak három levelet nem talált meg, mely a hag. atékban meg volt. (Gr. Bethlen Imrének Jénából 1795 szept. 20; Gyarmathinak Göttingából 1797 febr. 19; Dallmann Mihálynak 1799 márc. 9-én kelt leveleit) Jakab Elek kutatásainak eredményét Abafi Figyelőjében *Aranka György és az Erdélyi Nyelvművelő és Kéziratkiadó Társaság* című nagybecsű tanulmányában (XVI. k. 1884.) tette közzé. Részben Jakab Elek jeles tanulmányán, részben *Döbrentei Gábornak* a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárában levő kéziratcsomójának *Erdélyi magyar nyelvművelő társaság felébresztése körül volt iratok*, továbbá több kiadott és kiadatlan levél felhasználásával írta *Rubinyi Mózes* *Az erdélyi magyar*

nyelvművelő társaság története című kitűnő tanulmányát (Magyar Nyelv 1911). A következőkben megismerjük a társaság megalapítását és munkásságát az átvizsgált jegyzőkönyvek, levelezések és egyéb kéziratok alapján ismertetni — megjegyezvén, hogy a rendelkezésünkre álló eredeti levéltári anyag tetemesen szegényebb, mint a Vass József jegyzékében foglalté. Hová lett, vagy hol lappang a ma még elő nem került kézirati anyag — még nem tudom. Az Erdélyi Múzeum kézirat-tárában és levéltárában Aranka Györgynek igen gazdag gyűjteménye található. A kéziratok legnagyobb része az Erdély történetére vonatkozó forrásművekből áll. A levélgyűjtemény irodalomtörténeti szempontból is igen nevezetes. Néhány az Erdélyi Nyelvművelő Társaság történetéhez szolgáltató becses adatokat.

Az Aranka György buzgólkodása következtében létrejött Erdélyi Nyelvművelő Társaság tulajdonképpen viszhangja *Révai Miklós* egy magyar tudományos társaság megalapítása érdekében kifejtett izgatásainak. Elsőnek ugyan Erdélyben gr. *Batthyány Ignác*, erdélyi püspök próbálkozott meg egy tudományos társaság szervezésével, de fáradozásai hiábavalóknak bizonyultak. 1790-ben Aranka György, marosvásárhelyi királyi táblai bíró látott a szervezés munkájához. Aranka kiterjedt levelezésben állott már ekkor is a magyar írókkal s ő szeretett volna Erdély irodalmi életének vezetője lenni. 1791-ben az erdélyországi országgyűlés tagjai és az erdélyi nagyfejedelemség főkormányzóke elé terjesztette tervét, amelyet nagy elismeréssel fogadtak. Belátták, hogy az Aranka javasolta új intézmény, mely a magyar nyelv ápolását, fejlesztését és terjesztését tűzte ki célul, mennyire fontos és szükséges. De a szép terv nem valósulhatott meg egyhamar. Hiányzott a költség. A gyűjtés igen kevés eredménnyel járt, de még a bécsi udvar is akadékoskodott. Attól félt, hogy az új társaság megerősödvén, hatalmasan ellensúlyozza a szászokat. Így történt, hogy amikor a karok és rendek egyértelműleg kérték a felségtől a nyelvművelő társaság fejedelmi jóváhagyását, a törvénycíkket Bécsben nem erősítették meg. Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság tehát 1793-ban csak ideiglenesen alakulhatott meg gr. *Bánffy György* elnöklete alatt. Mi volt a társaság célja? Aranka körlevele (Eredetije a kolozsvári r. kath. lyceum könyvtárában) részletesen válaszol a kérdésre. *A Nyelvművelő Társaságnak célja* — írja Aranka — *a magyar nyelvnek, mint nemzeti nyelvnek fennmaradása, tisztán megtartása s világának terjesztése.*

A társaság fennmaradt jegyzőkönyveiből kísérlem meg a nyelvművelők munkásságának képét adni. A kolozsvári lyceum könyvtárában az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak Marosvásárhelyen tartott üléseiről felvett jegyzőkönyvei megvannak 1793 dec. 3-tól

(első ülés) 1800 jún. 23-ig, mindössze negyvenöt ülés jegyzőkönyve ; a 16-ik ülés jegyzőkönyve hiányzik, továbbá 1800 jun. 23-án túl nincs eredeti adat a lyceumi iratok között.

Az első ülésen, amelyen gr. *Teleki Sámuel*, gr. *Teleki Mihály*, *Cseri János* és *Tüzi János* «ítélő mesterek» továbbá *Borosnyai L. Simeon*, marosvásárhelyi ref. pap és *Aranka György* a társaság titkára voltak jelen, Aranka György előterjesztése a társaság rendeltetését és munkásságát illetőleg, vonta a figyelmet magára. Bennünket különösebben az utóbbi érdekel. A társaság munkásságának lényegét négy pontban foglalja össze : 1. Szükséges a magyar nyelv jó rendbe való szedése ; 2. bővítése ; 3. tisztítása ; 4. gyakorlása. Az első pontra vonatkozólag kifejti, hogy ezt a célt legjobban úgy lehet elérni, hogy a nemzeti iskolákban taníttassanak meg jól a nyelv elemei. Erre a célra készít majd a társaság egy jól használható elemi nyelvtant. «De ez a munka — mondja — csak röviden és tisztán készüljön és melléje semmi tudós vizsgálódás — ne tétessék». Miután az iskolákban az anyanyelven kívül idegen nyelveket is tanulnak, azt ajánlja, hogy készítsenek latin, görög és zsidó nyelvtant is magyar nyelven iskolai használatra. Az iskolai nyelvtanon kívül szükségét látja egy tudományos grammatikának is, továbbá a magyar nyelv szótárának is, végre pedig oly elemi nyelvkönyvet sürget, amelyből az idegenek is könnyen megtanulhassák a magyar nyelvet. A magyar nyelv «bővítése» alatt a nyelv fejlesztését érti. Miután a magyar nyelv — így érvel —: «793 esztendőktől fogva az oltár, királyi tanácsok és pecsétek mellől és a bölcselkedés székeiből kizáratott, a kereskedésben pedig és mesterségekben azok által a nemzetek által, kikenél ezek nagyobb virágzásban vagynak a hazában is elnyomatott» — a nyelv is elszegényedett. A mesterségek, a kereskedés, a tudomány műszavai idegenek, de még a társalkodás nyelve is fogyatékos. Helyes nyelvérzéssel mutat rá a nyelv-bővítés forrásaira : az élő nyelvre, a régi könyvekre, kéziratokra, régi szótárakra a nyelvjárásokra, ajánlja új szókészítését s felhívja a figyelmet a bevett, meghonosodott idegen szókra. Behatóan foglalkozik a nyelv «tisztításá»-nak fontos kérdésével. A nyelvhibák kiküszöbölését sürgeti. A fölösleges új szók használata ellen kel ki hevesen, majd a hibás képzésű szavak ellen emel kifogást rámutat a helytelen szóösszetételekre, a hibás nyelvtani alakokra, az erőltetett szófűzésre és kikel a rossz fordítások ellen. Kifogásait 12 pontba foglalja össze. Az összefoglalás Aranka György egészséges nyelvérzékéről tanúskodik. A társaság magáévá teszi Aranka fejtegetéseit és elhatározza, hogy minden igyekezetével rajta lesz, hogy e hibákat a nyelvből kiküszöbölje. A nyelv «gyakorlása»-t illetőleg fontosnak tartja, hogy a nemzet jó magyarságú könyveket kapjon és az olvasáshoz szokjék. A társaságnak feladata tehát,

hogy az írók segítségére siessen, istápolja a játékszínt és gondoskodjék jeles regényeknek és útleírásoknak helyes fordításáról. Kíváncsnak tartja, hogy a hazai történetet, földrajzot magyarul adják az olvasók kezébe. Figyelemmel van a különböző korú és műveltségű olvasók szükségleteire, amelyeknek kielégítését igen fontosnak tartja. Érdekes mint vélekedik a «játszó szín» segítésről. Ajánlja, hogy «a jobbízú és érdemesebb játékdarabok, melyek a fordítást megérdemlik, rövid recenziók által megismerjék... sőt a játékszín érdemes előljáróival egyetértvén, nevezetesen a kijátszott darabokat, minekelőtte nyomtatás alá adatnának, meg kívánja nézni, hogy jó tiszta magyarságok legyenek.» Majd rátér az idegen irodalmak nevezetesebb termékeinek fordításaira. Ezeket igen fontosaknak és hasznosaknak tartja. A társaságnak lesz gondja, hogy a nevezetesebb regényeket, így pl. a Don Quijote-t lefordítsa, továbbá a régi görög és római szellemek jeles műveit *Dugonics*, *Szilágyi* és *Kovácsnai* példájára jó magyarsággal adja az olvasók kezébe. Szól végül a tudományos művek fontosságáról is. «A társaság kötelességének tartja azokat a jó módokat és találmányokat, melyek a gazdaságnak minden rendiben és nemeiben más országokban közönségesekké tételeknek a hazával megismerjétek és azokat hazánk és földünk állapotjához és természetéhez alkalmaztatván, abban a haza fiának ösztönök és némely részben avagy csak útmutatójok is lenni» — Az előadottakból is látható, hogy az egész tervezet komoly és józan megfontolás eredménye, hogy Aranka helyes érzékkel figyelte meg a hiányokat és célravezető eszközökkel igyekezett a hibákat elenyésztetni. Kár, hogy nemes törekvései csaknem leküzdhetetlen akadályokba ütköztek és a társaság munkásságát nem koronázta megfelelő siker. Az alakuló gyűlés után egy hétre (dec. 10-én) másodszor ülnek össze a társaság vezetői és lázas buzgalommal folytatják a megkezdett munkát. Ennek az ülésnek legfőbb tárgya a társaság munkásságának további körvonalozása volt. Ekkor határozták el, hogy a társaság munkásságáról a hazának is beszámolnak olyképpen, hogy a jegyzőkönyveket időközönként közrebocsátják, ezzel a munkával Aranka Györgyöt bízták meg. Szükségesnek tartja a társaság, hogy évenként egy «naplókönyvet» vagy «*Journal*»-t adjon ki, amelyben a világnak főképen pedig Európának rövid évi története foglaltassék, a nevezetesebb hazai események, a tudomány, ipar és gazdaság terén történt újabb találmányok, vívmányok ismertessenek, közöljék az új magyar könyvek jegyzékét és számoljanak be a termésről, időjárásról, az egészségi állapotokról, népesedésről. Ezen kívül egy naptár kiadását is tervbe vették. Sürgetik a társaság könyvtárának felállítását; régi okiratok, kéziratok, érmek, pénzek, régiségek, ásványok és ércek gyűjtését. Egyszerrel itt pendítik meg először egy nemzeti múzeum

létesítésének eszméjét. Ismertetik a társaság vagyoni állapotát és gondoskodnak tagok beválasztásáról is. A társaság tagjai közé azokat a hazafiakat óhajtják beválasztani, «akik becses munkákkal tudományoknak és hazaszereteteknek jeleit magyar munkák kiadásában megbizonyították.»

1793 december havában még két ülést tartott a társaság, még pedig 21-én és 31-én. Ezekben az ülésekben intézkedtek a könyv és egyéb gyűjtemények lajstromozásáról is. Aranka György előterjesztette azok névsorát, akiket részint a társaság munkás tagjaiul, részint pártoló tagjaiul kívánt meghívni. Elhatározzák a folyó kiadások fedezésére szolgáló tagdíjak összegét. Újból előkerül a magyar grammatika kérdése és megállapodnak abban, hogy az ifjúság számára készítendő nyelvtan megírására *Gyarmathy Sámuel*t kéri fel és végül elhatározzák néhány régi kézirat kiadását.

A következő 1794-ik évben nyolc ülést tartott a társaság. Majdnem három havi szünetelés után, március 26-án gyűlnek össze a társaság tagjai nagyobb számban Aranka György házánál. Az ötödik ülésen egy közgyűlés megtartását határozzák el, amelyen a társaságnak eddigi munkásságáról számolnak be. A közgyűlést két nap múlva (márc. 28-án) tartották meg gr. Teleki Mihály elnöklete alatt huszonnyolc tag részvétele mellett. A hetedik ülésen (máj. 7.) Aranka György tett előterjesztést az irattárakban talált régi magyar kéziratoknak közléséről és a magyar szótárról. A VIII. és IX. ülésen (máj. 15. és máj. 21.) semmi nevezetesebb dologról sem esik szó:, a X. ülésen újból az ifjúság számára készítendő magyar nyelvtan ügyét tárgyalják és felolvassák a Kolozsvárról érkezett névtelen jelentést a kolozsvári «játsszó szín» hanyatló állapotáról, melynek orvoslását kéri a társaságtól. A társaság a jelentést az erdélyi kormányzó figyelmébe ajánlja. Végül pedig ismertetik *Óri Fülöp István* kolozsvári színész tervét, amely szerint Marosvásárhelyen lehetne színházat alapítani. A következő (XI. ülésen) újból előkerül a marosvásárhelyi színház ügye. Ez alkalommal gr. *Bethlen Elek* tervéről esik szó, de véglegesen nem döntenek, mert a színház esetleges jövedelmeit sem állapíthatják meg. A színház helyiségeül gr. *Teleki Sámuel* marosvásárhelyi házánál (Szt. Miklós út) levő szekérszint találják alkalmasnak, ez ügyben gr. Teleki Lászlót és Kakutsi Jánost bizzák meg a tulajdonossal folytatandó tárgyalással. Az 1794-ik év utolsó ülésén (június 20) Aranka György néhány munka kiadását ajánlja, egyszersmind kíváncsúnak tartja, hogy a társaság kiadásában megjelenendő művek a társaság gyűléseiben felolvastassanak.

1795-ben mindössze már csak két ülést tartott a nyelvművelő társaság az egyiket november 8-án, a másikat december 28-án. Az

előbbit kiválasztják a kiadásra szánt beküldött dolgozatokat, az utóbbit pedig beszámol Aranka az új működő tagokról (Mátyus István, Szalkay Antal, Zeyk Dániel) és fölhívja a figyelmet a régiségekre, kéziratokra, régi magyar könyvekre és különös természeti tüneményekre és ezekről jelentést kér a társaság számára, sürgeti Marosvásárhelynek földrajzi, politikai és statisztikai leírását. «Ma igen módiba jött, — olvassuk a jegyzőkönyvben — hogy egy ifjú ember, aki egy falut s egy várost sem esmér jól, ne csak azt gondolja, hogy Európának statisztikáját esmeri, hanem arról egész könyvet is írjon. Mint aki a kövek közt a Marosban termő jáspist, a füvek közt a mindennapi káposztát, s az állatok között a balhát se esmerné, s azt tartaná maga felől mégis, hogy a Naturális Historiát tudja és könyvet írna róla. Ha tetszik, kezdjük mi hazánk esméretén, ezt pedig lakhelyünkön, azután mehetünk nagyobbakra.»

1796-ban szorgalmasabban gyűlnek össze a társaság tagjai. Hét ülést tartanak, de ezek egyikének (a XVI. ülés) jegyzőkönyve hiányzik. Az első ülésen szó esik a többek közt a magyar és török nyelv rokonságának kérdéséről, melynek megvitatására felhívják az összes működő tagokat. A második ülés jegyzőkönyvében a titkárnak a tagokhoz intézett következő felszólítása olvasható; — «hogy a mint ennek a zsengéjében levő kicsiny társaságnak erősödését s előmenetelét kívánják: ne felejtsek el és ne sajnálják magok történet szerint való szép tapasztalásaikat és gondolataikat mind a nyelvre, mind más történetekre s jelenésekre nézve, úgy a melyeket hallanak, olvasnak, közleni, hogy a miképpen a kód és a harmat apró cseppjeiből s ezekből eredő forrásokból és patakocskákból a Maros és kevély Duna származnak: úgy az egyben tett sok apró igyekezetből ez a társaság is naponként nevedekést vehessen» — A XVII. gyűlésen számol be a titkár a társaság által kiadandó munkák első darabjainak lajstromáról s a kiadásnak a kormányzó által való helybenhagyásáról. Ezen olvassák fel a Hunyadi János származását tárgyaló munkát, továbbá az oláh és székely házakról szólót. Mindkettőt bírálat alá bocsátják. A XVIII. gyűlés jegyzőkönyvéből arról értesülünk, hogy a társaság végleges szervezése megtörtént. E szerint a társaságnak külső dolgait a királyi tábla elnökének vezetése alatt egy öt tagból álló tanács intézi, míg a tudományos dolgokat továbbra is a munkás tagok vezetik. Szükségesnek tartják, hogy az első kiadvány függelékeképen csatolják a társaság eddigi történetét. Ugyancsak ebből a jegyzőkönyvből értesülünk az egyéb készen levő dolgozatokról, amelyeket bírálatra adtak ki. Két tagot megbíznak az egységes orthographia kidolgozásával és végül jelenti a titkár; hogy gr. *Teleki Domokos* utirajzának 100 példányát a társaságnak ajándékozza. A következő gyűlés (XIX.) jegyzőkönyvé-

ben beszámol Aranka György, miképen egyezett meg Hochmeister szebeni könyvnyomtatóval a *Magyar Nyelvművelő Társaság munkáinak első darabja* nyomtatási költségeit illetőleg és felsorolja az újabban beérkezett munkákat. November 13-án rendkívüli gyűlést tartott a társaság. E gyűlésen számolnak be a társaság életéről. A kép, a melyet a gyűlés jegyzőkönyve ad, nem kápráztató ugyan, de eléggé megnyugtató. A társaság él, dolgozik, hiszen kiadványa már-már készen van, de az elmúlt esztendő «kényes környüállásai» nem kedveztek a társaságnak. «Azért ma — olvassuk a jegyzőkönyvben — akkor amikor más nemzeti szép igyekezetek, minémű a pesti játékszin is volt, meg nem állhattanak, ez a társaság elég szerencsésnek itéli magát, hogy ha világát nem ragyogtathatta is, ártatlanságát s azzal legalább életét fenntartotta.» Az előadó visszapillantást tett a társaság múltjára, beszámol a kiadvány sorsáról és indítványozza, hogy írják össze a társaság jötevőinek, dolgozó társainak, gyűjtőinek névsorát és azoknak küldessék meg a társaság kiadványa, hogy így az érdeklődést a társaság iránt szélesebb rétegekben is fölkeltsék s a társulat anyagi segélyforrásokhoz is jusson. Az 1796. és utolsó gyűlésen (dec. 23-án) a társaság szerény anyagi viszonyairól számolnak be és felolvassák a Csikból szerzett és a Székelyek eredetéről szóló érdekes kéziratot.

A következő esztendőben fokozottabb munkásságot fejt ki a társaság és április 24-től december 20-ig összesen kilenc ülést tartott. Már az első gyűlés tárgysora is elég gazdagnak mondható. *Szalokay Antal* a mezei gazdaságról szóló magyar ujságnak egyes cikkeire tesz megjegyzéseket. *Miklós István* a székelyek történetével foglalkozik *Otrckocsi, Behamb, Oláh és Bonfinius* nyomán. *Blasy Bonavita*, csik-sómlói ferencrendi atya megírja a székely katonaság felállításának történetét, *Kovács Lőrinc Pál* tudósítást küld a társaság gyűjteménye számára szerzendő régiségekről, kövekről. Végül pedig a titkár az «emberről» olvasott föl. A következő (XXIII.) rendkívüli gyűlés kizárólag a társasági életre vonatkozó tárgyakkal foglalkozik s helyben hagyják Schedius professornak magyarországi főlevelezőül való megválasztását. A XXIV. ülésen olvassák fel a társaság elnökének levelét, amellyel egyidejűleg küldte meg a göttingai könyvtárban levő magyar vonatkozású könyveknek és kéziratoknak jegyzékét és egyszersmind arról értesíti a társaságot, miként lehetne a wolfenbütteli hercegi könyvtárban levő hasonló munkák jegyzékét megszerezni. *Zabolai Sámuel* ugyanekkorra római uzsoráról és az örökösödségről tartott felolvasást, *Balázs Márton* széplaki unitárius pap beküldi gr. *Bethlen Miklósnak* néhány költeményét. *Németh József* csíki esperes a károlyvári templomban talált feliratokat közli a társasággal; *Krausz András* Rákóczi Ferencnek Gömörnél mondott beszédét.

Székely László búcsuztató verseit és a 1742-iki csuda gyermekről szóló feljegyzést küldi meg. A XXV. ülésen *Eder Károly* ismét a székelyek eredetéről szól, a kérdéshez *Beregszászi Pál* is hozzászól. A XXVI. ülés tárgysora rendkívül változatos és gazdag. Elhatározzák, hogy felkeresik Gyarmati Sámuel a Wolfenbütteli könyvtárban levő magyar vonatkozású kéziratok ügyében. A székely-kérdés újból előkerül. Megkezdik az előkészületeket a társaság második kiadványához (II. darab) de előzőleg alapos recensió alá kívánják venni az első. Erre a munkára felszólítják *Schediust*, *Révait*, *Földi Jánost*, *Kovachichot* és másokat. A tudományos kérdések mellett ismételten naivitással majd gyakorlati értékű hirekkel találkozunk. Így pl. érdekes a jegyzőkönyv c) pontja, mely szószerint a következő: «Előadattván, hogy nemes Magyarországon Bihar vármegyében volna valami kigyópor, melyet aki vészen, a kigyó soha meg nem marja. Esmét, hogy az irt vármegye állított volna fel két hasznos fabrikát u. m. selyem és szűrposztó fabrikákat. Ezek eránt kérettessék tudósítás Prof. Tertina urtól» — Érdeklődik a társaság a szombatosok története iránt is. Fel is kéri a farkaslaki plébánost, akinél a szombatosok históriája meg volt, küldje be a kézirat másolatát. Ugyanekkor felszólítják a nagyernyei és újfalvi plébánosokat is, hogy küldjenek tudósítást a társaságnak a szombatosok multjáról és jelen állapotáról. Ugyanilyen érdekes a XXVII. gyűlés jegyzőkönyve is. Ebből arról értesülünk, hogy ezen mutatja be a titkár a társaságnak felajánlott új könyveket, amelyek közül *Beregszászi Pálnak* Erlangenből beküldött *Versuch einer magyarischen Sprachlehre* című munkáját említjük meg. A titkár beszámol körutazásának eredményéről és útközben szerzett tapasztalatairól, fölfedezéseiről. Jelentését a a következő ülésen folytatja és fejezi be. Ezen a gyűlésen jelenti be a titkár *Cserey József*, marosvásárhelyi esperesplébános levelét, amely szerint a társaság egy jó magyar lexikont dolgozhatna ki, «mely a társaságnak becsületet és tekintetet is szerezne»; — bejelenti továbbá, hogy *Engel* kiadta a magyar történetének első részét és *Schlözer* az erdélyi nemzetekről szóló munkáját — s ezzel egyidejűleg szól a kissármási fogat gyógyító vízről és a Szilágysomlón talált királyi kincsről. (!) A XXIX. gyűlésen semmi lényegesebb dolog nem történik. A XXX. gyűlés helyett (dec. 20.) pedig, mely tulajdonképen rendkívüli gyűlés lett volna, a rendes tagok nagyobb számmal való elmaradása miatt csak «conferencia» tartatott, amelyen mindössze négy tag vett részt. Ezen az ülésen javasolja a titkár, hogy a társaság üléseinek jegyzőkönyveit legalább kivonatban kellene közzétenni, hogy a társaság munkásságáról szélesebb körökben is tudomást szerezhesse-nek az érdeklődők. A konferencia a javaslatot elfogadja.

1798-ból kilenc gyűlésről van tudomásunk. Nyolc gyűlés jegyző-

könyve teljesen megvan, egyé (a XXXVII-iké) csak töredékesen. A XXXI. gyűlésen elhatározzák, hogy a jegyzőkönyvek kivonatait a szebeni német ujságokban, a bécsi Mercurius-ban, *Pántzél Dániel* erdélyi írónak ujságjában fogják közzétenni. Beszámolnak a társaság igen szerény anyagi viszonyairól és a gyűjtemények figyelemre méltó gazdagodásáról. A gyűjtemények közül a régészeti, a könyv és kéziratár mutat tetemesebb gyarapodást. A XXXII. gyűlésen bemutatják Nagymagári *Kósa István* három rendbeli gyűjteményét u. m. a Magyarországon talált némely köfeliratokat, régi római pénzeknek és régebbi magyar pézeknek a leírását; *Pápai István*, szebeni ref. paptól az almekeréki híres sirhalomnak a leírását és a verestoronyi emlékkő leírását. továbbá a székelyek pecsétjeit és elrendelik a társaság régiség, kézirat, könyv- s ásványgyűjteményeinek hiteles jegyzékbe vételét. A XXXIII. gyűlés nevezetesebb pontjai: gr. *Fekete János* beküldi Schiller Orleansi Szűzének verses fordítását. A «rendes» munkák közt találjuk *Eder* tudósításait az Erdélyben talált új fémekről és felolvassák *Schlözer Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* című munkájára tett megjegyzéseket. A XXXIV. gyűlés jegyzőkönyvéből értesülünk, hogy *Teutsch János* beküldötte a következő munkákat: *Moldauische Chronica aus dem Italienischen*; *Illustratio Articulorum quorundam Historicorum, rem ac historiam Valachorum concernentium*. A könyvtár állapota ez időszert 109 nyomtatvány, 19 kézirat és 116 oklevél. Felolvassák a székelyek eredetéről szóló munkát; *Borsos Tamás* életét és viselt dolgairól szóló tudósítást; néhány levelet és *Pápai István*, szebeni ref. pap munkáira vonatkozó levelét. Ebben említi következő munkáit: Új esztendői ajándék jó gyermekek számára; u. az jó leányok számára; *Popenak* az Emberről írt négy levelének fordítása franciából. Elhatározzák, hogy felszólítást tesznek közzé régi oklevelek, régiségek, ritkaságok gyűjtésére, természeti jelenségek megfigyelésére, feljegyzésére és beküldésére; felszólítják a török és a francia háborúban résztvett vitézeket, hogy nevezetesebb élményeiket, történetileg nevezetes tapasztalataikat a feledékenységtől óvják meg, közölgék a társasággal. Felszólítják az olvasókat, hogy a társaság első kiadványára való megjegyzéseiket szintén közölgék; a tudósokat is felkérlik, adjanak véleményt, milyen legyen egy jó szótár. Miután pedig a hazának jó földrajza nincsen, fölhívják mindazokat, akiknek ilyen munkára hajlandóságuk van, hogy legalább vármegyéjüket, vagy lakóhelyüket és ennek környékét írják le. A XXXV. gyűlést gr. *Bánffy György* névünnepe, ennek tiszteletére tartotta a társaság. E gyűlés legfontosabb tárgya a kiadandó második darabba szánt cikkek rövid kivonatban való bemutatása. A következő (XXXVI.) gyűlésben ezekről az érdekes kéziratokról számolnak be: gr. *Fekete János*: Ovidius első könyve

a szerelemről (verses fordítás), gr. Dezsőffi János: Voltaire A lissaboni veszedelem (verses fordítás), Péteri Takács Józsefnek Mohács vidékéről írt versei. Gr. Teleki Domonkos három ércet mutatott be s végül Domonkos Ferenc jelenti, hogy a juhmétely ellen orvosságot talált fel. A XXXVII. gyűlésről csak a jegyzőkönyvi kivonat maradt fenn, de ez is eléggé tájékoztat a gyűlés lefolyásáról. Gr. Fekete János felajánlja a társaságnak pénzbeli támogatását és megküldi verses műveit; hasonlóképen szolgálatát és segítségét ajánlja fel Binder János. Édes Gergely jelentést tesz készülőben levő magyar nyelvtanáról és a magyar versszerzés mesterségéről. A gyűlés többi pontját a szokásos felolvasások töltik be. A XXXVIII. gyűlésen Schedius professor levélét tárgyalják és köszönetet mondanak neki a társaság érdekében kifejtett munkásságáért. Az 1798-ik évről még egy gyűlés jegyzőkönyve maradt fenn. Ezen a gyűlésen (jun. 26-án) vette át gr. Teleki Mihály a társaság igazgatóságát, miután Aranka György a titkárságról lemondott. Ezen a gyűlésen mutatják be a társaság kiadványának második darabjába szánt és elfogadott cikkeket. Különös, hogy Aranka György lemondásáról nem emlékezik meg a hivatalos jegyzőkönyv. Mindössze a jegyzőkönyv hátlapján olvasható Aranka sajátkezű följegyzése: «Ekkor u. m. junius 26-án 1798. vette által Mgs. gr. Teleki Mihály úr mint helybeli előlülő a társaság igazgatását, az eddigi való titoknak Aranka György hivataljáról lemondván.» A társaság többi ülésének jegyzőkönyvei nagyrészt elkallódtak. Aranka György a XXXIX. gyűlés jegyzőkönyvének külső lapjára feljegyezte: «A XXXIX. után (t. i. gyűlés) valók, én lemondván nem jöttek kezembe. A Mgs. Praeses úr fogja tudni». — Aranka többé nem gondozta a jegyzőkönyveket és a társaság egyéb iratait, innen van, hogy ettől az időtől kezdve oly hiányosak adataink. 1799-ből mindössze négy jegyzőkönyv van meg; 1800-ból egy, ez is másolatban és 1801-ből ismét négy darab. A XL. XLI. XLII. gyűlés jegyzőkönyvei elvesztek. A XLIII. gyűlést 1799. jún. 17-én tartották meg. Ekkor újból szóba kerül a társaság szervezetének átalakítása. A külső és belső körülmények kényszerítő hatása alatt változtatják meg a társaság szervezetét, hogy annál inkább megfelelhessen hivatásának. Két nap múlva (jún. 19) megtartják a XLIV. gyűlést, amelyen Aranka György benyújtja utolsó elszámolását a társaság anyagi állapotáról. E szerint a társaság vagyona 61 rénes forint és 58 krajcár. Beadja a társaság kultagjainak névjegyzékét és a társaságnak ajándékba küldött könyvek jegyzékét és ezzel megszűnt az 1801-ik március 17-én tartott gyűlésig a hivatalos összeköttetés a nagyszorgalmú, fáradhatatlan izgató Aranka György és a nyelv-művelő társaság között. Július 1-én ülnek össze újból a társaság vezető tagjai gr. Teleki Mihály elnöklete alatt. E gyűlés újból foglalkozik a

társaság munkálatainak II. darabjával és elhatározza, hogy a kötetbe szánt s már felülvizsgált cikkeket újból megbíráltatja. Július 2-án már ismét gyűléseznek. A társaság belső ügyei kerülnek ez alkalommal szóba.

Az 1800-ik év munkásságáról csak egyetlen egy jegyzőkönyv (kelt jún. 23-án) tanuskodik, amelyből kiviláglik, hogy a társaság egy időre felfüggesztette gyűléseit, mert a társaság elnöke a társaság újabb organizációjáról készített javaslatott még nem erősítette meg. Ezen a gyűlésen Aranka György ismét megjelent, de most már csak mint a társaságnak rendes tagja és még egyszer szolgál felvilágosítással a társaság szegényes anyagi állapotáról. Az új titkár, Székely Mihály, jelenti, hogy a társaság által kiadandó II. darabba szánt munkálatok már együtt vannak s így azok kiadásáról is lehetne már gondoskodni.

Az 1801-ik esztendőből négy gyűlés jegyzőkönyve található a lyceumi könyvtárban. A március 17-én tartott ülésen, amelyen ismét gr. Teleki Mihály elnökölt, végre megerősítést nyert a társaság új szervezeti szabályzata, amelyet azonban az időközben tett tapasztalatok alapján némileg módosítottak. Mivel az új szabályzat értelmében a társasághoz benyújtott munkákat a tanácsosoknak kellene megbírálniok, de ezek többnyire saját hivatásukkal lévén elfoglalva, s így nem tehetnek eleget társaságbéli köteleességeiknek, a tanácsosok mellé négy referenst ajánlanak, a hivatalos munkák végzésére. Az ajánlatott az elnök elfogadja és referensekül kineveztetnek Lakatos Ferenc, Antal János, Tompa János és Köteles Sámuel professorok. Véglegesen megállapodnak a beküldött munkák megbírálásának módjában. Az elnök a beküldött munkákat a tanácsnak bemutatja és kiadja a referenseknek, akik megvizsgálják azokat «Nincsenek-e a religio, fejedelem, haza alkotásai és a jó erkölcs sérelmével készítve és a társaság közhasznóra intézett céljára szolgáló munkák-e?» — bírálataikat a társaság elé terjesztik. A kifogás alá eső munkák sorsáról a társaság rendes gyűlésein döntenek. A tárgyalások folyamán sikerült az elnöklő gr. Teleki Mihálynak Aranka Györgyöt újból rávenni a főtítkári bokros teendők végzésére. Ugyancsak ezen a gyűlésen vitatják meg újból az elkészítendő földrajzi lexikon ügyét. A következő gyűlésen (május 5.) nem kerül fontosabb tárgy megbeszélésre. A társaságnak felajánlott munkák a következők: gr. *Fekete János* fordítása *Ariosto Orlando Furioso*jából (két darab); *Harsányi Sámuel* fordítása *B' Arnaud: Érzékeny mesék*; *Haner Jeremiás* könyve a magyarországi és erdélyi történefeiről; *Tholdalagi Zsigmond: Nemes Marosszéknék topographiai leírása*. A harmadik jegyzőkönyv tanúsága szerint az elnöklő gr. Teleki Mihály a társaság rendes tagjait «A szorgalmatos munkál-

kodásra és anyanyelvünknek célban vett gyarapítása eszközlésére serkenti.» — A referensek beszámolnak működésükről, részletes jelentést tesznek a beadott munkákról. A társaság szellemi állapota általában véve kielégítőnek mondható, de annál sanyarubb anyagi viszonyok között tengődik. A pénztári jelentés szerint a társaság vagyona 29 forint 22 krajcár! Gr. Teleki Mihály felszólítja a társaság tagjait az anyagi áldozatra is, «hogy a kiadandó munkák kinyomtatásában is akadály ne legyen.» A jelenlevő tagok közt megindult gyűjtés eredménye 53 forint 20 krajcár volt. Az utolsó ülés jegyzőkönyve 1801. jún. 17-én kelt. E gyűlésen folytatólagosan számol be Aranka György a megindult gyűjtés eredményéről, mely most már 88 forint 20 krajcárra emelkedett. Megvitatják újból a kiadandó II. darab sorsát és Aranka György bejelenti Földi János halálát és a társaságnak megvételre ajánlja hátra hagyott kézirati munkáit.

Meddig állott fenn az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság? A Magyar Tudós Társaság Évkönyveinek I. kötetében (Pesten, 1855. 35. l.). A Magyar Tudós Társaság történetei c. értekezés írója szerint a társaság tagjai üléseiket 1810-ig tartották. «Akkor — írja — gr. Teleki Mihály sok izgágái miatt a 61 esztendő Aranka, nála tartott üléseikkel felhagyott, hijába várván az útkészítő Társaságnak országossá váltával az Egésznek helyes összefüggésbe jöhetését.» Ezt az adatot vette át Toldy Ferenc is irodalomtörténetébe (Pest, 1872. I. k. 138. lap) állítván, hogy a nyelvművelő társaság 1810-ig állott fenn névleg. Ugyanezt az adatot találjuk Ballagi Aladár művében is. (A magyar királyi testőrség története. Pest, 1872. 258. l.) «A társulatot Aranka buzgalmanak egy ideig sikerült együtt tartani, de végre mindenfelől támasz nélkül maradván, 1810-ben föl kellett oszolnia.» Amikor aztán Jakab Elek (Abafi Figyelő XVI. k. 1884. Aranka György és az erdélyi nyelvművelő és kéziratkiadó társaság) a társaság iratait részben a Vass József másolataiban (a M. Tud. Akad. kéziratárában), részint pedig a kolozsvári róm. kath. lyceum könyvtárában lévőket átkutatta, megállapította, hogy a társaság 1801. június 11-ig tartott gyűléseket, még pedig mindössze 51-t, de tizenkettőnek a jegyzőkönyvét ő sem találta már meg. «A kolozsvári kir. lyceumban levő adatok szerint — írja Jakab — (U. o. 274. l.) az Erdélyi M. Nyelvművelő Próba Társaságnak az előadottakból láthatólag 1793 december 3-iki első alakuló gyűlésétől a 1801 jún. 11-én tartott s jegyzőkönyvileg igazolható gyűlésig összesen volt ötvenegy ülése, hiányzik tizenkettőnek jegyzőkönyve.» Jakab Elek adatait átvette gr. Kuun Géza (Erdélyi Tudományos igyekezetek. Erdélyi Múzeum XVII. k. 1900. 71. és 73. l.) és újabban Rubinyi Mózes is (Az erdélyi magyar nyelvművelő társaság története. Magyar Nyelv. VII. k. 1911. 153., 204—205. l.). «Ügy-

látszik — írja — 1801 január (!) 11-én jöttek össze utoljára. -- Végre az olyan erélyű férfiak is, mint Aranka volt, elfáradnak. Bár a társaság fennállásának szüksége még éppen nem veszett ki a köztudatból, úgy látszik, különösen gróf Teleki Mihálynak izgatásai miatt Aranka végkép elkedvetlenedett.» Közbejátszhattak szerinte még az örök emberi gyarlóság azon ismert eltévelyedései is, melyek minden ideális törekvés útjaira odavetik a töviseiket. Erre nézve idézi Cserey Farkasnak Kazinczyhoz 1806. márc. 30-án intézett igen jellemző levelét. Aranka tehát elkedvetlenedett és ki is fáradt és megírta a társasághoz intézett bucsuzóját. «Az én Testamentumom a Magyar Nyelv-művelő Társasághoz» cím alatt. Ebben olvashatók a következő megható sorok: „Azt kívánom szivemből, hogy a társaságnak majdan idővel leendő virágzása, fénye és dicsősége tegye éjszakába az én nevemet és csak mint egy régiséget úgy emlegethessék a következő boldog nyomok, hogy valaha egyszer volt a Társaságnak egy jó barátja és első titoknoka — Aranka.»

Kutatásaink eredményeivel kiigazítottuk Jakab Elek adatát és kijelenthetjük, hogy Aranka társasága jegyzőkönyvileg igazolhatóan 1801. június 17-én tartotta utolsó ülését. Az első, vagy alakuló üléstől 1793. dec. 3 tól kezdve 52 ülést tartottak, ezek közül négynek a jegyzőkönyve hiányzik. A nyelv-művelő társaságot Döbrentei Gábor akarta újból életre kelteni 1818-ban, de minden törekvése hiába valónak bizonyult. 1820 júl. 7-én a 7970—1820. sz. főkormányszéki rendelet a társaság működését betiltotta. (A felélesztési kísérlet történetét l. Rubinyi M. id. m. 207—210. l.)

Dr. PERÉNYI JÓZSEF.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Zrínyi 1852-i és 1853-i kiadásáról.

Az Irodalomtörténet tavalyi évfolyamában (IV. 115.) ismertettem Zrínyi munkáinak, könyvészetünkben eddig mellőzött, az Újabb Nemzeti Könyvtár első folyamában megjelent 1852-i kiadását, de nem tudtam magyarázatát adni annak, mért olyan ritka ez a kiadás s hogy mért adták ki a következő, 1853. esztendőben újra, bővített és nyomdászatiilag kissé más alakban. Azóta megtaláltam a magyarázatát.

A Pesti Napló 1853. évfolyamában, februárius 1-n Kemény Zsigmond egy három folytatásból álló cikksorozatát kezd meg: «Az Újabb Nemzeti Könyvtár iránt» címmel. Ez a kis tanulmány voltakép előrajza a vállalatnak, egyszersmind azonban rövidre fogott, tömör és igen jellemző méltatása a költőknek (Zrínyi stb.) és emlékiróknak (Cserei, Esterházy stb.), akiknek munkáit a kiadványok közé fölvették. Nagyon kár, hogy Keménynek ez a cikksorozata nem került bele gyűjteményes kiadásába s ezért a szakemberek figyelmét elkerüli, bár Szinnyei a Magyar Írókban cím szerint főlemlíti. Az első, febr. 1-i cikkben szól a félbemaradt s újra-kezdett Zrínyi-kiadásról.

«Az Újabb nemzeti könyvtár I-ső évi folyamának két füzetét foglalják el Zrínyinek mostanig ismert költői és prózai munkái. De midőn a kiadók Zrínyi iránti kötelességüket már bevégeztnek hitték, akkor lepettek meg azon kellemes hír által, hogy e híres írónak, Kazinczy Gábor egészen ismeretlen munkáit fedezte fel. Ezen előbb merésznek látszó reményünk csakhamar elvitathatlan tényné lőn. A meglett kézirat az, melyet maga Zrínyi rendezett volt sajtó alá; de a mely a bán véletlen kimulásával, egy meghitt barát kezénél maradt, hogy később családi levéltárakba tévedvén, elfeledtessék. [Következik rövid tartalmi áttekintés.] S a Nemzeti könyvtár kiadói kötelességöknek tartották Kazinczy Gábort, ki a kéziratok birtokában volt, felkérni, annak . . . közzétételére. Ily örvendetes zavarnak tulajdonítsák előfizetőink, hogy Zrínyi munkája nem lőn — mint igértük — az első évben befejezve».¹

A kéziratról magáról Kazinczy Gábor ad tudósítást; a Pesti Napló

¹ A kézirat fölfedezéséről a Szépirodalmi Lapok már jan. 27-n tesznek jelentést (1853, 118. l.).

március 20-i számában u. i. mutatványt közöl Zrínyi eladdig ismeretlen prózáiból — egy másik mutatvány az Új M. Múzeum I. füzetében jelent meg (1853. I. 1.) — a lap alján pedig, jegyzetben, elmondja a következő fontos dolgokat, melyek a kézirat származására vonatkoznak: «Több ízben említettett, hogy Zrínyi ezen lappangott munkáit *felfödözöm* sikerült. Mint *felfödözés*, parányi dolog, miután, mint már mondtam valahol [hol?], e művekre csak a *legujabb* kor gondatlansága hagyá eltévedni. Hanem a legszívesb tisztelet hálájával én tartozom, Bónisné, szül. Pogány Sarolta öngának, ki ezen irodalmi kincs *egykoru* másolatát, kéresemre átadni kegyeskedett. Szabadjon reménylenem, hogy tetézve irántami kegyeit, megengedendi, azzal n. muzeumunkat szerencsételtetni. Megjegyzendő, hogy azon töredék, mit az Új [Magyar] Muz.[eum] jan. füz. [ete] adott, számos, értelemzavaró sajtóhibákkal közöltetett.» Kazinczy Gábor e megjegyzéséből már most azt tudjuk, hogy az Újabb Nemzeti Ktár 1853-i Zrínyi-kiadás prózái a Nemzeti Múzeum kéziratán alapulnak s hogy ez Bónisné Pogány Sarolta ajándékából került oda. A kéziratot kötet ma 412. Quart Hung. jelzést visel. Első leírását az Új M. Múzeumban közölt mutatványhoz Toldy Ferencről írt jegyzetben találjuk, de ez a leírás csak tartalmilag hű, könyvészetileg, a lapszámok feltüntetésében nem egészen pontos. Mint-hogy a Kazinczy Gábor-féle kiadás szövege nem betűről-betűre hű mása az eredetinek, addig, míg a tervezett teljes Zrínyi meg nem jelenik, min-dig az eredeti — talán egykorú — kézírathoz kell fordulnunk.

TOLNAI VILMOS.

Ismeretlen jezsuita-dráma.

Gróf Rákóczy László sárosi főispán kéziratot Naplójába 1656 augusztus 6.-án, a következő irodalomtörténetileg felette érdekes napi élményét jegyezte be sajátkezűleg:

«... Ebéden Palatinus ¹ Uramnál; ebéd után voltunk Péter Jesuviláknál; szép Comédiájok volt: Murány megvételét representálták...»

Minthogy szerény tudomásom szerint, Murány várának a történelemben semmi más nevezetesebb szerepe, vívátása nem volt annál, melyben 1644-ben Wesselényi akkor még csak füleki kapitány a «megvihatatlan» gömöri kuruc-erősséget és szépséges asszonyát a labanc-pártra térítette a pajkos Amor-isten nyilaival; s minthogy eddigi ismereteink e romantikus vár-megvétel első hazai irodalmi feldolgozásul Gyöngyösinek 1664-ben megjelent eposzát tartják: Rákóczy László Naplójának fenti bejegyzése kettős érdekű.

Felette érdekes első sorban az, hogy alig 12 évvel a nevezetes történet lejátsszódása után, ime, ezt a kassai jezsuiták iskolai színpadján is lejátsszották már. Még pedig a «Comédia»-nak nevezett iskolai dráma

¹ Wesselényi Ferencnél és feleségénél, Széchy Máriánál Kassán járt ekkor látogatóban Rákóczy László a feleségével, Nagymihályi Bánffy Erzsébettel.

valószínű főhőseinek: Wesselényinek és Széchy Máriának jelenlétében s alighanem az ő tiszteletükre.

Érdekes másodszer e talán *«Murány Megvétele»* címen nevezhető iskolai dráma azért is, mert e hiteles egykorú feljegyzés szerint a darab ismeretlen szerzője — bizonyára valamelyik kassai jezsuita tanár — az egykorú esemény költői feldolgozásával nemcsak az eddig legelsőnek ismert Gyöngyösit előzte meg 8 esztendővel, hanem megelőzte összes epika- és drámaíró utódait is.

Amíg tehát újabb kutatás, szerencsés véletlen újabb felfedezéssel ránk nem cáfol: addig a Rákóczy László Naplójában említett *Murány Megvétele című kassai jezsuita drámát kell a híressé vált murányi szerelmi történet legelső magyar költői feldolgozásának tekintenünk.*

Hogy aztán vajjon csakugyan *«Comédia»* volt-e? avagy inkább amolyan pedagógiai célú s egyben hízelgő iskola-dráma, mely a császárpárti, buzgón katolikus Wesselényi palatinus viselkedésében talán a politikai és hitbeli hűségnek és szilárdságnak —, Széchy Máriában pedig talán a jobb meggyőződésre térésnek boldogító jutalmát ábrázolta és magasztalta? — továbbá, hogy vajjon magyar avagy — ami valószínűbb — latin nyelven szólt-e...? Mindem kérdésekre ma még nem tudunk válaszolni. Hiszen az említett puszta feljegyzésen kívül eddigelé még ez iskolai drámái terméknek még a nevével sem találkozunk.

Legalább alulírott nem voltam szerencsés e kutatásban. Amennyire t. i. a mai nehéz viszonyok és akadályozó vidéki helyzetem megengedték, átnéztem az idevágó szakirodalmi munkákat, repertóriumokat, kisebb-nagyobb cikkeket, de eddig nem akadtam sem a XVII., sem a XVIII. századbéli iskolai drámák között a *Murány Megvétele*-nek sem címére, sem előadására, a Rákóczy László Naplójának közöltem szűkszavú bejegyzésén felül.

Mivel pedig e Naplót a M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága rövid időn belül ki fogja adni, kíváncsok volna, hogy azok, akik többet tudnak e XVII. századbéli jezsuita iskola-drámáról, adataikat vagy e folyóiratban, vagy egyebütt szintén közöljék.

Dr. WALLENTINYI DEZSŐ.

Kemény Zsigmond: Jókai Manlius Sinister c. drámájáról.

Fiatalon elhunyt jeles tudósunk, Vértessy Jenő *Gibbon mint szépiróink forrása* címen érdekes cikket közölt folyóiratunkban nem régen (1916, 16—18. l.). Ez a cikk elismerő sorokkal adózik Gibbon *«gigászi munkájának»*, mely oly sok költő képzeletének adott szárnyat. Gibbon általános, rövid jellemzése után, négy magyar írónál állapítja meg Vértessy a híres angol történetíró hatását; e négy magyar író: Teleki, Szigligeti, Madách és Jókai. Vértessy maga is tudja és jelzi, hogy pl. a Teleki *Kegyenc*-ében és Szigligeti *Világ urá*-ban nyilatkozó Gibbon-hatást már ő előtte észrevették mások, ha nem bocsátkoztak is e téren behatódóbb fejtegetésekbe; így a *Kegyenc*-re vonatkozólag Hoffmann Frigyes (1879), a *Világ urá*-ra vonatkozólag Péterfy Jenő (ugyancsak 1879-ben) már megjelölte Gibbont,

mint forrást. Úgy látszik, kikerülte Vértesy figyelmét az, hogy Jókai *Manlius Sinister* c. drámáját illetőleg Gibbonra mint tárgyi forrásra Kemény Zsigmond mindjárt e darab első előadása alkalmával egészen világosan rámutatott egy terjedelmes és a dolog mélyére ható színi bírálat keretében (*Divatsarnok* 1853, 74. sz.). Igaz, hogy Vértesy tulajdonképpen Jókainak *Carinus* c. novellájáról beszél; az ebből (még ugyanabban az évben) csinált drámát, melynek tárgya a *Carinus*-éval teljesen azonos, csak futólag említi s így nem csoda, ha a Kemény Zsigmond cikkét figyelmen kívül hagyja (noha — ismételjük — a *Manlius Sinister*-re vonatkozó forrás-megállapítás eo ipso a *Carinus*-ra is érvényes). Fel-tűnőbb mulasztás a Vnutosko Bertáé, akinek disszertációja a legújabb — s alighanem egyetlen önállóan megjelent — dolgozat *Jókai Mór drámai munkásságáról* (Bp. 1914.). Csodálatos, hogy e szorgalomról tanuskodó könyv szerzője, aki kegyeletesen idézgeti a Jókai előadott színműveiről szóló egykorú hírlapi ismertetéseket s aki a többek közt a *Divatsarnok* évfolyamait is forgatta (lásd pl. a *Dózsa György* tárgyalását), épen a — mondhatni — legértékesebb és egész bizonyosan legtárgyilagosabb hangú egykorú hozzászólásról, a Kemény Zsigmondéról tudomást sem vesz és persze a Gibbon-kérdésről is hallgat.

Az érintett okok alapján illőnek véljük leszögezni, hogy Gibbon érdemeinek első méltatója — általánosságban is, egyik írónkra gyakorolt hatását illetőleg is — nálunk Kemény Zsigmond volt. Ime, mily magas szárnyalású szavakkal zengi a nagy angol historikus világirodalmi jelentőségét, hatvanhárom évvel ezelőtt:

«... Ezen halhatatlan férfiak között volt főleg egy, ki történelmi munkája által az európai szépirodalomra is nagyszerű befolyást gyakorolt. Gibbont értem. *A római birodalom elenyészésének története*, mely irodalmunk szégyenére magyarul maig sem jelent meg, — Byron london kívül száz meg száz költőnek s különösen regény- és drámaszerzőnek adott örökéletű vagy mulékony hatásra számított művekre anyagot. S ki tudja, meddig fog még a szépelmek kincsaknája lenni, melyből a készülő darabokra majdnem részletekig kikerekített mesét s majdnem minden más kutatásokat feleslegessé tevő korismét bányászhatnak ki? Minket magyarokat a híres Gibbon még csak néhány dráma s egy pár novella anyagával látott el. De hányval nem fog ezentúl, kivált ha fiatal szerzőink az írás mellett az olvasáshoz is szoktatják magokat... Gibbon nekünk és a nyomunkban felserdülő fiatalabb nemzetek irodalmainak is, sokáig fog költői elbeszélésekre és színművekre mesét és szellemet ajándékozni...» A Nilus «nemcsak nagy folyó, — ő maga a termékeny föld, ő maga Egyiptom. Ilyen a történetírói pályán Gibbon és Macaulay. Mindkettőnél legelőször is az őtlik szemünkbe s olvasásukkor tüstént az ragadja meg figyelmünket, hogy a remek történetírásnak mintái, egyszersmind az irodalom más szakainak megtermékenyítésére végzettszerű tényezők...»¹

¹ B. Kemény Zs. összes művei. Közrebocsátja Gyulai Pál. XI. köt. (1906, 66—68. l.)

A Jókai színművét ismertető említett bírálat manapság is mintaszerűnek mondható. A *Divatcsarnok* 1853. évi 74. számában öt legnagyobb 8-rétű apró betűs, sűrű nyomású lapra terjed. Az általános érdekű, tanulságos bevezetés után áttérve magára a drámára, így szól: «*Manlius Sinister* történeti dráma. Tárgya Gibbonból van merítve. S hogy olvasóim tájékozhasssák magukat a költő alkotási tehetségére nézve, közleni fogom a nyers anyagot, mely rendelkezése alatt volt. Gibbon szerint Carinus imperator . . . » stb. « . . . ennyi a históriai anyag. » Azután kiemeli a tárggyul választott korszaknak — a keresztyénség és pogányság erjedő küzdelmének — drámai nagyszerűségét, de hozzát teszi: ennek a nagyszerű anyagnak «egyenítése oly óriási nehézségekkel jár, hogy szívemből örvendek, ha a valódi talentumok által sem kísértetik meg». Finom megjegyzéssel mutat rá arra, hogy a tárgy alapeszmék a híres költőket is absztrakciókra esábítják, míg a szűkebb körű témákkal közepesebb elmék is megbirkóznak, ha kellő színpadi és világismeretük van. «Jókai ügyes tapintattal lelte a középputat meg», «*Manlius Sinister* nem mindennapi becsű mű», sőt «zajt támasztott volna a külföldi színpadokon is», mondja Kemény, nem akarva megvonni Jókaitól semmi lehetséges dicséretet, de azután a színmű «kétségtelen gyarlóságai» előtt sem hűny szemet s benne megrójjá a romantikus dramaturgia néhány téves pontját: Jókai túlon túl sokszor változtatja a darab színhelyét s a cselekvény szoros egysége is tönkre megy, tableaukra szakad; melodramai eszközökkel, díszítvényekkel és látványokkal igyekszik a hatást minél erősebbre fokozni, pedig «a szomorújáték egész ereje abban fekszik, hogy a néző ne vezetessék félre a darab célján kívül eső hatások által»; ha a költő nem lehet el ballettáncosnók s egyéb látványosságok nélkül, alkalmazza az ilyesmit a dráma elején, «midőn még a hatás jelleme nincs kifejlődve». Ime, ezt az ad hoc kritikát is ugyanaz az okos és mélyreható felfogás lengi át, amelyből az *Esznék a regény és dráma körül* c. elméleti cikksorozat született ugyanabban az esztendőben (1853.). Jókai egy emberöltővel később is (*Negyven év visszhangja*, 1883.) hálásan emlékszik vissza Kemény Zsigmond jóakarátú, böles kritikái tanácsaira s azt mondja, hogy Gyulainak sem köszönhet annyit, mint Keménynek. E szép nyilatkozat őszinteségében a *Manlius Sinister*-ről szóló bírálat is megerősíthet bennünket.

ZSIGMOND FERENC.

IRODALOM.

Révész Imre: Bod Péter mint történetíró. Kolozsvár, 1916.
42 l. (Budapest, Kókai L. bizománya.) Ára 1 K 50 f.

E dolgozat azok közé tartozik, melyek a címökben foglalt ígéretet igazi tudományos lelkiismeretességgel váltják be. Révész Imre tanulmánya alaposságával, anyagának logikus csoportosításával és világos előadásával jó példát szolgáltat ahhoz, mint készítenő rendszeres és kimerítő felvétel arról a szellemi műhelyről, melyben egyik vagy másik történetíró munkái fogantatnak. Szerzőnk, ki egy korábbi tanulmányában az egyháztörténetírás természetével és feladataival elméleti szempontból foglalkozott, ezúttal a XVIII. század derék, nagyszorgalmú pap-írójának a történettudomány hivatásáról vallott, főleg Mosheim-ot követő általános felfogását, vallásos meggyőződésének, felekezeti és politikai nézeteinek, faji és nemzeti érzésének történetírásában való visszatükröződését, anyagkutató munkásságát, kritikai képességeit (érdekes Bodnál pl. a Szilveszterbulla vagy a szent korona eredetének vizsgálata), formális történetírói készségét, — az egyháztörténetírás tartalmát, a történeti fejlődés terjedelmét és felosztását illető szempontjait ismerteti főleg nyomtatásban megjelent s részben kéziratok egyháztörténeti és irodalomtörténeti művei alapján. Elismerésre méltó tárgyilagossággal mutat rá Bod P. történetírásának talán legfőbb hibájára: erős felekezeti meggyőződésében gyökerező elfogultságára, mely munkáinak polemikus és apologetikus jellemében nyilvánul. Másik gyengéje a kompozíció, a jellemzés és feldolgozás formális követelményei iránt tanúsított csekély érzéke, amiből előadásának laza, egyenetlen pongyolasága származik. Érdemei közül Révész szerint első helyre teendő, hogy elődeihez (Pápai Páriz, Haner, Ember Pál stb.) képest az egyháztörténetírás tartalmát magasabb szempontból mérte ki: intézmények, mint az egyházalkotmány, tan és kultusz fejlődését is nyújtja, nem csupán külső csemények krónikás egymásutánját. Érdekes a 18. és k. oldalakon Bod Péter politikai nézeteinek ismertetése. Ez az igaz magyar ember, büszke székely-ivadék és Rákóczi katonájának fia, őszinte meggyőződésből híve az uralkodó politikai renddel való egyetértésnek s épen ez okból nagy magyar egyháztörténetében a Rákóczi-fölkelésről élesen elítélő szavakkal nyilatkozik. Ebben is, mint egyebütt, szubjektivizmusának megnyilvánulását láthatjuk, bár nem hiányzanak nála az önfegyelmzésre, a tárgyilagosságra megközelítésre irányuló kísérletek és törekvés jelei. Általában osztja korának hibáit és előnyeit, nem

tartozik az elsők közé, de igen vonzó egyéniség becsületes őszinteségével, nagy szorgalmával és magyaros lelkesedésével. Mint igazi pap és kora pragmatizmusának követője, elsősorban nevelni, építeni akarja a lelkeket a mult tanúságaihoz való utalással. Példaképeihez és kortársaihoz való kapcsolataira gyakran utal a szerző, bár azt hisszük, nem ártott volna a munkának e fejlődés- és korbéli összefüggések, a történetirodalmi háttér kissé szélesebbkörű megrajzolása.

MADZSAR IMRE.

Valter Vilmos: A magyar népdal kezdőképe. Budapest, 1916.
160 l. May János könyvnyomdája.

A magyar népdal «kezdőképe», vagy a «nótakezdő» sorok vagy mint Riedl — egyetlen példányban nyomtatott «Az iniciális a népdalban és Petőfi költészetében» című füzetében: nevezi — az «iniciálisa» sokféle fölfogásra s megoldásra adott alkalmat. Foglalkozik vele Erdélyi János, Gyulai Pál, Imre Sándor, Riedl Frigyes, Sebestyén Antal, Vikár Béla. Megtaláljuk a török-tatár, a baskir, az oszmán, a kirgiz, a kalmük, a finn-ugor és más keleti népek dalában. Ezeknél nemzeti sajátosság. A nyugati népdal is ismeri, a német Schnadahüpfben, a tótban és az oroszban is megeljük nyomát, de oly általánosságban mint nálunk, alig lelhető föl egyebütt.

Valter Vilmos ezeken a nyomokon haladva becses doktori értekezésben összefoglalja mindazt, mit a kezdőképről írtak és a példák nagy tömegével bizonyítja az összefüggést a dal szövege és a kép között. Példáit nemcsak a magyarból, hanem az irodalmunkban fordításokban meglevő és a német irodalomban rendelkezésére álló gyűjteményekből veszi. Ezeknek majdnem mindegyikénél túlbuzgó lelkiismeretességgel külön-külön megállapítja a kezdőkép szerepét. A könyv, ebből a szempontból, a kérdés nagy példatára. Másik érdeme, hogy a kezdőképeket csoportosítja. Még pedig a kép tárgya szerint. Pl. Állatok szerint: a ló, az ökör, szarvasmarha, juh, disznó stb., növények szerint: az erdő, élőfa, rózsa, lilium stb., stb. Ezzel értekezésének lényeges fejtegetése kissé elnyúló, mert inkább vártuk volna a kezdőképek egyes fajtája szerint induló fölosztást és a hozzátartozó példákat. Így az oki, az analogiás, az asszociációs, a rimes és gondolatrímes és más egyéb kapcsolatot. Vele eljutott volna egy szerves csoportosításhoz, mely a kérdést egy áttekintésre megérttette volna. Amint van, így is nagy haszonnal forgatható. Együtt van mindaz, amit róla mondtak.

A kérdés megfajtásában mindeddig nem vették tekintetbe a magyar ősi ritmust, az ütemezést, mint az táncunkban, zenénkben és a népdalokban is megnyilvánul és amely a hangulat kifejezésénél, legyen az pajkos, dévaj, haragos vagy szomorú, mindig keres bizonyos külső indítékot, melyhez kapcsolódva érzelmeit kifejezi. Nem osztom azt a nézetet, mely igen sok kezdőkép és a dal tartalma között semmiféle logikus (okfejtő, csonkán következtető) összefüggést nem talál. Megvan az, csakhogy ismerni kell a nép kifejezéseinek történetét.

Némelyik kezdőkép visszavezethető a népies szólamokban, példabeszé-

dekben, közmondásokban és népmesékben, vagy más népdalokban lefektetett tárgytörténeti tradícióra, sőt még annál is tovább: metaforás, jelképes, babonás vagy mitoszi eredetre. Itt már a részletes tárgyalás, mivel újszerű megvilágítás forog fönn, el mellőzhetetlen volna. Egyszóval az etnografikus magyarázat elmaradhatatlan.

Tekintetbe jön a népnél is meglevő szimpatetikus érzés, mely a természet és az ember között kifejlődik. A nép beleolvassa hangulatait, érzelmi állapotát az érzéki képekbe, melyeket ismételten használ és ez az ismétlődő képzetkapcsolás, kulcsa az egyes dalok kezdőképeinek. Végül maga az ének, a zene igen sokszor megfajtja az érzelemadta kezdőképeknek. Különösen az olyan dalok összehasonlítása lesz magyarázóvá, amelyeknek közös nótájuk van, azaz az egyik dal nótájára, dallamára készült a másik.

Ilyen kapcsolatoknak földerítésével a kezdőképek miszticizmusa, homálya és érthetlensége a tudományos kutató előtt megszűnik. Ámde a fölhozott esztétikai és etnografikus vonatkozások hiánya nem kisebbsíti a könyvnek főtjelzett érdemét, hiszen a szerző előzői sem merültek ily módon a kezdőképek taglalásába.

MORVAY Győző.

A Gyöngyösy Irodalmi Társaság Évkönyve. III. kötet. 1912–1915. Nyomatott Székely és Illés könyvnyomdájában. 1915. 212 l.

«Az ungvári Gyöngyösy Irodalmi Társaság egyik feladata, hogy Ung vármegye történeti adatait felkutassa és összeszedje, valamint az ungi írók életére és működésére vonatkozó értékes anyagot megmentse.» Hogy a Társaság mennyi jóakarattal igyekszik ezt a feladatot megoldani, annak bizonyága a jelen kiadvány, melynek főbb fejezetei (a tudományos dolgozatok) az előbb megjelölt cél terjesztésében állnak. Deák Gyula bevezető cikke a Gyöngyösy Irodalmi Társaság utóbbi három évi működéséről és tagjainak irodalmi munkásságáról tájékoztat. A továbbiak során a következő pályatételről értesülünk: «*Ung vármegye írói a legrégibb időktől napjainkig*» (L. folyóiratunk 1916. évf. 153. l.) A kötet irodalomtörténeti szempontból érdekes dolgozatai közül *Császár Elemérnek Bárd Miklós lírája* c. tanulmánya megjelent a Budapesti Szemle 1915. évi nyolcadik füzetében (Ismertetését l. folyóiratunk 1915. évf. 332. l.), *Mazuch Edének Dayka Gábor ungvári tanársága* c. értekezése pedig előzetesen folyóiratunk 1913. évfolyamában látott napvilágot. Az Évkönyv többi cikke közül olvasóinkat közelebbről érdeklik: 1. *Gyöngyösy László: Az Andrásyak és Gyöngyösy István*. A XVII. századbeli jeles magyar költőnek s a ma is virágzó előkelő család őseinek összeköttetését ismertető dolgozat egyebeken kívül kiemeli, «hogy az Andrásyak közül Miklós volt Gyöngyösy első pártfogója, akivel különben sógorságban volt». A szerző itt azt is megemlíti, hogy a Gyöngyösy Istvánnal foglalkozó írók szeretnék úgy tüntetni fel a dolgot, hogy költői tehetsége emelte közpályáján. A valóság pedig — úgy mond — az, hogy családi összeköttetései, amelyek a Baranyayak révén érték, egyengették útját. A Baranyay-család a Koháryakkal is rokonságban volt.

«A verselgető Koháry nemcsak hajlandósága folytán, de mint sógora is érdeklődik a költő munkássága iránt.» Folytatólag a költő házasságának történetével kapcsolatban számos utalás található Gyöngyösy műveire is. A befejezés szerint Gyöngyösy emléke később is sokáig élt az Andrássyak szívében; életrajzi adatainak gyűjtése se indulhatott volna meg anélkül a hathatós pártfogás nélkül, amelyben a szerzőt Andrássy Gyula gróf részesítette. — 2. *Berzeviczy István: Nemzeti egyéniség az irodalomban.* A cikkíró azt ajánlja, hogy irodalmunkat, költészetünket igyekezzünk a világ által is előnyösen elismert faji tulajdonságainkra építeni fel. Költőink énekeljék bár az emberiség egyetemes nagy érzéseit, íróink foglalkozzanak bár az örök emberi törvényekből származó tragédiák megörögzítésével is: érezzük mindig a magyar lelket, az egyetemes nagy érzések magyar fel fogását. — 3. *Minay Lajos: Erdélyi János első szerelme.* Erdélyi János és Vachott Kornélia házasságának története. 1841 tavaszán kelnek egybe. A fényes esküvő után, melyen a násznagyi tisztet a menyasszony rokona — Kossuth Lajos — töltötte be, az ifjú pár egy budai nyaralóba költözött. A boldognak induló családi élet — a fiatal asszony halálával — alig egy év múlva romba dől. — 4. *Mauks Ernő: Irodalmi témákról és irányzatokról.* A szerző az egyik folyóiratban kifejezésre jutott nézetel szemben — tárgykörül — a multat ajánlja költőink figyelmébe. Egyfelől a közelmultat, a minket két nemzedékkel megelőző időt tartja novella- és regénytémákban gazdagnak. «Hogy is nem jutott még eszébe magyar írónak egybegyűjteni, elmondani a «Szétdúlt fészkek legendáit?»... Hogy milyen modorban? Legyen benne Jókai ragyogó nyelvéből, Eötvös mélységéből, Kemechey kegyeletéből, Tompa melankóliájából és Vay Sándor tájékozódottságából. A másik — témákban gazdag korszak — az Árpádok dicsőséget sugárzó századai... Főképp a XII. századnak az a része, amelyben az ifjú magyarság Európa akkori legcivilizáltabb államával, Bizánccal jutott érintkezésbe. A ciklus első regénye játszhatnék II. Géza korában, a királlyal, mint főhőssel. II. Istvánnak, a mártir-királynak élete még ennél is hálásabb regénytárgy lehetne. Az effajta művekre már csak azért is szükség volna, mert «egy-egy jól megírt, érdekes történelmi regény a nacionalista eszmének valóságos védőbástyája lehet, és — sajnos, de úgy van — ma (1913. XII. 6.) az ifjúság egyes rétegeiben a nemzethez való tartozás eszméje megerősítésre szorul. A szerző ezután azt hangsúlyozza, hogy a mai történeti regényírónak tisztában kell lennie a művelődéstörténet adataival; alapos tudásra kell szert tennie, hogy átérthesse a korszellemet és át kell hatva lennie a kegyelet érzésétől. A maga részéről örömmel üdvözlőné a romanticizmus visszatérését s a most divó túlságosan reális irodalmi irányoktól eltérő, ideálisabb világnézetet tartana szükségesnek. — Az Évkönyv egyéb cikkei: Romanecz Mihály: Beszéd Bercsényi Miklós arcképének leleplezésékor. Bárd Miklós: Részlet egy verses regényből. Somló Sándor: Hazafelé. (Vers.) Berczik Árpád: Üdv neked, Ungmegye! (Visszaemlékezés.) Fülöp Árpád: Részlet a Hunyadi-eposzából. Antal Miklós: Hangulatok. (Három vers.) Pap János: Szamovolszky Ödön (Az ungvári Dayka-szobor és a budapesti Szabadság-szobor pályanyertes — 1914,

XII. 28-án elhunyt — művészenek életrajza.) Vidor Marci: Halotti ének. (Vers.) Gálócsi Zoltán: Az aradi országgyűlés. (Történelmi értekezés.) Magyar Bálint: Versek. Deák Gyula: Dobó István emléke. (A dobóruszkai Dobó emlék Egerbe kerülésének története). Krüszelyi Erzsike: Ki a menyasszonya? (Vers.) György Oszkár: Erő. (Vers.) Gáti József: Az ungvári várban. (Novella Rákócziáról, Bercsényiről és Czinka Pannáról.) Izsák Imre: Három vers.

A kötetet a Gyöngyösi Irodalmi Társaság tagjainak névsora zárja be. (A Társaság — melynek 45 tagja van — 1906. XI. 6-án alakult. Elnöke: Romanecz Mihály; titkára: Deák Gyula).

VELEZDI MIHÁLY.

Magyar Shakespeare-tár. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter támogatásával kiadja a Kisfaludy-Társaság Shakespeare-bizottsága. Szerkeszti *Ferenczi Zoltán*. VIII. kötet. Budapest, 1916. 320. l. Kilián Frigyes utóda bizománya.

Ez a könyv a szellemi értékek halhatatlanságában való hitünket erősíti. Tartalmát jórészt azok a vizsgálódások teszik, melyekből a nagy angol drámaírónak a magyar alkotó lélekre tett hatásáról értesülünk. Egyik-másik cikk megjelent ugyan már előzőleg egyebütt is, felvételük a kötetbe mégis nagyon helyénvaló volt, mert azonkívül, hogy a kép teljességét szolgálják, a hatás sokoldalúságának s a magyar tudományos kutatás tárgyilagosságának is bizonyítékai. *Berzeviczy Albert* (Shakespeare és a magyar nemzetlélek) és *Beöthy Zsolt* (Sh. és Arany) szép tanulmányai, melyek a legsajátabb magyar szempont alkalmazásával a bölcséleti elmélyedést egyesítik, eredetileg a Budapesti Szemle 1916. évfolyamának márciusi füzetében voltak olvashatók. (Ismeretésük megjelent folyóiratunk 1916. évf. 227, 228. lapján.) A többi dolgozatok közül a magyar irodalomtörténethez való viszonyuknál fogva olvasóinkat közelebbről érdekelheti *Bayer Józsefé*, aki *Egy magyar beszély «Romeo és Julia» motivuma* címen P. Szathmáry Károly 1857-ből való «Julia» című beszélyéről értekezik. Szathmáry novellájára valószínűleg hatással volt Gyulai Pálnak A vén színész c. elbeszélése. Ebben a féltékenységet játszó színészt elragadja a féltékenységet érző férj szenvedélye s fölindulásában valósággal megfojtja a szinpadí Desdemónában hűtlen feleségét. Amabban a műkedvelő Romeo szinpadí vallomása teszi féltékennyé Juliáját. Ez a novella — Bayer szerint — lélektanilag igen gyenge munka. Írója csak érzelmes frázisokat tanult el Shakespearétól, de lelke nem ihlette meg. *Czeke Marianne: Lemouton Emilia Shakespeare fordítása* (I.) c. dolgozatában — Bayer József kételyeivel szemben — azt bizonyítja, hogy Lemouton Emilia 1845-ből való fordításában (A szélvész, A két veronai nemes, A windsori víg nők, Viola, Szeget-szeggel) angol eredetiből fordított, azonban mint minden más Shakespeare-fordító, ő is segítségül vette előzőit, tehát fordítását német és francia fordítással ellenőrizte vagy saját tudása hiányát azokból pótolta. *Ferenczi Zoltán: Shakespeare-emlékünnepek* c. értekezéséből egyebeken kívül megtudjuk, hogy az első Shakespeare-ünnepet

1769. szeptember 6—8-án Stratford-on-Avonban Garrick Dávid, dr. Arne és Boswell tartották. Erről nálunk is megemlékezik a Honművész 1834. évfolyamának három kis közleménye. Magyarországon az alkalmi jellegű Shakspeare-ünnepek 1864-ben kezdődnek, amikor a Kisfaludy-Társaság a nagy költő művei fordításának első kötetét éppen a születés háromezredéves fordulóján adja ki. Ugyanebben az évben ápr. 23-án a Nemzeti Színház azzal ünnepelt, hogy fényes előadásban színre hozta Arany János fordításában «A szentivánéji álmot».

A Vegyesek rovatában *Ferenczi Zoltánnak* több cikke olvasható. Az egyikből — *Kölcsey Shakespeareről* — kitűnik, hogy a Parainesis jeles szerzője a három legnagyobb költői lángésznek Homeroszt, Shakespearét és Goethet tartotta. A többi cikkeken Döbrentei első Macbeth-fordításával, az aprosdokétonnak (az élc egy fajtája) Shakespearénél és Petőfinél előforduló példájával, továbbá gróf Dessewffy Józsefnek Shakspeare-ből vett idézeteivel foglalkozik Ferenczi. *Joseph de Perrott* — Sh. Viharjával kapcsolatban — Antonio de Eslavanak (Faludi fordítása útján nálunk is ismert) Téli éjtszakák c. munkája hetedik fejezetéről értekezik. *Rexa Dezső* (Nyomozás első Othello-fordításunk ügyében) kutatásai valószínűvé teszik, hogy Sh. Othello-jának Boér Sándortól, 1794-ből való magyar fordítása egy 1785-ben megjelent német fordításon alapul. Ugyancsak Rexa Dezső közli a Hamlet-monolog angol parodiájának Döbrenteitől is kiadott magyar fordítását. *Hellebrant Árpád* az 1914. évi magyar Sh.-irodalmat állította egybe. Az érdekes kötet végén a Sh.-bizottság működését ismertető jegyzőkönyvi kivonatok s a Sh.-bizottság kiadványainak jegyzéke foglal helyet.

B. Gy.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Cél. 1916. évf. 6. sz. — —x—: *Aktuális dolgok.* Reflexiók Ady Endrének a Nyugat 1916. évf. 10. sz.-ban megjelent cikkéhez.

U. i. 7. sz. — —z—: *A magyarság jövője a háború után.* Ismertetés Hegedűs Loránt könyvéről, mely «politikai helyzetünk s a jövőben szükséges tevékenységünk bíralatában Kemény Zsigmondnak a „Forradalom után” gyűjtött tanulásaiból indul ki». «Mi vagyunk a kapocs, mely a német kultúrában szervezett keretet a bolgáron és törökön át a Turánnal összeköti.» — A. B.: *A régi ház.* Nagy dicsérettel szól Tormay Cécile regényéről. Egy nagyon finoman látó, finoman érző és finoman gondolkodó lélek tükre ez a könyv. «Sok helyütt Dickens jut eszünkbe, Thomas Mann módján átszűrve; helyel-közzel Jókaira emlékezünk, sőt néha Anatole France is elénk bukkan.» — x-y: *Ez Pest!* Elitélő kritika Feld Mátyás revü-operettjéről.

U. i. 8. sz. — Kiss Sándor: *Feladataink.* «Ép pedagógiai érzékű irodalomtanárok, családjuk erkölcsét szívükön viselő apák kétségbe vannak esve attól a förtelmes, buja erotikát hordozó áradattól, amely az egész magyar sajtót és szépirodalmat előzönlötte.» «Égető szükség van fajmagyar sajtóra.» — *Aktuális dolgokról.* (Hol vannak a magyar színműírók?) Névtelen gúnyos cikk újabb drámaíróinkról.

Az Est. 1916. évf. 203. sz. — *Levelek a Kalváriáról.* Mutatvány Gyóni Géza ily című új verseskötetéből. (E mű ismertetését l. Pesti Hírlap: 237. sz. — Élet: 32. sz. (Sz—n-től.) — Néptanítók Lapja: 31. sz. — Sárospataki Református Lapok: 33. sz.) — *Zuboly könyve.* Hír a Bányai-emlékkönyv megjelenéséről. (E mű ismertetését l. Népszava: 237. sz.)

U. i. 208. sz. — *Új magyar szindarabok.* Az a különös érdeklődés, amellyel a közönség a múlt évben a magyar szindarabokat fogadta, a fővárosi színházak vezetőiben azt a tervet érlette meg, hogy ez évben lehetőleg csak magyar darabokat fognak bemutatni. A cikk ezután röviden tájékoztat Bródy S., Drégely G., Farkas I., Földes I., Hajó S., Harsányi Zs., Hatvany L., Heltai J., Herczeg F., Lengyel M., Pásztor Á., Ruttkay Gy., Szép E. és Szomory D. készülő darabjairól.

U. i. 228. sz. — *Magyar tanár a berlini egyetemen.* Napihír arról, hogy a berlini egyetemen szervezett magyar nyelvtudományi és irodalmi tanszékre a budapesti polgári iskolai tanárképző-intézet tanárát, Gragger

Róbertet hívták meg. [L. a többi lapot is. Pl. Az Ujság: 228. sz. — Pester Lloyd: 1916. évf. aug. 18. — Az Érdekes Ujság: 36. sz. (arcképpel).]

Az Ujság. 1916. évf. 181. sz. — *Dalmady Győző meghalt.* (1836 febr. 11.—1916 jún. 30.) Hosszabb napihír a veterán költő és műfordító haláláról. (Életrajzi adatokkal.) L. a többi napilapban is. Pl. Pesti Napló: 181. sz. — Az Érdekes Ujság: 29. sz. (arcképpel). — Budapesti Hirlap: 181. sz.

U. i. 183. sz. — *Dalmady Győző temetése* 1916 júl. 2-án volt a kerepesi-úti temetőben; a Kisfaludy-Társaság nevében Beöthy Zsolt mondott gyászbeszédet. — (p. g.): *Farkasverem.* Ifj. Radó Antal ily című háborús szépirodalmi munkájának ismertetése. A könyv szerzőjének írói kvalitásai — úgymond — sok jóval biztatnak, mert amiket ebben az első könyvében nyújt, határozottan értékes megnyilatkozásai a talentumnak.

U. i. 186. sz. — *Új magyar film.* Hír arról, hogy Molnár Ferencnek «Doktor úr» c. vígjátékát Incze Sándor mozidarabbá alakította át. — (h. a.): *Ez Pest!* Feld Mátyás ily című négyfelvonásos revü-operettjének színi bírálata. (Először adták a Városligeti Színházban 1916 júl. 5-én.) A darab «sem revü, sem operett, hanem tipikus Feld Mátyás-bohózat». (L. a többi lapban is.)

U. i. 189. sz. — *Ortway Tivadar halála.* (1843 szept. 18.—1916 jún. 8.) Napihír és életrajzi adatok. O. T.-nak, a jeles történetírónak «Habsburgi Mária, II. Lajos felesége» c. munkáját a M. T. Akadémia legutóbbi nagygyűlésén a Marczibányi mellékjuttalommal tüntették ki. (L. a többi lapban is.)

U. i. 190. sz. — (p. g.): Az Alba Nevis álnévű író «Bibor» című legújabb verskötetét ismerteti és bírálja. Alba Nevisnek két novelláskötetén kívül két verseskönyve is jelent meg régebben. A most megjelent kötet szebb, vagy jellemzőbb darabjaira is utaló cikk szerint «Alba Nevis Bibora új állomás értékes költői pályáján, amely sokat ígérő ivben hajlik fölfelé».

U. i. 193. sz. — *Az élet komédiája.* Színi bírálat Pogány Dánielnek a Budai Színkörben 1916 júl. 12-én előadott 3 felvonásos színdarabjáról. «A dráma naiv, valószínűtlen, és csupa közhely, amit a szereplők mondanak.»

U. i. 196. sz. — (p. g.): Salamon Lászlónak Eros oltárára és Peterdi Andornak Háborús versek c. költeményköteteit ismerteti.

U. i. 197. sz. — (R. D.): *A Kisfaludy-Társaság új Shakespeare-kiadványai* címen Shakespeare: Coriolanus, Ahogy tetszik és a Velencei kalmár c. darabjai fordításának új kiadását, továbbá a Magyar Shakespeare-Tár VIII. kötetét ismerteti. — h. r.: Böszörményi Gézának Őrsi este szembe a halállal és Böszörményi Zoltánnak Magyar gyász c. verskötetét méltatja. Ezeken kívül a Tudomány-Irodalom-rovat, röviden, még a következő művekről emlékezik meg: Viczmándy Jenő: Vörös ördög szabadságon. Tiszt úr itthon; Samassa Déry Annie: A háború a lelkem tükrében; Kunos Ignác: Tatár foglyok táborában; Felber Pál: Negyvennégyesek a világháborúban; Szántó Róbert: A déli végeken (versek); Törökne

Kovács Hermin: A tüzes hajnal (regény); Popperné Békefi Hermin: Muzsikaszó mellett (versek).

U. i. 199. sz. — *Csatatűzben*. Ifj. Pintér Imre ilycímű háborús könyvének rövid ismertetése.

U. i. 200. sz. — (p. g.): *A hét sváb*. Herczeg Ferenc ilycímű regényének ismertetése és bírálata. [L. még Budapesti Hirlap: 180. sz. — Világ: 155. sz. (Kosztolányi Dezsőtől).]

U. i. 203. sz. — —*án*: Szitnyai Zoltánnak Az én arcóm, — (G. B. dr.): Szörényi Tivadarnak Sziria titkos szektái c. könyvét ismerteti. — N. n.: *Magyar hadi foglyok élete orosz és olasz földön*. Barabás Béla ilycímű könyvének ismertetése.

U. i. 204. sz. — (p. g.): Pogány Józsefnek A földreszállt pokol c. háborús könyvét. [L. még Népszava: 174. sz. (Révész Bélától.) — Világ: 168. sz. (Miklós Jenőtől).] — (p. r.): Molnár Jenőnek, Ima 1916-ban c. verskötetét, — (p. g.) pedig Kaczér Illésnek Khafrit c. «napkeleti» regényét ismerteti és bírálja. (L. még: Budapesti Hirlap: 180. sz.) Pogány József könyve egyes fejezetei előtt egy-egy Dante-idézet olvasható.

U. i. 205. sz. — *Visszhang Jókai földjéről*. Ghyczy Dénes komárom-megyei alispánnak a vármegye nevében Lőrinczy Györgyhöz intézett köszönő irata, amiért «Az özvegy falu» c. háborús könyvét Komárom vármegyének ajánlotta.

U. i. 210. sz. — Hír arról, hogy Tompa Mihály születésének százéves fordulóján 1917 szept. 28-án Rimaszombatban díszközgyűlésen fogják méltatni a nagy költő emlékét. Gömör megyében mozgalom indult meg a «Tompa Mihály kultúrtársaság» megalapítása érdekében. — *Minden csak álom*. E címen Csikszentmihályi Mária hosszabb háborús beszélyt írt, mely újabbán német fordításban is megjelent.

U. i. 211. sz. — —*án*: *Zuboly könyve* címen a Bányai Elemér-émlék-könyvet, — *Tinta* címen Kosztolányi Dezső ilycímű új kötetét. (L. még: Népszava: 174 sz. (H. A.-tól.) — A Hét: 24. sz. (Lakatos Lászlótól), — továbbá Keleti Arturnak Angyali üdvözlés c. verseskönyvét ismerteti és bírálja.

U. i. 214. sz. — h. a.: *Hivatalnokleány*. Ráskai Ferenc ilycímű három-felvonásos színművének színi kritikája. A darabot először 1916 augusztus 2-án a Fővárosi Nyári Színházban adták. [L. a többi lapban is. Pl. Pesti Hirlap: 214. sz. (p. b.-tól).] — *Magyar szerzők darabjai Prágában*. Hír arról, hogy az elmúlt színi évadban micsoda magyar darabokat adtak elő a prágai Deutsches Landestheaterben. — *Magyar darab Bécsben*. Hír arról, hogy Kardos Andornak Az álarcos c. darabját elő fogják adni Bécsben és Berlinben. — *Hol vannak a magyar színműírók?* Rövid cikk a Duna-korzón üdülő magyar írókról, akiknek szinte terhére van a népszerűség.

U. i. 216. sz. — (p. g.): *A varjú a toronyórán*. Csathó Kálmán ily című regényének bírálata. Mit sem tesz, hogy Csathó egy kicsit a Herczeg Ferenc választékosan finom izléséből, meg a Szemere György dzsentrí világának a levegőjéből és jóskán ád a francia irodalom romanticizmusá-

ból a maga gazdag és színes fantáziájához, azért izzig-vérig magyar lélekre vall az írása... ha vannak is a regénynek gyöngébb részletei, maga a nagy egész sok élvezetet nyújtó jeles munka.

U. i. 234. sz. — *Két irodalmi filmattrakció.* Hír arról, hogy a Star-filmvállalat Rákosi Tibor tanár közreműködésével a «János vitéz» és a «Karthausi» alapján filmeket készített, melyeket 1916 aug. 22-én mutattak be a Mozgókép-Otthonban.

Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez. 1916. évf. 1. sz. — *Az Arany-család nemessége.* Zemplén vármegyei jegyzőkönyvi adat arról, hogy 1586-ban élt Izsép (Isup) helységben egy Arany István nevű nemes ember, ki Lasztóczy János ugyanazon helységbeli nemesnek osztályos «attyafia» volt.

Akadémiai Értesítő. 1916. évf. 6—8. sz. — *Viszota Gyula: Jelentés a Kőczán-jutalomról.* Az 1915-dik évi Kőczán-jutalomra oly színművek pályázhattak, amelyek tárgyukat a kuruc-korból (1664—1711) vették. A jutalomra nyolc mű érkezett be. Az összes ülés a bizottság (Ambrus Z., Heinrich G., Viszota Gy.) javaslatára a jutalmat a «Kurucvilág» c. darabnak ítélte oda. Szerzője: Lampérth Géza. — A többi jelentésből megtudjuk, hogy az elbeszélő-köteményre kitűzött Nádasdy-díjat s a Lehr Albert-jutalmat (A népiesség elmélete irodalmunkban Dugonicstól Petőfigig) nem adták ki. — A M. T. Akadémia jegyzőkönyvei az 1916. évi április hó 3.—május 29. közti időből. Ezekből egyebeken kívül megtudjuk, hogy az Igazgató-Tanács Berde Mária dr.-nak Bacsányi János és neje Baumberg Gabriella életének és munkásságának föl kutatása és ismertetése körül kifejtett fáradozásai elismeréseül hatszáz koronát szavazott meg, Beöthy Zsolt indítványára pedig Toldy Ferenc két leányának évi hatszáz korona segélyt. (Az 1916 május 4-diki nagygyűlésen megválasztott új tagok névsorát s a M. T. Akadémia irodalomtörténeti vonatkozású új pályatételeit l. folyóiratunk: 1916 évf. 343. l.)

Alkotmány. 1916. évf. 114. sz. — *Türi Béla: Széchenyi—Kossuth probléma.* A két politikai irány jellemző tulajdonságait megvilágítván, megállapítja, hogy történeti fejlődésünk mai napig Kossuth és Széchenyi politikájának elemeiből mit szívott magába.

U. i. 116. sz. — *Milotay István: Eötvös Károly.* E. K. egyéni sorsa s a liberális magyarságnak, a nagy tékozlónak, az egykori magyar nábobnak sorsa egy és ugyanaz.

U. i. 136. sz. — *(tb.): Az igazi Rákóczi.* Ballagi Aladár ilycímű könyvéről írott tárcsa.

U. i. 181. sz. — *a: Dalmady Győző.* Nem volt kiemelkedő, új csapásokon járó egyéniség, de önérzetes, tehetséges, lelkes, nemesszívű munkása a nemzeti literatúrának.

U. i. 182. sz. — *syd.* Berend Miklós Harotéri Naplóját ismerteti.

U. i. 195. sz. — *N.: Az irodalom boudoirjában.* Megjegyzések Roboz Imre ilycímű kötetéről.

U. i. 202. sz. — N.: Harmath Imrének Fogadjunk o. «eredeti magyar operett»-jét bírálja.

U. i. 214. sz. — P. Á.: *Lengyel mezőkről és Szibériából*. Gyóni Géza versköteteit ismerteti. Hirtelen kifeslett tehetség, amelynek munkái magukon viselik a fejlődés nyomait, de az így eltűnő formai botlások munkájának nagy irodalmi értékét nem csökkentik.

U. i. 223. sz. — Mauks Ernő: *Magyar színészet 1816-ban*. Kiléyninek, a múlt század első felében élt jeles magyar színésznek hagyatékából egy jegyzőkönyvtöredéket közöl, amely az akkori színészek rendszeretetére, erkölcsi érzésére, lelkiismeretességére, kicsinyes perpatvarkodására vet világot.

U. i. 224. sz. — (t. b.): *A szabadságharc eszméi*. Tárca Pethő Sándornak ilycímű könyvéről.

Budapesti Hírlap. 1916. évf. 240. sz. — *Szegedi-Maszák Hugó meghalt*. Napihír és rövid életrajz.

Budapesti Szemle 1916. évf. 6. sz. — *Marczali Henrik: Görgei Artur* (1818—1916). Megemlékezés a szabadságharc fővezéréről halála alkalmából. — *Kozma Andor: Baksay Sándor*. (Emlékbeszéd a M. T. Akadémiának 1916 május 7-ikén tartott közülésén.) Aki Baksay műveit ismeri, tudja, hogy az ő írásainak lelke amaz Írásból lelkedzett, melyet neki hivatása adott kezébe. Elbeszéléseinek tárgyai is az ő vallásabeli lelkipásztorok vagy környezőik életéből valók. Az írónak illetlen különlegessége korlátozza általános népszerűségét. Baksay íróművészetének ereje elbeszélő művei között a «Patak banyá»-ban leghatalmasabb. Iliász-fordításának alexandrinusai egyenrangúak Arany és Petőfi alexandrinusaival. A kifejezésnek általában oly nagy mestere, aminő csak az a költő lehet, akinek elképzelő tehetségén kívül a nyelve is kimeríthetetlenül gazdag. — *Alexander Bernát: Shakespeare a világirodalomban*. A világirodalom az a munkafolyamat, mellyel az emberi nem szellemi egységének az előbbrevitelén fáradozunk. A világirodalom történeti folyamat. E folyamatnak egyik leghatalmasabb mozzanata annak a Shakespearenek költészete, ki életében legtöbbet tett az emberi nem szellemi egysége érdekében. Hogyan juthatni be a világirodalomba? A művészi formálásban való rendkívüli készség magában nem elegendő. Mi teszi valamely mű világirodalmi karakterét? Felelet: új és nevezetes értékeket kell adnia a világirodalmi műnek. Mik azok a nevezetes értékek? Itt három mozzanat jó tekintetbe. Első a nemzeti, második a korszakbeli, harmadik a művészfomai szempont. Nincs világirodalmi mű, melynek nemzeti karaktere nem volna. A legmélyebb ponton legközelebb állnak egymáshoz a nemzetek. A nagy költők a nemzet lelkét szóaltatják meg; a világirodalmak a nemzeti számára hódítják meg az emberiséget. Fontos az is, hogy a kor legyen arra való, hogy az alkotás számára anyagot szolgáltatson. Az a világirodalmi költő, író, aki kora lelkét tudja megszóltatni. Végül nagy szerepe van a művészi formának. Világirodalmivá az a költő válik,

ki megragadja azt a formát, mely alkalmas annak a megörökítésére, amit meglátott. Ez a forma néha lassú fejlődés eredménye. Az emberiség hősi korszakát csak az epikus műforma tudta igazán kifejezésre juttatni. Az igazi drámát, az individuum feltüntetetésének műformáját Shakespeare alkotta meg. Ő elsősorban jellemrajzoló, emberalkotó. Az is nevezetes és igazi shakespeare-i vonás, hogy mindegyik egyéniség fejlődik előttünk. A görögök inkább a lelki élet statikáját adják, Shakespeare a dinamikáját. A dráma ő általa válik történetivé. Talán legragyogóbb vonása művészetének, mikép eszközi a jellemek koordinációját az egyes drámákban. Hatását illetőleg megjegyzendő, hogy a Shakespeare-ek igazi hatása nem az utánzásra oszábítás, hanem a művészi erők magára eszméltetése. A világirodalmi élet igaz mivolta az, hogy a régi értékekhez újak kelnek ki a teremtmények lelkéből; az újak a régiekhez csatlakoznak és együtt készítik elő a végtelenben elérendő célt: az emberi szellem testvériesülését. — *Császár Elemér: Shakespeare és a magyar költészet.* (I.) E terjedelmes tanulmány elején a szerző rámutat arra, hogy Shakespeare hatása nem szorítkozott drámaíróinkra, hanem — bár kisebb mértékben — áttért a két másik ág művelőire is; a magyar epika és líra szintén föl fogja költészetének sugarát. Majd 1. a nagy angol író szerepéről szól az európai irodalmakban. A magyar drámairodalom életébe — úgymond — sajátyszerűen kapcsolódik bele Shakespeare. Ebben a tekintetben nincs semmi hasonlóság a magunk irodalma, meg annak a két népnek, a németnek és franciának drámairodalma között, melyek a mienkkel együtt a legnagyobb mértékben érezték meg az angol költő hatását. A nemzeti elfogultságában elvakult francia lélek megrettent, mikor megismerkedett Shakespeare költészetével; lassanként azonban mégis felébredt az iránta való érzék és csudálat, nem nagy öröme azoknak az íróknak, akik eredetiségüket és hírnevet féltették tőle. Kitört a harc s maga Voltaire indította meg a támadást Shakespeare ellen. A német irodalomban szintén nagy harc indult meg, de más természetű: méltóbb és nemesebb. Még javában virágzott a franciás ízlésű német dráma, mikor 1741-ben Julius Cæsar német fordítása megjelent. A német irodalom akkori diktátora, Gottsched, époly megvetéssel tekintett Shakespearere, mint Voltaire: ugyanazokat a széptani elveket vallotta s ugyanazokat a vétségeket látta az angol költőben. Gottscheddel szemben Friedrich Nicolai szállott síkra 1755-ben, majd hét év múlva Wieland megindítja Shakespeare drámáinak művészi és hű fordítását. Így mikor Lessing 1759-ben a francia dráma ellen fellépett, már kész talajra talált. Míg Franciaországban a nemzeti hagyomány érdekében Shakespeare ellen izgattak, Németországban éppen a nemzeti irányt juttatták diadalra az ő nevében. Nálunk Shakespeare költészetére nem az a feladat hárult, hogy mint külföldön, megneemesítse a nemzeti drámát, hanem közre kellett hatnia annak megteremtésében. Drámairodalmunk állapota s az a feladat, mely viszonyaink között Shakespeare-re várt, leginkább az oroszoknak a helyzetére emlékeztet.

2. Shakespeare hazánkban. Magyar író Shakespeare nevét 1777-ben írja le először. Ez az írónk Bessenyei György volt. 1790-ben Kazinczy Ferenc

lefordítja Hamletet. Shakespeare magyarországi szerepének első korszaka erre a tizenhárom esztendőre terjed s ez időszakban Shakespeare mindig pusztá szó marad. (Francia könyvben először 1685—86-ban jelent meg Shakespeare neve s az első fordításkísérlet 1745-ből való. Első német említése 1682-ben történt; németre először 1741-ben fordítják.) A második korszak jellemvonása, hogy Shakespearet fordítják, művei iránt — a művelt körökben — érdeklődnek. 1834-ben Macbethnek budai előadásával megkezdődik a harmadik korszak, melyben már kialakul a közvélemény, hogy Shakespeare a legnagyobb modern drámaíró. Shakespeare-kultusz támad, melynek fészkei: a M. T. Akadémia, a Nemzeti Színház és a tudományos folyóiratok. Egressy Gábor 1848-ban az Életképekben azzal az indítvánnyal lép a nyilvánosság elé, hogy a nemzet fordíttassa le három legnagyobb költőjével: Arannyal, Petőfivel, Vörösmarttyal közköltéségen az egész Shakespearet. Ez eszme 1858-ban komoly formát öltött s 1878-ban birtuk a teljes magyar Shakespearet. A Kisfaludy-Társaság vállalta magára a fordítás elkészítését és irányítását s a magyar közönség helyett egy magyar tanár, Tomori Anasztáz viselte költségeit. Azóta benne élünk az új, negyedik korszakban. A Shakespeare-kultusz magasabbra többé nem emelkedhetett. Míg azelőtt a Shakespeareben való gyönyörködés nem volt ment bizonyos arisztokratikus színezettől, újabban mind demokratikusabb jelleget ölt. Életének és költészetének rendszeres ismertetése 1880-ban indult meg Greguss Agost könyvével (Shakespeare pályája). Ennek a törekvésnek legjelentősebb mozzanatai: Alexander Bernát könyve Hamletről (1902), továbbá Bayer József hatalmas kétkötetes műve (Shakespeare drámái hazánkban, 1909). Shakespeare műveinek — az egyes korszakokban — íróinkra tett hatása nem kapcsolatos a Shakespeare-kultusz egykorú állapotával. Ennek magyarázata, hogy a Shakespeare iránti fogékonyság a magyar kultúra függvénye, míg a készség a hatás értékesítésére szubjektív természetű. Az a költő, aki megnyitja Shakespeare követőinek sorát, Katona József, mesterének oly igaz megértéséről tesz bizonyosságot, hogy nemcsak időrendben, de értékben is első helyen áll. 3. Magyar Shakespeare-utánpótlás. Idegen költő követésének legkezdetlegesebb módja: műveinek vagy azok egyes részleteinek eltulajdonítása. Shakespeare-utánpótlás csekély számmal vannak irodalmunkban s azok is az igazi drámai irodalmunkat megelőző korból. Ilyen Dugonics Andrásnak: Etelka Karjelben című színműve 1794-ből, mely nem egyéb mint a Vihar, Cymbeline és a Téli rege c. darabok alapján készült, eddig ismeretlen német dráma átültetése. Mérey Sándornak 1795-ből való, Szabolcs vezér c. elhallódott műve Lear király-ra vihető vissza. Mérey, ha németből is, de azzal a tudattal dolgozott, hogy Sh. szellemének természetét hozta át irodalmunkba, Dugonicsnak azonban sejtelmé sem volt arról, hogy az angol költő világában él. Sh.-nek magyar plagizátora nincs. Tóth Lőrinc: Vata c. darabjában (1836.) a VI. Henrik II. részéből ír át egy részletet. Gaál József: A peleskei nótárius (1838) III. felvonásába komikus hatás kedvéért szószerint iktatta bele az Othello nagy jelenetét. (Az ötlet nem Gaál leleménye; Kotzebuetól vette.). Ugyan-

ezt a jelenetet olvasztja bele A vén színész c. novellájába Gyulai Pál is (1851), s nem lehetetlen, hogy épen Gaál hatása alatt. Gyulai példájára fonja P. Szathmáry Károly: Julia c. beszélyének bonyodalmát a Romeo és Julia cselekménye köré. Egyes gondolatok átvételére példakul említhetők Tóth Lőrinc Vata-ja és Madách Imre Csák-jának első kidolgozása. Hamlet híres monologjának felhasználását mutatják: Katona József késes eredetiségű Aubigny-jén kívül (III:6), Kisfaludy Sándor Kún László-ja (1816—20; III:7.), Bolyai Farkas Párisi per-e (1818; III:1), Szatmáry Király Antal Oltoványa-a (1825; IV:1.), Obernyik Károly Messiás-a (1843; V:8.). Bolyait illeti az a késes dícsőség, hogy az ő nevéhez fűződik az első magyar Sh.-paródia. (Az Erdélyi muzeum VI. 174. l. olvasható Hamlet-paródia egy évvel korábbi ugyan, de pusztá fordítása egy angol eredetinek.) Jókai Mór s az ő nyomán az élelapok kedvelték e műfajt s főként a Hamlet és Lear torzításával törekedtek mulattató hatásra. — *Huszár Vilmos: A magyar irodalom helye az európai irodalomban.* IV. (A reneszánsz, a reformáció, az olasz irodalom európai hegemoniája és a magyar irodalom.) A reneszánsz új korszakot jelent az európai civilizációban; az életről való felfogása merőben ellenkezik azzal, amely a középkorban meghonosodott volt. A reneszánsz, melynek világnézetét Brunetiére «a természet filozófiájá»-nak nevezte, az olasz irodalom révén indult hódító körútra egész Európában. Az új irányzat mélyén rejlő keresztyénellenes felfogást, amely egyértelmű volt minden morális fegyelem megtagadásával, mint később Luther, már Temesvári Pelbárt is észrevette. Ha e szellemi áramlat a déli, vagy mondjuk a román szellem reneszánsza volt, a reformáció a germánság géniuszának újjászületésül tekinthető. A magyar kultusz természetsszerűleg belekapcsolódik a reneszánsz és a reformáció európai áramlataiba. A reneszánsz a Hunyadiak századában éri el hatásának legnagyobb fokát, hogy aztán Mátyás alatt európai jelentőségűvé emelkedjék. Ámde Mátyás és fényes kora a tulajdonképeni irodalom fejlődésére alig hatott. Hiába volt Janus Pannonius a reneszánsz latin irodalmának egész Európában elismert költője, ... az «újjászületés» úgyszólván nyomtalanul suhan el magyar litteraturánk fölött. Később nálunk is akadt a reneszánsznak európai értékű képviselője az irodalom terén. Még pedig Balassa Bálint személyében. Nála úgyszólván átmenet nélkül jelentkezik a «természet» esztétikai értékének költői megsejtése. A reneszánsz révén virágzásra jutott olasz irodalom még egy ponton érintette a mi irodalmunk fejlődését. Ez az érintkezés a magyar eposz terén történt, melynek fellendülése Zrinyi Miklós nevéhez fűződik. Zrinyi akkor működik, amikor már Európában Spanyolország ragadta magához az irodalmi hegemoniát. Őt az olasz irodalom ihleti, de költészete egy szállal a spanyol szellem hódító korszakához kapcsolódik. Tasso, akit utánoz, az ellenreformációt szolgálja Felszabadított Jeruzsálem-ével. V. (A spanyol irodalom európai uralma és a magyar irodalom.) Az olasz után a spanyol irodalom kezd uralkodni Európában (1600—1660). Általában három alkotást köszönhet Európa a spanyol irodalomnak: a lovagregény, a pikareshk elbeszélés és a dráma a spanyol szellem segítségével futotta be a világ-

irodalmi pályát. E műfajok révén azonban a magyar irodalom nem kapcsolódik a spanyolhoz, bár a pikareszk elbeszélés nyomai a Ludas Matyi-féle elbeszélésekben talán erre vezethetők vissza. De azért Hispániának volt hatása a mi kulturális életünkre, még pedig a jezsuitizmus, illetve az ellenreformáció által. Pázmány Péter és követői műveinek érvelései kétségkívül sokat köszönhetnek a spanyol jezsuiták erős dialektikájának, bár nem lehetetlen, hogy e ponton a francia és olasz közvetítésnek is jutott szerep. — *Hegedüs István: Shakespeare.* Költemény. (Felolvasta a szerző a M. T. Akadémia 1916. V. 7-én tartott közülésén.) — *Berzeviczy Albert: Shakespeare emlékezete.* Megnyitó beszéd az 1916. IV. 30-iki Sh.-ünnepélyén. — *Beöthy Zsolt: Mária Terézia emlékünnepe.* (Rektori beszéd a budapesti tud. egyetemnek 1916. V. 3-iki ünnepi ülésén.) Úgy tetszik, mintha Mária Terézia a magyarság dicső védelmét legkivált a kultusz terén törekedett volna megszolgálni, melyen nemzetünk létharóának meg kellett vívatnia és el kellett dőlnie. Mikor a két eszme: a kulturáé és a magyarságé, Bessenyei és Kazinczy kezdései után Széchenyi lelkében s az ő lángszavára a nemzet lelkében találkoznak, ápoló, fejlesztő, terjesztő fészükül találják Mária Terézia egyetemét. A nagy királyné reformja megindítja a fejlődést a magyar kultúra egysége felé. A nagyszombati egyetem áthelyezésének eszméje először 1769-ben Niezky Kristófnak egy emlékiratában merül fel. Ez az áthelyezés Budapestet az ország tudományos és iskolai életének középpontjává tette. Ezzel indult meg jóformán az egész országos élet központosításának, egységesítésének, a közös céloknak nagy történeti folyama. Bizonyossága ennek, hogy az egész Aurora-kör: Vörösmarty, Bajza, Toldy, Czuczor, Zádor, Kovács mind egyetemi tanulókból és patvaristákból gyülekezett össze Kisfaludy Károly körül. Bessenyei György, ha nem is költői ihletében, de tüzes és mély magyar érzésében, nem volt rossz próféta, mikor a magyar szellemi ébredés első megnyilatkozását, az Ágis tragédiáját Mária Terézia nevével kezdi. — *r. r.: Malonyay Dezső utolsó könyve* címen A virtus című regényt ismer-teti és bírálja. «A virtus» Mikszáth regényének modorára emlékeztet. Az egyezés valószínűleg esetleges; alig több, mint hogy mindaketten a magyar vidéki nemesség jelenéből merítik a tárgyat s igazi magyar életet, magyar alakokat mutatnak be. A műnek minden részlete jobb, mint az egész. — *Szegedy Rezső: Petőfi horvát fordítása* c. cikkéből megtudjuk, hogy Horváth Béla, németi-i (Baranya m.) plébános, Petőfi lírai költeményeiből százötvenet bocsátott közre horvát fordításban. A munka sok helyt sikerült, vannak azonban fogyatékoságai is. A fordító — ha műve kedvező fogadtatásra talál — legközelebb egy lírai antológiát óhajt közrebocsátani.

U. i. 7. sz. — *Heinrich Gusztáv: Lope de Vega Magelona drámája.* A hozzánk is korán eljutott tárgy spanyol feldolgozásának ismertetése. Lope de Vega idetartozó drámája a Los tres diamantes (A három gyémánt) 1609-ben jelent meg; egyetlen német fordítását gróf Soden tette közzé 1820-ban. — *Császár Elemér: Shakespeare és a magyar költészet* (II.) 4., Sh. indítékai a magyar irodalomban. A komoly, irodalmi jelentőségű Sh.-hatás azon a fokon kezdődik, amikor az író tárgyat vagy indíté-

kot keres a nagy drámaköltőnél, nem pedig anyagot, s amit átvesz tőle, azt nem beleilleszti, hanem beledolgozza a maga művébe. Ha szerencsétlen kísérlet is épen a nagyok nagyja vállán törni magasra, mégis különösen irodalmunk fiatal korában, az ambiciónak és az irodalmi izlésnek jele. Sh. követőinek ebben a csoportjában találjuk egyik legnagyobb költőnket is Vörösmartyt. Őt egyéb, mélyebb kapcsolatok is fűzik Sh.-hez, de egyetlen vígjátéka «A fátjol titkai» (1835), amint Weber Artur kimutatta anyagának és indítékainak nagy részét is neki köszöni. Vörösmarty ugyanazzal a módszerrel élt, mint Dugonics német forrása: több shakespearei vígjátékból szerkesztette meg a magáét. E darabok: Sok hűhó semmiért, a Fölsült szerelmesek, Vízkereszt. Szintén változtatás shakespearei motívumok összefűzése jellemzi Fogarasi Nagy Pálnak 1827-ben megjelent «Véres örökség»-ét. Drámája jelentéktelen mű, de nagyszerű kísérleti anyag az esztétikusnak, ha a költői képzelet útjait kutatja. Az egész egy nagy mozaik, a drámaírók egész sorát megdézsmálta érte a szerző. Sh. darabjai közül: Hamlet, Macbeth, Julius Caesar és Lear hatása állapítható meg rajta. Gaal József «Gyűlölség és szerelem» c. novellájának forrása Romeo és Julia. Szintén e darab szellemében indul meg Szigligetinek Gritti c. tragédiája, melybe a Téli regéből is keveredik némi shakespearei indíték. Nagyobb számmal vannak irodalmunkban oly drámák, melyek csak egy-két indítékot vesznek át Sh.-től s ezt sokszor átalakítva, szervesen illesztik bele a cselekvénybe. Ezt látjuk Katona József «Luca széke» (1812) c. drámájában, melyben a Romeo és Juliára s Hamletre visszavihető elemek találhatók; viszont Katona egy másik darabjának a «Ziská»-nak egyik helyzetén Hamlet, másíkan Macbeth rokon jelenetének halvány reflexe figyelhető meg. Katona «A borzasztó torony» (1814.) c. kétes eredetiségű darabjában Stirling Lear Edmundjának prózában jelenik meg. Vörösmarty «Kincskeresők»-jében (1832) a Romeo és Julia indítékai ismerhetők fel. Kisebb jelentőségű, de nyilvánvalóan tudatos kölcsönzések Vörösmartynak majd minden drámájában találhatók. Így ott van a «Salamon király»-ban (1821) a Julius Caesarból a jós rövid jelenetének párja; a Hunyadi sírját fölhintő két sírásó — «Cillei és a Hunyadiak»-ban (1844) — a Hamlet sírásóinak halvány mása; Vörösmarty darabjában a Kapisztrán-féle Hunyadi sírató beszéd mintaképe Antoniusé Caesar fölött. Eötvös József «Boszú»-jában (1834.), mint Riedl Frigyes is említette, egy helyzet Othello alapján van megalkotva. Horváth Cyrill «Kupa» c. tervezett szomorújátékában a jóslat: Macbeth-reminiscencia. Bárány Boldizsár «Árpádház»-ában (1836) a szellemjelenések Hamlet és Macbeth mintájára készültek. Kevés Sh.-indítékkal találkozunk Szigligetivel; lehet, hogy e kevés is öntudatlan. A «Liliomfi»-ban van egy mozzanat, mely A windsori víg asszonyokra vihető vissza; míg a «Micbán családja» megindító színe — erre már Beöthy Zsolt utalt — a Cymbeline egy színére. Tóth Kálmán tragédiája «Az utolsó Zách» (1858) a Coriolanusból és Hamletből sarjadt indítékok alapján fűzhető Sh.-hez. Madách Imre «Nápolyi Endré»-jének befejező mozzanata való Hamletből; a «Csák végnapjai» (1843) s a «Mária királynő» egy-egy indítéka is egyezik a shakespeareivel. Érdekes találkozást

mutat Faludi Ferencnek Dardanus bolgár királyról szóló elbeszélése a Téli Éjtszakák c. munkában a Viharral. Erre Beöthy Zsolt hívta fel a figyelmet. Szintoly érdekes párhuzam fedezhető fel — s erre Bodrogi Lajos mutatott rá — Sh. VI. Henrikje II. felv. 3. j. és Kisfaludy Sándor Hunyady-ja II. felv. 3. jel. között. E két esetben közvetlen Sh.-hatásról nem lehet szó. — 5. Shakespeare költői eszméi a magyar irodalomban. Mélyebben rejlő, nemesebb kapcsolatok fűzik az angol költőhöz azoknak az íróknak a műveit, kik Sh. műveiből nem kész elemeket, tárgyat stb. vettek át, hanem egy-egy dráma költői alap gondolatát s ezt igyekeztek a maguk erejéből kiépíteni. Különösen Romeo és Julia, Othello, meg Lear igazta meg íróinkat. Igazi Roemo-dráma egy van irodalmunkban. Ez Bolyai Farkasnak «Párisi per» c. ötfelvonásos érzékeny játéka. Jóval nagyobb hatást tett Othello. E körbe tartozik Garay «Ország Iloná»-ja (1837), továbbá Szigligetinek «Gerő» (1844), «Az egri nő» (1851), «A cigány» (1853.), «Török János» (1870) és «Béldi Pál» (1857) c. darabja. Lear király Kisfaludy Sándor «Kún László»-jával hozható eszmei kapcsolatba. Dobsa Lajos «I. István király» (1861) c. drámája és III. Richárd között is van valami közösség, de ez aligha szándékos lelki munka eredménye. I. Rákosi Jenőnek «Régi dal régi dicsőségről» (1867) c. színműve a Romeo és Juliával meg a Velencei kalmárral mutat fel érintkező pontokat; viszont Szigligeti «Trónkereső»-jétől a Coriolanus felé vezetnek — alig észrevehető — nyomok. Végül a teljesség kedvéért megemlíthető a humorista Rákosi Viktor komoly hangulatú, lélektani regénye «Egy falusi Hamlet», mely már címével utal a megfelelő shakespeare-i kapcsolatra. — *Huszár Vilmos: A magyar irodalom helye az európai irodalomban.* (III.) A spanyol irodalom fényéből, mikor ez európai pályáját futotta meg, alig esett sugár a magyar irodalomra. Bessenyei ideálja Voltaire volt, míg testőrtársainak egy másik csoportja Rousseaut vette mintaképül. A «genfi filozofus» nemcsak politikailag és társadalmilag, hanem irodalmilag is mélyebb nyomot hagyott hazánk szellemi életében. Az Új Heloïse szerzője az első nagy anglo-man a francia irodalomban. A romanticizmus szintén Rousseau-ra vezethető vissza. A romanticizmus voltaképpen a rousseau-i kozmopolitizmus feléledését és érvényesülését jelentette a XIX. század első évtizedeiben. A magyar irodalom eleurópaisodása annyival gyorsabb ütemben történik, mennél közelebb jutunk az új korhoz: a Rousseau inaugurálta kozmopolitizmus terjedésével a mi íróink is mindinkább ki- veszik részüket a nemzeti eszme- és érzésáramlatokból. A modern magyar irodalom magvetőinek legfőbbjei, akik a XVIII. század fordulóján és a XIX. század elején működtek, nem tudták magukat kivonni az Új Heloïse szerzőjének hatása alól. A mi «németeseink» főideálja, Gessner lelki rokonságban állt Rousseauval. Kölcsény maga mondta magáról, hogy ő «rousseau-i karakterrel» bír, bár a kritikát a «gonoszlelkű Voltaire-től tanulta». Berzsenyiben is sok a szentimentalitás. Horatius mellett ő is Rousseau kedvencét Gessnert forgatta. Csokonai Vitéz Mihály szintén csodálója volt a nagy franciának, kinek hatását Kisfaludy Sándor példája is mutatja. A Rousseau megindította túlérzékeny és mélabús szubjektív

költészetnek adott hangot Kármán József a Fanni hagyományaiban. Eötvös is a poétája volt, mint Rousseau. Ányos is ez irányban talál bő inspirációt. A természet szeretete és mély átérzése révén Tompa is rokonságban van Rousseauval. — *Kéky Lajos: Sebők Zsigmond* (1861—1916). Annak az írói csoportnak, mely a múlt század végén a magyar falu életének aprólékos megfigyelésével mintegy visszahatást jelent elbeszélő irodalmunknak kalandos romantikára s nyers naturalizmusba tévedt irányaira, egyik legjelesebb tagja hunyt el Sebők Zsigmondban. Az ő írói pályája is, mint mesterüké, Mikszáth Kálmáné, Szegedről indul ki. A nána-erdő s a párkányi kopott, öreg hajóhid mellől jutott el pesti külvárosi diákszobákra keresztül a híres Paprikavárosba. Mindössze négy évig élt itt, de fogékony lelke megtelt friss szemléletekkel, melyek ifjúkori emlékeivel együtt leggazdagabb anyagát szolgáltatották költészetének akkor is, mikor visszakerült Pestre. Nincs egyetlen elbeszélőnk sem, ki annyira csak emlékeinek élne mint Sebők. Ez emlékekben éles, szinte lírai melegséggel és közvetlenséggel árasztja el elbeszéléseit. De nemcsak maga Sebők él emlékeiben, hanem emberei is a multon csüngenek. Sebők tehetsége irányának és méreteinek tudatában nagyobb munkákkal nem igen próbálkozott, de a rajzban és tárcanovellában jelest nyújtott. Egyáltalán keveset írt. Még így is vannak témái, melyeknek formába öntésével többször foglalkozik. Ilyen: a falánk Pest elnyeli a gyanutlan vidéki ifjú lelket (Az öregek; Ifjúkor.); a véletlenül elébe vetődő unoka kienyeszteli nagyapja szívét, ennek elzüllött leánya iránt (A második Világos; Bajcsányi de eadem). Legnagyobb vonzalommal az egyszerű, primitív llekek élete felé fordul. Ez a vonzalma vezeti a gyermekekhez is. Ép oly kitűnő rajzolója, mint amily népszerű írója a gyermeki léleknek. Mint ifjúsági író páratlan népszerűsége jutott Mackó-történeteivel. A gyermekek mellett, különösen a kisvárosi és falusi élet alakjai érdeklik. Kiváncsi megfigyelő, de realizmusa ment a részletek művészietlen halmozásától. Előadásának sajátos, egyéni báját humora adja. Ez a humor teszi képessé arra, hogy az élet nagy kérdéseit mintegy ködfátyolszerűen az élet aprólékos, kicsiny képei közt játszatja át (A két Piros; A trombita). Többnyire szerencsétlen emberek a hősei, kiknek balsorsát mély szomorúsággal nézi. Stílusának gondossága és választékossága, nyelvének művészi mértéket tartó népiessége s mégis zamatos magyarossága kétségtelenül becses értéke ezekben egyre siralmasabb árvaságra hanyatló irodalmunknak. — *König György: Háború és irodalom.* Cikk H. Dartigne-nek *L'influence de la guerre de 1870 dans la littérature française* c. munkájáról.

U. i. 8. sz. — *Takáts Sándor: Zrinyi Miklós nevelő anyja.* (Lobkovitz Poppel Éva). I. Széchy Margit unokája, a cseh származású Lobkovitz Poppel László legifjabb leánya, Éva, aki később egy dunántúli előkelő magyar úr, Batthyány Ferenc felesége lett: ifjúkorában kitűnő nevelésben részesült. A finomságot és az izlést az udvar körében, a szeretetet és a tiszta erkölcsöt a családi tűzhelynél sajátította el. Értett a zenéhez és szeretett olvasgatni. Balassa Bálint virágénekeit is örömmel olvasgatta. Balassa verseinek nagy keletje volt akkor a dunántúli udvarokban. (Az

ifjú Batthyány Ferenc Balassa verseiből vett részletekkel udvarolgatott a szép lányoknak.) Poppel Éva a gazdálkodást is nagyon kedvelte. Lányos, gyermekes volt mindig s az maradt asszony korában is. Szelíd nyulacskáival, énekes madaraival örömmel foglalkozott. Szeretetremlítő egyénisége — az egykorú levelek biznysága szerint — sok rokonérzésre talált kortársai körében. A nők divat dolgában ő utána indultak; táncban, társalgásban őt utánozták. A női kézi munkák javarészt Magyarországon való tartózkodása alatt tanulhatta. A forgatott rece készítését, a fodor-támasztót, a magyar pártá és fejkötő készítését, a különféle török hímzést nem is tanulhatta másutt. Az ékszerekhez is jól értett. Mikor mint fiatal lányka először kezdett szerepelni a magyar főúri kastélyokban, az új hit nyomában fellépő korszellem akkor terjedezett. Poppel Éva tiszta erkölcsű, hívó lélek volt, aki egész életén át örömmel koptatta a templomok küszöbeit. De vakbuzgó sohasem volt. Az ellenreformáció a dunántúli nagy családokat, az ő rokonait mind visszatérítette a katolikus vallásra, Batthyány Ferenén azonban magmaradt hitén. Ám öveit nem akadályozta az áttérésben s maga is jóviszonyban volt a katolikus püspökökkel. Pázmány Péterrel szívélyes hangon levelezett. A híres térítőt, Hajnal Mátyás jezsuitát nem egyszer felruházta maga kezével varrott ruhával. Mikor Bethlen Gábor fejedelem a hadat megindította, Poppel Éva már régen Batthyány Ferenc boldog hitvese volt. Ő vette rá férjét a Bethlen pártjához való csatlakozásra. Lobkovitz Poppel Évát sokszoros rokonság fűzte a Zrinyi-családhoz. Anyja volt Miklósunk apjának, kétszeres rokona a nagyapjának, felesége Zrinyi Dóricea fiának, közeli rokona a Széchy, Erdődy, Draskovich stb. családoknak. Bizonyos, hogy Zrinyiből emberséges magyar embert Poppel Éva nevelt. Az ő áldott befolyásának eredménye Zrinyi Miklósnak erkölcsi és hitbeli meggyőződése. Zrinyi is hajladozott az erdélyi fejedelem mellé, mint Poppel Éva. Ki tudja, nem az ő társaságában szerette-e meg a költő a kertészetet, melyben később oly sok gyönyörűséget talált? Ki tudja nem nevelő anyja mellett hallotta-e az első magyar éneket? Mikor 1625-ben Batthyány Ferenc meghalt, az özvegy a Zrinyiek szomszédságába, anyail birtokaira vonult. A költözés alkalmával leveleinek jó részét is magával vitte. Hova lettek e levelek — nem tudjuk. Ha örökre elvesztek volna, mulunk két nagy alakjának eszmecseréjét veszítettük el velük. (E terjedelmes tanulmányban az itt említetteken kívül számos érdekes és jellemző adatta találkozzunk. Ilyen pl. az is, mely szerint Enyinghi Török István Batthyány Ferenchez intézett leveleiben Balassa-féle sorok is akadnak.). — *Császár Elemér: Shakespeare és a magyar költészet* (folyt.). 6. Sh. alkotó művészetének hatása. Annak kimutatása után, hogy mily anyagot vettek át költőink Sh.-tól, fölvetethető ez a kérdés: mit tanultak a dráma nagymesterétől? Kétségen fölül áll az a hatás, mellyel Sh. a magyar drámák szerkezetére volt. A XVIII. században kétféle drámai kompozíció küzdött egymással: a francia klasszikus drámáé, a zárt, és a shakespearei, a laza szövésű. Kisfaludy S. komoly színművei közül csak a legutolsóban «Az emberszívnek örvényei»-ben tért el a shakespearei szerkezettől. Vörösmarty is csak későbbi műveiben élt megkötöttebb kompozícióval. A dráma fölépítésében

is találkozunk shakespearei motivumokkal. Sh. tragédiáiban gyakori jelenség, hogy a komoly eseménysorozatot megszakítja a költő s a hőseket a komédia bohókás alakjaival váltja fel. Költőink erre a veszedelmes útra nem szívesen követték; még talán legbátrabbak e tekintetben Katona J. és Vörösmarty. Drámáiróink a tömegjeleneteket általában a shakespearei hagyomány nyomán alkották. Nagyobb hatást tettek irodalmunkban Sh. bizalmaskodó szolgálai. (V. ö. Erdélyi J. A velencei hölgy 1851.). Volt még egy pár épületkő, melyet íróink Sh. módján illesztettek bele drámájukba. Egy motivumot, a megőrülést és két alakot, az udvart bolondét meg a boszorkányt idézhetjük ilyenekül. Sh. művészetének hatása más téren is érvényesült: hatott a magyar drámák szellemére. Az idetartozó anyag három irányban különíthető el: a) (Sh. és a magyar vígjáték.) A magyar vígjáték Sh.-től függetlenül indult meg. Fejlődése folyamán két ízben történt komoly kísérlet, hogy iránya a shakespearei felé hajoljon. E két költő Vörösmarty (A fátoly titkai; Csongor és Tünde) és Rákosi Jenő (Aesopus; A szerelem iskolája). Vörösmartynál «A fátoly titkai»-ban Sh. hatása a szatirikus elem mellőzése; a másik mozzanat, amiben Sh-t követi: a kettős cselekmény alkalmazása. A Szózat költője a nyelv mindennapisága ellen Sh. módjára azzal védekezik, hogy vígjátékában helyenként verses formával él. A Csongor és Tünde oly viszonyban van a «Szentivánéji álom»-mal mint a «Toldi» a «János vitézzel». Vörösmarty ugyanazt köszöni Sh.-nek, amit Arany Petőfi-nek: a költői ösztönt. Az «Aesopus»-ban Rákosi a «Téli rege» és a «Vihar» nyomán az új stílus magyar vígjáték első példáját teremtette meg; noha az ő drámája és mintaképei között alig van más kapcsolat mint épen a romantikus szellem. Rákosival a költői nyelvhasználat (fordulatosság, szójátékok, élchalmazás) is Sh-re utal. b) (Sh. és a magyar történeti dráma.) A magyar történeti drámának jellemző vonásai: az erős nemzeti érzés és a határozott történeti színezet. E két elemet — a magyar dráma — Sh. hatása alatt tanulta meg összhangba hozni (Rákosi J.: A szent korona varázsa. V. ö. Sh. VI. Henrik.). c) (Sh. és a magyar történeti tragédia.) Van egy pár történeti tragédiánk, melyek egészen shakespeareiek: I. Ilyen: Teleki L. gr. «Kegyenc»-e és Szigigeti E.-től a «Világ ura». Költőink nemcsak a történeti források kiaknázásában követik Sh-t, de a kész műalkotások, költői művek felhasználásában is. (L. Kisfaludy K. és Bolyai F. viszonyát vagy Szigligeti E. példáját, kinek Béli Pálja Jókai egyik regényén alapul.) Arra a kérdésre, hogy mit köszön Katona J. Bánk bánja Sh.-nek — Gyulai Pál és Alexander Bernát nyomán — röviden az a felelet, hogy Katona Sh. drámáiból értette meg, mi a tragikum és hogy milyennek kell lenni a tragédiának, ha tragikus hatást akar kelteni. Sh. emberei három szempontból páratlanok a világirodalomban: a) mind egyének; b) érzésben, értelemben és akaratban kiválók; c) következetesek. Ilyenek Katona hősei is. — *Huszár Vilmos: A magyar irodalom helye az európai irodalomban* (bef. közl.). Az elődök vetése a romanticizmusban érett meg dús aratássá. Nehéz a romanticizmusnak oly meghatározást adni, amely egyaránt ráillik a külföldi és a magyar mozgalomra. A nemzetiségi eszme a politikai romanticizmus európai fegyvertárának kellékei közé tartozott.

Innen került a magyar politikába és irodalomba is. A német irodalom hegemoniájának hatása alatt az európai irodalomba mélyebb historiai megértés került s a bölcséleti szellem is mindinkább áthatotta a nemzetközi irodalmat. A magyar romanticizmus hasonló volt a némethez, amennyiben nálunk is a nemzeti megújulás forrásait nyitotta meg. A múlt kultusza a nemzet történetébe való elmélyedést eredményezte s arra szolgált, hogy a magyarságnak egy jobb jövőbe való hitét élessze és erősítse. Berzsenyinek és Vörösmartynak a régi versmértékekhez való vonzódása sajátos ellentétben áll a külföldi romantikusoknak azzal a törekvésével, amely a régi poétika szabályainak kiszorítására irányult. A mi költőink e téren bizonyára német hatás alatt álltak, amelyet Schiller és Goethe képviselt. Vörösmartynál a romantikus áramlat nemcsak nacionalizmusának megerősödésében, hanem lírájának és epikájának szenvedélyes alaphangjában is nyilvánul. A romanticizmus európai pályafutásához fűződik az a nagy átalakulás is, a melyen a magyar regény ment át. Fejlődésének első fokán a történelmi regény hatott rá termékenyen. A romantikus regény fénykora Jókai nevéhez fűződik. Újabb drámai irodalmunk föllendülése bizonyos mértékig szintén az európai romanticizmus térhódításával kapcsolatos. Ez irány uralomra jutására vezethető vissza Európaszerte a népköltészet felkarolása is. A romanticizmus hatása a magyar politikai életben is nyilvánult. Széchenyit és Kossuthot magával ragadja a romanticizmus nyomán keletkezett politikai eszmék áramlata, főleg a liberalizmus és a demokrácia. Az említett szellemi irány vihara nyomán az európai irodalmak fölött új irányok keletkeztek és új jelszavak lettek divatosakká. Mintha az a küzdelem, amely a latin és a germán génusz között lezajlott, a germán szellem győzelmével fejeződött volna be. A XIX. század utolsó évtizedeiben az — északi fajokat jellemző — individualizmus diadala ezt látszik bizonyítani. (Nietsche, Ibsen.) Egyébként a századvégi irodalom általános jellegét a kozmopolitizmus adja meg. A magyar irodalom csak ezeréves fejlődéséhez maradt hű, midőn reagált a XIX. század utolsó évtizedeinek irodalmi jelenségeire. Helytelen — úgymond — az a felfogás, hogy az újkori magyar irodalom nem elég «nemzeti». A jövő képe még bizonytalan. A magyar irodalom külföldi hódítása az utóbbi években növekedett. A múlt vizsgálata azt mutatja, hogy a nyugat eszméi és érzései a magyar eszjáráson átszűrődve hozzásimultak a mi viszonyainkhoz. (Végül a szerző érdekesnek tartaná tanulmány tárgyává tenni, hogy minő az a kép, amely az európai köztudatban a magyarságról kialakult. Néhány idetartozó futólagos megjegyzés zárja be a hosszú tanulmányt.) — *d*: Thallóczy Lajosnak, Johann Christian von Engel und seine Korrespondenz 1770—1814. c. munkáját ismerteti és bírálja.

Corvina. 1916. évf. 18. sz. — A Vegyesek rovatában: Steinhofér Károly: A könyv története c. munka ismertetése. — Ugyanott Kner Imre felhívja a figyelmet Hans Heins Evers nálunk is ismert német író «Mit meinem Augen» c. útleírásokat tartalmazó könyve magyarfaló megjegyzéseire. (Idézetek.)

U. i. 19—20. sz. — *Kémeri Sándor: A könyvek háborúja.* Hosszabb oikk a francia és német könyvkiadás versengéséről a lyoni könyvvásár ismertetése kapcsán.

U. i. 23. sz. — *Pitroff Pál: Egy régi szerkesztőségben.* Adatok az «Auróra» történetéhez Kovács Pál levelei alapján. (E oikk a Budapesti Hírlapban is megjelent.)

Debreceni Protestáns Lap. 1916. évf. 27. sz. — *Bod Péter, mint történetíró.* Révész Imre ilyolmű tanulmányának ismertetése. (L. folyóiratunk 1916. évf. 382. l.)

U. i. 28—30. sz. — *Zoltai Lajos: Jelentés Komáromi Csipkés György és Patai K. István síremlékének beszállításáról.*

Dunántúli Protestáns Lap. 1916. évf. 26. sz. — *Eötvös Károlyról.* Hosszabb idézet Kenessey Bélának, az erdélyi református püspöknek 1915. évi jelentéséből. Lelkes hangú megemlékezés az elhunyt íróról. (Eötvösre nézve l. még: Képes Ujság 17. sz. arcképpel.)

U. i. 30. sz. — *Szomorú szenzáció.* Reflexiók abból az alkalomból, hogy Pallanik J. plébános a «Zeitschrift des Österreichischen und Ungarischen Kath. Klerus» c. folyóiratban szóvátette Szombathi Szabó István-nak a Nyugat-ban közölt «Májusi Miatyánk c. közleményét. — *Irodalmi pályázat.* (Pályázat a XVI—XVII. század Magyar Református egyházi irodalomtörténet megírására. L. folyóiratunk: 1915. évf. 284. l.)

Egri Egyházmegyei Közlöny. 1916. évf. 12. sz. — *Mahunka Imre: Egyházi népünkünk jövője* (bef. közl.). Értekezés a címben írt tárgyról a r. kat. egyház szempontjából.

U. i. 14. sz. — *Requiem.* Szövegét írta Zilahy Lajos. Zenéjét szerezte Koudela Géza (Ismertetés. L. még: Egyházi Közlöny. 1916. évf. 35. sz.)

Egyetemes Philológiai Közlöny. 1916. évf. 6—7. sz. — *Putnoky Miklós: Arany János Toldi-trilógiája és Densusianu Áron Negriadája.* A román irodalomnak egyik nagy méltánylásban részesülő terméke a Negriada, Densusianu Áron hősi eposza. Ma ugyan már inkább csak irodalomtörténeti értékkel bíró mű, de a maga idejében általános elismerés fogadta. Densusianu hőskölteményén a Toldi-trilogia hatását lehet felismerni; a hatás magyarázata Densusianu származásában és a Negriada keletkezésének körülményeiben gyökeredzik. Densusianu Pop Áron (1837—1903?) magyarországi származású volt; később Romániába került s mint a román irodalom tanára működött Jassyban. Irodalmi tevékenysége széleskörű és sokoldalú. Ő írta meg a románok első irodalomtörténetét. A Negriada c. hősköltemény egyetlen nagyobb szabású költői terméke. E tizenkét énekes eposz első fele 1879-ben, második része pedig 1884-ben jelent meg. Hőse történeti alak, a XIII. század közepén élt és Havasalföld ura volt. Homeros is, Vergilius is hatott Densusianu költeményére, de nagyjából csak külsőségekben. Arany János művészetének a Negriadára gyakorolt ha-

tása: 1., a hősök jellemének és testi erejének rajzolásában; 2., bizonyos külsőségekben állapítható meg. (Fényes lakomák leírása, kobzos szerepeltetése, szarvasvadászat stb.) Vannak természetesen jellemző különbségek is, melyek a költő eredetiségére vallanak. Densusiasanu hőskölteménye a hatásban messze elmaradt. Ennek okai: 1., a románoknál a tömegekre is ható irodalmi kritika nincsen; 2., a Negriada a nép részéről megközelíthetetlen latinos nyelven és etimologikus ortográfiával van megírva. — *Gálos Rezső*: A Gyöngyösy Irodalmi Társaság 1912—1915 évi Évkönyvét (III.) ismerteti (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 384. l.) — *Bayer József*: *Othello-motivum két magyar vigjátékban*. 1859. június 30-án került színre először a Nemzeti Színházban Györy Vilmostól: Gyula szerelme és Kiséri-től: Egy frakk kevés. A Napkelet (1859. 447. l.) színikritikusa szerint mindkét egyfelvonásos darabnak féltékenységgé az alapja. — *Pápay József*: Szinnyei Józsefnek Magyar nyelvhasznítás c. munkája ötödik kiadását ismerteti és bírálja. — *Trostler József*: *A budai basa a német irodalomban*. Tárgytörténeti utalások. — *Németh Gyula*: Az *«Attila kincs» felírásainak ügye*. Polemia Mészáros Gyulával a címben jelzett tárgyról. — *Hellebrant Árpád*: *A magyar philológiai irodalom 1915-ben*. Könyvészeti egybeállítás.

Élet. 1916. évf. 27. sz. — *Lampérth Géza*: *Magyar író*. Levél egy magyar írónak készülő ifjúhoz. — *Anka János*: *Szívem szerint*. Szabolcska Mihály illy című verseskönyvének megjelenése alkalmából a költő irodalomtörténeti jelentőségének fejtegetése. Szabolcska költészetét néhány észre, gondolatra, ötletre analizálhatjuk; hét könyvén keresztül első könyvének motivumaihoz jutunk. «Nemes veretű lélek, kiemelkedő egyéniség, de nem nagy költő. Nagyobbak a sikerei, mint az irodalmi értéke.» — *m.*: Komáromi Jánosnak Csanak András Bécsben c. novellakötetét bírálja. Komáromi az elmélázó, múltbanéző komoly hangulatok írója, az élet és természet megfigyelésének mestere.

U. i. 29. sz. — (a—a.): Jászay—Horváth Elemérnek Tábortüzek c. verskötetét ismerteti. E könyv «nagy részében verses krónikája a háborúnak és mégis egészében értékes költői munka». (L. még: Világ: 182. sz.)

U. i. 30. sz. — (a—a.): *Kincs István jubileuma* (arcképpel). Kincs István munkásságának méltatása huszonöt éves papi jubileuma alkalmából. «Nagyobb regényei és kisebb elbeszélései, rajzai egyaránt ragyogó kvalitásokat és szembetűnő hibákat tükröztetnek vissza... A legnagyobb érték élénk stílusa, magyaros nyelve... Külön említést érdemel satirikus vénája... E téren, mint humoristát, megkülönböztetett hely illeti meg a katolikus irodalomban». — *a. j.*: Kaffka Margitnak, Két nyár c. novellakötetét ismerteti és bírálja. [E mű ismertetését l. még: Világ: 155. sz. (Btl.-től.)]

U. i. 31. sz. — *Magyar honvéd: Harctéri levél*. Erős kifakadás «a pesti literatura háborús termékei ellen». — *Kálmán György*: *René Bazin*. Tárcaszerű cikk a franciák híres katolikus regényírójáról. — *Háborús könyvek*. Megjegyzések a címben írt tárgyról.

U. i. 32. sz. — (r. l.): *Az irodalom pongyolában*. Reflexiók Roboz Imre

ilycímű könyvének megjelenése alkalmából. — *a. j.*: *Aranykéz-utcai szép napok*. Krúdy Gyula ilycímű új könyvének ismertetése és bírálása. «...a történetek a könyvben hibátlan, tökéletes stílusrutinnal megírt, esztétikusan cizellált egyhangúságok.» (E mű ismertetését l. még: Magyarország: 238. sz.)

U. i. 33. sz. — *aj.*: reflexiókat fűz Biró Lajosnak egy vallomásszerű megjegyzéséhez («Én általában nem dolgozom valami nagy gonddal». Nyugat. 1916. év. 15. sz. 214. l.) — (*a.—a.*): Nemess Ernőnek Tizen-nyolcas honvédek c. háborús könyvét ismerteti.

U. i. 34. sz. — *a. j.*: *Széljegyzetek a kath. sajtó ügyéhez*. Reflexiók.

Frankfurter Zeitung. 1916. évf. VI. 16. sz. (Esti kiadás.) — *Ungarische Kriegspoesie* címen ismerteti egy névtelen szász hazánkfainak «Von der Donau und der Theisz» c. műfordítását, rámutatva az erdélyi szász és a magyar szellem közös munkájának szükségességére.

U. i. VIII. 1. sz. (Esti kiadás.) — *Josef Aug. Lux: Im Goethe-Museum zu Budapest*. A szerző azokról a kellemes tapasztalatokról számol be, amelyeket Budapesten a M. T. Akadémia épületének és gyűjteményeinek megismerése alkalmával szerzett.

Germania. 1916. évf. 384. sz. (Morgen Ausgabe.) — *—s. Faust auf der ungarischen Bühne*. Rexa Dezső — az Ungarische Rundschau-ban megjelent — hasonló című cikke eredményeinek összefoglalása.

Hadtörténelmi Közlemények. 1816. évf. 1—2. sz. — *Pilch Jenő: Fest Aladárnak Bárá Dévay Pál altábornagy (1735—1800) c. történelmi életrajzát ismerteti és bírálja.*

Huszadik Század. 1916. évf. 8. sz. — *Pikler J. Gyula: A háború utáni magyar problémák irodalmáról*. A szerző Altenburger Gyulának Magyar politika a háború után és Hegedűs Lorándnak A magyarság jövője a háború után c. tanulmányait ismerteti és bírálja.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1916. évf. 3. sz. — *Bayer József: Vázlatok a magyar művészet multjából*. (bef.). Fejezetei: IV. A «Pesti Műegylet» és első kiállítása 1840-ben; V. A második múkiállítás Pesten s annak közhatása az irodalomban. — *Zsigmond Ferenc: Jókai írói munkássága a szabadságharcig*. Jókai Mór kilenc éves volt mikor a Regélőben, illetőleg a Társalkodóban már egy-egy «költemény» jelent meg tőle s még nem volt tíz esztendő, mikor ötfelvonásos szomorújátékot csinált és ezt el is játszották egy kocsiszínben a szerző és konjugista diáktársai. A pápai diákoskodás idejében is egyre-másra írta költőnk a verseket és elbeszéléseket, de ezeket később kihagyta az Összes Művek jubiláris kiadásából. Hanem a «Zsidó fiút»-t, melyet tizenhétéves korában írt s mely-lyel dicsőséget is szerzett magának (a Nemzeti Színház pályázatán), már szelleme igazi szülöttének ismerte el, ettől kívánta számíttatni költői pá-

lyáját. Ugyanilyen szeretettel gondol vissza a Hétköznapiakra is (1846). Első költői zsongái ifjúkorának eszméit és hangulatát örökítik meg; ez utóbbiak pedig felejtethetetlenek maradtak előtte mindvégig. E hosszabb tanulmány célja — a szerző szerint — megállapítani, hogy Jókai ekkortájt (1843—1849) még nem igen tud az életből meríteni, hanem forrongó képzelete másoktól eltanult sablon kereteiben gyakorolja magát; munkássága több szállal kapcsolódik kortársaiéhoz: a franciák közül Viktor Hugóhoz és Eugene Suehoz, az itthoniak közül Vajda Péterhez, Kuthy Lajoshoz, Nagy Ignáchoz és Petőfihez. Megállapítható továbbá — borzalmas és humoros tárgyú műveit illetően — hogy e legelső munkák egyes vonásai jellemzők a későbbi Jókaira is. — 1. A «Nepeán sziget» az, mely Jókai nevét egy csapásra ismertté tette. A valóságból elég Jókainak egy vékony fonál, melyre képzeletének csodás színű gyöngyei rárakodhassanak. Ez a módszer a Nepeán-szigetben kétféle úton jelentkezik. Az egyik az, hogy Jókai valami «krónikát» emleget, mint az elbeszélés forrását. A «realis mag» másik jelentkezési módja e beszélyben holmi földrajzi és természetrajzi tényeknek és adatoknak bámulatosan elhitető összeolvasztása a fantasztikus cselekménnyel. A Nepeán-sziget megalkotásának receptje úgy megtetszett Jókainak, illetőleg annyira megfelelt az ő sajátos képzeletének, hogy csekély módosítással derűre-borúra megismételgeti. Sajnos az egyformaság, a gépszerűség nemcsak a témák megválasztásában nyilvánul. Az elrendezés, sőt az előadásmód technikája is egészen sablonos. Felmerül a kérdés, mi vonzotta írónkat e rémregényekben is egyhangú témákhoz? Mit keres ez a végleges pesszimizmus és embergyűlölet egy 19—24 éves ifjúnál? — 2. Mint majdnem mindenik kortársa, a fiatal Jókai is szívvel-lélekkel a francia-imádók felekezetéhez tartozott. Jókai szabadságharc-előtti műveiben a magyar föld szagát teljesen elnyomja a francia romantika exotikus, buja növényzetének kábító illata. E romantika diadalra-vívójének, Victor Hugónak erős hatása Jókaira kétségtelen. V. Hugó és Jókai egyéniségében vannak érintkező pontok, melyek megkönnyítik Jókaira nézve bizonyos eszmekörnek és modornak az átívódását. Jókainak «Az egyiptusi rózsza» c. beszélye több mozzanatában emlékeztet Victor Hugó első regényének Bug-Jargalnak érzékeny történetére. Hasonlóság érezhető a két író eljárás módja tekintetében a Notre-Dame de Paris és a Hétköznapiak kezdete között is. Utóbbi művel körül-belül egy időben készült Sue egyik leghíresebb, nagyhatású regénye: a Juif errant. E végtelenen romantikus eseményhalmaznak háttére az 1831-iki nagy koleraveszedelem, mely Ázsiából elindulva végigszántott Európán s bennünket, magyarokat sem került el. Jókai a «Szomorú napok»-ban tudvalevőleg ugyanezt a témát dolgozta fel. Mind a két regényben bűnös összeesküvők igyekeznek a koleraveszedelmet eszközként felhasználni önző céljaik érdekében: Sue-nál a jezsuita klerikalizmus, Jókainál a pánszláv bujtogatás. Megfigyelhető, hogy e korszak romantikus irodalmának nemcsak ideológiája, de frazeológiája is nem egy szempontból közös. A szabad természet ölen remél menedéket a romantikus hős az emberi faj testi-lelki csenevészedsége közepette. Ez írók szerint a természet sugalmas ösztöne tiszteletre

méltóbb és nemesebb, mint holmi konvencionális vallásfelekezet. A romantikus regényíró akkor is kivételes lénynek tudja feltüntetni alakjait, ha nem viheti is el őket valami lakatlan szigetre. A rút külső gyakori módja a végzet büntetésének. (A szerző e pontokon is mindenütt utal a megfelelő Jókai-helyekre.) A testvér (és unokatestvér) iránti szerelem természetellenes bűnének bizar eszméje — talán V. Hugó Lucrécia Borgiajának hatásaképpen — több alkalommal foglalkoztatja Jókai képzeletét. Az ellentét-hajhászás családi betegsége ez irodalmi irány termékeinek, köztük Jókai munkáinak is. A stílus is csupa ellentéteken épül fel, — 3. V. Hugó, E. Sue és más romantikus írók művei nem csupán közvetlenül hathattak Jókaira, hanem hazai közvetítéssel is. Vajda Péter, kinek képzelete nem kevésbé merész Jókaiénál, inkább a német romantika homályosabb, elvontabb, filozófikusabb levegőjét szívja, de végre is a két romantikus áramlat rokon egymással a kölcsönhatásban vannak; Jókaira kétségtelenül hatott Vajda Péter képzelete az ázsiai témákkal, különösen India perzselő honával. Vajda mintájára Jókai is ép úgy összevegyíti a prózát a verses formával, mint a képzelet feladatát a tudományával. A ritmusos prózára nézve különben elég sok példát látott Jókai Kuthy Lajos műveiben is. Egyes patétikus feljajdulások, moralizáló intelmek, szintén Kuthyra vagy ő rajta keresztül E. Suera látszanak visszavezetni, bár e téren Jókai nem esik oly túlzásokba, mint amazok. Az alkalmasszerű közérdekű témák közt pl. a zsidókérdés majd mindegyik írónknál szerepel ekkortájt. (L. Jókai Zsidó fiú c. drámáját is.) Szerencsésebb út-törője Jókainak Kuthy Lajos a tájleírások terén. Nagy Ignác, kihez a pártfogó iránti hála is fűzte írónkat, szintén alighanem hatással volt Jókaira, írói egyéniségének főképp a mókázásra hajló vonásával. Petőfi «Felhők»-jének (1846) keserű reflexiói közül találkozunk egyikkel-másikkal Jókainál is, pl. «A remete hagyományá»-ban (1847) és «Az üstökös útja»-ban (1848). Viszont az «Apostol» és a «Hóhér kötele» némely részleteit (1848) Jókai hatásának tekinthetjük, aminthogy utóbbira nézve ezt maga Jókai is vitatja. A legfontosabb Petőfi-hatás a «Helység kalapácsa» révén, Jókai humoros stílusában állapítható meg. — 4. A romantikus író képzelete végletesen eszményítván alakjait testi és lelki felükről egyaránt, az eredmény rendszerint egy-egy torzkép, mely ijesztő vagy nevetséges szerepre kívül-belül egyformán alkalmas és e szerepeket az író alanyias szeszélye cserélgeti. Vannak Jókainál tartalékban holmi «amfibialis» fin-torok, taglejtések, helyzetek és kifejezések, melyekkel — mint valami tolvajkulccsal — a szív világának legkülönfélébb zárait próbálja nyitogatni az író. (A nyomorék naplója; Keselyő Péter stb.) A romantikus novellák nagyképpűsködő stílusa is megért lassanként arra, hogy kiparódi-záltassék. Legismertebb kísérlet e téren Petőfítől «A helység kalapácsa», bár ez sem előzmények nélkül született meg. (Ilyen pl. Kovács Pál Hű Misa c. elbeszélése.) A Hétköznapi legelső sorain a legmegjelöltebb hatást «A helység kalapácsa» gyakorolta. A Hétköznapi stb. egyes részletei egyebekben afféle humoros életképeknek tekinthetők, amilyenekből, Jókai kedves könyve, a Dickens-féle Pickwick-club van összeállítva. A Hétköz-

napok a túlzó romantika görögtüzes világítása mellett is egész sorát mutatja azoknak a fejlődésre termett csiráknak, melyek később Jókai költészetének legsajátosabb szépségeiként fognak kibontakozni. Az alföldi színmagyar népiélet alakjai és jelenetei e regény írásakor ragadták meg először képzeletét, bár általában a parasztosztály Jókai szabadságharcelőtti műveiben is osupán a mulatságos torzítás eszközeiként szerepel. Az első regényben a humoros részletek (és a szép leírások) azok, melyek leginkább rávallanak a későbbi Jókaira, és a melyek ma is legkevésbé elavultaknak tűnnek fel. A romantika eszményítő pátosza és színes világítása nem aluszik ki Jókai későbbi műveiben sem, de igazabbá válik, mert hozzákapcsolódik egy valóban átélt romantikus hőskorszakhoz. — *Dézi Lajos: Régi magyar verseskönyvek ismertetése.* VI. A Lipcsei kódex. E kéziratos könyv a lipcsei városi könyvtárban őriztetik. Felfedezése körülményeiről Toldy Ferenc leveleiből értesülünk. Ezek szerint dr. Wolf Ferdinánd a bécsi cs. Akadémia titkára figyelmeztette rá először Toldyt, ki aztán lemásoltatta; e másolatot Szilády Áron megbízhatatlannak mondja. A XVII. századból való kötet másolója (1615—1623 táján) Nagy Tamás volt. A két részre oszló szöveg első fele 31 kisebb, vallásos, oktató és hazafias költeményt, második fele két historiás éneket, egy egyháztörténeti és tíz bibliai históriát foglal magában. A szerző a kiadatlan darabokat betűhű másolatban közli. — *Harsányi István: Hét levél Kazinczytól, kilenc Kazinczyhoz.* (Bef. közl.) Adatközlés az 1797. V. 13—1828. XI. 26. közti időből. — *Vértessy Jenő: Madách egy drámai töredéke.* A II. Lajos c. 1855-ből való mű töredéke (v. ö. folyóiratunk: 1914 évf. 302. l.). — *Kardos Lajos: Arany Jánosnak Kain-Borsos Rózához* (1865. V. I.) írt levelét, — *Kristóf György: Helmeceynek Sipos Pálhoz* (1813. XII. 26.) intézett sorait közli. — *Szücsi József: Szentmiklóssy Alajos levelei* (I). E közlemény szerzője ki fogja adni Szentmiklóssy máig összegyűjtetlen verseit s ezekhez mintegy bevezetésül most közrebocsátja a költő leveleit, melyek közül az itt kiadottak Horvát Istvánhoz, Helmecey Mihályhoz, Szemere Pálhoz, Döbrentei Gáborhoz, Berzsenyi Dánielhez vannak intézve. — *Király György: Prém Lorándnak, Kövér Lajos élete és drámaírói pályája,* — *Vnutskó Bertának: Jókai Mór drámai munkássága,* — *Jaulus Ilona: Zuber Marian-nak: A hazai németnyelvű folyóiratok története 1810-ig,* — *K. E.: Ferenczy Zoltánnak: Magyar Shakespeare-tár* (VIII. k.) c. munkáját ismer-teti és bírálja. (Az első két mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 266, 11. l.). — *Hellebrant Árpád: Repertórium.* Magyar irodalomtörténeti tárgyú könyvészeti egybeállítás.

Keresztény Magvető. 1916. évf. 3. sz. — *Radványi József: A Todor-szku-töredék első darabja.* Adalék XVI. századi irodalmunk történetéhez. (Szilvási János latin verse Femmich János halála alkalmából.)

Korrespondenzblatt Des Vereins Für Siebenbürgische Landeskunde, 1916. évf. 4—7. sz. — *Arnold Henrich:* Koszó Jánosnak, Fessler Ignác Aurél élete, — *A. Schullerus:* Lakos Bélának, Heltai Gáspár reformátor és kora, — *Arnold*

Henrich: Kádár Jolánnak A budai és pesti német színészet története 1812-ig, — **Ss.:** Zuber Mariannának, A magyarországi német folyóiratok története 1810-ig c. munkáit ismerteti és bírálja: (Az utóbbi három mű ismertetését l. folyóiratunk: 1913. évf. 554. l. 1915. évf. 153. l., 1916. évf. 430. l.)

Könyvtári Szemle. 1916. évf. 1. sz. — **Kremmer Dezső:** *Könyvtári élet Pest Budán.* Az első pesti antikvárius (1793 táján) Gleixner János volt. Kedvelt könyvesbolt lehetett a XVIII. század utolsó évtizedében a Kiss Istváné is a piaristák épületében. Itt jöttek össze Bene Ferenc, Vályi András, Virág Benedek s a fiatal írónemzedék egy-két tagja. Be-bejárt ide a híres péceli könyvgyűjtő gróf Ráday Gedeon is, kinek diszkrét anyagi segítségével nem egy jó könyv látott napvilágot. Az első pesti kölcsönkönyvtárat Mosóczy Istitoris Gábor alapította 1793-ban. — **Dienes László:** *Mi tesz egy regényt erkölctelenné.* Elmélkedés a címben írt tárgyról. — **Corinne Bacon:** *What makes a novel immoral?* (New-York; Wilson.) 1914. 24. l.) c. tanulmánya alapján. C. Bacon szerint erkölctelen az olyan regény, melynek elolvasása után rosszabbak vagyunk, mint azelőtt. Hogyan idéz elő rontó hatást a regény? Felelet: Felébreszti alacsonyabb indultainkat, ösztöneinket. Ide tartoznak azok a regények, melyek a szenvedélyt az erkölcsi parancsok fölé helyezik. 2. Egy regény ártalmas lehet azért is, hogy megzavarja a jóról és rosszról való fogalmainkat. Az igazi művészi alkotás sohasem prédikálja az erkölcsöt, erkölcsi hatása az erény szépségének és a bűn visszataszító voltának megéreztetésében áll. 3. Erkölctelen lehet a regény az élet hamis bemutatása által is (pl. lélektani valószínűtlenség, egyoldalúság, beteges túlzás, tények meghamisítása.) Általában egy regényt erkölcsössé vagy erkölctelenné nem tárgya, hanem a kifejezés, a megírás módja tesz. Figyelembe veendő azonban, hogy a hatás nem csupán a könyv tulajdonságaitól, de az olvasó lelki berendezésétől is függ. — A szakirodalom rovatában Gulyás Pál: Mátyás király könyvtára c. munkájának rövid ismertetése.

Kritika. 1916. évf. 1. sz. — **Tanulmány Molnár Ferencnek** «Az ördög» c. darabjáról. E hosszabb cikk szerint «Az ördög» rokonságot mutat Echegeyaynak «A nagy Galeotto»-jával és Knoblauchnak «A Faun»-jával. «A testőr» pedig a «Figaro házassága»-val. A «Fehér felhő»-ben Szép Ernő ismert motívumai szerepelnek: a magyaros naivitás, a felhő, a gyermekek, az álmok.

Magyar Figyelő. 1916. évf. 13. sz. — **ly:** *Malonyay Dezső.* M. D. tanár, elbeszélő, drámaíró, ujságíró, műkritikus volt. Élet-ideáljában a nap a magyar nép volt, a magyar lélek, a magyar érzés, a magyarság. Debrecen és Kolozsvár után indult Párisba, tehát oly ifjúkori emlékekkel, amelyek minden író és művész életére a legnagyobb erővel és állandóan hatnak. Párisban Munkácsynak lett bizalmasa. M. rajongással nézett a művészre s a külföldi, olykor ellenséges kritikával szemben könyvekkel

akarta megvédeni. A teljes Munkácsyt akarta bemutatni fejlődésében. E vágy adott létet két érdekes műnek; az egyik Munkácsy visszaemlékezései, a másik egy nagy, képes mű. A híres művész a visszaemlékezésekhez bizonyára sok jegyzetet írt, a többi — Munkácsy adatai, megjegyzései alapján — Malonyay íróasztalán készült. M. D. tárcaleveleket is írt Párisból. Amit odakünn pedzett, azt Budapesten letelepedve folytatta. Egy napilap szerkesztőségében kapott helyet s a lap rábizta a műkritikai rovatot. Nagy hívvel kereste a magyar mesterekben a hazai akcentust, a magyaros hangulatot. A művészeti irodalom nagyon kedves munkát jelentett neki; szíve másik fele a szépirodalomé volt. Malonyay akkor tűnt fel elbeszéléseivel, a mikor Guy de Maupassant dicsősége, még nem csupán az irodalomtörténeté volt. E varázsszál a magyar író nem vonhatta ki magát. A Maupassant-hatások mellett még egy magyar befolyás is megérzik rajta: Petelei Istváné. Elbeszélései, regényei tösgyökeres magyar alakoktól válnak népesekké. A magyar dzsentri és a magyar paraszt lett kedvencévé. Nincs átérzettebb, szubjektíve igazabb regénye a «Virtus»-nál. Ez mintegy tömörítve adja minden írói készségét, ideálját, sőt titkos vágyait is. Főhőse: a magyar úr, aki virtusból veri el a vagyonát, de dolgozni is megtanul virtusból. Ez a regény nem csupán egyik legjellemzőbb műve, de ha helyesen olvassuk, valóságos program. A magyar sajtóságok értékének lelkes világgá hirdetése. — *Rubinyi Mózes: Sebők Zsigmond és Mikszáth Kálmán.* Sebőköt Mikszáth Kálmán fedezte föl még Szegeden, írói nagyságát írók hirdették először. Szegeden kezdte azt a munkáját, mely fölemelte, annál az asztalnál, melynél azelőtt Mikszáth dolgozott. Onnan jött fel Pestre Sebők, kiről Mikszáth 1887 február 12-én melegen írt a Pesti Hirlapba, abból az alkalomból, hogy «Alakok» c. kötete megjelent. Később ő is a Pesti Hirlaphoz került s együtt dolgozott a «Jó palócok» szerzőjével. Megtörtént, hogy a képviselőházi ülésre is Sebők ment el pártfogója helyett, ő referált, Mikszáth aztán elolvasta az esti lapokban a beszédek szövegét s nem egyszer úgy írta meg kedvelt karcolatait. Sebők önálló egyéniség, de tán az a szerencse, hogy Mikszáth alatt és nyomán dolgozott, megismerhető művein, bár a tőle nyert hatásokat nemes művészettel olvastotta bele saját egyéniségébe. Humorista ő is, ki az adomát rajzzá szélesíti, de nem érzéki soha, mint mestere. (L. «Hivatal» és «Miszisz kulcsár» c. rajzait.) Mikszáth is, Sebők is rajongója a gyermeknek, de mily különböző módon szerepel a gyermek az ő alkotásaikban. Mikszáthnál a gyermek a mi életünk rajzának kiegészítő alakja. Az, amit a fiáról írt, nem a gyermekeknek szól, hanem a nagyoknak. Sebők írói alkotásainak legjava ifjúsági könyv. A szó nemes, becsületes értelmében ő a próza Pósjája, Benedek Elek és Gaál Mózes mellett ifjúsági irodalmunk egyik megalapozója. Stílusának nemes egyszerűsége, humorának bájos tisztasága predesztinálták e nagy munkára. Mackó-alakja az európai ifjúsági irodalom legjava termékeihez tartozik. (Sebőkre nézve l. még: A Hét: 24. sz. — Budapesti Hirlap: 158. sz. — Magyarország: 156. sz. — Vasárnapi Ujság: 24. sz. — Az Érdekes Ujság: 25. sz. — Tolnai Világlapja: 25. sz. Utóbbi három helyen arcképe.)

U. i. 14. sz. — *Pakots József; Zoltánka takarékos.* Novella Petőfi Zoltán színészkedéséről. — (K. A.): *Szunyoghy Miatyánkja.* Gárdonyi Géza ilyenmű regényének bírálata. Gárdonyi sorsregényt írt, egy férfi sorsát, akinek élete gyermekkorától az apróbb és nagyobb szerencsétlenségek sorozata. Mint egy vezérmotívum, úgy vonul végig a könyvön Gárdonyi elmélete az értelem és a fantázia harcáról, mert e kettő körül forog az ember sorsa. — G.: *Magyar szavak a német nyelvben.* Simonyi Zsigmond e tárgyról (l. Vossische Zeitung 1916. évf. márc. 19. sz.) írt cikkének rövid ismertetése.

U. i. 15. sz. — *Csathó Kálmán: A «nemzeti» Nemzeti Színház.* A Nemzeti Színháznak talán fennállása óta nem végződött még szezonja olyan fényes pénztári eredménnyel, mint az 1915—16-iki, amikor pedig egyetlenegy modern francia vagy angol darabot sem játszott, hanem csak klasszikusokat és magyarokat. Ha a jövőben a klasszikusokon kívül csupa magyar darabot adhat, akkor a Nemzeti Színház csakugyan «nemzeti» lesz. — *Felvinczi Takács Zoltán: A turáni kérdéshez.* (Válasz dr. Germanus Gyulának. V. ö. Magyar Figyelő 1916. évf. 6., 7. sz.) Az ókori kínai történetírók adataira nyugodtan építhetünk. Komolyságukról meggyőződhetünk Hirth Frigyesnek Attila családfájáról írt tanulmányából is (Keleti Szemle I. évf. 2. sz.). Hirth ez értekezésben Radloffal egyetértve kimutatja, hogy Attilának a Thuróczi-féle krónikából ismert családfája és a legrégibb kínai történelmi művek, a «Shi-ki» (írója Si-ma Ts'ien) meg a «Ts'ien-han-shu» megfelelő adatai kölcsönösen igazolják egymást. (L. még e tárgyról Szász Zoltán hozzászólását. Nyugat, 1916. évf. 16. sz.)

U. i. 16. sz. — *Hendel Ödön: Attila emlékezete a Venetóban.* Attila alakjának hosszú tizenöt század múlva is, ha többé-kevésbbé eltűnőfélben, de mégis nyoma van a velencei tartomány népének köztudatában. A szerző e nyomokat röviden ismerteti.

U. i. 17. sz. — *V. M.: Riedl Frigyes.* (Hatvanadik születésnapja alkalmából. 1916. szept. 12.) — *Gesztesi Gyula:* Salgó Ernőnek Írók és szín-darabok [e mű ismertetését l. még: Magyarország: 162. sz. (h. f.-től). Világ: 168. sz. (Btől-től)] és Palóczi Edgárnak Bárány Tóth Ferenc, a Dardanellák megerősítője (1733—1793) c. könyvét ismerteti.

Magyar Középiskola. 1916. évf. 5—6. sz. — *Bartha József: Az igazi Rákóczi.* Kifogások Szekfü Gyula, A száműzött Rákóczi c. könyve ellen az iskola szempontjából. — *Bán Aladár:* Sebestyén Gyulának A magyar rovásírás hiteles emlékei, — b. j. pedig Harsányi Istvánnak A Pataki névtelen neve c. munkáját ismerteti. (Utóbbi két mű bírálatát l. folyóiratunk: 1916. évf. 295. és 264. l.)

Magyar Kultúra. 1916. évf. 12. sz. — *Várdai Béla: Visszatekintés a színházi évadra.* Összefoglaló színibírálat. — *Szira Béla:* Szederkényi Annának Amíg egy asszony eljut odáig c. regényét ismerteti és bírálja. Van mai irodalmunkban — kivált nőíróink tollán — egy újabb irány. Külföldi hatásra termett. Meg nem értett asszonyok szerepelnek benne.

A tétel mindig egy, csak a kidolgozás más. Szederkényi Anna a gúnyoros realizmust tartotta helyesebbnek... Idegesen nyögdecselő irányregény ez, az «örökös asszonysors»-ról. Nőirőnk általában jól csevegnek. Szederkényi Annának ezenkívül még érdekes is a stílusa. — *Juhász Kálmán*: Krámer Tamásnak A protestáns vallás terjedésének okai hazánkban 1551-ig c. könyvét ismerteti.

U. i. 13—14. sz. — *Szász Béla*: Gárdonyi Gézának Szunyoghy Miatyánkja c. regényét és Lampérth Géza A magyar katona ezer éven át c. könyvét, — *Alszeghy Zsolt*: Keleti Arturnak Angyal üdvözlét, — *Salamon Lászlónak* Eros oltárára, — *Székely Jenőnek* Csönd, — *Papp-Váriné Sziklay Szerénának* Háborús visszhangok c. verskötetét, — *Várdai Béla*: Köveskúti Jenő verseit (Árnyak) ismerteti és bírálja. — Keleti Artur kötetéről ezt olvassuk: A forma, a cím, a metszetek és Krisztus-emlegetések után az ember várna valamit a franciskánus költők érzésvilágából és helyette a keresztény erkölcs és világfelfogás eltorzult megnyilatkozását kapjuk. — Kövesligeti Jenő verseiben elhunyt neje emlékének áldoz. A kötetnek nemcsak egyes darabjában, hanem egészében is van szépen kikerekedő kompozíciója. Valóságos kis lírai regényt nyújt. Eredetisége még csak ottan van, hol Petőfi-reminiscenciák, hol német érzelgős költők motívumai kapcsolódnak saját hangsoraiba. — *N. N.*: Új költészet. Reflexiók és idézet Komját Aladárnak A Tett II. évf. 14. sz.-ban megjelent Tavaszí ditiramb c. versével kapcsolatban. — *B. B.*: A kath. Sajtóegyesület. Elmélkedés a katolikus sajtó létkérdéseiről. — *Elcsukják a Fidibusz egész szerkesztőségét*. Reflexiók.

U. i. 15—16. sz. — *Várdai Béla* és *Alszeghy Zsolt* a bírálataikra (I. előző szám) tett megjegyzésekre válaszolnak. — *Várdai Béla*: Szépirodalmi folyóirataink szemléje. (I.) A Budapesti Szemle, Katolikus Szemle, Magyar Figyelő, A Cél és a Nyugat c. folyóiratok 1915. évfolyamai szépirodalmi és kritikai részének beható bírálata.

Magyar Nyelvőr. 1916. évf. 4. sz. — *Simonyi Zsigmond*: A közigazgatási szójegyzék. Az újabban fölfedezett nyelvemlék rövid ismertetése (v. ö Magyar Nyelvőr: 1916. évf. 5—6. sz. és Magyar Nyelv: 1916. évf. 4. sz.) *Gesztesi Gyula*: Négyesy László Zrínyi-kiadása. Könyvismertetés nyelvészeti szempontból: «Négyesy Zrínyi-kiadásával minden eddigi fölöslegessé lett és az új kiadás nélkülözhetetlen minden nyelvészeti, szövegkritikai vagy filológiai kérdésben.» — *Horváth János*: Rovás. Panasz a nyelvrontók ellen. — *Pál Antal*: Aranynek egy jegyzetéhez. A szerző hozzászólása szerint Aranynak a Toldi Szerelme VI. é. 32. versszakához írt e szavai «az én értésemre» így volna helyes: «az én értemre». (Ez oly szerkezetű kifejezés, mint «tudtomra») — *Germanista*: Német hivatkozás magyar nyelvészekre. Utalás arra, hogy újabban a németek mind sűrűbben hivatkoznak tudományos irodalmunkra.

U. i. 5—6. sz. — *Simonyi Zsigmond*: Szekfű Gyulának: Mit vé tettem én c. munkáját, — *Simai Ödön* pedig *Heltai Gáspárnak* Trócsányi Zoltántól kiadott Hálóját ismerteti és bírálja (utóbbi műre *Simonyi Zs.*

is tesz néhány megjegyzést). — *Kovács Márton: A Halotti Beszéd nyelv-járása.* Erdélyi Lajos ilycímű tanulmánya eredményeinek rövid ismertetése (v. ö. folyóiratunk: 1915. évf. 220. l.).

Magyar-Zsidó Szemle. 1916. évf. 2—3. sz. — *Blau Lajos: A világ leg-
régibb olvasási tilalma.* A legrégebb olvasási tilalmat, amelyet a világtör-
ténelem ismer, Akiba adta ki (Kr. u. 100 körül). Az olvasási tilalom épen
a biblia szelleméhez legközelebb álló könyvekre (Szirach, Lama, Tiglia)
mondattott ki. — *Venetianer Lajos: Az Izraelita Magyar Irodalmi Társu-
lat Évkönyvét,* — *Klein Miksa* pedig A Magyar Zsidó Hadi Archivum
Almanachját ismerteti.

Magyarország. 1916. évf. 205. sz. — *(O—k.): Az irodalom budoirjában.*
Roboz Imre ilycímű könyvének ismertetése.

U. i. 205. sz. — *Lehrer Andor: Az 1-es honvédek nótái.* Adatközlés
és ismertetés.

U. i. 242. sz. *Kacziány Géza: Egy német Rákóczi-dráma.* Tárca.

Múlt és Jövő. 1916. évf. 7. sz. — *Patai József versei angol fordításban.*
A New-Yorkban megjelenő The Hebrew Standard amerikai angol-zsidó
hetilap idei húsvéti számában közli Patai Józsefnek három háborús ver-
sét William N. Loew magyar származású amerikai író műfordításában.
Patai Józsefnek «A vörös tengeren» c. verse már német, héber és lengyel
fordításban is megjelent.

Múzeumi És Könyvtári Értesítő. 1916. évf. 2—3. sz. — *Gulyás Pál:*
Dienes Lászlónak Valter Hofmann könyvtári törekvései c. munkáját, —
N. n. pedig az Aradi Kölcsey-Egyesület 1914—15. évi Évkönyvét ismerteti.

Népművelés. 1916. évf. 2. sz. — *Taine magyar hatása.* Névtelen ismer-
tetés Nagy József cikkéről. (Uránia, 1916. 2. sz.)

U. i. 3. sz. — *Baldzs Béla: A háború esztétikai veszedelmei.* Van a
háborúnak valami hatalmas, patétikus szépsége, mely minden idők leg-
kifejezőbb, legdekoratívabb és legtisztább szimbolikájú költői témává tette.
A háború és harc kivált a modern világirodalomban sokkal nagyobb helyet
foglal el, mint az életben és sokkal nagyobb, mint érzéseinkben és
ideológiánkban. A halál szülője a művészetnek is és műzsája a filozófiá-
nak. «De nem baj-e, hogy ez a ritka pátoszú műzsa ma ötven millió férfi
kedvese lett?»

U. i. 4. sz. — *Havas István: Egri György (1861—1916).* Az elhunyt
mesélő az Én Ujságom dolgozótársa volt és sok zengő mesével gazdagí-
totta a magyar gyermek-irodalmat. Sem az Andersen édeskés világa, sem
a Schmidt Kristóf kihívó erkölcsössége, sem az Ezópusi mesék oktató
elmele nem hatott rá. Az ő meséinek dajkáló édes anyja a falusi nép-
mese, úgy, ahogy az a magyarok ajkán él. Az ifjúság számára megírta
Mátyás király és Jókai Mór életét is.

Néptanítók Lapja. 1916. évf. 28. sz. — *Azokkal, akik sirnak.* Schaack Béláné ilycimű verseskönyvének rövid ismertetése. [L. még: Egyházi Közlöny 28—29. sz. (K. M.-től)].

Neues Pester Journal. 1916. évf. 186. sz. — J. S.: *Ungarische Kriegsliteratur.* (Tárca.) L. u. e. szerző hasonló tárgyú cikkei a Neues Pester Journal 1916. évf. 168. és 363. sz.-ban.) A következő háborús vonatkozású könyvek ismertetése: Balázs Béla: Lélek a háborúban; Göndör Ferenc: A szenvedések országútján; Simon Vilmos: Hadak útja; Fényes Samu: Háborús jegyzetek; Berend Miklós önkéntes honvéd-törzsorvos harctéri naplója; Lévai Mihály: A fekete hegyeken (haditudósítások Montenegró kapitulációjáról); Lampérth Géza: A magyar katona ezer éven át; Barabás Béla: Magyar hadifoglyok élete orosz-olasz földön; Molnár Jenő: Mucsa a fronton.

U. i. 201. sz. — J. S...i: *Ungarische Literatur.* (Tárca.) A következő szépirodalmi és kritikai művek ismertetése: Herczeg Ferenc: A hét sváb; Csergő Hugó: A mi szívünk asszonya; Kenedi Géza: Írások és tanulmányok; Csathó Kálmán: A varjú a toronyórán; Kaffka Margit: Két nyár; Gárdonyi Géza: Szunyoghy Miatyánkja; Salgó Ernő: Írók és színdarabok. (A cikkből kitűnik, hogy Herczeg Ferencnek A hét sváb c. regénye nemrég német fordításban is megjelent a Neues Pester Journal-ban.)

Nyelvtudományi közlemények. 1916. évf. 2—3. sz. — Tolnai Vilmos: Kiss-Erős Ferencnek, A magyar nyelv c. munkáját ismerteti és bírálja. (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 154. l.)

Nyugat. 1916. évf. 13. sz. — Schöpflin Aladár: *Magyar regények.* Gárdonyi Géza: Szunyoghy Miatyánkja, — Herczeg Ferenc: A hét sváb, — Csathó Kálmán: A varjú a toronyórán, — Lakatos László: Tavaszí játéka c. regényének ismertetése és bírálata. Gárdonyi regényében olyan elmés és érdekes keretet csinál a regény köré, amely érdekességre szinte vetekszik a tulajdonképeni történettel. A regény főszereplője elmondja egész élettörténetét. Megvan a műben a nőnek az a kétféle változata, amely úgy látszik, Gárdonyi tudatában a nő egyetemes típusának két alakba való osztása: az anyagi tisztaságú s az alapjában nem rossz, de teljesen földi nő. Megtaláljuk a regényben Gárdonyi életfilozófiáját is, amely bizonyos józan miszticizmust hirdet. Herczeg Ferenc «A hét sváb»-jának tárgya a délvidéki polgárok és parasztok szerepe a szabadságharc felfordulásban s alaphangjában van valami része annak a fölénynek, amellyel a kisvárosi polgárságot nézi az, aki magasra emelkedett belőle. S van valami része benne annak a szatirikus székszevisnek, amellyel a hüvös, reális ítéletű... nagyvilági ember néz mindenre, ami... retorizáló pátosz, romantika. Legmélyebb és legérdekesebb része Herczeg ábrázolásának — e műben — a nemzeti karakterek és típusok különbségeinek szemléltetése, ahogy ugyanazon események közben, ugyanazon indulatok hatása alatt

magyarok, svábok, szerbek viselkednek. Ez a szemléleti mód csaknem új irodalmunkban; s új a pátosz megjelenése az ábrázolásban. (Damjanich és Maderspach F. rajzában.) Csathó Kálmán előadásmódjában sokat tanult Jókaitól, Mikszáthtól, Herczeg Ferencről, s amit tanult, azt bátrabban meri megmutatni, ami az övé, abban habozóvá lesz. Lakatos László regénye regényül első műve az írónak. Vannak ingadozásai a mese vonalainak vezetésében, a főalaknak a világgal való viszonyításában, egyes mellékszereplők megrajzolásában. A földolgot azonban, amelyek a regény intenciói szerint hangsúlyozottan lélektaniak, ... meggyőzően oldja meg.

U. i. 14. sz. — *Lengyel Menyhért*: Salgó Ernőnek Írók és színdarabok c. kritikagyűjteményét és Kosztolányi Dezsőnek Tinta c. könyvét, — *Schöpfung Aladár* pedig Szederkényi Annának Amíg egy asszony eljut odáig c. regényét ismerteti és bírálja. Szederkényi Anna regényének tárgya: egy nő csalódása a szerelemben. Minden írói formátlanságán ... túl az ad neki egészen ritka érdekességet, hogy akaratlanul ... szinte leleplezésszerű bizonyosságait adja az asszonyi természet bizonyos fontos és szembetűnő vonásainak. Lengyel Menyhért szerint: «A Salgó Ernő igazi kiválóságát éppen az bizonyítja, hogy tartalmas és tömör esszéi mellett napilapokba írt szinikritikái is, így összegyűjtve, egy olyan könyvet tesznek ki, melyhez foghatót a mi irodalmunkban csak Gyulai, Péterfi, Ambrus Zoltán- és Ignótusnál találunk, a külföld jelenkori esszé-íróinál pedig alig leljük párját.» — A Disputa-rovatban *Biró Lajos* egyes szók jelentésárnyalatán vitatkozik Halász Gyulával.

U. i. 16. sz. — *Szini Gyula*: *Zuboly könyve*. A Bányai Elemér-émlékkönyv rövid ismertetése. — *Szász Zoltán*: *Turánizmus*. «A magyar probléma, mint minden nép problémája ez: ... miként lehet a civilizációnak egyre magasabb és magasabb színvonalára emelni az embereket? Mindenféle faji elzárkózás csak hátráltatja ennek a problémának a megoldását, az olyan torz gondolatból kiindul, mint amilyen a turánizmus pedig egyenesen kultura-ellenes.» (L. e tárgyról Magyar Figyelő 6., 7. és 15. sz.-ban Germanus Gyula és Felvinczi Takács Zoltán cikkei.)

Ösvény. 1916. évf. 1—2. sz. — *Kajlós (Keller) Imre*: *Böhm Károly és a háború*. A cikk Böhm Károlynak, a néhai jeles magyar bölcseletnek (Petrovich Somához 1871. II. 10-én, az 1870/71-iki német-francia mérkőzés alkalmából írt levele alapján) a háborúra vonatkozó gondolatait ismerteti. Böhm csak akkor ismeri el jogosnak a véráldozatot, de nem a háborút, ha az emberiség jó és hasznos társadalmi intézményeket akar a maga boldogulására teremteni, az uralkodó állami hatalom ellenére. — *Weiszer Róbert*: *Egy kevéssé ismert Thököly-dráma*. 1839-ben a leipzigzi Einhorn-cégnél egy mű jelent meg névtelenül. Címe: *Leben und Thaten Emerich Thököly's und seiner Streitgenossen. Ein historisches Drama von A. Z.* Az A. Z. alatt egy pozsonyi tanár rejtőzött, Schröer Gottfried Tóbiás (1791—1850), ki nagyszámú munkáinak javarésztét Christian Oeser álnév alatt vagy névtelenül bocsátotta közre. A dráma nem egyéb, mint a Thököly-féle szabadságharc történetének elbeszélése drámai képek alakjában

Inkább olvasásra, mint előadásra szánt mű. Úgy látszik Schröer előtt drámája megírásánál Goethe Götz von Berlichingenje lebegett. A szereplő személyek mind történelmi nevek, kivéve néhányat, mint amilyenek Bunkó-cigány és leánya Evica. Valószínű, hogy a szerző a régi kor leple alatt saját kora vezető embereinek akarta megmondani az igazságot. — (H.): *II. Petróczy István és Révay Erzsébet levelei.* (Befejező közl. Az előző közlemények u. e. folyóirat I., II., III. évfolyamában jelentek meg.) Adatközlés. Tíz levél az 1696. I. 24. — 1699. VIII. 3. közti időből a zayugróci gróf Zay-könyvtárban őrzött eredetiek alapján. Révay Erzsébetnek egy — a versfők szerint — urát vigasztaló-verse is ott van a levelek közt. — *Hegyaljai Pál: Verseskönyvek.* Vargha Gyula, Bárd Miklós és Szabolcska Mihály nemrégiben megjelent versköteteinek ismertetése és bírálata. Vargha költészetének tárgyai az épen nem viharos, de annál mélyebb s igazabb szerelem, az inkább bölcs, mint merész hazafiság, az odaadó természetszeretet, a magyar néplélek belső élete, a mulandóság és ősz, végül a vallásos hit. Minden tárgy igazi költői forrása lelkének. Bárd Miklós a régi magyar erények dicsőítője és énekese. Férfiideálja rokon Berzsenyiével. Életeszménye magasan áll az új költőnemzedék felett. Szabolcska Mihály költői értéke, irodalomtörténeti helye már meg van állapítva. Meglepő, hogy bár pap, új kötetében (Szívem szerint Budapest, 1916.) egyházi ének nincs. — *A száműzött Rákóczi.* A Szekfű Gyula ily-című könyve körül támadt vita ismertetése.

Pester Lloyd. 1916. évf. 93. sz. — *Ungarische Soldatenlieder in Deutschland.* A cikk Binder Jenőnek a Berliner Tageblattban közölt katonanóta-fordításait ismerteti.

U. i. 127. sz. — *Richard Charmatz: Kürnberger und Széchenyi.* Kürnbergernek egy 1866-ban megjelent *Erinnerungen an Széchenyi* c. füzetét ismerteti.

U. i. 146. sz. — *Eugen Mohácsi: Neue ungarische Literatur.* Tárca Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes és Keleti Artur legújabb kötetéről.

U. i. 157. sz. — *Bernhard Alexander: Sigmund Sebők.* Főleg gyermekeknek írt egész odaadással. Igazi nagyságát a falusi történetei mutatják. Nem hajhászta a népies szólásokat, hanem természetes maradt. Ismerte a népet s így típusokat tudott teremteni. Alakjai mindegyikének van valami poetikus vonása, a legdurvábbnak is. Erősen lírai természet.

U. i. 194. sz. — *L. B.: Ein ungarischer Roman.* Csathó Kálmánnak Varjú a toronyórán c. regényét méltatja.

U. i. 195. sz. — *Eugen Binder: Das ungarische Volk in seinen Liedern.* Néhány magyar népdal és aktuális katonanóta rövid magyarázatokkal kísért fordítása.

U. i. 210. sz. — *Paul Balogh: Franz Deák in der Wiener Hofburg.* Deák 1866 július 19-iki királyi kihallgatásának története.

Potsdamer Zeitung. 1916. évf. VI. 16. sz. — *Schiller auf der ungarischen Bühne.* Bayer József értekezésének ismertetése különös kiemelésével annak

a körülménynek, hogy Sch. első darabjait előbb játszották nálunk, mint pl. Bécsben.

Protestáns Egyházi És Iskolai Lap. 1916. évf. 26. sz. — *Pruzsinszky Pál: Baksay Sándor.* (II.) Ha azt a gondolatot keressük, amely prédikációjának középpontjában áll, ez abban foglalható össze, amit az Írás így fejez ki: «A lélek az, amely megelevenít». Baksay ... egyszerűen beszél, minden szavát áthatja, bevilágítja költői géniuszának fénye és mindegyik beszédében kibontakozik annak a nemesebb világnak a képe, amelyben él. — Az Irodalom rovatban Lampérth Géza: *A magyar katona ezer éven át c. munkájának* rövid ismertetése.

U. i. 27. sz. — *Pruzsinszky Pál: Baksay Sándor.* (III.) Ami irodalmi munkáit illeti, azok Baksay szavai szerint: «predikációk, csak hogy nem a katedrából». Nagy szeretettel megrajzolt papi alakjaiban, mint tükörben látjuk azt, ami által az ember mindenkire elégséges.

U. i. 28. sz. — *Muraközy Gyula: Keresztyén szépirodalom.* A szerző vonatkozással Makkai Sándornak: *Magyar protestáns szépirodalom c. fejtegetésére* (ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 250. l.) — a ker. szépirodalom «megteremtését» sürgeti.

U. i. 29. sz. — *V. T.: A magyar biblia.* A szerző sürgeti, hogy adjuk a nép kezébe a bibliát modern, közérthető fordításban.

U. i. 30. sz. — *Raffay Sándor: Ifjúsági irodalmunkról.* Hír arról, hogy a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság két kötet «evangéliumi szellemű, hazafias, szépirodalmi színvonalon álló, illusztrált ifjúsági» iratot óhajt kiadni. A kik ily irányú kézirattal rendelkeznek küldjék el Raffay Sándor címére (Bp. IV. Deák-tér 4. sz.) A Társaság a kiadásra alkalmas munkákat megfelelő díjazásban fogja részesíteni. (L. még: Debreceni Protestáns lap 30. sz.) — *Álom a sátorban.* Gyóni Géza przemysli katona-költő ily című melodráájának rövid ismertetése.

U. i. 31. sz. — *Hamar István: A magyar biblia.* Mutatvány a szerzőnek alexandrinus formában készített bibliafordításából. (Esaiás proféta könyvének első fejezete.)

U. i. 32. sz. — *Révész Kálmán: A Magyar Prot. Irodalmi Társaság megalakulásának előzményei.* (I.) A cikk — egyéb állításokkal szemben — azt bizonyítgatja, hogy a M. P. I. T. eszméjét Révész Imre vetette fel 1859-ben. E cikk folytatását l. a 33. sz.-ban). — *Gyóni Géza: Szibériából hazaküldött versei.* A «Levelek a Kálváriáról» c. kötet ismertetése.

Pesti Hirlap. 1916. évf. 168. sz. *Szendrey Zsigmond: Szalontai háborús nóták.* Adatközlés.

U. i. 175. sz. — *Sz. M.: Debreceni bakák nótái.* Adatok a háborús költészethez.

U. i. 182. sz. — *Szemerédi Géza: Legújabb háborus bakanóták.* Adatközlés és ismertetés.

U. i. 184. sz. — *Sárai Sz. Károly: Katonadolog.* Bakanóták közlése és ismertetése.

U. i. 189. sz. — *Géczy Endre Jenő*: Nógrádmegyei palóc népdalokat közöl.

U. i. 196. sz. — *B. I.*: *A 33-as aradi bakák nótái*. Adalékok a háborús költészethez. — *V. S.*: *Agáca virágzaskor*. Reminiszcenciák Dalmady Győző életéből.

U. i. 198. sz. — *Közli Műtli Kálmánnak*, a 70-es évek lírikusának Körmenten 70 éves korában történt elhunytát. — *Finta Sándor*: *Dunántúli bakák nótái*. Adatközlés.

U. i. 200. sz. — *Buday Géza és Sóvágó Tibor*: *Bakaköltészet*. Adatközlés és ismertetés.

U. i. 210. sz. — *Dr. Sz. F.*: *A debreceni honvédek nótái*. Adatközlés.

U. i. 217. sz. — *A. A.*: *Jászkúnok énekelnek*. Adatközlés és ismertetés.

Sárospataki Hírlap. 1916. évf. 8. sz. — *Trócsányi Dezső*: Komáromi Jánosnak «Mit búsulsz kenyeres? ...» és «Csanak András Bécsben» c. háborús könyveit ismerteti és bírálja. A Sárospatakról kikerült újabb szépírók felsorolása után ezt olvassuk: Komáromi «Írásaiban a magyar irodalom legszebb régi akkordjai és harmoniai csendülnek fel. Egyszer Balassa Bálintot érezzük vissza, máskor és ez a leggyakoribb, a kuruc költészet hangulatai idéződnek fel lelkünkben; olykor Rákosi Korhadtt fakesztjeire kell gondolnunk ... A képeket és elbeszéléseket átható derű Mikszáthot juttatja eszünkbe, különösen a második könyvben. Ebben Petőfi is felidéződik „A helység kalapácsa”-val».

Sárospataki Református Lapok. 1916. évf. 26. sz. — *Rácz L.*: *A magyar rovásírás hiteles emlékei*. Sebestyén Gyula illycímű könyvének bírálata. (folyt. bef. közl.)

U. i. 28. sz. — Az Irodalmi rovatban Komáromi János: Csanak András Bécsben c. novellakötetének ismertetése. «Meleg visszaemlékezés csillámlik elbeszéléseiben itt-ott a sárospataki kollégiumban töltött idejéről.» [L. még: Budapesti Hírlap: 168. sz. (K. L.-tól).]

Századok. 1916. évf. 6. sz. — *Márki Sándor*: *Pór Antal emlékezete*. A néhai érdemes történetíró pályájának ismertetése és méltatása. — *Hóman Bálint*: Molnár Ferenének Egy haditudósító emlékei és Berend Miklósnak Haretéri naplóm c. munkáját ismerteti. — *Kemény Lajos*: *Mikor lett Tinódy kassai polgár?* Újabb megerősítése annak, hogy 1544-ben.

The Continental Times. 1916. évf. 1305. sz. — *Francis Herczeg*: *Count Stephen Tisza*. A study of a strong personality. Négy rövid fejezetben jellemzi a magyar miniszterelnököt mint embert, mint államférfiút és mint szónokot. Tisza kedves költője Arany János és jellemző reá nézve, hogy noha igen sok költeményét betéve tudja, sohasem idézi beszédeiben. Mint szónokot válogatott stílus jellemzi, vitaközléseiben világos és támadó, de nincs meg benne a szónok temperamentuma a fényes magyar tósztosók

értelmében. Nem megnyerni, elragadni akarja a hallgatót, hanem meggyőzni. Elsősorban logikai úton keresi a sikert.

Theologiai Szaklap. 1916. évf. 2—3. sz. — *Schneller István: Apáczai Cseri Jánosról, mint a magyar nemzet pædagogusáról.* Nagyobb értekezés a címben írt tárgyról. — *Szelényi Ödön: Egy adat Kazinczy Ferenc ifjúságához.* Részlet Mauksch Tamás nagyszalóki ev. lelkész németnyelvű naplójából. Mauksch Kazinczyt 1769-ben Késmárkról Sárospatakra kísérte s egy évig házitanítója volt a későbbi jeles írónak.

Történeti Szemle. 1916. évf. 3. sz. — *Vajda György: Morus Tamás a magyar tudományos irodalomban.* Adatközlés.

Transsilvania. 1915. évf. 1—6. sz. — *Dr. I. M.* ismertetést ír Lupás János: Bariþiu György, az erdélyi román hírlapirodalom megalapítója c. értekezéséről, mely eredetileg a Történeti Szemle 1915. évfolyamában jelent meg.

Új Idők. 1916. évf. 28. sz. — *Zilahy Lajos versei.* Könyvismertetés. (Arcképpel.) A kötethez Beöthy Zsolt írt előszót. E mű ismertetését lásd még: Budapesti Hírlap: 180. sz. — A Mindenféle-rovatban: Szép Ernő: Élet, halál, (Próza és vers), — Herczeg Ferenc: A Gyurkovics-lányok (novellák), és Schack Béláné: Azokkal, akik sírnak (versek) c. szépirodalmi műveinek ismertetése.

U. i. 29. sz. — A Mindenféle-rovatban a következő munkák ismertetése: Molnár Jenő: Ima 1916-ban (versek), — Salgó Ernő: Írók és szindarabok, — Fekete László: Versek.

U. i. 30. sz. — *Tüzes hajnal.* Törökné Kovács Hermin ilycímű két-kötetes regényének rövid ismertetése.

U. i. 34. sz. — *Levelek a Kálváriáról.* Gyóni Géza ilycímű új verses-könyvének ismertetése (szemelvényekkel).

U. i. 35. sz. — *Tábori Kornél: Magyar kuriózumok a háborúból.* (Képpel.) Meglepő anyagot bőven tartalmaznak a különböző Tábori Ujságok, melyekből a szerző eddig negyvenötfélét gyűjtött. — *Harci pihenőn.* Rövid megemlékezés Felsővályi Nagy Géza verskötetéről.

Ungarische Rundschau. 1915. évf. 3—4. sz. — *Heinrich Marczali: Franz von Pulszky (1814—1897).* A M. Tud. Akadémiában 1914 okt. 26-án tartott emlékeszéd németül. — *Robert Gragger: Deutsche Handschriften in ungarischen Bibliotheken.* Cikk a magyarországi német kéziratokról. Ezek a nagyszámú kéziratok egyszersmind a magyar kultúra történetére is fényt vetnek. Legtöbbet őrznek közülök az egri és kalocsai érseki könyvtárak, valamint a gyulafehérvári Batthyáneum. — *Alexander Fest: Ungarn in der englischen Literatur (1700—1848).* (Folytatás.) A XVIII. század angol irodalma keveset tud Magyarországról. Az angol költők a törökverő Savoyai Jenő herceget dicsőítik. 1810-ben egy névtelen szerző

regényt ír, melynek romantikus meséje egy magyar királyné szerelméről szól. Smollett, a «Ferdinand Count of Fathom» (1753) c. regényében, elég jól van tájékozva a magyar viszonyokról. Lillo «Elmerick» (1740) c. drámájában a Bánk bán történetét dolgozza föl. A XVIII. századból ismerteti még szerző a Lady Montagu útleveleit, Born Indigo (1777) és R. Townson (1797) útleírásait, valamint N. Wraxall (1777—9) és R. M. Keith (1774—1790) emlékiratait. A XIX. század húszas, harmincas és negyvenes évei az angománia korszaka voltak nálunk. Széchenyi Anglia és Magyarország közötti kapcsolatok teremtésén fáradozik. R. Bright magyarországi utazását írja le (1818), Mrs. Gore (1829) pedig magyartárgyú elbeszéléseket ad ki. Quin (1835) és G. Hering (1838) útirajzai után Paget írt egy sokat olvasott könyvet Magyarországról (1839). Nagy rokonszenvenvel készült Miss Pardoe munkája: *The City of the Magyar* (1840). Sir John Bowringot, Petőfi fordítóját, Vas Gereben szerepelteti egyik regényében (Nagy idők, nagy emberek). Romantikus angol regények gyakran választották Magyarországot színtérül. Ilyen Miss Arma Mary Porters népszerű regénye, a *The Hungarian Brothers* (1807), amely 1872-ig hat kiadást ért meg. Hunyadi, Zápolya, Thököly és a nápolyi Endre drámai hőskül szerepelnek. Byron egyik alakjának «Gabor» nevet ad. A tokaji bort az angol irodalomban először Swift említi (1710). — *Theodor Thienemann: Goethes ungarischer Schüler.* Szerző közli gróf Eszterházy Károly Jánosnak Böttigerhez írt leveleit (1801—3), azután kiadatlan levelek és kéziratok alapján Akáts Ferenc magyar származású német színésznek küzdelmes életpályáját rajzolja meg. Akáts Eszterházy gróffal, iskolatársával és támogatójával, Weimarba került, ahol ismeretséget köt Böttigerrel. Mikor Franz Grüner álnév alatt a színészi pályára lép, Böttiger ajánlja be Goethehez, a weimari színház igazgatójához, aki gondjaiba vette őt és számára dramaturgiai és színészi leckéket is tartott. Bécsben nagy színpadi sikerei voltak Akátsnak, különösen a Körner «Zrinyi»-jének címszerepében. Színpadi tapasztalatait egy német munkában adta elő. A kézirati anyag egy részét a Nemzeti Múzeumban találta a szerző. Dolgozata bevilágít azokba a személyes érintkezésekbe, amelyek hazánkat a német szellemi élettel összekapcsolták. — *Mich. Császár: Academia Istropolitana. Die Universität des Königs Mathias zu Pozsony.* Ismertető cikk Mátyás király pozsonyi egyeteméről, amelyről Császár Mihály, az új egyetem 1914 okt. 3-iki megnyitása alkalmából, egy emlékkönyvet adott ki. — *Arthur Weber: Über die Zipser Hunnensage.* Ismertetés több XVII. és XVIII. századi történeti és földrajzi munkáról, amelyek említést tesznek a késmárki római-hún csatáról. Ezek a mondái följegyzések végeredményben Bonfinius egyik helyére (Dec. I. Liber. III. p. 37. Posonii 1744) vezethetők vissza. — *Damján Vargha: H. A. Seuse in der ungarischen Codex-Literatur.* (L. a szerző e tárgyról szóló magyarnyelvű értekezését.) — *Robert Gragger: Ungarisches zu Goethes Legende von Hufeisen.* Goethe legendájának meséje, melynek eredeti népi változatait Bolte több népnél kimutatta, a magyar mesékből is ismeretes. Szerző ennek bizonyítására közöl két magyar népmesét (Népk. Gyűjt. VIII. 473. 1. és

M. Nyvör XXIII. 236. l.). Valószínű azonban, hogy ezek Goethe hatása alatt keletkezettek, minthogy Goethe legendáját tankönyvek és ifjúsági iratok népszerűsítették. Goethe példájára írta meg Arany is humoros legendáját: A hegedű-t (1853), amelyet viszont Julius Hammer utánozott Sankt Peter in der Schenke c. legendájában. — Arthur Weber: *Ein deutsches Schmähdied auf die Kurutzen*. Magyarul megjelent: Történeti Szemle 1915. évf. (v. ö. folyóiratunk 1916. 71. l.). — Desider Rexa: *Faust auf der ungarischen Bühne*. Károlyi Sándor naplójegyzete szerint már 1729-ben színrekerült Pozsonyban egy Faust-dráma. 1824-ben Klingemann Faustját adják Székesfehérvárott. Cikkíró rövid áttekintésében egész napjainkig követi a Faust-dramák sorsát a magyar színpadon.

Uránia. 1916. évf. 6—8. sz. — Szász Károly: *Színházi-levél*. Tanulmány a Shakespeare-jubileummal kapcsolatos előadásokról. —ly: Herczeg Ferencnek A hét sváb c. krónikás elbeszélését, — Csathó Kálmánnak A varjú a toronyórán c. regényét, — a Magyar Shakespeare-Tár VIII. kötetét és Szabó Lászlónak A modern újságírás c. könyvét ismerteti és bírálja.

Világ. 1916. évf. 175. sz. — Isonzómenti Tárogató címen közli, hogy Váradi Ödön szerkesztésében a déli fronton ilycímű hadiújság jelenik meg. — Vas Béla: *Amig egy asszony eljut odáig*. Szederkényi Anna ilycímű új könyvének ismertetése.

U. i. 182. sz. — Ismerteti Somlyó Zoltánnak: A halál árnyékában és Schack Bélánénak: Azokkal, akik sírnak c. verskötetét.

U. i. 238. sz. — Kosztolányi Dezső: *Ignotus új könyve* címen ismerteti Ignotusnak Egy év történelem c. könyvét.

FIGYELŐ.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken. A budapesti, debreceni és kolozsvári egyetem tanárai az 1916—1917. iskolai év első felére a következő előadásokat hirdették:

A budapesti egyetemen: Angyal Dávid r. t.: A magyar történetírás a XVII. és XVIII. században. Heti 1 óra. — Beöthy Zsolt r. t.: Arany János. 1 óra. — Császár Elemér m. t.: A magyar költészet története 1795-től 1825-ig. 2 óra. — Horváth Cyrill m. t.: A XVI. század egyházi lírája. 2 óra. — Kéky Lajos m. t.: A XIX. század magyar irodalma. I. Kisfaludy Károly és kora. 2 óra. — Melich János c. rk. t.: Az í-ző kódexek olvasása és magyarázása. 1 óra. — Négyesy László r. t.: A magyar líra Vörösmarty óta. 3 óra. — U. a.: Zrinyi prózai munkái. 1 óra. — U. a.: A magyar irodalomtörténet vázlata Bessenyei felléptéig. 2 óra. — U. a.: Magyar irodalomtörténeti gyakorlatok a régibb magyar irodalom köréből. 1 óra. — Riedl Frigyes r. t.: Arany János. 4 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra. — Szinnyi Ferenc m. t.: Novella-és regényirodalmunk a XIX. század első felében. 2 óra.

A budapesti műegyetemen: Alexander Bernát meghívott előadó: A XIX. század kultúrájának főbb eszméi. 2 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti képek. 2 óra. — Ferenczy József r. t.: Magyar irodalom; a Bach-korszak ismertetése. 2 óra.

A debreceni egyetemen: Pap Károly r. t.: A katolikus visszahatás kora. 3 óra. — U. a.: A két Kisfaludy. 2 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok a XVII. század köréből. 2 óra. — U. a.: A magyar irodalom főirányai. 2 óra.

A kolozsvári egyetemen: Dézsi Lajos r. t.: A magyar regény története. 5. óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok a magyar regény történetéből. 2. óra. — Gyalui Farkas m. t.: A könyvnyomtatás története, főleg a magyar könyvnyomtatásra való tekintettel. 2 óra. — Szádeczky Lajos r. t.: A kuruc-korszak történetírói. 1 óra.

A berlini új tanszék. Mialatt a tűznek és fémnek borzasztó zápora és ciklonja dúl, pusztulást, vért és könnyeket hagyva maga után, tudományunkra, a magyar irodalomtörténetre nézve örvendetes alkotás történt. A porosz kormány a világ leghíresebb egyetemeinek egyikén, a berlinin, tanszéket állított a magyar irodalomtörténetnek és hivatott tudóssal, dr.

Gragger Róberttel már be is töltötte. Hogy a világtörténelem legirtózatosabb háborúja alatt, mintegy a vértengerből kiemelkedve, a nagy szervezők, a németek egy tanszéket szerveztek a magyar nyelv és irodalom számára, az valóban elégtétellel tölthet el bennünket.

A berlini Egyetem az ötödik, amely ily tanszékkal rendelkezik és az első külföldön. (A régebbi tanszékek Budapesten, Kolozsvárott, Zágrábban és Debrecenben vannak felállítva.) Az új tanszéktől igen üdvös eredményeket várunk. A mi tudományunk belekerült a német egyetemi élet óriás forgalmába: a Berlinben virágzó szemináriumi rendszer is kedvező hatással lesz a magyar irodalomtörténet ápolására. Ez a magyar tudományág ilykép közelebb jutott a német tudományhoz; a németek bizonyára nagyobb figyelemmel nézik majd a magyar irodalom termékeit.

Remélhető, hogy ez a tanszék más tekintetben is elő fogja segíteni a magyar szellem megértését Németországban. Van a magyar irodalomban valami, amit a németek nem értenek kellőleg, amit nem tudnak megbecsülni. A magyar irodalom a nemzeti érzés, a fajfenntartás irodalma. A németek hajlandók ezt sovinizmusnak minősíteni, mert nem mérlegelik, minő mély alapja, minő fontos oka van e jelenségnek, minő szükségszerű és nemes eredménye a magyar nemzet évezredes helyzetének. A magyar nemzet léte folyton fenyegetve volt, tehát a nemzetiség eszméjét is féltékenyebben kellett őriznie mint más nemzetnek. E szempont nélkül nem értik meg a németek *Bánk-Bánt*, *Zalán futását* vagy *Buda halálát*.

A berlini magyar irodalomtörténeti szeminárium már a német anyag gazdagságánál és könnyen hozzáférhetőségénél fogva is igen alkalmas lesz arra, hogy benne a magyar-német irodalom kölcsönhatását tanulmányozzák. Ilykép majd működése nemcsak a magyar, hanem a német irodalomtörténetre is fényt deríthet.

R. FR.

Három lap a magyar líráról. Hauser Ottó bécsi költő és irodalomtörténetíró legújabb könyvében is ragaszkodik végletes fajelméleti álláspontjához, mely előbbi munkáiból ismeretes. (L. Irodalomtörténet I. 80. II. 124.) Ez a könyve bezárja a XIX. századi világirodalomról írt sorozatot, mely a „Literatur-Gesellschaft Neue Bahnen” kiadványai között jelent meg. Címe: *Die Lyrik des Auslandes seit 1800*. Leipzig, 1915. R. Voigtländer 181 l. A szerző itt is a történelem antropologiai felfogásának hódol. Tudatában, az osztrák íróban, oly erősen él a fajok harca, hogy nem is veszi tekintetbe az etikai nemzet fogalmát és erejét. Ennélfogva minden kisebb nemzet szellemi kincsét lehetőleg még kicsinyíteni iparkodik. Az utolsó fejezet *Die Magyarische Lyrik* címen három lapot szentel irodalmunknak s a török, héber, ind és japán líra rövid összefoglalásával végződik. Itt is, mint előbbi írásaiban, mint Riedl Frigyes németnyelvű irodalomtörténetéről szólva (Liter. Echo 12. k. 1619), azt állítja, hogy a tulajdonképeni magyaroknak a Magyarországon kifejlődött szellemi életben alig volt részük. Szerinte egyedül Mikszáth képviseli ennek az „uneuro-

päisch» típusnak némileg figyelemreméltó vonásait. A többi író európai fajta: szláv vagy német.

A magyar nép — írja Hauser — a régi feljegyzések szerint nem volt éneklő kedvű. A magyar zene cigány eredetű; a magyar népdalok melódiája részben szláv, részben német. A népdalok szövege szláv hatás alatt áll, hiszen a magyar népdal két legnagyobb mestere szláv: Vitkovits (!) szerb, Petőfi luteránus tót. Miután így rövidesen kifosztotta a magyarságot, történeti áttekintésben iparkodik kimutatni a protestáns teológusok által behozott német hatás folytonosságát. Kölcsey és Kis János teljesen a német klasszikusok szellemében, «a katolikus nemes» Kisfaludy Sándor pedig német érzelgősséggel ír. A romantika is német vívmány. Vörösmarty német mintára írja a Zalán futását. Csak a népies irányban lát Hauser eredeti értéket s ezért néhány elismerő sorban ír Aranyról, a legművészebb magyar költőről, és Petőfiről, az egyetlen külföldön is ismert magyar lírikusról.

Mint előbbi írásaiban, Hauser itt is silány és hamis képet adott a magyar irodalomról. A bevezetésből kitűnik, hogy a világháború kitörése következtében fontolóra vette, ne változtasson, enyhítsen-e némely ítéletén. Legújabb fajelméleti füzetei azonban arról tanuskodnak, hogy az «elmélet» teljesen képtelenné tette a tárgyilagosságra.

GRAGGER RÓBERT.

Magyar szerzők svéd színpadon (II.). Jelentősebb színházi eseménye volt Stockholmnak *Biró Lajos Rablólovagjának* a bemutatója. A Svenska Teaternek ezt a szezonvégi újdonságát azonban a svéd kritika nem fogadta oly barátságosan, mint a Drégely bohózatot. Míg a Szerencsefiában kiemelték az üde humort és a kitűnő szatírárt, amelylyel a bohózat célját a lehető legjobban elérte, addig a Rablólovaggal szemben komoly irodalmi igényekkel léptek föl. A kritikák közül a legérdekesebb August Bruniusé, aki egyúttal a modern magyar drámai irodalomról is próbál ítéletet mondani. «Már több ízben volt alkalmunk — írja a Svenska Dagbladetben — csodálkoznunk a magyar drámairodalom előszereteten a hihetetlen és lehetetlen cselekvények iránt. Hogy ez nemzeti vonás és nemcsak véletlen összetalálkozás, arról bizonyosságot szereztünk a tegnap esti bemutatón. *Biró Lajos Rablólovagjának* éppen olyan mondaszerű a cselszövénye, mint a Vasateater nagy slagerjének a Szerencsefiának. Itt is, ott is a szerencselovagok túlságos, szinte erkölcstelen dicsőítése képezi a vígjáték alapeszméjét. De míg az arisztokrata szabólegény szimpatikus egyéniség tele humorral és deákos kalandvággyal, addig dr. Kürt, akiből hiányzik minden fantázia és humor, minden tekintetben csak egy közönséges csaló. Jó pénzért arra is képes, hogy elárulja azt a nőt, akit szeret. Ennek a szerelme végül mégis megmenti, mint Solveig megmenti Per Gyntet, de érthetetlen módon ezek után kifosztja az ő arisztokratáit. Igazán nehéz jellemezni e különös vígjáték stílusát. Az első felvonás és a második nagy része csodálatraméltó szenzációs dráma, leleményes és érdekfeszítő, hogy szinte a Tűzpróba és más hasonló francia

dráma elhalványul mellette. De a második felvonás végén a szerző elejti a fonalat, eltéveszti a színi logikát, szentimentális lesz, sőt nem egyszer nehézkesen lassú. A harmadik felvonásban Bernhard Shaw tesz névtelen látogatást, bedugja olykor a fejét, mond egy-két paradoxont, hogy végül aztán a magyar maradjon úr a színen. Az egész, nyugodtan mondhatjuk, semmi más, mint technika és azért nagyon is kitűnő színjátszást követel, hogy hiányai le ne lepleződjenek». A Dagens Nyheter kritikusa «erős hatásúnak» mondja a darabot, de úgy találja, hogy épen e hatás kedvéért sokat áldozott föl a szerző a valószínűségből; «a szellemes szerző kevessebbel érte be, mint azt egy-két hatásos jelenete után róla föltételeztük». Sven Söderman¹ «szenzációs» nevezi, amely váratlanul bohózáttá változik. «A cselszövénye olyan, mint a folytatásos regényeké... Új volna Kürt alakja... De még ez sem új, mert a francia irodalomban már 40 évvel ezelőtt előfordult... különben ez a magyar eredetű darab alig képvisel valami irodalmi értéket.» E nagyigényű kritikák után szinte egyedül áll az Aftonbladet véleménye, amely tökéletes komédiának nevezi, az ú. n. «klasszikus» minták után tervezve és kidolgozva... «A cselekvény szálait ügyesen szövi a szerző és csiklandozó érdeklődést kelt az első felvonásával. A párbeszéd a legtöbb helyen kitűnő és az egyes helyzetek művészi ügyességről tanuskodnak.»

A Rablólovag hűvös fogadtatása nem riasztotta vissza a Svenska Teater igazgatóságát attól, hogy a következő szezonban újabb magyar darabot mutasson be a stockholmi közönságnak. *Lengyel Menyhért* és *Biró Lajos Cárnojének* premiérje igazi irodalmi esemény volt. A bemutatón megjelent a svéd trónörökös nejével és Károly svéd királyi herceg, valamint a svéd főváros irodalmi és művészi előkelősége. A Taifun tüneményes sikere még élénk emlékezetében volt a stockholmiaknak, és most Lengyel Menyhértnak Biró Lajossal való szövetkezéséből sokat vártak és várakozásukban nem is csalódtak. August Brunius, aki még május hóban oly kevés bizalommal volt a magyar drámaírást iránt, a többek között ezeket írta a bemutatóról: ² A Svenska Teater pénteki premierjével igen nagy és jól megérdemelt sikert aratott. A közönség ilyen tetszésnyilvánulása a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, és ami különösen kiemelendő, művészi szempontból teljesen megérdemelt volt. Ezzel természetesen nem akarjuk azt mondani, hogy a darab elsőrangú művészi munka, inkább pompás hangulattal és rendkívül éles megfigyeléssel íródott és az egésznek összefoglalása határozott technikára mutat, mely minden pillanatban biztosan számít a színpadi hatásra.» Ezután igen jó párhuzam következik a Taifun és A cárnő között. Részletezi a darab tartalmát is és megdicséri a rendezést. A többi kritika már nem olyan kedvező. Erősen érezzük a svéd kritikusoknak azt a jellemző sajátosságát, hogy keményen bánnak el az idegen termékekkel. Így a Dagens Nyheterben ezeket olvassuk: «A darabnak semmi más célja

¹ Stockholms Dagblad.

² L. Világ 1913 dec. 12-iki számában írt rövid ismertetésemet. (A cárnő Stockholmban.)

nincs, mint a szórakoztatás; francia vígjáték-technika egy primadonna szerep körül... Operettpszichológia történeti kosztümben. A hősnő első sorban császárnő és csak másodsorban asszony. E két pólus között oszcillál a darab lélektana ép oly szabályossággal, mint a villamos reklámtáblák fölvilágítása és elalvása.» De nem tagadja el, hogy a darab a közönség előtt nagy sikert aratott. A Stockholms Dagblad is tagadja a darab irodalmi értékét. «A Taifun szerzője — írja a névtelen kritikus — tehetséges tanítványa a modern francia szenzációs drámaíróknak. A darab a régi Scribe-típusú történeti cselszövényes darabok egyike à la Sardou módosítva és olyan precíz technikai szerkezettel, mint egy óramű... Az egyszerű szerelmi cselszövény egy mondaszerű történeti háttere rajzolódik... egy «Haupt und Staatsaktion», amely semmi időbe és semmi országra nem illik...» Olle Holmberg az Aftonbladetben ugyancsak a darab technikai virtuozitását hangsúlyozza. A Svenska Teaterben azonban hosszú ideig telt ház mellett ment a darab, amely nemsokára megkezdte vidéki körútját is. Így a többek között 1915 március 24-én kerül szíre Malmöben. A Syd-svenska Dagbladet hosszú méltatást írt a darabról. A stockholmi lapok után hangsúlyozza Scribe és Sardou hatását, sőt még némi Strindberg-hatást is vél fölfedezni. Általában a kritikus nagyon lekicsinylően beszél a két szerzőről, kiket majd «ügyes cégnek a Dunamonarchiából» majd fezőröknek nevez; a darabot pedig egyszerűen csak magyar exportnak nevezi. Hosszadalmas írásából csak a következőket érdemes megemlíteni: «A szerzőknek sikerült technikailag tökéletes művet alkotni. Lengyel ügyes és praktikus drámai építőmester, de nem építőművész. A homlokzat ragyogó, a berendezés azonban szegényes. Az egész darabra a rokokó boudoirillatú puderfelhője nehezedik.» A kritikus haragját megértjük, ha megtudjuk, hogy ezt a nagykiállítású darabot igen szegényesen adták elő Malmöben és maguk a színészek is csak olcsó operett-sikerre törekedtek.

A Svenska Teater úgy látszik, a magyar színdarabok főpártfogója lett Svédországban, mert a háborús szezont is magyar mű előadásával *Molnár Ferenc Farkasával*¹ kezdte meg (1914 november 21-én). A svéd kritikák a már ismert ellenvetéseket teszik meg. Sven Södermann² ismét fölhozza, hogy «a darab nagy virtuozitással van megírva, nem egy jelenete telve humorral és szellemmel, de egészben véve mégsem jelentős irodalmi termék», a szerző inkább csak a színi hatások után törekszik. A Scenisk konst³ színházi folyóirat Molnár Ferencet osztráknak nevezi és Artur Schnitzlerrel hasonlítja össze. M. F. osztrák, mint Schnitzler Artur — olvasunk itten — és közös jellemvonása ez utóbbival, hogy szintén erős tehetsége van a különös mese feltalálásában, amely gyakran szélsőségekben nyilvánul és keresi a szenzációt. Testőre világosan mutatja törekvését a nem sejtett hatások után és a Farkasnak is megvan a maga szenzációs motívuma, amely inkább zavaró, mint drámai hatású. Molnár nem mélyed

¹ Sagan om vargen (Mese a farkasról) címen.

² Stockholms Dagblad.

³ Scenisk konst. 1914. I. füz.

el jellemzéseiben, mint Schnitzler, de szellemesebb tolla van és éles színi tekintete. A hosszú álomfölvonás mégsem sikerült drámai forma és az északi közönségre kissé különösen hat. A darab sajnos hamar letűnt a színpadról. A Dagens Nyheter még lesújtóbb ítéletet mond a darabról. «Molnár Ferenc komédiája nem egyéb, mint egy jelentéktelen házassági epizód, ami a félig bolond, féltékeny férj és az ép oly szép, mint erényes feleség között történik.» A kritikus részletezi a darab tartalmát és megdicséri Molnár ügyességét a színi hatások megalkotásában, de inkább ekvilibristának, mint művésznek tartja a drámaírás terén.

Az 1914/15. évi színházi szezonban még egy magyar darabot mutatott be a Svenska Teater és pedig Földes Imre «Halló» c. vígjátékát, január 22-én. A színház vezetősége bizonyára arra számított, hogy a háborús érdeklődés, amely Magyarországra felé irányította a svédek figyelmét, a magyar katonadarabot is lelkesen fogja fogadni. Reményében azonban csalódott, mert a Halló Stockholmban megbukott. «A darab eszméje — írja a Stockholms Dagblad — jó alkalmat szolgáltatott volna fantáziával megáldott vígjátékírónak. De nem mondhatjuk, hogy az ismeretlen drámaíró, akit Földes Imrének hívnak és magyar származású, erre termett volna. A dialógus nyers és tompa, a cselekvény vontatott, és még annyi logika sincs benne, amennyit egy vígjáték megkíván... A darab nagyon emlékeztet a speciális német vígjátékokra.» Gunnar Bjurman kedvezőbben írt a darabról a Svenska Dagbladetben. Megdicséri a szerző nagyszerű eszméjét, találékony-ságát és humorát, s csak azt sajnálja, hogy a darab végül a szokásos bohózzattá laposul. A bemutatót a közönség igen langyosan fogadta és nem sokáig maradt a műsoron.

Nagyobb érdeklődés kísérte Az ördög (Djävulen) premierjét március 3-án a stockholmi Intima Teater-ben. A kritika itt is megróttá a fantázia túlságos csapongását, amely a svédek szerint a modern magyar darabok főjellemvonása. August Brunius szerint¹ «az egész egy nagy bohózat, amelyben a szerző a Mefisztót adja, játszik az emberi sorssal, elég csúful, néha szellemesen, de többnyire banálisan. Úgy látszik, hogy ez az ördög unatkozik, ... belecsimpaszkodik néhány szerény emberbe, nem engedi el őket, ... játszik velök, csalogatja, majd eltaszítja. Nem is olyan nagyon örül, midőn sikerül néhány egyszerű kombinációja, amit — zárjel közt mondva — egy halandó is könnyen utána csinálhatott volna.» A kritikus igen dicsérőleg emlékszik meg a precíz előadásról. Hasonló szellemben írtak a többi nagy svéd napilapok is. Érdekes kiemelni a Dagens Nyheter kritikáját, mely részletesen foglalkozik az ördög alakjával. «A darab sorozata a színpadi trükköknek egy eszme és egy alak körül, aki félig mint szimbolum, félig mint szalonbűvész lép föl. Lehetett volna neki is nevet adni, mint a darab többi személyének, mert alapjában véve nem más, mint egyike az irodalom oly gyakori Mefisztó-típusainak, akik szellemeskednek és zsonglörködnek a közönség előtt az ő emberismeretükkel és szellemi

¹ A Svenska Dagbladet 1915 márc. 4-iki számában. Ezt a kritikát már röviden megemlítettem az Irodalomtörténet Folyóiratszemléjében. 1915. 217. l.

fölényükkel. De mivel ő egy misztikus szimbólum is, így névtelen marad és a színlapon mint a félelmes ördög szerepel. Mit is szimbolizál ez az alak? Legelőször a hipnotizáló hatalmat az emberekben, amely megnyilatkozik belsejükben és összehozza őket; azt a hatalmat, amelyet nem mernek elismerni, a győzedelmeskedő tarmészetet . . . A darab egy egyszerű szerelmi komédia, bűvészmutatványként előadva . . .

Rövid néhány év alatt tehát kilenc magyar darab került színre Stockholmban, nem számítva néhány jelentéktelen operettet.¹ Igazi nagy sikert csak a Taifun, a Cárnő és részben a Szerencsefia aratott. A svéd kritika általában hűvösen fogadta a magyar exportot, mint ahogy a svédek többnyire bizalmatlanok minden keleti idegennel szemben; de az tagadhatatlan, hogy e darabok erősen fölkellették a svédek figyelmét a modern magyar irodalom iránt.

LEFFLER BÉLA.

Kérelem Tompa Mihály levelei ügyében. E cím alatt az «Irodalomtörténet» f. é. 3—4. füzetében (153—154. l.-on) közzétett felhívást megismételve bizalommal fordulok még egyszer kartársaimhoz s a Magyar Irodalomtörténeti Társaság minden tagjához, hogy aki Tompa eredeti levelének vagy akár a legjelentéktelenebbnek tetsző kéziratának is birtokában van, azt eredetiben vagy betű szerint hű másolatban hozzám juttatni s aki ilyenről tud, erről alulírottat, értesíteni sziveskedjék. Kérésem sürgős, mert a gyűjtést ez év végével be kell fejeznem.

Tisztelettel s egyben hálás köszönettel tudatom, hogy társaságunk tagjainak önzetlen támogatásával is, immár a 700-hoz közeledik az eredetiekről lemásoltam Tompa-levelek száma, pedig a Kisfaludy-Társaságtól nyert megbízatásomkor alig mertünk 500-nak felkutatásánál és megmentetésénél többet remélni.

Dr. WALLENTINYI DEZSŐ.
főgimn. tanár, Rimaszombat.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Takáts Sándor: *Rajzok a török világból*. Budapest, 1915. I. k. VIII + 438 l.; II. k. 463 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 10 korona.

Szerzőnk tárcákból, felolvasásokból ismert cikkeit kibővítve, újakkal megtoldva összegyűjtötte és a közönség kezébe adta. Egy fél emberöltő aprólékos, kutató munkájáról számol be; a családi levéltárak kevésbé ismert poros írásából rajzolja meg hazánk történetének másfél századát: mozaik-szerű, egymásmellé illesztett színes képekben. Novellisztikus rajzokban vonul el előttünk a hódoltság korának minden típusa: lesve, portyára indulnak a végek vitézei, fájós fejet okozva a frigyért és békéért lelkesülő

¹ Így 1909-ben *Bakonyi és Kálmán Tatárjárása* került színre az Oscars Teaterben. 1913 tavaszán pedig *Martos és Rényi: A kis grófja* vonzotta a stockholmi operettkedvelő közönséget.

budai basáknak. Megismerjük a követek járását, a fogságba esett vitézek szenvedéseit, a szomszéd török és magyar urak vendéglátó szívességét. Végignézzük a békés polgárok vásárútését, a pásztornépekkel átszáguldjuk a rónát s hallgatjuk a molnáros emberek zakatoló malmait. Nem maradnak el az íródeákok és énekesek sem, a hódoltság korának e magyar szívű igaz érzésű levélírói.

A leveleket, melyek a XVI. századnak legbecsesebb kincsét teszik, melyekből sugárzó magyar érzés és nemes gondolkodás árad felénk, ezek a diákok írták. Legtöbbjük, mint énekes vándorló diák a szegény kolduló soron kezdte életét, s ha szerencséje akadt iskolamester lett, ki a városok és végházak gyermeknépeit oktatta az énekre és istenes tudományokra. Ezek legnagyobb részt «paraszt diákok» voltak, mivel a magyar nyelven kívül más nyelvet nem tudtak. A műveltebbek és tanultabbak a nagyúri kastélyokban kaptak tanítói állást, ahol is a szomszéd és rokon úri családok gyermekeit, a leendő zászlósurakat és feleségeiket tanították. Helyük az udvari személyzet sorában mindig kiváltságos volt. Ezek a diákok nagyobb részben főuraink költségén külföldet járt művelt, tanult emberek voltak, kik az irodalmat is művelték, pártfogó és kenyéradó uraik előtt képzettségüket könyvírással bizonyították. Számtalan eddig ismeretlen illetén munka van egyes családi levéltárakban, főleg a Nádasdyak és Batthyányak birtokában. Így, hogy példát is említsünk, Abádi Benedek diák Sylvester Uj Testamentumán kívül 25 munkát nyomtatott Nádasdy Tamás nyomdájában. A Batthyány, Istvánffy, Forgách, Thurzó családok irodalmi érdemei, még nagyrészt e levéltárak feldolgozatlan anyagában elrejtve várják a kutatót.

Diákos embereink legelőkelőbbjei azonban mégis csak a levélírók, e bizalmas benső emberek voltak, — uruk és asszonyaik titkainak tudói, — kikre az a kényes feladat hárult, hogy a családi és magánlevelezés nehéz tisztét ellássák. Ezek a magyar nyelven kívül több nyelvet tudtak s külön rendet, a «diákrendet» alkották. Ezek a diákok rakták rá a gondolatokra a stílus csinját és hímjét és teremtettk meg a XVI. század magyar levélírásának bizalmas, meleg hangulatát, mely az egyes levelekből felénk árad. Ilyen levélíró diákok voltak: Zrínyi Miklósé: Székely Márton; Török Bálintnéé: Földváry Bálint; Batthyány Boldizsáré: Pattantyus Márton; Istvánffy Miklósé: Antal diák; a Nádasdyaké: Szentgyörgyi Gábor, kinek tudományát igen nagyra becsülték.

E diákok látták el a basák és véghelyek levelezését is. A budai és a hazánkban lévő többi basák magyar nyelven leveleztek. Feladatuk nem volt könnyű, tudniok kellett törökök s ismerniök a diplomaták és országintéző nagy urak gondolatvilágát. Hogy ezek is megfelelték tisztöknek, mutatja az a kötet levél, mely a budai basák magyar levelezését tartalmazza.

E rövidre fogott tárgyi ismertetésen kívül meg kell említenünk, mint a mű egyik főérdemét, hogy olyan zamatos magyarsággal van megírva, melynek zenéje csengve-bongva lopja magát fülünkbe.

VELLEDITS LAJOS.

A magyar nemzet története a költők dalaiban. Összeállította *Benedek Marcell*. Budapest. 1915. 220 l. Franklin-kiadás. Ára 3 kor. 20 f. (E könyv jelen első kiadásában a 63,125/1915. sz. min. rendelettel középiskolák számára segédkönyvvül engedélyeztetett.)

Az a törekvés, melyet e szemelvénygyűjtemény összeállítója maga elé tűzött, hogy t. i. multunkat a költészet tükrében is láttassuk: nem mai keletű. Felbukkan már a különböző antológiákban. Komáromi Lajos egy ünnepi előadásának is ez a tárgya (Ezeréves multunk a nemzeti költészet világánál). Nemzeti Névelés. 1916. évf. és külön.); de van egy határozottabb nyoma is abban a kis alkalmi könyvben, melyet annak idején a Magyar Írók Kiadó Részvénytársasága tett közzé «Ezer év verseiben. 896—1896». (Budapest. é. n. 92 l.) címen. Ez a gyűjtemény harmincegy költő negyvenhárom versét foglalja magában s négy korszakra csoportosítva adja az anyagot (—1301, 1301—1526., 1526—1800., 1800—1896.). Az itt kiadott történelmi vonatkozású költemények közül mindössze kilenc van meg a most megjelent kötetben. Benedek Marcell gyűjteménye huszonhárom megnevezett és tíz névtelen szerző nyolcvankilenc versét nyújtja s jobban alkalmazkodik a szokásos korszakbeosztáshoz. (Hún-mondák, A honfoglalás kora., Az Árpád-házbeli királyok kora., A vegyesházbeli királyok és a Hunyadiak kora., Török világ, német világ., Kuruc világ. A «csöndes évek»., A nemzet ébredése., A szabadságharc., A szabadságharctól a kiegyezésig.) Az egyes korszakokra jellemző szemelvények előtt a történelmi háttért ismertető, rövid tájékoztatás olvasható.

A költemények egészben véve helyes érzékkel vannak kiválogatva. Az elmúlt idők kisebb-nagyobb eseményeit, alakjait, hangulatát többnyire nagy költőink elismert szépségű művei tükrözik (Aranytól tizenkilenc, Petőfőtől huszonegy vers van a kötetben), bár kétségtelen — s az efféle gyűjtemény természetéből következik, — hogy sokan még néhány más, szép költői alkotásunkat is szívesen látnák benne. Benedek az eposzokból szándékosan nem vett fel töredékeket, aminek helyességén bizonyára vitatkozni lehetne. Kár, hogy az Erzsébet királynéről szóló költemények közül egy sincs a kötetben. Az 1860-ból való rövidke népdal mellé, mely Kossuth nevét is említi, — a következő kiadásban talán a műköltészet idetartozó gazdag anyagából is ki lehetne választani egy, e nagy emberünk emlékéhez illő alkotást. (Széchenyi és Deák jelentőségét méltóképen glorifikálják Arany és Tóth Kálmán ódái.). A könyv azonban mostani alakjában is igen jó szolgálatot fog tenni a kitűzött célnak.

BAROS GYULA.

Zuber Marianne: A hazai németnyelvű folyóiratok története 1810-ig. Irodalomtörténeti tanulmány. Német Philológiai Dolgozatok XVIII. sz. Budapest. 1915. 8°. 121 l. Pfeifer F. könyvkereskedése. Ára 4 korona.

Zuber Marianne könyve a XVIII. századbeli magyarországi német folyóiratoknak nagy alapossággal megírt külső történetét és pontos tartalmi ismertetését adja. Tárgyalásában magasabb szempontokat érvényesít. Mint az európai szellemi áramlatok képviselőit és terjesztőit fogja fel ezeket a

sajtótermékeket; nyomon követi minden egyes cikkben a szálakat, amelyek az akkori európai szellemi egységhez fűzik. Különösen sikerült ebből a szempontból a könyv első fejezete, a Windisch erkölcsi irányú hetilapjairól és a Pressburger Zeitung mellékleteiről szóló rész.

Igen helyesen magyar szempontokat is érvényesít, noha önmagában is jelentős a hazai idegen nyelvű sajtó története, különösen a XVIII. században, amikor sokkal fontosabb tényezője volt a magyarországi szellemi életnek, mint manapság. Ismerteti ezeknek a lapoknak az álláspontját a magyarsággal szemben. A hazai németnyelvű folyóiratoknak ezt a korszakát a magyar irodalmi törekvésekkel való párhuzamosság és barátságos kölcsönhatás jellemzi, a magyar sajtóban ekkor még nem ismerik fel a későbbi komoly vetélytársat. — Azt is vizsgálja, hogy mikép találtak visszhangra az akkori német időszaki sajtóban a magyar irodalom jelenségei. De ez a kérdésnek csak az egyik oldala. A sajtó történetében, minthogy a sajtó nem annyira új szellemi értéket ad, mint inkább aprópénzre váltja fel a nagy eszméket, a közönség ép olyan fontos, mint maga a lap. Mert a lap feltételezi a közönséget és értéke is főképen a közönségben van. Ki volt ezeknek a hazai német lapoknak a közönsége? Vajjon csak a magyarországi németek? Vagy, ami nagyon fontos a mi szempontunkból: a magyarság is? Annál, hogy ezek a lapok milyen állást foglaltak el a magyarsággal szemben, sokkal fontosabb, hogy a magyarság milyen állást foglalt el ezekkel a lapokkal szemben. Vajjon hatással volt-e az akkori német sajtó az első magyar folyóiratokra? Kérdések, amelyekre ugyancsak szerettünk volna feleletet kapni.

Nagyon zavaró a sok, néhol egész lapnyi német idézet; nem hisszük, hogy a szerző fordításában olyan sokat vesztek volna jellemző erejükből. Sőt a német folyóiratok vaskos köteteinek átolvasásával a szerző stílusába is nagyon sok idegenszerűség lopózott be.

Munkája végén a hazai németnyelvű folyóiratok bibliográfiáját és kronológiai jegyzékét adja 1810-ig, és több új adattal járul az eddigi kutatás eredményeihez. Növeli a könyv használhatóságát a betűrendes név- és tárgymutató is.

KÁDÁR JOLÁN.

Karl Lajos: Magyarország a spanyol nemzeti és a francia klasszikus drámában. Budapest, 1916. 8-r. 66 l. — Ára 2 K.

Milyen szellemi áramlat irányította a spanyol költők érdeklődését Magyarország felé, erre a kérdésre iparkodik megfelelni a szerző tanulmánya. Az anyagot két spanyolországi utazása alatt gyűjtötte. Kedvezőtlen közlekedési viszonyok a harmadik utat egyelőre megakadályozták. Főforrása természetesen Schaeffer kétkötetes munkája volt a spanyol nemzeti drámáiról. Összeállításában nem az összehasonlító irodalomtörténet szempontja vezette. E helyett a történeti eseményeknek az irodalmi áramlatokra való behatását kutatta, az irodalmi hagyomány és a nemzeti ízlés szerepét tanulmányozta.

Magyarországra a középkorban a nyugati írók figyelmét a szentek

életírásai terelték. A XVII. század spanyol drámaírói általában két forrásból meríthették a Magyarországra vonatkozó ismereteket: a szentek középkori életéből és az egykorú magyar-török haditudósításokból. Magyar vonatkozású színműveik tárgya, hőse történeti vagy költői személy. Vallásos vagy világi drámában szerepelnek. Mindkettőben a magyar vonatkozásokat egy századnál hosszabb időre meghonosította a spanyol nemzeti dráma megteremtője: Lope de Vega. Vega a magyar történelem nagyjai közül szerepelteti Erzsébetet, Anjou Károlyt, Endre királyfit, Hunyadi Mátyást, Kapisztrán Jánost. Regényes tárgyú magyar vonatkozású darabjainak hősei: Rolando de Hungria, Oliverio de Transilvania és egy névtelen magyar király (Rey de Hungria). Szerző utal az idevágó darabok forrására vagy a hasonló tárgyú földolgozásokra. Tartalmukat elemzi és megállapítja, hogyan tükröződtek a magyar történelem eseményei a spanyol drámaíró lelkében; teremtképezelete milyen költött eseményekbe szőtte Magyarország vagy regényes magyar hősök nevét. Egy másik csoportba Vega azon színművei tartoznak, melyek forrása az irodalmi, költői hagyomány. Magyar vonatkozást szerző két színdarabban talált azok közül, melyek forrása olasz vagy francia eposz, illetőleg regény. Vega a magyar történelemben sok oly jellemre, eseményre talált, mely összhangban volt nemzetével, egyéni ízlésével, a spanyol dráma és színpad követelésével.

Vega utánzói magyar tárgyú történeti vagy regényes drámákat gyakran írtak. Ezek közül a szerző kiemeli Roxas Zorilla, Matos Frago és Antonio de Zamora egy-egy darabját. A XVII. század hadieseményei tükröződnek Bances Cándamo és kortársai magyartárgyú drámáiban. Alkalmi darabok, Spanyolország és Ausztria uralkodóinak családi összeköttetései miatt érdekelhették az egykorú színházjáró közönséget. Zamora magyar vonatkozású, vallásos, egy szentet dicsőítő drámája fogyatkozásuktól nem ment. Szerző még elsorol néhány kétes vagy névtelen szerzőtől való spanyol darabot.

A XVII. század francia drámaírói Magyarországról a spanyol irodalom útján szereztek fogalmat. A magyar történeti vagy regényes tárgyú francia darabok spanyol forrásokra utalnak. Onnan vették át a magyar-török háború eseményeinek említését, a keresztény hősök dicsőítését. A szerző ismerteti La Caze, Boisrobert, Rotrou idetartozó darabjait. A XVIII. század gazdag francia drámairodalmában, a spanyol hatás elenyésztével, alig van magyar vonatkozású darab. Valóban érdekes kulturtörténeti kuriózumok ezek a magyar tárgyú dolgok. A nagy filológiai apparátussal megírt füzet Függelékében magyar szentek vatikáni képeiről szól a szerző. Ezek között Szent László és a kísértő ördög jelenete egyik eddig ismert írott forrásban sem található meg.

Z. B.

Euripides drámái. II. kötet. (Kyklops, Heraklidák, Hekabe, Andromache, Ótalmkeresők, Trójai nők.) Fordította, bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta: Csengeri János. Budapest. 1915. 368 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 5 kor.

Csengeri János, a kolozsvári egyetem tanára, aki a múltban egyebek

között Aeschylos, Catullus és Tibullus átültetésével szerzett örömet a klasszikus irodalom barátainak, újabban a nagy görög tragikus költő, Euripides drámáinak lefordításával öregbítette érdemeit. A sorozat első része (mely az Alkestist, Jont, a két Iphigenia-drámát és a Bakchanszőket tartalmazta) még 1911-ben jelent meg, a mostani kötet mintegy a teljes gyűjtemény befejező részét adja. A munka rég kiállotta az erre illetékes kritika tűzpróbáját, újabb bírálásra tehát — legalább e helyen — nem szorul. Azért midőn a könyvet olvasóink figyelmébe ajánljuk, csupán egy megjegyzésre szorítkozunk. Csengeri a jelen kötet Előszavát a végzett munka feletti örömében ezzel a fölkiáltással kezdi: Hoc erat in votis! Legyen szabad remélnünk, hogy e szavaival nem mondott búcsút annak, a klasszikus és a magyar irodalom közti, nemes közvetítő szerepnek, amelyre való rátermettséget annyiszor behozonyította.

V. M.

Steinhofer Károly: A könyv története. II. rész. A könyv történeti fejlődése. (Iparosok Olvasótára. XXII. évf. 5.—6. szám.) Budapest. Lampel R. 1916. 94 l. Ára 1 kor. 20 f. — A szerző a magyar könyvnyomtatás és -kereskedelem történetét (l. Irod. IV. 64. l.) e füzetben kiegészíti a könyv általános történetével a legrégebb időktől a legújabb korig. Szól a könyv keletkezéséről, az ó-kor frott könyveiről, külső-belső berendezéséről, gyűjtőkről, könyvtárakról, kötésről, könyvdíszről, az írás és betű fajairól, a nyomtatás feltalálásáról és fejlődéséről, a jelennek idetartozó ezerféle mondanivalójáról; szóval mindenről, amit a könyvről s vele kapcsolatban el lehet mondani, s amit művelt iparosnak s általában művelt embernek erről tudnia kell és illik. Sajnos, az anyag gazdagságával a szerző nem tudott kellően megbirkózni s így füzetének igen sok aránytalansága van. Így például hiányos a könyvnek szakszerű leírása, viszont fölösleges adatok halmazát kapjuk olyan lényegtelen történeti jelenségeknek, melyek a kép egységét zavarják. Úgy látszik, a rendelkezésre álló források bősége vagy szűkszavúsága okozta ezt az aránytalanságot. Az adatok megválogatásában s a források megítélésében sem volt eléggé óvatos; innen származnak tárgyi tévedései (pl. Árpáddal hat köre metszett alaptörvényeket adat a székeknek, 19. l.). Öröndetes volna, ha ezek a fogatkozások, valamint a helyesírás következetlenségei s a gyakori sajtóhibák a füzet javított kiadásában már nem lennének meg.

T. V.

Id. Görgey István: Görgey Artur ifjúsága és fejlődése a forradalomban. Budapest. 1916. VIII+454. l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 6 kor. — E munka mintegy bevezető része a néhány évvel ezelőtt elhunyt szerző előbb (1885—1888) megjelent, «1848-ból és 1849-ből» című, háromkötetes emlékiratának. Megírását, illetőleg egybeállítását az a körülmény tette lehetővé, hogy még a szerző életében előkerültek (Szepes vármegye levéltárából) Görgey Artur — elveszettnek hitt — ifjúkori levelei. A könyv alapjában véve e levelek közlése s kiegészítése némi személyes vonatkozású és

kortörténeti följegyzésekkel, magyarázatokkal. Elsősorban a történetírók érdeklí s csak itt-ott — Petőfi, Vörösmarty és néhány más írónk nevével kapcsolatban — akadunk kisebb jelentőségű többnyire ismert, irodalomtörténetileg értékesíthető utalásokra. Ezeknek fölkeresését igen megkönnyíti a pontos Névmutató. A mű — már hősénél fogva is — megérdemli, hogy minél szélesebb körben olvastassék.

V. M.

Évkönyv. Kiadja Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat. Szerkeszti *Bánóczi József*. Budapest. 1916. 432 l.

Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat új Évkönyve a szokásos hivatalos közleményeken kívül számos szépirodalmi és tudományos dolgozatot foglal magában. Verseket írtak a kötetbe: Radó Antal (Hősök sírjai), Feleki Sándor, Kiss Arnold, Kova—Feuerstein Avigdor (Békeszimfonia); zsidó vallású magyar írók és tudósok jelentőségét fejtetik: Krausz Sámuel, Klein Miksa (mindkettő Bacher Vilmosról ír), Vajda Béla (Szabolcsi Miksáról), Eisler Mátyás (Simon Józsefről), Heller Bernát (Kármán Mórról). A többi cikkek közül általánosabb érdeklődésre tarthat számot: Patai József: Háborús héber költészet a biblia után és Fürst Aladár: Háborús mondák a bibliai hagyományban.

V. M.

Új füzetek és könyvek. *Balogh Ferenc*: *A debreceni református kollégium története*. Adattári rendszerben. Azaz a kollégium adattára a református konvent és egyetemes tanügyi bizottság által előírt pontozatok keretében. Debrecen, 1915. 782 l. Hoffmann és Kronovitz könyvnyomdája.

Békássy Ferenc: *Elmerült sziget*. Versek. Budapest, 1915. 119 l. Lampel R. bizománya. Ára 3 kor.

Szini Gyula: *A tűzfészek*. Regény. Budapest, 1916. 178 l. Légrády-kiadás. (Legjobb könyvek. 173. sz.) Ára 80 fill.

Szász Menyhért: *Bőrhárisnya, a cserkészek diadala*. Sopron, 1916. 184 l. Röttig G. kiadása. Ára 3 kor. 60 f.

Szomaházy István: *Mesék az írógépről*. Budapest, 1916. 32 l. Singer és Wolfner-kiadás. (Milliók könyve. 2. sz.) Ára 24 fill.

Farkas Pál: *Egy önkéntes naplója*. Budapest, 1916. 32 l. Singer és Wolfner-kiadás. (Milliók könyve. 3. sz.) Ára 24 fill.

Sebestyén Gyula: *A magyar rovásírás hiteles emlékei*. Budapest, 1915. 174 l. (Ívrét-alak. 18 műmelléklettel és 54 ábrával.) A M. Tud. Akadémia kiadása. Ára 30 kor.

Motz Atanáz: *Oswald von Wolkenstein élete és költészete tekintettel magyar vonatkozásaira*. Budapest, 1915. 91 l. Élet nyomda. A cisterci rend kiadása.

Solymossy Sándor: *A vadász temetése*. Egy népszerű kép származástörténete. Budapest, 1916. 25 l. Hornyánszky-nyomda. (Különlenyomat az Ethnographia 1915. évf. 4—6. számából.)

Szírbi Antal: A legmodernebb aesthetika. A régi és az újmódi költészet. — Rákosi Jenő, Ady Endre és táboraik a fiziológia szögéből nézve Budapest, 1916. 24 l. (Hoffmann J. nyomdája). Ára 1 kor.

Endrei Zalán: A Névtelen Jegyző. Szomorújáték egy felvonásban. Budapest, 1915. 44 l. Rényi K. kiadása. Ára 1 kor.

Ifj. Szász Béla: Háborús versek. 1915. Budapest, 1915. 30 l. Franklin-nyomda. (Az összes bevétel a vak katonáké.) Ára 50 fill. Megrendelhető az Országos Hadsegélyző Bizottságnál. Budapest. Országház.

Uray Sándor: Örökzöld koszoru hőseink sirhalmára. Debrecen, 1916. 160 l. Hoffmann és Kronovitz kiadása. Ára kötve 1 korona. Tartalom: I. Elmélkedések. II. Imádságok. III. Halotti Énekek, emlékversek. Búcsúztatók.

Jókai Mór: Egy nagy élet apró emlékei. II. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Kéký Lajos. Budapest. 1916. 64 l. Révai-kiadás. (Olcso Jókai: 211. sz.) Ára 40 fillér.

Jókai Mór: Petőfi eszmecsirái és egyéb följegyzések. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Baros Gyula. Budapest. 1916. 64 l. Révai-kiadás. (Olcso Jókai: 212. sz.) Ára 40 fillér.

France Anatole: Coignard abbé véleményei. Epikur kertje. Fordította Salgó Ernő. Bpest. 1916. 330 l. Révai-kiadás. (Világ-könyvtár.) Ára 1 K 90 f.

Finkeý Ferenc: Ellenvélemény a sárospataki akadémia áthelyezésének kérdéséhez. Különnyomat a Sárospataki Református Lapok 1916. évi 15. számából. Sárospatak. 1916. 96 l.

Palyánk hősi strjára emlékül. Kiadja a gyászoló család. (A hősi halált halt dr. Győre Pál budapesti ügyvéd, tart. hadnagy temetése alkalmából tartott beszédek gyűjteménye.) Máramarossziget. 1916. 16 l. Wizner és Dávid könyvnyomdája.

Mácsa János: A modern magyar dráma. Tanulmányok, jegyzetek. Ungvár. 1916. 56 l. (Szerző kiadása.) Ungmegyei könyvnyomda. Ára 2 kor. (Megrendelhető a szerzőnél: Budapest. VII. Dohány-u. 57. sz. III. 10.)

Bózsing Fanny: Rozmaring hercegnő. Regény. Budapest. 1915. 215 l. (Athenæum-nyomda.) A szerző kiadása. Ára 3 kor.

Herceg Géza: Végig Szerbián. Az osztrák-magyar, a német és a bolgár hadsereggel a balkáni harctéren. Budapest. 1916. 201 l. Athenæum-kiadás. Ára 3 kor.

Bródy Sándor: Új erkölcsök. A nap lovagja. Budapest. 1916. 252 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 4 kor.

Werner Gy.: Szerencse fel. Regény. 3 kötet. Budapest. 1916. 127, 126 l. (Egyetemes regénytár XXXII. 1—3. sz.) Ára 3 kor. 60 f.

Lőrinczy György. Az özvegy falu. Komáromi Katz Endre és Mühlbeck Károly képeivel. Budapest. 1916. 169 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor. 60 f.

Csergő Hugó: A mi szívünk asszonya. Regény. Budapest. 1916. 299 l. Dick-kiadás. Ára 4 kor.

Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem. Képek a középiskolából. Vértés Marcell rajzaival. Budapest. 1916. 185 l. Dick-kiadás. Ára 3 kor.

Kövágóeörsi Kuthy Béla gr.: Költemények. Kolozsvár. 1916. 58. l. Stief-nyomda. (Budapest, Kókai L. bizománya.) Ára 2 kor.

Pásztor József: Tűz! Háborús tréfák. 3. kiadás. Új párbeszédekkel. Budapest. 1916. 94 l. Légrády-kiadás. Ára 1 kor.

Lázár István: Eszter. Napkeleti történet. 3. kiadás. Budapest. 1915. 208 l. Szerző kiadása. (Rényi K. bizománya.) Ára 3 kor.

Lázár István: Hágár. Napkeleti történet. Nagyvárad. 1915. 103. l. (Budapest, Rényi K. bizománya.) Ára 2 kor.

Molnár Ferenc: Fehér felhő. Mirákulum 1 felv. 5 változásban. Budapest. 1916. 112 l. Franklin-kiadás. Ára 1 kor. 50 f.

Voinovich Emil: A mi hőseink. Tisztjeink hőstettei a világháborúban. V. E. vezetése alatt szerk. Veltzó Alajos. Közreműködtek: Reich Árpád, Benedek Elek és Benedek Marcell. A könyv díszítése Helbing Ferenc munkája. Budapest. 1916. 207 l. Franklin-kiadás. Ára 6 kor.

Kenedi Géza: Naiv emlékiratok. Budapest. 1916. 47 l. Franklin-kiadás. (Magyar Könyvtár. 809. sz.) Ára 30 f.

A világháború naplója. 8. sz. Az 1915 jún.—júl. események. Budapest. 1916. 94 l. Franklin-kiadás. (Magyar Könyvtár 785—6. sz.) Ára 60 f.

Ganghofer Ludwig: A zarándokút. Ford. Benedek Marcell. Budapest. 1916. 87 l. Franklin-kiadás. (Magyar Könyvtár 810—11. sz.) Ára 60 f.

Hegedűs István: Schaeus Ruinæ Pannonicae c. epikus költeménye. Budapest. 1916. 31 l. Akadémiai kiadás. Ára 60 f.

Új Nyelvemléktár. Bécsi kódex. Közzéteszi Mészöly Gedeon. Budapest. 1916. 272 l. Akadémiai kiadás. Ára 8 kor.

Jókai Mór: Görögtűz. Elbeszélések mindenféle igazhívő népek történetéből. 2 kötet. Budapest. 1916. 143, 200 l. Révai-kiadás. (Olosó Jókai 213—217. sz.) Ára 2 kor. 80 f.

Jókai Mór: Sirkőalbum. Budapest. 1916. 165 l. Révai-kiadás. (Olosó Jókai 218—219. sz.) Ára 80 f.

Jókai Mór: Humoros apróságok. Budapest. 1916. 61 l. Révai-kiadás. (Olosó Jókai.) Ára 40 f.

Gyökössy Endre: Honvéd. Új versek. Debrecen. 1916. 80 l. Csáky Ferenc kiadása. Ára 1 kor. 50 f.

Gábor Andor: A polgár és egyéb jelenetek. Budapest. 1916. 159 l. Dick-kiadás. Ára 2 kor. 50 f.

Szabó László: A modern ujságírás. Budapest. 1916. 221 l. Dick-kiadás. Ára 4 kor.

Bálint Jenő: Ópium. Elbeszélések. Budapest. 1916. 115 l. Népszava-kiadás. Ára 3 kor.

Vancsák János: Vér és vas. Versek, dalok. Budapest. 1916. 63 l. Népszava-kiadás. Ára 1 kor.

Szántó Róbert: A déli végeken. Költemények. Budapest. 1916. 57 l. Scholtz-kiadás. Ára 2 kor.

Farkas Pál. Az üteg. Egy önkéntes naplója. Második félév. Mühlbeck Károly rajzaival. 10. ezer. Budapest. 1916. 143 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor.

Földes Imre: Grün Lili. Vigjáték 3 felv. 2. kiadás. Budapest. 1916. 144 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 kor. 50 f.

Heltai Jenő: Family-hotel. Budapest. 1916. 64 l. Singer és Wolfner-kiadás (Milliók könyve 7. sz.) Ára 24 f.

Nádas Sándor: Kávéház. Vigjáték 3 felv. Budapest. 1916. 109 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 kor. 50 f.

Szomory Dezső: Hermelin. Színmű 3 felv. Budapest. 1916. 150 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor.

Tormay Cecile: A régi ház. Regény. Batthyány Gyula gr. rajzaival. 2. kiadás. Budapest. 1916. 239 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 4 kor.

Nagy Samu: A Kárpátokból. Háborús visszhang. Budapest. 1916. 74 l. Athenaeum-kiadás. (Modern Könyvtár 493—5. sz.) Ára 60 f.

Dobos István: Repülőgéppel a fronton. Egy hadipilóta feljegyzései. Budapest. 1916. 47 l. Athenaeum-kiadás. (Modern Könyvtár 499—500. sz.) Ára 40 f.

Bibó István: Nietzsche. Tanulmány. Budapest. 1916. 101 l. Athenaeum-kiadás. (Modern Könyvtár 501—4. sz.) Ára 80 f.

Ifj. Hegedűs Sándor: Az élet tüze. Kelet regéje. Budapest. 1916. 77 l. Athenaeum-kiadás. (Modern Könyvtár: 505—7. sz.) Ára 60 f.

Wilde Oszkár verseiből. Ford. Babits Mihály. Budapest. 1916. 50 l. Athenaeum-kiadás. (Modern Könyvtár. 508—9. sz.) Ára 40 f.

Nyáry Andor: Ahol a honvédek járnak. Budapest. 1916. 164 l. Benkő-kiadás. Ára 3 kor.

Felber Pál: Negyvennégyesek a világháborúban. Versek. Ő fensége József főherceg emlékezésével. Kaposvár. 1916. 157 l. (Budapest. Dick M. bizománya.) Ára 3 kor.

Lázár Miklós: Magyarok dalolnak. Budapest. 1916. 187 l. Dick-kiadás. Ára 3 kor. 50 f.

Kosztolányi Dezső: Bűbájosok. Novellák. Budapest. 1916. 266 l. Franklin-kiadás Ára 3 kor. 50 f.

Lakatos László: Tavaszijáték. Regény. Budapest. 1916. 240 l. Franklin-kiadás. Ára 3 kor. 50 f.

Kollányi Boldizsár: Vértoltok. Énekszó a fürgetegben. 1914—1916. Nagyvárad. 1916. 166 l. Szerző kiadása. (Budapest. Lampel R. bizománya.) Ára 4 kor.

Papp-Váryné Sziklay Szeréna: Háborús visszhangok. Költemények. Budapest. 1916. 112 l. (Keleti G., Gebauer Ernő stb. rajzaival.) Pfeifer F. bizománya. Ára 4 kor.

Hevesi Sándor: Egy magyar nábob. Színjáték 5 felv. Jókai Mór regényéből színpadra átdolgozva. Budapest. 1916. 147 l. Révai-kiadás. Ára 2 kor. 50 f.

Biró Lajos: A diadalmas asszony. Regény. 2. kiadás. Budapest. 1916. 156 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor.

Gárdonyi Géza: Szunyoghy miatyánkja. Regény. Budapest. 1916. 254 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 4 kor.

Szekfű Gyula: Mit vétettem én? Ki gyalázta Rákóczi? Budapest. 1916. 143 l. Dick-kiadás. Ára 2 kor. 50 f. (Második kiadása is van.)

Szép Ernő: Élet, halál. Budapest. 1916. 310 l. Dick-kiadás. Ára 4 kor.

Gulyás Pál: Mátyás király könyvtára. Budapest. 1916. 68 l. Franklin-kiadás. (Olcsó Könyvtár 551—2. sz.) Ára 40 f. (Ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 124 l.)

Díószeghy Tibor: Pajkos strófák. Budapest. 1916. 62 l. Müller J. kiadása. Ára 1 kor. 50 f.

Peterdi Andor háborús versei. 1914—1916. A költő arcképével. Budapest. 1916. 143 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor.

Szabolcska Mihály: Szivem szerint. Versek. 1912—15. Budapest. 1916. 157 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor.

Szederkényi Anna: Amig egy asszony eljut odáig. Regény. Budapest. 1916. 351 l. Athenæum-kiadás. Ára 1 kor. 90 f.

Herczeg Géza: Avanti. Képek az olasz harctérről. Budapest. 1916. 208 l. Athenæum-kiadás. Ára 3 kor.

Pogány Dániel: Az élet komédiája. Regény. Budapest. 1916. 183 l. Benkő-kiadás. Ára 3 kor.

Rózsa Dezső: Shakespeare látomása, halálának 300. évfordulóján. Drámai költemény. Budapest. 1916. 46 l. Franklin-kiadás. Ára 2 kor.

Shakespeare: A velencei kalmár. Ford. bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Radó Antal. Budapest. 1916. I, 69 l. Franklin-kiadás. Ára 3 kor. (A Kisfaludy-társaság új Sh.-kiadása. 13. sz.)

Shakespeare: Ahogy tetszik. Újból ford. Rákosi Jenő. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Alexander Bernát. Budapest. 1916. XXVIII, 158 l. Franklin-kiadás. Ára 3 kor. (A Kisfaludy-társaság új Sh.-kiadása. 16. sz.)

Helyreigazítások; 1915. évf. 209. l. 13 sor: kiadott helyett olv. előadott. — 328. l. 29-ik s.: 1895 h. olv. 1915. — 1916. évf. 57. l. 42. s.: 31 h. olv. 37. — 57. l. 17. s.: Altauernek h. olv. Altanernek. — 69. l. 22. s.: Torma h. olv. Tormay. — 74. l. 4. s.: Pittrof h. olv. Pitroff. — 80. l. 2. s.: N. h. olv. U. — 116. l. 2. s.: Karadzios h. olv. Karadsics. — 117. l. 12. s.: A «táncosnő» h. olv. «A táncosnő». — 118. l. 33. s.: Círusz h. olv. Cirkusz. — 120. l. 32. s.: Sajó h. olv. Hajó. — 125. l. 9. s.: Attarante h. olv. Attavante. — 129. l. 9. s.: elbeszélését h. olv. elbeszélés-kötetét. — 136. l. 24. s.: 12. sz. h. olv. 1915. évf. 12. sz. — 151. l. 1. s.: Árgád h. olv. Árpád. — 190. l. 5. s.: Bírói h. olv. Bíró. — 198. l. 11. s.: lét»arcai h. olv. létharcai. — 217. l. 17. s.: Gyula h. olv. Antal. — 227. l. 6. s.: Gemény h. olv. Kemény. — 230. l. 16. s. és 243. l. 2. s.: Szegfű h. olv. Szekfű. — 231. l. 24. s.: Móric h. olv. Mária. — 246. l. 28. s.: kártyázásról h. olv. Kártyavárról. — 254. l. 39. s.: Stripszky h. olv. Sztropszky. — 309. l. 15. s.: Hivatal által h. olv. Hivataltól közrebocsátott. — 341. l. 9. s.: élni h. élni fog.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

AZ «IRODALOMTÖRTÉNET» 1916. ÉVFOLYAMÁHOZ.

- a 49, 114; *Dalmady Győző* 391.
 (a), *A Szent-István Akadémia* 343—345.
 a —a. 404; *Háborús versek* 231; *Keresztény kultúra* 318; *Sebők Zsigmond* 319.
 A. A., *Jászkúnok énekelnek* 418.
 A. B. 299, 388; *Egy furcsa dráma* 299.
 Abádi (Ágoston János) 335.
 Abonyi, *Levelek* 144.
 Abonyi Lajos 87, 102, 197.
 Ábrahám Ernő, P., *Katonanóták* 66.
 Ábrányi Emil 79, 335; *Lord Byron* 267.
 Ábrányi Kornél 249, 350; *Edmund párbaja* 242.
A Cél 46, 113, 216, 299, 388, 412.
 Ács Mihály, *Zongedező mennyei kar* 234.
 Ács Sarolta, *Kiadatlan Shakespeare-fordítások* 329.
Actio curiosa 61, 193.
 Addison, *Spectator* 207, 317.
 Adorján Andor, *Görgei* 337.
 Ady Endre 51, 114, 122, 129, 132, 135, 137, 142, 144, 145, 229, 240, 252, 253, 309, 318, 335, 339, 388; levele Móricz Zsigmondhoz 72; kolozsvári kritikusaírói 238; — és Gyóni Géza 243—244; — és Rákosi Jenő 249; magyarsága 323—324, 324; *Gyűlölet és harc* 224, *Az én kálvinistaságom* 332; *Egy ifjú költő* 332; *A föltámadt Jókai* 332.
 Aeneas Sylvius, *De duobus amantibus* 5, 6, 81, 84.
 Ágai Adolf 302, 315, 330, 337; *Por és hamu* 174; *Egy magyar Hansen* 293; *Új hantok* 293.
 Agárdi László, *Kemény Zs. és az alvasók* 57, 196; *Kemény Zs. és a papság* 237—238; *Kemény Zs. idealizmusa és realizmusa* 338.
 Ágner Lajos, *Magy. irodalomtört. tárgyú cikkek az 1914—5. évi középisk. érteztőkben* 75.
 Ágoston János 335.
A Gyűjtő 216.
A Hét 46, 113, 216—217, 299—300.
 a. j. 57, 58, 129, 231, 317, 318, 319, 404, 405; *Bánk bán százötvenedszer* 232; *Hetven év* 318; *Széljegyzetek a kath. sajtó ügyéhez* 405.
 Akadémia, *Magy. Tud.* 47—48, 49, 74, 115, 119, 120, 140, 186, 192, 195, 199, 210, 220, 245, 303, 306, 343, 394; tagjainak irod. munkássága 1915-ben 218; nagy jutalom 342; új tagjai 342.
Akadémiai Értesítő 48—49, 56, 114, 218, 305—306, 391.
 Akáts Ferenc 420.
 Á. L. 155.
 Alapi Gyula, *Ki volt az «Aranyember»?* 74—75.
 Alba Nevis, *Bibor* 339, 388.
 Albini, *Die gefährliche Tante* 236.
 Aleph, *Az Ady Endre kálvinistasága* 335.
 Alexander Bernát 44, 68, 138, 153, 197, 198, 200, 248, 255, 333, 401, 422; *Megemlékezés Kármán Mórról* 116; *A világírod. és világháború* 162; *Jelentés az 1915. évi Greguss-jutalomról* 227; *Die Zukunft d. Theaters* 248; *Aus d. Zeit d. Türkennot* 248; *Voinovich G. Madách-könyve* 325; *Warum Lustspiele altern* 334; *Shakespeare a világírodalomban* 392—393; *Hamlet* 394; *S. Sebők* 416.
 Alexics György 321.
 Alfa, *Budapest* 122.
 Alkotmány 49—50, 114—116, 145, 219—220, 307—308, 391—392.
Allgemeine Rundschau 306.

- Allgemeine Zeitung* 173.
Almanach Nemzeti 241; *Az OM. IKE.*
Háborús —-ja 303, 329; *Somogy-Tolnai Hadi* 503.
 Almási Tihamér 325.
 Alscher Ottó 314.
Alshakespearai drámák 57.
 Alszegehy Zsolt 61, 66, 119, 127, 128, 134, 147, 193, 197, 202, 236, 240, 241, 257, 258, 259, 326, 342, 412; *A magy. reformáció és antireformáció temetési énekei* 234—235; *Felelet Trócsányi Z.-nak* 322.
 Altaner, Bruno *Dietrich v. Bern in d. neueren Lit.* 57.
 Amade László 276 279 320.
 Ambrosius 63.
 Ambrus Zoltán 126 391; *A holnap irodalma* 145; *Görgei A. leveleiből* 305; *Irodalmunk Németországban* 339.
 Aminov, Iván 123.
 Ammianus Marcellinus 172.
 Amos Vilmosné, *Mesés délutánok* 139.
 -án 47, 120, 221, 302, 304, 390.
A Nap 46, 114, 217, 300.
 Andaux, Marguerite 120.
 Andor József 129, 318, 344; *Kultúránk válsága* 58, 129, 232.
 András herceg 144.
 Andrassy Gyula gr. 306, 385; *Kinek bűne a világháború?* 217.
 Andrassy Miklós 384.
 Andree Károly 173.
 Angerianus 84.
 Angyal Armand 344.
 Angyal Dávid 153, 257, 259, 322, 422.
 Anka János 115, 308, 404; *A háború költője* 58; *A Szózat költője — Grün Lili* 115; *Bánk bán* 116; *A jövő irodalma* 307—308.
 Anonymus 35, 36, 233.
 Antal Géza 127.
 Antal Miklós, *Hangulatok* 385.
 Antropp, Theodor, *Wiener Theater* 138, 247, 333, 334.
 Ányos Pál 399; *Im koporsód ajtajánál* ... 128.
 Apácai Cseri János 419.
Apollonius históriája 202—203.
 Apor István b., könyvtára 63.
Apor-kódex 189.
 Apponyi Albert gr. 302, 304, 318, 325, 344; *A ker. világnézet és tudományosság* 344.
Aradi Kölcsey-Egyesület Évkönyve 413.
 Aranka György Magyar Nyelvművelő Társasága 363—376.
 Arany-család, nemessége 391.
 Arany János 20, 42, 45, 51, 52, 53, 70, 102, 117—118, 137, 162, 189, 196, 212, 222, 243, 263, 316, 325, 387, 394, 408, 418, 424; *bécsi útja* 76; *levelezésének jegyzéke* 176; *egy adat életéből* 203—204; *Shakespeare és —* 227—228; — és *Gyulai első találkozása* 236; — és *a helyesírás* 241; *leveleiből* 241; *a csehekről* 249; *humora* 312; *Telemrehívás* 48, 64, 69, 136, 139, 317; *Szondi két apródja* 107—108; *Toldi* 140, 156, 228, 403—404; *Toldi Szerelme* 170, 412; *Toldi Estéje* 170, 321; *Zách Klára* 166; *Török Bálint* 166; *A tetélleni halom* 166, 196; *A képmutogató* 291—293, *személyes vonatkozásai* 167—179; *Bolond Istók* 169, 310; *Endre királyfi* 170; *Buda halála* 170, 423, *csodás elemei* 196; *Őszikék* 179, 228; *Előhang* (Csabához) 196; *Pázmán lovag* 279; *Szibinyáni Jank forrásaihoz* 288—291; *Falu bolondja* 310; *Macbeth-ford.* 222; *A hegedű* 421.
 Arany János-Társaság 212.
 Arany Juliska 174, 293.
 Arany László 175, 176, 177; *Déliababok hőse* 329.
 Arányi Erzsébet 240.
Arbeiter-Zeitung 306—307.
Archaeologiai Értesítő 267.
Archivum, Magyar Zsidó Hadi 329, 413.
Árgirus 140, 325.
 Ariosto 17, 287—288.
 Aristophanes 334.
 Aristoteles 225.
 Arpad, *Lustig-traurige Zensurgeschichten* 56.
 Artim M. 188.
A Társaság 217, 300—301.
A Tett 114, 217, 254, 301.
Athenaeum 50, 160, 200, 263, 307.
 Attila 411; *kincsének felirata* 404.
Auróra 151, 403.
Auróra-kör 396.
Az Est 47, 48, 115, 116, 117, 220—221, 247, 301, 388—389.
Az Élet Könyvei 119, 210, 349—350.
Az Érdekes Újság 46—47, 116, 304.
Az ky Wethy Seghedelmet ... 75.
Az Újság 47—48, 117—121, 221—223, 302—305, 389—391.

- B. 173; *Madarász Flóris* 134.
 B. A. 139, 248; *Sárossy Gyula* 249.
 Baán Achilles, Nádasdi, *Malonyay Dezső* 300.
 Babinger, Franz 296.
 Babits Mihály 51, 122, 134, 135, 136, 142, 144, 198, 229, 241, 255, 257, 259, 333; *Miatyánk* 79; *Játszotam a kezével* 122, 319; *Wilde O. verseiből* 318; *Recitativ* 319, 332—333, 333, 339; *Fiamhoz* 333; *A fiatal katona* 333; *Husvét előtt* 333; *Shakespeare-ünnephez* 333; *A m. irodalom helye a világirodalomban* 339.
 Bacon, Corinne, *What makes a novel immoral?* 409.
 Badics Ferenc 79, 285, 306.
 Bajoni Kata 85.
 Bajtay Mihály, *Gyöngyvirágkisasszony* 68.
 Bajza József 65, 89, 151, 186, 226, 281, 284, 285, 286, 289, 336; levele anyjához 322; *Epigramma theoriája* 281, 283, 285.
 Bakchylides 213.
 Bakonyi Károly, *Mágnás Miska* 252, 330.
 Baksa Sándor 51—53, 63, 69—70, 70, 71, 73, 140, 148, 180—81, 183, 197, 258, 316, 335, 392, 417; kiadatlan munkái 47; — gyász-ünnepély 48; egyes művei 51—53; élmények és emlékek költészetében 311—312; *Dáma* 70, 181, 316; *Ilász-ford.* 140, 213, 280; *Pusztai találkozás* 181; *A király futára* 316; *A fejetlen szobor* 324.
 Balassa Ármin, *A cégér* 339.
 Balassa Bálint 6, 7, 78, 81, 82, 83, 84, 86, 264, 265, 288, 306, 395, 399, 400, 418.
 Balassa Ferenc 306.
 Balassa Fruzsina, Szklabonyai 84, 85.
 Balassa József 155, 257, 259.
 Balassa Menyhért 4.
 Balázs Béla 328, 339; *Lélek a háborúban* 318, 414; *A Magyarországnak* 339; *A háború esztétikai veszedelme* 413.
 Balázs Frigyes 121.
 Balázs József, *Versek, dalok* 217.
 Balázs Sándor 121, 325; *Die Frau des Andern* 333.
 Bálint Lajos 135, 145, 240, 256, 339.
 Balla Ernő 300.
 Balla Ignác 121, 253.
 Ballagi Aladár 242, 243, 249, 318, 328; *Az igazi Rákóczi* 329, 391.
 Ballagi Mór 331.
 Balogh Ferenc, *A debreceni rej. kollégium tört.* 126.
 Balogh György, Vasadi, *Ahol az ágyú szól* 124, 229; *Kék vizek mellett* 142, 229.
 Balogh, Paul, *F. Deák in der Wiener Hofburg* 416.
 Balogh Sámuel, Almási 285.
 Bán Aladár 134, 344, 411.
 Bánffy György gr. 143, 365, 372.
 Bánffy Miklós gr. 150, 221—222, 250, 253, 255, 301.
 Bánóczy József 315.
 Bányai Elemér 46, 47, 49, 56, 63, 66, 71, 72, 113, 114; *Emlékkönyv* 388, 390, 415.
 Barabás Ábel, *Harci szonettek* 131.
 Barabás Albert, *Magy. tudományos intézet Konstantinápolyban* 301.
 Barabás Béla 390, 414.
 Barabás Miklós 216.
 Barakonyi Ferenc 287, 288.
 Bárány Boldizsár, *Árpádház* 397.
 Baranyai Decsi János, *Syntagma* 129.
 Baranyai Zoltán 259, 265.
 Baranyay József 74; *A nagymegyeri boszorkányok* 75; *A komáromi nyomdászat és sajtó* 136, 265.
 Baráth Imre, *Hogyan neveljünk pennás embereket?* 313.
 Barcsay Ábrahám 130, 194, 320—321.
 Barcza József, *Obskurus emberek levelei* 251.
 Barczafalvi Szabó Dávid, *Szigvart* 128.
 Bárd Miklós 198, 240, 385; *Költeménye* 63, 125—126, 137—138, 240, 416.
 Bárdos Artur 246.
 Barla-Szabó Titusz, *A Hallotti Beszéd a román filológia világtudásában* 127.
 Baros Gyula 147, 174, 257, 430.
 Barta Lajos 333; novellái 47; *Egyszerű szívek* 72; *Szerелеm* 299, 301, 302, 318, 323, 331; *Az ige terjedése* 318, 339; *Macskazúgban* 323, 332; *Az átdolgozott vén bakancsos* 331—332.
 Bartalis Antal 75.
 Bartels, *Nationale od. universale Literaturwissenschaft* 236.
 Bartha József 64, 134, 237, 322, 325, 344, 411.
 Bartók György, *Erdélyi János gondolkozása* 129.

- Bartók Lajos 328.
 Barts Gyula, *M. Borsos Tamás* 130.
 Báthory Zsigmond 297.
 Batizi András 190, 250; *Isak patrarkka házassága* 60.
 Battyhány Ádám 54, 123.
 Batthyány Ferencné, Poppel Éva 54.
 Batthyány Ignác gr. 365.
 Bauer, Wilhelm 314.
 Baumgarten, Paul Maria, *Turan* 306.
 Bayer József 231, 247, 333; *Nő mint zöldszemű szörnyeteg* 127; *Magy. színészeti kuriózum 1802-ből* 316—317; *Vázlatok a magy. művészet múltjából* 321, 405; *Egy magy. beszély «Romeo és Julia»-motivuma* 386; *Shakespeare drámái hazánkban* 394; *Othello-motivum két magy. vígjátékban* 404; *Schiller a magy. színpadon* 416—417.
 Beaumarchais, *Figaro házassága* 409.
 Bebek Ferenc 2, 3, 4.
 Beck, K. 195.
 Bécsi Képes Krónika 129—130, 277.
 Bécsi kódex 328.
 Bede Jób, *Mezei Mór* 256.
 Békássy Ferenc, *Elmerült sziget* 253, 332.
 Békefi Remig 147.
 Béla király jegyzője, l. Anonymus.
 Beleznay Miklós 236.
 Belohorszky Lajos 322.
 Bencze József, *Karácsonyi katona-cso-magok* 248.
 Bene Ferenc 409.
 Benedek Aladár 113, 115, 120, 123, 140, 145, 242.
 Benedek János, *A magyar tanítónő* 343.
 Benedek Marcell 112; *A francia Fehér Anna* 204—205; *A magy. nemzet története a költők dalaiban* 333, 430.
 Beniczkyne Bajza Lenke 318.
 Benkő István 295.
 Benkő József 130.
 Beöthy László 220.
 Beöthy Zsolt 42, 46, 57, 72, 73, 153, 192, 197, 198, 200, 213, 222, 258, 278, 304, 305, 309, 347, 391, 397, 398, 419, 422; *Baksay S. ravatalánál* 49, 56; *A Komáromi Kalendárium* 74; *Adalékok az esztétikai lélektan-hoz* 117; *A háború költészetünkben* 162; *A háború és a kultúra* 162; *Zrinyi M. emléke* 162; *Nemzetünk léharcai költészetünkben* 198; *Shakespeare és Arany* 222, 227—228, 386; *Jelentés az 1915-i Péczely-regénypályázatról* 305; *Márta Terézka emlékünnep* 396.
 Berceik Árpád 325, 342, 385, *Hímfy dalai* 222.
 Berde Mária 127, 317, 391.
 Berecz Sándor, *Apolloniusz*-kiad. 202.
 Beregszászi Pál 371; *Versuch* stb. 371.
 Berend Miklós, *Harcéri naplóm* 318, 324, 334, 337, 338, 391, 414, 418.
 Berk Mária 141.
 Berki Miklós 73.
 Berliner Tageblatt 50—51, 121, 221, 223, 256, 308, 327.
 Bertha Ilona, *Isten áldd meg a magyart* 138.
 Berze Nagy János 61.
 Berzeviczy Albert 120, 198, 220, 305, 333, 344; *Shakespeare és a nemzeti lélek* 222, 386; *Shakespeare u. die ung. nationale Psyche* 248; *A Dunántúli kultúrai hagyományai* 309; *Shakespeare emlékezete* 396.
 Berzeviczy István, *Nemzeti egyéniség az irodalomban* 385.
 Berzsenyi Dániel 181, 226, 263, 282, 294, 398, 402, 408, 416.
 Bésán-díj 343.
 Bessenyei György 65, 239, 320, 393, 396, 398; *gúnyverse Teleki József gr. ellen* 61; *levelezéséhez* 236; *-kéziratok a Ráday-ktárban* 236; *első drámája* 322; *Tarimenes* 194, 236; *Philosophus* 67; *Buda trag.* 236; *Hunyadi László* 322.
 Bessenyei Mihály 236.
 Bessenyei Sándor, *Milton-ford.* 194.
 Bethlen Elek gr. 368.
 Bethlen Gábor 241.
 Bethlen Miklós gr. 370.
 Beythe István 241.
 Bezerédy Imre búcsúzó éneke 163.
 b. f. 129, 131, 232, 318; *Nemz. Színház* 232; *Színházi esték* 232; *Egy-két szó kultúránk válságához* 317.
 B. Gy. 267, 339, 351.
 biblia 70, 316, 417.
 Bider Endre 50.
 Binder Jenő 148; *Das ung. Soldatenlied* 308, 416; *Das ung. Volk in seinen Liedern* 416.
 Bihar Antal, *Werke d. ung. Dichters A. Petőfi* 324.
 Bíró L., *Petőfi Zoltánt kicsapták* 138.
 Bíró Lajos 132, 139, 405, 415; *A cárnő* 223, 315, 329, 330, 345, 348, 425—426, 428; *Diadalmas asszony* 337; *Rablólovag* 348, 424—425.

- Bíró Vencel, *Az erdélyi fejedelmi hatalom* 343.
- B. J. *A 33-as aradi bakák nótái* 418.
- bj., *Ujabb regényeink* 131.
- B. K. 64, 326; *Szabadkőművesek a temetőben* 64; 64; *Fenyő Miksa — a magyar Helikónon* 134; *A Nyugatosok életkultusza* 134; *Irodalom a háború után* 145; *Eötvös K.* 326; *A Szekfü-ügyhöz* 326; *A szabadkőművesség és a Gileád* 327; *A Világ «elsüllyesztése»* 327.
- bk., *A Babits-ügyhöz* 134; *Deutsch Lajos Hatvából* 134.
- B. L., *Könyvek közt* 69; *Háborús könyvek* 133.
- Blaskó Mária, *Uj Magyarország* 237, 240.
- Bleyer Jakab 125, 127, 340; *Egy osztrák író a magy. népdalról* 152—153; *Fr. Schlegel am Bundestage in Frankfurt* 226, 238.
- Bod Péter 382—383.
- Bodnár Gáspár 344.
- Bódis Jusztn 344.
- Bodó János, Szentmártoni 354.
- Bodola Gyula, *Dobó István a magyar költészetben* 162.
- Bodor Aladár, *Eötvös* 127.
- Boér Sándor, *Othello-ford.* 387.
- Bogáthi Fazekas Miklós 110—111; *zsoltárai* 130.
- Bogisich Mihály 344.
- Bolte, Joh. 340, 420.
- Bolyai Farkas, és Shakespeare 316; *II. Mohamed* 59; *Párisi per* 395, 398.
- Bolza Gyula, 224. *Az eljövendő magyar irodalom* 307.
- Bonfini 295, 370.
- Borbély Ferenc, *Félszázad a Magvető életéből* 131.
- Bonneval 143, 207.
- Borbély István 110, 257, 259; *Heltai Gáspár költeményei* 63; *A komjátszegi graduál* 130.
- Bor majd víz dicséreti* 340.
- Bornemisza Péter, *Énekeskönyv* 75, 234.
- Boros Alán 75.
- Boros Ferenc 129, 318.
- Boros Mihály, *A kék hattyú* 131; *Noe barlangja* 131.
- Boroviczény Nándor 335.
- Borsos Károly, *Oktalan harcok* 339.
- Borsos Tamás 372.
- Botond-monda 218.
- Bowring, Sir John 420.
- Böhm Dezső 231.
- Böhm Károly 415; *drámái* 138.
- Bölcséleti folyóirat* 267.
- Bölöny György, *Kálvinista klerikálisok* 339.
- Böszörményi Géza, *Popular Hungarian Melodies* stb. 46; *Őszi este* stb. 389.
- Böszörményi Zoltán, *Magyar gyász* 133 389.
- Brájner Lajos 247.
- Brázay Emil, *Ezt láttam* 304.
- Bresztovszky Ede 244.
- Bright, R. 420.
- Brisits Frigyes, *Bárd Miklós költeményei* 240.
- Bródy Miksa 140; —, Martos Ferenc, Jakobi Viktor, *Szibill* 117.
- Bródy Sándor 132, 221, 388; *drámái* 67; *Lyon Lea* 46, 48, 49, 51, 58, 64, 68, 69, 71, 114, 115, 119, 131, 136, 137, 142, 221, 231, 250, 254, 256, 305, 309, 320; *Timár Liza* 47; *Fehér könyv* 72, 131; *Tanítónő* 141; *A nap lovagja* 120, 217, 219, 240, 245, 247, 248, 323; *Nemzeti Színház* 220; *Színjáték kis emberekről* 301.
- Brutus Mihály 252.
- Budai Minorita Krónika* 130.
- Budapest* 121.
- Budapest, és az irodalom 69, 240; — *Városi Könyvtár* 132; *Értesítője* 113.
- Budapesti Hírlap* 51, 72, 122—123, 131, 134, 135, 137, 142, 144, 173, 175, 211, 223—224, 250, 309, 327, 339, 392.
- Budapesti Szemle* 51—56, 87, 89, 123—125, 198, 224—229, 267, 278, 309—313, 392—402, 412.
- Buday Géza, *Bakaköltészet* 418.
- Bugát Pál 49.
- Bulla János 116, 118, 133, 139.
- Burján Károly, *Még egyszer a Szekfü-ügyhöz* 327.
- Burns Robert, 135.
- Buttykay P. Antal, *Gereby J. emlékezete* 220, 231.
- Byron 181, 380, 420; *Don Juan* 127.
- B. Z. 156, 265.
- Calderon, *Zalameai bíró* 144.
- Cantus Catholici* 75, 335.
- Celtes, Konrad 141.
- Chalkokondylas 288, 291.
- Chateaubriandt 127.

- Chernel István 61, 193.
 Cihlar, Milutin, *Fünf Jahre Kroatisches Theater* 247.
 Clauren 167; *Der Giftmord* 59.
Coburger Tageblatt 350.
commedia dell' arte 59.
 Concha Győző 228, 239, 241, 305;
Montalembert és Eötvös 309–310.
 Concilia Emil 344.
 Corderius Boldizsár 134.
 Corneille 97.
 Cornides Márton 143.
Corvina 313, 402–403.
 Corvin-kódexek 124, 124–125.
 Croce, Benedetto, *Esztétika* 234.
 Cs. A., *Magyar napilap Berlinben* 69.
 Csabai Márton 162.
 Csaki Richard, *Anthologie siebenbürgisch-deutschen Dichtungen* 132, 316;
Honterus János iratai 133.
 Csáktornyai Mátyás, *Erős Ajax és bölcs Ulixes* 191.
 Csáky Tivadar gr. 65.
 Csanádi Sándor 241.
 Csánki Dénes 70.
 Császár Elemér 61, 125, 153, 196, 198, 199, 237, 257, 259, 305, 341, 422;
Badics Ferenc 79; *Kármán Mór ravatalánál* 136; *Madarász Flóris* 230; *Vértesy Jenő* 273–280; *Jelentés a Bulyovszky-jutalomról* 306;
Barcsay Ábrahám 320–321; *Bárd Miklós lírája* 384; *Shakespeare és a magy. költ.* 393–395, 396–398, 400–401.
 Császár Ernő 111, 240, 257, 259, 266.
 Császár Ferenc, *Magyar Életképek* 168.
 Császár Mihály 329; *Az Academia Istropolitana* 70, 241, 420.
 Csatáry Péter 236.
 Csathó Kálmán, *A varjú a toronyórán* 71, 337, 390–391, 414, 415, 416, 421; *A «nemzeti» Nemzeti Színház* 441.
 Csató Pál 195, 321.
 Cs. E., *Szomaházy I. új regényei* 124.
 Csehov 301.
 Csekey István, *Magyarok a padovai egyetemen* 324–325.
 Csengeri János 123, 132, 252; *Szigligeti és Szentgyörgyi* 132; *Euripides-ford.* 432–433.
 Csengery Antal 227.
 Csengery Gusztáv 77, 121.
 Csépreghy Ferenc 50, 325; *A sárga csikó* 118, 302–303.
 Cserey Farkas, 130, 376.
 Cserey József 371.
 Csergő Hugó, *A mi szívünk asszonya* 302, 414.
 Cserna Károly 255.
 Csernoch János 237, 302, 306.
 Csicsáky Imre 344.
 Csikszentmihályi Mária, *Minden csak álom* 390.
 Csiky Gergely 143, 238, 325, 332;
Nagymama 121; *Cifra nyomorúság* 236.
 Csiky Kálmánné, *Özv. gróf Teleki Sándorné emlékezete* 136.
 Csizmadia Sándor, *A költészetről és a költőkről* 144.
 Csóka Samu 69.
 Csokonai Vitéz Mihály 118, 181, 237, 263, 266, 314, 398; *egy búcsúdala* 61; *egy ismeretlen levele* 61; *szobra* 321; *ismeretlen versei* 336;
Dorottya 31; *Az ázsiai poesisról* 107; *A békekötésre* 137; *Lilla* 180;
Az oroszán és a számár 322.
 Csokonai-kör, Debreczeni 313.
 Csokonai-színház, debreceni 118, 242.
Csoma-kódex 326.
 Csomor Lajos, *A sárospataki kollégium bajai 1724–25-ben* 48.
 Csongor 254; *Néma magyarok* 142;
Könyvek körül 253, 338; *Drámák és vengerkák* 254; *Nekrológ* (Malonyay D.-ről) 338.
 Csukási József 215.
 Csűrös Ferenc 257, 259, 265.
 Czákó Zsigmond 277.
 Czapáry László 257, 259.
 Czebe Gyula 188.
 Czeizel János 257, 259.
 Czeke Marianne 143; *Lemouton E. Shakespeare-ford.* 386.
 Czinkotszky Jenő 143.
 Czövek István, *Somlyai Báthory István* 128.
 Czuczor Gergely 107, 265; *Első szerelem* 105.
 Czvittinger Dávid 162, 185.
 d. 138, 227, 229, 402; *Vargha Gy. költeményei* 55–56.
 D. A., *A Népszínház jubileuma* 69.
 D. a., *A kassai magyar színészet* 329.
 Dalmady Győző 389, 391, 418.
 Dalmady Sándor, *A Műtarátók köre huszonöt éves tört.* 155–156, 239.
 daloskönyvek, l. énekeskönyvek.
 Danielik János 216.
 D'Annunzio 155.

- Dante 44, 181.
 Dardanus, *Sajóvölgye* 57.
 d'Argens, *Lettres Juives* 207.
 Darkó Jenő, *A Balkán és a magy. tudomány* 224.
 Darnay-múzeum 217.
Das Interessante Blatt 313.
Das Literarische Echo 125—126, 229, 313.
 Dávid Ferenc 132, 250.
Dávidné zoltári 306.
 Dayka Gábor 138.
 Deák Ferenc 68, 326, 329, 416; husvéti cikke 155; *Ellenzéki nyilatkozat* 336.
 Deák Viktor 64, 134, 326.
Debreceni-kódex 189.
Debreceni Protestáns Lap 126, 229, 313—314, 403.
 Décsi Gyula 221.
 Dékány Kálmán, *Nyelvtörténeti adatok* 66; *A Bécsi Képes Krónika* 129—130; *Külföldi munkájának kritikájához* 252.
 Dékány István, *Történelmi realizmus és fejlődésszemlélet* 141.
Dél 56.
 Delle Grazie Mária 314.
Délmagyarországi Közlöny 314.
 Densúsián Áron, *Negriada* 403—404.
 Déry Imre, *A háborús könyvpiac* 72.
Der Panther 314.
 Déry Julianna 268—269.
 Déryné 254.
 Dessewffy Berta, *Elbeszélések* 123, 138, 222.
 Dessewffy János gr. 373.
 Dessewffy József gr. 387.
Deutsche Kultur in der Welt 314.
Deutsche Literaturzeitung 126, 140.
Deutsche Revue 56.
Deutsche Rundschau 56, 314.
 Dévai Bíró Mátyás 39—41, 190, 250; munkái 39; *Orthographia* 39—40, 41.
 Dévay József 6.
 De Wittné, *A keresztel hadak története* 17.
 Dézsi Lajos 82, 110, 153, 191, 193, 257, 258, 259, 422; *Régi magy. verses-könyvek ismertetése* 60, 236, 408; *A háború és a magy. irodalomtört.* 161—166; *A Csoma-kódex és a magy. nemz. múzeumi másolata* 326.
 Dickens 181, 338; *Pickwick-club* 407.
Die Deutsche Bühne 315.
 Dienes László 409.
Die Schaubühne 229.
Die Woche 315.
Die Zeit 56, 315.
 Dilthey 226.
 Diner—Dénes, Josef, *Deutsche Kultur — ungarische Kultur* 306—307.
 Diósy Béla, *Graf Géza Zichy* 319.
 Diváld Kornél 344.
Divatcsarnok 380, 381.
 Dobó Anna 85.
 Dobó Domokos 82, 85.
 Dobó Ferenc 82, 83, 85, 86, 264.
 Dobó István 85.
 Dobó Jakab 81—86, 264, 265.
 Dobó Krisztina 82.
 Dobóczy Pál 73, 105, 180, 261, 262.
 Dobrowsky János, *A lengyel légio* 219.
 Dobsa Lajos 50; *I. István* 398.
 Doleschall Ervinné, N., *Hulló rózsák* 302, 337.
 Doleschall Gábor 236.
 Domonkos István 344; *Atyámfiai* 317, 326, 349.
 Domonkos János 74—75.
 Dongó Gy. Géza, *Kazinczy Ferenc levelei vármegyénk (Zemplén) archívumában* 48; *B. Székely István Világkrónikája* 114; *Zempléni magy. nyelvemlékek* 305.
 Don Juan-monda 310.
 Dóczy Lajos b., 116, 117, 121, 123, 137, 140, 141, 149; *Utolsó szerelem* 120; *Az Ember Trag.*-ford. 245; *A csók* 345.
 Dózsa Endre 123, 132, 252.
 Döbrentei Gábor 130, 151—152, 219, 221, 327, 364, 376, 387, 408; *Macbeth*-ford. 387.
Döbrentei-kódex 189.
 Döme Károly, *A lakatlan sziget* 106.
 Dömötör János 181, 311, 312.
 Dömötör Pál 196.
 dráma (magyar) 118—119, 224—225, 277—278.
 Draskovich Mária 54.
 Drégely Gábor 142, 217, 219, 220, 221, 253, 254, 388; *A kisasszony férje* 113, 120, 123, 133, 134, 138, 140, 145, 217, 220, 221, 229, 238, 239, 244, 247, 305, 319, 330, 340; *Frakk* 145; *A szerencse fia* 145, 329, 349—350, 424, 428; *Der gutsitzende Frack* 329.
 Dudek János 308, 317, 335.
 Dugonics András 65, 367, 97; *Etelka* 66; *Etelka Karjelben* 394.
 Dumas, A., père 112, 139, 307.

- Dumas, A., fils, *Kaméliás hölgy* 195.
 Dunántúli 137, 243, 250; — és Ady
 Endre 72, 122, 123, 129, 131–132,
 142, 144, 224, 240, 243, 309, 339;
 — és Babits Mihály 51, 122, 134,
 135, 142, 144, 198, 255; *Levelek* 51,
 122, 123, 224, 309.
Dunántúli Protestáns Lap 49, 56, 315,
 403.
 Dupré, Milton-ford. 194.
 Dutka Ákos, *Az yperni Krisztus előtt*
 129, 142, 145, 246.
 Éble Gábor, *A szamosújvári Verzár-*
család 238.
 Echegaray, *A nagy Galeotto* 409.
 Eckhardt Ferenc, l. Takáts Sándor.
 Eckhardt Sándor 264; *Balassi irod.*
mintái 84; *Ariosto nálunk a*
XVII. sz.-ban 287–288.
 Édes Gergely 373.
 Eder Károly 371.
 Édy Pál, *A holnaposok* 224.
 Egressy Gábor 176, 177, 221, 276, 394.
 Egri Egyházmegyei Közlöny 315, 403.
 Egri György 413.
Egyenlőség 49, 56–57, 126, 219,
 229–230, 232, 315, 329.
Egyetemes Philológiai Közlöny 57, 126–
 128, 230–231, 267, 316–317, 403–
 404.
Egyetemi Lapok 57.
Egyházi Közlöny 57, 128, 231, 317.
Ehrenfeld-kódex 327.
Elbinger Zeitung 327.
 Elek Oszkár 188, 257, 259; *Arany*
«Képmutató»-járól 291–293.
Élet 57–58, 128–129, 145, 231–232,
 317–319, 404, 406.
Ellenőr 336.
 Ellsler Fanny 151, 152, 221.
 Ember András 114; *Nem jól áll Mád*
 305.
 Emőd Tamás 48; *Dicséret, dicsőség* 139,
 142, 145, 246, 323.
 Emőd László, Kazinczy Ferenc estéje
 49.
Encomia Rakocianorum stb. 71.
 Endrei Gerzson, *Kármán Mór* 126.
 Endrődi Sándor 88, 244, 257, 259;
A pálya végén 134, 317, 349;
Petőfi napjai 145.
 ének, prot. —ek a kath. énekes-
 könyvekben 335; XVI–XVII.
 sz.-i temetési — 234, 235; —
a szent jobbról 75; *Vitéz Kádár*
István —e 127; *Egy obsitos katona*
 —e 128; — *a gazdagról* 234; —
Igor hadairól 254.
 énekes könyv, prot. énekek a kath.
 —ekben 335; *Cantus Catholici* 75,
 335; Bornemisza —e 75, 234;
 Váradi prot. — 75; Szegedi Ger-
 gely —e 75; Petrovay Miklós —e
 127, 321; Komjátszegi graduál
 130; Mihály deák —e 103; *Szive-*
ket újító bokréta 229; Ujfalusi
 Imre —e 234; Ács M., *Zöngedező*
mennyei kar 234; Sartorius, *Lelki*
óra 234; Kájoni —e 234–235,
 335; Illyés István —e 235; *Kuun-*
kódex 236; Barakonyi —e 287–
 288; Böcskor — 288; Viski János
 —e 297; *Dávidné szoltári* 306;
 Laskai —e 321; *Csoma-kódex* 325;
 Hajnal M. —e 335; *Lipcsei kódex*
 408.
 Engel Krisztián János 122, 239, 371;
 levelezése 143; *Gesch. d. Ungri-*
schen Reichs 143.
 enklakai felirat 296, 297.
 Entz Géza id., *Megemlékezés Bugát*
Pátról 71.
 Eötvös József b. 67, 96, 223, 263, 399;
 Montalembert és — 309–10;
Búcsú 95; *Nővérek* 196; *A falu*
jegyzője 235; *A karthauzi* 309;
 391; *A XIX. sz. uralkodó eszméi*
 309–310; *Boszu* 397.
 Eötvös Károly 68, 299–300, 312, 315,
 319–320, 324, 329, 328, 331, 336,
 337, 339, 340, 391, 403; — és
 Csokonai 314; — humora 312;
Böthök uram 312, 323; *Utazás a*
Balaton körül 314.
 Ercesey Sándor 76, 175; *Arany életéből*
 176.
Erdély 129.
 Erdélyi János 31, 32, 42, 44, 129, 226,
 383, 385; *Népdalok és mondák* 107.
 Erdélyi Lajos 66, 188; *A Halotti*
Beszéd, mint nyelvjárási emlék 251,
 314, 413; *Melyik nyelvterületen ír-*
hatták a Gyulafehérvári Glosszákat?
 314.
 Erdélyi László 153; *Magyar művelő-*
déstört. 134, 240, 335; *Magyarorsz.*
legrégibb földrajza 233.
Erdélyi Múzeum 129–130; (rég) 130.
 Erdélyi Múzeum-Egylet, 146, 365.
 Erdélyi Pál 60, 288.
 Erdős Renée, *Az új sarj* 120, 122, 133,
 219, 223, 231, 240, 246, 248, 249,
 256.

- Erdösi Dezső, *Elbeszélések* 124.
 Erdösi Károly 344.
 Erkel Ferenc, *Névtelen hősök* 219, 248—249, 249, 255.
 Erzsébet királyné 53.
 Eschenlohr Judit 242.
 Eszlava, Antonio de 387.
 Esler Márton, *Apollonius*-kiad. 202, 203.
Esti Ujság 58, 130—131 232, 319.
 Eszterházy Mihály 134.
Ethnographia 188, 267.
Etimológiai Szótár, Magy. 143, 324.
 Eucken, Rudolf, *Deutsche Studien in Ungarn* 340; *Die deutsche Sprache in Ungarn* 340.
 Eugenia-legenda 188—189.
 Euphrosyna-legenda 188—189.
Euripides 432—433.
Euryalus és Lucretia 1, 5, 6, 81—86, 264—265.
 Evers, H. H., *Mit meinem Augen* 402.
 évkönyv 313; *A pannonhalmi főisk. 1914—15. évi* — 64, 131, 134; *Gyöngyösy Irod. Társ.* — e 136, 138, 153, 384—386, 404; *Az Aradi Kölcsey-Egyesület* — e 413; *Az Izs. Magy. Irod. Társ.* — e 434.
 Evva Lajos 50.
 Fábián Gábor, *Hafiz*-ford. 108.
 Fabó Bertalan 230; *Irodalom* 56.
 Faguet 206; *La Tragédie Française au XVIe siècle* 204.
 Fairfaix, Marion 117.
 Falk Zsigmond 138, 247; *A színház* 247.
 Falu Tamás 350; *Padok zenéje* 71.
 Faludi Ferenc 64, 65, 66, 193, 320; *Téli éjszakák* 387, 398.
 Faragó Jenő 133; *Kis mesék a nagy háborúról* 255.
 Farkas Albert 47; *Farkasok útja* 47; *Nápolyi Johanna* 47.
 Farkas Bertalan, *A Hindenburg-bukák nótái* 334.
 Farkas Imre 79, 388.
 Farkas—Raskó-díj 343.
Faust, —költemények 41—42; —a magyar színpadon 48—49; —drámák 421.
 Fáy András 261, 302; *Az elkészések* 235; *A hasznosi kincs keresés* 235.
 Fáy András, *Attila* 131, 326—327.
 F. E. 223; *Háborús irodalom* 121.
Fehér Anna 204—205.
 Fehér György 115.
 Fehér Márton 244.
 Fehéri Armand, *A nyugati harctérről* 131.
 Fekete János gr. 372, 373.
 Fekete József 156.
 Fekete László, *Versek* 419.
 Fekete Péter, H., *Arany J. bécsi útja* 76.
 Feber Pál, *Negyvennégyesek a világ-háborúban* 337, 389.
 Feld Mátyás, *Ez Pest!* 388, 389.
 Feldkeller, Paul 126.
 Feleki Sándor 434.
 Felföldi Sándor, *Háborús dalok* 334.
Felsőmagyarországi Minerva 151—152, 289.
 Felszeghy Dezső, *Nehéz idők* 68.
 Feltóthy László, *Agoston János* 335.
 Felvinczi György, *Comico tragoedia* 66; *Igen szép história* 353—362.
 Fényes László, *A szerb harctérről* 124.
 Fényes Samu 318; *Háborús jegyzetek* 414.
 Fényi Gyula 342.
 Fenyő Miksa 68, 134, 137, 229, 332; *Irodalmi vita* 137; *Humor és komikum* 332.
 Ferenc-József irodalmi díj 301.
 Ferenczi Zoltán 48, 127, 148, 194, 198, 201, 305, 325, 342, 387; *A százéves Warwerley* 54—55, *Ki volt Dardanus?* 57; *Petőfi-életrajz* 71; *A háború és tudomány* 162; *Balassi Bálint és Ferenc haláláról Vizkeleti Tamás naplójában* 306; *Jelentés a gr. Karátsonyi-pályázatról* 306; *Baksay S. emlékezete* 316; *Petrovay M. énekeskönyve* 319; *Shakespeare-ünnepek* 386—387; *Kölcsey Shakespeare-ről* 387.
 Ferenczy József 153, 257, 259, 422; *Déryné* 254.
 Ferenczy Sándor, *Ujabb adatok Barcsay A. életéhez* 130.
 Ferentzi Magda 217, 253; *Fehér árnyékok* 221, 224, 229, 231, 305.
 Fessler Ignác 66, 143.
 Fest Aladár, *B. Dévay Pál* 405.
 Fest Sándor 57, 259; *Adalékok Mikes Törökorsz. Leveleihez* 317; *Ungarn i. d. englischen Lit.* 419—420.
 Fidens, *Zsidó film, «zsidó» sajtó* 256.
 Filding, M. 238.
 Filipecz Ferenc 73, 180.
 film-dráma 199.
 Filó Károly 237.
 filozófia, magyar 67.
 Fináczy Ernő, *A középkori nevelés tört.* 335.
 Fiók Károly 150.

- Fittbogen, Gottfried, *Die ungarlän-
dischen Deutschen während des
Krieges* 314.
- Fitz Arthur 326; *A jövő költője* 240.
- Fiat, Paul 145.
- Flaubert, *Salambo* 16.
- Fodor Gyula 57, 230.
- Fodor László 47.
- Fodorik Menyhárt 321.
- Fodoróczy Péter 59.
- Fogarasi János, *Magy. és német segéd-
szótár* 226.
- Fogarasi Béla 231; *Zalai Béla* 116;
Az irod. tört. filozófiai problémái
126–127.
- Fogazzaro, Antonio 240.
- Forró Miklós, *Brassay Zoltán kálvá-
riája* 250.
- Forster Gyula b., *Hunyadi János szár-
mazása és családja* 228, 310.
- Fortunatus 164, 321.
- Fóti József Lajos 316.
- Földes Arthur, *A magyar nyelv odisz-
szeája* 63; *Háborús íráskor* 136.
- Földes Béla 69.
- Földes Imre 388; *Grün Lili* 115, 216,
219, 220, 221, 224, 230, 231, 238,
240, 243, 245, 247, 248, 249, 253,
256, 313, 327, 330, 331, 339; *Halló*
125, 229, 427.
- Földi János 371, 375.
- Földrajzi Közlemények 233.
- Fővárosi Lapok 278.
- Fraknói Vilmos 50, 115, 124, 134, 200,
220.
- France, Anatole 189, 388.
- Frankenburg-Irodalmi Kör 121.
- Frankfurter Zeitung 319, 327, 405.
- Franyó Zoltán 67; *A kárpáti harcok-
ról* 57, 124, 131; *Néhány goromba-
ság az igazság nevében* 114.
- Fráter Aladár, *Arany J. új köntösben*
51; *Az irodalom máhelyéből* 224.
- Fráter Erzsike 43.
- Fremden-Blatt 173, 319.
- Freudenthal, Albert 221; *Was die ung.
Soldaten singen* 223.
- Friedmann Bernát 315; *Karl Eötvös*
331.
- Friedrich István, *Gróf Széchenyi István
élete* 61, 62, 134, 195, 208–210, 335.
- Frommhold Károly 173–174.
- Fronaie, Pierre, *Montmartre* 252.
- Fülöp Árpád 385.
- Fürst Aladár, *Háborús bibliai eposzok*
136; *Háborús mondák a bibliai ha-
gyományban* 434.
- Füzesséry István, *Világégés* 247.
- Gaal József, *Szirmay Ilona* 54; *Pelesket
Nótárius* 235, 324, 394, 395; *Gyű-
lölség és szerelem* 397.
- Gabányi Árpád 46, 47, 48, 71, 113,
131, 144.
- Gábor Andor 318, 327, 329; *Palika* 46,
48, 50, 58, 64, 66, 67, 68, 69, 72,
115, 128, 131, 136, 142, 143, 254,
305; *Ciklámen* 115, 117, 120, 139,
140, 145, 216, 234, 238, 246, 247,
305, 315, 319, 322, 329, 330, 331,
334; *A kozák* 131; *A polgár* 305,
337.
- Gábor Ignác, *A magyar őst ritmus* 189;
Zrínyi és a régi magyar verselés
183, 258.
- Gabriel József 314.
- Gábrriel P. Gottfried, *A Pozsonyi-
kódex felfedezett eredeti kézirata*
134–135.
- Gagyi Sándor 180.
- Gajáry Böske, *Mardocheus* 56.
- Gajáry István, *Az utolsó Drághfy* 56.
- Galamb Sándor 195; *Kemény Zs.
Alhikmetje* 321.
- Galambos János, *Vérszerződés* 299.
- Galeotto, Marzio 125.
- Gálfi János 297.
- Gallovich Károly, *Még egyszer Zuboly-
ról* 114.
- Gálos Rezső 110, 131, 229, 236, 316,
322, 404; *Benkő József első munkája*
130; *A «Remény» történetéhez* 130.
- Garay János 65, 68, 181, 279; *Obsitos*
128; *Ország Ilona* 398.
- Gárdonyi Géza 128, 148, 182, 257,
[259, 301, 325; helyesírása 328;
Bor 50; *Szunyoghy Miatyánkja*
300, 318, 411, 412, 414; *Shakespeare
költészete*, 323; *A láthatatlan ember*
326–327.
- Gáti József, *Az ungvári várban* 386.
- Géczy Endre Jenő 418.
- Géczy István, I. Szávay Gyula.
- Gellért-legenda 70, 141.
- Gentz, Friedrich 151.
- Gerecze Margit 268.
- Gerely József 57, 71, 220, 231.
- Géresi Kálmán 126.
- Gerhard, G. A., *Der Tod des grossen
Pan* 316.
- Germania 405.
- Germanisch-Romanische Monatsschrift
233.
- Gerő Ödön, *A turáni átok* 225.

- Gessner 398.
 Gesztesi Gyula 135, 157, 411, 412.
 Gibbon 16—30, 147, 379—381.
 Giesswein Sándor 302, 344; *Mit akar a Szent István-Akadémia?* 128.
 Giraud, Victor 145.
 Giscardus és Gismunda 325.
 Gockler Lajos, Kármán Mór 133.
 Goethe 54, 230, 233, 387, 420; *Regeln für Schauspieler* 65; *Ein gleiches* 90; *Faust* 119, 222, 230, 233, 244; *Erikönig* 128; *Götz v. Berlichingen* 416; *Legende v. Hufeisen* 420—421.
 Goga Oktavián 47.
 Gogol 301.
 Goldoni, Carlo 59.
 Goliel, Veit 296.
 Gombocz Zoltán 135, 155; *A pannontai avarok nyelvéről* 327.
 Gonda Béla, ifj. 134, 326; *A magyar írók és a háború* 57.
 Gonda Simon 244.
 Gore, Mrs 420.
 Gorzó Gellért, Ráday Pál 70, 134, 141, 193, 231, 236; *Észrevételek Tompa «Temetés» és «Az öreg szolga» c. költeményeire* 128; *Bessenyei-kéziratok a Ráday-körben* 236.
 Goth, Ernst 308.
 Góth Sándor, Háromszög 229.
 Gottsched 393.
 Gödör József, *Laura* 265.
 Gömörmegyei Múzeum 154.
 Gönczy Miklós, *Herman Ottó* 133.
 Gondör Ferenc, *A háború nyomában* 118, 133; *A szenvedések országútja* 414.
 Görgei Artúr 246, 308, 318, 325, 327, 392; —és Petőfi 301; — 1848—49-ben 304—305; ifjúsága 305, 433—434.
 Görgey István 304; *Görgei Artúr ifjúsága* 305, 308, 433—434.
 Götz Rudolf 314.
 Gragger Róbert 195, 252, 258, 327, 335, 340, 388—389, 423; *Geschichte d. deutschen Literatur in Ungarn* 70; *Lilla v. Bulyovszky* stb. 126; *Irodalomtörténeti forrástanulmányok* 235; *Deutsche Handschriften in ung. Bibliotheken* 419; *Ungarisches zu Goethes Legende v. Hufeisen* 420—421; *Három lap a magyar líráról* 423—424.
 Greguss Ágost 42, 212, 394.
 Greguss Mihály 218.
 Greguss-jutalom 126, 227.
 Grillparzer, *Der Traum, ein Leben* 230.
 Groos, K. 225.
 Grüner, Franz 420.
 Grün Károly 314.
 Gubányi Károly, *Tengerentúli történetek* 124.
 Gulyás József 60, 193; *Ányos egy költeményének forrása* 128; *A reformáció jelentősége* stb. 140.
 Gulyás Pál 47, 74, 119, 134, 199, 239, 258, 268, 326, 344, 413; *Mátyás kir. könyvtára* 124, 124—125, 189—190, 409; *Magyar szépirod. idegen nyelven a N. Múzeum könyvtárában* 133, 325—326; *Pathelin mester Debrecenben* 345.
 Gulyás József 306.
 Guttmann Mihály és Harmos Sándor, *Pécsi S. imádságos könyve* 230.
 Guzmics Izidor 76.
 Gvadányi József gr., *Egy jaluai nótárius* 235.
 Gyalui Farkas 123, 132, 252, 422.
 Gyarmathi Sámuel 143, 371, 386.
 Gyomlai László, *Tarnopol felé* 318.
 Gyóni Géza 58, 116, 121, 126, 132, 134, 144, 155, 198, 229, 248, 253, 309, 350; *Lengyel mezőkön* 61, 68, 78, 79, 137, 223, 243—244, 248, 323, 392; *Varsó felé* 126; *Petőfi lelke* 132; *Levelek a Kálváriáról* 388, 392, 417, 419; *Álom a sátorban* 417.
 Gyökössy Endre, *Honvéd* 337.
 Gyöngyösi István 263, 288, 384—385; *Murányt Venus* 379.
 Gyöngyösi-Irodalmi Társ. 153; *Évkönyve* 136, 138, 153, 240, 384—386, 404.
 Gyöngyösi László, *Az Andrásnyak és Gyöngyösi István* 384—385.
 Györe János 197.
 György Lajos 194, 259; *Adatok regény-irodalmunk történetéhez* 128.
 Győri Mihály, *Induló Mars* stb. 300.
 Győry Vilmos, *Gyula szerelme* 404.
 Gyulafehérvári Glosszák 65.
 Gyulai Ágost 66, 67, 198; *A háború és az irodalom* 136, 138, 162, 240, 318.
 Gyulai Pál 42, 44, 50, 77, 89, 95, 128, 156, 186, 211—212, 212, 213, 214, 216, 228, 266, 276, 278, 280, 286, 325, 381, 383, 401; Arany és —első találkozása 236; *Vörösmarty életrajza* 32, 38; *Bálteremben* 93; *Éji látogatás* 156, 317; *Néhány nap Erdélyben* 236; *Hadnagy uram* 267;

- Szülágyi és Hajmásl* 280; *A vén színész* 386, 395.
- h. a. 222, 390; *Vér Mátyás dramolettje* 120.
- háború, — s nóták 47, 417; — a bibliában 64; a költők és a — 69, 139; — és az irodalom 71, 78, 78—79, 114, 119, 120, 124, 145, 185, 198, 219, 224, 231, 234, 322—323, 413, 414; — és a sajtó 116; — és az irodalomtört. 161—166, 187; — és a színház 198—199; — és a kultúra 306—307.
- Hadtörténelmi Közlemények* 405.
- Hadzsega Gyula, *Pázmány az orthodoxokról* 70.
- Hadzsics Antal 217, 220, 242, 256.
- Haendel Vilmos, *Concha Győző* 239.
- Haiczl Kálmán, *A garamszentbenedeki apátság tört.* 70.
- Hajdú Miklós, *Új kultúrmunka* 243; *Gileád* 327; *Glossza egy glosszáról* 329.
- Hajek Egon, *Az erdélyi-szász regényirodalom* 133.
- Hajnal Mátyás 400; énekeskönyve 335.
- Hajnik Imre 309.
- Hajnóczy Iván 257, 259.
- Hajnóczy R. József 253.
- Hajó Sándor 388; *Déliabab utca* 7 67—68, 388; *A nap lovagja* 120, 219, 221, 240, 245, 247, 248, 252, 323, 330.
- Halasi Aladár 328.
- Halasi Andor 46, 113; *Színházi hét* 113; *Pro litteris et artibus* 114.
- Halassy Károlyné 303.
- Haller, Karl, *Drei Volkslieder aus Oberösterreich* 340.
- Halmágyi Samu, *Ady Endre magyarsága* 323—324, 324, 335; *Hadak útján* 324, 332, 334.
- Halotti Beszéd* 67, 154, 188, 241.
- Hamar István, *A magyar biblia* 417.
- Hammer, Julius, *Sankt Péter in der Schenke* 421.
- Hammerschlag, *Hans* 248.
- Hanuy Ferenc, *Búcsúszózat Dudek J. ravatalánál* 335.
- Haraszti Gyula 259.
- Harmath Imre, *Fogadjunk* 391.
- Harmos Sándor, I. Guttmann Mihály.
- Harrassowitz, O. 239.
- Harsányi István 41, 60, 75, 82, 136, 193, 306, 322, 408; *A Rákóczi-ktár és katalógusa* 134, 325; *Adatok Apolloniusz históriájának bibliografiájához* 202—203; *Tompa-relikviák a sárospataki ktárból* 218; *A Pataki Névtelen neve* 229, 251, 264—265, 411; *Bessenyei Gy. levelezéséhez* 236; *Szent István Akadémia* 251; *Csokonai ismeretlen versei a sárospataki ktárban* 336; *Felvinczy Gy. Igen szép históriája* 353—362.
- Harsányi Lajos, *Karácson Imre emléke* 49; *A haláljeji pille* 115, 129, 131, 139, 231, 326; *O beata Ungheria* 220; *Prológus az új élet elé* 267.
- Hartwig, Adele 223.
- Hatvani János, *A Kazinczy-kódex nyelvjárása* 66.
- Hatvany Lajos b. 67, 388; *Harcoló betűk* 51, 138; *Bródy, a színműirő* 67; *Lengyel, a drámaíró* 138.
- Hauptmann, Gerhard 307; *Florian Geyer* 16; *Atlantisz* 338.
- Hauser, Otto, 314; *Die Lyrik des Auslandes seit 1800* 423—424.
- Havadi Barnabás, *A magyar filozófiáról* 67; *Böhm Károly élete és munkássága* 67.
- Havas Irma 136.
- Havas István, *Egri György* 413.
- Havas József 328.
- Hazánk* 298.
- Házi Kincstár* 51.
- Hazucha László 65.
- Heckel, Hans, *Das Don Juan-Problem in der neueren Dichtung* 310.
- Hedberg, Tor 346; *Apa és fiú* 346.
- Hedin, Sven, *Egy harcban álló nemzet* 124.
- hegedősök, hazai török 224.
- Hegedüs István 257, 259; *Kendi Anna históriája* 74, 183, 229; *Shakespeare* 396.
- Hegedüs Loránd, *A magyarság jövője* 388, 405.
- Hegedüs Sándor 114, 305.
- Hegel 43, 44; Madách és — 307.
- Hegyaljai Pál 416.
- Heine, H. 280.
- Heinrich Gusztáv 57, 127, 143, 168, 190, 243, 305, 391; *A Don Juan-monda* 310; *A Fortunatus-mese eredete* 321; *Lope de Vega Magelona-drámája* 396.
- Helle F. Hugó, *Arany J. Bolond Istókja* 127, 322.
- Hellebrant Árpád 49, 61, 114, 237, 322, 344, 387, 404, 408.
- Heller Bernát, *Kármán Mór* 136, 240, 434; *Az Antar-regény* 218.

- Helmecey Mihály 327, 328, 408.
 Heltai Gáspár 124, 250, 290; költeményei 63; egy könyvéről 63; szókincse 328; *Háló* 109–110, 134, 135, 136, 230, 236, 251, 412; *V4-gasztaló könyvecske* 63, 234.
 Heltai Jenő 79, 388; *Tündérlaki leányok* 116–117, 119, 138, 220, 229, 239, 330, 331; *Masamód* 117; *Family Hotel* 337.
 Hendel Ödön, *Attila emlékezete a Vezetőben* 411.
 Henszlmann Imre 114.
 Herczeg Ferenc 116, 118, 120, 132, 148, 182, 248, 255, 325, 388, 415; *A három testőr* 118; *Magdaléna két élete* 139, 216, 255; *A hadi árva* 222; *A hét sváb* 337, 390, 421, 414; *A Gyurkovics-lányok* 419; *Count Stephen Tisza* 418–419.
 Herczeg Géza, *Sarajevótól Lodzig* 124; *Háborús könyv* 334; *Avanti* 337.
 Herczeg Mihály, *Irodalmi pajtákszövetség* 122.
 Herder 226, 285.
 Heredia 280.
 Hering, G. 420.
 Hernády Sándor 140.
 Hervay Frigyes 135.
 Hess András 56.
 Hettesheimer Ernő, *Arany uralomra jutása az irodalomban* 128.
 Hevesi József 63, 68; *Vér* 68, 126; *A Heszperidák kertje* 114.
 Hevesi Sándor, *A madonna rózsái* 113, 114, 118, 122, 129, 131, 134, 137, 138, 139, 144, 238, 305; *Egy magyar nábob* 301, 302, 323, 325, 326, 330, 338.
 H. Gy. (Horváth György) 198.
 Hirt Frigyes 411.
Hispaniai vadászság 109.
 Historikus, *Az Ady-név* 135.
 H. László Ary, *Tábori posta* 224; *Imádság* 224.
 Hoffmann, E. T. A. 321.
 Hoffmann Frigyes, *Teleki kegyencéről* 20, 379.
 Hollaender Rózsi, *Déry Julianna élete és költ.* 236, 246, 268, 269, 317.
 Hóman Bálint 418.
 Homeros 70, 181, 213, 280, 316, 387.
Honművés 387.
 Honterus-könyvtár 2.
 Honváry (Szentmiklóssy A.) 286.
 Horatius 263, 295 *Ad Pisones* 225.
 Horger Antal, *A nyelvtudomány alapelvei* 57, 154, 322, 325.
 Horn Emil, *Szt. Erzsébet befolyása a társadalomra* 136.
 Horvát István 408; *Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelmeztetések* 114; *Árpád Pannonia hegyén* 165.
 Horváth Ádám, Pálóczi 181.
 Horváth Béla 396.
 Horváth Cirill 153, 189, 258, 306, 422; *Három középkori verszet* 75.
 Horváth Cyrill, *Kupa* 397.
 Horváth Ferenc 317.
 Horváth György, *Széljegyzetek háborús költészetünkről* 78–79.
 Horváth István, *Háborús nóták, imádások* 334.
 Horváth János 119, 313; *Rovás* 412.
 Horváth Jenő, l. Ivánfi Jenő.
 Horváth Jenő, Rónai 35.
 Horváth Lázár, Petrichevich 231.
Hölgyfutár 168, 174.
 Hugó Károly 276.
 Hugo, Victor 16, 112, 280, 307, 406, 407; *Le roi s' amuse* 112; *A századok legendája* 280; *Bug-Jargal* 406, 407; *Notre-Dame* 406; *Lucrèce Borgia* 407.
 humor 312, 332.
 Hungaricus, *A szenvedő ember* 301
 hún mondák 187; szepesi 420.
 Hunyadi János 289, 290, 310.
 Huppert, Rudolf 239.
Huszádik Század 234, 319–320, 405.
 Huszár Gál 76.
 Huszár Károly, *A magyar nép hősei* 115.
 Huszár Vilmos, *A magyar irod. helye az európai irodalomban* 310–311, 395–396, 398–399, 401–402.
 Husztiné Révhegyi Rózsi, Knight *Esz-tétika-tört.* ford. 50, 116, 134, 231, 244, 251, 322, 325.
 Huttkey Lipót 236.
 Ibsen 261, 307, 346.
 Ignotus 122, 247, 253, 331, 332, 339; *Aztánra* 144; *Spécik* 144; *Nyugot körül* 246; *Olvadás közben* 255; *Görgei* 333; *Irodalmi perzekutor-ság* 339; *Egy év történelem* 421.
 Iházi Imre 106.
 —i. J. 250.
 Illés István, *Fejezetek Arany J. mon-dattanából* 127.
 Illés Jenő 336.
 Illés József, *Concha Győző* 228.

- Illits György 71.
Illustriertes Wiener Extrablatt 320.
 Illyés István énekgyűjt. 235.
 Imre Sándor 147, 210, 257, 259, 337, 383.
 Inoze Sándor 336.
International 339.
 i. p., *In memoriam* 331.
 Ipolyi Arnold 188.
 Irodalmi Társaság, Magy. Prot. 417.
 Irodalmi Társulat, Izr. Magy. 315;
 Erdélyi 324, *Évkönyve* 434.
 irodalom 144, 222; magyar — 113,
 385; — és a háború, l. háború;
 mai — 58, 129, 232; —a háború
 után 145, 307—308; — helye az
 európai irodalomban 310—311, 339,
 395—396, 398—399, 401—402; —
 népszerűsítése 313; magyar zsidó
 — a háború alatt 315; keresztény
 — 318; ifjúsági — 417; l. még
 szépirodalom.
Irodalom és Zene 131.
 irodalomtörténet, —i tárgyú cikkek
 az 1914—15. évi középisk. érte-
 stőkben 75—80; filozófiai problé-
 mái 126—127; —i előadások egye-
 temeinken 153, 422; háború és
 az — 161—167, 187; — írás
 munkája 1916-ben 185—201; el-
 mélete 199—233; — és közép-
 iskola 262—264.
Irodalomtörténet 71, 239.
Irodalomtörténeti Közlemények 58—61,
 82, 233—237, 241, 320—322, 405—
 409.
 Irodalomtörténeti Társaság, Magyar
 84; választmányi ülései 73—74,
 146—147, 147—148, 257—258,
 259—260; felolvasó ülései 74,
 147, 258; közgyűlése 258—259;
 elnöki megnyitó 161—166; titkári
 jelentés 180—184; zárószámadá-
 sai 1915-ről 210; költségvetése
 1916-ra 261; államsegélye 182, 183.
 Irsik József 131, 322.
 Isák Emil, *Háború és irodalom* 145.
Iszemucut 241.
 iskolai drámák, piarista 194.
Isonzómenti Tárogató 421.
 Isoz de Chateaux Emil 73, 180.
 István, szerb fejedelem 290, 291.
 Ivánni Jenő, *Vörösmarty Mihály* 119;
 — és Horváth Jenő, *Idegen földön*
 305.
 Jacoponus himnusz 234.
 Jakab Elek, *Aranka Gy. és az Erdélyi*
Nyelvművelő Társ. 364, 375, 376.
 Jakab Ödön 79; *Voinovich Géza*
Madách 122—123; *Shakespeare*
 312.
 Jakobi Viktor, l. Bródy Miksa.
 Jámor Pál 325.
 Jancsó Benedek 342.
 Jánosi Béla 50; *Schedius Lajos eszté-*
tikája 218; *A magyar esztétika tört.*
 236.
 János pap mondája 262.
 János Zsigmond 109.
 Janovics Jenő 48.
 Jarno József 220.
 Jászai Mari 118, 227, 334.
 Jászay-Horváth Elemér 350; *Tábor-*
tűzek 404.
 Jászi Oszkár 56, 142; *Bunyai E.* 72;
Az elnémult jeleket 72; *A Szekfü-*
ügy körül 339.
 Jászi Viktor 319.
 Jaulusz Ilona 408.
 Jedlik Ányos 173—174, 175, 177.
 Jékey Aladár 123, 132, 252, 332.
 jellemzés 225—226.
 Jenáki Ferenc, *Kájonai János énekes-*
könyve 128, 234, 335.
 Jeronimus 234.
 j. m., *Karl Eötvös letztes Heim* 331.
 Jókai Mór 18, 26, 53, 62, 149, 155,
 181, 219, 238, 253, 254, 263, 302,
 307, 308, 316, 325, 330, 388, 395,
 401, 402, 413, 415; szobra 48,
 66; drámái 111—112; — és
 Mikszáth 228; kiadatlan iratai
 242; humora 312; ismeretlen
 levelei és kéziratok 324; művei a
 szabadságharcig 405—408; *Erdély*
aranykora 26; *Török világ* 26;
Délvirágok 26, 27; *Kelet királynéja*
 26—27; *A varchonták* 27—28;
Dalma 27; *Carinus* 28, 380; *Man-*
lius Sinister 28, 112, 379—381;
Shirin 28; *Milyenek a férfiak* 28;
A hittagadó 28—29; *A kardvas és*
villám 29; *Violanta* 30; *Egy te-*
kintet 30; *A magyar nemzet tört.*
 30; *Szegény gazdagok* 69, 118, 122,
 136, 139, 144, 199; *Jövő század*
regénye 78; *Dózsa György* 112; *Mil-*
ton 112; *Aranyember* 121; *Tábor-*
nok és asztral-szellem 174; *Politikai*
dívatok 174; *A számárrend* 174,
 291; *Névtelen vár* 199; *Túl a lát-*
határon 291; *Egy magyar nábob*
 301, 323, 325, 326, 330, 338;

- Asztral-szellemek* 291–292; *Álom és valóság* 339; *Összes művek* 405.
Jóka ördöge 140.
 Jolsvai 142, 253; *A magyarság a filmen* 114, 142; *Szezonvég* 338.
 Jósika Miklós b. 153, 195–196, 230, 246, 263; négy levele 305–306; *Abafi* 54–55, 72.
 Jósika Miklósné 246.
 József, II. 66.
 József kir. herceg 254.
 J. P.–r., *Die goldene Trompete* 245.
 J. S., *Ungarische Kriegsliteratur* 414; *Ungarische Literatur* 414.
 Judæus, *Fekete joltok a Fehér Könyvben* 72.
 Juhász Árpád, *A kilencvenéves költő* 249; *Köszöntés messziről* 319, 337.
 Juhász Gyula, *Új versek* 141.
 Juhász Kálmán 251, 412.
 Justh Zsigmond 155, 328.
 Juventus 131, 237, 322.
 K., *A háború és a kultúra kérdése az irodalomban* 67; *Baksay Sándor* 67; *Egy verssor körül* 135; *Az új magyar regény* 135; *Petőfi és Kisfaludy* 135.
 Kabos Ede, *Szivárvány* 131.
 Kaczér Illés, *Khafrit* 390.
 Kacsóh Pongrác 336.
 Kacziány Géza 66, 135; *Görgei Artur* 66; *A névtelen féltstének a színpadon* 140; *A magy. mémoire-irod. tört.* 238–239; *Hatvan év előtt* 242; *Vörösmartyó ismeretlen verse* 242; *Egy német Rákóczi-dráma* 413.
 Kádár Béla, *Rezgő hullámokon* 229, 315.
 Kádár Imre, *Két levél* 75; *A budai és pesti német színművészet* 409.
 Kádár István éneke 127.
 Kádár Jolán 194, 259, 431; *Bécsi dráma a Murányi Vénuszról* 231; *A budai és pesti német színművészet* 324.
 Kádár Kata 205.
 Kádár Lehel 142.
 Kaffka Margit, *Két nyár* 333, 404.
 Kaindl, Raimund Fr., *Die Deutschen in Ungarn* 56.
 Kaiser, Fr., *Der Viehhändler* 236.
 Kajlós (Keller) Imre 70; *Böhm Károly, a drámatró* 138; *Böhm Károly és a háború* 415.
 Kájoni János 296, 297; énekeskönyve 234–235, 335.
 Kalazantinum 61.
 Káldi György, bibliája 156; *Bibliat lajstrom* 250.
 Kalendárium, Komáromi 74–75, 265; *Győri* (1809) 128.
 Kálmán György, *René Bazin* 404.
 Kálmán Gyula 48.
 Kálmán Imre, *Tatárjárás* 121; – Stein L. és Jenbach B., *Csárdásfürst* 313, 319, 329–330, 331.
 Kálmán Jenő 249.
 Kálmán Ödön 111.
 Kálmány Lajos 188; *Hagyományok* 188.
 Kalmár Antal, *A tudomány szabadsága* 329.
 Kanyaró Ferenc 54.
 Kapossy Lucian 56.
 Karadsics Vuk 116, 289, 290.
 Karácson Imre 49; műfordításaiból 49.
 Karácsonyi János 62, 252; *Magyarország. egyháztörténete* 251.
 Karczag Vilmos 133; *Im Elternhaus* 329.
 Kardeván Károly, *Eötvös és Madách* 127.
 Kardos Albert 63, 237; *Eötvös Károly és Csokonai* 314.
 Kardos Andor, *Az álarcos* 390.
 Kardos Lajos 196, 408; *Petőfi kapitánya* 71; *A «Falu bolondja» Aranyánál* 310.
 Kárfi Ödön, *Petrarca és a magyarok* 144.
 Karinthy Frigyes 416; *Két hajó* 131; *Tanár úr kérem!* 232, 332.
 Karl Lajos 257, 259, 325; *Magyarország. a spanyol nemzeti és a francia klassz. drámában* 431–432.
 Kármán József, *Fanni hugyományai* 399.
 Kármán Mór 44, 48, 68, 126, 240, 322, 325, 424.
 Karnarutić Barnabás 59–60.
 Károli Gáspár 181.
 Károlyi Péter, *A halálról* 234.
 Károlyi Sándor 49.
 Kárpáti Aurél 139, 195, 198; *Háborús könyvek* 124; *Budai Képeskönyv* 240, 349–350.
 Katolikus Nevelés 131, 237, 322.
 Katolikus Szemle 61–63, 131, 237–238, 322–323, 412.
 Katona István 143.
 Katona József 394, 401; kéziratai 217; *Bánk bán* 116, 117, 118, 121, 130, 139, 156, 213–214, 217, 221, 232, 238, 245, 249, 255, 262, 319, 401, 423; *Aubigny* 395; *Luca*

- széke 397; Ziska 397; *A borzasztó torony* 397.
- Katona Lajos 188, 234; *Irodalmi Tanulmányok* 53.
- katonanóták 63, 66, 71, 78—79, 139, 152, 221, 223, 247, 248, 249, 253—254, 308, 324, 334, 335, 337, 338, 413, 416, 417, 418; — németül 256.
- Kazinczy Ferenc 194, 226, 241, 321, 376, 393, 419, levele Szirmay Lászlóhoz 48; halála napja 49; két levele Sipos Pálhoz 60—61; tübingiai pályaműve 306; levelei 322, 408; *Magy. régiségek és ritkaságok* 41; *Az amerikai Podoc* 229; *Levelezése* 306.
- Kazinczy Gábor 377, 378; *A dal leánya* 127.
- Kazinczy-kör, kassai 331.
- Keith, R. M. 420.
- Kéký Lajos 47, 102, 119, 135, 147, 153, 197, 198, 257, 258, 259, 422; *Baksay Sándor* 51—53, 67; *A háború magy. éneke* 162; *Tilkári jelentés* 180—184; *A szabadságharc verses krónikája* 196; *A jellemzés* 225; *A jellemrajz a magy. szépirodalomban* 225; *Élmények és emlékek Baksay S. elbeszéléseiben* 311—312; *Sebők Zs.* 399.
- Kelemen Lajos 130.
- Kelemen Viktor, *Súlyed a hajó* 338; *József hazamegy* 338.
- Kelet* 63.
- Keleti, *Pedagógia a szépirodalomban* 67.
- Keleti Artur 324, 416; *Angyali üdvözlét* 337, 390, 412.
- Kelet népe* 238.
- Keller, Gottfried, *Sieben Legenden* 189.
- Keller Imre 70.
- Kemechey L., *Jókat a világháborúról* 78.
- Kemenes József, *Homerós-ford.* 280.
- Kemény Anna bárónő 121.
- Kemény József 1.
- Kemény Lajos 325; *Mikor lett Tinódi kassai polgár?* 418.
- Kemény Zsigmond b. 32, 121, 195, 196, 263; levelei Pusztakamaráson 60; — mint politikai író 226—227; — Bécsben 230—231; — és a pápság 237—238; naplója 334—335; idealizmusa és realizmusa 338; Jókai *Manlius Sinister*-éről 379—381; *Forradalom után* 226—227, 388; *Alhikmet* 230, 319; *Élet és ábránd* 231; *Gyulai Pál* 306; *Az Újabb Nemzeti Könyvtár* iránt 377; *Eszmék a regény és a dráma körül* 381.
- Kémeri Sándor, *A könyvek háborúja* 403.
- Kendi Anna 3, 4.
- Kendi Ferenc 2, 3, 4.
- Kenedi Géza, *Natív emlékiratok* 303; *Írások és tanulmányok* 337, 414.
- Kenessey Béla 403.
- Képes Újság* 131.
- Kerekes Emil 316.
- Keresztény Magvető* 63, 131, 238, 408.
- Kereszty István 255.
- Kerékgyártó Árpád, *A műveltség fejlődése Magyarországon* 32, 33.
- Kernstock, O. 280.
- Kertbeny K. M. 143.
- Keszler József 48, 118, 120, 121, 221, 222, 302.
- Keszthelyi-kódex* 75.
- Kézai krónikája* 129—130, 295.
- (k. g.), *Rigómező a költészetben* 116.
- K. Gy., *Csokonai színháza* 242; *Írók bőjtje* 242; *Egy kényes ügy* 242.
- Kincses István 404.
- Király György 127, 147, 193, 195, 208, 230, 257, 288, 322, 408; *A Margit-legenda és rokonai* 188—189.
- Kis János 294, 424; a testnevelésről 253.
- Kis Lőrinc 194.
- Kiséri, *Egy frakk kevés* 404.
- Kis-Erős Ferenc, *A magyar nyelv* 66, 154, 237, 316, 414.
- Kisfaludy Károly 68, 195, 212, 217, 325, 327, 396; drámaköltészete 58—60; *A kisértet* 59; *A sástoll* 59; *A pártütők* 118, 323; *Tollagi* 235; *Sulyosdi Simon* 235.
- Kisfaludy Sándor 222, 398; *Csobánc* 156; *Tátika* 156; *Kún László* 395, 398; *Hunyady* 398; *Az emberszívnek örvényét* 400.
- Kisfaludy-Társaság 47, 89, 116, 117, 151, 153, 154, 191, 201, 220, 221, 221—222, 245, 248, 249, 250, 277, 394; új tagjai 150—151; *Évlapjai* 87; *Nemzeti könyvtára* 280.
- Kiss Albin 327.
- Kiss Arnold, *A háború legendái* 229.
- Kiss Ernő 234.
- Kiss Gyula, *Fogy az ezüstgomb* 75.
- Kiss István, R. 252; *Kükkülli munkájának kritikájához* 252.
- Kiss János, *Dudek János* 335.
- Kiss József 72, 79, 113, 249, 254, 350; *Simon Judit* 69, 113, 114, 116, 118,

- 136, 142, 199, 217, 231, 239, 254, 320; *Háborús Versek* 119, 120, 123, 140, 216, 230, 253, 323; *Hosszúnapkor* 216; *Plakátok* 217; *A trombitás* 267.
- Kiss Menyhért 128, 317, 350; *A cencsochói legenda* 50; *Tábori tűz mellett* 115, 121, 237, 240, 244, 302, 323.
- Kiss Sándor, *Feladataink* 388.
- Kiss Szeráfin 134.
- Klárné Angyal Ilka 214.
- Klétzár János Dávid 242.
- Klima Lajos 134.
- Klopstock 44.
- Knar, *Aus Budapester Theatern* 137, 330.
- Knight, William, *Esztétika-történet* 50, 63, 116, 134, 231, 244, 251, 322, 325.
- Knoblauch, *A jaun* 409.
- Kober, A., *Wesen und Methoden der Literaturwissenschaft* 233.
- Koboz 79.
- Kőcán-jutalom 343.
- Koháry István gr. 76, 193—194, 385; rabénekei 163.
- Kohn Sámuel 111.
- Kohut Adolf 143, 324.
- Kollányi Boldizsár, *Vérjoltok* 337.
- Koller István, *A Toldi lélektani tárgyalása* 140.
- kollégium, sárospataki 48; könyvtára 41; debreceni — könyvtára 336.
- Kolozsvári Hírlap* 131—132, 252.
- Kolozsvári Szemle* 323—324.
- Kolozsvári Ujság* 238.
- Komáromi Értesítő* 265.
- Komáromi János, *Mit búsulsz Kenyeres?* 115, 119, 122, 130—131, 142, 144, 231, 251, 418; *Csanak András Bécsben* 404, 418.
- Komáromi Lapok* 265.
- Komáromi Ujság* 265.
- Komját Aladár 301, 412; *Szomorý Dezsőről* 217.
- Komjátszeget graduál* 130.
- Komlóssy Ferenc 50, 57.
- Kondor Sándor 48.
- Kont Ignác, magy. irod.-tört.-c 238.
- Köppa 58.
- Kornis Gyula 342.
- Koroda Pál, *Dóczy Lajos* 135; *Inczédi László* 135; *Reviczky Gy. kéziratai* 216; *Ábrányi Kornél, mint regényíró* 242; *A vén sas* 242; *Ábrányi Kornél* 249; *Látogatás Dóczy L.-nál* 249; *Bartók Lajos* 328; *Helé-
nák és Máriák* 328; *Justh Zsigmond* 328; *Don Kihótiék* 329; *Ábrányi Emil* 335.
- Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* 132, 238, 324, 408—409.
- kortesnóták 61.
- Kossuth Lajos 53, 69, 208, 209, 227, 304, 307, 336, 385, 391, 402; ismeretlen kézirata 48.
- Koszorú Ferenc 301.
- Koszó János, *Fessler J. A. élete és széptud. működése* 127, 134, 237, 252, 307, 408.
- Kosztolányi Dezső 72, 145, 243, 246, 255, 256, 333, 416, 421; *Gabányi* 68, 137; *Ócsém* 79, 131; *Nyelvtisztítás* 246; *Bűbájosok* 301, 304, 319, 323, 338; *Tinta* 390, 415
- Kotzebue 59, 106, 394; *Der Landjunker* 235.
- Kovachich Márton 371.
- Kovács Antal *Petőfi, a filozófus* 77.
- Kovács Dezső 123, 132, 252.
- Kovács Jenő 322.
- Kovács Lajos 69.
- Kovács Lajos János, *Brutus magy. tört.-ének forrása* 252.
- Kovács Márton 413.
- Kovács Pál 298, 322, 325, 403, 407; *A kódus leány* 105, 107.
- Kovács Sándor, *Baksay Sándor* 71.
- Kovács Zsigmond, *Hamvai* 309, 333.
- Kova-Feuerstein Arvidor 434.
- Kovácsnai Erzsé 68.
- Kozma Andor 88, 95, 222; *Faust-ford.* 113, 119, 222, 310; *A katona a magy. költészetben* 162; *A kormányzó és a tábornok* 304; *Baksay Sándor* 392.
- Kőhalmi Béla 244, 268.
- Kölcsy Ferenc 56, 186, 226, 277, 281, 284, 285, 325, 298, 424; *Shakespeare-ről* 387; *Zrínyi második éneke* 96; *Kárpáti kincstár* 194; *Himnusz* 267; *Nemzeti Hagymányok* 281, 283; *Vanitatum vanitas* 322.
- költészet, háborús 78—79, 162—164, 303, 322—323, 324, 334, 417, 418.
- Költők Tára, Régi Magyar* 189, 306.
- König György 399.
- Königsberg Hartungsche Zeitung* 327.
- Königsbergi Szójegyzék* 327, 412.
- könyvtár, Honterus — 2; sárospataki — 41; Apór István b. — a 63; Mátyás kir. — a 124, 124—125, 134, 189—190; fővárosi — 132;

- értesítője 113; Teleki — 164; Ráday — 236; pápai kollégiumi — 1843-ban 238; königsbergi egyet. — 327; debreceni kollégiumi — 336; wolfenbütteli — 370, 371; gyulafehérvári Batthyányi — 419. *Könyvtári Szemle* 132, 238—239, 409. Körmeny Viktor, *Bánk bán jubileuma* 217. Kőrösi Albin 344; *Egy magyar király-leány tört.* 317. Kőröspataki János, *Erdélynek és Magyarországának romlásáról* 164. Köteles Sámuel 129, 374. Kövér Lajos 50, 266. Köves Illés, *Tűzímádók* 302. Kövesküti Jenő, *Arnyak* 412. Kövi Imre 314. K. P., *Az Ehrenfeld-Kódezzről* 327. Krajacsevics (Sartorius) Miklós 156. Krämer Tamás, *A prot. vallás terjedésének okai hazánkban* 412. Krause Ottó 314. Kremmer Dezső, *Könyvtári élet Pest-Budán* 409. Kriston Endre, *Bírálat az Egri Népkönyvtár pályázatáról* 315. Kristóf György 60, 130, 194, 230, 236, 316, 408; *Az első «Erdélyi Múzeum» tört.* 130; *Az utolsó erdélyi nagyrúr* 325. kritika 113, 122, 127, 166, 186, 200, 201, 247; színi 65; irodalomtörténeti 164—166. *Kritika* 409. *Kritikai Lapok* 65, 247, 285, 286. Kritikus 250. Kropf Lajos, *A félkezű leány mondája és Salamon magyar király* 317. krónika, *Anonymus* 35, 36, 233; *B. Székely István* 66, 114, 295; *Bécsi képes* 129—130, 277; *Nemzeti* 295; *Kézai* 295; *Thuróczi* 295, 411; *Bonfini* 295, 370. Krudy Gyula 69, 135, 301, 336; *Egy régi bál* 46; *A 42-esek* 79; *Pest 1915-ben* 113, 135, 140, 145, 242; *Szindbad* 139, 255, 319; *A víg ember bús mesét* 226, *Aranykéz-utcai szép napok* 305, 405; *Zenélő óra* 316; *Pesti Levelek* 328; *Tömörkény* 328; *A podoláni kísérlet* 336; *A vörös póstakocsi* 336; *Zsigmond utolsó szava* 338. Krüzselyi Erzsike, *Ki a menyasszonya?* 386. ktm, *Beszéljünk még a Lyon Leáról* 49. K. T. M., *Irodalmi börze* 232. Kubinszky-Pecsovics 61. Kuhn Ernő és Polcz Rezső, *Az új törvény* 323. kultúra, magyar 317, 318; magyar és német. — 306—307. Kunfi Zsigmond 66. Kunos Ignác 140, 389. Kupa Árpád 304; *Kenyérmező* 304. Kupeczky János 135. kuruc költészet, hitelessége 165—166, 193; *Tatár rabságban levő erdélyiek dala* 163; *Bezerédy I. búcsú-éneke* 163; *Esztergom megvételéről* 165—166. Kuthy Lajos 406, 407. Kutas Kálmán, *Beszéljete ti évek* 337. Kuun Géza gr. 375. *Kuun-kódex* 236. *Külügy-Hadügy* 63, 133. Kürnberger, *Erinnerungen an Széchenyi* 416. *La bibliofília* 132. Lackner Kristóf, tudóstársasága 141. Laczkó Géza 247; *Humor és komikum* 332. Lafontaine, A. H. J. 107, 167. Lajos király, Nagy 144.; II. 125. Lakatos László 64, 133, 240, 325; *A zsidó cigány* 63—64; *A császár Lembergben* 66; *A koszorúért* 69; *Lovik Károly árvái* 69; *Erzemes könyv* 131; *Takács Terézia* 142; *A bécsi táncosnő* 151—152, 217, 219, 220, 221, 224, 232, 238, 240, 242, 245, 246, 247, 248, 255; *A halhatatlan hercegnő* 226; *Madame Julie* 246; *A Vojnits-jutalom története* 249; *Tavaszi játék* 334, 414, 415. Lakatos Vince, *A hazafias költészet fontossága* 224. Lakos Béla, *Heltai G. reformátor és kora* 408. Lamartine 307. Lampérth Géza 79, 250, 404; *Az én rózsáim* 57—58, 115, 142, 240, 350; *Baksay Sándor* 63; *Rendületlenül* 79; *Kurucvilág* 343, 391; *A német dobosok* 350; *A magyar katona* 412, 414, 417. Landauer Béla, *A nagy esztendő* 124, 131. Landor Tivadar, *A nagy háború irásában és képen* 121, 247. Lange, Conrad 225. Láng Erzsébet 119.

- La Revue de Hollande* 132.
 Laskai János énekeskönyve 321.
 László Zsigmond 193.
 Lázár, szerb fejedelem 290, 291.
 Lázár István, *A kékhajú fantom* 139.
 Lázár Miklós 234, 336; *Fronton* 124, 131, 139; *Magyarok dalolnak* 300, 304, 337.
 Leffler Béla, *Svéd háborús regények* 123; *Krudy Gyula* 336; *Magyar szerzők svéd színpadon* 345–348, 424–428; *Magyar írók svéd nyelven* 346.
 Lehár Ferenc, *Luxemburg grófja* 331.
 Lehmann Alfréd, *Babona és varázslat* 291.
 Lehrer Andor, *Az 1-es honvédek nótái* 413.
 Lemouton Emilia, Schakespeare-ford. 386.
 Lengyel Ernő 334; *Eötvös Károly* 329.
 Lengyel István, *Béke* 217, 243, 332.
 Lengyel Menyhért 71, 116, 247, 388, 415; drámái svéd nyelven 345–347, 425–426; *A táncosnő* 113, 115, 117, 119, 120, 122, 129, 133, 134, 135, 138, 139, 140, 145, 220, 238, 252, 305; *A cárnő* 223, 315, 329, 345, 425–426, 428; *Taifun* 345, 346, 347, 428; *A próféta* 347.
 Lessing 226, 283, 393; *Faust* 236.
 Lészai Dániel 61.
 Lévai Mihály 344; *A fekete hegyeken* 300, 414.
 Lévy József 89, 116, 118, 249; *Cso-konát* 125.
 Leyen, Fr. von der és Paul Zauner, *Die Märchen der Weltliteratur* 128.
 Lienert, M. G., 244–245.
 Ligeti Jenő, *Tanlevél* 122.
 Lillo, Elmerick 420.
L'illustration Théâtrale 252.
 Linder Ernő 314.
Lipcsei kódex 408.
 Lippa, Theodor 225.
Literarisches Zentralblatt 132–133, 239, 324.
Literaturen des Ostens in Einzeldarstellungen, Die 238.
 ll., *Husarenlieder* 247.
 Loesche, Georg, *Deutsch-evang. Kultur in Oesterreich-Ungarn* 324.
 Loew, William N. 413.
 Loschdorfer Aladár, *Munkáctól Rodostóig* 231.
 Losonczy Zoltán 241.
 Lovik Károly 46, 69, 72; *Egy elkésett lovag* 126, 131.
 Lóczy Lajos 306.
 Lórisz 123, 224.
 Lőrinczy György, *Az özvegy jalu* 223, 253, 256, 300, 318, 338–339, 390.
 Lukács, Georg, *Mitteeuropäische Kulturgemeinschaft* 331.
 Lukácsy Sándor 214.
 Lukesics József 237, 238.
 Lukesics Pál, *Schwartner Márton* 128.
 Lupás János, *Barijtu György* 419.
 Lupuj vajda 164; *Ének-ről*, 63.
 Luther Márton 40, 109, 111, 395.
 Lux, A. J., *Im Goethe-Museum zu Budapest* 405.
 ly. 71, 255, 338, 421; *Malonyay D.* 409–410.
 Lyka Károly 255; *Malonyay Dezső* 337.
 Lynkeusz 120.
 Maár Ernő, *Még egyszer mindenki* 328.
 Macaulay 380.
 Madách Aladár 42.
 Madách Imre 18, 90, 276; – és Hegel 307; *Ember Tragédiája* 24–25, 47, 68, 77, 127, 213, 222, 224, 244–245, 245, 247, 263, 307, 319, 379; *Csák végnapjai* 395, 397; *Nápolyi Endre* 397; *Mária királynő* 397; *II. Lajos* 408.
 Madarász Flóris 129, 146, 147, 148–150, 180, 181–182, 230, 257, 257–258; dolgozatai 148–150.
 Madelung, Aage 121; *Hadi naplóm* 58, 124, 244.
 Madzsar Imre 70, 141, 252, 383.
Magdeburgische Zeitung 327.
 Magyar Bálint 386.
 Magyar Elek 242; *A Pálvax és a Látó-sínszky kávéházak* 328.
 Magyar Ferenc 64.
Magyar Figyelő 63, 133, 239, 324–325, 326, 337, 409–411, 412.
Magyar Hírlap 63–64, 133, 325.
Magyar Hirmondó 65.
Magyar Iparművészet 325.
Magyar Izrael 64, 240.
Magyar Izraelita 256.
Magyar Könyvszemle 2, 132, 133–134, 202, 325–326, 354.
Magyar Középiskola 64, 134, 240, 325, 411.
Magyar Kultúra 57, 64, 134, 145, 148, 240, 241, 326–327, 411.
 Magyar Lajos, *A háború költői* 72.
Magyar Nyelv 64–66, 82, 134–135, 241, 322.
Magyar Nyelvbőr 66, 135, 241, 412–413.

- Magyarország 66, 135, 242—243, 324, 339, 413.
 Magyar Paedagogia 66, 67, 241, 329.
 Magyar Színpad 221.
 Magyar Versek, A' jó szerencsének Irigylői ellen traktatott (1752) 203.
 Magyary Béla 247.
 Magyar Zeidő Szemle 72, 135, 242, 256, 413.
 Mahunka Imre, Egyházi népénekünk jövője 315, 403.
 Majláth Béla 353.
 Makkai Sándor, Magy. prot. széptudalom 250—251, 417.
 Malonyai Dezső 121, 253, 300, 303, 324, 325, 409; Virtus 126, 131, 396, 410.
 Manskovit Bálint, Index biblicus 250.
 Mátyási Ádám 135.
 Mapes, Waltherus 234.
 Marana, G. P., Espion turc 207.
 Marczali Henrik, Wahrheit u. Dichtung in d. Botondsage 138; A Botondmonda tört. kapcsolatai 218; Görgei Artur 392; Franz v. Pulszky 419.
 Marczell Mihály, Fronton és front mögött 322.
 Marczibányi-jutalom 342.
 Mareuil, Milton-ford. 194.
 Margit-legenda, antiochiai 188—189.
 Mária Terézia 396.
 Mariay Ödön 51; Tiszántúli levele Dunántúlnak 72; Válasz 144—145.
 Marina-legenda 188—189.
 Márki Sándor, Dózsa György 70; Magyar középkor 317, 327, 350; Pór Antal emlékezete 418.
 Márkus László 338; Magyar irodalom 113; Ráéró időben 115; Szélcseendes idő 219—220.
 Marót Károly 199, 234; A bábúcsel Tompa «Arokháti Lőrinc»-ében 57; Egy pillantás Madách költői műhelyébe 127; Petőfi és a kinéma 144; Arany műhelyéből 321.
 Marsigli, rovásírás-másolata 296.
 Martinovics Ignác 66; — féle összeesküvés 256.
 Martinovics-páholy 49, 72.
 Márton Sára 87.
 Martos Ferenc, I. Bródy Miksa.
 Máthé Miklós, Édes hazánkért 300.
 Matirkó 264.
 Mátrai Ferenc, Rajzok, elbeszélések 337.
 Mátrai Győző 70.
 Mátyás király 395; könyvtára 124, 124—125, 134, 189—190.
 Mátyást mostan választotta... 75.
 Mauks Ernő, Irodalmi témáról 385; Magy. színészet 1816-ban 392.
 Mauksch Tamás 419.
 Maupassant 410; Bellami 349.
 Mausoleum 165.
 Mayr György 342.
 Mazuch Ede, Dayka G. ungvári tanársága 384.
 M. E., Mocsáry Lajos meghalt 248.
 Mednyánszky Berta 77.
 Medve Imre 235.
 Megerle Teréz 235.
 Mehring, Sigmar 223; Kriegslyrik 211.
 Meisl, Karl, Maria Szetsy 231.
 Melanchton 40, 250.
 Melich János 41, 66, 127, 153, 155, 241, 259, 324, 343, 422; A Gyulafehérvári Glosszák egy helyéről 65; Cirillbetűs magyar szöveg 218; A Königsbergi Szójegyzék 327.
 Mélius Péter 250.
 Méray-Horváth Károly, Amerika Cézára 66.
 Mérei Adolf 69, 136, 221; A fiam papja 120.
 Mérey Mihály 85.
 Mérey Sándor, Szabolcs vezér 394.
 Mészáros Gyula 404.
 Mészöly G. 82, 189; Isemucut 241; Bécsi-kódex-kiad. 328; Az 'óta' névutó eredete 343.
 Metastasio, L'Isola disabitata 106.
 Mezei Béla, Háborús népdalok 334.
 Mezei Mór 242, 243.
 Mezey Sándor, Mezel Mór 243.
 m. gy. 60, 114, 129; A negyvenéves népszínház 50.
 M. Gy., Királyért, lobogóért 132.
 M. I., Magyar háborús irodalom 71.
 Mihály déák kódexe 60, 193.
 Mikes Kelemen 193; Törökorsz. Levelek 143, keletkezéséhez 206—208; forrásaihoz 317.
 Mikes Lajos, Krúdy Gyula 135.
 Mikházy Szécsi János Rettenetes Dolga 60.
 Miklós Elemér 257, 259.
 Miklós Jenő, Útravaló Barta Lajosnak 339.
 Mikszáth Kálmán 316, 325, 396, 399, 410, 415, 423; — és Jókai 228; humora 312; A játszópadját 61; A fekete város 61; Lapaj 350.
 Miles Mátyás 1, 2.
 Milotay István 336; Harc a lobogóért 142; Eötvös Károly 391.

- Milow István 314.
 Milton 44, 97.
Mindenes Gyűjtemény 265.
 Miskolczi Zsigmond, *Cyrus kitétele* 193.
 Mitrovics Gyula 196.
 M. J. 328; *Petőfi öröksége* 142.
 m. l. *Háborús irodalom* 219; *A háború aranykönyve* 219.
 M. M., *Berliner Theater* 244.
 Moccsáry Lajos 221, 224, 242, 245, 248, 251, 255; *Régi magyar nemes* 248.
 Mohácsi, Eugen 416; *Drei Bücher* 248.
 Mohácsi Jenő 350.
 Moldován György, *Havasi rózsák* 323; *Reflexióim a havasi rózsákkal kapcsolatban* 323.
 Molière 59, 68; *École des femmes* 105—107.
 Molnár Albert, Szenci 295; *zsoltárai* 321.
 Molnár Antal, *Weiner Leó Csongor és Tündéje* 247.
 Molnár Aranka 48.
 Molnár Béla 323.
 Molnár Ernő, *A magy. zsidóság háborús emlékkönyve* 329.
 Molnár Ferenc 144, 234, 247, 302, 331; *gyermektörténetei* 132; *drámaisvéd színpadokon* 345, 348; *Huszár-nóták* 47; *Liliom* 47, 116, 145, 244, 301, 302, 315, 324, 329; *Egy haditudósító emlékei* 113, 115, 117, 120, 121, 123, 145, 228, 230, 240, 253, 338, 418; *Farkas* 132, 345, 426—427; *Ördög* 145, 221, 336, 409, 427—428; *Fehér felhő* 221, 232, 245, 247, 255, 256, 299, 302, 308, 314, 323, 326, 330, 335, 338, 409; *Testőr* 308, 347—348, 409, 426; *A doktor úr* 348, 389.
 Molnár János 64—65; *Pásztor-Ember* 65; *Levelet* (1776) 65.
 Molnár Jenő 350; *Mucca a fronton* 334, 337, 414; *Ima 1916-ban* 390.
 monda, *Szilágyi és Hajmási* 163, 190; *hún.* 187, *szepesi* 420; *Toldi* 190—191; *Botond* 218; *János pap* 262; *Don Juan* 310; *félkezű leány* 317.
 Montagu, Lady 420.
 Montalembert, és Eötvös 309—310; *szent Erzsébet élete* 309.
 Montanus, Gonsalvus Reginaldus, *Sacrae Inquisitionis Artes* 109—110.
 Montesquieu 143; *Lettres Persanes* 207.
 Moór Elemér, *A Toldi-monda* 56, 61, 64, 188, 190—191, 241.
 Morvay Győző 45, 134, 220, 259, 322, 325, 384; *Zalár J. önéletrajza* 147, 183; *Magyarázó tanulmány Az Ember Trag.-hoz* 197; *Zalár J. leveleiből* 236, 321—322.
 Mozihét 136.
 Mozi-Világ 243.
 Móra Ferenc 79, 121, 253; *Költő a verseiről* 300.
 Móricz Pál 253; *Nótahangok a tengerentúlról* 46; *Magyar tárogatósak* 66; *Magyar bohémek* 69; *A Jókaiak osztályegyezsége* 242.
 Móricz Zsigmond 332, 334, 339; *levele* Ady Endréhez 51.
 Munkácsi, Bernhard, *Prof. Hermann Vámbéry* 143.
 Munkácsy Mihály 215, 409—410.
 Muraközi Ferenc, *Arany J. a csehekéről* 249.
 Muraközy Gyula, *Vargha Gyula költeményei* 250; *Ker. szépirod.* 417.
 Murány megvétele 379.
 Musset, A. de 92.
 Múlt és Jövő 66, 136, 243.
 Múzeumi és Könyvtári Értesítő 136, 413.
 Műbarátok Könyve 155.
 Műbarátok Köre 155—156, 222, 244. műfordítás 213.
 Müller Frigyes, *A nagyobb Gellért-legenda keletkezése és forrásai* 70; *A Gellért-legenda kérdéséhez* 141.
 Müller-Guttenbrunn Ádám 314.
 Münchener Neueste Nachrichten 327.
 művészet (magyar), *vázlatok múltjából* 321, 405.
 ny, *A magyar nyelv* 49.
 N. 391, 392; *Dudek János* 308.
 Nádas Sándor, *Kávéház* 302, 318, 323, 330, 332, 337.
 Nádasdy Ferenc 277.
 Nádor-kódex 234.
 Nádor Samu, *Néphimnuszok, katona dalok és indulók* 254.
 Nagl-Zeidler, *Deutsch-Österr. Literaturgesch.* 195.
 Nagy Bella 324.
 Nagy Endre, *Miniszterelnök* 145.
 Nagy Géza, *Felsővályi* 419.
 Nagy Ignác 406, 407.
 Nagy József 413; *Taine jelentősége és hatása* 255.
 Nagy Lajos, *Vészek sirálya* 61; *Egy leány, több férfit* 131; *Ady E. és Gyöni Géza* 144.

- Nagy László, S. 324.
 Nagy Miklós (1621) 236.
 Nagy Pál, Fogarasi, *Véres örökség* 397.
 Nagy Samu, *A Kárpátokból* 304.
 Nagy Sándor 61.
 Nagy Tamás 408.
Napkelet 235.
 Náray György, *Lyra coelestis* 322.
 Náray Iván, l. Benedek Aladár.
 Natalibus, Petrus de, *Catalogus Sanctorum* 189.
 n. e., *Hadi énekek* 318.
 Négyesy László 153, 189, 192, 258, 344, 422; Zrinyi-kiad. 412; *A Pataki Névtelen és Dobó Jakab* 81–86; *A Pataki Névtelen neve* 8, 148, 183; *Jelentés a Farkas-Raskó-díjról* 306; *Laskay-jéle énekeskönyv* 321.
 Neitzel, Otto, *Der Richter von Kaschau* 308, 330.
 Némedy Gábor 136.
 Némedy József 236.
 Nemény Vilmos 323; *Egy berlini magyar írónál* 324.
 Németh Gyula 404.
 Némethy Gyula 251.
 Nemzeti Kaszinó 235, 245, 248.
Nemzeti Könyvtár, Újabb 377–378; *Kisfaludy-Társ.*—a 280.
 Nemzeti Múzeum 42; könyvtára 6, 132, 187, 353, háborús gyűjt. 48, 318.
Nemzeti Nőnevelés 136, 243.
 Nemzeti Színház 50, 116, 118, 119, 128, 140, 142, 143–144, 199, 218, 223, 254, 280, 319, 330, 394, 411.
 Nendvich Károly 173.
 népdal, magyar 152–153, 223, 254, 383–384, 416; háborús 334; tatár 140; palóc 418.
Népköltési Gyűjt., Magyar 188.
 népköltészet, háborús 318, 335, 337.
Népművelés 67, 137, 243–244, 328, 413.
 Néprajzi Múzeum 136.
Népszava 67, 122, 136, 244.
 Népszínház 59, 140, 214.
 népszínmű 50.
Néptanítók Lapja 67, 136, 244, 329, 413.
 Netoliczka Oszkár 2.
Neue Freie Presse 117, 137, 329–330.
Neues Pester Journal 245–246, 330–331, 414.
Neues Wiener Journal 331.
Neue Zürcher Zeitung 137, 244–245, 330.
Neues Wiener Tagblatt 303, 331.
Neuigkeits-Blatt 173.
Neuphilologus 239.
 Nicolai, Friedrich 393.
 Niczky Kristóf 396.
 Nietzsche 42, 261, 346.
 Nil, *Levél Babits Mihálynak* 255.
 N. L. 265; *Ady költészete és magyarsága* 252.
 Noisser Richard 298.
Nord und Süd 340.
 Noszlopy Tivadar 61; *Csokonai bácsúja Somogytól* 237.
 Nottesteiné, Veronika 202.
 Nouseul János 317.
Nova Reforma 50.
 Novák János 240.
 Novák Lajos, *Pázmány Péter élete* 50.
 Nóti Károly 323.
 Nyári Albert h., *Lantos Gyóni Géza* 132.
 Nyári Sándor 135.
 Nyáry Andor, *Sírnak a hősök* 124, 131, 136.
 nyelvemlékek, zempléni magyar 305; Németorsz.-ban őrzött magyar 335.
 Nyelvvelő Társaság 130; Erdélyi Magyar 367–376.
Nyelvtudományi Közlemények 67, 414.
 Nyelvtudományi Társaság, Magyar 115, 134.
 Nyilfi, Pipárdi nótártus 235.
Nyolcórai Újság 246.
Nyugat 51, 67–68, 137–138, 246–247, 331–333, 339, 412, 414–415.
 nyugatosok 72, 78, 99, 122, 123, 131–132, 134, 142, 144, 220, 224, 243, 246, 250, 309, 339.
 Obál Béla 354.
 Oberle Károly 147, 260.
 Obernyik Károly, *Messias* 395.
 Objektív Pál, *Reflexiók a Szent István akadémia megalakulásáról* 249.
 Oeser, Christian 415–416.
 Oláh Gábor 118; *A rokokó-Csokonai* 313.
 Oláh Miklós 295, 370.
 Ormos Zsigmond 130.
 Orosz Endre, *Téglás István emlékezete* 129.
 Orosz József 328.
Ország-Világ 68, 138, 247, 333.
 Ortva Tivadar 389; *Habsburgi Mária* 342, 389.
 Osszián 282–283.
 Oswald, újbányai jegyző 143.
 Osváth Gedeon, *Petőfi és az aszódi gimnázium* 76–77.

- Ouida 181.
Overmans 44.
Ovidius 191; *Heroidák* 4.
ő. 223.
—ő. *Háborús versek* 123; *Zichy Géza gróf* 309.
Ö. J., *Dóczi Sopronban* 141.
Österreichische Rundschau 138, 247, 333—334.
Österreich-Ungarns Zukunft 247.
Ösvény 138, 415—416.
- Pais Dezső 321.
Paizs Ödön, *Görgei Artúr* 246.
Pajzs Elemér, *Cirkusz* 113, 116, 129, 136.
Pakots József 350; *Petőfi harci költeményei* 63; *Ejszaka* 123, 242, 302; *Egy csöndes íróról* 133; *Zoltánka takarékos* 411.
Pál Antal, *Aranyak egy jegyzetéhez* 412.
Palatich György, *rabéneke* 163.
Palágyi Menyhért 42.
Pálffy Mór gróf 49.
Palocsay György b., *Költeményes holmi* 306.
Palóczy Edgár, *B. Tóth Ferenc* 411.
Pannonius, *Janus* 395.
Pántzél Dániel 372.
Panzer, Fr. 191.
Pap Gábor, *Ináncsi* 236.
Pap Károly 153, 422; *Emlékezés Ferenczi Magdára* 229.
Pápai István 372.
Pápay József 404.
Pápai Páriz Ferenc 166.
Papp Ferenc 57, 119, 196, 257, 259, 335; *B. Kemény Zs. levelei Pusztakamaráson* 60; *B. Kemény Zs., mint a rémuralom korának politikai írója* 226—227; *B. Kemény Zs. Bécsben* 230—231; *Arany és Gyulai első találkozója* 236.
Pap-Váry Elemérné, *Háborús visszhangok* 337, 339, 412.
Pardoe, Miss, *The City of the Magyar* 420.
Pásztor Árpád 79, 388; *Vengerkák* 121, 129, 216, 230, 242, 247, 248, 254, 299, 324; *Találkozásom Poe Edgárral* 301.
Pásztor József, *A muszka vendég* 58, 133, 134, 135, 222.
Pásztori Mihály 48.
Patai József, *versei* 413; *Megnéztem Grün Lilit* 243; *Háborús héber költ.* 434.
Patai Pál, *Székács József* 70, 294—295, 322.
pataki névtelen 1, 5, 81—86, 148, 229, 251, 264—265.
Pataky József, *Bánk bán-tanulmányok* 249.
Pathelin mester 345.
Patyi Gyula 237.
Pauler Gyula 36—37.
Pauler Tivadar 331.
Payr Sándor, *Lackner Kristóf tudóstársasága* 140—141.
Pázmány Péter 70, 156, 200, 396, 400.
Pázmány-Egyesület, *Orsz.* 219.
Péchy-Horváth Rezső, *Katona-nóták a világháborúban* 139.
Pécs-Baranyamegyei Múzeum-Egyesület Értesítője 300.
Péczeli József, *Mindenes Gyűjtemény* 265.
Péczely-díj 217, 219, 221, 245, 248, 305.
Peisner, Ignaz, *Ungarischer Brief* 125—126.
Pejacsevic Katinka 155.
Pekár Gyula 155; *Az új magyar lélek* 122; *A pesti múzsa* 240; *A halhatatlanság* 309.
Pelagia-legenda 188—189.
peleskei nótárius 235.
Perényi József 197; *Szigeti József ifjúkora* 183; *Aranka Gy. Erdélyi Nyelvművelő Társasága* 183, 258, 324, 363—376.
Perényi Zsófia 83.
Pereszlenyi Pál 48.
Pernerstorfer, Engelbert, *Die deutschen Kulturromane des ... A. Müller-Guttenbrunn* 314.
Perrott, Joseph de 387.
Péry Ignác 106.
Pester Lloyd 68, 138—139, 247—248, 334, 416.
Pesti Balázs, *Tinódi-magyarázat* 127.
Pesti Hírlap 58, 64, 68—69, 139, 248—249, 291, 334, 417—418.
Pesti Napló 69, 112, 139—140, 173—174, 227, 334—335, 377.
Pest-Ojner Zeitung 175.
Petelei István 410.
Peterdi Andor 301; *Háborús jegyzetek* 131—132; *Háborús Verse* 318, 334, 335, 337, 389.
Péterfy Jenő 21, 186, 255, 312, 379.
Pethő Sándor, *Szekfű könyve és Rákóczi egyénisége* 220; *Sztrakoniczky Károly* 308; *A Szekfű-ügy* 338; *A szabadságharc eszméi* 392.

- Petőfi Sándor 46, 63, 102, 117–118, 131, 145, 162, 176, 177, 181, 217, 220, 238, 243, 256, 263, 264, 266, 301, 303, 307, 325, 387, 394, 406, 420, 424, 434; egy ismeretlen költeménytöredéke 48; — és az aszódi gimn. 76–77; — a filozófus 77; műveinek fordításai 133, 396; — és Sevcsenko 338; *Felhők* 77, 407; *A világ és én* 77; *Miért vagyok én e világon?* 77; *Bolond Istók* 77; *Apostol* 136, 328, 330, 407; *Helység kalapácsa* 144, 407, 418; *János vitéz* 156, 223, 336, 391; *Ha volna oly nagy jergeleg* . . . 236; *Ha e sírban megszáradt szíveket* . . . 236; *Csatadal* 267; *Hóhér kötele* 407.
- Petőfi Zoltán 411.
- Petőfi-Társaság 47, 63, 116, 118, 121, 142, 145, 248.
- Petrarca 144.
- Petretios Péter 156.
- Petri Mór 259.
- Petrik Géza, *Magyar Könyvészet* 202, 203, 237, 239, 244, 255, 267–268, 354.
- Petrovay Miklós, énekeskönyve 127, 321.
- Petrőczy István 138, 416.
- Petrőczy Kata Szidónia, versei 60, 193.
- Petz Gedeon 125, 340.
- Péchi Simon, *Imádságoskönyv* 230.
- pf. *Az elmaradt harci dalok* 234; *A sajtóhadiszállás* 234.
- p. f. 317; *Einiges aus den Theater-verhältnissen* 319.
- Pfeiffer Izsák 57.
- p. g. 223, 318, 389, 390; *A «Sárga csikó» a Nemz. Színházban* 302–303.
- Philibertus látomása* 57, 234.
- Philologiai Dolgozatok, Német* 340.
- Pikler J. Gyula 405.
- Piklerné Freund Edit 120.
- Pilch Jenő 405.
- Pilisi Lajos, *A kárpáti harcokból* 124; *Gyűlölet-irodalom* 145.
- Pintér Imre, ifj., *Csatatűzben* 334, 337, 390.
- Pintér Jenő 220, 241, 298, 342, 344.
- Pitroff Pál 322; *Degré A. és egy ismeretlen drámája* 74, 183; *Garay «Obsitos»-ához* 128; *A győri sajtó tört.* 145, 220, 237, 298, 322; *Vörösmarty egy ismeretlen verse* 242; *Egy régi szerkesztőségben* 403.
- Platz Bonifác, *Egyházirodatlmi iskolák* 219.
- Plósz Sándor 305.
- Plutarchos 291.
- Podhraczký György, *Magyar-ukrán tört. kapcsolatok* 254.
- Podmaniczky Frigyes, *Tessék ibolyát venni* 196.
- Podmaniczky Julia, b. 246.
- Pogány Dániel, *Az élet komédiái* 319, 389.
- Pogány József 47; *A földreszállt pokol* 390.
- Pokoly József 251.
- Polgár, Alfred 117; *Wiener Theater* 229; *Berliner in Wien* 229.
- Polgáriskolai Közlöny* 140, 335.
- Pollák Illés 255.
- Pommer, Josef, *Ungarischer Soldaten-gesang* 152–153.
- Pompéry János 57.
- Pope, A. 372.
- Poppel Éva 54, 399–400.
- Pór Antal 418.
- Porters, Miss A. M., *The Hungarian Brothers* 420.
- Porzsolts Kálmán 50, 69, 139.
- Posch Jenő 255.
- Posener Tageblatt* 335.
- Potsdamer Zeitung* 416–417.
- Pozsonyi Bernát, *A jó sajtó terjesztése körüli feladataink* 315.
- Pozsonyi-kódex* 134, 135, 148.
- Pray György 115, 143.
- Prém Loránd, *Kövér Lajos* 266, 408.
- Pressburger Zeitung* 431.
- Prior-féle gyűjtemény 230.
- Probst Jenő 314.
- Prohászka János 66.
- Prohászka Ottokár 49, 57, 224, 318, 336; *Magyar kultúra* 224; *A háború lelke* 238.
- Protestáns Egyház és Iskolai Lap* 69–70, 250, 335, 417.
- ProtestánsSzemle* 70, 250–251, 335, 339.
- Prónai Antal 66, 194.
- Prudentius 196.
- Pruzsinszky Pál, *Baksay S.* 335, 417.
- p. s., *Háborús publicisztika* 253.
- Publicista, *A nagy idők sajtója* 232.
- Pulszky Ferenc, *Kisebb dolgozatok* 127.
- Punin, *A vajda* 299.
- Putnoky Miklós, *Arany J. Toldi-trilógiája és Denszusianu A. Negriudája* 403–404.
- Pyrker László 149, 195.
- Q, *Megkerült a Pozsonyi-kódex* 134
- Quintus, *Az Ember Tragédiájához* 47

- Rabener 65.
 rabénekek 163.
 Rác Lajos 126, 140, 314, 418; *Philosophie in Ungarn* 140; *Montesquieu in Ungarn* 140, 143; *Gárdonyi Géza tanulása Sárospatakon* 251.
 Ráday Gedeon gr. (költő) 409.
 Ráday Gedeon gr., Széchenyi-emlékbeszéde 222, 245, 248, 249.
 Ráday Pál 193.
 Ráday-könyvtár 236.
 Rados Ignác 57.
 Radó Antal 434; *Háborús strófák* 222, 232, 242, 249, 250, 255, 312, 323; *Középeurópa és kultúránk* 256.
 Radó Antal, ifj., *Farkasverem* 334, 389.
 Radó István 69.
 Radó Sámuel 247.
Radvánszky-kódex 81.
 Radványi József, *A Todoreszku-török első darabja* 408.
 Raffay Sándor, *Ifjúsági irodalmunkról* 417.
 Ragályi Tamás 41.
 Rákóczi Ferenc, II. 143, 220, 308, 370; *Aspirationes principis christiani* 237.
 Rákóczi-könyvtár 134, 325.
 Rákóczy György, II. 164.
 Rákóczy László, rabénekei 163; *Napló* 378, 379.
 Rakodczay Pál 196; *Szigeti J. forrásaihoz* 235; *Shakespeare-ciklus Óbudán* 304.
 Rákosi Jenő 50, 72, 136, 137, 142, 144, 224, 229, 243, 309, 325, 336; — és Ady Endre 249; *A magyarságért* 210—215; 231, 350; *Régi dal régi dicsőségről* 398; *Aesopus* 401; *A szerelem iskolája* 401.
 Rákosi Viktor 148, 182, 312, 325; *Egy falusi Hamlet* 398; *Korhadt jakereztek* 418.
 Ráskai Ferenc, *Hivatalnokleány* 390.
 Raupach, *Királyleány mint koldusnő* 235.
 R. B., Szily Kálmán 247.
Receptom, Igen hasznos... 317.
Regelő 235.
regény 409.
Régi Magyar Könyvtár 109; L. még Szabó Károly.
 Regiomontanus 125.
 regös énekek 187.
Reguly-Album 289.
 Reichardt Piroska 66.
 Reinhardt, Max 220.
 Reinmann 162.
Religio 70, 335.
 Rell Lajos, *Gyóni Géza* 79.
 Remellay Gusztáv 71.
 Remény, zsebkönyv 130.
 Reményi József 339.
 reneszánsz 395.
 Réthei Prikkel Marián, *Rege, reg, reges* 241.
 Révai Miklós 65—66, 115, 298, 365, 371.
 Révay Erzsébet 138, 416.
 Révész Imre 190; *Déval Bíró Mátyás tanításai* 39—41, 56, 61, 71, 131, 251, 324; *Bod Péter mint történetíró* 382—383, 403.
 Révész Kálmán, *A magy. Prot. Irod. Társ. megalakulásának előzményei* 417.
 Reviczky Gyula 325; kéziratai 216.
Review of Reviews 217.
 Rexa Dezső 387; *Faust a magyar színpadon* 48—49, 405, 421; *Vörösmarty stipendiuma* 49; *Horvát Ist. irod. munkásságáról* 114; *Egy második Nemz. Színház eszméje* 1843-ban 218; *Lessing Faust drámatörökének ford.* 236; *A pápai főisk. ktára 1843-ban* 238.
 R. Fr., *A berlini új tanszék* 422—423. r-i., *Szent István-Akadémia* 251.
 Richly Rezső 141.
 Riedl Frigyes 42, 153, 156, 255, 383, 397, 411, 422, 423; *Vörösmarty M.* 32, 33, 38; *Bessenyei Gy. első drámái* 322; *Shakespeare és a magy. irodalom* 342.
 Riedl Szende, *Kalauz* 71.
 rigómezei csata, a költészetben 116.
 ritmus, ősi magyar 189.
 R. M., *Malonyay Dezső* 300.
 Roboz Imre, *Az irodalom boudoirjában* 391, 404, 413.
 Romanecz Mihály 385, 386.
 romanticizmus 398, 401, 402.
 Roó Richárd 141.
 Rotarides Mihály 162, 185, 353.
 Rothmann, Mich., 237.
 Roth Viktor 343.
 Rouillet, Claude, *Philantre* 204—205.
 Rousseau 107, 398, 399.
 rovásírás 295—297.
 Rozványi Vilmos 333.
 ró, *Antiszemitizmus?* 335.
 R. R., *Kiss József háborús versei* 216; *Szomory Dezső, a nagy író* 299.

- r. —s., *Magyar irodalomtört. és középiskola* 262—264.
R—s., *A magyar íródiákok* 251.
Rubinyi Mózes 66; *Jókai és Mikszáth* 228; *Az Erdélyi magy. nyelvnevelő társ. tört.* 364—365, 375, 376; *Sebők Zs. és Mikszáth* 410.
Rudnyánszky Karolin 134.
Rudnyánszky Karolin bárónő, *A pusztai sziget* 106.
Rudolf császár 297.
Rudolf trónörökös 53.
Rutz—Sievers-féle elmélet 193.
Sáfár István, *Eszter* 58.
Sajó Sándor 259.
Salamon, magyar király 317.
Salamon Ferenc 31—32, 212.
Salamon Gyula, *Az irodalom népszerűsítéséről* 313.
Salamon László, *Eros oltárára* 389, 412.
Salgó Ernő, *Irók és szindarabok* 305, 319, 411, 414, 415.
Saly László, *Egyházirodalmi iskolák* 219.
Samassa—Désy Annie, *A háború lelke tükrében* 128, 129, 322, 325, 389.
Sámuel-díj 342.
Sándor István 64—65, 65—66; *Svéd grófné* 65; *Rabener Szatirái* 65.
Sándor-kódex 162.
Sántay Mária, *Zrinyi és Marino* 322.
Sántha György, *A bánat harangzúgása* 216.
Sárai Sz. Károly, *Katonadolog* 417.
Sarcey 214.
Sardou 426; *Tosca* 205.
Sárközy Máté, *hadiéneke* 163.
Sárospataki Hírlap 418.
Sárospataki Református Lapok 70, 140, 335—336, 418.
Sárosy Gyula 216; *Arany trombita* 196, 245, 249.
Sartorius, *Lelei óra* 234.
Sas Andor 236, 301; *Új könyv Madáchról* 234; *Az orosz veszedelem irodalmunk tükrében* 255; *Madách és Hegel* 307.
Saussure Cézár, *levelei* 126.
Schack Béláné, *Azokkal, akik sirnak* 414, 421.
Schedius Lajos 370, 371, 373; *esztétikája* 218; *Principia philologiae* 218.
Scheffel, W., *Ekkehard* 127.
Schelling 218.
Schesäus Keresztély, *verse Dávid Ferenchez* 132; *Kendi Anna históriája* 1—15; *Ruinae Pannonicae* 1—3.
Schiller, Friedrich v. 16, 42, 59, 230, 416—417; *Wallenstein tábornok* 16; *Tell Vilmos* 58; *Armány és szerelem* 58; *Az orleansi szűz* 372.
Schiller István, *Bogáthi Fazekas M. élete és vall. tárgyú költészete* 110—111, 322.
Schiller Zsigmond, *Nagyidai Cigányokford.* 303.
Schlemmer Antal, *Horvát színházi élet* 141.
Schlösser, *Gesch. d. Deutschen in Siebenbürgen* 371, 372.
Schmidt Henrik 125, 340.
Schmidt Lajos 314.
Schmidt Mária 138.
Schmidt Miklós 314.
Schmidt-Pauh, Edgar v., *Ung. Volkslied* 223.
Schneller István, *Apácat Cseri Jánosról* 419.
Schnitzer, Ignaz 126.
Schnitzler, Arthur 426.
Schöner Ferenc, *II. Rákóczi F. élete* 231.
Schöpfung Aladár 246, 257, 259, 332, 415; *Szívek tolmácsa* 68; *Beöthy Zolt* 72; *Bárd Miklós* 137—138; *Eötvös K.* 319—320; *Aforizmak a Szekfü-ügy körül* 332; *Babits M. új verses könyve* 332; *Sebők Zs.* 333; *Magyar regények* 414—415.
Schörrer Gottfried Tóbiás, *Thökölydrámája* 415—416.
Schuller Adolf 324, 408; *Mathias Dévay Biró's Lehrsystem* 324.
Schütz Antal 317.
Schwarz Frigyes 128.
Scientific American 72.
Scott, Walter 181; *Waverley* 54—55.
Scribe 266, 426.
S. E. 50; *Ung. Kriegsgedichte in Deutschland* 248.
Sebestyén Antal 383.
Sebestyén Gyula 188, 201; *A magyar rovásírás hiteles emlékei* 295—297, 336, 411, 418.
Sebestyén Károly 122; *Madách és az Ember tragédiája* 50; *Bánk bán* 224; *A háborús irodalom lélektanához* 244, 310.
Sebők Zsigmond 305, 319, 329, 333, 337, 399, 416; — és Mikszáth 410; *Színfoltok* 51, 134, 350.
Seitz Lipót, *Néhány szó a magyar könyvről* stb. 313.
Seneca 195.
Sepődi János, *A magy. katona-dal*

- 253—254, 254, 338; *Néphimnuszok, katona-dalok és indulók* 254.
- Sereghy Elemér, *Névtelen hősök* 219.
- Servetus utolsó tisztességtétele* 164.
- Sevcsenkó 338.
- Sévigné, Mme de 206.
- S. F., *Levelek* 309.
- S. H., *Az ukrán név* 254.
- Shakespeare 54, 59, 303, 316, 328—329, 330, 333, 386—387 — és Arany 222, 227—228; — és a magyar nemzetlélek 228; Bolyai Farkas és — 304; vígjátékai 334; — és a magyar irod. 342, 393—395, 396—398, 400—401; — a világirodalomban 392—393; — jubileum Magyarországon 333—334, 421; *Vihar* 105; *Othello* 127, 387; *Velencei kalmár* 214, 389; *Macbeth* 214, 222; *Szentivánéji álom* 334; *Coriolanus* 389; *Ahogy tetszik* 389.
- Shakespeare-Gesellschaft, Jahrbuch der Deutschen* 237.
- Shakespeare-Tár, Magyar* 51, 237, 339, 386—387, 389, 408, 421.
- Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* 336.
- Sík Sándor 259; *Ebredés* 220, 232.
- Simai Kristóf 65.
- Simai Ödön 194, 412; *Faludi hatása Sándor Istvánra* 64—65, 65—66, 343.
- Simon Miklós 322, 325.
- Simon Vilmos, *Hadak útja* 414.
- Simonyi Zsigmond 155, 412; *Kármán Mór s a magyar nyelvten* 135; *Arany J. és a helyesírás* 241; *Hibás olvasatok* 241; *Magy. szavak a német nyelvben* 330, 411; *A Königsbergi szójegyzék* 412.
- Sinkai György 143.
- Sinzenndorf F. L. gr. 298.
- Sipos István 335.
- Sipos Kamillo, *Gondolatok Kossuth L. műveiből* 243.
- Sipos Pál 60, 408.
- Sipulusz, I. Rákosi Viktor.
- Sisic Nándor, *A Nándorjehérvár név jelentéséről* 141.
- Sitzungsberichte d. Königl. Preuss. Akademie d. Wissenschaften* 251—252.
- Slovenské Pohľady* 140.
- Smollet, *Ferdinand Cont of Fathom* 420.
- Sodalitas Litteraria Danubiana 141.
- Somló Sándor 222; *Hazafelé* 385.
- Somlyay Károly, *Könnyű lelkek* 232, 299.
- Somlyó Ernő 350.
- Somlyó Zoltán, *A halál árnyékában* 421.
- Sommer, Joh., *Ethnographia Mundi* 1609 317.
- Soproni Napló* 140—141.
- s —6., *Szabad gondolat* 307.
- Sóvágó Tibor, *Bakaköltészet* 418.
- Sörös Pongrác, *Vaszary Kolos* 64; *Guzmics J. az 1832—66.-i országgyűlésen* 76.
- Stäckel Pál, *Bolyai F. és Bolyai P. geometriai vizsgálatai* 57.
- Steele, R., *Spectator* 317.
- Stefáni (Stephani) Elza 138, 139, 248.
- Stein, I., *Zur Geschichte d. deutschen Schrifttums in Banate* 314.
- Stein Lajos 340.
- Steinherz Jakab, *A háború a bibliában* 64.
- Steinhofer Károly, *A könyv tört.* 402, 433.
- Stephanie József, *Kisfaludy K. és Bolyai F.* 59.
- Sternberg gr. versei a magyar honvédekről 47.
- Stiller Mór 315.
- Stockinger Gyula, *Éljen* 119, 121, 122, 128, 220, 238, 350—351.
- Streibig József Antal 298.
- Strindberg 301.
- Strommer Viktor, *Guzmics Izidor, mint teológus* 76.
- Stumme, Hans 303.
- Sturdzanus, Codex* 218.
- Sue, Eugéne 406, 407; *Juif errant* 406.
- Sughó József 204.
- Sully-Prudhomme, M. 325.
- Sulyok Sára 82, 85.
- Swift 420.
- Sz. 409; *Két német nyelvű munka magyar íróitól* 140.
- szabadkőművesek 49, 56.
- Szabad Lyceum 199.
- Szabadtanulmányi Egyesület 224.
- Szabó Dezső 137; *Keresztelőre* 114.
- Szabó Gyula, *Ujvárossy* 126, 162; *Trencsényi Csák Máté*.
- Szabó István, *Kárpáti hó* 116, 119, 129, 254, 300, 326; *Író a művéről* 300.
- Szabó István, Szombati, *A halál parkja* 46, 68, 137; *Májusi Miatyánk* 403.
- Szabó József, S., *Vargha Gyula költeményei* 126; *Imádság* (U. Szabó Gyula fölött) 126; *Enyingi Török János családi drámája* 229.
- Szabó Károly, *Régi Magyar Könyvtár* 63, 321, 325, 353.
- Szabó László, *Modern ujságírás* 303—304, 318, 337, 421.
- Szabó László, Szentjóbí 325.

- Szabolcsi Lajos 315.
 Szabolcska Mihály 79, 88, 301; *Háborús versek, könyvek* 120, 133, 139, 142, 163, 231, 312, 322–323; *Könny-csepp az égből* 222; *Üzenet* 222; *Szívem szerint* 337, 404, 416.
 Szabolcsvármegye 336.
 Szádeczky Lajos 153, 422; *Bethlen G legújabbban felfedezett levelei* 241.
 Szalay László 186.
 Szalay Sámuel 236.
 Szalkay Antal 369, 370.
 Szamosközy István 82, 297; *Analecta lapidum vetustorum* 296.
 Szana Tamás 156.
 Szántó Róbert, *A déli végeken* 389.
 Szápáry Ferenc gróf 292, 293; *Table-Moving* 292; *Das Tischrücken* 292–293; *Agapen* 293.
 Szarvas Gábor 66.
 Szász Béla 412; *Négy br. Jósika Miklós-levél* 305–306; *Kemény Zs. elvesztett naplója* 334–335.
 Szász Béla, ifj., *Háborús versek* 144, 323.
 Szász Endre 323.
 Szász Ferenc, *Az első «Erdélyi Múzeum» történetéhez* 130.
 Szász Károly 42, 45, 174; *Búcsúzás* 70.
 Szász Károly, legifj. 73, 150, 162, 215, 222, 250, 253, 255, 303, 341, 342; *Színházi levél* 119, 122, 143–144, 144, 199, 254–255, 255, 421; *A magyar dráma hagyományai* 118–119, 122, 224–225.
 Szász Menyhért, *Ének a néma mankók-ról* 129.
 Szász Zoltán 58, 64; *Göndörhajú zsidó-lányok* 68; *A költők és a háború* 69, 139; *Lion Lea és a pesti közönség* 246; *Turánizmus* 415.
 Szász Zsomborné 346.
 Szathmáry György 236.
 Szathmáry Károly P. 325; *Julia* 386, 395.
 Szathmáry Nagy Ferenc 72.
 Szatmári Mór, *Eötvös Károly* 328.
 Szatmáry Károly Antal, *Oltvány* 395.
 Szatsvay Sándor 65.
 Szávay Gyula és Géczy István, *Vértanúk* 306.
 Századok 70–71, 141, 418.
 sz. d., *A «Montmartre»-ből «A táncosnő»* 252.
 Széchenyi Ferenc gr. 238.
 Széchenyi István 44–45, 50, 114, 115, 129, 133, 186, 195, 208–210, 249, 262, 391, 402, 420; — és az 1816-iki bécsi lóversenyesek 218; — első négy művének nyelvéről 241, 327, 327–328, 328; *Hitel* 327; *Világ* 327; *Stádium* 327–328; *Hídi Egyesülethez irányzott jelentés* 328, *Magyar játékszínről* 328; *Pol. programtöröltek*, 336–337; *Kelet Népe* 336.
 Széchy Károly 123; *Zrinyi-életrajza* 54, 192.
 Széchy Mária 278, 379.
 Szederkényi Anna, *Egy tizkoronás arany* 302; *Amíg egy asszony eljut odáig* 304, 337, 411–412, 415, 421.
 Szegedi Gergely, *Énekeskönyv* 75.
 Szegedi Kiss István 250.
 Szegedy Rezső 190, 192, 259; *Zrinyi Miklós és a Szigeti Veszedelem a horvát költészetben* 59–60; *Adalékok a kaj-nyelvjárás hungarizmusainak tört.-éhez* 156–157; *Petőfi horvát jord.* 396.
 Szegő Ferenc 147, 180.
 Széher Árpád-díj 151, 222.
 Székács József 294–295; *Szerb népdalok és hősrégék* 289, 291, 294.
 Székely Aladár 325.
 Székely Ferenc 315.
 Székely István, *A tudomány hajdan és most* 344.
 Székely István, *Benedi* 75; *Krónika* 66, 114, 295.
 Székely Jenő, *Csönd* 324, 334, 338, 412.
 Székely Károly ifj., *Szarvas G. nyelv-helyességi elvei* 66.
 Székely Lázár, *búcsúztató versei* 371
 Székely Mihály 374.
 Székely Miksa 315.
 Székelyudvarhelyi kódex 50 134, 162.
 Szekfü Gyula 220, 230, 242, 243, 324, 329, 332; *Schesaeus-kézirat a N. Múzeumban* 2; *A száműzött Rákóczi* 249, 318, 411, 416; *Mit vétettem én?* 308, 326, 328, 329, 331, 338, 412; l. még Takáts Sándor.
 Székula Jenő 46.
 Szelényi Ödön, *Generisch János* 66; *Egy adat Kuzinczy F. ifjúságához* 419.
 Szemere Bertalan 135, 203.
 Szemere György, *Író a művéről* 217; *Apró regények* 217, 318, 338–339, 345.
 Szemere Miklós 241.
 Szemere Pál 226, 408.
 Szemerédi Géza, *Legújabb háborús bakamóták* 417.
 Szemkő Aladár 295.

- Szén 58, 232; *Színházaink* 128–129; *Szekfü-ügy* 318.
- Szendrei János és Szentiványi Gyula, *Magyar képzőművészet lexikona* 70.
- Szendrey József, *Legendás idők* 50, 128, 134, 238.
- Szendrey Júlia 46, 136.
- Szendrey Zsigmond 324, 325, 337; *Egy adat Arany J. életéből* 203–204; *Gyulai «Éji látogatás»-ához* 317; *Szalontai háborús nóták* 417.
- Szent Család 252.
- Szentgyörgyi István 132.
- Szentirmay Gizella 269.
- Szent István-Akadémia 115, 126, 128, 220, 222–223, 237, 249, 251, 302, 307, 343–345; III. osztályának tagjai 344.
- Szent István-Társulat 115, 237, 302; irod. és tud. szakosztály 343.
- Szentivám Mihály 130.
- Szentiványi Gyula 136; 1. még Szendrei János.
- Szentmiklóssy Alajos, levelei 408; *Bölkversek* 281–286.
- Szép Ernő 46, 388, 409; *Élet-halál* 301, 304, 333, 419; *A tavaszi felhő* 309.
- Szepes László, *Virágos vonattól a vöröskeresztesig* 79; *Katonaversek* 79.
- széphistóriák: *Telamon* 66; *Euryalus és Lucretia* 1, 5, 6, 81–86, 264–265; *Argirus* 140, 325; *Apollonius* 202–203; *Fortunatus* 164, 321; *Gisquardus* 325.
- Szépirodalmi Könyvtár* 156.
- Szépirodalmi Lapok* 174.
- szépirodalom (magyar), idegen nyelven a N. Múzeum könyvtárában 133, 325–326; protestáns 250–251; katolikus 318; keresztyén 417.
- Szép Magelona* 5.
- Szerelemhegyi Tivadar 151, 222.
- Sz. F., *Egy «történelmi» vígjáték* 151–152.
- Sz. F., Dr. A debreczeni honvédek nótái 418.
- Szibinyáni Jank 288–291.
- Szidor 144; *Herosztatosz-irodalom* 122.
- Szigethy Ferenc, *Tábori postaversek* 335.
- Szigeti József 50, 197, 214, 261; — forrásaihoz 235–236; *Szép juhász* 235; *Viola* 235; *A vén bakancsos* 235, 331–332, 334; *Rang és mód* 236; *Csókón szerzett völegény* 236; *Nőemancipáció* 236; *Rokolyás bíró* 236.
- szigeti veszedelem, a horvát költészetben 59–60.
- Szigetvári Iván 196; *Gyulat Éjli látogatása* 128, 317.
- Szigligeti Ede 50, 151, 196, 216, 220, 276, 277, 325; *Diocletian* 20, 21; *Andronik* 20, 23; *Világ ura* 20, 21–23, 277, 379, 401; *Valeria* 20, 23–24, 220, 223; *Cigány* 132, 398; *Szökött katona* 199; *Liliomji* 397; *Gritti* 397; *Gerő* 398; *Egri nő* 398; *Török János* 398; *Béldi Pál* 398; *Trónkereső* 398.
- Szigma, *A kriptá küszöbén* 303.
- Szikra, *Ez az* 131.
- Szilády Áron 41, 75, 81, 82, 84, 234, 264, 362, 408.
- Szilágyi Géza 223, *Jegyzetek egy könyvről* 120.
- Szilágyi és Hajmási* 163, 166, 190, 325.*
- Szilágyi Sándor 297.
- Szilágyság* 252.
- Szilárd Leó, *Szent László a régi magy. irod.-ban* 127.
- Szili Károly, *Leány és nem fiú* 236.
- Szilvási János 408.
- Szilvási Márton, *Lili nem Lea és nem Judit* 256.
- Szily Kálmán 114, 116, 120, 133, 243, 247, 257, 259; *Egy régi magy. prédikáció* 241.
- színészet, budai és pesti német 194–195; kolozsvári 324; kassai magy. 329, 331; magyar — 1816-ban 392.
- színház 128–129; — és a háború 198–199; — jövője 248.
- Színházi Élet* 141, 336.
- Szini Gyula 69, 249, 415; *Pára* 300, 339; *A tűzfészek* 339.
- Szinnyei Ferenc 257, 259, 422; *Jósika Miklós* 61, 130, 131, 195–196, 316; *Jelentés az 1915. évi Vojnits-jutalomról* 305; *Legújabb magy. drámat. nyelv* 327.
- Szinnyei József 134, 155, 344; *A Halotti Beszéd olvasásához* 67; *Magy. nyelvhasznítás* 404.
- Szinnyei József, id., *Magyar Írók* 47–48, 74, 140, 199, 239, 293, 377.
- Szira Béla 327, 411.
- Szirmay Antal 83.
- Szitnyai Zoltán, *Írók és irodalom* 58; *Az én arcom* 319, 390.
- Szív* 145.
- Sz. M., *Debreczeni bakák nótái* 417.
- Szomaházy István, *Hellerné* 124; *A karmester úr* 124; *Az elvált asszony* 124; *Mariska* 124; *Egy kém története* 124, 126; *Meseváros* 216, 253.

- Szombathi János 202.
szombatosok 371.
Szomorú Dezső 336, 388; *A pékné* 217, 232, 246, 248, 249, 256, 299, 327; *Hermelin* 223, 232, 246, 299, 323, 326; *Bella* 229.
Szomorú Emil, *Havasi gyopár* 47, 124; *Sárossy municiót!* 124.
Szontágh Gusztáv 226.
Szontágh Pál 43.
Szőke Gábor 312.
Szölgyény Ferenc, *Vaszary Kolos emlékének* 64.
Szóts Gyula 68, 333.
Sztankó Béla, *Lyra coelestis* 322.
Sztárai Mihály 51, 156, 181.
Sztrakoniczky Károly 219, 308.
Sztripszky Hiador 188, 193; *Ének Igor hadairól* 254; *Petőfi és Sevcsenkó* 338.
Szücsi József 322, 408; *A színpad nyelve és a «Kritikai Lapok»* 65; *Megtalált Petőfi-kézirat* 236; *Bajza József* 281, 286.
Szvorényi József 331.
Sz. Z. 68, 249; *Színházi razzia* 139; *Allam és nemzet* 248.
- T. 245, 324; *Schesäus Lobgedicht auf Davidis* 132.
Tábori Kornél, *Mi barbárok* 115; *Pesti specialitások* 121, 140, 253, 318; *Magyar kuriózumok a háborúból* 419.
Tábori Ujság 244, 419.
Tägliche Rundschau 327.
Taine 255, 291, 413.
Takács (Takáts) György 134, 240.
Takács József, Péteri 373.
Takács Judit, Dukai 142.
Takács Menyhért, *Háború és sajtó* 116.
Takács Terézia, *A mátká keserve* 142.
Takács Zoltán, Felvinczi, *A turáni kérdéshez* 411.
Takáts Sándor 82, 84; *Zrinyi M. ismeretlen levelei* 54, 123–124, 192; *A komáromi péntekösök* 74; *Rajzok a török világból* 123, 230, 248, 251, 428–429; *A hazai török hegedősök* 224; *Zrinyi M. nevelőanyja* 399–400; —, Eckhardt F. és Szekefű Gy., *A budai basák magyar nyelvű levelezése* 227, 230.
Tamásy József, 50, 214.
Tanárregyesületi Közlöny, Országos Közepistolai 68, 138, 333.
Tarczai György művei 61–62; *Magyar legendák* 231, 350.
- Társaság* 142.
Tasner Antal 327, 328.
Tasso, Torquato 16, 17; *La Gerusalemme Liberata* 288, 395.
Tatár Péter 235.
Tatár rabságban levő erdélyiek dala 163.
Tauber Sándor 335.
(t. b.) 50, 391, 392; *Háborús irodalom* 115, 219.
tb. 219, 220; *Kossuth Lajos és a világ-háború* 307; *Magyar tudományos vita* 308; *Görgei jellemének fejlődése* 308.
Téglás István 129.
Telamon históriája 66.
Telegdi János, *Rudimenta* 296, 297.
Teleki Domonkos gr. 143, 369, 373.
Teleki József gr. 143; *A Hunyadiak kora* 288, 289, 291.
Teleki László gr., *Kegyenc* 18–20, 21, 379, 401.
Teleki László gr. id., 368.
Teleki Mihály gr. 366, 368, 373, 374, 375, 376.
Teleki Samu gróf 325.
Teleki Sámuel gr. 366, 368.
Teleki Sándorné grófné 136.
Teleki-könyvtár 164.
Teleki-pályázat 306, 330.
Temesvári Pelbárt 62, 395.
temetési énekek 234–235.
Terentius 295.
Természettudományi Közlöny 71.
Tertullianus 172.
Tesla Miklós 72.
Teutsch, Fr., *Die Reformation* 238.
Textorius (Takács) János, Pápai 311.
Textorius (Takács) József, Pápai 311.
Thallóczy Lajos, *Jajcza története* 123, 342; *Joh. Chr. v. Engel u. seine Korresp.* 143, 239, 314, 324, 402.
Thaly Kálmán 60, 165, 193, 234, 313; *Saussure-kiad.* 126.
Theater Courier 252.
The Continental Times 418–419.
Thegze Gyula, *Jászi Viktor emlékezete* 319.
The Hungarian Review 304.
Theo, *A világháború papirosok* 318.
Theologiai Szaklap 41, 71, 336, 419.
Thewrewk Emil, Ponori 321.
Thewrewk József, *Tíz csapás* 285; *Anticyrai Tobák* 285; *Önéletrajz* 321.
Thienemann Tivadar 127, *A szt. gulleni Margit-legenda* 127; *Német és magyar nyelvújító törekvések* 133; *Goethes ungarischer Schüler* 420.

- Thomsen, W. 296.
 Thordai János, zsolttár-ford. 130.
 Thököly-dráma 415—416.
 Thuróczy krónikája 62, 295, 411.
 Thury Etele 56, 190; *Batizi Andrásról és a szántói iskoláról* 250.
 Thury József 190.
 Tinódi Sebestyén 95, 332, 418; *Enyingi Török János vitézsége* 3.
 Tinódy Lajos, *Az új Peleskeiek* 235.
 Tisza István gr. 418—419; *Utazás Arany János körül* 156.
Tiszántúl 230, 252—253.
 Tiszántúli, *Petőfi és az akkori Dunántúliak* 145; *A marsolyázók* 252; *a magyar Fekete Tenger* 252; *Jöjjön az igazi költő* 252—253; *Ujjászülető magyarság* 253.
 Toldi-monda 190—191.
 Toldy Ferenc 49, 60, 95, 114, 186, 193, 234, 286, 289, 317, 363, 364, 375, 378, 391, 408.
 Toldy István 235, 325.
 Tolnai Lajos 128; *Az édes anya* 230.
Tolnai Világlapja 71, 142, 254, 336.
 Tolnai Vilmos 61, 135, 143, 146, 147, 193, 196, 257, 259, 260, 414; *Arany: Szondi két apródjához* 107—108; *Arany Képmutogatójának személyes vonatkozásai* 167—179, 257, 258, 291; *Gyulai Éji látogatása* 230; *Ályos: aljas* 241; *Nyelvőr* 241; *Arany: Szibinyáni Jank forrásaihoz* 288—291; *Bolyai Farkas és Shakespeare* 316; *Zrínyi 1852-i és 1853-i kiadásáról* 377—378.
 Tolsztoj 219.
 Tomanóczy József, *Háborús széljegyzetek* 75.
 Tomori Anasztáz 394.
 Tompa Béla 259.
 Tompa Mihály 102, 175, 177, 263, 325, 390, 399; *levelei* 153—154, 218, 231, 322; *Árokháti Lőrinc* 57; *Temetés* 128; *Az öreg szolga* 128; *A gólyához* 180; *Szuhay Mátyás* 235—236.
 Tordai Ányos 146, 326; *A háború költészete* 322—323.
 Tordai Grail Erzszi 350.
 Tormay Cécile 69, 217, 253, 315; *A régi ház* 217, 221, 305, 313, 237, 388; *Emberek és kővek között* 313.
Tornaügy 253.
 Tóth Árpád 68, 137, 246, 332, 333.
 Tóth Ede 50, 323; *Névtelen hősök* 219, 248, 248—249, 249, 255, 330.
 Tóth Kálmán 196—197, 266, 325; akadémiái tagsága 49; *A drámai nyelvről* 49; *Egri nők* 236; *Az utolsó Zách* 397.
 Tóth László, *Pálma Károly Ferenc élete és munkái* 57.
 Tóth Lőrinc 216; *Vata* 394, 395.
 Tóth Sándor 151, 222.
 Töltési István 265.
 Tömörkény István 281, 301, 328; *Barlanglakók* 243.
 Török János, Enyingi 3, 4, 229.
 Török Konstant 32.
 Törökné Kovács Hermin, *A tüzes hajnal* 308, 318, 323, 389—390, 419.
 történelem 141.
Történeti Szemle 71, 336—337, 419.
Transsilvania 419.
 Trencsény Károly, *Csokonai Dorottyajának kiadásaihoz* 31; *A nyugatosok elődei* 224; *Arany J. leveleiből* 241.
 Triebnig Ella 314; *Deutsches Schrifttum in der Zips* 314.
 Trikal József 335; *Egység felé* 350.
 Trócsányi Dezső 418.
 Trócsányi Zoltán 57, 127, 259, 297, 316, 322; *Heltai Hálójának kiad.* 109—110, 134, 135, 136, 230, 236, 241, 251, 412; *Heltai Gáspár szókincse* 328; *A XVI. sz.-i nyomtatványbeli «ij» betű hangértéke* 328.
 Trostler József 192—193; *Magyar elemek a XVII. sz. német irodalmában* 127; *A Fülemile tárgytörténetéhez* 230; *Tréfás német receptumok és az «Igen hasznos... receptom»* 317; *A budai basa a német irodalomban* 404.
 Tuba Károly, *Levéltöredék* 75.
Tudományos Gyűjtemény 151, 253.
 tudóstársaság, Lackner Kristóf -- a 140—141; dunai -- 141.
 Túlontúli Leszidor, *Válasz Szidoréknak* 144; *Viharmadár dalom* 145.
 Turhányi Egon Albert, *Háborús irodalom* 220.
 Túri Béla 62; *A háború belülről nézve* 115, 121, 129, 139, 221, 237, 242, 252, 253, 322, 326, 335; *Széchenyi-Kossuth probléma* 391.
Türkischer Vagant 192—193.
 T. V. 433.
 T. V. R., *Concha Győző* 240—241.
 Cdvary Géza 61.
 Ugoletti, Taddeo 125.
 Uhland, *Das Glück vom Edenhall* 128.
 Ujfalusi Imre, *In exequiis defunctorum* 234, 235.

- Ujhelyi Nándor, 1914 79.
Új Idők 71, 253, 337—338.
Új Magyar Múzeum 378.
Új Nemzedék 71, 114, 142, 253—254, 338.
Ukránia 254, 338.
 Ulászló, II. 125.
Ungarische Rundschau 50—51, 143, 324, 419—420.
Ungarischer Simplicissimus 192—193.
 Unger Heléna 261.
Uránia 71, 119—121, 143—144, 255, 338—339, 421.
- Váczy János 57, 127, 257, 259; *Kazinczy F. és kora* 135, 194, 196, 306, 307, 322; *Jelentés a gr. Teleki-pályázatról* 306; *Kazinczy Levelezése* 306.
 Váczy József, *Eszterházi vigasságok* 239.
 Vadász István 128.
 Vadnay Károly 325.
 Váhot Imre 235.
 Vajda György, *Morus Tamás a magy. tud. irodalomban* 419.
 Vajda Gyula, *A háború költészete* 47, 66, 68, 131, 163, 243, 252, 266—267, 322.
 Vajda János 89; *Végrendelet* 293.
 Vajda Péter 406, 407.
 Vajtíczky Emánuel, *Hadi képek Vörösmarty Zsolt Futásában* 31—38.
Választói comoedia 164.
 Valkai András, *János pap országa* 143.
 Valter Vilmos, *A magyar népdal kezdőképe* 383—384.
 Vályi András 409.
 Vámbéry Ármin 29.
 Vanczák János, *Vér és Vas* 333.
 Váradi Antal 79, 325; *A két Balázs* 121; *Emlék* 223; *A másik* 302.
 Váradi Ödön 421.
 Várady Ferenc, *Baranya az utolsó nemesi fölkelésben* 300.
 Várdai István 332.
 Várdai Béla 62, 63, 257, 259, 327, 412; *Tarczai György* 61—62; *Vargha Gy. költészete* 87—104; *Az ősi színházi évad* 131; *Téli színházi esték* 238; *Színházi újdonságok* 323; *Visszatekintés a színházi évadra* 411; *Szépirod. folyóiratok szemléje* 412.
 Vargha Bálint, *Egy XII. sz.-beli hősköltemény* 254.
 Vargha Damján 50, 75, 115, 134, 189, 258, 344; *Bethlehem leírása 1514-ből* 115; *A megkerült Pozsonyi kódex* 148, 183, 219; *A szentsír temploma és a Kalvária* 308; *H. A. Seuse in d. ung. Codex-Lit.* 420.
 Vargha Gyula 69, 222, 305; életrajzi adatok 87; művei 87; irodalom 87; költészete 87—104; *Költeményei* 55—56, 62, 64, 125, 126, 250, 416; *A magyar katonákhoz* 222.
 Vargha Gyuláné, *Versek a nagy háború idejéből* 327.
 Vargha János; görzsönyi 87.
 Vargha Tamás, *Versek a nagy háború idejéből* 327.
 Vári Albert 238.
 Varnhagen v. Ense 143.
 Vas Béla 421.
 Vas Gereben, *A feltámadt peleskei notárius levelei* 235; *Peleskei notárius. Népkönyvtár* 235; *Nagy idők, nagy emberek* 420.
Vasady-kódex 163.
Vásárhelyi Daloskönyv 287—288.
 Vásárhelyi József, *Vázlatok Baksay S. írói arcképéhez* 70, 197.
Vasárnapi Újság 72, 87, 89, 144, 255, 293.
 Vasáry Dániel, *Péczeli Király Imre élete és énekei* 66.
 Vass József 363, 364, 365, 375.
 Vass József, *Magyarok vigasztalása* 129.
 Vaszary Kolos 57, 61, 64, 67, 70.
Vaterland 298.
 Váth 318.
 V. c., *Lovik Károly árvái* 64.
 Vega, *Lope de, magy. vonatkozású művei* 437; *Los tres diamantes* 396.
 Vékony István, *Koháry István gr. élete* 76, 194.
 Velezdi Mihály 386.
 Velledits Lajos 155, 429; *Szentmiklóssy A. Bökversek c. munkája* 281—286.
 Venetianer Lajos 413; *Szabolcsi Miksa* 57, 135.
 Venczel Gusztáv, *Eszmetöredékek a magyar nemzeti hősmonda történet-tud. méltatására* 289, 290, 291.
 Vér Mátyás, *A kastély gazdát cserél* 120.
 Verancsics Antal 296.
 Veres Balázs 157.
 Veress Endre, *A páduai egyetem magyarorsz.-i tanulói* 237, 324—325, 329; *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium* 252.
 Vergilius 181.
 Verő Leó 57.
 Verseggy Ferenc 149, 182; *Szerelem gyermeke* 106; *Természetes ember* 107; *Külneki Gilméta* 261.

- verseskönyvek, 1. énekeskönyvek.
 Versényi György 73, 196, 259; *Sziveket újító bokréta* kiad. 229.
 Vértesi Arnold 273, 325.
 Vértesy Gyula 350; *A vér* 56.
 Vértesy Jenő 73, 119, 128, 141, 151, 222, 259, 273—280, 301, 341; *Gibbon mint szépiróink forrása* 16—30, 147, 183, 379; *Baksay Sándor* 57; *Kisfaludy Károly drámaköltészet* 58—59, 195; *II. Rákóczy György* 280; *Macbeth Rómában* 280; *A Tetemrehívás filmen* 317; *Madách egy drámái töredéke* 408.
 Viszota Gyula 57, 114, 344, 391; *Tóth Kálmán akadémiai tag-sága*, 49; *Széchenyi és az 1816-iki bécsi löversenyek* 218; *Széchenyi első négy művének nyelvéről* 241, 327, 327—328, 328; *Széchenyi »Politikai Programtöredékei«-nek keletkezése és hatása* 336—337.
 Verzár-család 238.
 Vészi Margit 334; *Égő Európa* 113, 133; *Was sollen unsere Soldaten lesen?* 248.
 Veterán, *A katolikus író sorsa* 129.
 Vezér Lajos 131.
 Vezér Mór 198; *Háborús költészetünk-ről* 79.
 Vézner Károly, *Háború és irodalom* 78. vg., *Eötvös Károly* 312.
 Viczmándy Jenő, *Vörös ördög szabadságon* 389.
 Viczmándy Mátyás, *A Viczmándy-család tört.* 305.
 Vidor Marci, *Halotti ének* 386.
 vígjáték 334.
 Vigyázó-jutalom 222, 343.
 Vikár Béla 383; *A versközi hangkepletekről* 114; *Tábortüzek* 126.
 Világ 51, 72, 122, 129, 142, 144—145, 255—256, 327, 339, 421.
 Virág Benedek 281, 409.
 Vischer, Th. 42; *Musenklinge* 169.
 Visio Philiberti 57, 234.
 Viski János 297.
 Vitkovics Mihály 116, 289, 322, 424.
 Vízkeleti Tamás, naplója 306.
 V. M. 51, 350, 433, 434; *Riedl Fr.* 411.
 Vnatsko Berta, *Jókai M. drámái munkássága* 111—112, 380, 408.
 Voinovich Géza 305; *Madách I. és az Ember Tragédiája* 41—45, 50, 71, 128, 197, 234, 246, 307, 322, 325.
 Vojnits-jutalom 217, 219, 221, 239, 245, 248, 249, 254, 305.
 Volf György 75.
 Voltaire 393, 398; *L'Henriade* 320; *A lisszaboni földrengés* 373.
 Vossische Zeitung 330, 340.
 Vörös Mátyás, Nyéki, *Dialogus* 234.
 Vörösmarty Mihály 68, 94, 102, 117—118, 119, 129, 137, 162, 181, 243, 254, 261, 262, 263, 264, 286, 326, 394, 402, 434; novellái 195; 326, egy ismeretlen verse 242; két levele Kovács Pálhoz 322; *Zalán Futása* 31—38, 165—166, 424; *Kis leány baja* 105—107; *Az áldozat* 118, 119, 129, 140, 238, 255; *A vén cigány* 131; *Széplak* 181; *Volt tanítványaimhoz* 195; *A katona* 236; *Csongor és Tünde* 247, 319, 401; *Csák* 289; *Földi menny* 289; *Szózat* 267; *Váry* 286; *Czillei és a Hunyadiak* 277, 397; *Magyarország címere* 322; *Kincskeresők* 397; *Salamon király* 397; *A játyol titkai* 397, 401.
 Vulpes Molnár F. 120; *Ágai* A. 302.
 W., Ludwig Dóczy 137.
 Wacht am Rhein 266.
 Wagner József, *A Wagner-operák magyar fordításáról* 57, 126.
 Wagner, Richard, operáinak magyar ford. 57, 126.
 Wallace, Ben Hur 72.
 Wallaszky 297.
 Wallentinyi Dezső, *Kérelem Tompa M. levelei ügyében* 153, 322, 428; *Ismeretlen jezsuita dráma* 378—379.
 Walter Gyula 136.
 Walter János 64.
 Wathay Ferenc, rabénkei 163.
 Weber Arthur 61, 70, 128, 132, 133, 194, 229, 257, 259, 324, 397; *Kuruczgyűlölet* német költ. 1705-ből 71, 420; *Schlegel Fr. és Széchenyi Ferenc* 226; *Über die Zipser Hunnen-sage* 420.
 Weber Simon Péter 265.
 Weilen, Alexander v. 125, 229, 313; *Die Shakespear-Feier in Budapest* 333—334.
 Weiner Leó, *Csongor és Tünde* 247.
 Weisser Róbert, *Egy kevésé ismert Thököly-dráma* 415—416.
 Weisz Miksa 230, 240.
 Wenckheim Béla b. 293.
 Werbőczy István, *Hármaskönyv* 155, 157.
 Wertheimer Béla 244.
 Wesely, E. 289.
 Wesselényi Ferenc 378, 379.

- Wettel Ferenc 314.
 Wiegler, Paul, *Gesch. des Weltliteratur* 317.
 Wieland 393.
Wiener Bilder 340.
 Wigand Ede, T., *Öreg csillagok* 264.
 Wilde, Oscar 318.
 Winckelmann 225.
 Windisch, Carl Gottlieb 143.
 Wirkmann Imre 301.
 Wlassics Gyula, ifj. 198; *A színház és háború* 162.
 Wlassics Tibor, *Világok tusáján* 116, 123, 129, 133, 139, 216, 240, 244, 254, 312, 317.
 wolfenbütteli hg-i könyvtár 370, 371.
 Wolters, J. B. 239.
 Wraxall, N., 420.
 Wundt, W., *Die Nationen u. ihre Philosophie* 67.
 —x—, *Aktuális dolgok* 388.
 Ybl Ervin 115, 219.
 —ys., *Háborús versgyűjtemények* 312—313.
 Zádor Béla 147, 162, 180.
 Zagorka Mária, *Republikánusok* 256
 Zajdó László, *Új és régi prédikációs könyvekről* 251.
 Zalai Béla 116.
 Zalár József, önéletrajza 147, 183; leveleiből 236, 321—322.
 Zambra, L., *Corriere d'Ungheria* 132.
 Zápolya János 125.
 Zauner, Paul, l. Leyen, Fr. v. der.
 Závodszy Levente 70.
 Zay Ferenc 296.
 Zb. 231.
 zb. 316.
 Z. B. 432.
Zeitschrift des Vereines für Volkskunde 340.
 Zempléni Árpád 325.
Zemplén vármegye történetéhez, Adalékok 48, 114, 305, 391.
 zene, magyar 215.
 Zerffi 131.
 Zeyk Dániel 369.
 Zeyk Károly 60.
 Zibolen Endre, *Vázlat Kármán Mór életéről* stb. 322, 325.
 Zichy Géza gr. 121, 319, 330, 352.
 Zietemer, Walthar 327.
 Zilahy Imre 254.
 Zilahy Lajos 71; versei 419; *Gyűjtsük a katonanótákat* 63; *Dalolnak a katonák* 63, 133, 142, 239, 253, 325; *Meghalt a hadnagy úr* 75; *Katonatemetés* 75; *Katonanóták gyűjtése* 325; *A háborús népköltészet* 335; *Requiem* 403.
 Z. L., *Szalontai katonanóták* 324.
 Zlinszky Aladár 146; *Arany ballada-jorrai* 288.
 Zolnai Béla 125, 127, 199, 317; *Déry Julianna* 68; *«A kis leány baja»* 105—107; *Mikes Törökországi Leveleinék keletkezéséhez* 128, 183, 206—208, 230, 317; *A világháború költoje* 243—244, 317.
 Zoltai Lajos 403.
 Zoltán Vilmos 231, 237, 317.
 Zoltvány Irén 134, 344; *Szülföldi és könyvezeti elemek Kisfaludy K. költészetében* 57, 195; *Harc nemzeti nyelvünk tisztaságáért* 79, 199.
 Zoványi Jenő 61, 71; *Adatok a magy. protestantizmus múltjából* 250; *Könyvészeti kutatások a debreczeni ref. koll.-i ktárban* 336; *Kiseb dolgozatok* 337; *Puritánus mozgalmak a m. ref. egyházban* 337.
 Zrinyi György (a költő fia) 59.
 Zrinyi Miklós 59—60, 263, 288, 325, 395, 400; ismeretlen levelei 54, 123—124, 192; szerelmes versei 54; hadtudományi munkái 72; munkainak 1852-i és 1853-i kiad. 377—378; nevelőanyja 399—400; *Syrena* 191—192, *Zrinyiász* 192, 241, 262.
 Zrinyi Miklósné grófné 119.
 Zrinyi Péter 60.
 Zuber Marianne, *A hazai német nyelvű jolyóiratok tört.* 408, 409, 430—431.
 Zuboly, l. Bányai Elemér.
 Zulawsky Aladár, *A komáromi 12. gyalogezred tört.* 75.
 Zweig, Arnold, *Ritualmord in Ungarn* 229, 303, 331.
 Zsák Wilfried 239.
Zsebkönyve, A Székesfehérvári Nemz. Színjatszó Társ. — 236.
 Zsidó Múzeum, Magyar 230, 240.
 Zsigmond király 290, 291.
 Zsigmond Ferenc 257, 259; *Baksay S.* 63, 197; *A magy. irod. tört.-írás munkája 1915-ben* 185—201; *Kemény Zs. Jókai Manlius Sinisteréről* 379—381; *Jókai írói munkássága a szabadságharcig* 405—408.
 Zsinka Ferenc 251.
 zsoldárfordítások 111.

E név- és tárgymutatót Császár Ernő dr. készítette.